

PROBLEMI

6-8, 1983

Č 194245

Boštjan Seliškar: IZ ZAPUŠČINE
Jaša Zlobec: IZPOVED
Uroš Kalčič: ALLEGRO MA NON TROPPO
Marjan Rupert: SEDEM SONETOV NA SPOMIN IN SPANJE
Peter Rezman: JAZ VERJAMEM MULARIJI
Marko Juvan: OČALA
Zlatko Zajc: KRUH POLETNEGA TORKA
Štefan Remic: MOJ TEMNI PRETEMNI GOZDIČ
Boris Jukič: VOGEL TANZ
Milan Vincetič: MESEC NA HODULJAH
Dragica Korade: SOCIALIZACIJA
Igor Bratož: MARCHE FUNÉBRE ZA NEDELJO
Lela B. Njatin: SAKRARIJ
Ivan Dobnik: NAPREJ, ČIMPREJ
Mojca Seliškar: PLODIM SE
Aldo Žerjal: PESMI
Ida Renar: NOČNA GOSTJA
Boris Gaberšnik: BUDALHAUS
Andrej Blatnik: PISCI PRIHAJAJO IN ODHAJAJO, LITERATURA PA O(B)STAJA
Dušan Jovanović: SONCE SIJE NA VISOKEM NEBU (TV igra)
Emil Filipčič: STAMPEDO (filmski scenarij)
Slobodan Šnajder: HRVATSKI FAUST (drama)
Slobodan Šnajder: FAUST-KOMPLEKS
William Shakespeare: ROMEO IN JULIJA (odlomki)
Bertolt Brecht: RADIO KOT KOMUNIKACIJSKI APARAT
STUDIA HUMANITATIS IN MODERNI ČASI (Braco Rotar, Paul Veyne)
K PSIHLOGIJI VSAKDANJEGA ŽIVLJENJA (Rudolf Holcer, Zdenko Kodelja)
SVETLOBA TITOVE ZVEZDE (Ervin Hladnik, Tomaž Mastnak, Bernard Nežmah,
Iztok Saksida, Lev Kreft)
ZADEVA IGOR VIDMAR (dokumenti, Jonas Žnidaršič, Peter Mlakar,
Tomaž Mastnak, Rastko Močnik, Darko Strajn, Ervin Hladnik, Iztok Saksida)

LITERATURA

PROBLEMI

6-8, 1983 (232-4, letnik XXI)

Uredništvo: Miha Avanzo (glavni urednik), Andrej Blatnik, Miran Božovič, Mladen Dolar (odgovorni urednik), Branko Gradišnik, Milan Jesih, Miha Kovač, Peter Mlakar, Rastko Močnik, Denis Poniž, Rado Riha, Jože Vogrinc, Zdenko Vrdlovec, Igor Žagar

Svet revije: Miha Avanzo, Mladen Dolar, Uroš Kalčič, Sergej Kapus, Peter Lovšin, Rastko Močnik, Boris A. Novak, Braco Rotar, Ivan Urbančič, Jože Vogrinc, Slavoj Žižek (delegati sodelavcev); Jože Dežman, Marko Kerševan, Valentin Kalan, Marjan Kotar, Lev Kreft, Sonja Lokar, Tomaž Mastnak, Jože Osterman (predsednik), Marko Švabič, Jadranka Vesel (delegati širše družbene skupnosti).

Revija denarna podpira Kulturna skupnost Slovenije.

Po sklepu Republiškega sekretariata za kulturo in prosveto št. 421-1/74 z dne 14. 3. 1974 je revija oproščena temeljnega davka od prometa proizvodov.

Tekoči račun: 50101-678-47163 z oznako: za Probleme.

Letna naročnina 300 din, za tujino dvojno.

Izdajatelj: RK ZSMS.

Tisk: DU Univerzum, Parmova 39, Ljubljana

Uredništvo sprejema sodelavce vsak torek od 16-18 h in četrtek od 10-12 h v svojih prostorih na Gosposki 10/I.

Cena te številke je 100 din.

IZ ZAPUŠČINE

težko in vlažno nebo, hlad v zidovih, čudno nemiren spanec: dočakati strašljivi spomin, ki se z mlado smrtjo začne. tu je tisti prostor, kjer se naenkrat neha vsa preteklost in je čista navzočnost teksta potem edina meja. meja tega temotnega prostora, ki je srhljiv in tesen kot privid. ampak zaresen. resen in zares. in na tej grozljivi zadnji sledi postane zdaj nevarna pustolovščina črke še bolj jasna in slepeča. zanosna in utrujajoče naporna. in v tej neskončni spremenljivosti vseh stanj je vredna sama sebe, ko ne prispe do lastnega imena, četudi vedno drgeta v tej želji. neobvladljivi, kot je ona sama. in geometrija te povsem telesne strasti, imenovane **poezija**, bo zdaj še bolj prepričljiva in zato pošastno lepa. še malo ne zakrita, kaj šele izmerljiva.

vse stvari se v njeni blazni prostornini do krvi razkrajajo in vselej manj trajajo. da bi lahko zasijale v luči nore ljubezni do teksta, ki jih šele naredi. zato so vozlišča v njegovi mreži, ki te zasvoji in zapelje v magnetni ris. telo te zapuščine je on sam, vpisan vanjo kot v svoj lastni smrtopis.

Aleš Debeljak

MEMON

tišina v meni žilorezni srh
(prikoval sem se na svojo majhnost)

To si tudi vedel
vse kar je ni kar ni je vse
(da je blodnja včasih užitek)

kako lahko tako zarana
smrt mimo useka
(bog če si ga daj nazaj)

vtam ne prevrtam vate prodornež mag
raseš v meni ruješ strah
jemljem te ven iz
ven in niča vsega snovi sveta
(pa kar ne vem če smem)

grozljivo v meni neizgovorljivo
(zavešena starka moira brezdanje prekletstvo
vsaj kdaj razpri zenice v svoji
plastični maski!)

ne vem ne vem ne vem ti veš
ti ves beseda
ki bi samo hrana morala biti
tako neznanska gromozanska

POT

nocoj bo nekdo
cingljal očenaš
vsak klic
vsaka sled
bo zbrisana

meni bodo
vlili ruma v grlo

nekdo
nepoznan
bo šel
okrog sveta

MONOKSID

(skoraj sebi v spomin)

kdo sem kaj
za koga
hudiček z roba

skoraj sebi v spomin
storil to norost
se ničü plina dihat dal

kaj me briga
kdo pregiba mozeg zriba
kaj če ženska ne kaj veš
svet ješ
vse še je
šele ko moraš
greš

NOČ DEMONOV

zaprti
kot zimska noč
mračne muzike
prebrisani molčalci
ognjena voda
jim sunkovito zapira
iztočena križišča
molka
z mavričnim nabodalom
jim šiva
tenko bele strune
februarcem
je kot pohota
posrebrena nevesta
kot žganje trpka

MOČ ZAROTITVE

kača
arabeska o prekleta
izzivalka
pridi

zaprem oči
in jo bredem
klecnem na kolena
in jo pijem
padam vanjo
na obraz
in sem čist

pobrisan
z roženvenčnim prtom
ljubeče me otira

Bil sem razorana njiva,
odkop ledene površine.
Potem: kot iz bajke je zrasel
stržen, votel in nem.
Sledi so mi spretno izbrisali.
Pogreznili v smeh polovičnega klovna,
ki je iz medu a ni meden.
Zares spretno.

Kriki se lovijo po rezilu,
živim v luski bele ribe.

TRIP

zdajle se imam dobro
srečna sprememba
letim uživam
čakam se v zasedi
oster vonj
po znoju in trohnobi
glava stresa roko
vlažni vrečki brnita
iz mehkega mi pride
drhtljaj smrti
polobla ritnica
sočna krvava lubenica

Hočem blatenje
v nanosu belega pršiča

Hočem topli vonj
tihih ur
mehkega ženskega lesa

da bi zdrsnil strupeni losos
v majoliko
majavih strasti

da bi se pogubljeni galjot
enkrat zleknil
v vozlišče poslušnega telesa

HRANA

od kod do kod
se meri
vršiček vrelega mesa
podobe zamenljive

stvarne in bajne

birič na oltarju
se ne zmeni

sladke in gladke

vrh penisa everest

spolzke ne vem če opolzke

od tečaja do tečaja
naperiš lakomnega zmaja

venomer nekaj nagaja

TANKI SO NA NEJ

V igri časa joče plamen.
Meče sence v mrzli zid.
Stare sanje straži kamen.
S svit izprazni se privid.

V tesne hiše gre lepota.
Nanjo seda lok krvi.
V tkivu slutnje spi slepota.
Na grmadi stara smrt bedi.

Kakšna je deklica?

majhna kot kresnica
opojna kot mak
topla kot kri
nežna kot ti
mehka kot prst
drseča kot noč
nabrekla kot sonce
divja kot konj
okrogla kot žoga
nora kot jaz
dišeča kot roža
neumna kot vsi
daljna kot morje
tukaj in nikjer

Takole se počasi plazim prebijam
jaz sem kakor svoboda brez našitkov se svetim
oči imam motne in tudi drugače
brez dvoma sem blazen
takole apolitično o, zazrt v življenje
me v smrti sanja perot pristriguje
ampak enkrat pridem
takrat sem zraven
takole ko bruham opolnoči na busu
ko sem sam in doma
in stalno mislim na ženske in fuk
ko le včasih mislim na kaj drugega
ko sem sesut
ko crkavam ko kak divji prašič na barju
s šnopsom pod ramo in usodo nad glavo
ko končno vem da nisem več
da sem blazen in zbezljan
po več dni zaprt v postelji
le s knjigami plastiko in posušenimi rokami
suhih ritnic in topih možgan
priklenjen na vojaško posteljo
na odhod s kamionom Deutz
ampak kakšna radoživost
da sem tole napisal božji dar
ampak pravzaprav
kakšen totalen kurac je ena takale pesem

VODORAVNI NAPUŠČ

balzami
kakor poskakujoči
pijanci

kakor pritlične vile
v jedkanicah

vsak dan
skoz ista vrata
skovikajo

vame

OPAŽANJA

1. kaj hodi skozme
ko skušam raztrositi
telo.
je rosa.
je jutro.
je strah.
ničesar v pomirjanju.
ničesar v blaznosti.
še roka je v prozornem nebu
ostala.
2. pridem zaradi smrti.
prihitim.
se nerodno presedam,
se mlahavo opajam.
vse je tako pogubljeno,
da še v pesem ne more.
prodam obnošene sanje.

Oj da bi imel noge za podložen papir
ne bi me skrbelo
in ne bi me skelela tvoja razlaga
umil bi se
in se vlegel v tlakovan buldožer

soba me kliče v center
hodim v hudičevo brezno
in opravljam
perforacije na strojih
jaz strojni manijak pa vem
da se bom zdriblal
skozi tvoji prsni bradavici
in postal
jaz sem sadist

VOĐORAVNI NAPUŠČ

delam
kot kuzak
v letnicah

več dan
kot letni vata

več dan
kot letni vata

ORŠANJA

ki kot kuzak
kot kuzak

ki kot kuzak
kot kuzak

ki kot kuzak
kot kuzak

ki kot kuzak
kot kuzak

ki kot kuzak
kot kuzak

ki kot kuzak
kot kuzak

ki kot kuzak
kot kuzak

ki kot kuzak
kot kuzak

ki kot kuzak
kot kuzak

ki kot kuzak
kot kuzak

ki kot kuzak
kot kuzak

ki kot kuzak
kot kuzak

ki kot kuzak
kot kuzak

ki kot kuzak
kot kuzak

ki kot kuzak
kot kuzak

ki kot kuzak
kot kuzak

ki kot kuzak
kot kuzak

ki kot kuzak
kot kuzak

ki kot kuzak
kot kuzak

ki kot kuzak
kot kuzak

ki kot kuzak
kot kuzak

ki kot kuzak
kot kuzak

ki kot kuzak
kot kuzak

TRUP

DAN

Izgubljen v
prostoru
za večno
sivina kljuje
vame
obračam
se k vam

kdo me bo
prebodel

PREREZAN FLAMING

danes
triindvajsetega
z roko v blatu
napišem
trovrstični
testament:

ura
pozaba
pivnik kače

SE ZGODI

se zgodi
ko ni ne dneva ne noči
ko niti nismo
več sami
predsmrtni sirup ne odžeja
mimo oči gre zadnja meja
od sija zvezd
pada divjad
voščene sence
ližejo prepad

se zgodi
ko polbog polpodgana
gluši tiktakanje
in misel preko
ni več sama
se stisne rjast goltanec
ledene gore smetni piš
kaj če zamenja
roka težo kljuke
za večno veder spanec

V igri časa je dan
Masa sence v misli
Stane sence v misli
S vseh strani se priid.

V igri časa je dan
Masa sence v misli
Stane sence v misli
S vseh strani se priid.

Kajna je danca?

Majna je danca?

Opajna je danca?

Prizna je danca?

Trizna je danca?

Četrta je danca?

Petna je danca?

Šestna je danca?

Sevna je danca?

Tako se počasi
kot kuzak
v letnicah

Tako se počasi
kot kuzak
v letnicah

Tako se počasi
kot kuzak
v letnicah

Tako se počasi
kot kuzak
v letnicah

Tako se počasi
kot kuzak
v letnicah

Tako se počasi
kot kuzak
v letnicah

Tako se počasi
kot kuzak
v letnicah

Tako se počasi
kot kuzak
v letnicah

Tako se počasi
kot kuzak
v letnicah

PESEM O PESMI

zatisnjena raza
steklenih snovanj
si pena si vaza
netilka si spanj

prhka kot mivka
zdrobljenih otrok
neslišna znanilka
tvoj oče je bog

te tvoje stopinje
z lepoto obliješ
presahneš in si
skrivnostna neznanka

MOČ ZAROTIVE

vedno kadar se svet zaziblje s polnim
naporom in stvari sevajo vsenaokrog
jih pričnemo iskati:

vlečemo jih iz segnitih omar
kjer ob letinah včasih blisne strela,
segamo po njih pod postelje, se
stegujemo čez robove, ponujamo času zamenjavo.
zaradi njih smo se pričeli odpovedovati
vsem užitek,

v mrzlih prosojnih nočeh bezljamo po snegu
in v žgoči toploti preklinjamo sij dneva,
ko zajci preskakujemo griče,
vkrucujemo se na ledolomilce,
zmišljujemo si nebo in čezenj rinemo sonce!
ne zaustavimo se in jih še kar iščemo
prihuljeno se plazimo, grčimo
opazujemo jih na najbolj nenavadnih mestih.
zmagujemo v divjaških pretepih in
previdno odpiramo katakombe,
z bucikami pritrjamo jadra na vžgalične škatle,
barvamo daljave, brišemo brezmejnost,
stražimo žganje v sodih!

a vendarle sine dan ko jim zavladamo.
tedaj so steklene ptice podavljene v krempljih
pohotnih ljubimcev.
ampak naša vladavina je kratkotrajna,
zakaj našemu besu hitro poide sapa in tudi same
dobro vedo za naše majhne duše.

Tanki so na meji, zdaj se pa le izkaži, to so povedali, to pa je zdaj pizdarija, to je pa slab hec, ropot in treskanje in sirene tulijo malo drugače, da res cvikneš, da se kar zgrmadi toplo govno v gatah. Tanki na meji, saj govorili so že prej, pa se vsak babji čvek enkrat udejanji, še spijem pivo, pa še enega, potlej pa stisnem rit, pa če ne vem kaj. Kar govorijo in govorijo, pa če obračaš gumb gori doli po številčni skali, nikjer ničesar drugega, samo ostrí zamolkli glasovi pa nek strah pa pozivi, naj bomo brez panike, pa sposobni in psihično zdravi moški, da naj se takoj zglasijo v popolni opremi na mobilizacijskih mestih, pa tisti manj in omejeno in drugače sposobni na štabih za civilno zaščito in teritorialno obrambo, pa ženske in otroci in ostareli občani, da naj bojo mirni, pa vse postaje v vseh jezikih, pa kлокot mojega drugega na hitro izpitnega piva, pa vse skupaj en velik kurac. Pogled skozi okno, za boga vse čudobno, še neki otroci so dol pri vrtcu, vse en zoprn svedrast mir, na dež gre, pa vsake toliko časa malo drugače zarezajo sirene, si misliš, da se tam kak vampast usrane zajebava, ker mu žena že tri tedne ni dala. Pogled po sobi pa kot vedno, na kup zmetana obleka, zokni, ki res svinjsko zaudarjajo, še ves sem matast in glavo mi tišči k tlom, čeprav včeraj nisem pil. Ampak čudno, čudno tisto prej po radiu, saj avionov ni videt, pa raket, pa pehote, so se spet nekaj zapaničarili in zafrustrirali, saj ne rečem, da jih ne zvija, da ne gre vse skupaj k hudiču, ampak če so neki tanki na meji, saj ne rečem, da se strinjam ali da mi je všeč ali kaj, ne bom šel pa zato zdaj žolč kozlat, ne bom s čolnom na Šmarno goro letal, tak pa nisem. Pa jaz vem, preklemansko dobro vem, kaj imajo z mano v načrtu. Saj so se že po radiu izjasnili, pa bojo kmalu na vratih, če se hitro ne poberem, bojo prišli in ne bo kaj dosti diskusije, bomo kratkih besedi. Vse bo šlo hitro, tisto njihovo, tiste škornje, pa tiste tako po telesu ukrojene cote nase nabrat, pa kar je še opreme, za kar so te še zadolžili s sabo pobasat, pa hajd z nami, hitro, hitreje. Pa to res ni lepo ravnat tako s človekom mojega kova. Ker jaz sem vedno bil za pošteno debato, za pravičen dialog v smislu — nekaj ti meni, nekaj pa jaz tebi. Jaz lepo: ne bom pobijal ne tega ne onega, ne bo škode od mene, čeprav tudi ne bogvekake koristi. Oni: jok brajko. Potem jaz še mileje, še bolj prilagodljivo, potem spet oni da ne, pa potem še tisti kreg in vpitje drug čez drugega, ko se že ve, da se iz tega nima kaj pametnega izcimit, ko potem govorijo in kričijo samo še oni, ko potem mislijo in tuhtajo in nihajo med psihiatričnim ali zaporniškim načinom zdravljenja, ko ti potem le še uide kaka suha beseda in ko gre potem stvar res h koncu, ker potem ni ne smešno ne žalostno ne nikakršno, ko ti eden reče: jebote te kurac u slamnatom šeširu! Tako bo, nima bit kaj drugače, če je to res. Če so res tanki na meji, če imajo res namen k nam prit naš sistem uničiti, naša polja na svoj način obdelovat, si jih kar ne znam predstavljat takole na novo, kar vse naše v svojo malho pobasat, našim mladenkam nedolžnost jemati, naše miličnike zajebavat in jih v jajca in v želodec brcat. Težko bo,

čeprav naši se znajo boriti, se znajo braniti, so jih prej dolga desetletja po pički dobivali. Spet grem gledat do okna, vse po starem, zrak je redek in nežen. V presledku pol ure pride ta oče in mati, čisto blazna sta in prestrašena in huditá gor in dol po bajti in vlečeta obleke iz omar in mi težita in sta čisto paranoična, da zakaj še nisem šel, da onadva sta že nekje bila, da je hudičevo resno, da naj ga ne serjem, ker da dezertiram in sem izdajalec in ne vem kaj še vse, da take na licu mesta šicnejo, samo da jim pridejo v roke, da sem potem takoj stekel dol v shrambo in stisnil vase še tri steklenice piva, da sem se že premikal, da je bilo malo ljudi in ovinek, da je bil to avtobus in trd zic in sem ko s ta belim buljil skozi okno in da je bil tam nekje na Celovski že en tak velik avto tiste tako fine, temnikavo zelene barve, pa da ne vem, ali jih je bilo potem vzdolž voznje še ali pa se mi je v glavi ponavljal en sam pa da sem pizdil in to niti ne tako potihó, ker se je potem šofer nekaj oziral in me psoval in bi se mogoče tudi stepala, če bi se tja k njemu privlekel, bi ga jaz kar počil, ker kaj ima zdaj za srat, ker to, da nima nič, bi mu moralo biti povsem jasno. Ker ko me je potem izvrglo dol pri Remizi, ker ko še nisem bil tako zelo po moje pijan, je scao in torkljalo in je bila tako turbna temina, da še tako urejenega in poštenega državljana zmede in sfuka, da ga zanese in zameša v vrtljivo čobodro. Ob vsem kremžljanju in temoti in treskanju ob vogale hiš se je človek prestrašil, tako prekleto prestrašil, da mu je mišice na obrazu skup potegnile, da so mu ustnice čudno plavkasto potemnele, da je po goltu nekaj železarsko težkega spolznilo, da mu je vse od temena do podplatov zaropotalo, da se je spotegnil k steni in blejil in šumljal. Ker tak človek (in moral sem še biti človek) ni kaj dosti pri sebi v taki situaciji. Ker sem vedel, da nekam moram, ker zeleno je bilo tudi naprej od stene, pa najbrž tudi naprej po ulici, ne vem, če že tanki, padal pa je gost dež, naprej in naprej, saj so rekli, da so tanki na meji, saj sem nekam moral, k Alešu ali k lvču, to mi je bilo blizu. Tako je bilo, tako sem tekel, da se mi je lepil švic, da sem bil ves cementast od svojega prepojenega telesa, da je spuhtevalo še tisto malo alkohola, kar ga je bilo, jezik pa mi je mahedral dol in brizgljal zelenkasto slino in vse se mi je vrtele, ves svet iz krogličasih ležajev. Pretekel sem bloke in hodnike in vedel sem, kam moram in sem potem že na zunanji zvonec tiščal s celo pestjo in kričal in rovaril, pa nič, pa še, pa potem nek glas, da naj bežim kar me noge nesejo. Ni bilo drugega, s temi že nekaj ni bilo v redu, so jih zgleda kar mobilizirali, kar vse po vrsti na svojo stran pridobili. Sumljivo je bilo, to z Alešem, se je nekaj zapolitikastril, potem pa nikoli ne veš, ker politika je kurba, enkrat jo že nategneš, potem pa ona tebe cuza. Pa se bo že zmazal, pri njem se ni za bat. Jaz pa takole, ves smotan in posran. Tisti glas se ni šalil, stari je vedel, kaj govori, kako se mi bo zanohtalo. Čez travo tečem, spolzko je in kar sproti med tekóm dobivam drisko in v glavi se mi namotava težek fuzel besa in strahu in še česa, glasovi in redki ljudje letijo mimo, kaj pa bom, če še lvča ne bo v tistem njegovem kevdru, kaj pa, če je tudi z njim že kaj urejeno, kaj bo pa potem, a potem bom pa kje za kakim vogalom tanke čakal in jih naskakoval, a potem se bom pa s sovražnikom tepel, če se ne znam, potem bom pa kar krepnil, se mi zdi. Na Vodnikoví so neki ljudje, kričijo in vzklikajo in dol spod hriba se vali črna gmota, naenkrat sem med njimi, prerivajo se med sabo in se nekaj prepričujejo, kaj vem, da bi štrajkali ali da je treba it na skupščino in jih kar na silo dol pometat in se slabo menijo, ker mnenja so zelo različna, pa kar tu sredi ceste se bojo zmenili. Gomila pa kar rase in se vleče ko testo in potem še vpijejo, vse mislijo preglasit, vse zadušit, ko je že itak tesen rov. Mi je dovolj, pizda, pa še nobene pijače ni zraven pa nič, samo neke grde aktivistke, neke čudno nabuhrjene, zasople face. Tanki so na meji, nekam ven se moram zrinit, nekako do lvča prit. In ko mi le us-

pe, ko oči že trepetavo iščejo pravo hišno številko, sem nenkrat v preddverju, tipavo se spuščam v klet in tu ni zvonca ali kaj takega, kijuka pa je zlomljena. Tolčem in tolčem, daj lvč, piskni, jebenti, če si še živ, nekaj daj od sebe, karkoli, samo da ne bo prepozno, jaz se od začetka tudi nisem bal, sploh jih nisem resno jemal, potem pa stara dva, pa šofer, pa tisti človek, pa tista zamotana množica, zdaj se mi pa trese rit, pa srknil bi kaj, daj lvč, če si tu. In tolčem in oči se le stežka privajajo na to zopno, vlažno podzemno poltemo. Pa se nekaj strese, pa teža nekega telesa je, vrata se odpro in to je lvč, iz oči iz gub iz žilic na obrazu mu bereš, da je še vedno pijan ali pa vsaj mačkast in za golšo ga je treba zgrabiti, ker ta kreten še nič ne ve, neke knjige in zvezke ima na mizi in do stropa s tobakom zamašeno sobo in stoji tam na vratih ko kak stražnik. Noter, pri njemu noter sva, zija, zija vame, če greva na Rusa, me vprašuje, cepec, a je res tako zabačeno tukaj v tem tvojem brlogu, da nič ne veš, kaj se zunaj dogaja, da dolgo ne bo treba ne na Rusa ne na kogarkoli drugega hoditi, ker nam bojo tanki jajca odščipnili. Ker pejva, že pejva, malo se je razbuljil, k sebi prihaja in mi cigarete ponuja pa pravi, da ima vino, da mi bo kar dal za potegnit iz flaše, medtem ko se bo oblačil, in jaz tudi vztrajam pri tem, da bi pil in da bi se sploh pilo. Tanki na meji pa najbrž tudi že čez, mu govorim, ko s trzavo hitrico oblači tisti svoj črni, veliki plašč in avtobusi slabo vozijo, greva peš, govori va drug drugemu, pa na vino ne pozabi, to je ta glavno, mu govorim, ko zaklepa in on meni nazaj, da ja, pa še nekaj nerazložno govoriči.

Tečeva, bolje rečeno bezljava proti mestu, vinsko zalogo sva si porazdelila, eno flašo jaz pestujem, drugo pa je on stlačil v žep. Dež ponehuje, na vsake toliko časa se ustaviva in pije va, zdaj je tudi že lvč ves posran, oči ima take ko kak ubegel zajec. Ampak v zraku je temota in pritisk in pločniki in ceste in prehodi in sploh vse take površine se mastno svetlikajo. Zaripla sva in precvikana in po teh stranskih ulicah se približujeva centru, tukaj ga bova dosegla, tukaj se bova skrila in pila naprej, ker midva ne jebeva, ne jebeva žive sile, ker midva sva ena dva taka profesionalna marginalca.

Tam nekje v gozdnatih predelih iznad tivolske dvorane motriva mesto, še tulijo sirene, še nas matrajo z njimi. Odsevi zelene barve. Ne, to niso tanki, to je naša, ljudska obramba. Vozila, sama vozila. Deset, dvajset, mogoče stotonski oklopniki. In tanki in topovi in po obliki neka čudna masivna vozila. Vse je čudno, pa samo še en samcat liter ga imava za spit. Zelo malo ljudi je po ulicah, pravo mrtvilo. Kje so tanki, kje? Na meji, čez mejo ali pa mogoče že v naših telesih, v naših žilicah in kapilaricah grizljajo. Po kožni povrhnjici strižejo, po živčnih poplesujejo. Kaj lvč, kaj bova, ti mišjeočni fant? A ne veš, a res ne veš, ti kurbin sin, ti zmozgano izdajaisko žujnjalo? Spet me brčne, skoz zobe sesnem nov potoček krvi. Ampak študiraš pa, pa v vojski si tudi bil, me sprašuje, in še nekdo pride v sobo in vrže nekaj na mizo, potem pa plane name, ti si tisti, pa tisti tvoj kompanjon je prav taka disidentska pizda, in za vsak slučaj me tudi ta prav po delavsko počti gor nad očesni obok, da mi kri zalije mrežnico. Uaaaau, skok in tresk in še in še, umakneta se, padem čez mizo, prvega sem zadel s kolenom v prsa. Izprašil ti bom rit, tuli tisti, ki se je izmotal iz mojega vrvečega izbruha in jaz njemu nazaj, da mu bom čeljust spuljil, udbaškemu pizdunu. A še preden ga napadem (ali, pa on mene), se nekje zgoraj na podstrehi ali kje usuje strešna opeka, drobi se in se stresa in še do okna se privlečem: Svetloba, žolta in neprosojna ko pelinkovec, bele in črne črte, navpik in postrani in vodoravno sekajo prostor. Tanki na meji, rečem, pretepen in zmozgan, hrapava jezična skorja okuša sladkasto kri, ki drsi čez obraz.

Ravnina, daleč naprej še kar ravnina, na desni breg, spredaj z nizko travo prepredena igrišča, čez travnik pa mesto, zgoščen smog, plavajoče množice, začetek večera. Divji zvok, trzavica pa kjerkoli, vpotegnjena noter v stvari, v predmete, pa še bolj noter, do namrščenih čutnic, leze in gomaži, razkošna, a vendar prisebna, tuzemska in vsiljiva kakor ostri efekt električne kitare. Sam sredi ravnine, sredi parka, ki ga zapušča jo že tako redki sprehajalci, sam sredi žoličaste sredice, ki mi ne pusti blizu, rahlo vzvalovljena kakor morje po dolgem deževju. Skoraj sredi, le kak kilometer oddaljen od skupščinske stavbe, središča republike, nekaj kilometrov od porodnišnice, kjer je počila popkovernica in je satanska kri štenasto razpredla mehkužne lovke. Le nekaj metrov, morda deset, dvajset od parkirišča, kjer so me bičale tiste oči, direktno kakor fleš, kjer sem tullil in luščil skorjo z dreves, kjer je shirano, stišeno telo registriralo znojne kaplje odhoda, kjer je zadostoval en sam, brutalen pok, pa je bilo vsega konec. Kjer je bila potem morda resnica o izgubi ljubezni, volje, poti, bila, morda bila, a neizmerljivo večja od moje lastne, mlečno mlahave, v tesnobo sesirjene sence. Kjer nisem več vstajal, ampak samo še padal, z životom trdo prižet na svinčen okop, z zobno sklenino v dotiku cefrajočega mraza, s podplutimi nohti rijoč naprej, v masivno plast napora. Naprej do zmage? Zmagovite, zakoličene in dokončne? To?

Ravnina, vase zaverovana noč, ki je pravkar pljusnila preko roba. Še vedno sam, spokojen, sledeč svoji senci, ki je obenem senca mimobežne prisotnosti, prižigam cigareto, že kdovekatero danes, vpet v razdaljo med mestom, njegovo dvignjeno neonsko bleščavo in globoko temino parka, ki se oži in izginja med brlečimi svetilkami ob potkah, jahajoči miličniški patroli in redkimi grozdi zadnjih obiskovalcev.

In potem: stiska, avionska zareza nad glavo, pes zarožlja z verigo, stisk, močan stisk, vijolična senca preseka deblo, od nekod me useka, tlesk pesti izvije obnemogel krik, zmeda, zamolk. Me že jemlje, ni park, ni mesto, njuna zveza; vem, zagotovo vem za dogodke zadnjih sekund, minut, mogoče ur, zalilo mi je prekope. Pa še kar tolče, tolče do razsula, vmes kri, po listju, madeži po hlačah in srajci, curki, težki in mrzli. Potem: še udari, precej, kri zmezeva počasneje. Še: do bolečine, ki se težko prenese, do stanja, ki si ga nisem zaslužil. Ne gre ven, gošča, rjavordečkasta, prihuljeno čemi v brezvezedni gluhoti. Rešitev, a, rešitev? Kaka mišja luknja, prehod, podhod, možnost, da se zmuznem, ravnina? Mogoče. Kdo? Gorjač ali osvoboditelj? Uzurpator z nezamenljivo masko pritiska? Ali preprosto človek preoblečen vame, ki me je prišel spreobrniti namesto dobrega duha?

Mišice na obrazu mi drhtijo kakor vojaku na prvi bojni liniji, strmim vase, v bleščečo rečno gladino, moram se borit, moram zdržat. Kakor da ni več vprašanj. Nimam revolverja, nimam noža, stežka stisnem pest in sunem. Ne sprašujem se o bogu, ne mislim smisla, voham svoje stanje. Poserjem se na zgodovino, nobena ženska ni nesmrtno zaljubljena va-

me. Predevam sladkobno skuto besed iz dlani v dlan, a je že preveč . . . pes, preteči nazobčani vonj, stresa me vrvenje kabla, ta blazneča, žilnata zver bo prodrila vame kakor brzec v tunel. Beg? Upor? Na drevo? Me more? Me sme? Sploh smem pomisliti na kaj takega?

Razprta dimenzija, razprta kakor veseljaška duša, že zdavnaj ne več mesto, park, razlita svetloba v zenicah. Nekaj drugega. Resnica? Moja? Pasja? Glava kinkne sunkovito, razletelo se bo, včasih sem elastično raztegljiv. Ne zaznam. Ali bolje: nočem. Ne, to ni uničujoča ženska toplota, gorko pozibavanje v neznanem, vzgibi, dihi, ženski strah pred izgubo, ni, ni . . . mreža gosto spletenih, v pest stisnjenih dlani nad mano, nimam moči, mišice ponižno zadržijo, poskušajo . . . neeee . . . kostni mozeg zatezuje otrpli skelet; pljuča, drobje, organi kontrole, zvarci živčnih vilic; vse to-poka, se naperja, kovinski cvili, je in ni, napihne se ko žaba. In zgoraj še huje, magnetizem možganskih celic, penasta, neuravnovešena belosiva magma: po sebi koplje, meri razdalje, končno se upeha, pade, pade zanesljivo kot talec, brez vprašanj (o svetu, sebi, brezkončnem koncu), brez sistema, brez prave misli, hladna v svoji nepremakljivosti kot opustela orožarna. Sem drugje? Sploh kdo drug? Bežim? Se bližam? Emigrant? Sem koga ubil, pa me je strah, ker puščam sledove? Faliran študent, ki se je v zamišljenosti, popestreni s pijanostjo, izgubil v obmestnem parku?

Noč je otrdela kakor vznemirjena dojka, pes nevarno naperja verigo, poskakuje v zrak kakor obseden in s slinastim gobcem hlasta po globači. Bitka ne pojenjuje, udara se mi, pošteno me ima v obdelavi. In jaz hočem čez, čez, ne vem do česa. Do žensk? Tu jih ni, sicer pa . . . Bi rad padel v kako vinsko klet? Se ga napil, se ga živinsko nalokal? Pozabil? Naprej . . . znojni trakovi se zlagoma daljšajo, zavijajo v maščobne tolmunčke, jih trgajo in mlincijo do zoprne pekočine, naprej, madona naprej, za vsako ceno, lomim vse, kar mi je na dosegu; upogibam gosto, žilavo vejevje, spotikam se ob grče, med korenine, na oblačila se mi lepi pajčevinast srobot, stežka se prebijam skozi vlažno, mesnato praproto, nek hudič zadaj za mano pa reže skozi zrak ko cirkularka, da je za znoret . . . Kam? Kam? Dlani butnejo gor, v glavo, po udih, po kožnem usnju vzkiplje nadležna srbečica, grabim po sebi, kjerkoli že, samo grabim, hočem, moram, če ne pa . . . Ta kosti parajoča, doneča strmina, strumna ko drog se zadira do konca, brska in premetava, nervozno kakor nespreten vlomilec, še brska, po plahtah komaj zavednih utripov, po omrtvičeni plazmi, od mesa do boga-Me ima?-hosta, zakrknjen, samičast, zajeban svet. Iz žepa povlečem stisnjen zavojček cigaret, pobrskam po rahlo navlaženem papirju in vtaknem v usta zadnjo preostalo. Zamižim in zatipam naprej v nevidni svet, preko meja svoje čutnosti. Tresočče roke kakor vesla odpravljajo varljivi prostor snovi, sežejo, do koder pač gre, zaobjemajo ledene kapničaste grude, drobce kristalov, našpičene, kopaste, svetleče se kakor barvni ka-

lejdoskop, gnetejo jih nenasitno, hočejo še več . . . več . . . ni me več, več. Ne?

Znajdem se v . . . no, ja, v medprostoru, svetloba, sama svetloba, kakor ob zori prvega dne. Stavba. Vhod, velik, mogočen. Spet svetloba. Zunanja in notranja. Čudna mešanica. In kar mi ne gre iz ust, pa saj ni treba . . . kajti nasadi me gor, s prožno zajemalko me privleče do orehu podobnega stvora, stisne gumb. Zašklepeta ko zapre lupino, slišim, da gre do komandne plošče. Vključi: eksplozija je močna, gospodovalna, naoljene kolesnice razbesnjeno šilijo potni nalog, potem zabuči, grozotno, da me celega strese, ostro zacvili skozi ozke reže v srebrnkasti pločevini, preverja spoje in opozorilne lučke, se pogovarja s centralno, kolne in besni; in potem se še enkrat vrne in ponovi postopek. Za hip utihne. Ko potem zatrepeče, ko bičajo prostor le še snopi reflektorjev, ki so pritrjeni zunaj na drogovih me na hitro spusti, da mehko zdrsnem po debelem, s stiroporjem obdanem obodu mimo razmaknjenih nosilnih stebrov. Razkomičim se v notranjosti tega čudnega plovila, zlekнем se v žametast ležalnik. Občutek je prijeten kakor ležanje na razbeljeni ploskvi po dolgem plavanju. Med létom ne vem kaj se dogaja zunaj, vem le, da se počasi premikam. Samo kam? Vse-naokrog mir, blažen mir večernega zaliva, skoraj lebdim, ne občutim ne težnosti, ne zraka, ne časa, ne svoje navzočnosti. Recimo, da je to vmesno stanje. In ko se približa, ko se pričinja ustavljati, nehavat me pozorno in nežno kakor otročka iz zibelki vzame ven iz lupine, zravna me in me postavi, potlej pa bliskovito izgine, izgine. Res? Ali pa se potuhne in čaka?

. . .

Zelenilo, šumot metuljev, ptic, grudice zemlje so še rahlo vlažne. Sem sva prišla včeraj. Ali pa že prej, kaj jaz vem. V ušesih me zbada nežni hrup, v daljavi skozi meglične kopre ne zagledam nizko vzpetino, na vrhu grad, nekje bližje zaslišim brnenje vozila. Tihota, ne preveč toplo jutro, prvi sprehajalci, slučajni. Prepoznavam svet. Navlečem hlače in srjaco, se pretegnem in se razgledujem, ona še trdno spi, prav po ježasto se je stisnila v koc. Vstanem in se sprehodim. Stečem po travi. Mehka in mokra je. Zdaj se vidi že celo mesto, smrdi po industriji. Zagledam se desno gor, v temačna slemena, z očmi zakrožim po dolgih planotah. Vse v redu? Saj, ta park, dobro, da sva si še pred nočjo našla tako lep prostorček. Pa ona? Kaj? Spi, ne bom je zdaj zbujal. Res? Ona? Jaz? Skupaj?

Ravnina, ne vem do kod, vseeno pa . . . to sopenje, pa menda ne, stekel bom, ha, saj tamle imam parkiran avto; in že se poženem, zdrvim kakor vranec, zdaj zdaj bom-bom? ne bom?-ne bom . . . zakaj naščeperjene igle me prebodejo, ostri zobje razbrzdajo kožo in vse skupaj je en sam božjasten strah brez konca in kraja.

*Resnica, resnica in samo resnica.
Drugačnega nočem in ne morem povedati.
Anonimus*

Lahko je preprosto reči: *usoda*, skomigniti z rameni in si tako rekoč umiti roke. Lahko je reči: *usoda*, in se s tem ponižno izmakniti nalogam in dolžnostim slovenskega razumnika, se pravi, izmakniti se teoretski analizi. Lahko je reči: *usoda*, in tako poiskati alibi za svojo duhovno lenobo. Vse to je res.

Res pa je tudi, da mi vest in drugi notranji vzgibi dopuščajo eno samo izbiro: pisati po resnici in po pravici. In resnica – moja pač, a drugačne mi ni dano doumeti – je ta, da je prav usoda tisto edino, s čimer lahko razložim in pojasnim dogodke, o katerih bi rad napisal nekaj kratkih besed.

Naj grem kar v sredico stvari. Rad bi sporočil slovenski javnosti nekatera pretresljiva spoznanja, ki mi ležijo na srcu in za katera mislim, da jih nimam pravice skrivati pred svetom. Prav usoda, o kateri bo še toliko tekla beseda, mi je namreč že nekajkrat docela jasno in nedvoumno požugala s prstom in mi dala vedeti, da sem le posoda njenega imena – tole s Prešernom ni naključje, ni naključje – da sem tako rekoč gosje pero, ki ga vodi njena nedoumljiva roka.

Torej. Pred slabimi tremi leti sem bil z veselo družbo v neki zakotni ljubljanski krčmi – prvokrat in zadnjikrat v življenju. Jedel sem nekoliko premastno kosilo, pil refošk in se predajal lahkotnostim zabavnega klepeta s prijatelji in znanci. Neke naključna beseda – pozabil sem že, katera – pa me je kot vzmet pognala s stola, hlastno sem zgrabil prvi papir, ki mi je prišel pod roke, potegnil iz žepa pisalo in odbrzel k sosednji, prazni mizi. Mrzlično sem si začel zapisovati vrstico za vrstico. Bilo je pravo pravcato čutno svetljenje ideje. Sam sem bil na moč presenečen, ko sem videl, kaj mi je privrelo izpod črnega flomastra. Kot bi nepričakovano razrešil križanko, prapodobno križanke, se mi je v obraz skrivnostno smehljala resnica o slovenski kulturi, brzokone pa še kaj usodnejšega. Počasi, počasi, vse bo še prišlo na vrsto. Usoda je že začela delati s polno paro. Že tisto popoldne v krčmi se je končalo skrajno misteriozno, saj je le za las manjkalo, da me niso krvavo premikastili lokalni nasilniki (in to ravno mene, ki sem znano blaga duša nadvse prijaznih besed in dejanj). Le izjemnemu pogumu svojega prijatelja – in ta pogum je bil naravnost nadnaraven – se lahko zahvalim, da sem odnesel celo kožo. Brez dvoma prst usode, ki mi je s tem namignila, da se lotevam skrajno dvomljivega in nevarnega početja. Šlo je za očitno svarilo, naj se umaknem, dokler je še čas. Ali kaj, ko je bil prvi korak že storjen. Besede, vročično izpisane s črnim flomastrom, so me žgale v hlačnem žepu, in že naslednji dan sem sedel za pisalni stroj in v pravi evforični zamaknjenosti natipkal tri strani besedila v nekakšnem čudnem, mojemu siceršnjemu pisanju vsekakor tujem slogu. Zdaj je to besedilo pred tabo, dragi bralec, predajam ti ga natanko takšnega, kot mi je spolzelo na bele liste takrat, pred tremi leti.

OZNAJENJE

Brez okolišanja, cvetličnja in podobnih mačkasto kašastih zadev. Brez vrtenja okoli osi.

O zadevi, o kateri bo tekla beseda, sem že prej sicer marsikaj, veliko vedel, manjkalo pa mi je še neskončno dosti, da bi nekatere bistvene, ključne sestavine povezal med sabo, da bi prek te povezave uzrl višjo resnico. In ta zgodba govori o tem, kako mi je bila ta milost podeljena. Naj začnem ab ovo, od jajca po slovensko.

Prvih predslutenj sem bil deležen v sončnem Italiju, Dantejevi in Petrarkovi domovini, tudi domu svojega starega znanca Machiavellija, ki je bil junak in predmet moje diplomske naloge na ljubljanski univerzi – kar seveda ni bilo naključje: usoda je že pred leti za trenutek odmaknila tančico s svojega posmehljivega obraza.

V Italiju, v večnem mestu Rimu, sem preživel več mesecev, dragocenih za nadaljevanje svojega študija književnosti. Kot neozdravljivi zasvojenec jutranjega branja časnikov sem se kaj kmalu spoznal z marsikatero platjo italijanskega družbenega in političnega življenja. Prav v času, ki sem ga s svojo nekdanjo zaročenko Štefko prebil v Rimu, je v Italiju po zaslugi italijanskega predsednika Sandra Pertinija postala poglavitna politična uganka skrivnost tako imenovanega Velikega starca, ki naj bi v tej lepi sredozemski deželici vodil vse niti rdečega in črnega terorizma. Od fašistov – bralec se gotovo še spominja znamenite bombne eksplozije v Kmetijski banki v Milanu pa pokola na bolonjski železniški postaji – do Rdečih brigad, Prve črte in kar je še podobnih večjih ali manjših ekstremističnih organizacij. Po Pertiniju naj bi ta še neidentificirani *Il gran vecchio* iz svojega skritega kottička koordiniral celotno strategijo terorja in zastraševanja. Z namenom destabilizirati državo? Vzpostaviti oblast terorja? Omogočiti dokončno premoč velekapitalu? Služiti levim ali desnim fanatizmom? Za Ruse? Za fašiste? Morda za Američane? Odgovor na ta vprašanja ni bil in ni jasen. Ampak dejstvo naj bi bilo, da ta Veliki stavec ureja svoje marionete širom po deželi, varno skrit v najvišjih vrhovih državne oblasti, moči, centrov odločanja. Kdo je in za kaj mu gre? Tudi to ni jasno.

Je pa jasno nekaj postalo meni. In moji nekdanji zaročenki. Veliki stavec, ki iz svojega skrivnega kabineta ureja, preureja, postavlja na glavo vse stvari, ni samo privatna zadeva sončne italjske dežele. Sumničav sem postal, ko sem to konkretno, lokalno situacijo v čisti miselni igri – vsaj spočetka – skušal prenesti na našo nacionalno zgodovino pa tudi na naš tukaj in zdaj. Pri tem mi je brez dvoma veliko pomagala izvirno slovenska revolucionarna razredna teorija označevalca in njegove prakse. Tako, da ne bi morebiti kdo pomislil, da se kitim s tujim perjem.

Toliko za uvod. Z eno besedo, postal sem sumničav. Kot da se mi je nekaj zasvetlikalo v možganih. Kaj pa pri nas, kako je pri nas, sem se skoraj samodejno vprašal, ko sem prebiral poslednjo izjavo Sandra Pertinija v hotelski sobi v italjski prestolnici. Mar ni ta model univerzalen? Ne gre za večno ponavljajočo se strukturo? (Priznam, tudi strukturalizem ima velike zasluge za to, da sem intuitivno zadel pravi žebelj na pravo mesto.) Mar ne gre za podobne reči kot pri prostozi-darjih? Za sto in stoletno tradicijo paralelne misli, oblasti, moči? Za sto in stoletno vzporedno urejanje tega konkretnega, fizičnega, družbenega sveta? Naj kar po pravici povem: do teh prenicljivih ugotovitev, bolje rečeno, slutenj, bi se le s težavo dokopal, ko ne bi že nekaj let združeval svojega dela v neki organizaciji združenega dela, kjer sem v zametkih opazal podobno strukturo. Se pravi, da de facto obstaja univerzalnost določene logike, ki kljub svoji skrivnostnosti in tajnosti nikakor ni subverzivna, ampak ravno nasprotno, do konca konstitutivna. In čeprav s tem spisom tvegam, da bom po nemarnem razkril mehanizem, ki to civilizacijo ohranja kot civilizatorično, sem dolžan v imenu resnice povedati vse, kar vem. Sic. Vem, morda – pravzaprav skoraj zagotovo – se za tem mehanizmom skriva volja izbrancev, ki vedo, kaj je dobro in kaj je zlo, ki vedo, da še ni prišel trenutek, ko bi bilo potrebno razkriti vso in celo resnico. Vse to vem, a vseeno že v imenu tiste neznatne infinitezimalne možnosti, da je vse skupaj drugače, ne morem in ne smem molčati. In če nimam prav, naj me zadene strašna usoda iz znamenite Camusove novele: Pest soli je zaprla usta blebetavemu sužnju.

Kot je bralcu lahko že vnaprej jasno, sem po tej prvi predslutnji dolge, predolge noči prebil brez spanca, brez blaženega miru spokoja. Mučilo me je in vrtalo vame, da se povedati ne da. Saj je navsezadnje šlo za stvari, ki še malo niso od muh. In kot je pri takšnih rečeh že kar v navadi, je do razkritja – naj odkrito povem, kot stoji v naslovu, do oznanjenja – prišlo tako rekoč v trenutku. Neke, morda že stodvanajste noči – ljudsko število – brez spanca in miru se mi je zablislilo. Samo mimogrede, na tem mestu ti opozoril na Prešernove stihe: *Ko brez miru okrog divjam, prijatelj prašajo me, kam?* Tu je šlo očitno za isti sindrom, za isto točko spoznanja, samo da je Prešernu še ni uspelo eksplicirati, ker mu nekateri ključni spoznavni elementi še niso mogli biti dostopni. No, vrnimo se k zabliskanju. Bilo je spoznanje. Žal, spet digresija – čeprav znova samo navidezna. Podobno se je zgodilo Jezusu Kristusu v Pasijonu po Mateju, pa tudi on še ni imel zbranih vseh potrebnih elementov, po zdravi pameti lahko sklepamo, da še manj od Prešerna. Torej, zablislilo se mi je. Povsem nenadoma je pred menoj vstala jasna mreža, kot iz razbeljenega jekla stkana, tanko, tanko razpredena. Edinole idrijske čipkarice bi lahko razumele skriti pomen te finoče, teh pajčevinastih in obenem do neskončnosti trdnih vozlišč. Vsakdo, vsakdo, kar jih je bilo doslej iz matere rojenih, je imel v tej mreži svoje mesto. In svoje odnose do vseh drugih. Seveda je tudi čas dobil svojo drugačno podobo. Včeraj, danes in jutri so se zlili v eno raven. Povsem nov svet, a spet poglobljen z odmevom, z globokostjo tihega in žočelega děja vu, děja vu. Vse to sem že doživel, vse to že vseskozi doživljam, že celo svoje življenje. Vsi trenutki, vsi dogodki iz zgodovine imajo svoj prostor v tej mreži. In vse se sklada. Les vases communicants in vse drugo, kar so slutili naši ljudje že od nekdanj, simbolika letnih časov, Giambattista Vico kot prvi razredni mislec, Heraklit kot prvi terorist, vse, vse se je ujelo kot v nežno zibel mojih otrok. Predolgo, prenaporno in predolgočasno bi bilo, ko bi hotel naštevati skozi zgodovino, pa čeprav samo od Gilgameša naprej. Naj se omejim, kot mi je bila namera že od samega začetka, spet na Prešerna in njegov čas. Tudi tam je vodil

igro Véliki . . .

Ja, tu je konec, sredi stavka je bilo konec strani. Tako rekoč sredi ključnega trenutka. Ne vem več, kako in zakaj sem nehal pisati. Še več, pisanje samo je doživelo na moč nenavadno usodo. Preprosto pozabil sem nanj. To je bil brez dvoma nov poskus usode, da bi mi z amnezijo preprečila nadaljevati začeto delo. Ampak nad usodo mora biti še ena usoda, tista, ki so resnico o njej izvotkali deterministi. Skratka, skupaj s Svetim pismom bi lahko rekel: kar je bilo usojeno, to mora biti tudi sklenjeno.

Minila so torej tri leta, minila kot bela lisa. Po treh letih pa me je pot nekega večera zanesla v točilnico restavracije Rio. Namenil sem se popiti kozarec vina, preden se z avtobusom mestnega prometa odpravim domov na zasluženi počitek (vračal sem se namreč z naporenega terenskega dela). Kot po navadi sem nosil s sabo naramno torbico iz rjavega usnja. V enem od predelov imam vedno cel šop raznih papirjev, starih računov, pisem, bežnih zapiskov, naslovov, še nepopisanih razglednic, pa žepni nožič, par pisarniških sponk in podobno šaro. Kadar nimam prav nobenega poštenega dela, se pravi, le . . .

Spet prekinitiv. Spet se mi je nekaj mračno prvinskega in nedoumnega postavilo na pot, da bi mi preprečilo zapis. Usekala me je zavratna bolezen, mene, ki že leta kipim od zdravja in s svojimi rdečimi lici naravnost izzivam svoje anemične prijatelje, znance in sodelavce. Bolezen pa mi ni samo pretrgala prešernega žvižganja po kačkovsko spotegnjenih hodnikih moje delovne organizacije, iztrgala mi je tudi pero iz rok.

Začelo se je med napornim delom sredi vroče Istre. Štiri dni sem prebil med ruševinami zdavnaj izumrlega mesta. Iz beline mrtvih zidov je puhtela vrečina, iz nje pa šelestel tih šepet: nehaj, nehaj, dokler je še čas. In sredi skrajne nape-tosti volje, ko je sovražno trničje vsenaokoli vedno bolj poželjivo stegovalo svoje trnaste šape proti meni, ko je razbeljeni kamen strupeno mrmral svoje opozorilo, je z vrha nekdanjega grajskega obzidja predme padla doiga črna ka-ča. Zlovešče mi je zasikala v obraz in izgnila v mračni raz-poki v zidu. Njen sik je kot hladen val prežal moje telo. Zbolel sem. Bolehal sem potem še nekaj dni, bolj in bolj, huje in huje. Organizem se je upiral sovražni moči, kolikor je pač mogel, dokončno pa me je zlomilo nekega deževnega sobotnega dopoldneva na gasilskem tekmovanju civilne zaščite občine Vič-Rudnik. Zmogel sem še toliko energije, da sem bleščeče opravil svojo dolžnost prvega vodarja, potem pa me je spodsekalo. Bil sem kot hrast, ki vihar na tla ga zimski trešne. Dneve in noči sem preživel napol v omedlevici, pretresali so me krči, mučili prividi, povsod pa tisti skoraj neslišni, a srhljivi šelest: nehaj, nehaj, dokler je še čas. Vendar sem bil tokrat bolj oborožen proti usodi kakor prvokrat. Zdaj niso minila tri leta, dovolj je bil že mesec dni, da sem spet sedel za pisalni stroj.

In tako nadaljujem svojo zgodbo. Spomin mi je zabrisan. Pomagajo mi le tile koščki potipkanega papirja, ki me spominjajo na nekdanjo vednost, in pa nezlomljiva notranja sila, ki me nosi naprej, naprej proti poslednjemu sklepu, ki naj razkrije resnico.

Naj se torej vrnem k tistemu večeru v restavraciji Rio. Kadar nimam prav nobenega poštenega dela, sem končal, se pravi, kadar v gostilni samotno uživam kozarec črnega vina ali skodelico kave s kancem mleka, pa kadar uporabljam vozila javnega prometa in pri tem nimam pri roki nikakršnega časnika, revije ali knjige, da o sogovornikih ne govorim, takrat včasih odprem naramno torbico in stresem njeno vsebino na mizo pred sabo. Potem malo sortiram in škartiram, si kaj zanimivega preberem, osvežim kak spomin, se spominim neopravljene dolžnosti, zamujene priložnosti ali pač kaj

podobnega. Skratka, čas mi mine. In tokrat sem naletel na tri zganjene liste A4 formata. Pomenljivo je predvsem to, da sem vsebino predele v zadnjih treh letih večkrat pregledal ali vsaj prebrskal, pa mi niso ti trije listi nikoli prišli v roke. Spet prst usode, oziroma natančneje rečeno: protiusode, saj mi je ravno usoda celo zadevo skušala potisniti v pozabo. Razprl sem torej te tri liste na mizi pred sabo in začel brati. Šele zdaj je presenečenje z vso močjo udarilo na dan. Seveda sem v trenutku vedel, koliko je ura. Obšla me je vznemirljiva mrščavica. Od usode zlepljeni krog se je spet odprl, potovanje se je nadaljevalo.

Aha, spet palica v živo kolesje moje volje. In prav premeten količek. Šele v tem trenutku sem – kar z rahlo grozo, priznam – spoznal, kako zvito me skuša usoda speljati na stranpota, v močvirja živega blata. Pišem in pišem, mučim se in trudim, tako rekoč že več let s prekinitvami, in ves čas mi misli uhajajo na nekakšne razlage, na uvodne eksplikacije, srži pa se sploh še nisem dotaknil. Bojim se, da bralec kljub vsem mojim nečloveškim naporom nikakor še ni jasno, kaj pravzaprav hočem povedati. Kakšni perfidni napadi na mojo miselno koncentracijo. Zdaj tudi razumem, od kod nenaravna in nenavadna sitnoba moje nekdanje zaročenke, od kod težave mojih otrok v šoli in v vzgojno varstveni ustanovi, od kod stalno ponavljajoče in razraščajoče se komplikacije na delovnem mestu in tako naprej in tako naprej. Za vsem tem tiči en sam cilj in sicer peklenske provenience. Da bi mi bilo onemogočeno dokončati začeto delo, da bi mi bilo onemogočeno urbi et orbi razglasiti spoznanje. Zato ne bom niti za hip več okolišil, na glavo se bom v smrtnem skoku pogrnal v boj, v iskanje pravnih definicij, izrazov, relacij, zvez in ne na koncu tudi imen, kajti le za imeni stojijo živi ljudje in živi ljudje sestavljajo to zgodbo, zgodbo iz mesa in krvi.

V svojem začetnem tekstu, oziroma v nastavku teksta sem končal z obljubo, da bom skušal razkriti mehanizem, katerega kolesje sem žarkovito uzrl, kako se vrti in melje v slovenski kulturi, konkretnije, v slovenski literaturi. Začeti sem hotel s Prešernom, pa mi je čas na bistrovidni spomin naložil temačne muljaste gmote pozabe. usoda je odigrala svoj poslednji adut. Ji bo uspelo? Bom zdaj zmoget po spominu spomina speljati lok resnice? Bom, kajti volja je moč in volja je zdaj moje edino orožje, ki ga lahko zoperstavim nedoumljivi, a zato še toliko pošastnejši energiji, ki me skuša enkrat sirensko, drugič peklensko speljati s prave poti. Vsak stavek mi hoče obrniti v stran, ga skrivenčiti in izmaličiti. Pa se ne dam, ne smem popustiti niti za trenutek, sicer se mi bo celotna konstrukcija zavesti sesula v prah, prav tako kot se je ljubemu Samuelu Coleridgu, ko mu je satan v podobi krojača potkal na vrata, da ne bi mogel zaokrožiti svoje epopeje o Kublaj Kanu. K Prešernu torej, k Prešernu!

Vnaprej se opravičujem, ker bo to moje preigravanje skozi slovensko pesniško zgodovino le bled odsev tiste začetne, razsvetljene vednosti, ampak bralec sem že dovolj prepričljivo pokazal, upam vsaj, koliko strašljivih in naravnost gigantskih ovir se je nagrmadilo na moji poti.

Prešeren torej. Prešeren je bil celo svoje pesniško življenje razpet med spoznanjem resnice o obstoju Vélikega starca – kot sem že omenil, je šlo pravzaprav bolj za slutnjo kakor pa za jasno gotovost – in zavestjo, da mu razkritje tega spoznanja lahko prinese samo težave in zlo. Ta razdvojenost je bila tudi vir njegovega pesniškega trpljenja in navdiha. Ker pa se literarni zgodovinarji do tega ključnega elementa niso dokopali – kako naj bi tudi se? – jim je bit Prešernove poezije ostala skrita in prikrita za zmerom. Nam pa, ki to vednost imamo, se Prešeren pokaže v čisto novi luči, vsak njegov verz se nam zbistri kot pristna gorska studenčnica. Poglejmo si jih samo nekaj, kar takole počez. *Odkópan pevec ležal je zjutraj vrh zemljé, pokopat k tolovajem binčém*

ga dadé. Sapienti sat! Prešeren tu jasno pove, kakšna usoda ga čaka, če bo preveč vztrajno vrtal za resnico o Vélikem starcu. Potem je tu znameniti sonet o popotniku, ki pride v afriško puščavo. Kaj se zgodi? *Nebo odpre se, luna dá svečavo; tam vidi gnezditi strupene gade,* itd. Prešernu je bilo spoznanje, ki sem ga sam relativno lahko prebolel, toliko strašnejše, ker ni bil oborožen z razredno teorijo označevalca in njegove prakse. Da ne govorimo o Krstu pri Savici, kjer so zadnji verzi Uvoda več kot očiten ključ. *Vajhún zastonj tam išče mlado lice njegá, ki kriv moritve je velike.* Aluzija na Vélikega starca je več kot prozorna, le da je Prešeren uporabil izraz *mlado lice* namesto *staro lice*, to pa samo zato, ker bi sicer usoda v trenutku obračunala z njim. Že tako ali tako je povedal preveč, več, kot bi smel. Od tod tudi njegova tragična usoda. Sicer pa ne bi več nadaljeval s citati, kajti tudi to me lahko zapelje v stran. Upam pa si trditi, da bo po branju tega teksta vsak bralec ponovno vzel z zaprašeni polic – kaj hočemo, bralska kultura iz leta v leto propada, še sreča, da bo usmerjeno izobraževanje to dekadenco končno ustavilo – tako slovenske klasike kot sodobne pisce in bit njihovega pisanja uzrl s povsem novimi očmi.

Gremo naprej. O Koseskem ni potrebno govoriti na dolgo in široko, saj je že na prvi pogled mogoče razbrati, kako surovo se je z njim poigrala usoda (ha! usoda! mi že vemo, kaj se skriva za to besedo): Saj nič ne rečem, Andrej Inkret je o njem napisal marsikaj tehtnega, ampak bistvenega oreha ni strl. Koseski je mehanizmu in mahinacijam Vélikega starca skušal postaviti po robu slovensko občestvo kot neizmerno plemensko energijo. Pa mu je seveda spodletelo, kot toliko drugim pred njim in za njim. Vendar nam njegov znameniti heksameter: *Zakon narave je tak, da iz malega raste veliko,* zmerom znova ostaja kot živ dokaz, da je glasno opozoril na strašno nevarnost, kajti s temi verzi je pogumno izrekel resnico, da iz malega zla raste veliko.

Kaj naj rečemo o Stritarju, ki ga je zloba velikega mahinatorja pahnila med tujce kot med kakšne Ionescove nosoroge? In o Levstiku? Njegov minister Gregor je prav shrljivo zvesta podoba Vélikega starca, tistega pač, ki je v njegovem času in njegovem okolju igral to vlogo. Ker pa je Levstik pokončno vztrajal in se ni hotel predati, so mu mračne sile na koncu zavdale in ga telesno in duhovno ziomile.

Pa Jurčič, ki je v svojega Jurija Kozjaka položil silovito parabolo o Vélikem starcu, parabolo, ki je do dandanašnjega dne ni še nihče razvozlal, jaz pa trenutno nimam časa, da bi se podrobneje ukvarjal z njo?

Da ne govorim o Jenku, čigar proza je šifriran klic na pomoč, klic k orožju. Ali ste sploh kdaj zares brali Jeprškega učitelja? Ste se sploh poskušali pogibiti v simboliko tombole in njenih števil? Ko bi v eni dlani držali Kabalo, v drugi pa Jeprškega učitelja, potem bi se vam stvari razjasnile.

O Moderni je bilo že dosti povedanega in napisanega, čeprav ne zmerom bistvenega. Murna in Ketteja je spodžgalo ravno v trenutku, ko sta hotela odpreti usta in v svoji mladeniški brezkompromisnosti na ves glas zaklicati, koliko je ura. O Cankarju in njegovem odnosu do Vélikega starca – ki ga včasih skriva pod psevdonimom triade mati-domovina-bog – bi bilo mogoče pisati cele razprave, pa ni ne pravi čas ne pravi prostor za to. Naj opozorim samo na znameniti konec Hlapcev, ko hudobne sile na Jermána naščuvajo vaščane, ženske, učitelje in župnika ter mu umorijo mater. Naščuvajo seveda zato, ker hoče Jerman povedati resnico o Vélikem starcu. Ta primer navajam samo zato, da bi bralec plastično prikazal, pod kakšnim nečloveškim pritiskom je moral živeti Cankar, ko še celo svojemu dramskemu junaku ni dovolil, da bi odkrito rekel bobu bob.

In Župančič, ta vedri pesnik kozmosa? Kakšna površna izmišljotina! Zavestno se je za dvajset let ogradil v pesniški

molk in hotel s tem izkričati svoj protest proti metafizičnemu stanju, ko ni bilo mogoče imenovati resnice o Velikem starcu. Kritika pa je ta njegov protestni štrajk razumela kot pesniško nemoč, kot usahlo inspiracijo. Samo predstavljajte si, kako je moral trpeti ubogi Župca ob tem strašnem in poniževalnem nesporazumu. A ostal je trden in pokončen, ust ni odprl. Znova se mu je povrnilo upanje leta enainštirideset, mislil je, da bo revolucija pometla z železno logiko Vélikega starca. Iluzija, kakršnih je bilo mnogo skozi zgodovino, a vsekakor plemenita iluzija. V tej luči je treba tudi razumeti besede: *veš poet svoj dolg*. Seveda, poet svoj dolg že dolgo vé, a železen strah je ves čas stiskal njegovo adamovo jabolko, saj neizgovorljivega ni mogoče izgovoriti.

Aškerc? Gregorčič? Ojoj! Aškerc je blodil po vseh mogočih eksotičnih deželah, da bi našel svoj dušni mir, da bi pobegnul pred strašnim maščevanjem Vélikega starca. A mu je neusmiljeno sledil, zdaj v podobi ponočne potnice zdaj kot oddaljeno zvonjenje zagrebških zvonov. Pa Simon, ki se je zatekel nazaj v planinski raj in proseče rotil: človeka nikar, pa mu niti to ni pomagalo.

Še besedico, dve o Gradniku in Kosovelu. Gradnik je v Vélikem starcu videl predvsem grozo gerontokracije, od tod večni tanatos njegove poezije. To pa ga je tako neznošno obsedlo, da je v tem simbolu smrti začutil že prav mazohistično privlačnost, kot zajec, ki se ne more upreti hipnotičnemu kačjemu pogledu. Iz tanatosa se je tako porodil eros. Ostalo pa že vemo.

In Srečko? Petdeset let so čakali njegovi Integrali, preden so prišli v javnost. Zakaj, čemu? Otročje vprašanje. Bili so namreč jasen kriptogram. Véliki stavec je bil v Integralih razkrinkan do zadnjega vlakenca. In ko so Kosovelovi sodobniki, tako rekoč sozarotniki pomrli ali pa jim je bistrega duha upognila peza starosti, so lahko Integrali prišli na svetlo. Ključ do njihovega razumevanja je izgubljen in pozabljen, bili so in bodo ostali nerazrešljiv rebus za nas in za naše zanamce.

Potem je tu Kocbek, ki je korenine Vélikega starca iskal globoko pod zemljo, skušal v zrelih letih njegovo uganko razplesti v pentagramih, pa je tudi odšel, ne da bi nam zapustil jasno poročilo o svojih izsledkih.

Naslednje generacije so skušale delovati v pari, delile so si področje raziskave in boja. Vodušek in Kajuh, Bor in Balantič . . . Vse to je bralcu že bolj sveže pred očmi, zato ga ne bi po nepotrebnem utrujal, poleg tega pa čutim, kako mi v tej deskriptivnosti peša energija, ki lahko samo kot ozko usmerjen snop, kot rezilo laserskega žarka zadane tarčo, skrivnostno ključavnico, ki edina lahko odpre vrata resnice.

Pesmi štirih? Kaj bodo zmogla štiri mlada stebelca tam, kjer so velikani padali v prah! Dane Zajc, ki se je zbratil s kačami, da bi Vélikega starca pokončal z njegovim orožjem, pa je samo požgalo travo njegovega upora? Ivan Minatti, ki je kozmično spletko skušal preseči s kozmično ljubeznijo vseh do vsega? Razigrana trojka Ahac-Brejc-Zupan, ki je s svojim viharškim nihil hotela oslepiti zlo, kot je to v praдавnini uspelo Odiseju? Niko Grafenauer, ki bakrorez soneta odtisuje na nič in upa, da bo s svojo iz zraka stakano pajčevino ujel bit Vélikega starca? Tomaž Šalamun, ki mu hoče ubežati v daljno Mehiko in na doke New Yorka, pa se mu staruh zlobno hahlja, sedé na plamenici kipa Svobode? Pa Ivo Svetina, ki po sledeh svojega vzornika Aškercovi blodí po orientalskih labirintih Arabije in Indije?

In naj končam z mladimi, najmlajšimi, supernajmlajšimi slovenskimi postmodernisti, ki so razumno odvrgli vse borilske izkušnje – saj so se vselej znova izkazale kot nemoč – in skušajo z Vélikim starcem paktirati, pobrati vsaj drobtinice z njegove mize? Tudi ta pot je bila že ubrana, pa ravno tako ni pripeljala do cilja. O tem bi vedel marsikaj povedati Dimitrij

Rupel, specialist za take bitke.

Kdo vse se ni že spopadel z Vélikim starcem! S srčnostjo samomorilca, z bridko sabljo razuma, z lokavo prevejanostjo, z napadalnostjo erotike, s prizivanjem mračnih duhov ničča, z nedolžnostjo novorojenca! Pa nič. In vendarle je rešitev na dlani. Saj ne rečem, ni preprosta, ravno nasprotno, težavnejša in napornejša je kot vse naštete. A ker je edina, je naravna in nujna. Naravna kot rojstvo in nujna kot smrt.

Vélikega starca je treba poimenovati. Košček za koščkom je treba razkriti njegovo strukturo, razgaliti njegovo mrežo. To kar počnem tukaj tu in zdaj, je samo prvi korak, čeprav mor da odločilen. Je lomljenje pečata, lomljenje prisega, ki je tuja, nam vsem izsiljena prisega. Zato ta hitri, samo bežni flash skozi preteklost. Naj povem nekaj besed o današnjem trenutku in k današnjemu trenutku.

Kot je razvidno in očitno že iz vsega povedanega, si zgodbe o Vélikem starcu – ime je v resnici samo dogovor, tako rekoč šifra – nisem izmislil jaz, da bi jo prodajal kot vroč kostanj jeseni, ampak gre za obsesijo vseh generacij in usmeritev slovenske literature skozi stoletja. Zakaj ravno literature? Zato pač, ker so umetniki znano senzibilni ljudje z nadnaravno močjo spoznavanja in čutenja fenomenov, ki jih drugi obvladovalci resničnosti niti ne zaznavajo, kaj šele, da bi jih znali razumeti, definirati in se spustiti z njimi v konfrontacijo. Pa me že spet zanaša vstran: to so poslednji trljaji usode, ki noče in noče priznati svojega poraza, se ne mara sprijazniti z dejstvom, da je končno napočil trenutek, ko bo zamaščena capa strgana resnici iz ust. K današnjemu trenutku torej.

Kljub svojemu siceršnjemu odporu do digresij moram vendarle razjasniti določeno navidezno protislovje v svojem dozdajšnjem tekstu. Po eni strani govorim o dosedaj nerazčiščeni skrivnosti Vélikega starca, po drugi strani pa našte vam slovenske pesnike kot nosilce boja proti temu fantomu. Kako to, da vsa ta pesniška falanga ni zmogla dovolj moči za dokončen upor, saj je sicer znana po svojih sposobnostih združevanja in trdnega sklepanja obročev? Odgovor je srhljiv. Zarota Vélikega starca je namreč še dosti bolj perverzna, kot se dozdeva na prvi pogled. Živimo v nekakšnem shizofrenem položaju. Vsi omenjeni in neomenjeni pesniki – in seveda tudi vsi drugi – so hkrati žrtve in sodelavci zarote. V tej mreži jim višja sila – ni naključje, da se začetnice ujemajo z Vélikim starcem – diktira pozicije, usmeritve, prijateljstva, zaveznitva in tako naprej. Podlost te logike je ravno v tem, da Véliki stavec silí svoje žrtve, da se javno opredeljujejo čisto drugače, kot jim v resnici velewa srce. Konkretno. Prešeren in Kopitar sta bila dejansko nerazdružna prijatelja, prav tako je bil France skrivoma poročnik. Primičevu Juliju in imel z njo devet otrok, pa tega ni smel odkrito priznati. In kdo je rekel Levstiku: Pogine naj pes! Njegov največji intimus, mecen in občudovalec. Pa sežig Cankarjeve Erotike. Kako se je trgalo srce ubogemu škofu, saj je po diktatu Vélikega starca moral sežigati poezijo, ki sta jo z Ivanom skupaj spisala v toplih pomladnih večerih. In tako naprej vse do današnjega dne.

Pa smo se po bližnjici spet vrnil k našemu trenutku. K sedanji legendi o Vélikem starcu, legendi, ki naši kulturni javnosti ni nekaj tujega, čeprav še nikoli ni bila eksplicitno izrečena. Naokoli se vztrajno šušlja – in to že več desetletij – da je Véliki stavec, oziroma njegov opolnomočenec za slovensko regijo v resnici Josip Vidmar. Tu gre seveda za velik nesporazum, ki kajpak ni nesporazum, ampak perfidna zvižajača, zgrajena na zgoraj omenjeni logiki. Naj bom do konca jasen. Res je, da se Véliki stavec v posameznih zgodovinskih epohah uteleša v posameznikih, saj tako laže vodi in speljuje svoje empirične posle. Res je tudi, da je Véliki stavec izoblikoval osebnost Josipa Vidmarja. Izoblikoval pa jo je

samo zato, da bi slovensko občestvo zapeljal v zmoto o svoji identiteti oziroma o identiteti svojega trenutnega zastopnika za slovensko regijo. Vem, vem, zdaj pričakujete od mene, da bom povedal ime in priimek človeka, ki tu in zdaj zastopa Vélikega starca. In še to boste rekli, da so bile vse dosedanje vrstice mojega teksta namenjene edinole temu cilju, temu imenu. Jok, brate! Ime sicer vem, pa ga ne povem. Vsakdo se mora sam dokopati do resnice, vsakdo mora sam prehoditi to pot. Spoznanje, prinešeno na krožniku, ni nič vredno. Jaz lahko le opišem situacijo, dam nekaj osnovnih napotkov, bralec pa se mora potem spopasti z vijugavimi stezicami, z zvijačno postavljenimi blodnjaki, z umetelnimi pravili skrivalnice. Da pa bo ugibanje lažje in da iskanje ne bo tako trnovo, bom le odstrl nekaj tančic. Začel sem pri Josipu Vidmarju. Gremo naprej. Seveda Vidmar ni nikakršen goethejanski estet starega kova z normativističnimi in siceršnjimi totalitarističnimi skušnjavami, kot bi mu radi nekateri pripisali. Ko bi od blizu poznali resnico njegove duše, bi videli, da gre za zagrizenega avantgardista, ki se je že zdavnaj sprl s Tristanom Tzarajem, ker za Vidmarjeve pojme ni bil dovolj radikalen. Od sodobne slovenske literature ceni edinole Matjaža Hanzka, s slastjo pa prebira samo Poniževe spise, in od teh izključno tiste o vizualni poeziji. Tej svoji prikriti srčni strasti da Vidmar lahko le redkokdaj duška, edino takrat, ko ga obiše stari prijatelj Vladimir Pavšič, prav tako zadržt avantgardist. Véliki stavec pa jima je namenil čisto drugačno vlogo, in to čisto za nalašč, iz gole hudobije. Ko že govorimo o Vidmarju, ne moremo mimo njegovega alterega, Tarasa Kermavnerja, gorenjskega modreca. Temu je šele hudo, saj mora požirati in hvaliti vse mogoče modernistične pisarije, medtem ko bi najraje celo življenje na novo in novo prebiral mogočni opus Janeza Jalna. Od tod tudi to stalno nasprotje med vidmarjanci in kermavnerjanci. Drugi drugim na smrt zavidajo estetska izhodišča in pozicijo. O, kako rad bi Vidmar pisal tako kot Taras, pa ne sme. In obratno. Ilustrirajmo to samo z ustanovitvijo Nove revije. Hribar, Rupel in drugi so se s tem dejanjem skušali upreti logiki Vélikega starca (čeprav so jim stari avantgardisti v imenu ni-

ča metali polena pod nogo). Novo revijo so hoteli posvetiti apoteozi socrealizma. Prva številka je bila že natiskana: Gorki, Fadejev, Žiherl, vse je bilo lepo zbrano. Potem pa je vse skupaj romalo v Količevo. Ja, v Količevo. In Hribar si je moral čez noč izmišljati nekakšne periodizacije, ki jih je seveda prepisal iz skrivnih beležnic Janka Kosa. Tako je to. Hudo in žalostno, da ni za povedati. Ivo Svetina doma kleše bronasto statuo Janeza Menarta, Ervin Fritz vsak dan napiše nov Opus nič, Franci Zagoričnik uči svoje otroke na skrivaj zbrana dela Otona Župančiča, Menart spet si daje vezati Šalamuna v telečje usnje in tako naprej in tako naprej. Ne bom nadaljeval s tem tragičnim naštevanjem, bralcu sem hotel le razgrniti princip, da se bo lahko znašel v navidez nerazumljivih labirintih slovenske književnosti. Enaka logika seveda velja tudi za religijo in ideologijo, ampak tu bi besedo raje prepustil označevalcu in pastirjem biti.

Vest mi ne da, da ne bi za konec omenil še Javorška in Zupana, ki že več desetletij drug drugemu izmenično pišeta tekste. Pri tem sta seveda silno zagreta, kajti človeku prirojena nečimrnost narekuje, da je bolje objaviti besedilo pod tujim imenom kot ga sploh ne objaviti. Kadar se dobivata v skupni podstrešni sobici — za katero ne ve nihče drug, še posebej ne njuni ženi — drug drugega rotita: nehaj že toliko pisati, kaj si bodo ljudje mislili o meni. A kljub svojemu prislovičnemu prijateljstvu ne moreta in ne moreta odnehati. Vendar sem zadnjič slišal, da Véliki stavec ni preveč naklonjen takšnim neposrednim zamenjavam, saj bi mu nadzor nad položajem lahko mimogrede ušel iz rok.

Pravzaprav mu tudi je. Dokaz za to je prav ta moj zapis. Vem, spet boste sitnariji zaradi imena. Študirajte, trudite se, potite se v svojem znoju, pa boste tudi sami razrešili uganke. Za zdaj vemo za skrivnost v celi deželi samo štirje: Franc Šali, Jože Volfand, Rudi Miškot in jaz. Bodi dovolj. Že tako sem preveč povedal.

In naj za konec razlomim še en pečat. Kot je povprečno bistroumnemu bralcu iz vsega povedanega že nedvoumno razvidno, tega teksta seveda nisem napisal jaz, ampak je prišel izpod peresa Marjana Pungartnika. Lep pozdrav.

ALLEGRO MA NON TROPPO

1

Bilo je v tistih časih, ko je oče Bog že zapustil Zemljo in so dežele puste samevale pod posmehljivo svetlobo hladnih zvezd in sonc in so se po temačnih pokrajinah brez pravega smisla in reda podile megle, ko sem se stiskal v koloni temno lesketajočega se železja in omamnih sladkobnih hlapov. Bilo je namreč sredi tega kaosa brezvladja, ko je duh osamljen, premagan, zapuščen in izvržen taval po zemlji in je eden izmed njih družčine, ki ga imam v lasti jaz, odpotoval po nekaterih nujnih opravkih daleč stran od domovanja, onkraj meja dežele, po kateri tava sicer.

Sorodstvo, ki ga je poslalo spolnit svoje nuje, mu je v ta namen izročilo ključe hitrega, udobnega avtomobila, navrglo pa mu je v prtljažnik tudi lepo popotnico – nekaj kosov kruha, slanine in sira, za povrh pa še vrečko rdečih jabolok. Sam pa sem si vzel na pot staro, dišečo knjigo, zakaj na tistem sem slutil, da mi bo marsikatera ura v tujini ali na meji med tujino in domovino prebita v čakanju.

Jutro je bilo črno, nabito z mrzlim, gostim dežjem, in sorodstvo je menilo, da bi potovanje nemara preložil na kak drug, bolj pripravljen termin, jaz pa sem se, ne da bi pri tem količkaj žalil, posmehnil njihovi skrbi, rekoč, da sem vajen še vse česa hujšega, kar se tiče vremenskih razmer in vožnje z avtomobilom. Sorodstvo je potem izrazilo zaskrbljenost, češ da se utegne dež sprevreči v kaj tršega in da naj vseeno počakam vsaj še kakšne dve uri, da se zdani. A jaz sem vztrajal, stoječ v obleki in obutvi pri velikem meščanskem oknu, po katerem so se iz teme vsipala prgišča ostrih riževih zrn, ki jih je tu in tam skupaj z bolno bledimi krošnjami drevja v sadnem vrtu osvetlil slepeč blisk, pospremlilo pa parajoče se grmenje in živketanje šip v vitraži, da pojdem kar brez najmanjšega odloga, zdajle, ko je ura tri četrt na štiri.

Zaloputnil sem se v toplo, udobno kabino, vžgal motor in počasi odpeljal skozi prazne primestne ulice, pod divje opletajočimi cestnimi svetilkami, pod plamenečimi topoli, skozi vrtince odpadlega listja. Ujma je bila, kakor je sorodstvo pravilno namignilo, šele v začetnem zagonu, žarometi so le s težavo tipali skozi slapove in valove razbesnelega dežja, ki so čedalje srditeje burkali ob vetrobran. Prižgal sem si radijski sprejemnik, ki pa spričo zgodnje jesenske ure še ni sprejemal in je samo pohreščeval v električnem viharju, zato sem se po krajšem razmisleku odločil za eno izmed kaset, ki jih je imel lastnik skrbno zložene v predalniku; izbral sem lahko med bogato kolekcijo najelitnejše klasične glasbe in za uvod sem si pozelel Mozartov Divertimento v D-duru, KV. 136. Neusmiljeni rezi divjaške tolpe violin so se imenitno vključili v okolje, skozi katero sem se mukoma prebijal, z obrazom malone tik ob steklu, pri vsem tem pa me je začel mahoma obvladovati skorajda srhljiv, nepojmljiv vtis nekakšne vesele, razuzdane celote, ki da s salonsko spokojnostjo tiči za vsem tem ponorelim, neizprosnim plesom godal in belo ožarjenih snopov dežja, ki je zdaj že kakor – recimo – pesek žeblijal ob skozenj prebijajoče se vetrobransko steklo in votlo pločevinasto školjko vozila. Žal sem moral še pred finalom zavoziti s ceste, pod nadvoz, zakaj že lep kos poti so mi edinole siloviti bliski, ki so sem ter tja kakor pajčevine oklenili črno nebo in iz teme milostno priklicali spečo pokrajino – dobrave, senožeti, samotne zaselke,

gručo grbastih hiš, ki so se tiščale cerkve na mračnem spotegnjenem holmcu, polomljen voz ob samotnem potu, kolo voze po sinjkastih travnikih, kamnolome, vse to so priklicali v ostro luč ti bliski – pripovedovali, kod se vozim in od kod se vije široka deželna cesta, pa tudi brisalcem stekla spričo kočljivih okoliščin delo ni šlo več spod rok.

Ustavil sem pod usločeno betonsko armaturo. Oglušujoči trušč, ki sem se ga bil medtem menda že privadil, se je na vsem lepem pogreznil v gluho tišino, da mi je zastal dih: nekdo je presekal kabel. Zdaj sem bil sam s sabo, zagvozdjen v temno zavetje, odspred in odzad obkoljen s silovito ujmo, ne več kot trije goli metri so me ločevali od nje!

Odtod, iz mirnega zakotja, okoliščine niti niso bile videti pretirano pogubne, prej bi neuk človek rekel, da gre za zgolj nekoliko izrazitejše, sicer pa kar se le da navadno deževje. Zdaj ni več bobotalo in štropotalo, zdaj je enolično mljaskalo in še to je bil oddaljen, komaj resničen zvok. Tu in tam je zamolklo zabobnelo po pločevinasti strehi: to so bile debele, mastne kaplje, ki so se leno pocejale s solitrastega stropa. Izklopil sem motor, orkester je utihnil. Naslonil sem se globoko vznav, da si odpočijem; ves čas potovanja sem namreč krčevito tiščal k prednji šipi in napenjal oči, bilo je podobno neizkušene žene iz avtošole, a kaj sem hotel – povedal sem že, da je močno deževalo. Zamizal sem in izračunal, da sem prevozil vsega skupaj ne več kot slabih devet kilometrov, kar sem štel za skromno. Vzel sem knjigo v roke, da bi se raztresel, prebral sem že nekaj stavkov, a sem jih vse po vrsti sproti pozabljal, tako da sem se moral vedno znova vračati na začetek. Naposled se mi je branje primrzilo, nemir v meni je bil presilen. Pomislil sem, kako privoščljivo bi se mi zdajle nasmihalo sorodstvo. Zastrel sem se v črno nebo pred sabo, brez cilja, brez goriščne razdalje, brez misli, skozi gomazečo mokroto vetrobranskega stekla. Sicer pa, sem si rekel čez čas, ali ni dobro tudi tako, v tem temnem zavetju malo posedeti; naj kar lije in divja pred menoj, naj se scedi od ihte, ako se mu hoče, ples je vsekakor očarljiv in presunljiv, a je slej ko prej ples hlapcev in oprod tiste celote, ki uživa salonsko spokojnost kje na suhem in odmaknjenem in v taktu boblja s prsti po naslonilu fotelja. In ali ne bi bil potemtakem jaz rajši eden izmed te gosposke? Nato sem mahoma pomislil, da bi si malo privoščil in si šel v prtljažnik iskat kaj za pod zob, in že sem odpahnil dveri, da bi storil, ko sem se domislil, da je nemara vendarle prezgodaj misliti na jedačo in da je bila to pravzaprav zgolj neposrečena šala, pomisliti na jedačo. Pač pa se mi je kmalu zatem rodila primera, da so debele kaplje, ki lenobno in redovito curjajo z betonskega stropa in bobnajo ob pločevino tik nad mojo glavo, kakor kaplje, ki peketajo iz kuhinjske pipe na dno pariško modrega, na robovih oškrbljenega petlirskega emajliranega lonca. Sam nisem vedel zakaj, a v tem je bilo nekaj novega, bolečega, nekakšen postan, cenen okus mi je prišel v usta, skrčilo se mi je srce. Ali je to bridkost, ki mi krči srce? sem ugibal. Bolj in bolj sem uvideval, da je v tišini in spokojstvu le malce prelahko trpeti, če vsenaokrog vrvi in je svet poln hrumenja, in da sem nemara še zlasti jaz narejen predvsem za občekoristna svetovna dela, ne pa toliko za životarjenje pod raznimi napušči in ohola uživanja v razgledu nad plesavst-

vom. In tudi to: da mi je imeti nevesto, mlado in zalo, kaj bi porekla ob pogledu na svojega ženina, ki ždi kakor kakšna postranica pod kamnom? Ali ne bi porekla, da ji sploh ni do takšnega ženina, kakršen poseda pod nadvozi, ampak da bi pa zdaj rajši kakšnega novega, ki se mimo njega pelje in mu v zasmeh opljusne okna z obilnimi brizgi deževnice izpod zadnjih svojih koles? Tu ni bilo več kaj oklevati: vžgal sem vseh šest cilindrov in dolge luči, orkester je zagodel, nekajkrat sem pritisnil na plin, da bi si vliil neustrašnosti (to vem šele zdaj, ko je vse za meno!), izkoristil prvi blisk in odločno zapeljal na plano, da je zatopotalo po vozilu — in že sem pripeljal v tihe ulice tujega mesta, v katero sem bil poslan.

Vse je še spalo. Bleda, rahlo zardela, kakor polt devoyke, ki je ravnokar vstopila iz snežnega meteža v zakurjeno namočo, je bila svetloba nad hišami na obrobju mesta. Obljubljal se je jasen, topel jesenski dan, široko je bilo nebo. Ulice so bile puste in prazne, trgovine in kavarne še zaprte. Vozilo sem ustavil na manjšem trgu sredi trgovskega središča in se odločil, da se sprehodim po ulicah. Hodil sem brez posebnega sistema ali vnaprej pripravljenega načrta, nemalokrat so se mi pota križala, tu in tam sem se ustavil, posedel v kakem parku minuto do dve, si ogledal kako drobno zanimivost v vitrinah, si rekel: tole si nemara kupim, če ostane kakšen dinar. Tako pohajaje, brezskrbno in vedrega srca, kakršen sem vselej ob vstopih v tuja mesta, sem, ne da bi vedel kdaj in kako, zašel v odročnejše predele, v mračno četrt s starimi, puščobnimi, kakor vojašnici podobnimi hišami, in tudi samemu mi je postalo v duši pusto. Stopal sem po ozki, ovijajoči se ulici, zrak je bil nacejen z vonjavami po oplakah, okrog smetnjakov so stikale mačke, včasih se je drdraje odprl železni rolo kake delavnice in zagledal sem tujca, pomislil sem, da je nemara zdaj napočil trenutek, ko bi se kazalo vrniti v nekoliko strožje središče, ko sem na vsem lepem, v daljavi kakih petdesetih metrov opazil svetlobo: skromen barček, v katerem je brlela temno rumena leščerba in ki je potemtakem že obratoval. Čudna tesnoba me je obšla in še malo nisem vedel zakaj — zato mi je bilo le še tesneje. Nekaj časa sem stal na mestu in silno sem si buril srce, v mislih omahovaje, ali naj grem ali ne. Iti, ne iti; oboje pelje v trpljenje. Trpljenje je enako zasvojenost, še boljše: hlapčevanje. Hlapčevanje plehkim igram temnih sil. Če svetlih, še slabše. Ali despot lahko hlapčuje iz golega zaničevanja in ostane brez madeža? Obstati sredi pločnika. To — tehnika — neobvladljiva. Še ne znam. Idi v kafič, dečkic, idi, ne bo ti krona z glave padla; to je resda samo ena izmed poti, a prehoditi boš moral vse. Torej? Vrstni red je stvar igre, žreba. Torej? S temno slutnjem sem zakoračil proti nihajnim vratom — jih odprl — vstopil med nihaj . . .

Zgodilo se je, kar sem bil slutil: za točilnim pultom je stala — ona!

Sedel sem za skromno, a čisto omizje takoj za vrati in s tresočimi rokami segel v prsni žep po cigarete. Kako je udrihalo srce! sem zatipal. Trudil sem se, da bi ne gledal v njen obraz temveč rajši okrog sebe v nerodno, napol rustikalno opremljen lokalček, resda čeden in snažen, lastniki so očito priseljenci z južnega podeželja, retuširane fotografije nogometnih moštev na stenah, v okvirih — a ona tedajci že pred menoj stoji in se mi medlo, odsotno smehlja. Kdo bi ne strmel? Kdo je že kdaj videl toliko sveta na živem obličju lepote? Kdo takih prepadov? Kje je ta? Živa tema v pogledu otroka. Oči teme . . . Smehljajo se mehke, blede rdeče ustnice, smehljajo se mrtvó, bledó, oči ne — te so trše od ledu, globlje od teme. Kdo si drzne z besedami rezati njeno podobo? Kdo bi ne strmel brez besed v svojega oboževanega rablja — in kdo zdržal pogled dlje kakor za hip: pogled na pogled na samega sebe? Bi se temu reklo "okrutnost in trda brezdanjost v očeh otroško čistega, kot srež belega obraz-

ka"? Ima me, da bi vstal in stopil kar tja k nji — na rob; zamižal, se pognal v temo, kar pri priči, kar v plašču se zaženem, da bi le ona edina hotela vzeti me vase, o da bi le hotela! Bi se temu reklo, da je pot končana? V hipu premislim vsa svoja dejanja, gledam, kako se mi pred očmi sesipajo v prah, skupaj z zvezdami, ki so jih gledale moje oči, ves svet in vse dežele, ki so me nosile, sonce, ki je grelo moje pičle in samotne dneve na zemlji, drage mi ljudi, ki so mi lajšali muke, tiste drage ljudi, ki jih kanim kasneje v življenju — čeprav nerad — vse po vrsti popustiti, ves ta prah se usuje v temo razklenjenega brezna in nosi mene s seboj. Beda me je dojila in v bedaka sem se vzredil v teh svojih dneh na zemlji; cepetati mi je nujno, če hočem preživeti — a nji . . . nji ni treba drugega kakor gledati, samo gledati, mogoče čakati, brez besede, zakaj ona nosi vso temo že v sebi in s seboj. Uide mi, da bi rad kavo. Izgovorjava je porazna, zardim, poškrlatim. Njen obraz ostane negiben kakor maska, obrne se, odide. Ta bi najbolj smrdljivemu pijancu stregla z visoko resnobo, s kakršno bi stregla potem tudi knezu, ki bi prihajal za njim, pomislim, in sicer brez sledu prezira, zakaj vsa, kar je je, je vzvišena nad prezirom; tako visoko je, da tistega, kar je prezira vedno, sploh vidi ne. In še to: nalašč je prišla dnrinarit v tole pogrošno beznico! Plaho se ozrem po nji: zdaj stoji pod barvitim plakatом MARTINI & ROSSI in pobeša pogled. Edini adut, ki ga ta trenutek držim v rokah, premišljujem vročično in umazano, medtem ko ona izpušča paro v kavno skodelico, je to, da sem tujec, ki bogve s kakšnim mračnim opravkom poseda po zgodnjem predmestnem barčku, v duhu visoko nad vsemi pritlikavimi domorodci, ki hlapčujejo jutru rutinsko, brez distance, se čemerno prebujajo, klepečejo v tri dni, prebirajo jutranjike, odhajajo v urade . . . Mlad, skrivnosten tujec v plašču, bled popotnik, svojo veliko boleost nosi s seboj, to je evidentno, samo za hipec se pomudi za tole mizo, zamišljeno pokadi cigareto, duh mu medtem plava po svoje . . . potem pa nemara opravek, poglavitni opravek, ne pa kakšen vsakdanji, malo ali kar nič pomemben opravek. (To, kar bo opravil, bo boleča zarezava v meso sveta, a edino tako bo tujec mogel cepiti svet.) Mladi tujec je nadalje tudi spoštljiv, odsotno spoštljiv: z lepo točajko občuje, kakor da bi bila velika dama, ne pa sedemnajstletna barska deklina (samo po sebi se umeva, da to počne brez pomenljivosti, brez nizkotnega namigovanja in podlih računov, temveč kar tako, iz navade, iz raztresenosti, iz globokega spoštovanja do človekove bede, recimo, kdo bi vedel, kdo doumel mladega tujca!). Ko mu prinese kavo in sladkor, se za hip odtrga zamišljenosti, jo mimogrede ošine z ostrim, globokim pogledom, a pri tem ga mrzlo oplazi po očeh, da odskoči in umakne pogled v sladkornico, v nji nekaj rjavih sprimkov in strdkov tiči. Kaj ga oplazi? Kaj neki drugega kakor spet in spet ta opojna tema v njenih očeh. In resnoba njenega belega obraza, ki še malo ni nekakšna poceni resnoba, kakršna sicer brez milosti vlada obrazom zemljanov, ampak visoka, najvišja resnoba; resnoba, ki je tako zelo visoka in nedosežna, da ji noben, še tako visok smeh ne more do živnega, pa najsi je to sam vrhunski smeh visokega tujca. In ko gre blede tujec za njenim vitkim, v lahno črno obleko odetim telesom v globoko temno klet, da ji pomaga pretočiti težak flaškon vina, mu zamre srčno bilo. Slaba luč zaprašene žarnice meče slabe sence po nizkem obokanem prostoru. Duh po plesni in sladkem vinu se meša s težkim, opojnim vonjem njenih črnih las, ko se brez besed sklanjata nad zeleni steklenki in klokotajoči zvok pretakajočega se vina votlo odmeva med sodi in zaboji. Pomisli, ko strmi v lepo teme njene sklonjene glave, samo za lahet oddaljene od njegove, da ona mogoče prav tale hip čaka na besedo. Na eno samo, ključno besedo. Čaka jo, uklenjena in zakleta, kot jo čaka že nekaj tisoč let — a kaj, kò te bese-

de on ne zna. Najsi si še tako vroče prizadeva, mrzlično lo-
več jo po neznanskem trnju, besede ni od nikoder, vino pe-
neč se prekipi, ona odmakne lijak, on takrat že nekaj hoče
izreči (bilo pa je to ponižna prošnja: "Preveč duhov nosim s
seboj – daj, pomagaj mi nositi!") – a mahoma ga spreleti
mrščavica: Tu v temi je še nekdo tretji! – vino se po kamni-
tih tleh poredi.

Brez besede se vračata po zavutih stopnicah v lokal, bleđi
tujec si boljši v kolena in v svojem srcu tiho kolne muko, ki
mu je naložena, ne da bi se potegoval zanjo. "Kakšno vre-
me pa imate tam doli?" Zdrznem se, skodelica mi malone
zdrkne iz rok. Pri vratih stoji petdesetletna ženska, njena
sivolasa mama. Torej vé. Vé se očitno na prvi pogled, da
sem "od tam doli". Nasmehnem se, ker sem pač bedak, in
rečem, da "povsem zanič, tu imate pa krasno". Hči naju
zdolgočaseno gleda izza pulta in briše kozarce. Očitno je,
da ne razume jezika očeta mojega. Očitno pa je prav tako,
da razume, odkod sem prišel, še zlasti pa, po kaj. "Ste prišli
malo kupovat, kaj?" Hči medtem obrne gumb na velikanskem
tranzistorju, po barčku se razleže napolitanska zabav-
na glasba, meni pa mahoma postane pri srcu hudo, hujše
kot prejšnje jeseni, hujše kot kdaj v mojih strašnih letnih ča-
sah življenja na zemlji. Strmim v žalostno, okrutno lepoto
belega obraza, odsotnega in spokojnega kot kamen. Tako
torej, to pot ne bo nič; tokratno življenje naju neusmiljeno lo-
čuje. Ti si ujeta v tole životarjenje tukaj, jaz v onole tamkaj.
Jaz komercialen sem turist, ti barska točajka. Prej bo treba
še marsikatero mizo postreči, marsikateri izpljuvek gospo-
dov gostov s tal pobrisati, marsikaterega starca scat pelat,
marsikateri poceni pot bom jaz prevozil in prehodil, marsika-
terega tujega moškega boš ti imela, ura na steni leno in zati-
kavo teče, na svojih stezah bova pozabila drug na drugega,
še marsikaj bo, kar si slutiti ne upam, da bo, preden bova
dokončno sama skupaj v veselje letela. Gospa, ki govori moj
jezik, vpraša dinari o lire? Lire, rečem bogve čemu skoraj
užaljeno in izvlečem iz žepa pomečkan, dokaj zajeten sve-
ženjček tujih bankovcev. Kolikšna beda, pomislim, s celim
milijonom v rokah plačujem kavo. Mimo odprtih vrat se vozi-
jo vespe in avtomobili, tuji ljudje hitijo v službe, stopim k pul-
tu, za katerim stoji ona, se naslanja na komolce in si neguje
nohte. Ankora kvesto, reče mladi bleđi tujec in pokaže ne-
kakšno pisano čokolado v vitrini.

2

Utrujen sedim za volanom, vozilo sem umaknil iz mestnega
vrveža v neko zapuščeno ulico delavskega predmestja,
debelo škrlatno jabolko držim v rokah, a mi ne gre v tek. Od
obilne hoje me kljuva v kolenju. V rjavem škniclju z braš-
nom imam še okusne jedače, pomislim – a ne, zdaj mi ni do
nje, zdaj bi najrajši, da bi ga ne bilo, ki mora nositi tega duha
po deželah ... Na lepem se je pooblačilo, zmračilo, padle
so prve kaplje, stekla okrog mene zagrinja polzeča mokrota,
po ulicah se je zganil veter in zavrtinčil nekaj suhega listja in
bulvarskega časopisnega papirja. Gručica licejk s plašči nad
glavo je stekla vriščeč mimo mene.

Razbolelost ne jenja in ne jenja; tako mi je, da bi najrajši čez
širno polje, tekem, padel na kolena, zakopal obraz v ostro
močvirsko travo, smejal se v dišečo prst, potem pa spet
malo tekem. Pomislim, kot tolikokrat že, komu le se toliko ho-
če trpljenja moje duše? Komu je le tako težko shajati brez
služkinje in dekle, za katero mu služi ona s svojo muko?
Glej, ako je Tisto tako veliko in sveto, da je svetlejše od
muke nedolžne sužnje, čemu mu bo potem to nizko hranivo
in mazivo? Volila si takšnega gospodarja in hrepenela po
njem ni nikdar; čemu potlej, čemu? Ali pa je to bolezen du-
še, da čuti samodržca s tujih svetov? Jabolko se mi gabi,
mali cedeči se stvor, gabi se mi okus kakršenkoli. Pomislim

na svoje razbolelo mlado žitje, na svoje krhko bitje, ki ga ču-
tim kliti in veneti v sebi; kako je vendar krotko, nedolžno;
kako pohlevno se mu sem ter tja zahoče zgolj drobtine
Drobnega in Dobrega, drobtine Okusnega z bogatinove
mize, drugega nič. Ali je mogoče še to preveč, mater? Kako
ga ljubim, to mirno belo bitje, in kako od vsega srca mu pri-
voščim, da bi živelo, tudi ko mene več ne bo. Zdaj živi le
stežka, ko jaz sem. Pomislim in vzdihnem: kaj če bi dal svo-
je življenje zanj? Saj nisem vreden, da bi mu bil ječar.
Odprem okno, veter mi nosi dež v lice, vržem jabolko čez
ulico, da se zakotali po asfaltu in odskakuje kakor rdeča
gumena žoga, se ustavi, nekajkrat zaguglje in mi s kanala
odkima. Dež se okrepi, da zaškropoče po karoseriji,
podoba sive ulice se stopi pred mojimi očmi ... Kako blizu
je življenje, kako posmehljivo blizu!

3

Ravno vzkliknem to resnico, ko v notranjost vozila seže
roka, na zapestju se ji kakor sonce blešči masivna potapl-
jaška ura na elektronski pogon in tekoči kristal, spod njene-
ga kovinskega pasu sršijo močne črne dlake. Malo pobrska
po predalu armaturne plošče, potem v vozilo vnikne še ogla-
ta brkata glava in gleda okrog sebe, kakor da nekaj išče.
Naposled se vrata na stežaj odpro, na sedež se zavali celot-
no telo krepkega glavatega moža. S poličke vzame zemlje-
vid, nekoliko ga odstre, toliko da vidi malo Bosne in Herce-
govine in dalmatinske obale z otoki, potem ga vrže nazaj na
polico in reče trdo: "Prtljažnik." Stopim iz avta in odprem
prtljažnik. V njem se gomili kupček barvitih polivinilnih vrečk,
v vrečkah raznotero blago za sorodstvo, velik lepenkast
cilinder, pisano poslikan in kričeče popisan: v njem se naha-
ja pralni prašek. Stojim ob ogledniku, ki se sklanja in preme-
tava tovor s kratkimi, nekako jezljivimi kretnjami sem in tja,
kakor da bi se mu studil dotik s stvarmi. Strmim v vse te
kose revščine pred sabo, kave je menda več, kot bi je smelo
biti, ozrem se v kolono nemih obrazov, ki čakajo pred rampo
za mano, pomislim, da je svet nekakšna kotanja in jaz sem
trenutno na njenem dnu. "Za mano, momče," reče, ko opravi,
in me odpelje v nizko poslopje. "Počekat tukaj."
Obstanem v dolgi sobi, med gručo molčečih ljudi, velika
tehtnica z okroglo številčnico je edino, kar je lepega v njej,
mogoče še štirje črni avtomobilski plašči zraven nje. Na širni
mizni ploščavi turobno leži skajasta potovalka z razkrečeno
zadrgo, da reži v naše obraze razparanemu vampu mrhovi-
ne nalik. Zraven nje prazne črne hlače, tudi mrtve, kakor da
se jim je izlilo živo bistvo, da mlahavo leže sredi poslopja.
Tudi moj obraz vtisnjen v teksturo praznih in izlitih obrazov
nemih prič. (O, ko bi ti vedela, kje sem jaz zdaj!) Gledamo
bled obraz mladca ob pultu, komaj mu je pognal prvi
pod nosom, svetel, rdečkast puh, pšenični lasje mu v mast-
nih pramenih padajo na čelo, belo, z drobnimi mozolji posu-
to čelo, ramena ima pobešena, dolge motovilaste roke mu
nerodno štrlijo iz rokavov sive vetrovke, kolena so klecava,
podoba je, kakor da gre za tih, slovesen obred: obrednik
resnobno in počasi vlačil iz potovalke kos za kosom raznote-
rega blaga; potem nenadoma nagubanči obraz v globoko in
slovesno razmišljujočo grimaso, seže do samega dna raz-
krečine in venjak privleče lično oglato telo, da zasije v jarki
neonski luči, ter ga z nekakšnim posebnim poudarkom
postavi na prostor, predhodno očiščen manjvredne navlake.
Obrednik se pomenljivo namrščil; nekaj časa si predmet
ogleduje z vseh strani, nato pritisne na enega izmed gum-
bov, ki jih je na njem obilo: v prostor se izlije vedra in lahkot-
na plesna glasba. "Sad če igranka," pripomni obrednik in se
zareži v občinstvo. Mladec ob pultu neveselo skloni glavo,
obraz mu zažari. Negibni obrazi prič nemo strmijo v sijajni
kvader, ki si razposajeno in malobrižno popeva na pultu.

Obrednik je nekakšen cestinar, mi smo nekakšni obešainiki za plašče. Gledam vse te kupčke predmetov, nagrmadenih na mizni ploščavi, in kolikor večji ničes se hočejo zdeti, toliko rajši jih imama – zanašaš! Od nekod prispe moj oglednik in reče: "Ovuda."

Ovuda je tesna, soparna sobica, nič ohlapnejša od manjšega dvigala. Neodločno vstopim, vame dahne ostra vonjava po človeku. Mož se zapre z mano vred in mi veli izprazniti žepa. Zmečkan robec, nekaj drobiža, cigarete, vžigalice, par papirčkov, stara, razpadajoča knjiga – vidiš, to je vse, kar nosi blede tujec s seboj, nesojena mi. Vzame knjigo, jo odpre na mestu, kamor je zataknen kosec časopisnega papirja, in bere; Eno in isto biva v nas: živo in mrtvo, bedeče in speče, mlado in staro; zakaj to postane po premeni ono, ono po novi izmeni to. Oficial nejevoljno tleskne knjigo skupaj, jo odvrže na pritlikavo mizico zraven mene in reče: "Denarnico". Rečem: "Nimam denarnice." Pogleda me nekoliko začudeno, ocenjujoče; ob tem mi z vso neizprosnostjo stopi v zavest spoznanje (prvikrat v življenju), da sploh nimam kakšne denarnice, ki bi bila moja lastna in stalna, in da sem pravzaprav sila tuj temu svetu, ki ves po vrsti nosi denarnice. V tej misli, začutim tedajci, je nekaj neskončno otožnega. Že spet, že spet! Pomislim tudi, medtem ko me mož otipava po žepih, da tisti izmed človeških sinov, ki po svetu iščejo strahu in si ostrijo svoj meč na pohodih zoper grozo, neomajno koprneč, da bi razkrinkali njen obraz in odstrli tenčico, ki jim brani pogled v njeno večno skrivnost, v ta namen povsem po nepotrebnem zahaja na svoja visoka potovanja – v puščavo, recimo, v neprehodna goščavja ali na samotne vrhove vetrovnih vršacev – zakaj ta trenutek vidim jasno, da sem človeški sin v prvi bojni vrsti in prepadu najbližji ravno takrat, ko se kopljem v kar se da goli in poceni luči, sredi postane kotanje, sredi brbotanja mrtvih predmetov, sredi veselega, neutrudnega gomazenja začaranih bitij, v tolikšnem razkošju! Ko je bolečina od luči že presilna, da bi ne storil koraka naprej čez rob.

"Za tisti višek kave treba bo plačat carino, tovariš," reče, ko stopiva iz kabineta. Rečem, da ne bom, ker se mi zdi za malo, zaradi vsega trideset dekagramov presežka glede na carinskih dajatev oproščeno količino vnešene kavovine, ki povrh vsega niti ne bo moja, plačevati tako visoke denarje, še manj pa viti se v gosji vrsti kake tritret ure pred blagajniškim okencem, ki zeva mrtvo in prazno, rumene luči v njem ni nikakršne, blagajnik je šel na malo pivo, osebje nasploh nas ima za nekakšno klavno živino, kakršna umira od žeje ta hip (tale hip!) po svetovnih železniških ranžirnih postajah, in da jo rajši podarim njemu, še toliko rajši, ker mi je kot človek mrzek, tuj, neusmiljenja vreden. Moj preganjavec se začudi – celo moju ustnice za hip zverži nekakšen čuden, bolesten nasmešek – češ, da to pa ne gre, uradni osebji dajati blago. Jaz pribijem nazaj jasno in s poudarkom, da tega ne gre razumeti kot podkupovanje uradne osebe, ker za to tudi vzroka ni, pač pa da je to mišljeno kot darilo za tisto osebo, ki znotraj uradne osebe živi. Kaprol odkima z glavo, noče me niti do konca poslušati, reče, da je edino možno kavo podariti v korist države. Jaz se hočem postaviti z odrezavostjo pred širim krogom gledavcev, ki se je medtem strnil okoli naju, in rečem, da državi ne razmišljam podarjati kave, ker da država kave ne pije, s tem namigovavši, da država ni nekakšno živo, polteno bitje kakor recimo jaz, ti, on, klavna živina. Sredi stavka se domislim, da bi to utegnila biti nekakšna duhovitost in da sem ga spet polomil in dopustil, da mi svet uhaja iz rok. In glej, resnično, krdelo zijal nerazsodno se pri teh besedah v zboru zareži. Zdaj se bo druhal stoprocentno zbogala z oblastjo, ta pa z njo, si rečem, to je enkrat ena, to pa je že vnaprej enako ena. V meni vstaja gnus. Pomislim, da bi bilo mogoče vendarle boljše vse skupaj zamendirati in začeti znova. Predvi-

devanja se izkažejo za jasnovidna: oficial se zviška zareži, češ zaslužila si je mala šegava morska svinjka tistih trideset dek brez carine, naj ima, naj nosi. Vrže mi dokumente na pulit in mi zasiče, naj bežim.

Bežim skozi temen popoldan, siva pokrajina kamor seže oko mimo mene leti. Samotne hiše, fare, gola siva pobočja, koča s kupom peska in lopato, nikjer žive duše. Topel veter goni oblake skorajda po tleh, trgajo se na velikanske kosme in se mešajo z meglami, ki vstajajo iz močvirskih polj na pozen popoldanski čas. Tu in tam se oblaki na lepem razmaknejo, na črnkastem nebu zazija luknja, skozi njo posije snop srebrikaste svetlobe, pokrajina zažari v čudni, bolelni luči, to je luč, ki prihaja s tujih, bolehnih svetov, belkasta, neznana. Tuje bleščijo poplavljeni stirišča, še tujše poblisne pocinkani zvonik na temačnem hribu, zažarijo kupi depenije ob človeških bivališčih in ob samotnih poteh. Modrikast trak gladke snovi, ki šumeč polzi pod menoj, seva slepeče, nevarno. Vozilo priganjam na vse kriplje, to je vožnja na nož, da letim prek ovinkov in črne gume kričijo v mrak, naravnost v znojne temne gore.

Strašna je temna gora, ki vstaja pred menoj, kakor povita v plašč, sklonjena: snopi pršeče svetlobe, ki lijejo skozi luknjičavo oblačevino, marogasto osvetljujejo zaplate sivo rumene trave in nizkega borovja na njenih pobočjih, da je kakor velikanska pegasta prežeča zver. Cesta se vijuga čez mračne, spotegnjene holmce, voz se na ovinkih nagiba, pisani cilindri kotali sem ter tja po prtljažniku in v njem bobni, uvelo listje se lepí ob šipo. In že deželo zagme gomazeča gmota težkih, jedrih oblakov, kakor spočita vojska gre čez njo, jaz pa hitro zdvim v droben, pršeč dež, da zaječijo opletajoči brisalci deževnice, vidiš, in ko bom prevozil deževni oblak, bo prišlo novo megleno polje, nova bo božjastna luč, ki bo lila po njem, a nič ne dé, to so časi, to so samo časi . . . in navsezadnje je vse to le zate, za nikogar drugega ne kakor zate! Ona potegne iz cigarete in se mežikajoč skozi dimni oblak zasmeji, po strani si me ogledovaje, z glavo naslonjena ob šipo; pri tem ji tobačni dim bušne iz nosnic in iz ust. Zobe ima, kakor se mi zdaj razodeva, redke, zakrnele in pomarančaste kakor človeško maslo – to je zame novo. Ko se nasmehne, se ji tudi vlažno zardeči visoka gornja dlesen, vidi se v njenem smehlaju pretežno pravzaprav le ta, zobe medtem pokrije spodnja, dokaj mesnata ustnica, ki bi rada hkrati zakrila tudi dlesen, a ne zmore vsega, ker ima svoje zmogljivosti. Nemara odtod nekakšen sesirjen, gniloben vonj, pomešan z izdahom strastnega kadilca in jedkim vonjem po mešanici sintetike in znoja. Pomislim, da utegne biti vir puhtenja tudi v sirilu iz mednožja ali s stopal, ki si jih zdajle zrači kar na čevljih. Pogledam ji v oči namenoma vprašujoče, češ kaj neki je tako smešnega v mojih besedah. Zdaj je seveda smešno to, kako gledam vprašujoče. Ob vsakem naslednjem vprašanju se smehlja le še bolj, oči se ji ugrezajo v nabrekle podočnjake, še zlasti pa se ji zdi posrečeno, ko nekoč zavzdihnem in sam pri sebi polglasno rečem, da "preveč duhov nosim s seboj."

* * *

Zdaj, v umirjenih meglenih pokrajinah, ki se vlačijo mimo, mi igra Georg Friedrich Händel na svoje težke orgle, žvenketavi toni se rušijo name kakor skladovnica traverz, igra pa mi blede debeluh vse to nekam brezbrizno, odsotno, malone veselo, naravnost po vojaško žebra s svojimi zalitimi prsti po lesenih kladivcih, družbica godcev mu vsakekrati, ko je potrebno, pritegne iz ozadja; kakor pivska godbica razposajenega vlakovnega kavarniškega orkestra je, ki v razsvetljeni kompoziciji težkega ekspresa melje in mendra čez nočno ravnino, pastirec v daljavi vidi le svetlo kačo, pijano veselje zgolj ob zavesti, da drviš čez noč.

SEDEM SONETOV NA SPOMIN IN SPANJE

I

Pot dviguje daljavo in spušča reko
pod horizont očesa, pod leho iskanja;
pogled noče biti vid, ampak smisel,
ne hoja koraki, ampak plaz pomena.

Je misel tetiva odmeva, smeh strela spomina;
a ko pot odhaja, se oboje spreobrne
v nasprotno stran spečega sluha:
ne le vedeti, videti prisluh slepega sna!

S stopinjami posuti pod ceste sluti
blaženo bližino odkoraka, sled stopinj
se kot reka pretaka v daljo dneva.

A slutnja ni stvar, kot lutnja ni zvok:
strune pokopljejo utrujene prste v prsti
veneče melodije, na robu zvenenja.

II

Spati. Plesati v čas vtikane mreže molka
v molk spanja. V blazine iskanja potopljen
trenutek zagrne spečega, da niti ne slutí,
kako si spanec trudi široko odpreti oči

resnici spanja, ko so sanje nezavedne in
izgubljene v senu sna, v slami tlečega
spominjanja. Kajti ko se pomen zgosti
v dogodek, spomin nemirno trzne, kot da je

od nekdanj, morda od večnosti enak sam sebi
v večno istem vračanju. Svila spanca
se odvrtil nazaj v zapredek spečega sanjalca

in išče sto načinov, da z ritmom obudi
tek zibanja: da tišina ostane tiha
in se razlije po prostoru kot predramljena reka.

III

Spet dan – razloka senc in sveta.
V kotu sanj prebujenje, v posteljo
nemira vlit spanec in pogled
do konca zapolnjen z razgledom.

Na obronkih sna zavita gnezda las;
ustnice skrite ptice poljuba.
In golo čudenje čutil, ko na zaveso
sna odtisnjena zavest odhoda

poraja prvi dan na dlani vida.
Dih pritajen v negibnost: tihi
koraki proti meglenemu robu jutra.

Navznoter obrnjene oči spanca,
zaprta okna vek in od luči bežeč
spomin in mir in tiho valovanje . . .

IV

Na planjavi razkrita alkimija stvari;
v vreme vraščeni oblaki, v svetilnik ujeto
sonce in z drgetom dežja polita polja.
Prigoda v misli se prelije v potopis.

Nebo je pivnik zvezd in zvezek nedomišljenih
besed, ki le še čaka krik jezika
na svinčniku govora; nebesna cesta odprta knjiga
sna, na slemena izobešena zastava snovanja.

Raztrgane rjuhe čakanja in nedotaknjena tišina
cesta, ko le še ura prisluškuje v polnoč
in se veter spet vpreže v pluh spanca:

sredi sedmerih setev spomina se ustavi
prostor, da plaho prhutne kôsa bolečine
skozi rano nedoživetega v davnini . . .

V

Tu se svet gladko odvija – v spanju
ki je čisto trajanje in dno molka.
Celo beseda, ki se porodi iz sna globin,
je vedno zadaj za zavestjo skrita

v tančicah misli. Nenehno kot pretakanje
voda se spanec seli v sanje in sanje
v sneg spomina. In sneg? je le iskrenje
časa in čas iskre le hip. In tako postane

sneženje ribarjenje hipov, kjer v mrežo
pesmi ujeti glasovi otrdijo v neizrečeno;
(razvejana melodija v votlini odmeva).

Zvoki mrejo, kot ugaša luč; bi radi peli,
pa so ujeti v skrinji klavirja; hočejo ven,
pa ne zmorejo tihega bivanja svetlobe!

VI

Na okvir očesa padli utrinek časa
in svetloba zenice tako močno zastrta,
da se slednji sen izrodi v meglen nemir.
Rahel odtis hotenja na koži mraka

in rožno vino večera na pragu povratka.
Globoko v vednosti vkopan pogled, ki ga ni
ne skorja let, ne sveža sled prekrila,
ampak spreminjanje v vedno isti smeri

spomina. Saj kjer pojejo kolesnice sna
na begu pred jutrom, se vedno vzpenja
breg prebujenja nad brezpotjem iskanja.

Za daljnim obzorjem zametena streha spoznanja;
pred zavestjo še dolgo zasledovanega spanca;
dolga črta večera nad vzglavjem sanjalca.

VII

In noč in tema – in ujet v snu;
na pol poti po sledi spečega spomina:
za kažipotom cest, v zavetje postelje
odet trenutek stopa v pretekli svet.

V dalj zazrta steza – smučina utrujenega pogleda.
Plah dotik, prekrit s prahom minevanja,
je le piš poljuba na ustnicah vetra;
pregnan z neba se naseli v sluhu spečega.

A svet? Nasilno ujet v okvir soneta,
da se ob plimi spomina ne zapeni rob
bivanjskega pomena in izzveni v nehanje

kot dogorevajoča sveča dneva. Zavest utone
v megli misli in dolgo išče pot do spanca,
pa je ni v iskanju – v spominu počiva.

JAZ VERJAMEM MULARIJI

PUB (er TETA)

Ali je res vse
eno samo
cmeravo smrdohanje
za tistimi
enainsedemdesetimi trenutki
ko
nam je
med nogami
pognal prvi puh

NE ZNAM ZAVRETI SPOMINA

Odžagal sem tristo
neznanih posnetkov
ansambla The Beatles
Prve pupike smo šlatali
in mrmljali Hej Jude.
Čas šiba pank,
Avseniki pa
kar naprej
špilajo polke.

INDIGO

Morje je
velika zguljena metafora.
Ljubezen tudi.
A pol
se moram jez jt pank?

SESANJE

Posesaj se
v imenu vseh svetih duhov
se posesaj
da boš čist
in brezmadežen
prišel na svet
molčečih
in
bogaboječih.
Tlaka klenka
bingel bongel.

OBRUSI JO Z MANO NA USTIH

Odprta si zgoraj in spodaj.
Prazna si tudi tam.
Zato sem prišel. Da te popolnim,
da te zaprem.
Na pol si zaprta
in ni vrag
da te še kdo
ne reši zgornje praznine,
saj si brez zob
moja muza.

OČALA
(OBRISI)

Komolce sta naslanjala na šank in se izogibala lužicam, jercem, kupčkom pepela, utopični pastoralni, miniaturi pokrajini. Napol sta gledala ven, napol pa svoje obrise na zarašenih, že dolgo neumitih šipah. Luč je zadovoljno svetila med njima, najbrž zato, ker je kljub svoji orumeneli šibkosti in zapacanosti prekosila svetila s ceste – ustvarjala je podobe, ples polpraznih, votlih obrisov na šipi, z brezimno strpnostjo in brez kakršnega koli pričakovanja podvajala notranji svet. Črnolasec je imel pred sabo pravcat gaj iz nulatri kozarčkov in pravkar je praznil skodelico s kavo, ko je rdečelasec prižigal cigareto in spet mimogrede poškillil na pločnik in tokrat s tem mašil luknjo, ki je nastala v pogovoru. Kot iz nekakšne praznine brez pomenov je gledal redke mimo-idoče, kako so (nekateri) previdno podrsavali po spolzkih tleh, (drugi pa) nekaj vpili, tekli, se suvali in prerivali. Vsi so imeli obraze kot harmonike, se mu je potem zazdelo, eni kot skrčene, drugi kot na široko raztegnjene. Spet mu je šlo na bruhanje. Preveč groga, je rekel, a ni vedel, ali na glas ali pa je spregovoril z notranjim glasom. Vsekakor so bile to zadnje besede, mišljene ali izgovorjene, v tem akvarijastem lokalu. Črnolasec je bil že med vrati in mu je pomignil za sabo. Dolg rdeč šal si je dvakrat zavil okrog vratu, v nekem čudnem strahu, da se ne bi prehladil. Baretko si je potegnil tik nad oči. Vsakič ko je med arkadami pogledal na cesto, se je zdrznil – kot da od nekod skoz plundro rinejo same predpotopne pošasti, želve, brontozavri, kače velikanke, pajki, hrošči z razvejanimi tipalkami, iščočimi pogledi, razčlenjenimi očmi; kot da so ga čakale v skrivnostnih jezerih, morskih brezni, na pianotah ali v jamah že cela tisočletja in zdaj prihajajo nadenj. Pojdi za nami, izgini z nami, na dnu tvojega spomina smo, so mu sviščale gume in brneli motorji. Pihnil je v mraz pred rdečelascem razpršene kapljice svojega strahu, besede, ki so žarele od skrite napadalnosti, vzbunjene s slutnjo. Enkrat za vselej moramo opraviti s to zamaskirano mistiko. Razfukat, pritrđi rdečelasec izza visoko pridvignjenega ovratnika. Črnolasec je še govoreč odmaknil rešetko nad kletnim oknom poslopja, kjer so bili nepreklicno zmenjeni. Plazila sta se skoz razbito šipo in vlekla za sabo te iz čiste pogojnosti spredene besede. Besede o polnoči, navidezem karnevalskem plesu, o svoji presenečenosti in nejeveri, o gornji knjižnici, kjer jih bodo presenetili, o nedoumljivosti vsega tega predajanja in priklicovanja onih zgoraj, o že dolgo utemeljenem sumu – domneve, ki pravkar tkejo eno izmed navideznihi resničnosti, po katerih se edino ravnamo. Črnolasec je izvlekel baterijo in s šibkim ter ozkim snopom žarkov tupal po kletnih stenah; odstirala je mrak, skrito, izmišljeno vsebino, vsebino, ki si je sposobna sama izmišljati in si pravkar izmišlja, mogoče tudi njiju, če ne vsaj lesenih opažev, grobega ometa, stavbe in knjižnice, ki na koncu čaka enega od njiju. Prišla sta do železnih, belo opleskanih vrat. Črnolasec je ugasnil baterijo in trikrat na kratko in dvakrat na dolgo potrkal, da je pridušeno zadonelo. Oglasili so se koraki (okovani škornji po betonu) in vrata so se jima odprla. Sedeli so na gajbah, prostor je bil vročičen, nabit s suhim zrakom, proti kotom je izgineval, da se tistih, ki so sedeli tam, ni več videlo, kvečjemu njihove čevlje, težke od

svetlobe in premočene od ulic. Žarnica je visela dokaj nizko, nekaterim je bila v isti ravnini z usti, drugim z nosom, očmi, brado ali čelom, ni pa jima bilo jasno, ali je na sredi prostora ali ne, ker vogalov sploh ni bilo mogoče videti, če so sploh bili, a zdelo se jima je, da je. Ostro je osvetljevala nekaj obrazov. Eden izmed njih se je dvignil, da je dobil od senc, ki so mu rasle od brade in nosa čez oči in čelo, nekam grozljivo podobo. Kje sta hodila tako dolgo, je rekel, potem pa je bilo vse tiho. Stoječi se je zganil in začel počasi in razločno stopati med gajbami. Prej, ko njiju še ni bilo (ni bilo!), jim je govoril, a njegovi stavki bodisi niso imeli glave bodisi repa, včasih pa so se mu zalomili ali zatrgali na sredini, ni mogel povedati tega, kar je hotel, čeprav je bil prepričan, da so bistvo vendarle vsi razumeli; zdaj pa je imel polno glavo besed, ki so mu takrat zmanjkale, izginile ali pa se niso hotele prikazati, to pa ga je spravljalo ob živce – zdaj vendar ni več pravi čas zanje, kot zakleto prave besede morajo vedno zamujati. Toda tako ali tako jih logika, ki postavlja vse na trdna, neizprosno trdna tla, mimo vsakršnih besed povsem zadovoljivo povezuje. Rdečelasec si je med tem, ko je oni stopicljaje v mislih koval nekaj, kar je od daleč spominjalo na parole – s svojo suhljato, poprasto ostruženostjo (logika proti mistiki ali logika mistike ali mistika logike) –, že dodobra razgledal vse, kar se je dalo videti z njegove gajbice. Mladenič na njegovi levi se je ubadal s papirnato kroglico, jo mečkal, mezil, vrtil, trgljal med prsti, jo potem frcnil nekam predse, kjer je bilo že vse belo (kot sluzasti pljunki) od posvaljkanih papirčkov. Nad njegovo mozoljasto glavo je pogledoval v žarnico par modrih oči z močnimi črnimi obrvmi. Koder plavih las, ki mu je ob sicer kratko pristrženi pričeski v ostrem kotu padal čez čelo, je sosed mozoljastega tipa vsake toliko pomaknil v stran in se s tem osvobajal zamaknjenosti v žarečo nitko znotraj žarnice. Nasproti rdečelasca sta sedela dva kot na kakšni ponesrečeni slikarski kompoziciji. Eden z grobimi ličnicami, gladko obrit in z drobnim uhanom, se je, kot da bi se česa ustrašil, spet in spet prijel med nogami, se malo počohal, nato pa brez kakršne koli kretnje in iztegnjenih nog s špičastimi škorenjci miroval. Drugi pa mu je bil naslonjen na hrbet in si nohte grizel. Nekoliko desno pa je eden z brado in agavasto frizuro po turško sedeč odmotoval in zamotaval brez upa zmage kasetni trak, ki se mu je bil zapletel v aparaturo, da ni mogla od sebe dati nobenega glasu več in je vsesplošna tišina (z izjemo metanja kroglic, čohanja, pokašljanja, pljuvanja, vzdihov, škripanja in zvokov od zunaj) bila še bolj očitna. Vsi so bili na živcih, trnjevi, nervozni, če bi se koga dotaknil, bi ga najbrž kar popadel. Zato je tudi on – kot vsi in tudi črnolasec – obmiroval in čakal, vrteč verižico okoli prsta. Kot da bi tisto bistvo, ki ga bodo uresničili z izpadom iz kleti in vpadom tja gor, že zdaj bilo med njimi v nevidni podobi plinske petarde, ki jih prizadeven kmet meče v krtine. Vsi bi bili namreč čim prej radi zgoraj, v prostorih z ličnimi, tenkimi lesenimi predelnimi stenami, krhkimi steklenimi vrati, sijočim linolejem in z velikimi okni. In pod njimi mesto, luči avtomobilov in semaforjev, rekla, oddaljeno migotanje v zleknjenih truplih gozdov, zvezde kot svetleči se plankton v globokem morju neba, mesec,

ki se utaplja in medli proti dnu; rezervat lepote, njeno utelešenje in razpoložljivost, ki se je nihče na zaveda. Vsi bi bili čim prej radi zgoraj, presenetili mistike in orgijaše, ponočne mračnjake, podnevne razsvetljence, vpadli furijasto, s krikom strasnim v sredo rituala, bakanala, ekstaz, protez, slik, kril, hlačk, duhov, inteligence, potence, energije, noči in moči. V klet je tu in tam prodrlo pritlehno sviščanje gum, ki so drsele po ulični čobodri in jo razbrizgavale na redke in zdaj že naključne pešce. Luč v lokalu z idilično, akvarijsko floro in favno, ki sta ga bila rdečelasec in črnolasec zapustila, je že zdavnaj ugasnila. Šank je bil pobrisan, kozarci pošlihtani, aparati prekriti s šekastimi krpami. Kovinska luč cestnih svetil je prodrla noter, skozi šipe. Na njih ni bilo nobenih polvoltlih likov in odsevov več. Pač pa so se na terakasta tla zarisale ostre, razpotegnjene sence tankih kovinskih nog, napisala na oknu, arkad in kakšnega osamelega, v pijanost zavitega kolovratca, ki je zaostal za običajnim ritmom sveta. Vmes in naokoli pa modrikasta svetloba, kdajpakdaj ojačana s snopom vozila iz stranske ulice. Okrog pettisosedemstošestinštiridesetkrat je rdečelasec okrog prsta zavrtel in odvrtil verižico, ko ga je dokončno začela zanimati mlada ženska, ki je stala za tipom z agavasto frizuro, turškim sedenjem in večno zamotanim trakom neizpetega zvoka. Imela je črna očala in sršeče lase, temnomodra usta in bleščeče zobe, rokavice iz usnja tja do komolcev in čez ter krilce leopardje, pravšnje za ples. Že ves čas je poskušala razgibati njegovo domišljijo, zdaj pa je rdečelasec že začutil, kako je stekla v razločnejšem ritmu. Njena signalizacija ga je s svojo preprostostjo in neposrednostjo vztrajno razoroževala. Nikoli prej je še ni videl, vendar se mu je zdela znana, mogoče iz pripovedovanj, kakšnega res bežnega srečanja. Imel je občutek, da gleda izza črnih očal prav vanj. Ko si je prižigala cigareto, je vedno dajala videz, kot da je razočarana, ker ni on stopil k njej z dvignjenim in razžarjenim, visoko plamenečim vžigalnikom. Oblačke je puhala, oblikovane v lepe, že kar preveč pravilne krožce, naravnost proti njemu, da so se razblinjali tik pred njegovim nosom. Ko je otrešala pepel in zamečkala čik ob steno, je pritiskala s prav posebnim poudarkom. Pri tem je rahlo izprožala mesnat, tuljast, čudno temen – kot bi bila jedla borovnice – jezik, šla z njim počasi okrog in okrog ustnic, nakar je še pogoltnila slino. Rdečelasec bi rad vstal in vprašal črnolasca, kaj si on misli, vendar pa je le-oni sedel čisto na drugi strani, vmes pa je še vedno stopicljaj njihov, kot so mu rekali, mojster, in s to hojo neizprosno vzdrževal in odmerjal molk in tišino, živčno zbranost. Rdečelasec je obsedel. Ni si drznil motiti zatopljenosti v načrte za nočni izpad in vpad, čas ure krute in krvave bitve, ki se je vztrajno bližal. Povrh pa je črnolasec, še vedno zakamufliran z dvakrat ovitim rdečim šalom in čez oči potisnjeno baretko, po vsej verjetnosti zaspal. Komolce je opiral na kolena, lica pa je tiščal med pesti in kdajpakdaj kinknil. Sanjal je. Sanje so edina navidezna resničnost, po kateri se ne ravna nihče več; kvečjemu se jih boji, se jim smeji, jih pripoveduje kot kakšne bizarne anekdote ali pa jih kar pozabi. Sanjal je, kako so se izza hribov in nad tovarniškimi objekti v okolici njegovega bloka v zaporednih valovih pojavljala čudna plovila. Letela so nizko. Spominjala so ga na neki film, toda hkrati je bil prepričan, da jih je videl že prej, pred filmom. Stekel je z balkona, ki se je pričel rušiti, preskakoval je stopnice. Pred blokom ga je čakal moped, s katerim je navadno raznašal časopise, ponoči pa je z njim drvel skoz park. Tam so se dobivali s prijatelji, ki da jih ni družilo nič drugega kot te divje vožnje in shodi, žrl da so drug drugega, se butali, razbijali, kričali, potegnili naj bi za vsako najmanjšo, naključno pobudo, ki je komu prišla, da so se lahko uničevalsko omamljali, pozabili vse, še tisto malo, kar je bilo kakor koli več od njihovega jaza, če se je dalo, so skupaj pozabili celo ta jaz sam,

mu je vedno govorila punca, ki ga je strašila le še v sanjah kot kakšen priročnik etike. Moped je stal pri miru, ni ga mogoel vžgati. Potil se je in začel brcati vanj, tedaj pa se je tik nad njim ustavilo rdeče plovilo. Nekaj časa je bila tema in tiho brnenje. Potem se je videl v svoji sobi. Premetaval se je na žimnici, položeni na tla. Zimsko sonce je mrzlo sijalo skoz okno brez zavese ali roloja. Zeblo ga je kot psa. Spet so zaprli radiator. Medtem ko si je natikal nogavice, si je zamislil, koliko jih je že prej živelo med temi stenami nedoločnega zelenega odtenka in koliko jih še bo, ki jim tudi ne bo prav nič do tega, da bi kaj spremenili. Saj je vseeno. Zebe te, ko državi zmanjka za kurjavo, ti pa še svoje peči nimaš, da bi si zakuril. Črnolasec je odprl vrata svoje garsonjere, oblečen v pižamo in z nogavicami na nogah in se namesto na stopnišču znašel v pisarni. Na veliki mizi je ležala gola tajnica, njena koža se je odražala od črnega fotelja v ozadju. Čas je, da vam tudi mi nekaj žrtvujemo, je rekla in mu pomignila. Razfukat, je zakričal črnolasec v spanju, močno stisnil obraz med pestmi, da je dobil kar nekam zajčja usta, skoraj padel z gajbice. Vsi v kleti so že stali in ga komaj utegnili začudeno pogledati. Tišina, je siknil vodja, ki je že stal pri železnih vratih. Gremo. Vrata so zaškripala v tečajih in zevnila v temen hodnik. Tisti, ki so bili v ospredju, so si prižigali baterije. Okrog vrat je nastala gneča, ozko grfo. Prvi je šel vodja, delal je odločne, naravnost v obraz usode namerjene, a pritajene korake. Drugi, ki so se za njim drevili skoz grobo ometano črevesje hodnika in odstirali temo z navzkrižnimi prameni baterijskih luči, so ga ali posnemali ali pa tudi ne. Črnolasec se je, še zmeden od svojih sanj, spotaknil ob gajbo, na kateri je prej sedel tip, ki si je nohte grizel. Ni padel, vendar se je komaj ujel, in ga je vrglo v hodnik. Drugi so bili veliko hitrejši. Videl jih je, kako so se zbrali v gručo tam, kjer so se začenjale stopnice. Od baterij, ki so jim osvetljevale različne dele telesa, so bili kot kakšna orjaška spužva, penasta in utripajoča, kot v eno telo zraščena združba bitij. Dohitel jih je, ko so se začeli vzpenjati navzgor po stopnicah. Zdelo se mu je, da je vodja nekaj rekel, toda ni slišal, kaj; mogoče mu je še preveč brnelo v glavi ali pa je bistvo odplavila pretiha govorica in že prevelika oddaljenost. Nad gajbami je nihala žarnica, cel prostor se je zibal, skupaj s posvaljkanimi papirčki, pljunki, zapletenim, zavozlanim trakom; bilo je kot na dnu ladijskega trupa in to samo zato, ker je nekdo v naglici sunil ob žarnico. Ostala sta sama: rdečelasec in ona. Vseskoz je bil čakal, kdaj bo šla z njimi. Drug za drugim so vstajali z gajb in se rinili skoz vrata na hodnik, bili so že na stopnicah, ona pa se ni premaknila. On se je bil hotel pridružiti ostalim šele za njo, a je tudi sam obsedel. Ni več kadila, roki sta ji viseli ob telesu. V črnih očalih se je zibala pomanišana žarnica: iz zgornjega kota proti spodnji stranici in spet navzgor, kot nihalo. Ko je gledal v zibajoče se lučki na črnini, se mu je zdelo vse vedno manj resnično, v njegovi zavesti je izginjala mera za čas, vsak gib se je nedoločno dolgo vlekel. Počasi se je vzravnaval, kolena je imel čisto trda od sedenja. Nekaj časa je stal, ne da bi se premaknil. Tudi ona je mirovala. Pomislil je, kaj pa če je slepa. Stoji tukaj, ves čas jo je opazoval, saj ga mogoče sploh ni gledala, bila je samo prisotna, zgolj zase, za druge se sploh ni zmenila, kot da jih ne bi bilo. Kot da nikogar ni, niti njega. Kaj, če je gluha? Poskusil bo in naredil nekaj korakov proti njej. Ta čas je zaslišal nekje na vrhu stavbe dovolj razločno topotanje nog, na pol pridušene krike, vse je bilo kot kakšen oblak ihtavosti, tik pred grmenjem, kot da bi se nekaj napeto, še zadnji hip dogovarjali, kot da bi se prerivali, suvali, topotali, brcali, potem pa je, kot da bi ga presvetlilo, jasno začutil, da so odprli vrata, pravkar se les cefra na kosce, se krivijo tečaji, poka steklo, leti, se razbija. Potem butne vanj en sam plaz zvoka, spremešan, neprekinjen, brezobličnen, ječeč, odme-

vajoč, votlo udarjajoč, vreščeč, zamolkel, nečloveški, pred-
 človeški ali počloveški ali občloveški, zvok prek vsake meje,
 orjaški, neznosno ozvočen zvok, sestavljen iz koscev naj-
 večje bližine, nasilja in čutov, spremljan z največjo oddaljen-
 ostjo, kot da bi ga sproti odnašalo višje, vse višje, v sama ne-
 besa, za obzorje, daleč ven in nad, proč od vrhnjega nad-
 stropja stavbe. nooooooter za mano po njih glej ooh kdo je to
 miauu kvaboštisvinjaprd izde rahitične iaaiiaaiiiaa
 proč s tem jeb uuuu moje oči na krava sta
 ookokkooook auvauvauvau mama joooj
 razfukat nee o bog groza jaiiii nanana
 meemeeee ku ku kivkiv kiv kiv skrij
 konc konc nič več beketetekete muuuu
 kje sem aaaaaaa kaj se dogaja ugibaubiga aja
 krakrakakra čričričri škrip špic brizg cmok baaabaaaa
 uicu uuu bee beeeee čofčof čof gagagagaga brundagunda
 hrrrrr tzzzzzzzzzzzzzzzzzzzzrrrrmiaouvvzzzzzbrrrrdrinktrenkzz
 zzzzzzzzjiangvrr V rdečelasca je skoz krike in zvoke kot žarki
 z vrha zevnila praznina, nekaj neznanega se ga je polaščalo,
 gotovost njegovega hotenja se je razblinjala kot prestar
 pergament kakega predpotopnega zakonika. Zaječal je, nje-
 gova domišljija se je napela, trzala, šokirana, infarktična, bo-
 rila se je, sopla v praznino, jo napolnjevala s predstavami in
 podobami. Pihala je vanjo kot voznik v vetrobransko steklo,
 ko je zarošeno, da ne more videti zamotanosti in nevarnosti
 ceste pred sabo, in jo brisala s krpo likov, stvorov, bitij, po-
 jav, kakršnih koli, samo da je kdaj slišal zanje, jih sanjal, jih
 bral ali mogoče celo videl. Pokrajina, pokrajina sedmih jezer
 in jezerc, postlana z gozdovi, obrobljena z zobčki skal. Obili-
 ca mahu, ki sili čez prepletene korenine, se zbira v sklade in
 se strmo nagiba k bistrim studencem. Sonce je stepeno v
 močnikasto, s krvavimi oblaki pomešano nebo. Svetloba pa-
 da naravnost k jezeru v ospredju, da se vidijo modrikasti,
 drobni kamenčki in bilke, ki plavajo na gladini. Slika je v
 težkem, rezljanem okvirju z medeninasto ploščico, vendar
 se imena avtorja in letnica nastanka ne vidi. Kot da bi se sli-
 ka sesula v sobo, jo napolnila, čeprav visi na steni. Med mi-
 zami pravih, geometrično strogih proporcev, sedijo, čepi-
 jo, klečijo, na pol ležijo ženske in moški; zdi se mu, da na
 pol spijo, dremljejo v večeru s slike, kot figure položeni v
 mehki mah. Sem in tja se kdo premakne, celo vstane, gre
 od ene gručice do druge, spet sede ali leže. Iz jezer počasi
 vstajajo mehurčki, njihovi pravilni intervali so vse gostejši,
 prebijajo gladino in se vzpenjajo v nebo nad pokrajino, v al-
 kemistični zrak. Izza gora se utrinjajo postave, sprva so črne

kot globina gozda, majhne, potem pa rastejo, se bližajo k
 skupinicam, prisedajo. Sem in tja kakšna ženska vzleti, vzame
 s sabo še moškega in jadrata čez pokrajino knjižnice. Človeške vezi s
 sencami od onstran se pletejo, odvijajo se zaupni pomenki, skrajšani,
 po metafizični bližnjici pripravljene tečajni vedenja, samoobvladovanja
 in vladanja. Iz vseh koncev, izpod polic, slapov, smrek, stolov in miz,
 od pepelnikov, zastav, knjižic in revij, se slišijo besede, potopljene
 same vase, v svoj globok pomen. Ozračje je nabito z imperativi,
 žolčnim oponiranjem, ovinki, pristaštvom in odpadništvom, vendar pa
 v nekakšni nedotakljivi, sanjski, nebeščanski, angelski bleščavi, v
 prostoru, kjer se preteklost, neulovljiva sedanost in prihodnost
 združujejo v en sam zaprt, posvečen kontinuum. Tedaj se slika
 stemni, nastane noč, slika se spremeni v veliko šipo, skozi jo se
 vidi nekakšna utrdba na hribu. Potem pa se razbije, razleti na
 tisoč koščkov, v meščevi svetlobi letijo v prostor vodja, črnolasec,
 agavež, mozoljavec in ostali, opremljeni z baterijami, krampi,
 kladivi, pipci, noži, kiji in mesaricami, srpi in mašincami, vokitokiji,
 a s tem, ko vpadajo, podlegajo čudni spremembi. Tolčejo po
 bedrih, hrbtih, kračah, parkljih s svojimi kosmatimi šapami,
 suhljatimi krempljci in kopiti. Ne ve se, kdo je kdo prostor je
 poln pošasti valov koz konj krav ptičev perutnine mačk levov
 račk zmajev kač sfing himer krokarjev vran slavčkov prašičev
 svinj ovc oslov vsepovsod čisto do vratov žiraf slonjih rilcev
 mahajočih opletajoči repi striženje ušes norenje kljunov
 vsepovsod špricanje krvi blata sluz drek umazana voda sli-
 na strup piki ugrizi padanje sesedanje crkavanje zmagoslav-
 no poskakovanje sprijemanje v eno samo brezoblično kepo
 samo še valjanje mesa materije psihe *bistva*. Rdečelasec je
 zamižal in se skoraj sesedel. Zona ga je spreletela, hkrati pa
 se mu je vse skupaj zazdelo nekoliko smešno in prenapeto.
 Zalotil se je, kako še vedno stoji, pripravljen narediti korak
 proti dekletu s črnimi očali. Ni se ganila, pojma ni imela, kaj
 se dogaja z njim ali kaj se dogaja zgoraj. Vedno bolj se je
 zavedal, da sta mama in to, kar je že od nekdanj-ali vsaj od-
 kar jo je danes videl, zorelo v njem, je njegovi zavesti dajalo
 ritem moči. Natanko in prvič v življenju je vedel, res vedel,
 zakaj se ji bliža s hitrimi koraki. Vedel je, kaj počne in zakaj.
 Pritisnil jo je ob steno. Krog in krog v kleti mu je utripala
 signalizacija, ki jo je črnoočalna prej oddajala. Zakopal je
 prste tja, kjer bi moralo biti stegno. Pod najlonkami se je
 vdrla praznina. Pusti me, zakaj me ne pustiš, ali ne vidiš, da
 sem smrt, je rekla, kot da bi bila nekje na dnu njegovega
 ugašajočega sveta.

hej, gospod, skozi oko ti gledam v glavo, tvojo, votlo in prazno. dolgčas spogledovanje s praznino.

jutro je vedelo za en sam, samcat vonj. dišalo pa je čisto neverjetno. mešanica vonjev je bila splet žalosti in mladih želja . . . kaj morem zato, če so krave hudobne in kmetje preračunljivi. jaz pa nesrečna mešanica kmeta in krave ostarele, kje so biki nori, razdraženi od krvi, kje so biki ki rjovejo sleherno jutro in ko pada mrak na močvirnate pokrajine. najboljši debeli prijatelj je prvi izdajalec, ko pogoltne večji kos kruha in prekajene svinjine. moja lobanjca pa odprta in pripravljena na sleherno znamenje.

vsaki terek je pripeljal avtobus. ročice na dolgem nosu motorja so bile kakor pobarvane kuhalnice, ki so v razočaranih dnevih matere padale po nebogljeni otroški riti. ti prekleta mizerija. koncentracija je domena volje in ambicij. nisem še pristal. še sem sam svoj. še sem svoj, čeprav zakopan.

zanimajo me vonji, kako diši umetno gnojilo in hruške leta 1960. to je pomešano in luskinde odrgnjene kože otroške. avtobus je zelo dišal, ko je izginjal v oblakih prahu.

kako na starih cementnih stopnicah raste najbolj droben mah, z nitkami rjavkastimi in kako dišijo raztreščene medene hruške, ki jih ljubkujejo kleščasta usta čebel.

utopljenec in obešenec imata skupno točko. hudobija v vodnjaku ali pa maščevanje s hruškami. hruške gnijejo pod drevesom. čebele, mušice in modrikasto zlate muhe se pasejo po njih, po sadežih, ki jih pobere mimoidoči nevednež. voda je pa voda. ne bomo kopalí ovega studenca. brez vode ne gre. utopljenec je na varnem pod zemljo, shranjen za pokopališkimi obzidjem. vodo bomo pili, hrušk pa se nihče ne dotakne, vsaj nekaj let ne. hruška rase, cveti, pozebe in rodi.

sleherni popotnik je že zdavnaj zapisan v pot. nobenih presenečenj ni.

hruške pa tako dehtijo.

lipovo cvetje se suši v senci drevesa.

čas je, ko je odkričala svojo veselo pesem pohotna mlatilnica. potok je bolj čist, zelen in manjši. poletje hlapi.

ptice so že zdavnaj pozabile svoja gnezda.

od malega psa je ostalo okostje, varno shranjeno v senci vrta in pomladanskih kobulnic. tenki lajež veselja in ljubezni je za vedno obvisel med smrekami. smrekov gozd je temen in vanj so se naselili vsi strahovi. bosa noga tiho stopa in velike oči se ozirajo v somrak. strahovi žive in tenko cvilijo. čas je drugačen.

prostor je neskončen. avtobus ob torkih.

ni združitve, ko sem izven smrti živali, obešencev in prijaznih vodoskakavcev. v vodi naenkrat vse postane nič. kar ni. vse sanje, prejšnje in prihodnje se v hipu prekrizajo, v trenutku, ko majhna zavest izginja. pod vodo je zelo tiho in rumenkastozeleno. pa tako tiho, tiho.

le odločiti se je treba. zamahniti z rdečkastimi prsti, ki jih kri razganja, zaplavati v sonce ali pa poiskati novo zavest.

sredi najvišjega poletja je pomežnikilo oko utopljenca pod debelim ledom. ledeni možički so se kristalno smehljali.

zamurci so praviljčni majhni črnčki. nekaj podobnega kot oluščeni angelci v kapelah ob poti, ki so obrasle z nožastimi listi perunik. v nekem ilovnatem kolovozu, v katerem je prijeten hlad, angel z belimi perutnicami in med bukvami in borovci bi letel v sinjino poletnega dne, zloščenege z rdečim kombajnom in v nosnicah mnogo žitnega prahu. koža skeli. koža poje pesem o ranljivosti in sreči svoji.

najlepši kombajnist, s širokim slamnikom, poln poletja in sonca se je obesil. prvi šofer kombajna se je obesil. zaveznik, ki se je zavedel grozotnega početja. razbil je mit kruha in pohotne mlatilnice.

kako lepa nagrobna plošča. kako lepa mlada in sočna smrt. smeh v poletju dolgih dni.

prasekiro so našli otroci na opustelem podstrešju.

kako jasno zavriska poletno jutro. vrisk, ki prebudi pohoto celo v otrocih. ženske oblečejo bele bluze. moški se tihota pijo okoli skednjev. trenutek napetosti, ko se seme izlušči. potok poje potuhnjeno o pohoti. teče, teče in ne ve za svojo smrt v izlitsu.

dan, ki je leto. dan, ki je terek. dan, ko spet pripelje avtobus. dan, ko boso stopalo drugače stopa po travnatih šopih mehke poti.

češnje so se že zdavnaj neobrane posušile na drevesih. jabolka prva dozorevajo. težko in zrelo klasje se upogiba in sreča vriska v mladem kruhu.

brazde, ki so bile neposejane so poraščene s travo, preveč jih je bilo in utrujeni konj je pozabil nanje.

kužno znamenje se veča v prvem mraku.

iz vodnjaka privlečena mrtva mačka, že brez dlake, maščevanje hudobnega soseda.

majhni rdečečrni hroščki, mravlje in čmrlji so srečni.

mlaka se je posušila in žabe so se zarile v blato.

po drevju binglja zeleno sadje. vse je prepovedano. vse je dovoljeno, obred, ki strahove prežene je ves čas prisoten. obred je vse početje, pobožnost na površju zemlje.

MOJ TEMNI PRETEMNI GOZDIČ

BESEDA

na jablan prši gosti kvas mraka in ga zastira.
sonce še zadnjič izproži bodalo,
ki se kot suho zlato zasvetlika.
nobeden ne gleda, kako zanesljivo
poslednji cvet suhe veje zamira.
na svetu je vse tako čudno postalo.
kar je bilo, se v pozabo odmika.
kar zeleni, je umrljivo.

na strahovitem ozadju zahoda
se neustavljivi voz črta in se prehitro premika.
kolesa ječijo na prenapetih vrveh –
brezglavo pustošen zaton je.
še zadnje kaplje peloda
potoči izdrto drevo, ko se kolo že nanovo natika
in se vrti na koščenih osteh,
ki so moje in tvoje.

kaj bi narisal z barvasto kreda
na te globoke kolesnice.
ki se spuste nad previsom?
iznajti bi moral svaritvene klice,
izmisli bi si čudodelno besedo
za sinje oči in za krotke dlani neke deklice,
ki pod prečnim atomskim dežnikom
ljubkuje prebelo pero golobice.

POT SKOZI STVARNOST

kar sem na svetu, me niti en glas
ne pokliče z imenom. nobeno vozilo
ne spaja mojega zrenja, ki tava.
stvari so na mestu kot nočna straža,
ki ji v kosteh krožita somrak in mraz.
za zmerom je ugasnilo kresilo –
drag kamen življenja, njegova bleščava.
mrtvo leži in ga nihče ne opaža.

s konicami prstov se jih dotikam,
opotekavo. odziv mojega vabljenja
je prazno seme nečesa, kar blede.
slišim se padati po zračni stezi,
kjer sproti zavest od udarcev izgubljam.
skozi goščavo ozvezdnega kroženja,
v timici, ki je brez konca in ki se mede,
potujem kot zvok v gluhi lozi.

moral bi odložiti vse čute od sebe
v zaklenjeno jezersko dno,
kjer jih več ne dosežem, na veke,
kakor je vanj potopljeno sočutje.
naj pod lobanjo kri končno usahne,
naj tako burni koraki utripov zamro,
da jih več ne zaslišim, na veke.
naj zeva le blazni vsemir v moje čutje.

nevarna je njihova igra. nevaren je strup,
ki zori v naših telescih. čaka jih pogubljenje.
čutimo, da se bo takrat zgodilo. mržnja se veča.
ob vsaki pomisli na njih nam krvavo utripne zavest.
za nami je mračna povest, z njo vred prekleti obup.
kar se zrcali v naših očescih, je odrešenje.
naše meso jih bo pobilo. njihova smrt bo boleča.
dolgo bo trajal zadnji izdih, strašna bo njihova vest.

napile smo se grenkih koreninic na pustoti,
zobale smo hudotvorni sok zeli in žgoče trave,
posule smo z vilinskim prahom naše perje,
da smo še vabljive, da smo lesketave.
peljemo se v cilje mrež v planoti:
mesto, jarko od prelesti in od maščevalne sprave.
večno izginotje čaka na plenivce, tja jih pelje
naša psovka, ko nam s kamenjem drobijo glave.

vrela je slast našega spanca, odkoder izprožamo
sulice vanje, v razkrajajočo smrt natopljene.
dolgo smo zbirale nektar pogube, ki zdaj deluje.
naše mladice že vadijo let iz pečine,
nobena planota jih ne zaustavi. kot da jih božamo
s sapo drsečo, četudi smo umorjene.
moč, ki smo jo vanje vsadile, sovražnim izkljuje
tudi prag čela, da jim nikoli nič v glavo ne šine.

POKRAJINSKI MOTIV

v skladih se veča sopara z ognjenimi lečami,
obla duhti sredi višinskega dneva.
svojo bisago za hip položi ob kapelo
majhno dekletce in se uleže. skoraj medli.
tla so kot vosek, z živimi svečami
povzročen. potnico vabi nek glas, ki odmeva.
v gorskem predelu je belo krdelo.
ovčarjeva hči se zastirni in se zgubi izpred mojih oči.

zelo tihi mir je. vse v goste sence polega.
ni ga, ki bi to danost izzival,
le neko jagnje vidim v kanjonu, ki kleca,
ker ni dreves na razklanem useku, ničesar.
zelo tihi mir je, ta bela žival pa me bega.
ne bom dolgo prikrival,
kako je nad njo samo orlova senca
in kmalu zatem ni v kanjonu ničesar, ničesar.

tla so prevročča, da bi se izpostavljal.
neopazno živim čisto ob strani, na nekem robu.
še tako skrivne dogodke prestrežem
kot budno oko roparic na višavi.
zalotim se kdaj, da sem naglas izgovarjal
molitev nevidnemu bogu,
naj me nikar ne mrcvari, mogočen.
občudovati, spočiti se hočem na senčnatih travi.

MOJ TEMNI PRETEMNI GOZDIČ

v črni duplini prebivam, skoraj brez giba,
kjer me še žolčno spreminjasta luna iztirja.
tkivo boli, ker je trajno napeto, ker se iz polsna
nenehno vzdigujem. v dobi neurij se odpočivam,
zibam se z duplom, ki ga upogiba.
zbito telo se nalahno umirja,
ko svoje ude ostrim tej usodi sveta.
s krempeljci sem se ohranil, pa jih izmivam.

nihče me ne sliši, ko brez utripalnic zarezem
v moj temni pretemni gozdič.
samo bliskajoči zrak mi razdira oči,
ki je z vonjavami sadežev preobložen.
mnogim se zdim samo zoprna slutnja in že poležem
ves paničen v kraj, kjer sem spet nič.
sam sem svoj stražnik, preračunljiv do potankosti.
sam sebi zaupam, sebi sem prepuščen.

svoj čas premagujem brez sanje;
ta ni nikomur potrebna – komu je mar,
kakšno sliko sveta snuje moja utrujena glava?
od tukaj do tam – to je moja skrivnost,
ki jo pestujem, strmeč iz te jame brezdanje.
z ranljivimi ščiti opremljena stvar
sem, ki med prežečimi smrtimi tava.
obstati, je moja edina modrost.

1

Nekaj ni moglo biti v redu z mašinerijo ali pa presitemu Evfemiju zadeva ni dišala. Ženska je dosledno povešala glavo, molčala in zavijala željo po otroku v pobožnost in dobrotljivost. Dober in pobožen je bil sicer tudi on, njen tovariš v dobrem in slabem, a življenje pa delo sta mu kazala, da iz nič, hehe, ne pride nič. Naj govorijo, kar se jim zahoče, zglejdi gor ali dol, nekaj otrok je že vzniknilo iz njegovega droba, njemu ne bodo pravili. Skrbno se je torej odločil in jo osemnil, da so ji pritekale solze. Na, si je rekel potihem, svet še stoji.

Otroku je potem sorodstvo pomagalo prebrojati življenjske čeri. Posvetili so ga v duhovnika in mu priskrbeli službo, kjer je spet dokazal, da ni za ta svet.

Ker je bil njen brat nekoč v mestu nadškof, je bila dovolj pametna in ni rekla nobene, nenadoma pa rodila tako pridnega otročička, da ni bil za drugo kot za svetnika. Stara, kot je že bila, ga je vzgajala v strogi pobožnosti; najraje bi bila videla, ko bi vedno ostal otročji, njej za krilo se držeči butlo. Bog ji odpusti.

Ob kugi, ki je priorala z morja, mu je pobralo očeta in ljubo mater. Vse premoženje je razdal siromakom, da ga ne bi zemeljske dobrine zavajale v greh in odvajale od spoznavanja Boga ter njegove resnice.

Spet je sorodstvo reševalo, kar se je dalo in moglo, sezidali so samostan in za opata v njem postavili tega reveža. Kasneje, spet po volji drugih, se je dal povišati v predstojnika, nato je moral na razmislek v Sveto deželo (umrl je tedaj njegov najvplivnejši dobrotnik, stric škof), ob vrnitvi pa so mu nastavili past. Zjutraj je stopil v domačo cerkev in nevede postal novi škof (Igra srečne usode in logika dobrih zvez). Ker je bil skromen, je spal na golih tleh, a ker politično ni bil dovolj razgledan, je padel v ječo, kjer so ga uspešno reševale izkušnje asketskega življenja. Domov se je vrnil po letu 313.

Ko je umrl, ga reveži niso mogli prehvaliti. Obdržali so ga v lepem spominu, potem so ga shranili v cerkvi, kjer je služboval, in jo poimenovali po njem. To je bilo leta 350. Ko se je dodobra ohladil in rešil zemeljske navlake, so prišli ponj od daleč, prek morja baje.

Določenega dne v letu 1086 so se v luki izkrkali mornarji in se molče napotili naravnost v svetnikovo cerkev. Z močjo mišic in orodja, ki so ga prinesli s seboj, so razprli sarkofag, iz katerega je komaj zaznavno buhnilo, in ga izpraznili, klock klock v vrečo. (V razmislek: to so bili časi, ko so se zbirali in kazali mleko Marije Device, dojke svete Agate — teh je bilo pet, prsti Janeza Krstnika — šestdeset po številu, plašč

Abrahama in rogovi Mojzesovi, svetega Duha kihanje, poslednji prdec Majonov, pa bodi dovolj.) Preden so jo pobrisali s kostmi, je nekdo, ta je bil za razliko od drugih gladko obrit in lepo spodstrižen, pogledal po kotih in spustil srebrnik, da je cenknil, tonnnk, plenk plenk plok. Tovor so odnesli na ladjo in odrinili na morje proti mestu Bariju, ki je res ležalo na drugi strani morja.

So ljudje, ki si z lastnimi rokami vzamejo kruh, vodo in svobodo. Drugi se zanašajo na svetnika. Zgradijo mu cerkev in čakajo. Naj jim pomagajo ljubi Bog in pastirjeve kosti. Takih pes ne povoha.

S Tomažem Akvinskim, dominikancem — pravijo, da so se take stvari svoj čas pogosto dogajale — so pa napravili naslednje. Potoval je v Lyon na koncil in se je med potjo ustavlil v Fossanovi pri cistercijancih — njihov red je bil ustanovljen dvanajst let po povzetju Nikolajevih kosti. Nenadoma mu je postalo slabo in je kar tam, preden so se okoli nje-ga sploh lahko razburili, lepo umrl. Bog mu daj tarantatantantan. Ciserijanci pa, gostoljubni kot so bili, hrsk resk resk, glavo (pametna glava, ki je marsikaj stuhtala, fin sholastik, da si mu težko našel para), glavo stran. (Kar zdaj pripovedujem, je seveda res.) Počakali so, da je odtekla, nato pa se še lepo odcedila topla kri iz telesa doktorja profesorja, in ga *lega artis*, se pravi, po vseh pravilih in predpisih, butnili v kotel vroče vode, ker so ga skuhali. To je bilo tako, kot bi šestdesetletna gospodinja vrgla staro kuro v lonec, da bi skuhalo krepčilno mastno juhico za bolnega moža, ki mu (med nami), tako ni več pomoči. Ko se je torej, če nadaljujemo, ko se je odločila vsa maščoba, so ga shranili.

Kdo je pa že videl mastnega svetnika?
No, svetega Nikolaja ni bilo treba kuhati.

2

Prvi razgovor je potekal dopoldan. Nekaj v delavnici, drugo pa zunaj na dvorišču, kjer je imel parkiran avtomobil. On je bil Nikolaj, njegov sogovornik, nekaj let mlajši, pa Marjan. Marjan je rekel: Saj sem vedel, da ti kaj fali, drugače te tako ni videti. Odšraufaj tisto ropotalo in ga prinesi noter. Nikakor se ni dal motiti in je nemoteno ogledoval izdrobovljeno notranjost sprejemnika ter z golimi prsti otipaval masivnejše dele. Ko je Nikolaj položil ropotaljo na sosednjo mizo, je dvignil roke od sprepleta in se presedel. Omenil je, da je živčen, ker se mu mudi, s češpljo gre na nakupe. Jebiga, je rekel. A si kaj ljubosumen nanjo? ga je špičil Nikolaj. Jaz sem ljubosumen na vse, ki jih porivam, je odbil neprizanesljivo. Prijatelj je natočil vina v kozarca in mu ga ponudil.

– Na to sem pa še posebno, ker je rekla, da ne bi nobenemu dala, tebi pa bi.

– Ah, je izdihnil stoječi; pri tem se je namuznil. A taka je? Čin.

– Prav ena mala prasica je. Čin.

V pol ure je bilo delo pri koncu, v treh nadaljnjih minutah je imelo biti sestavljeno, vina je ostalo še za dva slaba kozarca, preostanek se je že razmegljeval po možganih.

Vstopila je že omenjena prasica. Hm, čedno dekletje je bila. Izizivalno krojena obleka ni mogla ne hotela zakriti erotično nenadomestljivih delov telesa. Rekla je, Živijo, fanta! Prijazna je bila, olikana, obema se je enako lepo nasmehnila, njen Marjan je ni gledal.

Uh, kako sloka!

Nikolaj je vzkliknil: O, živijo! Kako si kaj?

– Mhm.

Njen ljubi ni mogel prikriti lastniškega odnosa in je zapihal – glavo je spet potopil v tiste tri minute dela. – Kakšna sil!

– Kakšna? je menila sproščeno in se lagodno, z boki naprej, zazibala v notranjost. Zamahnila je s torbico in jo obesila čez ramo.

– Kot putana si se oblekla! A drugega krila nisi imela?

Dekletje je pomežiknila in naredila še dva koraka. Dotaknila se ga je za rame, nato mu je odščipnila čisto malo ušesnega mešička.

– In glih pred Nikotom, je dodal.

– Bi lahko dobila tudi jaz kozarec vina?

– Ni kozarcev.

– Ti bo nerodno iz mojega piti? Ji je blago pomignil s steklenico Nikolaj.

– Nič mi ne bo nerodno.

– A jo vidiš? Iz njegovega kozarca bi pila. Pu-tana!

Vse je bilo v hecu in je imelo tako ostati. Vino je zaklokotalo, steklenica je odcedila kapljice v tla. Umaknila je boke in se upognila v pasu, kot bi v njem skrivala ljubezenske čare. Boginja Afrodita je bila taka, ki je imela moža kovača, nebeškega, seveda. Zraven vsega pa grdega in starega. Uhuu!

Dvignil je čašo in ji nazdravil. Čutil je, da ga je počuegetala možnost pritiska k njenim obilnim stegnom in nenadoma tako premagljivemu, dosegljivemu trebuhu. Vse je postalo cvetljivo vabeče.

– Jaz pravim tako: tiče bi morali pogledati! Potem bi videli! Tam naj se izkaže. Pokaže naj ga, če si ga upa. Zraven je naredil z ustnicama in jezikom škodoželjni izraz, podoben otroškemu pačenju.

Tako Marjan.

Oseba, ki ji je bilo namenjeno, je zardela in se z zaprto sapo oddaljila za avtomobil.

Fant je sedel za volan, odprl šipo na tej strani, znižal in nagnil glavo ter izrekel prepričanje, glede tičev namreč, da če ga on pokaže, bo on, ljubimec, ozelenel, ona pa pobledela.

– Če ga jaz pokažem, boš ti rdeč, ona pa blede, to ti povem.

To je rekel in nič drugega. Vžgal je avto, prestavil, da je popopotalo in je pločevina trznila, pozdravil, njej pomežiknil, odpeljal in izginil. Še hvala ni rekel!

Čuden je danes ta svet.

Drugi razgovor, o katerem bo takoj kmalu stekla beseda, spada časovno pred že omenjeni, tudi pomembnejši je. Šele zdaj se omenja samo zato, ker je bilo treba onadva spraviti na pot; spomnimo se, da se jima je mudilo na Laško po nakupih, bližala se je noč, oba bi bila rada čimprej doma. Ah, se ve kje. Noč ima svojo moč.

V pobočju hriba je v sončnih pramenih pokašljevalo naselje, razbito v dva dela, ki sta čepela na holmastih rebrih. Koščen na zima ga je spestila, da ni moglo dihati. Zdaj je bil april. Oba dela je povezovala široka in serpentinasta asfaltna ce-

sta. Kjer je potekalo dogajanje, je v pričakovanju ždela hiša, cesta je tekla nad njo.

Lepa hiška je bila: vesel dimnik, na oknih zavese, na verandi lesena klopca in mizica, prav tako lesena, vse lepo zrezljano. Taka sta bila tudi oporna stebra, nosilci pod streho, na oknih škure. V vratih, ki so vodila v klet, je lebdelo votlo srce. Vrata so bila zelena. Gospodar je govoril tako, kot je slišati ljudi z one strani hriba, kjer so tudi šole slovenske. Besede je naglašal na istem mestu, poudarjene glasove je vlekel v dolgi goordol krivulji.

Omenjal je, da ne zna dobro slovensko in da zato ne bere knjig. Miloš mu je zatrjeval, in to je mislil resno, skoraj besen je bil, da tisto, kar trdi, ne drži. Lahko mu z mirno vestjo zagotovi, da govori bolje kot ljudje na oni strani. Zabijal je z rokami, z glavo in očmi in glasno. Ja, pa da on ni nikoli bral slovensko. Italijanske časopise prebere, to je vse . . . Ne, drugi tudi ne berejo, je odvrnil naravnost na nov poskus. Zakaj bi mu torej puščal knjigo? Ni vredno.

Postal je sumničav. Žena je tlela zraven kot ugasla sveča, ki samo še izpušča ščemeč vonj po življenju; roki je mesila v predpasnik. Od kod neki prihaja ta fant? Lahko je Italijan in nas preizkuša. Ali pa je od kakšne stranke? Od sindikata? Vse polno jih je, ki jim ni zaupati. Slovensko dobro govori. Hm!

Slovenske šole pa tu nimate, je začelo spet deževati. Sledil je premor, potem če se učijo vaši otroci slovensko v šoli. Ponoviti je moral vprašanje. Onadva da nimata otrok. Njun sin je že odrasel in se je odselil. Kdo bo ostajal v teh hribih? Sem čez še angelci ne letajo več.

Dobro, pa kaj ne mislita, da bi bilo pametno, ko bi se le učili materinega jezika. On govori slovensko. Dobro. Kako pa se počuti, ko ne more pljunuti domače besede tja v koprivo, ne da bi se bal, kaj bo kdo rekel . . . da oskruni koprivo, ne paradižnika ne pomidora ne sme, ne soseda ne države? Kaj o tem misli? Ali kaj misli! . . .

To zaradi šole, to ni vredno. Povsod govorijo . . . ne slovensko. prideš v tovarno, v upravi, v trgovini . . . povsod, . . . policaji, v pisarnah. Če hočeš v službo, e-he, ne moreš po slovensko. Kje pa on živi? Hja! Kam češ? Ne toká.

Žena je videla, da mož govori pametno. Spremljala ga je z ustnicama in zavijala z glavo.

Resnici na ljubo, hiša je bila lepa, bivanje mora biti tu prijetno. Čist zrak in drugo.

Da imajo svoje društvo v dolini, v mestu, to vesta? . . . Kaj? . . . Vsakemu stavku je dodajal podvprašanje, vprašalne odvisnike, pojasnjeval. Onadva sta lovila čas.

Prikimala sta, možki je pomomjhal.

Ti vraga nesrečnega. Obrnil se je proti dolém in si otrl čelo. Pozna dekletje, ki se je preselila v mesto in je morala oddati otroka v vrtec. Sinek tam ne sme reči besede slovenske, je vzklikala, ko sta se pogovarjala, in zdaj ne govori drugače z mamo. Samo italijansko.

– Ko sem se peljal skozi Val d'Aosto, sem videl, da skrbijo Francozi bolj zase kot vi . . . To veste, a ne? . . . Tri ure se peljate od tod . . . gor . . . na Tirolskem ne boste slišali drugega kot nemško. Oni pa imajo svoje šole. Zahtevali so, da naj se govori nemški, oni so razbijali, hoteli so . . . Mislite, da je kak smisel v tem? . . . A je kak pomen?

Mož na visokem se je namrščil, stal je na svojem, kaj mu ta zlodej meša misel? Šestdeset let jo je tako lepo glajsal. Ta pa . . . Aha-ha, furbo! E-he he! He, je poveznil čezenj in potegnul, tam je Tirolska. Naši so morali v Belgijo in Francijo . . .

Šli so, šli, ni nehal vsiljivec, vi ste pa ostali?

Razgovora je bilo konec, drugo je bilo brez pomena.

PROBLEMI

6-8, 1983

Č 194245

Boštjan Seliškar: IZ ZAPUŠČINE
Jaša Zlobec: IZPOVED
Uroš Kalčič: ALLEGRO MA NON TROPPO
Marjan Rupert: SEDEM SONETOV NA SPOMIN IN SPANJE
Peter Rezman: JAZ VERJAMEM MULARIJI
Marko Juvan: OČALA
Zlatko Zajc: KRUH POLETNEGA TORKA
Štefan Remic: MOJ TEMNI PRETEMNI GOZDIČ
Boris Jukič: VOGEL TANZ
Milan Vincetič: MESEC NA HODULJAH
Dragica Korade: SOCIALIZACIJA
Igor Bratož: MARCHE FUNÉBRE ZA NEDELJO
Lela B. Njatin: SAKRARIJ
Ivan Dobnik: NAPREJ, ČIMPREJ
Mojca Seliškar: PLODIM SE
Aldo Žerjal: PESMI
Ida Renar: NOČNA GOSTJA
Boris Gaberšnik: BUDALHAUS
Andrej Blatnik: PISCI PRIHAJAJO IN ODHAJAJO, LITERATURA PA O(B)STAJA
Dušan Jovanović: SONCE SIJE NA VISOKEM NEBU (TV igra)
Emil Filipčič: STAMPEDO (filmski scenarij)
Slobodan Šnajder: HRVATSKI FAUST (drama)
Slobodan Šnajder: FAUST-KOMPLEKS
William Shakespeare: ROMEO IN JULIJA (odlomki)
Bertolt Brecht: RADIO KOT KOMUNIKACIJSKI APARAT
STUDIA HUMANITATIS IN MODERNI ČASI (Braco Rotar, Paul Veyne)
K PSIHOLOGIJI VSAKDANJEGA ŽIVLJENJA (Rudolf Holcer, Zdenko Kodelja)
SVETLOBA TITOVE ZVEZDE (Ervin Hladnik, Tomaž Mastnak, Bernard Nežmah,
Iztok Saksida, Lev Kreft)
ZADEVA IGOR VIDMAR (dokumenti, Jonas Žnidaršič, Peter Mlakar,
Tomaž Mastnak, Rastko Močnik, Darko Strajn, Ervin Hladnik, Iztok Saksida)

LITERATURA

– Jutri pa naprej, je pomežiknil dedek, danes ni več časa. Boste prišli jutri luščit fižol in vam bom pa naprej povedal, koko . . .

. . .

Začenjal se je start smučarjev tekačev.

– Tri, dva, ena, greemo! so zarjaveli Avseniki iz zvočnikov, ko so manjkale še tri čiste minute do starta. Razplojena, bohotna, družajoča, prerazvpita, raznervirana, sopihajoča nepregledna množica glistotekcev se je sprostila v paličavo klestenje, biksanje, potiskanje; oblak kletvic je hušnil kot huda ura izmed kupcev pohojenih trupel, ki so vrvela v nezasitem mravljinčenju. Trideset smučič v tem hipu je bilo samo še za v peč, trije ljudje so se valjali, eden poleg drugega, grebli so prste v zmrzli sneg, par rokavic je priletel kot parček zaljubljenih hroščev, plosk pred noge publik, izziv, dolga ukrivljena palica je rinila zadaj skozi majico v rebra, da bi jih razrahljala. Začenjal se je tek prijateljstva. Pot je bila dolga, vsi so že sopli. Preden bodo drugič prekoračili mejo, jim bo visel smrkelj do popka in ga bodo z vdihavanjem komaj usmrkali do pod brade, šestnajst odstotkov nastopajočih ne bo nikoli doseglo cilja, ker so si ga postavili previsoko, pokazalo se bo, da prijateljstvo ni tako lahka zadeva.

Smrkastó sopihanje je že prehajalo mejo, ko se je Nikolaj mimo cerkve napotil do hotela in povprašal po rezervirani sobi. Še enkrat se je prepričal, ali so penzijske cene iste, kot so mu bili sporočili, receptorka je iznad pulta pomolila ključ, obešen na plastični tablici, zagotovila mu je. Brez skrbi, gospod! V sobi se je stuširal in legel pod rjuho. Kmalu ga je vzel spanec.

Tekači so spešili v zadnje ravnine, dohitevajoč neskončnost, smrkliji so se jim podaljševali pod popek. Izkazovali so nečloveško vztrajnost.

Mens sana in corpore sano, zdrav duh v zdravem telesu.

Šest tekmovalcev je imelo po ramenih mesne klobase modre barve, ki so jim jih vžgale jeklene palice, usta so pačili, da so od daleč kazala rdečo spako zadnjice orangutanske samice. Nekdo je akrobatsko smešno opletal s smučko in je bilo čudno, kako zmore vzdrževati ravnotežje. Bolečine so morale biti neznosne, nogo je imel dvakrat prelomljeno. Navdušenje med redkimi gledalci je bilo nepopisno.

Celoten verz, iz katerega je vzet citat, se glasi: *Orandum est ut sit mens sana in corpore sano*. Temu bi se reklo: zaželeno je, da bi v zdravem telesu prebivala tudi zdrava duša. Tako je govoril Juvenalis (Decimus Junius, rojen v Aquiniju, umrl leta sto štirideset našega štetja). V izvorniku se zdaj redko bere.

Začel se je lov.

Reševalci so se najprej presenečeno spogledali. Tisti, ki je kadil, se je skoraj zadušil od dima, eden od onih, ki so poskakovali in si s tem poganjali kri v premrzle prste, je občepel v podobi nasrežene rovke. Mimo je švisnil vrtavčnik in mirno razpletal s hromo tuberkulozno nogo kot ventilator, drsna ploskev, s katere bo v nekaj zamahih zdrgnjena zadnja plast premaza, jim je odsekala hladni zrak izpred nosov. Huš-huš, huš-huš, se je zaganjal in se pregibal s celim telesom kot podoba razbesnelega notredamskega grbavca.

– Hej, hej! Halt, halt!

Česa takega oči še niso bile videle. Izločile so se iz lobanj, kolači z marmelado v sredi, vsi trije so zamežali kot v nemem filmu, roka je zagrabila ročico nosil in potegnila, ljudje so vstajali.

– Hej nesrečnik! Hoj! joj! joj!

Huš-šaš. Vedno tišje, vedno tišje, dalje, dalje . . .

Spustil se je mrak, nebo se je odelo v škrlatni metež, sneg je zakrvavel, po dolini se je izdihnilo, jutri bo lepa nedelja. Roko na srce, res je bilo lepo. Nikolaj je sedel v postelji. Ravnokar se je bil zbudil, čutil je napet mehur. Med nogami je razprl časopis, s palcem in kazalcem oddrnil strani in odstrl lepotico, ki je imela na sebi samo krilo, videlo pa se ji je sveže mednožje kot na dlani. Začutil je nenadno težo v udu, skozi trebuš mu je brenknila nizka struna. Počakal je še malo, s prsti si ga je previdno pridvignil, podvil levo nogo, da je vzpel medenico in v šestih sekundah spljuskal mlečkasti pljunek na dan. Padalo je po nogi, roki, trebuhu in pletenem črnem pasu, s katerim je bila stara švicarska ura pripeta k zapestju. Pod oknom se je oglasilo zvončkljanje sani. Blago je zaprl oči. Kako prijetno je to! Oh!

V času večerje so se gostje hotela lepo oblečeni, ožgani od sonca, z izparevajočim vonjem in namaziljeni, da se jim je mast cedila pod brado, prikazali pri vratih. Pogledali so drug čez drugega po pogrnjenih mizah in v razširjene nosnice zajeli vonj postanega kosila, ki je še lebdel v prašnih delcih. Ko je moški v fraku premagal magični prvi korak, so se razpršili kot pisana teleta vsak k svoji mizi, sedli in popravljali sedala. Dajali so vtis, da mislijo tako obsedeti za nekaj dolgih suhih deset let. To je bil videz, nenadoma so se vrgli na popravljanje papirnatih prtičkov, vilic, žlic, nožev in žličk. S termitsko doslednostjo so priščipovali razstavljeni kruh in si ga sejali v odprte golte. Praviloma otrokom to ni bilo dovoljeno. Roke so imeli pod stegni, ki niso in niso našle življenjskega prostora, kamor bi se prilegla, z očmi so prosili, naj se že prikaže ganimedes in jih odreši.

Deklici pri oknu, od koder se je ponujal pogled na vaške strehe s cerkvijo v sredi, je strepetalo srčece. Stegnila je prstke po skorjici, takoj za tem pa, tup! nečloveški udarec s hrbtno ravnijo aluminijastega noža, da je izpustila nesojeno jed in težko solzo bolečine.

Bosi Nikolaj je potegnil glavo med rameni do ušes, dvignil je knjigo in se pritajil v čakanje.

– To pa ne. Tega ne smeš! je obzirno tiho sikala matka.

– Saj ne bom več.

– Ali ne boš več?

– Ne bom več.

– Oči, pravi, da ne bo več.

– Nič-ne-ver-ja-mem, je počasi zategoval kot mrtev morski pes na bregu mlačnega morja njen semenodajalec.

– Prizezi, je gladila odnose v družini dobra matka, očko je gledal skozi šipo – naj se zdi, kot bi z duhom odsoten sam plaval – in glodal skorjico.

– Ne bom več.

– Prizezi! Sik, tako tih, da se je slišalo.

– Prišežem, da ne bom več.

– Oči, prisegla je.

Za hrbtno je sedel sam diplomatski predstavnik svete stolice. V glavi je premišljal, česar se je duša bala: da bi ganimedes zgnil pri živem telesu. Oh, Bog daj, da bi zgnil pri živem telesu! O, Bog daj! . . . ampak po večerji, po večerji! je iz kaosa lupil prošnje in jih pošiljal v nebo. Z očmi jim je drhte sledil.

– Jaz sem Hiereth. Smem prisesti?

Višok in svetlolas, z debelimi naočniki, se je sklanjal nad mizo.

– Izvolite, je menil Nikolaj. Me veseli. Jaz sem Nikolath. Pridvignil se je.

Izkazalo se je, da je prišlec vodič, pripeljal je Nizozemce na smučanje.

– Ah, je pomahal, oni pa ne jedo tukaj, ko ga je novi znaec vprašal, kje ima tiste Nizozemce. Kaj pa berete?

– To. Pismonoša pozvoni vedno dvakrat. Na platnici je

filmski igralec Nicholson rini v soigralko z obilnimi dojkami, ki je ležala na mizi in se z roko opirala, da ne bi padla. Pravi jo, da jima je med snemanjem ušlo.

– Uh, prosim. Ka . . . ka . . . pokažite . . . Ah, dom . . . domov moram, uh. Tega ne prenesem. Um ha ha. Jezes! Skri . . . skrijte.

– Čakajte, da vam razložim, kako je prišla do mize. Njen mož je šel v mesto in ta tu, Jack Nicholson, je začel riniti vanjo. Izmikala se mu je kot srna v plesu parjenja. Ko jo je prignal do mize, se je zravnila in rekla, naj počaka. Z enim zamahom je pometla vso posodo z mize in ga povabila: Zdaj pa le!

– Oh, ne! Oh, ne! Uu ha ha ha!

Sedé je lovil ravnotežje. U ha ha, glejmo stran. Jaz bom res moral domov. Žena me čaka.

– O, Bog, samo ne še zdaj, se je grizel legat in žvečil dobro zapečeno skorjo. Po večerji, po večerji, je stokal.

Nebeški natakhar ganimedes se je kot duh pojavil sredi miz. Tudi premikal se je tako.

– Prvi ali drugi meni?

Kaj je za prvega? Pa drugi? Mi smo mislili prvega. Kako so mislili, zapisano je drugi. Poglejte.

Poklical je kuhinjo, dvigalo s hrano je zaškripalo, gostje so lokali slino, obogateno z ogljikovimi hidrati.

– Kateri meni, vi? Pa ste rekli prvega.

– Zakaj sprašujete?

– Poslušaj, za tega se govori, da ima takega, menda tako žilavega, da mu ga bodo morali po smrti posebej razsekati. Ča ca cak. Cak Cak! Na šnite. In sfaširati. Tri nezakonske ima, s tremi ženskami, z ženo dva.

Nikolaj je previdno vstal, pomagal si je z rokama, kot bi se dvigal na krogih. Oprostil se je za trenutek in se odmajal. Lektiro je nesel s sabo v roki in si jo pritiskal na hlače.

* * *

Ponoči se je iz zasebne hiše razlegel krik hotljive ženske, ki je klicala po imenu, Peter! Prit, Peter! Peter, Peter! Majona, Majona! Nekdo je šepaje bežal, hlače je nosil v rokah in mu je mrzel zrak srežil gole noge.

Policaj z gumijevko čez zadnjico se je nasmehnil. Ovhaval je po tihotnem miru. Ogledal si je luno, nagnil glavo, počasi se je zasanjal. Oh, kako je življenje lepo! Človek ima pendrek na riti in gleda lunco!

Poezija.

Lunca sije, kladvo bije.

Poslušajte, kaj se je zgodilo. Daleč nazaj se je mlad lovec zaljubil v boginjo Artemis, ki je bila blazno postavna. Uspelo mu je neko noč, ko je sijala polna luna, približati se ji. Bila je gola. Stopala je iz vode, obkrožale so jo nimfe. Lovec je bil skrit za grmom, a ga je opazila. Grozovito se je maščevala. Spremenila ga je v jelena. Psi, ki ga niso več prepoznali, so se zakadili vanj in ga raztrgali.

Udarila je ena po polnoči.

5

Takoj po zajtrku, ki ga je použil v prazni jedilnici – ganimedes je še dremal na nogah – je odšel v sobo, si oblekel puhovko in izginil v vas. Pometač je bil na svojem delovnem mestu, plavoiasa in lepo zabeljena prodajalka časopisov v toplem brezrokavniku se je skrivala izza metrskih zavojev papirja.

Dan, ko si na snegu, se ne postaraš, je molče hrustal po dlesnih in si natikal smuči. Podrsnil je do prve vlečnice. Po-

grabil je prazno sidro in prilepil zadnjo plat obenj. Tretjo vožnjo se je peljal s črnolasko, od katere je skušal zvedeti, kje je doma. Pri hiši, ki je ležala ob smučišču, majhni in skromni, rumeno obarvani, sta pogledala v levo. Nekaj ju je pritegnilo, premik v oknu menda. Izmed oknic ju je gledal mladenič in se smehljal tako na široko, da je kazal zobe.

– Kaj mislite, kaj dela? jo je vprašal po nemško.

– Mhm, je menila.

– Najbrž lula, se vam ne zdi?

– Mh. A ste videli, kako lep nasmešek ima?

– A vi ste to videli?

Ozrl se je prek rame, a zdaj je bilo okno prazno. Izgubila sta ravnotežje, panično sta se zagrabila za osrednji drog. On jo je potem vprašal, ali je videla, kakšno plešo je imel.

To je bil z njo zadnji pogovor in srečanje. Bog vedi, kaj bo še prinesla usoda.

Tega dne ni doživel nič več, kar bi bilo omembe vredno. V dnevnik je zapisal, da črnolasko ni več srečal in da se bo naslednjega dne posmučal na drugo stran hriba. Predstavljal si je grmovje, kamor bi odšla odtočit, on pa bi ji z roko segel od zadaj, jo nasadil in dodobra obdelal – na smučeh. Pri večerji je Hiereth pripovedoval o Nemkah. Nikolaj je omenil, da sta dve preveč.

– Hm, dve sta odločno preveč, še s kruhom je preveč. Če si sam, plačaj eni, drugače boš slabo spal.

Preden se je odpravil na večerni obhod, je odšel v kopalnico, se sprostil, z glavnikom nato poravnal črto na glavi, malo si je požvižgal, v veži je odložil ključ in pozdravil.

– Uf, mraz, je glasno zapel pod jasminovim nebom in pogledal vanj hrepevsko.

V Račjem hramu je razbijalo, kot bi padel v zaprto glasbeno skrinjo. Bum-bum, ra-ta-tam! Naslonil se je s telesom na točilno mizo in popil pivo. V baru ob cesti je naročil navadno žganje; natakharica je bila resna. Pri Disco klubu je pokljukal. Opazil je zvonec, pritisnil je nanj, nato sé je po govorni napravi pogovarjal s kletnim prostorom.

– Halo! Kaj zdaj? Kako? Jaz bi samo pogledal . . . Pejte vi lepo v kurac. Čau!

Pred ogledali v Razorju je pomencal in si popravil čop na vrhu glave. Nagnil se je naprej in nagubal čelno kožo. Na dušek je potem spil hladno pivo, da ga je streslo do kosti. Takoj čez cesto na vogalu je zopet naročil šnops, da bi se ogrel, in v Alpini veliko točeno. Tu se je njegova kalvarija nehala. Pri mizi je sedela ona, črnolaska s Kekca. Na drugi strani je bil policaj, zdaj brez pendreka, Hiereth, bog vedi, kako je padel v to klapo, dva druga, od katerih je imel eden brado pšenične barve in je trenutno pripovedoval vic, drugi pa je bil brez brade, brez brkov in brez las – imel pa je tisti nasmešek. Omembe vreden je tudi nemško govoreči čezpetdesetletnik, ki je sedel poleg nje, črnolasko, in očitno, po videzu sodeč, bil z njo v očetovskem odnosu. To se je kasneje izkazalo za napačno in je imelo usodne, malodane tra-gične posledice.

Zapisano naj bo naslednje: Pšenična brada je igralsko izvedel resničen vic; izbruhnil je smeh, nato tišina. Eden od udeležencev je ponovno zameketal. Policaj je v tem trenutku, bilo je nekaj minut čez enajsto, kot od zvezdnega navdiha presunjen vstal in iz dna duše zapel slovensko pesem Gor čez Izaro. Priprl je oči, njegov komajda metalizirani bariton – in tako in v taki tišini samo še župnik iz zlate paténe ponuja Jezusovo telo – ta glas pa je barval zrak, meglil poglede, odpiral prostor, v katerem so sedeli, usta nemim poslušalcem, spustilo se je nebo in ona ga je prijela za roko, njega, Nikolaja.

– Katera pesem je to? ga je vprašala zasoplo. Ne poznam

te pesmi.

Skozi porozno pletenino so se ji napele bradavice, bliskovito se mu je prikazala slika v snegu za grmom, ko ji je že snel hlače in jo od zadaj zagrabil zanje, za strdele niplne, ojoj, ojoj, kot bi kozo fukal, da mu je postalo slabo, v žrelu je začutil pijačo tega večera in si je potisnil roko na želodec.

Odpri le oči in povedal, da je to koroška pesem. Jaz sem s Koroškega, je poskočila, ne poznam je. Oh, čudovita je. Razširjeno je pogledala pevca. Držala ga je za roko, ne pevca, njega.

Zakaj njemu bog ni dal takega glasu? Kje je tisti pendrek, da ga pretepe? Vstal je, prijel jo je za rame, da je pridržal lastno ravnotežje, lahno je podrsnil čez napeto kožo vratu in se odšel izbruhat. O, prasica! je brezvoljno pljučkal besede skupaj z nesnago. kakšna prasica! Korošica!

* * *

– Sem ti rekel, da ne z ritjo!

Obup, en sam obup, polno telo ga je imel ubogi učitelj smučanja, ki je svojo ženo navajal, kako naj teže in smuči prilagaja zahtevam zdrsljivega snega. Za vstalim bedrom je zazijala kraška vrtača s stolpljenim snegom v sredi.

– Zdaj pa počasi, je vztrajal, kakor sem ti rekel. Zibaj, zibaj, zibaj. Goor, dool, goor, ja, takoj dool, hop! Ja. Pooočepni . . . zapiči, zapiči, ja jebeenti!

Kje neki je črna Korošica?

Stric je tako zaripnil, da so mu mozolji nenadoma izstopili na čelu, šnuf gladkih kostanjevih las, s katerimi je zakrival golino lobanjske pomaranče, se mu je pridvignil, hop, in spet plosknil, tap.

– Jaz bi raje poskusil najti v vsem tem kaj smešnega, je omenil Nikolaj.

– Kako? Dvignil je glas v nejeveri.

– To je pravzaprav smešno, mar ne? Nesmiselno je prizadevati si, kot vi delate, ko pa je vse skupaj brez haska. Poglejte, kako tista baba pretirava. Kot bi jajca kradla. Misli, da je nihče ne vidi.

– Kajkaj je vam smešno?

– No, tudi vi. Ne? Vi ste, na primer, kar nekam smešni.

Smučar se je pridvignil, pred tem je lopnil s palico v sneg, in privihal nos – videlo se je to prav razločno: Vi pa po česnu smrdete! Izprožil je brado in pokazal ovčje zobe.

Če to ni bilo smešno!

– Fuj!

Po strmini nad sedežnico je prismočal Olio. Vsi so se ozrli v grbino, kjer naj bi se izza grmov pojavil Stanči. Čakali so, gledali, Olio je bil že v vrsti in se pogovarjal z nekom, Stana nikjer. Kot bi se v sneg vdrl, ni ga bilo.

* * *

Zvečer sta bila v Račjem hramu oba, Stan in Olio. Vsaki deset minut sta plesala račji ples. Nikolaj je zadel v vrečo s peskom, ki je bila povezana s škripcem. Opazoval je napravo in se čudil, trije, ki so šli na stranišče, so ga dregnili v hrbet. Spogledljivka iz hotela je stala v zgornjem nadstropju na stolici skupaj z oštirjem in mu na uho prišepetovala svoje mnenje o izbiri najdomiselnejše maske.

On pa šnops, pivo, šnops.

Zadnje pivo je spil za razgneteno točilno mizo v Leku, kjer se mu je dozdevalo, da že nekaj rund ni plačal, vključno z zadnjo. Pričelo se mu je sanjati. Za nihajnimi vrati se je v veliki veži prelival zibajoči ocean pisanih žebračev. V prvem trenutku je zaplaval v prazno, potem je prečesal teren v razkoračenih sunkih in pri mizi – poklical ga je bil Hiereth – bedasto pogledal natakario, ko ga je vprašala, kaj se je nakani piti. Še, še, šljevo, šljevačo, je naporbekeval okrog ust z veliko muko, kot bi se ravnokar zbudil iz narkoze, zraven pa

mužil slino, podobno kravi.

– A ti nisi šel k ženi? je vprašal Hieretha.

– E-hehehehe. Nene. Pa nisem še šel. Ham!

– Potem pa nji bilo take ssiile, an? Sicer se jassšradi nje sploh ne bi ssekiral.

– Ona je vaše gore list.

– Kaj, naše gore list?

– V Istri sem jo spoznal.

– Zdaj pri tebi . . . ?

– Hjah, ja. Hehehe. Zdaj je Holandka.

– Ti govoriš po naše?

– Ko ji pravim, da jo ljubim, ne. Tako mi ne bi verjela.

– Ha! Vidva imata poezijo.

– O poeziji se menita?

Bila je črnolaska s svojim hefajstom, starim, krevljastim in grdim kovačem z one strani meje. Lase je imel zalzane z orehovim oljem, denarnico polno šilingov.

– Sem vama jaz zasedel . . . ? se je ponujal Nikolaj in napel kite, da bi pridvignil zadnjico, a se je takoj nato spet sesedel.

– Kar nič . . . Kar sedita, poba. Kaj bosta pila? . . . Narocite, kar hočete, jaz moram nekam . . . Pokazal je proti izhodu, pri tem je mahal z rokama v stilu ribjega repa.

Afrodita je drobila s Hierethom, Nikolaj je sedel popolnoma pri miru, navidez odsoten, eno nogo čez drugo, roki je pestoval v naročju. Slika se ni spremenila niti potem, ko se je s stranišča vrnil hefajst, ves zadovoljen, in izdihnil v stolico.

Tako je bilo tudi pol ure kasneje, ko se je vsem po žilah pretakal gosti ihor kot bogovom na Olimpu. Hefajst se je hahal kot žolica, Hiereth je hehétal, Nikolaj je kot okoren slon natenkrat dvignil telo – kri se mu je že sesirjala – in v neznanem priklonu nakazal dečvi, da je pripravljen za ples. No, je nagnila glavico vzpodbudno, čeprav ni odprla ust, pa dajmo.

Nekaj pred polnočjo je prišel ponjo mož, češ da bi že morala domov. Nikolaj je ni izpustil iz rok. Ni razloga, da bi odhajala.

– Je pa siten, ta tvoj oči, kaj? Gledal ga je mrzlo.

Nee, to ni njen oči. Poročena sta, je dodajala k njegovemu razmišljanju.

– Kaj sme več kot jaz, če je tvoj mož?

Kdo mu je dal pravico?

Nadaljevala sta. Pol ure po polnoči je sodček spet prišel ter jat svojo pravico, ki da jo ima zapisano.

– Zapisano! Kje jo imaš zapisano? To je za mene incest, kar hočeš ti.

– V župnijski knjigi porok, v župnijski kroniki in na občini. Stoji črno na belem. Vsi smo podpisali, tudi ona.

– Naši kmetje so imeli včasih pravice šestkrat zapisane: dvakrat na graščini, pa tistih urbarjev nihče ni videl, zgoraj v nebesih dvakrat, od tam ni prišel nihče nazaj, v zgodovini so si jih zapisali, nihče jih ne jebe, kot jaz tebe ne.

– Iz našega zlatega narodnega repertoarja, je kliknil harmonikar in zavihral s polko; plesalci so hlastnili čez gladka tla, Nikolaj in Urška sta zaplavala kot od vina ponorela konja.

– Jaz te hočem, on te hoče. Je tako? . . . Zakaj me potem ne razume?

– Gremo v Južno Ameriko! Tango brasiliano!

– Ga ti razumeš? je prsknila.

Pogledal jo je bedasto. Pametna ženska, mu je zevalo v možganih. Ustrašil se je njene moči. Potegnil jo je nase, nato ju je zvil ritem. Dolgo, kratko, nato odsekano, upognil jo je, zadržal, ni popustil, nagnil glavo, poljubila ga je z mokrimi ustni, pridirjal je stari kovač in zamahnil s kladivom, da se je železo skrotovičilo v obupu groze in se posralo. Hudič, je revsnil Nikolaj, v glavi mu je spelo in soplo in ga vrtelo v osmici kot zvito kolo. Zamahnil je dvakrat, Hak, mai geri, izpraznil kovaču pljučne mehove, da je zastokal, se opotekel, zalovil opore – skozi penasto slino je preklel svinjo vindí-

šarsko – tu sta ga roki dvijaško zgrabili za ušesa in zmrvili nos ob nastavljenem kolenu. Iz mesarjevega gobca je tekla kri, plesalke so zavreščale, popadale v nezavest, glasba je utihnila. Hefajst je ležal negiben, usta je držal odprta in lovil muhe na krvavo vabo.

– Ubil si ga, je zaklical Hiereth.

– Koliko so jih pobili Amerikanci v Vietnamu? Koliko jih je pobil Ariel Sharon v Sabri in Šatili? Otrok, starcev, žensk, psov, mačk, papig in veveric? Živela demokracija, v boj za staro pravdo! Kaj čakate, muzika? je zarohnel.

Hefajsta je Hiereth poškrbnil z vinom. Počasi je zadihal, ljudje so ga odnesli z odra.

Zavesa je padla, glasba utihnila, luči pa se niso hotele pogasiti.

– Ne maram za ples!

Nekaj mu je šinilo v glavo in je zatopotal. Ne bodo meni ne gosli ne cimbele pele! Kaj mar mi njih strune? (Nepremično je zrl v njene oči.) Svojo bom muziko zdaj . . . zapel.

Prijel jo je za roko, jo povlekel, pevkin glas se je tresavo razpel, sten se je oprijela lepka glasba; takoj levo v veži je odprta vrata na stranišče, od znotraj je s čevljem podkajal, Afroditga je gledala, vroče, drhte in kratko sopla, dojki sta prosto pluli – takih gotovo ni imela sama koza Amalteja, ko je dojila Zevsa – z rokama je ukleščila rob umivalnika za hrbtno in se vzpela, da se je glava valjala po ogledalu, zadnjica se je napolnila s srbečimi črvi. Oči so se ji zapirale, da je bilo videti samo beločnico, v razprto žrelo je lovila prepotrebni zrak; bila je slika utopljenca. Potopil je obraz v oprsno obilje in hlatal čez površino, podoben smetanolizcu. Oh, prasica, ti prasica! Nobena miza ni tako obložena kot ti! Tisoč petsto kil kaviarja je sranje, nula! To je pojedina, pizdna pojedina, vredna največjega gurmana, sladokusca izbrana profila. Iztegnil je jezik, da bi ji segel v drob, razprl s prsti – nekdo je tolkel na vrata – hlepeče široke ustne in vsrkal mehko osrčje, hrustljivo kot ostriga in prav tako narebrano, pričela se je tresti v neki mrzljici, toksodon, izumrla žival, podobna povodnemu konju, skozi stegensko mišičje so stekli krči in vkleščili glavo, s katero je miel, goital, vrtel – do konca.

Po vratih je razbijala krepka roka; neka ženska je kričala, glas je prihajal izza papirnate maske.

Zravnel se je in ji odlepil glasno klofuto z lica, da je odmev pljusnil v sosednji prostor ter se izgubil v školjki. Mimo odsunjenih vrat je poniknil v hodnik, se skoraj zaletel v debelega Olia, ga potisnil s poti – križan bog, nisem vedel, da je ženska – umaknil se je ritenski, zbežal na sveži zrak, za hrbtno je vokal ogromni hefajst, Lora, Looora! Ste jo videli, mojo Loro . . . po kamnitih stopnicah, mimo parkiranih avtomobilov na cesti, vso pot je ponavljal, Kurba! Prasica . . . Oh, ti impotentneži! Impotentneži! Ooooh! . . .

V hotelu je planil v kopalnico in se izčistil. Vprašal se je, v čem je impotenca?

Smučarska sezona pa je šla h koncu.

...

Pepelnica sredi je prilezla kot podeželski natak, vsa pomečkana, mačkasta, pozno dopoldan je že bilo in nikogar na cesti – razen pometača, ki se je oziral proti nebu in ni mogel ugledati niti koščka modrega. Temnejše je bilo ko prejšnje dni, od vsepovsod se je cedilo, po zraku je plavala mokra rjuha in tlačila dih v sopenje.

Popoldan se stanje ni izboljšalo.

Na vrata Nikolajeve sobe je potrkal Hiereth in takoj vstopil. – Pojdiva na sprehod do Ruske kapelice.

– Oh, kaj ne poveš? Pa ravno sem mislil, kako bi moral malo odmoliti za dušni mir. Kakor nalašč si prišel! Takoj, samo sprham se in oblečem.

Obrnil se je in se zaril v brezračno budo. Ti pasji sin, kaj se ti spomni ob tej uri! Da bi mu jajca zmrznila!

– Tvoja Afroditga pogreša svojega papačija . . . Zgodaj zjutraj je šel na Vršič, na kosilu ga še ni bilo, zdaj je pa vsa nesrečna. Neki tekač je opazil s ceste sledi k Ruski kapelici, nad njo na nič. Ko se je vračal, spet nič. Vaši reševalci grede gor. Sem mislil, da greš zraven . . . A?

Snežke, rokavice, vetrovke, čampf, bum rompomom . . . in že sta bila na cesti. Do Erike so se peljali z avtom, naprej so gazili po snežni cesti, pod kapelico so se spogledali, Nikolaj je prebral, kaj je treba storiti, če ti zakuha voda v motorju, zgoraj jih je čakal mož, že malo zmrznjen. Sedel je pod oltarjem kot kak kip in gledal skozi odprta vrata v prišlece. Roko si je tiščal na prsih. Asklepios (bog zdravstva, ki se je učil obrti od centavra Cheirona in je bil tako dovršen, da se ga je celo Zevs bal ter ga je zato trofil s streljo – kurc, je rekel, na koncu bo še moj šef – in ga sklatil) bi odkimal z besedami: To ni več moje delo.

– Če se jaz kaj zastopim na medicino, je dejal nekdo, potem ga je infarkt. Glih en prav se je do sem gor ugrel, pa je bilo preveč. Ni ravno taka navada tu, ampak se zgodi . . .

– Dejmo se tako zmenit . . ., so dejali.

Tako so tudi naredili. Dva sta ostala pri njem, Hiereth je šel z dolginom po aki, Nikolaj in žoltobradec pa k vdovi povedat novico.

No news is the best news, pravijo Angleži. Reklo bi se torej, Najboljša je tista novica, ki je ni.

Pa kaj, ko ni vedno tako. Mimo nje ni moč.

Afrodito je spodneslo. Čustvo, ki jo je opljusovalo, je bilo res nekaj novega. Polagoma, kot bi imela razbito jajce na glavi, je sedla.

Treba ga bo peljati v Ljubljano, obdukcija, zdravniško poročilo, mriško potrdilo, kup listin za izvoz trupla . . . carino . . . Ne . . . Za carino se je zadržal in je umolknil.

– To je grozno, je izdabila ženska.

– Žal, gospa. Tako je to.

– Nič ne moremo pomagati.

Hiereth je s tovarišem rinil aki v breg, čakajoča sta si pripovedovala dogodbe, kot na primer: V tistemle robu je, če se ga spomniš, doktor ene znanosti je bil, tamle dol je pa padu; pa je blo tako čudèn, de mu je lobajno kar sprazeno, sam od sprej je imel glavo, kèt maska, a veš? Sèm Žoltega poklicou zraven, takert je bil še miad, pa sèm pomolu dva prsta skoz usta unme, tko . . . in sèm èn mau pomigou . . . Je tok kozlù . . .

V trdi temi so ga naložili v črn audi zadaj na sedež, v kot. Žolti mu je pljusnil po glavi slivovko iz steklenice, ga pogreznil s klobukom à la inkognito in sam krepko potegnul. Steklenica je nekaj časa krožila, odpila je tudi vdova, še enkrat, no, pa dajmo še eno, nato so sedli v dva avtomobila, nekdo je objel hefajsta čez ramo, da ne bi padel na nos, Afroditga se je peljala zadaj z Nikolajem.

– Naredimo uslugo, a ne? Glih tako je človek kot mi. Ona bo pa od zdaj vdova. Bomo vidli, kje je doma, a ne?

Povorka je odražala v gluho noč, žarometi so posvetili proti meji.

– Kaj pa vi ob tej uri? je bilo vprašanje na carini; nadvse umestno, ni kaj.

– Kolega nas je povabil.

Med blokoma so še enkrat potegnili in ponovno kropili tovariša alpinca s slivovko.

Avstrijski carinik je polistal čez propustnice.

– Ena, dva, tri, štir, pet. Koliko vas pa je? . . . Kdo je to?

Pogledal je v notranjost in hitro umaknil nos. Se ga je pa krepko! Spačeno obličje mu je blejalo. Pokazal je z roko naprej.

Hvala bogu, sredi teden prejeda. Jutri bo že četrtek.

V ustih se mu je žvalil okus po ljubezni. Čutil se je utrujenega. Na levi strani nad modnikom ga je tiščala topa bolečina; kot bi se tam nekje na vso silo skušali nadoknaditi semenski pljunka, ki jih je bil preteklo noč izbljuval nesrečni vdovi v pretoplo naročje.

Ko so srečno prešli mejo, sta bušnila v pritajen smeh, na koncu sedemnajststopenjske strmine, kjer se pot v sili izteka v hrib, sta skozi okno zabrisala prazno steklenico od viskija v drevo, krohotala sta se do tal in se držala za krčevinasta trebuha. O, ti prasica, je ponavljal (govoril je ves čas v slovenščini). O, ti prasica. A so vse take prasice? A še kaj razumeš materin jezik?

Pogrebci so ju pred križiščem čakali polni dve uri, da je Žolti, z glavo lepo vgnezdjeno Avstrijcu za vratom, že zaspal. Grišti ne more več, kaj? je baral v polsnu.

Ne da bi legel, je zjutraj pospravil prtljago v potovalko, v recepciji plačal in odnesel vse skupaj na cesto. Prijel se je za odočni žleb pri strehi avtomobila in prisluhnil.

– O, stric Prisank! je vzkljnil Kekec ves presrečen. Kako ste dobri, stric Prisank!

Vedel je, da stric Peter ne bo končal pripovedi. Jutri pa naprej, bo rekel vnetim poslušalčkom, fižola je še za tri pravljice.

Vrnil se je v hotel po oba para smuči.

Starec je vlekel svoj garovec, tedaj prazen, potoma je preklinjal. Dijo mizerija! Denar naj mi dajo, krišto dajo, denar! La mia Beppa non mangia i račun, dio ladro!

Pogrešal je še nekoga, ki ob tej uri ni več spal. Ogleдал se je naokrog, a ga ni bilo.

Odpeljal je mimo voza, počasi skozi vas.

...

Vas je bila prazna; vsi so sedeli v cerkvi in poslušali pridigo. Govorilo se je v slovenščini.

Pustil je avto na ravnici pred farovžem in stopil do cerkvice, ki je bila obdana z lesenimi odri. Na steni levo od vhoda je odbral, da je tu služboval neki Prešeren, ravno zdaj pa da leži pod njim.

– Kaj za en Prešeren je to? je prekinil sogovornika sredi stavka – oba sta se valila v črnih naslonjačih – in se pričakujoče premestil, da je sedel samo na eni ritnici.

– Brat pesnika je to. Verjetno ste opazili letnice. Umril je več let za svojim bratom.

– Kako dolgo ste vi tu?

Vprašanje je bilo vsaj nesramno. Zrak je to čutil.

A to je minilo. Župnik je govoril ves dan – ob pol enih sta se peljala v restavracijo ob bazenu s postrvmi na kosilo, ob treh sta se sprehajala skozi gozd, pred peto sta bila doma ob čaju in petite beurre, okrog osmih sta večerjala – o tem in onem. Povedoval je, kot vleče masten vol naložen voz: zdržema, s premišljenimi postanki, beseda je bila težka, polna pomena. Kot programiran stroj, ob koncu večerje je utihnil, ker ni bilo več kaj dodati.

Človek brez denarja je podoben mrtvecu, je rekel.

Tako je dejal:

– . . . ko sem študiral. Najbolj sem si zapomnil latinski rek: Človek brez denarja je podoben mrtvecu.

Nikolaj je dolgo tišal, zdaj se je bal začeti, roke so se mu spotile, ko je prekinil obviselo gluhost.

– Zdaj imam v mislih Žide . . . ko ste omenili denar. Brez denarja ne bi dosegli, še zdaleč ne, kar imajo zdaj, svojo državo, domovino, bi rekel. Ampak . . . koliko vztrajnosti, koliko iznajdljivosti (napel se je, da mu je izstopila zadnjica, z rokama je suho odsekoval skozi zrak, določene besede je glasovno paral in jih vbijal v večnost), kako preklemsko dosledno in sistematično, odločno, ampak naravnost brez-

obzirno, brez kompromisno so združevali svoje ljudi in jih naseljevali na tistem koščku puščave, ničesar se niso ustrašili; pobijali so jih, jih spet razseljevali in zapirali v taborišča še po vojni, oni pa vse ilegalno, še deset let po razglasitvi države . . . Ta narod občudujem . . .

– Ja . . .

Z besedico je prerezal občutje in tišino, si zagotovil prostor v dialogu, lahko je počakal pa razmislil.

– Tako, je povzel, malo je spet počakal. To je izvoljeno ljudstvo. To pomeni, da se imajo za izvoljeno ljudstvo. Ampak povedal vam bom dve stvari, dovolj bo, navedel vam bom tudi letnice, ko se je zgodilo. Poslušajte tole.

Pogledal je v strop in rekel, Eee.

– Britanska varnostna in obveščevalna polovi v raciji skoraj vse vodje židovskih organizacij in skupin, in kar je najvažnejše, zaseže vse najpomembnejše dokumente; dejansko velikopotezna akcija. Vse zajeto gradivo zapro v zgradbo, kjer so imele upravo kolonialna oblast, vrhovni štab, vojaška policija, obveščevalna, to je hotel Kralj David v Jeruzalemu, samo železje in beton, trikrat zastražen. Nekdo pravi: Če ne moremo uničiti aktov v hotelu, uničimo akte s hotelom. Pripravili so dvesto petdeset kilogramov mešanice – vidite, strežem vam z natančnimi podatki – torej mešanico trinitrotoluola in melenita, peklena masa. Dvesto petdeset kil. V mlekarje preoblečeni diverzanti privlečejo dvaindvajsetega julija 1946. leta v kavarno hotela kangle za mleko, pobijejo spotoma nekaj ljudi, nastavijo vžigalnike in zbežijo v dimni zavesi. Čez pol ure udarijo kangle skozi ves beton in železo in streho v nebo, hotel se razpolovi, umorjenih je enaindvajset ljudi, od teh morda sedem Britancev, drugi so nedolžne žrtve. Mimogrede omenim, da so ostali dokumenti nepoškodovani, ker so bili zaprti v železnih blagajnah . . . Tiste značilne besede je izgovoril vodja skupine Irgun – ta je izvedla akcijo – gospod Begin Menahem. Sami Židje so ga obsodili, a ni hotel prevzeti odgovornosti za zločin.

– Ja, in kaj zdaj? Nikolaj si je zakopal prste v lase.

– Nič. Še eno poslušajte. To se je zgodilo osmega aprila osemindvajsetega. Petek je bil. Ljudje Irguna in Sterna obkolijo arabsko vasico Deir Jassin. Tam so živeli navadni kmetje. Pobijejo in pokoljejo, odpeljejo v kamnolom, jih polijejo z bencinom in jih zažgejo . . . da ne bo videti otrok, žensk, starcev, mož, vsega skupaj, poslušajte, kako natančno, dvesto štirinpetdeset ljudi.

Po nekaj minutah tišine ga je še vprašal, Se še čudite? Nikolaj mu je odvrnil z vprašanjem, Ste vi Žid?

– To je bilo čisto židovsko vprašanje. Bi vas presenetilo, ko bi bil?

– Ne, šokiralo bi me, če bi ne bili.

– No, potem se pa kar čudite. Slovenec sem, župnik, in ne verjamem v tak način boja. Vse se dá narediti po zakoniti poti; javno mnenje se že obrača nam v prid. Počasi bomo dosti dosegli . . . ali pa vsaj dovolj. Vztrajati moramo kot enaki med enakimi. Izvoljenega ljudstva ni. Ga ni! Izvoljenega ljudstva

– O, pa ja! O, pa ja! Vam pa jaz povem. Izvoljeno ljudstvo samó preneha biti izvoljeno. To je vsa skrivnost. A sledite?

– M . . . da, mislim, da vas ne razumem.

– Dokler se ljudje borijo za naravne zahteve v družbi, za svoje osnovne življenjske pravice, dokler ljudstvo nima pravic naroda, je izvoljeno.

– Razumem.

– Če razumete, potem se strinjate, da so bili takrat Židje še izvoljeno ljudstvo . . . Povejte vi, do kdaj.

– Štirinajstega maja 1948. je proglašena židovska država Izrael, takrat odidejo Britanci . . .

– No, vidite? Kar se je po tem dogajalo, je bila in je še svinjarija. Vi pa še niste tam, pa se vedete kot neizvoljeni in

zraven mislite, da boste sami vse naredili . . . vi, osebno, mislim. Tako se vedete kot nezakonske matere, ki se jim obobilni hrani in sveži vodi suši zarod, ker se jim ne upa dati niti kruha, ki jim pripada. Ampak kruh, jebenti, oprostite izrazu, kruh pripada vsakemu. Vzeti ga je treba! Pravite, da je človek brez denarja podoben mrtvecu. Vaši ljudje dobro živijo, nič jim ne manjka, še presiti so, denar imajo, pa so mrtvi. Ne vem, kdo bi mrtve z denarjem še lahko obudil. So Slovenci, bi hoteli biti Nemci, morajo biti Italijani, to ste sami rekli. Jaz vam pa povem, da niste izbrali prave poti.

- Danes ni čas revolucij.
- Povejte to črncem v Južni Afriki.
- Vi ste mladi, . . . prenapeti. . . . Mi živimo tu.
- Ampak jaz vam vseeno povem, da ne boste vi nič opravili. Vi sami prav nič. Vzgoja ni v vaših rokah, ampak v rokah žensk. Ženska pa je drobnjakar in ne vidi, kaj je onstran hribe. Za njo je dom ta hiša tu, kjer se oplaja in raja in redi, ne pa oče, pesem in jezik. Pri njej delujejo drugačni mehanizmi. Ona hoče, da bo srečen njen otrok, ne pa njegovi vnuki ali pravnuki, tu na mestu, takoj zdaj. Hoče, da živi, da ni lačen in da diha, naj bo tak ali drugačen, samo da diha, da preživi, ne glede na ceno . . . Taka je.

Besede so letеле v zrak kot roji čebel. Sobesednik je sedel v globokem naslonjaču, roki je držal sklenjeni v naročju, z očmi je mirno vrtal med prste. Še kaj drugega je bilo, pa je čakal.

Potrpljenje je božja mast. Tudi Židje so se z njo mazali. Ob šestih zjutraj sta se poslovila. Nikolaj je sedel v avto in priključil radijski sprejemnik, sogovornik je ostal v mraku hladne sobe; zajela ga je tesnoba nečloveške ogromnosti, strah pred življenjem in samoto. Zaslišal je frfotajoči predmet in je najprej pomislil na vrabčeka. Nekaj minut ga je opazoval, sedeč čisto pri miru, oplazila ga je zahrbtna misel, da ptič ne more biti, ker leta prehitro, zlovešče pritajeno in se z

mehkimi žametastimi plahutmi osmaja po stenah; spuščal se je vedno nižje in ga začel strašiti, švignil je tesno mimo glave, tako da je videl mišje uho sredi glave, ki je štrlelo kot izrastek samoroga. Zagrabila ga je groza, kot nikoli doslej, udaril se je po prsih, vstal sunkoma in z muko, z roko je odgnal vsiljivega nočnega obiskovalca. Zmanjkalo mu je moči in se je sesedel. Sapa je nekam zavila, kri ga je izdala. Zagledal je - zdaj se je že bilo zdaniło - ali pa se mu je zazdelo, odprt živalji gobec, ostre mišje zobke in posinjeli dlesni letečega sesalčka. Z desetimi krempljčki se je zlodej zagrabil za lično kožo.

- Ne! se je še bolj pokrčil vase, saj še nisem mrtev. Kdo bo vse to opravil? Nočem umreti! Sami ne bodo zmogli. Sami ne bodo . . .

Netopir se mu je zasesal v oko. To se doslej še ni zgodilo. Vzelo mu je svetlobo in udov ni mogel premakniti. Klical je na pomoč - v tisti samoti. Oh, sam sem, je pomislil. Ptič ga je z mehкими perutmi pobožal, v kotiček ustnic si je poiskal pot.

- Oh, Nikolaj, Nikolaj, je stokal.

Kurc, pa Nikolaj.

Kitajci pravijo, da je treba žensko vsak dan pretepati. Če ti ne veš zakaj, sama to prav dobro ve.

Iz zvočnikov so spet zakikirikali veseljaki z Nevevske gore in spustili za začetek Vogel Tanz, Nikolaj je ustavil in izstopil, da bi odtočil. V dlani je čutil, kako mu je ud zatežil, iznad misli, da je slovenščina podobna nezakonski materi, je zaznal čivče petje, ki je zaplivkalo. Začel je en ptiček, dva sta povzela za njim, prileteli so še novi in dodajali svoj, zelo drugačen, njim lasten predirljiv čiv, postalo je veselo, da so breze in topoli zatrepetlikali, polne so jih bile bukve in smreke, bori višje v bregu so oživeli, oviła jih je prosojna meglica, ki je rahlo, rahlo pomoderela, naenkrat se je skotil pravi ptičji koncert. Nikolaj je dodal svoj drdrajoči čiv čiv čiv čiv čiv čiv čiv čiv čiv čiv čiv čiv . . .

MARČ MESEC NA HODULJAH LIJO

I.
Mesec je zares štokljaj
na hoduljah
Cirkus bo
Motovilo kam se staraš
kaj te ščiplje
Cigani se še ne majejo
na poševnih mulah
Ni več takih
Ni več sparjenih bokov
z orehovine
Mesec mesec čemu se žabiš
koga zalezuješ

II.
Poletje je sezulo
sandale
Čez Muro so mežikali sezoncei
Kovček
moj nerodni kravji kovček
Si stisnila vanj
svoje meso
moje mastno pisanje
Slišiš sopara v škornjih
hlača čez kaluže
Zamenjajva roki

III.
Saj je pomaranča
saj je veseljak
Obglavite ga
lahko vas celo poščije
norčalo je
bolha

IV.
Kmalu boš hotela
biti gola
V mesto se bo
nagradil variete
in pozavne
Saj ne boš izblebetal
spotaknila te bova

V.
Mesec ti si ščene
ti si bebast čmrlj
slinava pajčevina
Natakniiva mu
kramarske naočnike Irena

VI.
Niste videli
meseca na hoduljah
Se mu niste rogali
mu niste kazali oslov
in spak
Odklavtral je že
v posedenem cilindru
v pegastem suknjiču

Le čevlje je pustil
tam zgoraj
tam blizu

SOCIALIZACIJA

...vsega, kar je bilo v tistem času...

...vsega, kar je bilo v tistem času...

OKROŽNICA

Naj nihče ne poreče da tovarna v kateri se je našrl črnega prahu ni njegova sedaj ko moramo gospodu Taylorju vrniti dolarje.

SOCIALIZACIJA

Ob večerih spletejo dedki svojim vnučkom namesto tople uspavanke mogočen hvalospjev sebi in tistemu velikemu času ko je njihova majhna patrolja zvijačno pobila cel bataljon fašistov ponoči otroci sanjajo vojno zjutraj otroci sovražijo Nemce podnevi otroci kamnajo dedke potem postanejo heroji.

...vsega, kar je bilo v tistem času...

...vsega, kar je bilo v tistem času...

...vsega, kar je bilo v tistem času...

...vsega, kar je bilo v tistem času...

...vsega, kar je bilo v tistem času...

...vsega, kar je bilo v tistem času...

...vsega, kar je bilo v tistem času...

...vsega, kar je bilo v tistem času...

...vsega, kar je bilo v tistem času...

...vsega, kar je bilo v tistem času...

...vsega, kar je bilo v tistem času...

...vsega, kar je bilo v tistem času...

...vsega, kar je bilo v tistem času...

...vsega, kar je bilo v tistem času...

...vsega, kar je bilo v tistem času...

...vsega, kar je bilo v tistem času...

...vsega, kar je bilo v tistem času...

...vsega, kar je bilo v tistem času...

...vsega, kar je bilo v tistem času...

...vsega, kar je bilo v tistem času...

...vsega, kar je bilo v tistem času...

...vsega, kar je bilo v tistem času...

...vsega, kar je bilo v tistem času...

...vsega, kar je bilo v tistem času...

...vsega, kar je bilo v tistem času...

NESREČA

S krvjo obtežena sled ki ste nam jo vsilili ne more prerasti v svobodno cestišče nesvobodnih otrok malo ste ustvarili samo nas po podobi sebe samih a kako kako slab ponaredek moli svojo nevero v vašo zgodovino.

MARCHE FUNÉBRE ZA NEDELJO

del prvi

*Sanje ve moje, kam
ste se zagledale?
Ivan Cankar*

Prav na začetku opazovanja se iz oddaljenega ozadja megleno izmotavajo precej mehki obrisi kakor zapuščene ulice nekega tihega predmestja. Verjetno ni tako dokončno zapuščena, najbrž bo tako, da se izvija iz mirnega nedeljskega jutra. Nedeljsko jutro opravičuje odsotnost ljudi. Nedeljsko jutro se dogaja v sobi, kjer za pisalno mizo iz javorjevega lesa negibno sedi mlajši moški. Na lesenem, zložljivem stolu; grobo spleten pulover temno modre barve, bele platnene hlače, desna noga udobno prekržana preko levega kolena, sključen, dimni signali v pepelniku ne do kraja ugasle cigarete brez filtra, tišina, mnogo tišine, ogledalo, na nasprotni steni viseče; na mizi, prekrito s tenko stekleno ploščo poleg pepelnika še sivobarvni pisalni stroj, okrašen z do sredine pretipkanim belim listom; zraven še žirafasta svetilka, ki sedaj ne sveti, velik globus, desno pa napol odgrnjena zelena zavesa, tako, da v prostor vdira meglena sivina nedeljskega jutra, ki je še vedno strašljivo tiho. Obraz melanholično prazno zazrt v zrcalo pred njim, da se potem zdi, da premišlja — če sploh kaj — kaj nadvse nepomembnega. Nasploh se zdi, da ves čas samo pribito sedi in, kakor tudi vsi ostali negibni predmeti naokrog, le stojično napolnjuje prostor.

Ob pepelnik, narejen iz odrezane konzerve tujega piva, je položen zavojček v tistih krajih zelo razširjenih cigaret, ki pa svoji očitni cenenosti navkljub ne vzbujata vtisa negibnosti kakor ostali predmeti v prostoru, prej bi se reklo, da učinkuje prav topoumno ali smešno — vse zaradi škaticice vžigalic, ki je na zavojček s cigaretami položena tako, da zakriva znamko in se potemtakem na zgornji ploskvi svetli neumno učinkujoč napis CIGARETE. Pravzaprav je takole, da se zavojček s cigaretami vidi ravno s strani, na kateri je ob dveh, nemarno se prekrivajočih kakor štampljkah ali priznanjih za kvaliteto, natisnjen štirivrstični tekst v tistih krajih precej poznane pesnika. Na nesrečo je tekst obrnjen navzgor, tako, da ga nepoučenemu opazovalcu ni mogoče prebrati kar takoj in brez težav, se pa sluti, da bi prav lahko bil kos pesmi, morda celo kvartina soneta, kdo ve. Tako je s to ploskvijo in njenim položajem. Zgornja, večja, je še zagonetnejša, saj kartonska škatlica vžigalic dopušča branje zgolj že prej omenjene besede CIGARETE, ki še vedno, zaradi po vsem svetu poznane standardne oblike zavojčkov s cigaretami, deluje prav neverjetno zabito. Tako je vse to na mizi. Na nasprotni strani, za hrbtom sedečega, kraljuje zmerno pripravljena postelja — nizka, široka in verjetno precej trda, saj se pod rjuho dobro sluti le deset centimetrov debela

plast penaste gume. Dopustiti gre domnevo, da sedeči postelje ponoči ni uporabljal: ni niti pomečkana, pa tudi v zraku ni značilnega jutranjega vonja in vzdušja vstajanja ali pretegovanja. Torej je možakar buden že kar precej časa. To potrjuje tudi utrujeni, neobriti obraz, z očmi, ki kakor da so naveličane gledati. Zrak v sobi je od obilice dima zatohel, nad posteljo, kjer je v steno vsajena velika knjižna omara, je videti celo dolge proge sivkastomodrega dima, počasne in leno razvlečene, ki dobro dopolnjujejo celoten vtis: tu se veliko kadi. Desno od postelje, skoraj v kotu že, kraljuje še en niz knjižnih polic, ki pa ne sužnjujejo knjigam, ampak se očitno kakor razstavne police za različne spomine obujajoče drobnarije, od majhnih stekleničk z žlahtnimi alkoholnimi pijačami, dišečih sveč, redkih kozarcev, starih, oguljenih novcev, do raznobarnih konzerv z eksotičnimi čaji. Iz opazovanega kota sije v globino sobe troje izvorov nežne svetlobe: dva brleča pravokotnika, opremljena s številkami in niže še ozek, kratek pas pritajeno rdeče barve, se pa da po krajšem razmisleku in ob upoštevanju zvočne plati zadeve zaključiti, da nenavadno svetlobo oddajata ojačevalec in gramofon, ki skozi dokaj skrita zvočnika v tem izbranem trenutku opazovanja ožemata s plošče enega znanih orgelskih del davno umrlega mojstra. Seveda bobneča glasba kakor nagrajuje celotno vzdušje sobe in mu celo pridaja teman odtenek mističnosti. Upoštevalci sedečega in pred njim počivajoči pisalni stroj, bi lahko naivno zaključili, da je ponoči v ravno takem vzdušju morda nastajal takšen nov literarni tekst in da se možak torej poskuša ukvarjati s pisanjem. Kdo ve, morda je res tako? Vsekakor pa je to tako z glasbo in s tem kotom sobe. V naslednji kot uvajajo opazovalci s stene viseče grafike neznanega izvora, morda bolj trije nenavadni kosi papirja, ujeti med tanko steklo in prosto bingljajoči na komaj vidnih plastičnih vrvicah. Potem je samo še kot, ozaljšan s srednje velikim zvočnikom in pa iz jesenovega lesa izmišljena omara, igrajoča svojo večno vlogo četrte stene opisane prostora. Tako je vse to s sobo. Ni pa tako preprosto s sedečim. Seveda ne moremo možakarju v glavo s kamero, so pa, na srečo, še drugačni pristopi.

V začetku se iz ozadja megleno izpredajo precej mehki obrisi, kakor okleščenih spominov. Verjetno niso tako zelo okleščeni, najbrž bo tako, da v tem norem nedeljskem jutru plavajo na površju zavedanja neskončna razmišljanja o marsičem nepomembnem. Dogodki kot tangente, bežno poljublajoče krožnico in bežeče v neskončnost. So patetiziranja in spuščanja v podrobnosti, ki jih pozna le on sam, globlje pa vse še veliko bolj zapleteno: je vse morda zgolj obračun s samim seboj, od časa do časa? Mala inventurica za takrat, ko se Gospod Čas naključno nasrši nazaj in uničuje — odstira prevrnjene spomine in se zdi, da je krog zaključen, da so meje zakoličene, pasti nastavljene, straže postavljene in se ne da pobegniti nikamor? Kot da bi spomini demonsko tulili davno, s krvjo natopljeno pesem: . . . ubit čemo/zaklat čemo/ko sa nama neče . . . Še dobro, da se take stvari dogajajo le junaku tegale zapisovanja in lahko avtor, vsaj zaenkrat, še kontrolira potek dogajanja. Le kaj bo, ko to ne bo več tako mogoče in se bodo stavki zapisovali kar sami od sebe?

Zdajle ga vidimo od zadaj. Roki togo prekržani na hrbtu, tako, da štirje prsti leve zgornje ekstremitete opazovanega napoleonsko varno objemajo kazalec in sredinec desne. Palca štrilita zelo poljubno, ker tudi nista nosilca pomembnejših vlog; recimo jima preprosto statista in ju za sedaj zanemarimo. V resnici našega junaka ne vidimo povsem v celoti, ker ga pred natančnejšimi pogledi v večji meri zakriva velik velik zimski plašč. Težak, sivozelen plašč. To daje misliti. Z desne strani kakor abstraktnega praznega prizorišča, ki hote učinkuje zelo turobno, a še vedno skriva neko ne-spoznano napetost, se mora do ušes trgajoče prikotatiti blazen ženski krik. Spominja na svinjsko posilstvo, še bolj na počasno, z mučenji začinjeno sadistično ubijanje. Krik je seveda znamenje: postane temno, na vse v prostoru pade črna tema. Podobno se morajo počutiti krljii še neolupljene pomaranče – svetloba se le sluti, a nič več kot to: vse je le mogoče. Plaščar si pere roke, počasi in natančno. Z dlanmi zajema iz črne bleščeče posode in jih počasi dviguje, da se prozorna tekočina razliva tudi malo više. Drgne si zapestji, potem prste, pedantno, vse pa z neko, od njega vsekakor popolnoma nepričakovano nežnostjo; krožne kretnje, nežno spiranje mila, počasno objemanje bele brisače. Potem se loti še zob – vse pa prav dobro vidimo, ker se prostor medtem obotavljajoče razsvetli z belo svetlobo. Tudi svetloba je nekakšno znamenje. Tako tuja, da nas takoj prepriča v to, da mora ustavljati besede. Skoznjo resda – vsaj zdi se nam – vidimo skoraj vse, kar se videti da, obenem pa vemo, da možakarju ne moremo zaklicati "mu" – ne bi nas slišal. Takšna je ta svetloba. Moralo pa je priti do kratkega stika ali podobne napake, saj bi drugače naš plaščar ne začel nenadoma tako iztirjeno noreti: podira črne zaboje, ki že ves čas dogajanja zamolklo bleščijo iz ozadja, kriči, strelja... napet... lasje padli na čelo... spačen obraz... demon-sko bel... groteskno... iz ust potke ostankov razpenjene zobne kreme... mimika... nacist... sadist... ne vidimo vsega, kot da nam nekaj strašnejšega zaenkrat še prikriva, pripravlja za vroči finale.

V slogu diletantskih superosemmilimetrskih filmčkov nam kamera bliskovito približa spačeni obraz. Potapljamo se v globino rjavozelenih oči: spominja se mravljincev in padanja v čas po predstavi, raznetega otipavanja niti ne tako zelo naključne pijane deklice, njenih otrdelih bradavic... Potem je še dolgo odhajanje, manjšajoče silhuete v temno neskončnost tihe ulice nekega predmestja. Je tudi postelja s temnomodrimi rjuhami in belo blazino, nad posteljo knjižna omara, na mizi pisalni stroj, pepelnik, rojevajoč dimne signale ne do kraja ugasnjene cigarete, tišina nedeljskega jutra, v katerem sedi mlajši moški in se zdi, da ne premišljuje o ničemer, megla... nič, vse je samo slečena posledica prejšnjih dogajanj. Vse pa se mu zdi pomembno. Modri orientalski okultisti so razlagali: "Ako je učenec pripravljen sprejeti, učitelj pride. Morda pride od zunaj, morda od znotraj – a zagotovo pride." In ta neimenovani učitelj, ta skrivnostni deus ex machina, to božansko, vzvišeno Razsvetljenje sedaj zamuja. Razdiralne spremembe nekje vendar *morajo* obstajati. Le kje se skrivajo, pička jim?

Eksistencialni problemčki se igrajo v zgodnjejutranji glavici. Ljubko! Besede avtorja: zadnji stavek nam lahko služi za začasno pomiritev (pomiriti besede, da ne podivjajo), ampak: THE SHOW MUST GO ON!!! – in se tako torej vrnemo v zadimljeno sobo, kjer pa nas zdajle zanima izključno pisalni stroj in okrog njega nakopičeni potipkani listi. Iz tretje preklopimo v prvo osebo in beremo: "Kakor zasedena telefonska linija zopmo nihanje globokega večera. Izmišljeni prašni delci v spuščanju/padanju na še nepopisane papirje, brez reda razmetane po mizi v kotu neke zadimljene sobe. Prostorčki

beline, kjer bi se nujno moral bohotiti romančič, lepi, kratki, dobri romančič, best-seller, hit, bomba. Pa le prazen nič. Noč, besed od nikoder, Kdo je ukradel stavke? Spominjam se: če jih "pravilno" stisneš, morski prašički veselo lulajo in otroci se smejiijo in žogajo in skrivajo in lovijo in plezajo in praskajo in razbijajo in kričijo in sije sonce in je prah v zraku in se suši perilo in si hladiš sobo in se porivaš z neko in se spuščajo oblaki in se daljšajo sence in je veliko glasbe in veliko pijače in je zelo zelo vroče in sploh vse naj-naj. Čas pa se lenobno pretaka naprej in me polni z ostrim nočnim zrakom. Noč drsi počasi mimo – še vedno ni besed, ki bi poslikale vrteča čustva. Zavedanje proti jutru dokončno izhlapi, vse pa preglša igrivi preludij dal signore Giovanni Sebastiano Bach ai grandi organi della chiesa di sant'Eustacchio di Parigi; med spremljavo se neslišno vpletajo harmonije, nekatere boleče disonantno, zraven pa se rine še misel, da te je z vsako prebrano knjigo vse manj – razbijaš in razbiješ se na ± junake, nisi več izviren in vsaka prekleta stvar, ki se je domisliš, je kje drugje zapisana že zdavnaj prej in tisočkrat bolje. Podobno kakor po sandalovini dišeč spomin na pijano pričakovanje novega leta in s tem povezane iluzije o spremembi. Ne gre in ne gre. Zoprno! Kot so lahko zoprni pogledi ženske, za katero si praviš, da bi ti bila všeč, pogledi naravnost v oči, preiskreno izvedeni, vlažni, kakor da pričakuje kaj neznansko-pronicljivo-vsepodirajočega. Kot da cel svet in torej tudi pred tabo ležeča damica vztrajno čakata na nekaj tvojega, na besedo, pozo, karkoli že. Podobno kakor Ravel razpreda svoj Bolero: ves čas poslušanja čakaš, kaj bo še, saj se tisti "še" ves čas tudi sluti, no, na koncu pa je – konec! Zdi se kar smešno, da je tisto vmes, tisto pritaženo, komaj zadrževano hrepenenje nekaj pomenilo in skrivalo. Pa je le tako. Najprej je zvijugano dnevno sanjarjenje, na koncu trd pristanek v resničnosti. Spet in spet podobni si pristanek/padci, kot da ne bi obstajalo nič tretjega.

HOČEM TRETJE!!!

Seveda se je parola le mislila, ni se zavpila ali zdemonstrirala, kakor bi naivno dale misliti glomazne črke. A pustimo velike zadeve in se raje povrnimo k tistemu "vmes". Tokrat je to občutek à la v-tri-dni-plavajoča-limona-brez-haska. Ker zapisana besedna konstrukcija spoštovanemu bralstvu najbrž ne povzroča ničesar zelo določnega, evo vam ga: razbiti oreh prejšnjega stavka. Predpostavim (N. B. – predpostavim!) si visok kozarec; zapolnimo ga s tremi kosi ledu, veliko Coca-Cole in nekaj ruma. Prvo, led, kot led Resnice, drugo, Coca-Cola kot taka, sama na sebi in tretje, rum, kao nasmeh. Nekje v bližini nam leži pripravljena tudi pol prsta debela rezina limone, protagonist naše zadeve osebno, ki jo prerežemo tako, da na koncu dobimo dva enako velika kislata polkrogčiča. Matematično:

rezina limone = polkrogčič I + polkrogčič II.

V tem grmu tiči zdaj hamletovsko bistvo zadeve: če v kozarec vržemo prvi košček limone, bo dotični izborni, grandiozno plaval levo-desno po temni kolicí, a, glej ga zlomka, ko bode mo srknili, nič od njega. Samo šopiri se revček rumeni/zrezani/zapeškani/mali/neumni... pravi pav. Mnogo boljše bomo uganili, ako polkrogčič številka dva ročno ožmemo v kozarec – pili bomo namreč ohlajeno Coca-Colo, rum in malo limoninega soka, ob tem pa se istočasno naslajali še nad vizualnim učinkom plavajočega delčka številka ena. Multimedialni show manjših razmer torej. A pustimo to, velepomembno vprašanje za spoštovano bralstvo bodi raje: je li je pametneje biti, nasploh, komadič številka ena ali dva? Sodba vaša – luna naša.

Blodimo dalje. Kadar se dnevi odlepijo od podlage in zasičijo s hudobnimi fragecajnhčki, slej ko prej enkrat mora vznikniti novo, mora se priplaziti begajoča kača hrepenenja in

odrešilno pičiti. Tako mora biti in . . . tudi je. Preprosto: tistih nekaj tisočink vsebine, ki so vedno bile "out of control", norec v meni, ki sem ga do še pred kratkim previdno zaklepal, skrival (no comment please), a od časa do časa nežno pestoval nekje onkraj zavedanja, se je deževnega jesenskega dopoldneva vzdramil. In iztrgal. Pobeg. Pse za njim. Strela z jasnega. Od znotraj udarjajoča. Kača, na prsih zarojena. Norec v meni kot ravno dovolj bister slepi potnik, da ve, da se mora kapitanu lažje prikazati šele sredi temnozelenega oceana, ki ga razsoljujejo reke obupa. In kar se bo kasneje še mnogo jasneje izsvetlilo: skrajno paničen kapitan sem. No, in tak nočem, kako grdo, da se leni, ruma pijani mornarji veselo rešijo, sam pa, da se z ljubljeno lupinico vležem na z dolgimi travami poraslo dno možganskega interiera in vse skupaj toplo/božajoče/ekstatično privedem do zadnjega, morda vseeno najlepšega in popolnega orgazma. Ne, tega

nočem. Torej zapišimo raje podnaslov

REŠITI SE, VZETI SI NEKAJ VEČ

in zagazimo v blatno občutenje zastavljenega si problemčka vesoljne pomembnosti."

10-9-8-7-6-5-4-3-2-1-0 del drugi

Nepomembna obrobna figura št. 3:

»Nesprejemljiv dokaz je še zmeraj nekakšen dokaz.«

R. Sheckley: Menjava duha

Poletna vročina je minila. Dasiravno je podnevi, kadar je jasno, še precej toplo, postajajo noči vedno hladnejše. Solnce vzhaja dan za dnem kasneje. Dan se krči, noči rastejo. Solnčni žarki padajo vedno bolj poševneje na mater zemljo in jo ogrevajo manj. Megle nastopajo svoj čarni ples, težki oblaki zastirajo sonce; ozračje se ohlaja. Mrzli vetrovi razvedre časih sivi nebes in takrat v jutro slana pade. Jeseni često dežuje in ob takih dnevih zmrači se že kmalu popoldne. Hlad prehaja v mráz. Snežinke začno plesati po zraku, izprva na redko, pozneje vedno gosteje; prav kmalo prekrijejo hrib in ravan. Zima je tu. V trdi zimi je nebes sicer pogostoma veder, ali zimsko sonce je brez moči. Mráz pritiska tudi čez dan. Vode zamrznejo. Sneg in led odevata zemljo, dokler je toplejše pomladansko sonce ne obudi k novemu življenju.

In glej, v takihle oblakih in časih se je znašel tudi junak naše štorije. Ob vsem, kar se je dogajalo mimo njegovih oči in ušes, je možakar spoznal tudi kruto resnico, kako neizogibno kaže načrtovani roman skrčiti na borih nekaj strani, na nekaj značilnejših fragmentov, neprimerno bolj primernih za objavo v revijalnem tisku. Bodi mu brez pridržkov milostno oproščeno. Pisal je: "Tiste blodne čase je bilo stolno mesto že kar zavito v sumljive meglice. Kdo bi dogajanju rekel napol pozna jesen, kdo drug pripomnil nekaj krepkih o kot prezgodnji zimi, ki da se lahko zavleče, dalo pa bi se pritrditi, da je ob osmi večerni uri postalo na ulicah nevzdržno, peklenško mrzlo. V atmosferi je že pozvanjal vonj po bližajočih se rožah na zamrznjenih steklih, po snežinkah in toplih puloverjih. Čas je postajal primeren za mrzle poljube ljubici v

lahko noč, slutil se je vonj po črvivih maronih, prestopanju na mestu, da bi se prezebli prsti na nogah teoretično ogreli. Vrteč vonj zadimljenih, a na srečo toplih gostilniških izb, vonj po kuhanem vinu, v katerem morajo plavati temnorjavi falični projektili, opojen vonj Margarit in Napolitan z gomilicami gob, vonj zmerno ogrelih kinodvoran, Early-Grey čajih neob-petih, zadušljiv vonj jutranjih avtobusov in hladnih a sončnih nedeljskih popoldnevov. Uradno visoka jesen. Uradno se obira sadje, nabira kostanj, zlagajo bukova polena, uradno se pripravlja vino, uradno začenjajo z dopoldanskozoprnimi matinejami visoki hrami učenosti, uradno me na kao "prijateljski" pogovor vabi sekretariat za brambo domovine in uradna verzija razlaga, da nikakor nisem vesten študent in sploh ubogljiv in bogaboječ, neuradno pa se mi blazno pije in igra. A povrnem se h koritu, k iskanju vzrokov za veliko nerazumljenega.

Rekli smo: vzeti si. Kaj, se ve, kje – se ne ve. Ozrimo se za pomočjo malček naokrog: človek-bog, violinist razsvetljenstva, vrelec vseh znanosti, najglobji vodnjak sreče in resnice, seksolog misticizma in novinar-stalinist Pitagoras se je spraševal in ugotavljal: Kaj je najmodrejše? – Številó! Kaj je najlepše? – Harmonija! Torej nič lažjega. Zamisliti si bo treba le veličastne orgle in se skozi njih piščali izpihati v novo obstajanje. Naglas, iz vseh registrov, forte fortissimo. Postati fuga, preludij, tokata, sarabanda, gigue, menuet, rigaudon; na koncu brezzvočje, veliki Nič, nekaj, kar je umrlo, nekaj, česar ne bo več. Pa ne gre ravno tako lahko. Bo treba z druge strani, če sploh obstaja. Iskati, najti in vzeti, tako bo to moralo.

Prihodnost čaka in si brusi zobe."

del tretji

Tistih, ki se bojijo, da bodo izgubili pamet, se ta drži kot klop. Pa tistih, ki upajo . . . ?
S. Beckett: Murphy

Že spet smo pri našem junaku. Ta je ravno tisti, ki včasih ure in ure sedi v zatemnjeni sobi in negibno strmi v zrcalo. Včasih je plaščar. Včasih je nespoznaven. Kamorkoli je tiste čase, ki jih popisujemo tudi mi, večni opazovalci, nesrečno zašel, povsod se je ali hitro sprl ali postal neprekosljivo zajedljiv in so ga takoj, kot da bi slutili nevihto, bolj ali manj nežno odslovili ali pa se je kakšna nepredvidena svinjarija vsilila od zunaj. Vendar ničesar kriv. Nič mea culpa. Morda un poco. Seveda pa se je takrat zdelo nemogoče zagrabit drugič. In kdo ve, predigra se je izvrtela tako popolno, da se je morda ravno takrat iz zaklenjene kletke grdih spominov začela izpredati gnusna apatija, pekel sredi lastne glave, brezcilnost, ki preseneti, spleen nove vrste, ki kot da je neozdravljiv. Nič kaj zabavno tihožitje. Vendar pa je še ostalo nekaj kapljic dobrega. Bilo je še nekaj davno skritega za kulisami vsakodnevnosti sivine, kar je obotavljajoče tiho utripalo v ozadju. In karkoli je to že bilo, treba je bilo iztr-

gati. Kakor smo zapisali: iskati, najti in vzeti, tako je moralo. To je bila naloga, tema in smisel. Predragi bralec, zamisli se nad opisanim kakor brezizhodnim položajem in poskušaj z razumevanjem dojeti hlastajoče početje malega obupanca. Ker je vse, do sedaj zapisano, predstavljalo takorekoč nekakšno varljivo skorjo, kaže torej previdno zagristi še v sredico kasnejših dogajanj, kar vse se lahko izkaže celo na nadvse primerno početje. Recimo zapisanemu raje nekakšen utopični poskus in si torej oglejmo še teh nekaj, po naključju izbranih kadrčkov: "Zgodnje jutro – nov oblak trpke sivine: pod kožo, pod vsako kožo umazana kri, pod vsakih balkonov pijani Romeo, pod vsakim mostom kalna voda, pod vsakim kamnom kolo zgodovine; v vsakem jabolku debel črv, v vsaki žlici napihnjeni utopljenec, v vsaki nožnici okrvavljen nož, v vsakem poljubu zrno laži; za vsakim oblakom blede sonce, za vsakim grmom nori zajec, za vsakim imenom polovica človeka, za vsako pesmijo odmevanje resnice"

Ob desetih dopoldan naveličan dneva. Sence. Njihova gošta pajčevina kot nekaj šumečega, kar se zvečer šepetaje zapleta v lase. Danes so kot mehki obrisi steklenih kock, odsevajočih umiranje oddaljene nimfe. Sence – inkvizitorji, sam pa kreten, obsojen na primitivno hrepenenje, na posvečeno izgorevanje v prazno.

Dan ko vsi ostali, pa tudi ne. Danes sem človek brez denarja (kar je kot vedno) in človek brez vprašanj (strašljivo). Grizem, sikam, praskam in renčim. Kaj ostaja?

Dan, ko je v sobi ocean ljudi, v pepelniku za stransko morje ogorkov, iz vogalov pa nemirno stekajoče se reke spominov, prepolnih zadušljivega dima. Na gramofonu stari orgelski mojster s svojim obsedenim preludijem v Es-duru, nekje daleč zunaj pa slutnja spremembe. Ostajajo razpoke, katerih dno je še vedno terra prohibita. Razpoke – ne v meni, ne v drugih, nekje vmes kakor prividna jajčna lupina, sicer udobna, vendar – lupina kot lupina. In ob tem življenjsko geslo, da se ne bojim izvaliti kjerkoli in kakorkoli, pa čeprav kot napol Kalimero. Ampak!, kaj zaboga, če se po nesrečnem naključju izvalim v tujem gnezdu, vse je mogoče, smo rekli? Prosim?! Beri naglas in velepomembno: To je tu vprašanje.

Stvar lastne neumnosti in slabega presojanja je, če cel ljubi dan mozgaš, kaj hudiča je tako zelo narobe, da ne najdeš izhoda iz čudnega labirinta, iz otopenosti, ki se lenobno vleče iz dneva v noč, iz noči v dan že toliko časa, da se začetka sploh ne spomniš več. Popolnoma brez ideje, kako povezati dan z naslednjim: niti koščka vsebine, kakor da se je vse, kar se je imelo zgoditi že zgodilo, od tod naprej pa se vse ali ponavlja ali pa je tako plehko, da ne sodi nikamor. Občutek, kot da bi iz prazne steklenice vina pričakoval, kdo ve zakaj, še najmanj polovico Viktorijinih slapov norega Zambezija. Čas pa se gluho vrti dalje. V zraku napetost, sam pa popolnoma odprt, čakajoč in prisluškujoč. Veliko uho. Kot prejšnje dneve in kot že dolgo časa, le s to razliko, da se vase sesajoče praznine čedalje bolj boleče zavedam. In če ni to zavedanje, ta nejasna slutnja spremembe le kakor svetleči se bumerang vračajoča se skupina že pred dnevi izstreljenih krikov, skratka, če "to" ni "to", kar upam, da je – potem se nekaj vendarle bo spremenilo."

*Vse se spreminja in nič ne propade;
in vse se pretaka semkaj od tam,
od tukaj spet tja.
Ovidij, Metamorfoze*

SPECIAL THANKS TO:

Tobačni tovarni Ljubljana in Ottakringer Brauerei Wien za potrebne rekvizite v prvem delu zapisa; Draganu Ž., režiserju za lucidno mizansceno v prvem delu Ramačaraki za nepozabni nauk – bog poplačaj; Družinskemu listu s podobami Mladika in markizu De Janu za izjemno jezikovno vzdušje v drugem delu; Zdenki N. N., prasici, mrhi, za podarjene srečne trenutke in soresžic . . . katerih odstavkov; Marjeti J., eni od nič do neskončno in še čez za nekatere resnice – naj blagovolijo bogovi veliko zvezdic; J. S. Bachu in neznanim gojiteljem marihuane za nekatere iskrice v zadnjih odstavkih tretjega dela; L. van Beethovnu, geniju in Pivovarni Union Ljubljana za pomirjajoče drugovanje in nesebično pomoč v najtežjih trenutkih depresije – hvala; prof. Vandí D., prvemu mentorju za oddaljeno a pomembno vzpodbudo; avtorju za zmazek/požrte živce.

pod obokom sta bili postavljeni dve glavi kakor straža. bolniški vozovi so se ustavili pred njima. zdravnik je ukazal bolničarju, ki je sedel pred njima in naveličano bezal s travno bilko v pesek, naj ju odstrani. bolničar se je uprl, vpil je, da to nima nikakršnega smisla več. stekla sem tja in odnesla glavi s tal. nekdo je zavihtel sabljo in mu najprej odrezal šop las, ko pa si je bolničar pritisnil roke h glavi, kakor da bi si zatisnil ušesa, mu jo je odrobil. vendar je bil bolničar še živ. pobesnel je in pričel razbijati avtomobile. pločevina se je krivila in deli motorja so frčali na vse strani. bolniško osebje je zvezal v trojice, iz avtomobilskih delov pa je sestavil mučilne naprave. pograbila sem gred, a mi jo je iztrgal. privezal me je s hrptom na velika valja z zarezi, kakršne imajo stroji za rezanje rezancev. kožo mi je vleklo mednje in glavo vznak, vseeno pa sem videla, kako počenja z drugimi še veliko bolj strašne reči. potem je prišel k meni. rekel mi je, da sem mu všeč in da bi rad, da uživava skupaj. za pasom mu je visel likalnik. vendar je hotel, da bi nama odlašanje stvar naredila še slajšo. naselil se je v mojem stanovanju. iskala ga je policija in nikomur nisem smela povedati, da je tukaj. zabaval se je z mojimi gosti. nekaj dni so se morali goli sprehajati po njegovi sobi, on pa je vanje zabadal vilice in jih vrtil v njihovem mesu. potem se je zaprl z njimi v kopalnico. ni mi dovolil, da bi videla, kaj tam počne. hotel je, da bi mi odtegnjeni užitek in domišljija povečala slo. ne spomnim se več, kako sem se znebila zmrcvarjenih trupel. ko sem šla nekoč v kino, sem srečala remškota. film se mu je zdel dolgočasen in je hotel kmalu po začetku predstave oditi iz dvorane, jaz pa sem ga hotela gledati do konca, kajti bil je izreden. nisem ga mogla prepričati, naj ostane, bala sem se, da ga ne bom več videla. hotela sem mu povedati, da je bolničar pri meni. nisem smela klicati policije, ker sem imela v stanovanju skrite tudi dragulje, ki jih je ukradla moja prijateljica. ni mi zaupal, da je film dober, in je odšel.

KRIŽ

nebo je močne modre barve. nobenega oblaka ni, le sonce je tako vroče, da se tu in tam vžgejo na nebu bele iskricе. terasa je iz modrega kamna, popolnoma prazna, na ograji grmičevja modrega rastlinja. na robu enega od obeh bazenov je ogromno ogledalo v izrezljanem zlatem okvirju in modri prostor se v njem zrcali v neskončnost. teta paola se igra s curkom vode. na vznurjeni površini se množi pena dišeče kopeli. odvijte brisačo s sebe in stopi v bazen. njeni sinovi čakajo ob robu drugega bazena, njihovi zlati kodri in gladka polt žare v soncu, njihov smeh odzvanja v modrini popoldneva, dva imata v rokah umetna uda, lovijo se, medtem ko jih njihovi telesni stražarji v uniformah budno motrijo. bratranci in sestrične nosijo kričeča oblačila, vsi so majhni in okrogli, črnih las in rdečkastih obrazov. čakamo. v bazenu ni dovolj prostora za vse. teta paola odloči, da se bodo kopali tisti, ki bodo najdlje zdržali ob enem izmed bratrancev. fant zaudarja od nesnage, okrog njega se širi dušljiv vonj izločkov, pljuva, psuje in govori nemarnosti. stojim tik ob njemu

in odidem prva. na verandi čaka stric in pripravlja skice. ko začnejo prihajati skupine sorodnikov, določi, kako se bodo igrali: peljali bodo nafto preko strmih gorskih prelazov, odkopavali bodo cisterno, ki je obtičala v pesku, betonirali bodo nove vrtine. . . vprašam ga, ali hoče vzgojiti kaste. prekanjeno mi pokaže zobe. »ti boš moj svetovalec za propagando,« mi reče. »ničesar nočem deliti, odkar sta brata tukaj, gredo posli slabo.« »živel kralj petroleja!« vzklika množica. zvoke trobil in toikal trgajo oglušujoči poki ognjemeta. sprevod kipi v pisanih naborkih, procesija se pomika naprej, laibach se zbira pred odrom. njihovi obrazi so voščeno prozorni, stojijo sklonjenih glav in sklenjenih dlani, najbolj črni pogrebci so. zrak je težak od vonja cvetja z vencev in vlage tajajočega se snega. mrtvaški oder je visok. steklo na krsti je motno, ni mogoče prepoznati obraza v njej. neka ženska zahlipa, kakor da bi zakrakala vrana. s felicejem zavijeva z glavnega trga v majhno ulico. policaj zaračuna kazen turistoma, ki sta hodila po levem pasu namesto po desnem. na semaforju sveti rdeča luč za ženske. zavijeva v drugo ulico. rdeč napis utripa: SAMO ZA DELAVCE GENERALA COUZCA. naenkrat ugasne in greva naprej. iz kleti pod napisom prihajajo ženske, delavke v tovarni generala couzca. na vrhu stopnic jih čaka policaj in jih usmerja, da se gibljejo samo po zanje določenem pasu. kriči, žvižga na piščalko in vihti pendrek. sune me v hrbet in me porine v množico. felice me ujame za roko in stečeva nazaj. ljudje v povorki nosijo transparente, vzklikajo parole in prepevajo borbene pesmi. med njimi je tudi starec v invalidskem vozičku in z odlikovanji na prsih. mesto je praznično okrašeno s sladkarijami. nad glavami visijo bomboni v bleščečih se papirčkih, ulice so tlakovane s čokolado, fasade hiš so prevlečene s sladkorno glazuro. velikanske torte zapirajo prehod na križiščih. želim si jesti kremne rezine in izmuznem se v trgovino, kjer prodajajo slaščice, alkoholne pijače in ličila. pred pultom je steklena vitrina. na srebrnem staniolu so razvrščene šminke. pokrovčki so sneti in obarvani vosek moli iz škatlic. pozornost mi pritegne šminka, zavita v papir. rdeča je in debela, iz ovoja gleda kakor glavica penisa. marlon brando me zasleduje v črnem mercedesu. na trgu je karneval. ljudje so oblečeni v kostume in imajo na obrazih maske. predstavljajo demone, ki so jih čistili njihovi predniki. po trgu se razlega petje in vpitje, na stojnicah točijo pijačo in ponujajo jedi. visoko nad plesočo in vrvečo množico se vzdiguje oder. general se ravnokar pripravlja, da bo nagovoril ljudstvo. za ramena me zgrabita dva demona. ko se jima zazrem v obraz, opazim, da nista maski. »pomagajte!« zakričim. ljudje se prestrašeni razbežijo, general pa skomigne z rameni in stopi z odra. pošasti me začneta okrutno pretepati. zgrabita me za lase in mi izbijeta čeljust. brcata me v hrbet in mi polomita roki. s kremplji mi raztrgata trebuh in se zagrizeta v moja stegna. iztrgata mi jezik in mi odrežeta dojko. izpahujeta mi prste in zabadata igle v moje podplate. lomita mi rebra in mi bruhata ogenj v obraz. vržeta me ob tla, da se razdrobi kolk. pulita mi nohte in odtrgata ušesa. razcefrata mi prsi in mi posnameta kožo z dlani. preluknjata mi kosti na nogah. nato me eden od njiju dvigne iz mlake krvi, drugi pa mi na krožniku ponuja moj želodec in jetra in me silii, naj ju pojem. marlon brando sedi v črnem mercedesu in opazuje.

POBEREM JIH IN JIH PODRŽIM V ROKAH. TA VONJ – ZDIJO SE MI TEŽKE. AMPAK TAKO, KAKOR MOGOČNE V SVOJI MATERIALNOSTI. MOŠKE HLAČE – SRH ME SPRELETI. DRHTENJE JE ZNAMENJE STRAHU PRED NENADNO AGRESIVNO PRIKAZNIJO TEGA TUJEGA PREDMETA IN ŽELJE, DA BI SI GA PRISVOJILA: NESEM SI GA K LICU IN SE PODRGNEM OBENJ. IIIIIIIII HOČEM TO. NAJTI MORAM MOŠKEGA.

sonce je močno, da me bolijo oči. lepšiv občutek: obleka iz črnega lodna, prameni las, koticiki ust. kasarna ob kasarni. v eni od njih služi srečko. čevlje imam sive od prahu, tiščijo me, tudi prsti na nogah so zlepljeni. neskončne ograje. ne najdem pravih vrat, vsa so enaka, verjetno sem zgrešila pot, ne najdem se v tem mestu, tesno mi je. nikjer nikogar. utripajoča svetloba v oknu barake za ograjo me pritegne. čakam. vrata se odprejo in na pragu stoji oficir. »je srečko tukaj?« ga vpračam. previje video kaseto: film o razvoju orožja. ekran niza sličice tehničnih načrtov orožja in prizorov, kako se je uporabljalo v vojnah. zapikuje se, odrobljuje, reže, seka, zabada, drobi, zastruplja, kuži, strelja, razstreljuje, bombardira, torpedira, minira... in špricne, se pcedi, razpira, razleti, razgalja... več mesa se uniči pred mojimi očmi, bolj vznemirjena sem. kakor da bi se vsa ta destrukcija dogajala v moji nožnici, se tresem od užitka. ko končno na ekranu zažari nevtronska bomba, kri, prelita v filmu, bruhne vame in pride mi. »mirno!« tunel je vlažen, spolzek, ne morem stati, lovim ravnotežje, povelje mi tiči v prsih kakor grožnja, poskusim se oprijeti tovariša, držim že nekam dol, ujamem se za njegovo mednožje, med nogami ima rešetke, tudi on je spolzek, njegov plastični kombinezon je sli-nast, kožnate barve je, kakor je kožnate barve tudi glina v tunelu. vsem se vdira, vsi v vrsti si prizadevajo, da bi strumno stali, medtem ko nas poveljnik še zadnjič pregleduje. svetloba lije skozi tanko režo. kaj je za njo? sovražni vojaki? minsko polje? strah mi stiska goitanec, rob reže je oster, ko plezam skoznjo, najdem se na prostranem zelenem travniku. od obzorja do obzorja ena sama travnata ravan. nobene vzpetine, nobenega drevesa. nikjer ničesar. samo močno sonce, toplota. stojim otrpla od ugodja. zamaknjena v to brezkončnost. nenadoma zagledam srno. kar tako leži ob čakalnici avtobusne postaje, okrog nje pa so se nagneli šolarčki. prerinem se k njej. prvič vidim živo srno. tako velika je. pobožam jo. tako topla je. zimski mraz me ščiplje v roke in obraz. vzamem nož iz žepa in poklekнем. močno moram zariniti, da predre njen trebuh. ven se vlije kri, gosta, topla. vtaknem roke vanjo in glavo položim v tekočino, ki izteka. diši. diši. ta vonj me uspava. ko vstanem, se zazrem srni v oči. široko razprte so in vlažne. sredi čela ima veliko črno luknjo. srbi me vneta koža na obrazu. vzdražena je, ker mi čez čelo visijo mastni lasje. njihov vonj se meša z vonjem, ki se širi izmed mojih nog: sok moje nožnice in urin. tako močan je, da plavam v njemu. počasi se vračam domov. pozno ponoči je. nikjer nikogar. slišim samo ritem strojev v tovarnah. ogledujem si visoke črne dimnike, pločevinaste strehe, stebre s svetlobnimi signali, stopnišča in zunanje hodnike, ki so vsepovsod, zgradbe brez oken z rdečimi opozorilnimi napismi, kupe železja na dvoriščih... naslonim se na veliko ograjo iz žice, da bi si prižgala cigareto. »smem?« iz teme mi moli vzgalnik mišičasti orjak. popolnoma golo lobanjo ima in dolge črne brke. ko okreše ogenj, opazim, da ima zeleno kožo. na sebi ima samo spodnjo majico in povoj s pleniciami. »vse je tako brezupno,« zastokam, potem ko potegnem prvi dim. »poročena si s svojo materjo,« mi reče. »ah, utrujena sem.« vzamem me na svoje roke in me odnese domov. položim me v posteljo, leže poleg mene in me objame. zaprem oči. bežno

me poboža po obrazu, mi podrgne ramena s pestjo, položi svojo glavo med moje prsi in pritiska obrnje svoja lica. zvije se nižje in mi liže popek, medtem ko njegove roke gnetejo moje boke. vzpne se na kolena in začutim njegove kosmate noge ob svojih stegnih. obrne me na bok, zdrsi z jezikom od mojega tilnika do razpoke med ritnicama in sede na hjiu. ima velika, težka jajca. noge spodvije pod moje prsi in se z nožnimi prsti igra z mojimi bradavicami. potegne me izpod sebe, me dvigne k svojim ustom in mi začne sesljati sramne ustnice. njegov jezik je silnast in trd. s koleni mi stiska prsi. iztegnem roke nazaj in ga zgrabim za zadnjico. spusti me na posteljo, mi dvigne roko na svoje rame in se zadre vame. njegov ud je širok, ne prodira vame, samo počasi se vrti in se tre ob stene moje nožnice kot bi bil iz marmorja. steklo je motno, vendar barve žare skozenj. izložba je polna mamljivih drobnarij: šminke, laki za nohte, svinčniki za senčenje vek, pudrnice z ogledalci, parfumi v drobnih stekleničkah vseh mogočih oblik, ogrlice – plastične, kovinske in iz dragocenega kamenja, zapestnice, prstani, uhani, okrasni glavnički z vgraviranim vzorcem, kreme v najrazličnejših škaticah, umetne trepalnice, škarjice in pilice za nohte, majhni čopički, gaza... vstopim v trgovino. temačno je in zatohlo. police so prazne. žamet v steklenih predalih je siv od prahu. sredi prostora leži prevrnjena lestev. s tekočih stopnic zagledam dolgo črno postavo mrtvaško bledega obraza. prerinem se skozi množico. »kdaj si se vrnil?« mu stisnem komolec. pogleda me, kot da bi se prebudil in se zmedeno nasmehe. »kje pa je srečko?« me vpraša. »tukaj dela, na sociološkem oddelku. greva k njemu?« »ne, ne, nočem, da bi me zdajle videl,« mi odvrne stresaje z glavo. »ne povej mu, da sem tukaj.« nekaj časa se mi še smehlja in mežika, ker je brez očal, nato pa se posloviva. srečko zlaga papirje na pultu. povem mu, da sem srečala dejana in odpraviva se ga iskat. dežuje in zatečem se v trgovino. v stekleni vitrini opazim usnjeno zapestnico. pričnem se tresti v užitku presenečenja, ko nenadoma zagledam predmet svoje strasti. prodajalko prosim, naj jo vzame ven, da si jo lahko bolj podrobno ogledam. okrasne zakovice na njej so napol piramide napol stožci. usnje je debelo, zapestnica je zlepljena iz dveh plasti. s prsti drsim po njenem robu in drhtim od razburjenja. nesem si jo k licu in se podrgnem obnjo. vonj usnja me oma-mi. »jo boste kupili?« je nestrpna prodajalka. »kupila? ne, nimam dovolj denarja.« spet sem na ulici. ne dežuje več, vendar me zapestnica ne pusti proč. obsedena z željo, da bi jo posedovala, se vrnem k vitrini in jo opazujem. prodajalka me nezaupljivo motri. trud bi bil zaman. klonem. obupana nekaj časa tavam, dokler me ponovno ne zanese v trgovino. zapestnica je še tu. trgovina je prazna. vitrina na stečaj odprta. srce mi razbija v izbruhu slasti, ko si jo natikam. »sem si kar mislila, da si to ti.« obrnem se in zagledam debelo žensko v domači halji iz flanele z rožastim vzorcem in v kvačkanih copatah. lastnica te trgovine je torej moja mama. na smrt bolana leži in čaka mojo pomoč. »ampak tega ne morem, moja mama je bivša nacistka,« se zjokam srečku v naročju. predlaga mi, da greva v kino. na avtobusni postaji stoji morjen. na vrvi ima tri popolnoma bele pse in vsi so večji kot on. nemiri so, skačejo, renčijo in kažejo ostre zobe. napejajo vrvice in stegujejo odprte gobce za mimoidočimi. hkrati pripeljeta dva avtobusa. povzpnem se v enega in se najdem med samimi moškimi. vse oči se uprejo vame, zaslišim žvižge, pozive, psovke, vstajajo, grabijo me, otipavajo, ščipajo, me tolčejo po zadnjici, mi vlečejo obleko s telesa, me spotikajo, nekdo me pahne pod sedeža in se zavali name, vname se prepri, zgrabijo me ga za lase in ga odrinejo, srečko mi pomaga vstati in me odpelje k sosednjemu avtobusu. pove mi, da so to vojaki, ki se odpravljajo na fronto.

NAPREJ, ČIMPREJ

*naprej, čimprej
z zbranostjo, umirjenostjo, prsti:
kadar pride, tedaj z nežnostjo,
silovito,
brez uzd.*

NJEN PRIHOD

Učil si se
Nikoli ne boš zunaj
Pot je in pričakuješ se nekje na njej
Tok misli
val poezije ljubljenja vsega
In še nerojen si poznal te pesmi
in mrtev jih boš
in nikoli te ne zapuste
Čakal si da pride
da te pokliče
da pride čista biserna omama dna
Čakal dolgo: noč in dan sta se umaknila
in ti na robu si se ranil
Vrisknil! O moja! Igriva!
Ki si v senci iskre
živa živa!
Ne znam več leteti
Razigral sem luč
Večer je napet

FINNEGANOVA PESEM

Ladja prihaja. Golo nebo se je sprehodilo
(v ravnini kolesje nagnjeno)
Zobati ptiči Potuhnjeni veter (ki joče)
joče v dan votle jeseni (čarovnik v uri)
Finnegan Oče posesti ki me je otipal
Znamenje (jaz v njem) oba v enem
Vse zdaj Nič v preteklem in prihodnjem
Nočni ognji (nekoč in zdaj) Ženska
ki me je naga zastrupila Oči (ki jih ni)

POTEM

Oči neba Midva ki sva že gola
(radost vztrajanja)
V labirintu ljubezen Noč ko sem
Pot zvezdna končala se boš za iskrami (rdeča)
Vidiš me upepeljeni jantar veter snujoč
(spuščam se vate in obale bežijo)
(Potem)

KO TE LJUBIM DEŽ SE V LISTJE VPIJA

V raju sem V peklenškem raju
V čudež jezdim V noč samotno
Potepuh in lovec čakajoč dotikov vetra
Ko te ljubim dež se v liste vpija
in tod je mirno Nebo Vihra

Ko te ljubim dež se v listje vpija
Vse za mano Smrt je rojstvo
tiha Ljuba moja je beseda Gluha
Raj je Raj peklenško brezno
Sen ki je ki ni to noč Nocoj
spet sam ko vsi so že pospali
Pridem
Ko te ljubim dež se v listje vpija

V objemu tvojem minem Gost
Sem v Raju in ne bo končana z Jutrom
Ko grem Ko spet prihajam Me odeni
Ko te ljubim dež se v listje vpija

BITI V ZADNJEM V LUČI OSONČEN

Biti v zadnjem V luči osončen
Slap jadrnic ki drhti
v večeru poln napet (pripravljen)
V kriku cvetov stih Lok nebá
Začuden in v lesku
Bog
Plavalec rojevajoč se v vzdihu
kodra na valu
Zapolnjen z nočjo Prekrit z roso
negiben Truplo Privid v struni južnih oči
Bližnji ki se dotika ki ga ni

V IGRIVOST NJEGOVIH ROK KI JE VES ČAS Z MANO

V igrivost Njegovih rok ki je ves čas z mano
da se ne bi oddaljil
glej takšnega pomena je vse to početje
da me nikjer drugje ni
In potem ničesar
Nič ni več važno
Vsako jutro novo rojstvo Vsak večer nova smrt
Selivke na pragu
da bi živel ob Morju
in pel Vetru in Ljubezni ki sta Sama
in povesod
Sem prišel in čakam
da se rodim v srcu zraka

SONČENJE MORIJ

Utripanje Noč prihaja in ure so koničaste
Lahko bi se sklonil Pot je v ozadju kot vrh
Zagotovo, zaigral vsako možnost
Se upepelil.

V Svetlobo V staro Smrt V izginjanje lokov
Neznanih
V drugačnem prijemu, tako spet to ostrenje
Pesmi Golo Curljanje
Vem, trajanje, Sizif.

Ostajanje, Ptičje, že se spreminja Drsi!
Toliko dni Hej Pojdimos!
O v Dnu Jedru, drhtenje kakor sončenje
Morij, ros na skalah Slepljenju, v Nebu.
Meni.

Sčasoma gošče prekrijejo ostanke bojišč,
svezine oči Brezkraja
Ljubezni Ljubezni, posnemanje Nastajanja
Razpotij,
Sam Telo ozvezdij zbujenih, Napoj
z uro Iskalca.

NA POSTELJI LEŽIM

noge prekrizam v gležnjih, mi visijo čez rob,
migam z njimi. Zgrbančeno je nebo kot včeraj
in ura ne kaže nič. Tudi take se dobijo, črna
ploskev črn čas. V košari so se nabrali kamni,
listi, saj veš. Oči mirno gledajo. Usta
nočejo nič hudega. Ampak kar naprej kot da ti
sediš. Kot da tvoje kretnje. Se ozrejo kdaj.
Nič ni, kamor strmim. Imela sva ravno prav časa.
Vsega brez navlake. Sicer še živi v pragozdu.
Sekaš in redčiš.
Zdaj si glavo podpiram.
Ponoči padajo utrinki. Ne lovim jih v košaro.
Mislim, če jih mogoče gledaš.
Če se z nama pogovarjajo.

PLODIM SE

Me preganja brezglava želja,
me vleče v kraje, v objeme,
v čase, me izziva z zarjo,
s cvetnim prahom besednih vencev,
me draži s pogledi, težkimi od vsebine
mi z dleti dolbe bolečine,
znova in znova se me polašča:
z ognjenimi stavki se plodim,
z zelenimi nočmi, z vetrom
samotarjem, z molčečim čolnarjem.

GLEJ NO

Ko naenkrat šineš v ogledalo,
si stara in mlada
in november tega leta z aprilom baranta.
Sneg je slan kakor morje.
Misliš, kako se čas topi.
Ko si greš z dlanjo čez prsi,
še bedijo, a zdajzdaj bojo zaspale.
Lasje ti polzijo čez hčere,
tvoje mleko v njih pričakuje
nove plime in poletja.
Vroč si in mrzla.
Še dvakrat potegneš z glavnikom.
Vsa zmršena, vsa počesana.
Od nekod prihajaš, nekam pojdeš.

PESMI

TIHA POT

Tako po tihem se je podala,
da je postala pot tišina
in veter z vej se več ne vrača,
tam kremži liste v nema usta.

Dnevi v kuhinjah so izžgani pergamenti,
ki jim je pot do ognja neke vrste maša,
so listi v zavitkih zadržnjeni s tišino,
da jim ni do šepetanja.

PREDEN PRIDEM

Še nisem star,
vendar prihajam iz gozdov
ves razmočen in suhljat
z naročjem listov in cedrov.
Preden pridem, rečem:
deblo, daj mi vejico tam gori.
Takrat pazim, da sem v polno sam.
Če me kdo slišal bi,
mi poseka debel rod.
Potem ostal bi v prazno sam.

POLETNA ZEMLJA

V poletju najdemo mnogo pomenov,
da rečemo zemlji:
Joj, kako si močna, ker imaš takšno ime . . .
Gola roka je roka brez prstov.
Včasih slišimo: Šli so z golimi rokami nadnje . . .
Takrat takoj vem, da so šli k orožju.
In če se to zgodi v poletju,
najdemo spet nov pomen,
da rečemo zemlji:
Joj, kako si močna, ker imaš takšno ime . . .

Še mnogo poletij se bo stanjšalo v rokah brez prstov,
vendar nikdar nam ne bo rekla:
Jaz sem gola roka in zame ne iščite pomenov.

LAHKO PRIDE

Če pride zarja z znakom krsta
in se zaliže v špranjo botre svetlobe
med jutrom in večerom.
Kdo bo prekrstil vode?
Kdo bo prekrstil hribe?
Kdo bo prekrstil gozdove?
Kdo bo krstnik prekrščevanja?
Kdo bo prekrstil krstnika?
Kdo bo krstniku izmil čelo in oko?
. . . In lahko se zaliže, veste.

BELE ZASTAVE

Bila je veselica pred tisto nočjo
in igle kuštravih stark
so šivale rob.
Dan je bil vesel kot moj oče,
ki mi je zato kupil belo zastavo,
da se bom smejal in da mi bo lepo.
Iztrgal sem ji drog,
še danes jo rabim kot robec za nos
in če mi priteče kri, jo ustavim z njo.
Po obrobjeni noči nisem še star,
vendar vem skoraj že vse o belih zastavah:
bela stegna visoko nad koleni
v belih zastavah,
potem si kuštrave starke mažejo z oljem kolena
v belih zastavah,
bilo je preveč klečanja
v velikih močvirjih,
preveč vode, prepolne obrobljenih kozakov.

NOČNA GOSTJA

Moč strahu je blazna. Pritiska te k tlom, tlači te v kot, ampak stene so mrtvaško sluzaste in zmrazijo te; zelenkasta sluz polzi po njih, drobne črne pike v njej spominjajo na še nerojene paglavce v žabjem mrestu. Skrčim se; roke, sklenjene na ramenih, ne dajejo občutka varnosti. Zapiram oči, ampak veke so prosojne, vse vidim skozi nje.

In ti hodiš kot velika gnusna prikazen, režiš se tako slinasto, spominjaš na mehkužce in obenem na žive fosile.

Ne, Ne!

Kaj sem ti naredila, povej?!

Ona pa stoji z razkrečenimi nogami, polnimi modrih marog, pa še vse polno je rdečkastih, rumenih, sivih madežev.

A si ti res tista pošast, ki mi je zadnjič v sobi pripovedovala o preobrazbi gosenic v metulje?!

Gosenica in gosenček plezata po drevesnem deblu in ne vesta drug za drugega.

Zakaj gosenice, ko pa se mi ta bitja najbolj gnusijo; ustrnice se mi kar same od sebe skrčijo in povesejo, usta se napolnijo s slino, grlo pa ostane kljub vsemu suho in dih je zaletav, potem spet zastane, potem me zajema slabost in še vem, da ne smem omedleti. Dva kokončka nastaneta, praviš. On na zgornji strani veje in ona na spodnji.

Tako sladko se smehljaš. Ne, ti se sploh ne smehljaš. Ti me poznaš. Toda če veš, da sem občutljiva, že tisočkrat ranjena, zakaj me potlej še ti trpinčiš. Vlečeš te gosenice iz žepov in jih polagaš na mizo, kot polagajo poredni dečki frnikole. Ti, ki praviš, da se ukvarjaš z nirvano, da hodiš na sacange! Kako veš, da te ne maram, da mi je tvoja rumenkasta polt ostudna, da me tvoji lasje, podobni šopu trakulj, vedno napravijo nemo, in ti nalašč govoriš, besedičiš o njih.

Res, odkar vsak dan jem surovo proseno kašo, so zadobili lesk in odkar jih umivam z zeliščnim šamponom, ki ga izdeluje neki privatnik za Bežigradom, so bolj voljni, lažje se razčešejo, bolj močni so, ali ne vidiš.

In z rokami zaobjame pramen las in mi jih moli pred oči.

A vidiš, vidiš! Zagradi me za vrat in potiska moj obraz v svojo trakuljaste lase in še kar kriči. Vidiš, vidiš, kako lepe lase imam. Take imam, kot jih ima moj najdražji. Ha, povej, kakšne lase ima moj najdražji; in me gospodovalno gleda. Teh laži ne maram, ti sploh nimaš svojega najdražjega. Kako ti more biti guru za najdražjega, ko je pa vendar moškega spola. Moških ne maram, si grozila. Očim, očim! Takole, takole mi je širil noge. Še čutim njegov zamaščen trebuh in opičjo poraščenost njegovih prsi, njegove lopataste roke in krče njegovih prstov.

Raje me ubij!

Pridna, pridna deklica. Le kaj bi mama rekla, če bi vedela, da me ne ubogaš. Pridna, pridna moja mala deklica, saj ti ne bom ničesar naredil.

Z rokami mi je ukleščil spodnjo čeljust ob zgornjo in tiščal, drobil.

Ti, ki praviš, da imaš svojega najdražjega. Ti, ki praviš, da je v vsakem človeku dobrot. Zakaj si se potlej povlekla iz sveta? Zakaj vlačiš male fantke k sebi in zlorabljaš njihovo ravednost.

Najprej začutiš njegovo roko tam pod vratom. In nisi več ti. Živ mrlič si. In čez nekaj trenutkov je tvoja obleka raztrgana. Tvoja rumena oblekica z modrimi plavicami in žametno rdečim makom je samo še navadna cunjica, brezoblična gmota, ki je brez trušča obležala na tleh. Svojih preklastih nog sploh ne stiskaš več.

Od nekdaj sem vedel, da si pridna punčka.

In se dviga in spušča in suva in hrope in grize in mečka in grabi.

O kako ubogaš. Mama mi je vedno govorila, da nikoli ne lažeš. Ti prija, a ne?! Saj sem vedel, že ko sem te prvič videl, sem vedel, da ti bo prijalo. Rdeča je lepa barva. Poglej, kako je topla.

Mala, poskusi jo.

Z roko seže v mednožje in jo porine v usta.

Sama svoj vampir si. Krvoses. Moraš biti.

Ha, kako je okusna. Sladka. A ni boljša od lizike?!

Namesto očesnih jamic imaš luknje grozne črne jame.

Kupim ti karamelice, tiste, KIKI, ki jih imaš najraje. Prinesem ti hlačke, ki jih prodajajo v Soči. Veš, tiste z metuljčkom.

Ne tistih, ne tistih, ki so plezali po drevesu.

Niso lepi. Tiste si mi ti stresala po mizi. Ha, ti, ki nimaš svojega najdražjega. Praviš, naj ti povem, kakšne lase ima tvoj najdražji. Nimaš ga!

Ustrnica mi krvavi.

Ampak ti nimaš svojega najdražjega!

Svojo kri ližem.

Ampak ti nimaš svojega ljubljenega! Tista tvoja slika nad posteljo je portret guruja, tvojega polža, ampak ti svojega ljubega nimaš! Da, ko zjutraj na tešče grizljaš svojo packasto proseno kašo, buljiš v polža na steni in jaz vem, da se ga bojiš. To je tvoj najdražji! Guru. Buljiš v njega in se bebasto smeješ.

Nič ne bo bolelo. Toplo ti bo. Moram to. Poskusiti moraš, punčka moja. V cirkus te peljem. Videla boš opico, ki se sprehaja s sončnikom po vrvi. Videla boš medvedka s svetlo modro pentljo okrog vratu in leve, ki jedo dobremu stričku iz roke, in take deklice, prav take deklice, kot si ti, pridne, ubogljive punčke.

Brechtova mati Korajža s svojo nemo hčerko. Nekoč je bila ta hčerka ubogljiva, pridna, nikoli ni nikomur odgovarjala, jezika, vendar so ji kljub vsemu zamašili usta. Zdaj jih ima za vekomaj zaprta.

To je polž, polž, polž!

Čutim, da so se mi pričeli majati zobje. Le kako bom hodila po cesti, kako se bom ljubemu zvečar zasmejala?!

Grdo, grdo. Mlada starka s povešenimi lici in čeljustjo brez zob.

In krvavi strdki bodo viseli z nje.

Končno, ljubi, da si le prišel.

In tudi on obnemi.

Ljubi, ljubi, ljubi, jaz sem!

Travniki in bele marjetice in ljubi, ne ljubi, vara, noče, ljubi, hoče, bele marjetice brez metuljev. Stene so vlažne in plesnive in tla so rdeče sladka in beli porcelanasti drobcji. Janko

in Metka. In Sneguljčica in sedem Liliputancev. Dvojna morala in okrvavljen lilijin cvet je bil položen v nevestino posteljo.

Očim pa je prihajal po stopnicah.

A, učiš se. Biologija, a ne. Punčka moja, čas je, da izveš, kako to gre. No, pa saj se ti krilce že boči! Tiho, tiho.

Jutri greva gledat Romea in Julijo. Njuni telesi sta zdaj že hladni.

Kot tvoj polž prekleti. Govorim tebi, ženska. Ne boš me preslepila. Tvoja resnica sem. Jaz se bojim tebe in ti trepečeš pred menoj.

Nisem jaz disciplinski povedala, da imaš garje. Nisem ji jaz povedala, da si ilegalka. Saj sem dovolila tvojim prijateljicam iz Sarajeva, da so prespale pri meni. Toliko dobrih stvari sem ti naredila, samo ne zahtevaj od mene, da ti v obraz lažem. Ti, ti nimaš svojega najdražjega.

Njena roka seže na polico, kjer so plošče. Leonard Cohen. Saj ne boš, ne boš.

Samo tega ne.

Moj Bog!

Krask!

In tam zunaj odmeva So long Marianne in Polnočna dama ima zdaj zlomljen vrat in krilo se ji je pomečkalo.

Ha, ha, ha!

Črni koščki postajajo vse manjši. In nenadoma plane najmanjši košček in zavpije:

Your hair upon the pillow!

In drugi:

I love you in the morning . . .

In tretji:

and there are no diamonds in your mine!

Četrtri:

It's four in the morning the end of December I'm riding . . .

In vpijejo, da ljubijo, ljubijo.

Ti pa nimaš svojega najdražjega. Ti, ki zlorabljaš male dečke.

Ki lažeš, da ti je nirvana vse. Ne, ne stavi hlač dol!

Svetlo rjave sramne dlake, vse lepljive.

Vsa mokra si. Lepljiva. Spolzka. Cedi se ti. Proč, proč!

Punči, a si gledala ABC ljubezni? Škoda, punči.

Ampak videla sem tvojega očima, kako te je cefral, ti tlačil svoj penis okrvavljen s tvojo krvjo v usta, tako da si ga čutila še v sapniku. Čudno, ker nisi obnemela kot Korajžina hčerka.

Hočeš?

Nočem, nočemnočemnoočeemm! Jaz nisem tvoja punčka! In ti sopeš:

Moja si, moja si.

Vlečeš me za lase in potiskaš moj obraz v svoje ogabno mednožje.

Moj obraz postaja ves sirast. Ugriznem jo. Ona pa se vampirsko zakrohota.

Še, še, še mala moja. A vidiš, da znaš. Punčka, kako dobro znaš. Če boš še, ti kupim novega Leonarda Cohena. Kupim ti tudi Melanie, Donovan. Kupim ti . . .

Ne boš jih kupila, ne boš!

Grizem jo in tolčem s pestmi, ona pa se samo smeje. Ihtavo se je otebam, ona pa mirno seže po ploščah na polici in jih drugo za drugo lomi. Bachove orgle jokajo, Händlove lahko povzdignejo glas in že izginejo v njenem trebuhu.

Da, Jaga baba si in žreš ljudi. Lezbijka si in ubijaš male deklice. Potlej pa nisi lezbijka?! Hočeš le, da bi te še naprej tako posiljevali, kot te je posiljeval tvoj očim in ti trgal obleko.

Najprej rumeno s plavicami in makom, nato zeleno z marjeticami, zatem rdečo z lilijami in tudi hlačke z metuljčkom ti je

razcefral. In potlej ti je kupil nedrček in bikini hlačke s pasovi, prav takšne, kot jih nosijo kurbe v bordelu in na pariških ulicah, in potem si se mu vdajala in se učila biologijo in zgodovino. Ravno takrat, ko ste se v šoli učili o razmnoževanju celic, ti je prvič prišlo. Tvoja nirvana je navaden fuk z očimom. In stopicaš mirno, počasi, z ekstazo na obrazu, ampak tvoje drobovje je napolnjeno z že napol prebavljenimi ljudmi. V ljudeh ni dobrote, le okusi so. Žreš jih. Kot pravi Joyce: Irska je velika svinja, ki žre svoje mladiče. Taka si. V zameno za njihovo dobroto jih žreš.

Zatajevana prodajalka cvetja na tržnici. Sladkobnost, zalizovanje z ljudmi, polzenje v njihove danke, omahljivost v govorjenju, sprenevedanje v pogledih, nevedenje v kretnjah rok, pa čeprav točno veš, kam jih polagaš. Zgrabi raje svoje življenje za vrat! Pretrgaj svojo serijo počasnih umorov. Sešij si zopet oblekice z rožami.

Mahoma jo nekaj spreleti, obraz se ji spači, sunkovito me odrine, da s hrbtom tresčim ob vlažno steno in se sesedem na tla. In še jo vidim, kako si z rokami pokriva obraz in kriči.

Moj bog, moj bog. Mislila sem, da vem, kaj sem!

In obraz ji postaja ves gnil, počasi prične zaudarjati in nenadoma je ves prostor prežet z vonjem po gnilobi, grehu. Trohni pri živem telesu.

Pianem.

Ne boš me, ti me že ne boš!

* * *

Še zelo zgodaj je. Jutranja megla se vleče počasi, leno. Odeje sploh nimam na sebi, temveč leži razbrzana na vse strani. Lase imam razmršene in še vsa se tresem. Jok pride kot sprostitiv. Sama sem in ni mi potrebno skrivati solz. Verjetno so solze sreče, odrešitve. Vse plošče so na polici in stene so bele. In ona se je že zdavnaj preselila iz naselja. Prišli so z uprave in je morala iti. Zdaj sem mirna, ampak samo podnevi; noči so še vedno polne zelenega sluzastega strahu. In ko se tako sredi noči prebujam, me je strah, da ponovno zaspim. Vse noči bi prebedela.

* * *

Zadnjič sem jo srečala na ulici. Nisem mogla verjeti svojim očem. V naročju je držala otroka in se mi smehljala. Ampak zdaj je bil njen smeh čisto drugačen. Tudi ko se je nehala smejeti, se je njen obraz še vedno smehljaj. Njene roke so božale otrokovo glavicico in jo lahko stiskale k svojim prsim. In tudi speči otrok se je smehljaj.

Si to ti, jo vprašam.

In še vedno dvomim.

Ja, seveda, odvrne. Lepo, a ne?! Veš, že pol leta sem poročena, no, pa saj vidiš, in se smeje, smeje, kot bi bilo vse logično in v redu in prav. Torej je le pozabila na svojega očima in očitno tudi na nirvano in na svojega guruja.

Zdaj vsaj delno razumem zgodbo o kokončkih, pravzaprav o kokončku, ki je na zgornji strani veje, in o kokončici, ki je na spodnji, in vendarle ne vesta drug za drugega. Vendar se slutita.

On mora biti nekje blizu, si pravi ona.

Verjetno bo imela najlepša krila, kar sem jih videl doslej, modruje sam pri sebi kokonček, pa čeprav ni videl še nobenih krilc doslej. Rumena krilca bo imela, sanja kokonček, posuta z modrimi plavicami in rdečim makom.

Njen nočni obisk me ne navdaja več s strahom, vendar je še vedno prisoten. Nekje v duši, v tej čudni ropotarnici, katere vrata neprenehno škripajo in se ponoči sunkovito odpirajo in z jutrom spet s treskom zaprejo.

BUDALHAUS

(uvertura)

ura je 01.40
grozna ura za pametna početja
tudi po lokalnem času
sekundo jaz in trideset tisoč tonska masa
jo brišemo s hitrostjo 14 mph
čez oljnati Atlantik
Houston že daleč za nami
vse mirno in tiho
krasen trenutek za nostalgična razmišljanja
skoraj polna luna
in zvezde so padale kot za stavo
čez nekaj časa si ne moreš nič več zaželeti
o ja da bi se to sranje od ure kam premaknilo
da bi Vlado rekel kako besedo
da ne bi tam zadaj ves osamljen računal pozicije
saj se ne bomo zgubili porkodijo
in da ne bi skadil cele škatle cigaret
v pljučih mi kar piska
in prišli bomo v nov port Vlado
prišli če se vsi fortunali zarotijo proti nam
in ti rečem
tako se ga napijem da se bo bliskalo na miljo
in bebota se bodo čudili
kaj da je
nikoli si nisem želel da bi razumeli
saj tudi mi nismo njih
pa nam je bilo vseeno lepo
ko smo tavalili nazaj iz bednih pomorskih lukenj
za nas še vedno najlepši lokali
in vsi bi lahko fukali
kaka baba mi je sedela v naročju
in me šlatala
pa nismo hoteli ha ha
in še eno rundo
tistim trem za sosednjo mizo trojno rundo
dajmo hitro da lahko naročimo naslednjo
ne hvala ne sprejmeva kontre
naju mislite zapit naju
prav prav rajši dostojanstveno obleživa
kot da pustiva pijačo na mizi
in tvoja ženska Vlado
ima kaj problemov s polno luno
mislíš da sloni zdaj na oknu
in gleda isto luno kot midva
a ja oni imajo toliko ur razlike
in misli da bi bilo lepo če bi bil tam

počasi še kakih dvajset dni
potem bo videla Klavdija svojega boga
naj si vzame dopust ali bolniško
z rdečim si bo označila tiste tri dni v koledarju
in nikjer žive duše
kje so vse te silne svetovne flote
midva ne vidiva nikogar
vidljivost trideset milj
op še en komet
koliko bomo ostali tokrat
v tem zanikrnem portu tvojem portu ne mojem
zame je vse isto
samo da točijo
in to tudi v Tsingtau na Kitajskem
zakaj se ta ura nikamor ne premakne
da bi lahko spila dve pivi
in rekla kako neumnost
karkoli
naših misli tako niso nikoli jemali resno
prideš greš morda še kdaj prideš
o vas se pa spomnim
enkrat lansko leto ste bili tukaj
seveda (se spomnite tistega našega frenda
seveda seveda) Stano nekje v Avstraliji
morda meri najdaljše šanke na svetu
kjer smo prvič naročili tri metre piv
manjši pretep kdo še ve zakaj
Krištof ki pleše polko na škotsko muziko
in pada po poslušalcih
vsi ploskajo in se malo umikajo
in se razumevajoče nasmihajo
jas jas jas
Vladi ura je že tri petnajst
skoči po tiste štiri pive
še malo in pokličeva tiste od štirih
krasna bonaca krasna tišina
si misliš da bi zdaj vse crknilo kot zadnjič
resnično zvok tišine kar ušesa te bolijo
in vsi pokoci kaj je kaj je
in ti kot frajer kajje kajje kajje
kot da ni še nikoli crknil stroj
posranci kaj je potapljam se najmanj
he he he
saj bi jaz prinesel pivo
pa sem se zmotil v računu
naročil sem si šest baks

in čez dva dni sem bil brez
se spomniš kako zabavo smo imeli s Kube
delat cel dan in potem še celonočno pranje
in zjutraj smo tulili
zora sviče dan se budi
daj polij me malo če ne bom zaspal
in vsi hočejo tisto cev z osmimi atmosferami
ker če ne bom zaspal
ampak kako se to hitro pozabi
dva dobra žura eno konkretno spanje
in pozabiš
marendo so nama spet pojedli
morda dobim kako tvoje pismo
čisto sem se navadil nanje
kar malo se tresem pri odpiranju kuvert
kdo ve kaj se je zgodilo v tem času
le kaj bi se lahko zgodilo
in ti Vlado se boš poročil
kaj da je noseča fino
voda za kavo skoraj vre
po provi vse čisto rota 85 (rota 85)
dobro se imejte
ajd zdravo

strašen vihar je bil v Novorosijsku
vesolje se je stopilo s kopnim
po zraku so letele ogromne hobotnice
ki so se od pijanosti zaletavale druga v drugo
in strmoglavljale v morje
Turki v Dardanelah so prestrašeno
gledali v nebotičnike
ki so se zvijali kot bi bili iz gume
pristaniška dvigala so se topila od grozne
vročine-mraza
vedel sem zakaj je Hitler izgubil vojno
po Kavkazu so se podile horde
zmešanih delavcev
ki so jih vsi izdali
ki niso mogli preplavati nobene reke
ki so hoteli še malo šampanjca
skozi oblake je bliskalo
čakali so
da beseda vino postane
grške boginje so odprle v Pireju
nov bordel John Bull
na nebu so zasijali
napisi v čudovitih flamskih barvah
ESSO TEXACO EXXON BP

mama mama kako je bilo mraz
po skoraj enem mesecu prvič na kopnem
in sneži kot zmešano
bil sem zunaj dve uri
dve usrani uri maj frend
zato ker je gospoda zamutila s papirji

in shorepassi jebi se
in za nagrado premik
paluba vsi na ladji zaradi premika ob 19ⁿ
poskakujemo na krmi gremo še kaj spit
minus 23 in ta dva bebca
da se jima da
meljeta po VHF: Jože tisto pa ni tako
pravim prebutat prebutat potem pofukat
in spet prebutat
ne ne Viki pofukat pa prebutat pa spet pofukat
ne ne Jožek jaz pravim prebutat ...
kako lahko tako meljeta
mama minus 23
dajmo dajmo dajmo že enkrat
je pilot na barki
je sigurno dobro da niso rekli premik ob petih
prekleti idioti
halo krma so remorkerji prišli
ne most ni jih še
ok bodite pripravljene
čuj Viki jaz mislim ...
po enem mesecu po enem mesecu
ko smo se komaj zvekleli iz tistega prekletega ciklona
povsod sneg in led
Saint Lawrence minus trinajst
mi postavljamo opremo za Jezera in jokamo na provi
jokamo kot dojenčki
veter in to kakšen veter
roke ki ti odpadajo
pet minut držiš železo dvojne rokavice kaj pomaga
smo pod provo in jokamo
Ive zabija štift na koloneti z glavo
nemoj plakati jer onda moram i ja
Jožek najprej prebutat ...
in gremo skozi Motor City
paluba višinske tanke moramo oprat
kaj se vam je zmešalo v tem mrazu
moramo minus trinajst ker pravi čif
da morda krcamo višinske
za teh šestnajst tisoč ton moramo krcat ravno višinske
barka mora biti ravna
sranje ja ja moramo oprat
in za nagrado dobimo Zlato značko z vencem Odpovedi
kako je to daleč kako to nič ne pomeni
te je kdo silil zakaj nisi ostal doma
kjer bi si grel rit v kakem lokalu
in čakal da ti kdo plača drink
da te pobere najlepša ženska in ti reče
greš z mano domov bova poslušala plošče
in bova kaj spila potem bomo pa še videli
saj veš
vem vem vse vem
vidiš svet videl sem cel svet ampak nikoli podnevi
ponoči pa malo ker se mi je bledlo
sem bil kdaj v Peruju
seveda sem bil samo v katerem Peruju
se mislimo premaknit ali ne saj je že skoraj enajst
pravijo da jutri gremo
seveda gremo in gremo na toplo
tropikana ludnica rum bordeli še enkrat ludnica
remorker na krmi prijet
ok prijet remorker na krmi
krasno po skoraj štirih urah zgleda da res gremo
krma mola vse — krma mola vse
vežemo se malo naprej od mosta skoraj v centru
seveda in dolker končamo bo skoraj dve
in potem boš šel spit en drink in jebi se

in gremo za Venezuelo in fortunal
petsto milj v krog in vozimo smrdljivih pet šest milj
in na New York
kako ga morajo zdaj tam srat
bam bam bambam bam
ta nas je dobro zdrmal
Pero spet kozla kako more saj kozla že deset mesecev
izvini što nisam rekao prijatno
ali opet sam morao hraniti galebove
dobro je Pero bomo mi pomili in pospravili
ti briši v kabino
se spomniš na pacifiški strani
ko smo prišli ob šestih in pol zjutraj
in smo prinesli majnice
in kako krasno vzdušje je bilo na zajtrku
čeprav je vsem šumelo v glavah
in ptem še cel dan delat
krasno se pomirja scena jutri bo bonaca
ta pulover je že odveč
jutri se pojavim v sami majici
kaj damo na avtomat seveda saj vidiš da je kot olje
in mi smo že skoraj na Bermudih
moral bi sicer biti zgoraj šli bomo spodaj
teh par milj nič ne spremeni scene
fino toplo lučnica jutri bomo švicali
Venezuela paese dei tropici
mi prihajamo in veš kaj to pomeni
da ti spijemo ves rum ki ga pridelal
da obiščemo tvoje bordele
kjer nas legitimira MP z avtomatom v čelo
da se lahko hvalimo do naslednje luke
s koliko Marijami smo bili
da se delamo da govorimo špansko
mas BOTELLAS
Marija debljaj ne pati
patit češ kad mi odemo
in smo štirje spili devet boc ruma
in komandant ni maral našega električarja
in zakaj ga nismo razsuli bebca
ampak on je že davno mrtev
in o mrtvih vse najboljše

TUDI V ALPAH so začeli uporabljati
japonsko miselnost
trume Avstrijcev so se spreobrnilo v muslimane
vsi postajajo Švedi v zlatih oblekah
tjulni moj ponos razpadajo
ogaben smrad se širi v notranjost
zunaj lije veš kako lije
in mi nimamo marele
O Izrael O Makako
pljuča mi prebadajo s sabljamicami
v Gibraltarju alarm
plujte na svojo odgovornost
šu uari uari uo
planeti spreminjajo poti in barve
če naj če naj če naj KAJ
kaj si še upam kaj naj naredim
pajki z mehanični tipalkami
moriyo bramorje
neumnost nebo postaja petrolejsko

bog se posvetuje z generali katastrof
mu nakladam mu nakladam
Stano pravi daj greva no
počasi
počakaj samo še malo Kempes si si
ampak Ayala Ayala es para mi mejor
in se mi smeje mali zeleni vojak
seveda meni se smeje
ampak tisti avtomat v roki ni za smejanje
kdo ve kakšne živce ima
kaj jaz morem zame je on edini pameten sogovornik
v tem čudnem kraju kjer je poleti zima
edini ki mu lahko nakladam
edini ki morda razume kaj od te neumne štorije
ob dveh ponoči mu govorim o fuzbalu
morda edina stvar ki sem jo nekoč razumel
a mali zeleni vojak
mali zeleni dolarji male zelene pive
vsi mali zeleni so v redu
Porto di Buenos Aires
edino poceni – vino
naj si vsak naroči kolikor misli da mu bo dovolj
jaz in Stano vsak 80 litrov
mehanika po 120 litrov
pot pot pot di je naš plavi pot
pot od dvi litre bevanda sa limonom
Nikola so se ti vsak dan svetile oči
najlepše ženske na svetu kakšni obrazi
kakšna telesa malo preveč šminke morda
malo preveč tistega hi hi hi ženskega smeha
in no čans no čans
vi pridete požurate in greste
me ostanemo
seveda seveda
mi boš pisal seveda seveda
sramota stalno ste pijani
vsak večer vas skoraj prinesejo
kaj si bodo o nas mislili Kanadeži
vi delate sramoto naši državi
sranje pet let si starejši makako
crkni na barki in prodajaj cele noči
svoj ustrani maraskino in slivovko
za par ušivih dolarjev
mi pa svoje krvave hodimo ven zapravljat
da bi pozabili kaj vem kaj
in da ti potem lahko hodiš k čifu pš pš pš
ta to tisti ono droge droge droge
kaj praviš ti Renco
je bila huda ura danes na jamboru
ko sem zvelkel tisto sceno gor sem se kar tresel
samo čakaš da zaškripa blodpump
ampak v resnici se bojiš
topli znoj hladni znoj srce šklempete šklemp
sekondo imaš kaj nitroglicerina
nočem še umret nočem še umret
vsevišnji prosim . . . ne s tabo se ne bom menil
cela moja familija je rdeča
ostanem hraber do konca
naj crknem
ampak vsevišnji . . . jaz bi . . . oprosti . . .
saj sem kdaj rekel kaj grdega na tvoj račun
ne bom več
Franjo cvikam . . . srce . . .
ja ja manj pit več spat
vsevišnji koma ne vem
pomiri malo ta prekleti Atlantik
če se zvlečemo bo vsak drugi drink na tvoje zdravje

samo naj se malo ustavi to lomljenje
meni je vseeno kaj si vi mislite
jaz (Renčo) imam doma zemljevid
in ko smo prišli ven iz Sueza
ko zdaj kdaj zavalja kar skočim pokonci
in v okvirju in z rdečim obrobljeno
Novo leto 79–80
moji otroci bodo to gledali
in ne bodo vedeli nič
jaz vem jaz vem
zemljevid črna točka
bilko lahko upogiba in pritiska navzdol
samo vedno znova se zravnava
mi smo se pa potapljali končano

samo še fondo
amen
in zato ko sem bil doma
za šankom sem bil
so me hoteli plavi nekaj jebat
rekel sem jim dajte mi mir
jaz sem srečen da se mi pod nogami nič ne ziblje
jaz ljubim to mater zemljico
medtem ko si ti gladil ženo po riti
dajte mi mir
hrušev liker dva tri spiješ in te kar zamota
ušesa ti kar plapolajo
Salutiamo Renčo

PISCI PRIHAJAJO IN ODHAJAJO, LITERATURA PA O(B)STAJA

ob "mladi" slovenski literaturi

Tole razmišljanje si je izbralo zelo nevhvaležno nalogo: poizkušalo bo spregovoriti o "generaciji" (obdržimo ta izraz, naj se zdi še tako prikladen, zaradi njegove udomačenosti v literarnozgodovinski terminologiji), ki šele "prihaja". Priznajmo že kar na začetku, da pisanje o nečem, kar je tako neoprijemljivo kakor delo generacije v izoblikovanju, nikakor ne more pričakovati kakršnekoli objektivnosti v svojem končnem dometu. Ta je v našem primeru onemogočena tudi zato, ker je pisec teh vrstic sam eden izmed aktivnih ustvarjalcev "mlade" literature in si zato kritično distanco do nje le težko privoščiti. Pa vendar se ta zapis ne bo zaobrnil povsem v subjektivno interpretiranje vstopanja v svet literature, kakor ga številni ustvarjalci "mlajšega" ("mlad" in "mlajši") je vztrajno pisano v narekovajih zato, ker bo pisanje upoštevalo avtorje, stare od 17 do 32 let, ki jih po biološki starosti težko izenačujemo) rodu ta hip doživljamo; čeprav bi bilo tako pisanje izzivalno za avtorja, zanimivo in morda celo poučno, se bo potrebno sprijazniti z vključevanjem (najbrž tako po mnenju pisca kot tudi po mnenju bralcev ta hip ne preveč zanimive) faktografije, saj gre končno za prvo obsežnejše pisanje o tem predmetu, ki ga bo moralo zato zgrabiti nekoliko širše. Takemu postopku je vsekakor treba pripisati upanje, da bo možnosti za predstavljanje posameznih tokov oz. piscev "mlade" literature v prihodnosti več oziroma morda celo dovolj; bi lahko tole pisanje razumeli predvsem kot odpiranje manevrskega prostora za misel o "mladi" literaturi. Če pa se bo s prihodnjim pojavljanjem "mlade" literature izkazalo, da je bila pričujoča razprava možna izreči še kaj več, pa bo to tembolj razveseljivo. Nedvomno je prvo vprašanje, ki se nam ob misli o "mladi" literaturi zastavlja, vprašanje, kdo je s tem nezanesljivim pojmom sploh mišljen. Možnih opredelitev je več: tukajšnja razprava se je držala formalnega vidika in je sklenila obravnavati predvsem literaturo, ki se je pričela opazneje pojavljati v slovenskem kulturnem prostoru (najopaznejšo vlogo je pri tem imel revijalni tisk) v zadnjih dveh letih. Ta časovna omejitev je seveda zelo labilna in pri posameznih avtorjih tudi vprašljiva, vendar se je piscu razprave zdela pomembnejša socialna starost literature kakor biološka starost njenega avtorja. Tako npr. k "mladi" literaturi ne prišteva *Vinka Moderdorferja*, čeprav gre za pesnika, ki je mlajši od marsikatererega upoštevanega (rojen l. 1958), saj je od leta 1975 izdal že štiri pesniške zbirke, dlje časa pa tudi objavlja v slovenskem revijalnem tisku. Podobno je z *Igorjem Likarjem* (1954), ki je nastopil s prvo knjižno objavo v *Pesniškem almanahu mladih*, vendar njegovo literarno pojavljanje sega že precej nazaj, in še z nekaterimi drugimi avtorji. Upoštevanj pa so tisti pisci, ki so (čeprav se s pisanjem ukvarjajo že dlje časa) šele v zadnjem času stopili v ospredje slovenskega literarnega dogajanja.

Ob uvodnih smernicah se zdi tudi nujno pripomniti, da omenjena imena nočejo in ne morejo predstavljati nikakrš-

nega reprezentativnega generacijskega postržka, temveč gre enostavno za imena, za katera se zdi, da (bodisi po kvaliteti ali kvantiteti svojega nastopa) lahko eksemplarično zastopajo "mlado" literaturo. Zavedati se je treba, da je za omenjanimi avtorji (in že teh je okoli 60!), še veliko literarno "zaledje" — seveda pa bo šele čez čas mogoče izreči kaj več o njem, kakor tudi morda sprejeti slovo od literature katererega izmed tokrat omenjenih.¹ Ne nazadnje moramo upoštevati pravi razcvet samozaložništva, ki se pričinja v času, ko slovenske založbe nameravajo (in morejo) izdati še komaj kakšno izvorno leposlovno knjigo. Piscu razprave je žal, da ne more izreči nič določnejšega o tem samozaložbah, ki predstavlja večinoma mlade avtorje (npr. metliške *Halucinacije*² in pesniške zbirke *Silva Mavsarja*), saj so knjige zaradi pomanjkljive distribucije in reklame skorajda nedosegljive.

Obžalovanje je tem večje, ker je mogoče ugotoviti, da se "mlada" literatura v samostojnih knjižnih objavah pravzaprav še ni verificirala. Pričujoči razmislek je upošteval ŠKUC-ov literarni zbornik iz leta 1981, pesniško knjigo *Kot slutnja radovedno* (*Franc Lainšček-Feri, Valerija Perger, Milan Vincetič*, 1981), *Pesniški almanah mladih* (*Damjan Jensterle, Veno Dolenc, Štefan Remic, Igor Likar, Irena Zorko-Novak, Andrej Rozman, Jure Potokar, Aldo Žerjal, Brane Mozetič, Barbara Hanuš, Aleš Debeljak*, Mladinska knjiga in Založba Obzorja 1982), prozno zbirko *Sonje Dimic Pasja ovratnica* (ŠKUC, 1982) in pesniško *Anti-Amerika Boruta Hlupiča* (ŠKUC, 1982), romanček *Peronarji Ferija Lainščka*, pesniško zbirko *Vite Žerjal* (Pljusknem preko okna (Kulturna skupnost Nova Gorica, 1982), kamor bi lahko prištedi še bolj ali manj prezrto prozno zbirko *Toneta Perčiča* Pot v nestalnost (Založba Obzorja, 1981), ki pa se izraziteje navezuje na pojav "nove proze", in seznam uradnih ali vsaj poluradnih (torej tistih, ki jih spremljajo tudi kolikor toliko urejena distribucija in kritiške ocene) knjižnih izdaj je končan. Kolikor je možno razbrati iz založniških programov za leto 1983, se bodo temu pridružili še pesniška zbirka *Zanna Milana Vincetiča* pri Pomurski založbi, pri Mladinski knjigi zbirki kratke proze *Sabi Sama Kuščerja* in *Šopki* za Adama venijo *Andreja Blatnika*,³ pri založbi Obzorja pa izbor mlade proze v zbirki *Znamenja*, ostalo bodo (če bodo) samozaložbe.⁴

Jasno je torej, da ne bi prišli daleč, če bi poskušali izreči kakršnokoli sodbo o "mladi" literaturi zgolj na podlagi knjižnih izdaj. Pri pisanju te razprave sem upošteval predvsem izbor petnajstih literatov v *Sodobnosti* ("Generacija brez krizmatičnih mentorjev", Sd 10/1982), predstavitev sedemnajstih piscev v prvem delu *Problemov št. 11/1982*, pa vsa druga revijalna predstavljanja mladih, kjer sta v ospredju predvsem revija *Mentor* in literarna priloga *Mladine Mlada pota*, seveda pa tudi druge načine uveljavljanja literature mladih (radio, literarni večeri idr.), kolikor jih je bilo mogoče spremljati.⁵

Če pogledamo ukvarjanje posameznih piscev "mlade" generacije z literarnimi zvrstmi, bomo najprej ugotovili, da je dramatika med "mladimi" pisci še nekako na obrobju; odrsko preizkušnjo so doslej gledališkim besedilom omogočale le srednješolske dramske skupine – v Ljubljani je pisanje dramskih besedil najverjetneje neposredno vzpodbudil tudi kulturni teden Podobe trenutkov: v njegovem okviru sta svoje krajše dramske poizkuse predstavila *Andrej Blatnik* in *Barbara Hieng*. Preostala besedila za gledališča so bolj ali manj ostajala v predalih ali v nekaterih primerih dosegla vsaj fragmentarno revialno objavo: omeniti je treba predvsem Mentorja, kjer se je "mlada" dramatika najpogosteje pojavljala. Zdi se, da gre pri marsikaterem piscu le za enkratni poizkus v literarni zvrsti, ne pa za dokončno opredelitev za dramsko formo. Izvzamemo lahko dramo *Brine Švigelj* Otelija (ki pa jo puščamo umeščeno v "mlado" literaturo predvsem zaradi nastopa v 10. številki Sodobnosti), dramatiko *Nika Nikolčiča*, ki se, kot kaže, usmerja predvsem v to zvrst, *Gorana Gluviča*, ki ima najboljše zbiranje dramski opus, upoštevajoč tako spoznanje drame absurda kot brechtovske dramaturgije, in morda še koga. Seveda pa bo zadnja besedo o "mladi" dramatici morala izreči njena odrska preizkušnja.⁶ Dodali bi še, da se med pisci vse bolj uveljavlja tudi radijska igra; anonimni natečaj ljubljanskega radia l. 1982 je izbral za uvrstitev v program več iger mladih piscev in z zanimanjem pričakujemo njihovo realizacijo, ki nam bo omogočila povedati o "mladi" literaturi kaj več.

Razumljivo je ustvarjalnost "mladih" literatov najbolj naklonjena prozi in poeziji. V prozi omenimo najprej *Marjeto Jeršek*, katere pisanje (še zlasti po motivno-tematski plati) spominja na prozna besedila beat generation: bolj ali manj stalni atributi so študentsko (predvsem večerno in nočno) življenje, mamila, glasba, ljubimkanje... Podobno tematiko v svoji prozi popisuje tudi *Igor Bratož*, le da je njegova literatura oplojena z nekaterimi pridobitvami moderne proze in se tako oddaljuje od Jerškove, ki je dosledno veristična. Omeniti velja, da je v taki (pogojno rečeno) "underground" pisavi *F. Lainšček-Feri* izdelal že cel roman, ki je bil v prvotni verziji objavljen tudi v Teleksu (Peronarji), posebno varianto takšnega "underground" pisanja pa je v Tribuni objavljala *Andrej Rozman*, močno začinjeno z ironijo in različnimi reminiscencami. Ironija je tudi sicer pomembna primes oz. celo sestavni element "mlade" proze: v artistično gostobesedje jo vpleta *Andrej Kitak* (v ironično rečeno!), miselno analitično prozo *Vojko Stavber*, v z verzizmom obarvano pripoved *Matjaž Potokar*. V pisanju *Sama Kuščerja* in njegovega alter ega *Maksa Kuba* se povezuje z motivi znanstvenofantastične zgodbe, v nekoliko bolj odmaknjeni, distancirani verziji se primešuje grotesknim in fantastičnim prozom *Mile Miakar*. Fantastika v svoji mistični, zaklinjavski razsežnosti je poglavitna sestavina pisanja *Lidije Gačnik*, nekateri avtorji uporabljajo negativno utopijo ali pa s fantastičnostjo svojemu pisanju omogočajo večjo širino. Končno bi tudi stilno skrbno izdelano pisanje *Vlada Žabota* lahko prištevali k negativni utopiji, še predvsem nekatere novele z vojno tematiko. Drugo vprašanje je seveda, koliko je npr. pri prozi *Sonje Dimić* fantastičnost posledica namernega literarnega oblikovanja, torej v funkciji motivike in tematike, in koliko rezultat specifične prozne graditve. Omeniti je treba še *Franca Severja*, ki se v pisanju med klasično konstruirano zgodbo in njeno razgradnjo sprašuje o človeški existenci v najrazličnejših razsežnostih, *Andreja Blatnika*, ki obravnava filozofsko-meditativno problematiko človeštva večinoma v slogu klasičnega pripovedništva z nekaterimi pridobitvami moderne proze, *Franja Frančiča*, ki v ospredje svoje naturalne in nemalokrat socialno intonirane proze postavlja predvsem etična vprašanja, in *Marka Juvana* z izjemno "spretno" pisano prozo z

modernističnimi prijemi. In končno: ne bi bilo pošteno spregledati alternativnih proznih pisanj iz študentske Tribune: na njenih straneh objavljata *Lela B. Njatin* in *J. H. Schwüller* (v obeh primerih gre za psevdonima "mlajših" literatov), prvo bataillovsko obarvano prozo, ki se preko erotizirane motivike srečuje z eksistenčnimi blokadami, drugi pa odlomke iz "frivolno homoseksualnega" romana *Soparna jutra*. Zanimivo je, da Schwüller doživlja veliko navdušenje s strani brailstva, kar jasno kaže, da so bile nekatere teme v literaturi študentski populaciji kljub množici podobnega pisanja bolj ali manj neznane.

Če v prozi lahko vsaj za silo potegnemo nekakšne vezaje iz "undergrounda" preko ironije in fantastike v eksistencialne premisleke, se zdi položaj v poeziji mnogo bolj zapleten. Številčnost avtorjev je tukaj vsekakor večja, seveda pa to samo po sebi še nič ne pomeni. Precej avtorjev se znova (po času literarnega modernizma in avantgarde) opredeljuje do pesniške forme: *Veno Dolenc* in *Danijel Bedrač* (pa tudi nekateri mlajši pesniki) pišeta v tesni povezanosti z glasbo, kar na pesniško formo seveda močno vpliva, prvi lirski balade z elementi mističnosti, drugi pa modernizirano (posodobljeno) baladnost. *Brane Mozetič* išče svoji poeziji možnost izraza v sozvočjih ekspresivne simbolike in klasičnih pesniških oblik, veliko pozornost formi v ironično in satirično intoniranih pesmih posveča tudi *Damjan Jensterle*. *Stefan Remić* v svoj pesniški jezik vpleta folkloristične elemente, sicer pa se lahko nagiba k hermetizmu. *Aleš Debeljak* predstavlja časovno in prostorsko suvereno esteticistično pisavo, *Zdravko Zupančič* se v kratkih pesniških zapisih približuje vzdružju haiku poezije, *Vladislav Stres* piše izrazito vitalistično poezijo specifičnega humanističnega nazora, *Irena Zorko-Novak* se svojsko navezuje na tradicijo modernistične uporabe vrednosti besed samih po sebi, poezija *Lidije Gačnik* pa združuje podobne sestavine kot njena proza, predvsem mističnost in včasih do grotesknosti stopnjevano grozo. *Mateja Kos* (tudi v proznih zapisih) s pomočjo simbolov iz rastlinskega in živalskega sveta obsega izrazito močno estetiko, sedemnajstletnega *Silvestra Plotajsa-Sicca* zaznamuje predvsem izredna zgoščenost poezije tako v miselni kot v izrazni razsežnosti. *Vita Žerjal* je izdala že knjigo osebnostne intimistične lirike, *France Magajna* se predstavlja s subtilno erotično in eksistencialno tematiko, podobno, le da z bolj zgoščenim pesniškim izrazom tudi *Marko Elsner-Grošelj*. Z neobičajnimi in domiselnimi pesniškimi konstrukcijami, ki ne služijo predajanju sporočila, temveč ponujanju možnosti za izkoristek domišljije, nastopa *Marko Klasinc*. Samosvoj pesnik je *Aldo Žerjal*, ki se preko simbolne govornice sprašuje o ontologiji človeštva. *Jure Potokar* se v formalno svojsko izdelani poeziji nagiba predvsem k filozofsko-meditativnim vprašanjem, *Peter Rezman* se ukvarja tudi z dramatiko in prozo, njegovo mestoma aforistično pisanje je pogosto vezano socialni (rudarski) motiviki. *Srečko Rijavec* se tako po vsebinski kot po formalni plati navezuje na beatniško poezijo, ki jo povezuje s primorsko socialno in zgodovinsko tradicijo. *Mirjana Miše* upesnjuje svoj (in ne le svoj) "mladostniški" položaj, v zadnjih objavljenih pesmih z močno igrivostjo in celo ironiziranjem, *Marinka Poštrak* v poeziji oblikuje predvsem intimistično ljubezensko tematiko, izjemno opažene pesmi *Maje Vidmar* pa si kot snov jemljejo erotiko v vsej njeni ontološki razsežnosti. Igrive erotične motive (predvsem v pesmih v prozi) skicira *David Terčon*. Plodovit avtor (samozaložena zbirka *Osvobajanje*, Celje 1980) je tudi *Ivan Dobnik-Navy*, katerega poezija je blizu imagizmu. Tri pesnike, ki so skupaj nastopili v knjigi *Kot slutnja* radovedno, je kritika že poimenovala za neoromanticiste, vendar bo njihovo nadaljnje pisanje najbrž razkrilo številne razlike; *Valerija Perger* se osredotoča predvsem na erotično problematiko

Milan Vincetič se uveljavlja kot slogovno čist pesnik intimistične motivike, Franc Lainšček-Feri pa gradi samosvojo in izjemno sugestivno pesniško govorico. Dragica Korade se je v svojem pesniškem razvoju obrnila k aktualnopolitični in socialnoangažirani tematiki. Andrej Rozman pa izreka nekatere odločilne bivanjske razmisleke na duhovit in ironičen način. Z angažirano poezijo se ukvarjata tudi Borut Hlupič (katerega delo je tudi vizualna poezija) in Goran Gluvič, kot predstavnik najmlajše generacije punkovskih poetov pa je opazen predvsem Esad Babačić-Car: njegove pesmi so izšle v publikaciji Galerija ŠKUC izdaja pod naslovom "Če bi se rodil pred svojo mamo, bi bil svobodan." Na enak način so se predstavili med drugim tudi Milan Košir, Marjan Brezovar in Brane Bitenc. Medtem ko teksti prvega koketirajo s šokantnostjo in t.i. "pornografijo", so pesniški zapisi drugega najbližje določenemu toku slovenske poezije (Salamun in epigoni), vendar premorejo dovolj osebne miselne razsežnosti, da jih (kljub dosedanji pojavnosti) lahko imamo za zelo obetavne. Bitenčevi teksti so zanimivi predvsem po motivnotematski plati, prikazujejo namreč samomorilske težnje in izpraznjenost ter konflikt z družbo po eni strani, po drugi pa se ne izogibajo občasnim lirskim tendencam in sentimentu.

Zdi se potrebno še enkrat ponoviti, kar je pozornemu spremljevanju slovenske (tudi "mlade" literature že znano: naštetih imena ne vsebujejo vseh piscev generacije, niti vseh tistih ne, ki bi jih lahko označevali kot "obetavne" in tudi po vodilnem kriteriju ("opaznost" posameznikova pisanja) bi bile brez posebnega premisleka možne nekatere izmenjave. Časa za korekture in za natančnejše analize in opredelitve pisanja posameznikov bo vsekakor še dovolj. Sedaj ostaja predvsem upanje, da bomo vedeli, na kaj pri omembi "mlade" literature pravzaprav mislijo. In morda bodo nekateri govorniki o "koncu" literature tedaj le opazili, da ni zadnji slovenski pesnik Boris A. Novak in prozaist Branko Gradišnik. Naj zveni nezlobno, le kot ugotovitev, če dodamo, da se bo marsikomu s takšnim spoznanjem težko sprijazniti.

Ciril Zlobec je v Kulturnih diagonalah 12. januarja 1983, ki so govorile o literaturi mladih, dejal: "Prvič se je pojavila generacija avtorjev, ki niso želeli biti nadaljevalci svojih predhodnikov, ampak so skušali uveljavljati svoj prostor na soncu in dobiti prostor v revijah z lastno vrednostjo, ne da bi se sklicevali in ne da bi sploh iskali zaslombe pri predhodnih generacijah. V uredništvu (mišljeno je uredništvo Sodobnosti ob pripravi številke 10/82, op. A. B.) smo ugotavljali, da se pojavlja generacija, ki je zanimiva prav zaradi tega, ker noče biti nadaljevanje, ampak skuša iskati lastno pot." Gledano z moje perspektive (ki je seveda delec perspektive generacije) je ta trditev resnična in razločljiva na dva načina: z vpogledom v slovensko literarno in socialno bližnjo preteklost. Pri literaturi so stvari bolj ali manj jasne: kakršnokoli podaljševanje pisanja prejšnje generacije (Ciril Zlobec ugotavlja, da je bila vsaka generacija po vojni izpeljana ("podaljšek" iz prejšnje) je bilo nesmiselno: Salamun je imel že preveč (ne prav uspešnih) epigonov, avantgarda je dosegla svoj vrh in z vztrajanjem na doseženem položaju bi se lahko le še smešila in tako končno izničila, esteticistična manira pisanja je prišla v položaj, ko se je jasno pokazalo, da bo vsak "čisti" esteticizem prej ali slej postal le ponavljanje samega sebe. To ugotavljanje velja predvsem za poezijo, saj se zdi, da bi "mlade" prozaiste le nekoliko lažje navezali na predhodnike, če bi to seveda hoteli. Vsekakor pa je po uveljavitvi generacije modernizma in avantgarde zazijala predvsem v t.i. literarni produkciji mladih praznina.

K temu moramo prišteti še specifičen družbeni položaj mladih, ki se je stopenjsko izoblikoval po letih študentskega gibanja 1968–72. Sociologi (in ne le oni) že dalj časa poizku-

šajo analizirati apatičnost in brezvoljnost današnje mlade generacije, ki se kaže v vseh sferah družbenega življenja. Sedaj se tudi nekatera gibanja, ki so obetala vsaj delno prebujanje mladih iz družbenega mrtvila, reproducirajo le na silo in postajajo vse manj množična in živa. Seveda je vprašanje, ali je največjo krivdo za njihovo propadanje pripisati minljivosti modnega efekta, ki je ta gibanja vseskozi spremljal, represiji določenih družbenih struktur, ki so gibanja na hitro označila kot protisocialistična (mišljena je predvsem množična alternativna glasba vključno s punkom), ali pa je ustvarjalna moč protagonistov takih dogajanj zadostovala le krajši čas. Če temu dodamo še med mladimi vse bolj prevladujoče mnenje, da se zveza socialistične mladine že dolgo oddaljuje od njihovih resničnih interesov (videli bomo, kako bo to trditev zanimala ob pobudi za ustanovitev Književne mladine Slovenije⁷ (Delo, 9. XII. 1982), nam je razumljiva naslednja trditev, ki jo je eden izmed vidnih spremljevalcev sodobne slovenske literature izrekel v nevezanem pogovoru: "Mlade je družba razočarala že do te mere, da je s svojo literaturo ne poskušajo več spreminjati, njihovo pisanje se obrača v človeško notranjost." Tej trditvi bi osebno lahko pritrdil, s pridržkom, da "mladi" literaturi nikakor ni tuja želja po spreminjanju, le s hotenjem, da bi ta sprememba tokrat prišla od znotraj navzven in ne obratno, kot je v navadi. Torej mlada literatura v svojem etičnem poslanstvu ne nagovarja več družbenih struktur oz. se ne identificira z interesi posameznih slojev družbe (seveda so izjeme, trditev velja na splošno), temveč se posveča človeškemu bistvu. Morda je to drzna trditev, toda drznem si ji dodati še eno: katerikoli prvi, veliki literaturi v kateremkoli času in kraju je šlo predvsem za človeka.

Najbrž ne more biti dvoma, da je v središče zanimanja "mlade" literature postavljen prav človek v vseh njegovih razsežnostih. Od konkretnih družbenosocialnih preko intimno erotičnih pa do kozmičnih, eksistencialno ontoloških. Vprašanje, zakaj "nazaj k človeku", je pravzaprav enako vprašanje, ki mi ga mnogokrat zastavljajo: od kod črпам ideje, navdih za svoje pisanje?

Izkoristil bi priložnost in povedal, da pravzaprav ne maram kaj dosti tako brezosebnega pisanja, v kakršno me je razprava silila do sedaj. Zato bom na vprašanje o motivih in motivaciji pisanja odgovoril z drobnim in komajda opaznim dogodkom, ki se mi je pred kratkim pripetil na ulici:

Bolj ali manj brez resnega namena sem stopal po Titovi mimmo Name. V izložbah so se bleščali razstavljeni predmeti in mimogrede sem si jih ogledoval. Končno sem prispel do izložbe z igračami. Tam sem se zagledal v malega, morda triletnega fantka, ki je zamaknjen strmel v nedostopno bogastvo. Mama je korak stran zavzeto klepetalo z znanko. Otrokovo uročeno strmenje me je prav prevzelo, le redkokdaj srečam človeka, ki se nad kakšno stvarjo zares navduši. Njegove oči so se širile in širile, na ustnicah mu je lebdela zamaknjen smehljaj, ki je počasi prehajal tudi name. Nenadoma se je mama poslovila od znanke in poklicala otroka po imenu. Fant se seveda ni odzval. Mama ni hotela dolgo čakati, otroka je potegnila za roko; ni kazalo, da bi ji želel slediti, pričel je uporno jokati. Mama ni imela prav dosti potrpljenja, prisloila mu je krepko zaušnico. Otrok je začuden utihnil in se zazrl vanjo, prav tako, nič manj presenečen, pa tudi jaz. Kot kaže, je bilo v mojem pogledu presenečenja tudi nekaj ogorčenja, da je mama takoj odgovorila na mojo nemo obtožbo: "Kaj tako gledaš? To je moj otrok." Udariti svojega otroka se ji je zdela najbolj naravna stvar na svetu.

Najbrž bi marsikateri izmed piscev "mlade" literature kot konkreten povod za kako svoje pisanje navedel kak podoben dogodek, če bi se mu zdelo vredno. Generacija, ki prihaja v slovensko literaturo, torej želi spremembo, želi boljše-

ga, etično prerojenega človeka. (In znova osebna opomba: zdi se, da so nekatere diskvalifikacije "mlade" literature, češ da je to samozadostno in izključno vase obrnjeno pisanje, izviral predvsem iz nezmožnosti spoznanja zaobrnitve osti, ki naj bi vzpodbudila preobrat: ta ni več uperjena v imaginarno in nedoločljivo sfero družbenega, temveč v konkretno človeško bit.) Kaže, da ne bo pretirano trditi, da je pri določanju specifične "mlade" literature treba odločilno upoštevati predvsem *etično komponento*; spoznavna in estetska sta nekoliko bolj navezani na svoje predhodnike. Seveda pa taka etična komponenta, ki jo največkrat površno strnemo v *humanizem*, ni v literaturi prav nič novega in neznanega, nasprotno, pravzaprav je to eden izmed temeljev literature že od njenih zametkov; ugotavljamo pa lahko, da so nekateri tokovi sodobne književnosti, npr. reizem, če se držimo kar slovenskega pisanja, tovrstno etično komponento povsem potisnili v ozadje in jo celo zavrgli. Kaže, da je reizem spoznal, da si tako sam koplje grob; na tako misel vsaj napeljuje zadnja drama slovenskega reista par excellence Rudija Šeliga, Svatba. Humanizmu in z njim povezani želji po človeškosti in veri v možnosti "očiščenja" človeka je v opozicijo postavljena filozofija absurda, pesimizem, ki je neredko izražen s sarkazmom, čista ontološka groza. Tako je vzpostavljen temeljni kontrast dveh principov, kot ga poznamo iz Vzhoda in Zahoda, religij in filozofij, fizike in biologije. Jin in jang, pekel in nebo, črno in belo, rojstvo in smrt, noč in dan, ljubezen in sovraštvo . . . "vse je na svojem mestu, v dvojni, zrcalni podobi," je zapisano v enem izmed del literature, o kateri govorimo. V tem razponu se pričanja iskanje identitete. Svet je in ves, kar ga je, brezkončen in brezmejen, nam je na voljo.

Zdi se (in te ugotovitve se lahko le veselimo), da se tako "mlada" literatura znova vrača k nekaterim večnim in večno nezadostno odgovorjenim vprašanjem o bistvu človeka in sveta. S tem se avtomatično tudi vrača h komunikaciji, v končnem dometu k bralcem. Kaže, da to le ne bo tako nepomembno, kot bi kdo utegnil lahkomišelnost sklepati. Najbrž velja pritrditi spoznanju Jureta Potokarja o "odmiku zanimanja javnosti od literature k nekaterim bolj atraktivnim umetniškim praksam" (Sodobnost 10/82) in ga morda celo zaostri; odmik je bil naperjen pravzaprav tudi proti drugim umetniškim praksam na račun nekaterih vrednost potrošniške družbe – a kaže, da je ta že prešla točko svojega zenita in se sedaj zanimanje vrača k nematerialnemu; "mlada" literatura bo tukaj vsekakor soudeležena.⁸ Končno nas najbrž vse zanima so-človeštvo. In zanj gre. Pa ne, da bi hotela mlada literatura dajati kakršnekoli napotke ali recepte za izoblikovanje značaja; prej nas poizkuša z značajem (recimo: z nekakšnim splošnim značajem človeštva) brezobzirno soočiti.

Napočil je trenutek, ko bo treba povedano okrasiti še s konkretnim primerom. Pesem Maje Vidmar iz Problemov št. 11/1982 ima klasične lastnosti dobrega literarnega primera: za skupne lastnosti je tipična, pa vendar premore zvrhano mero individualnosti, je dovolj kratka in obenem omogoča razvite nekaterih ključnih eksplikacij. Najprej jo navedimo v celoti:

Ti še ne veš. Mogoče
sploh nisem
gladka. Mogoče
sem krstačasta
ali pa spolzko kačasta.
Pogosto ti gre
na bežanje,
odkar umirava
za čelom in v trebuhu.
Toda treba je peš.

In če kdaj greš,
kdo ve,
kako gladka
sem sama.

V kruhu,
ki ga ješ ob vrnitvi,
je mokra sled. Malo
krstačasta, malo
spolzko kačasta.

Pred pričetkom je treba še priznati zavedanje, da je subjektivna interpretacija pesmi (objektivna seveda ni možna) v javnih občilih na vso moč nečedno dejanje, ki pesmi običajno žalostno zameji nadaljnjo razlagalno usodo, interpretira pa v obeh avtorja neusmiljeno osmeši. To mi je povsem jasno, zato se bom izogibal vsem drznejšim hipotezam v upanju, da ni zagrešena prevelika nepotrebnost, če se s pesmijo slabo leto po njenem nastanku stori tisto, česar se po stotih letih tako ali tako ne bo več mogla ubraniti.

Ti še ne veš. – Nagovor, ki opredeli pozicijo nagovorjenega. Nagovorjeni (ta je lahko v najožjem aspektu pesničin moški, v širšem bralec pesmi in v najširšem vse preostalo človeštvo) ne ve nečesa, kar je ključnega, tako rekoč eksistencialnega pomena in zato ne potrebuje dodatne opredelitve. S to nevednostjo je postavljen lirskemu subjektu v podrejeni položaj. Pomembna je tudi formulacija ". . . še ne veš", ki implicite vsebuje tudi "boš že še izvedel".

Mogoče sploh nisem gladka. – Lirski subjekt je relativiziran glede na mnenje nagovorjenega, ki ima pesnico očitno za "gladko". Gladkost kot lastnost tudi v nadaljevanju pesmi ni razberljivo opredeljena, zato je sklep, na kaj se nanaša, subjektiven. Recimo, da gre za značajsko lastnost, ki je, kot je razvidno iz relativizacije, od pesnice pričakovana.

Mogoče sem krstačasta ali pa spolzko kačasta. – To je vzpostavitev alternative, torej kontrast, o katerem smo prej govorili. Gladkosti (kot bolj ali manj prijetnemu občutku) sta postavljena dva različna, a oba izrazito neprijetna. Vendar se ne razkrije, katera opredelitev je praviša, vse so zgolj možne. ("Ti" še ne veš.)

Pogosto ti gre na bežanje. – Gre za odmik, pobeg, ki pa ni nikoli do konca realiziran zaradi nezadostnosti odločitve oz. nuje bega. Odvisno od naše lokacije nagovorjenega je, ali gre za ločitev erotične dvojice, odmik od sočloveka ali prekinitve miselnega stika.

odkar umirava za čelom in v trebuhu. – "Umiranje" (realno ali simbolno) je pogost motiv "mlade" literature. Tukaj nastopa v dvojni projekciji: "za čelom" (umiranje miselnega stika oz. misli, zavesti same) in "v trebuhu" (umiranje erotične oz. fizične razsežnosti). To umiranje je nekaj novega v "njunem" odnosu, nekaj, česar prej ni bilo. Obenem pa je uporabljen nedovršni glagol, ki v odnosu ničesar ne zamenjuje in opredeljuje glede na prihodnost.

Toda treba je peš. – Ne le da moje osebno branje sprejema to spoznanje kot osrednji stavek, osrednje sporočilo pesmi, v marsičem je tudi značilno za "mlado" generacijo. Tako za njeno miselno stališče kot za pot njene socializacije in uveljavitve, ki je vseskozi "šla peš" in, kot kaže, bo to počela tudi v prihodnje. Treba je peš, "skozi trnje", po "stopnicah k sebi", če navedemo še druga pesniška mnenja. "Treba je peš" razumem kot globoko etično sporočilo človeštvu, ki bi bilo lahko namenjeno vsakemu odnosu, od ljubezenskega pa do najširših družbenih struktur.

In če kdaj greš, kdo ve, kako gladka sem sama. – Položaj lirskega subjekta se v samoti (samosti) očitno lahko razlikuje od njegovega ne-samega, v širšem gledanju socialnega, v družbo umeščenega položaja. Tukaj je nakazan še en kon-

stitutivni element etične specifikke "mlade" literature: individualnost, ki s seboj nujno prinaša subjektivno zavest in osebnostno zaznavanje sveta. Posameznik (jaz) se cepi na individualni in socialni del, ta dva dela nista različna le v svojem nastopanju navzven, temveč jima je njuna različnost imanentna.

V kruhu, ki ga ješ ob vrnitvi, je mokra sled. – Kruh, ki se ga je ob vrnitvi, razumem kot element "nove mitologije", ki jo kot eno izmed značilnosti "mlade" literature navaja Vlado Žabot. Končno je vseeno, ali ga interpretiramo kot Kristusovo telo (hostijo) ali pa kot arhaični običaj sprejemanja gostov s kruhom in soljo. Kruh ima funkcijo predmeta iniciacije, posvetitve. Kam je nagovorjeni posvečen oz. sprejet, postane hitro jasno.

Malo krastačasta, malo spolzko kačasta. – Za tisto, kar je bilo prej "morda", se sedaj izkaže, da "je". Nagovorjeni je sam iniciiran v krastačastost oz. spolzko kačastost, torej se je zlomil, preobrazil, prilagodil. Tisti, ki prihaja, se podredi tistemu, k čemur (komur) prihaja. Krastačastost oz. spolzka kačastost se tako izkaže za ontološko razsežnost, ki je individualna spoznava ne more zaobiti.

Do sedaj omenjane značilnosti "mlade" literature bi lahko ugotavljali tudi v drugih besedilih, vendar tej literaturi iskanje čim več skupnih točk niti ni preveč ustrezno, saj kaže ugotavljanjem, da gre za zelo različne poetike in za v vseh smereh izjemno odprto in do različnih pisanj tolerantno generacijo, pripisati določeno težo; videti pa je le, da bodo nekatere sestavine (že omenjeni humanizem, miselni razpon med idealističnim vitalizmom in skrajnim pesimizmom tudi v okviru enega dela, nagnjenje k obravnavanju temeljnih vprašanj eksistence, razcepljenost v individualni in socialni jaz, poudarjanje individualnosti in subjektivnega sprejemanja, "nova mitologija" itd.) vendarle odločilne pri obravnavanju posameznih, predvsem seveda najbolj izstopajočih avtorjev. Temu se seveda pridružujejo še druge sestavine (vračanje h klasičnim pesniškim oblikam in k t.i. "zgodbi" v prozi, prevrednotenja jezika iz cilja v sredstvo literarnega dela, celo uporaba nekaterih pri Slovencih še neizkoriščenih literarnih vrst); vse našteje lastnosti seveda že v marsičem krčijo izbor prej navedenih imen, če bi jih v "mlado" literaturo pričeli družiti po kriterijih takih značilnosti – istočasno pa še zmeraj ostaja širok krog literatov, ki jih lahko imamo za "mlade" tako po formalni plati nastopanja kot tudi po skupnih literarnih značilnostih.

Razpravljanje, ki (naj bo povedano še enkrat) ne želi postati drobec literarnozgodovinskega opazovanja sedanjega trenutka slovenske književnosti, temveč v najbolj grobih obrisih ponujati možnost za usmeritev razmišljanj ob "mladi" literaturi, naj se izteče (seveda z zavedanjem, da je končano prav tedaj, ko bi o "mladi" literaturi šele lahko kaj z gotovostjo izrekli) z nekaj osebnimi opazkami: videti je, da šele s prvimi koraki stopamo v čas, ko bo analizo spleta zunanjih okoliščin ob "mladi" literaturi (največkrat nanašajočo se na

možnosti za njeno predstavitev) zamenjalo soočanje z njenim dejavnim bistvom; in v tem trenutku se izbrisuje pomen nizanja imen in naslovov del, ki vse prevečkrat pripomorejo le k neprenehnemu spreminjanju življenja v zapiske na urejenih kartotečnih lističih in sistematsko nanizana gesla v leksikonih. Pesmi, zgodbe, drame itd. sprejemamo z viharnim navdušenjem in jih v istem trenutku že pozabljamo ali v najboljšem primeru prelagamo semtertja po robih spomina; imena "zanimivih" piscev se izmenjujejo skorajda s hitrostjo obračanja listov v koledarjih, na pomoč kličemo eksaktnost znanosti, da bi jih gamirane nekako le postregli znanemcem, modni tokovi goltajo eden drugega, skrb za današnji dan poetika včerajšnjega in jutrišnjega v ozadje. Fundamentalnost literature pa ostaja, kajti to je del fundamentalnosti človeškega bitja. V hipu, ko pišem te besede, ni videti, da bo človeštvo v kratkem odkrilo kako neizčrpno zlato jamo, vse težje se bo realizirati v materialnem, človek se bo uresničeval na druge načine, tudi kot pisec in bralec literature. Vračal se bo k sebi samemu in zdi se, da je tako tudi prav. Popotnica za to odgovorno in ne ravno preprosto pot je tudi "mlada" literatura.

Januar 1983

¹ Čas, ki je minil med pisanjem tega zapisa in pripisovanjem opomb in ki ni dosti krajši od pol leta, je to domnevo seveda potrdil.

² Pisecu tega zapisa sta medtem prišla v roke dva izmed treh zbornikov metliške mlade poezije Halucinacije in obe pesniški zbirki, ki sta izšli v knjižni seriji Parada svetov: "Potopljeno sonce" Janija Bevka in "Tako se kolne začetek" večih avtorjev, ki pa se zdijo bolj zanimivi zaradi izjemne ustvarjalne energije sodelujočih, kakor pa zaradi predstavljene poezije. Seveda je mogoče najti pesniške zapise, ki obetajo prestopiti meje srednješolske in "lokalne" in lokalne poezije; tedaj, upamo, bomo o Metličanih lahko izvedeli in zapisali kaj več.

³ Medtem sta ti dve knjigi že izšli.

⁴ Kot spremljevalec samozaložniške dejavnosti se uveljavlja predvsem Mladina rubrika Iz kulturne rumpelkamre, ki zgovorno priča o nivoju nekaterih tovrstnih izdaj.

⁵ Svoj delež pa je nedvomno prispevalo tudi pregledovanje materiala za to številko Problemov.

⁶ Z zanimanjem pričakujemo odsko uprizoritev katerega izmed Gluvičevih besedil, ki so, kakor sliši, razposlana po številnih slovenskih gledaliških. Le katero bo prvo pokazalo dovolj poguma in sprejelo izziv?

⁷ O književni mladini Slovenije na tem mestu le toliko, da je njen program izdajanja štirih knjig letno (en prevod iz mlade literature drugih narodov in narodnosti in vsaj en prvenec) trenutno edini, ki bi razrešil gordijski vozle izdajanja knjig mladih avtorjev; predvsem zaradi nizkih stroškov, ki bi bili posledica izogibanju založniški instituciji.

⁸ Vesel sem, da lahko povem, kako me povečano zanimanje mladih za branje in pisalne literature, ki se kaže v odkrivanju starih rokopisov javnosti in ustvarjanju novih, vse večji udeležbi na literarnih večerih (kot nastopajoči in kot poslušalci), poznavanju problematike trenutne literarne situacije itd., potrjuje v tej optimistični misli.

SONCE SIJE NA VISOKEM NEBU

(TV drama)

OSEBE:

GORAN ČERNIGOJ
MARIJA ČERNIGOJ
FRANC ČERNIGOJ
TONE ČERNIGOJ
MILAN ČERNIGOJ
NENA POTOČNIK
DR. BORO TERČIČ

1 VRT VRSTNE HIŠE

Vrtna garnitura. Šnopček.

Goranov stric TONE se igra z nemškim ovčarjem.

GORAN je pogreznjen v naslonjač.

TONE: Vojska je – kakor jo vzameš. Jaz rečem, da ni slaba. Spoznaš jako razne tipe in njihove slikovite navade. Sprva, dokler se ne otreseš civilstva, utegne biti grozno. Potem, ko se privadiš in znajdeš, je lahko sorazmerno zanimivo in dokaj zabavno. Enkrat ena je, da se nikjer ne boš toliko čudil, toliko jezil, toliko hrepenel – kot v vojski. Nikdar ne boš imel toliko časa zase kot prav tam. Zveni banalno, a je res – moške tovarišije – v vseh njenih različicah, od najbolj preprostih do najbolj vzvišenih – če hočeš – zlepa ne doživiš tako mogočno in prepričljivo – kot prav med vojaki. Mnogi jokajo, ko grejo domov. Seveda ne mine dan, ko ne misliš na dom, svojce, žensko, ampak prav v tem je vic vojske: nikjer drugje se v normalnih okoliščinah toliko ne ukvarjaš z idejo doma, ljubezni, prijateljstva. Nikjer tega tako ne občutiš. Seveda je veliko zajebancije in cenenosti in neumnosti in zapravljanja časa, ampak na to se navadiš. Navadiš se potrpeti, jebi ga, primitivizem je stvarnost te dežele. Začneš razumeti ljudi in jih gledati takšne kot so. Spoznaš, kaj jih žene, kaj jih premika, zakaj ravnajo tako kot ravnajo. Naučiš se spoštovati razlike. Jasno, včasih je vse skupaj naporno, tudi v fizičnem smislu, ampak – prestaneš – da se zdržat.

TONE vzdigne kozarec. Nazdravi.

GORAN: Stric, ti si vojak in komunist in tako naprej. Predstavljaš si, da bi moral sprejeti turško vero. Islam. Zamisli si, da bi hodil k muslimanski maši in bi moral moliti Alaha. Ne bi šlo, kajne, da ne bi šlo?

TONE: Čakaj, čakaj – o čem zdaj govoriva? Si ti član kakšne verske sekte?

GORAN: Molitve, za katere jaz verjamem, da pomagajo, so moja pogruntavščina. Razumi to kot prisposodbo.

TONE: Ne vem, kaj naj rečem.

GORAN: Reci to, kar misliš: da sem razvajan, samozavezan, samoljuben pankrt, ki so ga predolgo držali v inkubatorju in ga zavijali v vato, zato zdaj pizdi in moči posteljo in ne ve, kje ima rit in kje glavo. Iztirjen, sprijen intelektualček, ki onanira na bazi svojih usmiljenja vrednih kompleksov. Nekaj v tem slogu.

TONE: *(Čez čas)* Zakaj si prišel prav k meni? *(Goran molči)* Ves čas vendar – če prav razumem – vztrajaš.

GORAN: Poskušam.

TONE: Biti iz drugega vica – je teoretično možno. Če pa govoriva v jeziku prakse, nimaš nobene šanse. Kako misliš živeti s tem? Za koga? Kje?

GORAN: Zakaj sprašuješ, če veš, da tega nismo vzeli v šoli.

2 KASARNA, PLOČNIK

Velika kasarna v predmestju. Vogal desnega krila je postavljen tako, da zagavtrana okna dveh manjših spalnic gledajo neposredno na pločnik. Mimoidoči pešci – torej, če so le dovolj radovedni, lahko brez težav opazujejo, kaj se dogaja v pritličnih prostorih zgradbe.

GORAN je parkiral spačka ob zelenici na nasprotni strani ceste. Nekaj hipov negotovo sedi za volanom in skrit za sončnimi očali strmi v odprta okna vojašnice. Potem se vendarle odloči in počasi prečka cesto.

Vojaki se spravljajo k popoldanskemu počitku. Na dvanadstropnih pogradih berejo, pišejo, poslušajo žepne tranzistorje, igrajo šah.

GORAN stoji ob oknu in gleda v spalnico. Z enega od zgornjih pogradov ga opazi na videz plah, SUHLJAT FANT, čudno podolgovatega obraza.

FANT in GORAN izmenjata nekaj dolgih, brezizraznih pogledov. Potem se fant pokrije z odejo čez glavo tako, da iznad odeje štrli le njegova tenka, s črnim puhom obraščena roka. Prst sredinec ostane trdo iztegnjen, palec in meziniec se zapreta v dlan, prstanec in kazalec se mehko izbočita ob sredincu. V opolzki grb spremenjena fantova roka nato večkrat zapored na hitro zasika proti Goranu.

3 ATLETSKI ŠTADION

Trening.

Skupina fantov in deklet na tekaški stezi.

GORAN teče. Pot curkoma lije z njega.

Nekaj časa ob njem "iz štosa" teče NENA. Ne more dohajati njegov tempo. Odneha. GORAN zagrizeno teče naprej.

4 HIŠA ČERNIGOJEVIH: JEDILNICA

Družinska večerja. Pri mizi sedijo oče FRANC, mati MARIJA, GORAN in brat MILAN. Mučno vzdusje. V začetku se vsi trudijo, da bi bili obzirni.

FRANC: Torej – Varaždin. Varaždin je v redu. Mi imamo en tozd v Varaždinu.

Molk.

MILAN: Jaz sem ti lepo rekel, da si priskrbiš frekventacijsko potrdilo. (Čez hip) Jasno, da so te vpoklicali.

GORAN: Ne grem v vojsko.

MILAN: Kako misliš to speljati?

GORAN: Bomo videli.

FRANC: Vsi se prilagajamo. Posameznik je kot vešča. Nič ne pomeni. Ne moreš ostati ob strani. Siliš v luč. Moraš se prilagoditi. Moraš upoštevati druge. Ne pričakuji, da se bo vse vrtele okoli tebe. Nisi središče sveta. Ljudje so ljudje, če držijo skupaj.

MILAN: Zdaj je, kar je. Boš pač vgriznil v to.

GORAN: Vgriznil – v kaj?

MILAN: Moraš biti pripravljen na to, da se boš spremenil. Mislim – kot človek spremenil. Vsi smo šli skozi to, vem, o čem govorim. To je normalno. Naviješ budilko in greš spat. Čez dvanajst mesecev se zbudiš kot drug človek. Pomaneš si oči, se vržeš v civilne cunje in šibneš naprej. Sam sebe ne spoznaš.

GORAN: S tem spreminjanjem nekaj ni v redu. Če se spreminjaš na osnovi lastnih ugotovitev, kaj si in kaj nisi, ravnaš pošteno; s tem lahko živiš . . . Če se pa spreminjaš zato, da ustrežeš drugim, da postaneš sprejemljiv za druge, potem to pomeni, da se odpoveduješ sebi. Tako je v tebi čedalje manj, čedalje manj v resnici obstojaš. Misliš, ravnaš in čutiš kot drugi, torej ni vredno, da sploh si: lahko te nadomesti kdorkoli.

FRANC: Ne pride v poštev.

MARIJA: Ni vredno, da sploh si? Lahko te nadomesti kdorkoli? Kakšni stavki so to?

GORAN: Ti niso všeč?

MARIJA: Kaj si mislil s tem?

GORAN: Grem na zrak.

GORAN vstane od mize, gre ven.

5 POKOPALIŠČE V PREDMESTJU

Zvezdnata noč. Na grobovih gorijo sveče.

GORAN odrine pokopališka vrata.

Stopa med grobovi. Obstane.

Skloni se k zapuščenemu otroškemu grobku in prižge ugaslo svečko.

Nekaj časa zre v plamen, potem upihne svečo in jo spravi v žep.

6 HIŠA ČERNIGOJEVIH: VRT

Jutro.

GORAN v pidžami lista časopis. Na mizi pred njim je mleko v tetrapaku.

MARIJA obeša perilo. Pogleduje v Goranovo smer.

MARIJA: Jaz kot tvoja mati ne bi nikdar pristala na to, da mi namesto tebe dajo drugega otroka. Da te nadomestijo, kot praviš, s komerkoli.

GORAN: (Čez čas) Je že v redu.

MARIJA: Ni v redu.

GORAN: Ne muči se s tem.

MARIJA: Hočem, da mi poveš.

GORAN: nimam kaj povedati

MARIJA: Če bi mi podtaknili nekoga, ki bi ti bil na las podoben, a v resnici sploh ne bi bil ti – temveč kdorkoli – bi jaz to opazila.

GORAN: In?

MARIJA: Ne bi se mogla pretvarjati, da si ti, če bi vedela, da nisi.

GORAN: In?

MARIJA: Ne bi mogla . . .

GORAN: Kaj bi storila?

MARIJA: Ne vem.

GORAN: Molčala bi.

MARIJA: (Čez čas) Saj ne verjameš v to, kar govoriš, kaj?

GORAN: (Čez čas) Pa ti?

7 ATLETSKI ŠTADION

GORAN leži na travi: trebušne vaje, vaje za moč. Obleži.

8 HIŠA ČERNIGOJEVIH: JEDILNICA, HODNIK, KOPALNICA

Kosilo. Ob mizi: FRANC, MARIJA, MILAN, GORAN

FRANC se je pravkar vrnil iz urada: obleka, kravata. Pogleda GORANA.

FRANC: Kaj je novega?

GORAN: Nisi bral časopisa?: sveži carinski predpisi.

FRANC: Odkdaj se ti zanimaš za predpise?

GORAN: Jaz se nisem zmenil za predpise, dokler se predpisi niso začeli vtikati vame.

MILAN: Če Muhamed noče na goro, pride gora po Muhamedu.

GORAN: V mojem primeru se bo gora zajebala.

FRANC: Stran od mize.

GORAN pograbi svoj krožnik, vstane od mize in gre skozi predsobo do vrat kopalnice. Vstopi, obrne ključ, postavi krožnik na pokrov straniščne školjke, se vsede na rob banje. Od zunaj nekdo razbija po vratih.

GORAN odpre obe pipi nad banjo. Šum vode je prešibak, da bi preglasil razbijanje po vratih.

GORAN se gleda v zrcalu nad umivalnikom.

FRANC: (Off) Zadnjikrat sem te pretepel, ko si imel dvanajst let.

Hodnik: FRANC govori naslonjen na vrata kopalnice.

FRANC: Pridi ven!

FRANC z vso močjo trešči s pestjo po vratih.

GORAN: (Off) Skrajni čas je že, da razbiješ ta vrata in s tem dokažeš, kdo je gospodar v tej bajti.

Kopalnica: Para se je zgostila in zarosila zrcalo. GORAN ne razloči več svojega obraza.

FRANC: (Off) Odpri, ti rečem!

Hodnik.

GORAN: (Off) Ne razumem, ko se tako ponižuješ.

FRANC: Kaj pa ti sploh preneseš?

GORAN: (Off) Dvakrat na teden po kilo patetike.

FRANC: Ne preneseš patetike, preneseš pa streho nad glavo, žepnino in kruh, ki ti ga dajem!

Kopalnica: GORAN dvigne pokrov in zabriše v školjko krožnik s kosilom: kosi mesa, krompir, črepinje.

FRANC: (Off) Preneseš štipendijo, ki ti jo daje družba, to preneseš!

GORAN: Si končal?

FRANC: Izvrstno prenašaš vse pravice, nikakor pa ne prenašaš odgovornosti in dolžnosti! Tu se stvar zatakne!

Hodnik.

GORAN: (Off) To, kar govoriš, ti ni v čast, je pa značilno za ljudi, ki so se zapisali sami sebi. Omislil si si svoj svet, ga uredil po svoji meri in prilagodil svojemu okusu. Vanj si postavil mene. Popapaj, ali pusti. Izbire ni bilo. Zdaj izsiljuješ. Jaz priznam, da sem ravnal lahkomišno: izvolil sem sprejeti vse, kar si mi vsilil in še nekaj čez. Takrat se nisem zavedal, da se greš trgovino: da boš vse zaračunal.

FRANC: Zmeda v glavi, zblodele sanje, ravno, preperelo srce – to si ti.

GORAN: (Off) Dovolj za pošten začetek, se ti ne zdi?

Kopalnica.

FRANC: (Off) Kakšen začetek? Triindvajset let si star. Imel si vse pogoje. Kaj si dosegel v življenju? V športu – nič. Na fakulteti – faliran psiholog. Pomisli, da s koreninami vred izručeš iz zemlje lipo staro triindvajset let, jo presadiš v drugo zemljo in ji rečeš: začni znova. Bi to šlo?

GORAN: Ni nemogoče.

Hodnik.

FRANC: Ti sodiš v norišnico, častna beseda.

GORAN: *(Off)* V glavnem govoriš reči, ki me sploh ne prese-
nečajo. Tvoja predvidljivost je kronična. Tvoja dokončnost je
srhljiva: kot neozdravljiva, smrtonosna bolezen.

Kopalnica.

FRANC: *(Off)* Hočeš, da pokličem psihiatra?

GORAN: Pusti psihiatra. Jaz sem imun na te tipe.

Hodnik.

FRANC: Kaj – torej?

Kopalnica.

GORAN: Ne sekiraj se. Verjetno si opazil, da nisi več
besen in razjarjen. Počutiš se čudno nemočnega, a vendar
umirjenega in vdanega.

Hodnik.

FRANC: Ja.

Kopalnica.

GORAN: Jaz te lahko razkačim, če hočem, lahko te razmeh-
čam, lahko te spravim v stanje blaznosti, ali panike. Zdaj
sem te omrtvilil. Ne čutiš nobene želje več, da bi me udaril,
kajne, da ne?

Hodnik.

FRANC: Ne.

Kopalnica.

GORAN: Če hočem, boš popenil. Če hočem, te bom spravil
v infarktno stanje. Seveda tega ne bom storil, ne skrbi. Ne
zlorabljam svoje moči. Zapomni si: midva se morava pogo-
varjati, morava poslušati drug drugega.

Hodnik.

FRANC: Ja.

Kopalnica.

GORAN: Dvanajst let se nisva toliko pogovarjala, odkar si
me zadnjič pretepel.

Hodnik.

FRANC: Ja.

Kopalnica.

GORAN: Zdaj me nekaj časa ne boš videl, potem te bom
poklical po telefonu.

Hodnik.

FRANC: Ja.

Kopalnica.

GORAN: Pojdi spat. Utrujen si.

Hodnik: FRANC se obrne, gre.

9 STOPNIŠČE FAKULTETE

GORAN *sedí ob ograji. Dopoldanski vrvež. Iz pritličja se
vzpenja profesor TERČIČ. Srednja generacija: obleka, kra-
vata, aktovka, svetovljanske manire. Zadihan je. Ko zagleda
GORANA, je prijetno presenečen.*

TERČIČ: O, lej ga! Nazdar!

GORAN: Bog vas živi.

TERČIČ: Redek gost, ali – izgubljeni sin?

GORAN: Zakaj se ne peljete z dvigalom?

TERČIČ: Zaobljubil sem se svojemu zdravju, da bom hodil
peš! Baje obstaja nekakšna zveza med stanjem naših hrbten-
nic in preskakovanjem stopnic. Pa ti – si prišel prijaviti diplo-
mo?

GORAN: Tako zagrizeni pa spet nismo. Ne, prišel sem se
nadihat akademskega zraka.

TERČIČ: No, ja – tu zunaj, na stopnišču – je že nekoliko
razredčen. V knjižnici je primernejša koncentracija.

GORAN: Eno mačko čakam.

TERČIČ: Torej boš delal v naslednjem roku?

GORAN: Sploh ne mislim delat.

TERČIČ: *(Šokiran)* Kakšni štosi so pa to?

GORAN: Papir me ne zanima.

TERČIČ: Izvirno, res. Duhovito! Zakaj si potemtakaem štiri
leta gulil te klopi?

GORAN: Hotel sem rešiti nekaj svojih problemov. Pravza-
prav – vse.

TERČIČ: In?

GORAN: Tam sem, kjer sem bil.

GORAN *pokima, krene po stopnicah navzdol.*

TERČIČ: Goran!

GORAN: Obstaja nekakšna skrivna zveza . . .

TERČIČ: Goran, počakaj!

TERČIČ *gleda za njim, zmeden, nemara nekoliko presu-
njen. GORAN se izgubi v vrvežu avle.*

10 PREDAVALNICA

Konec predavanja. Študentje zapuščajo učilnico.

GORAN *stoji pri vhodu.*

NENA *je obsedela v klopi. Zagleda GORANA na vhodu, mu
pomaha.*

GORAN *prisede.*

GORAN: Me vzameš na stanovanje?

NENA: Je to ljubezenska izjava?

GORAN: Nimam kje spat.

NENA: Misliš to noč, ali . . . ?

GORAN: Mislim na čas, ki "bobneč" prihaja!

NENA: Če te vzamem? To je enosobno stanovanje. Mislim,
še vedno je enosobno.

GORAN: WC in knjižnica v istem prostoru.

NENA: A ti lahko spiš s katerokoli punco hočeš?

GORAN: Kako to misliš?

NENA: Tako: srečaš punco, greš z njo nekaj spit in potem v
posteljo.

GORAN: V principu – ja. Ampak . . .

NENA: Ampak?

GORAN: Prvič skoraj vedno odpovem.

NENA: Zakaj?

GORAN: Zatajim pač . . . Ne vem.

NENA: Nimaš erekcije?

GORAN: Tako – tako . . .

NENA: Pa naslednjič?

GORAN: Naslednjič je okej . . . V okviru mojih možnosti.

NENA: Srčkano.

GORAN: Kaj si rekla?

NENA: Najbrž nimaš rad, če je mačka napadalna?

GORAN: Take kot si ti se mi zdijo ravno pravšnje.

NENA: Delujem zaupno?

GORAN: Oseбно.

NENA: A-ha. Tu smo torej.

GORAN: Kje?

NENA: Ti bi rad menjal: osebno za osebno. Ampak – to je
nevarno. Lahko se zaljubiš. Sicer ti pa tega ne bištela v mi-
nus.

GORAN: Da si ti slučajno česa ne domišljaš?

NENA: A greva nekaj spit?

GORAN: Nimam kinte v žepu.

NENA: Jaz sem gostilničarska hči, no problem.

11 SAVNA

NENA *in GORAN ležita gola vsak na svojem pogradu. Oba
se močno potita. Peščena ura kaže, da sta notri že deset
minut. Pogovor poteka v tonu in intonacijah, ki so značilne
za ljudi, ki so na tem, da zaspijo.*

GORAN: Imam določen krog ljudi, s katerimi se občasno
družim.

NENA: Družiš se?

GORAN: Če tako nanese.

NENA: Nimaš prijateljev.

GORAN: To je vse pomorjeno: leže v miakah moje mično-

sti in brezbržnosti.

NENA: Brez izjem?

GORAN: Praviloma.

NENA: Likvidator.

GORAN: Ne. Odločili smo se za samomoro.

NENA: Pustil si jih, da se ubijejo.

GORAN: Vzemajmo smo si privoščili ta luksuz: umrli smo eni za druge. Vse skupne poti so skupne le do prvega večjega križišča, tam se nujno razidejo. Nič več črede. Nič več hleva. Ni zavetja. Ni potuhe.

NENA: Ni druge možnosti?

GORAN: Zame?

NENA: Tako srečna sem, če se lahko navdušim. Vse bi dala, da to traja in traja.

GORAN: Lahko občudujem; ne zmorem navdušenja.

NENA: Če sem navdušena, sem topla – lahko se predam – lahko se žrtvujem.

GORAN: Vse utopije se končajo v kurcu.

NENA: S človeka posrkaš cvetni prah in ga odpišeš. Ni to vendarle površnost?

GORAN: Ne boj se, jaz sebe ne spoštujem.

NENA: Če iz cvetnega prahu narediš strup, če si cepiljen proti temu, da ljudi osrečuješ, si preklet.

GORAN: Iz sebe si prazen, iz drugih si kdorkoli, kot nekdo si razcepljen. Preklet si v vsakem primeru.

NENA: Biti nekdo – je to stvar odločitve?

GORAN: Kako naj pohabljenec odloči, da ne bo več pohabljen?

NENA: Če nisi prizanesljiv s seboj, ne moreš verjeti v popolnost.

GORAN: Jaz vem, da je nepopolnost vse, kar je.

12 LJUBLJANSKA PLINARNA

Dvorišče. Prodajni oddelek je obdan z visoko mrežno ograjo. Na vidnih mestih so izobešena običajna plinamiška opozorila. GORAN z vplačilnim listkom čaka v vrsti. Delavec v oranžnem kombinezonu in v umazanih rumenih usnjenih rokavicah prevzema prazne plinske jeklenke in jih zamenjuje za polne. GORAN odda potrdilo o vplačilu. Njegov listek je zmečkan in vlažen. Delavec se v zamahu naglih avtomatiziranih gibov za hip ustavi in pogleda v račun, ki je od svaljanja v potnih prstih praktično nečitljiv. GORAN vzdigne oranžno prepleškano jeklenko z obema rokama in jo z drobnimi – stopicavo poplesujočimi koraki zanese k zadku pošvedranega spačka temno oranžne barve. Prtljažna vrata avtomobila so na stežaj odprta. Na dnu prtljažnega prostora je zlizan, blaten, zimski avtomobilski plašč. GORAN spravi jeklenko v notranji obroč plašča in zapre prtljažna vrata.

13 NENINA SPALNICA

Razmetan, banalno opremljen prostor. GORAN je v dežnem plašču in z volneno kapo na glavi zleknjen na nepopravljeni postelji. Ob njem je pod prešito odejo nekaj, kar ima podolgovato obliko in bi – z ozirom na prostorninsko obilnost – utegnilo biti karkoli. Prsti GORANOVE leve roke drsijo po obodu tistega, kar se skriva pod odejo. GORAN sunkovito vstane, sezuje škornje in nogavice, stopi h gramofonu, ga vključi in spusti iglo na začetek Mozartove "Eine kleine Nacht Musik v G-duru". Glasba. GORAN se vrne k postelji z nasprotni strani, prižge cigareto in okobal zajaha gmoto, ki je pod odejo. Ko previdno potegne tkanino k sebi, se prikaže vrhnji del oranžne plinske jeklenke. GORANOVA roka objame plinski ventil se brez omahovanja zavrti v levo. Krčevito stisnjena pest se ne odmakne od kapice ventila, oklepa se ga nekaj trenutkov, potem se nenadoma odločno zavrti v desno. GORAN razjaha plinsko bombo, se zažene proti vratom in zapusti sobo.

14 ULICE MESTA

GORAN teče. Izgine iz kadra.

GORAN teče. Izgine iz kadra.

GORAN teče. Izgine iz kadra.

15 ULIČNI KIOSK

Prodajalna pom frita.

Prodajalka porine fantu, ki stoji v vrsti pred GORANOM, v roke vrečico s krompirjem.

FANT: Koliko?

PRODAJALKA: Dvajset –

FANT: Kaj bomo pa s socializmom, če bo krompir po dvajset?

PRODAJALKA: Krompir je po dvajset, socializem je pa za stonj.

GORAN nese v usta polno pest krompirja.

16 MODERNA GALERIJA

GORAN in NENA postajata pred slikami stalne zbirke: Bernik. Dialog teče, ne da bi se pogledala.

NENA: Plinska bomba v postelji. Kaj si hotel s tem?

GORAN: Nimam pojma. (Čez hip) Včasih imam napad . . .

NENA: Napad?

GORAN: Ko mislim, da bom kar umrl.

NENA: Z bombo v naročju?

GORAN: Ah, bomba je zraven samo za okras . . .

NENA: Imaš občutek, da rad govoriš resnico?

GORAN: Večkrat se mi ne ljubi izbrat pravih besed – pa kar nekaj zinem. Nekaj približnega. Čez pet sekund bi se izrazil povsem drugače. Hočem reči, da bi o isti stvari povedal čisto nekaj drugega.

NENA: To pomeni, da problem ni v izbiri besed, ampak v izbiri misli.

GORAN: To je tisto. O vsaki stvari lahko misliš na več načinov.

NENA: Ne moreš, če si iskren.

GORAN: Če res hočeš biti iskren, moraš blekniti vse, kar ti pride na misel. Recimo: Na vprašanje "Kako se počutite?", lahko odgovoriš: "Ni za prehaliti!". Ali: "Čutim neko energijo v sebi, a ne vem, kako bi jo izrazil." Ali: "Apatičen sem, za nič mi ni, delati ne morem." Ali: "Plaval bi na odprto morje!" Ali: "Moje čustvovanje je ponotranjeno, dušeno, razdražljivo in občutljivo. Moja agresivnost je zavrti in introjcirana. Razporeditev je poudarjeno disforično, čemur se nikar ne čudite, ker sem shizoidna duševna konstitucija."

NENA: Ne boš zanikal, da kakšne izjave bolj držijo, druge manj.

GORAN: Nasprotno. Vsaka zase je povsem ustrezna, vse skupaj pa so komaj zadostne.

NENA molči.

GORAN: Od nekdaj lepe so poljanke slovele, al lepše od Nene – bilo ni nobene.

NENA: Si zdaj zardel?

GORAN: Ne, nikdar ne zardim, če citiram.

NENA: Mene ni sram, če sem iskrena.

GORAN: Tvoji stavki so vroči, moji so mrzli. V glavnem skušajo polepsati, skriti, zbežati. Kadar jim to ne uspe, zardim.

NENA: Ker si preveč povedal?

GORAN: Ker sem premalo povedal.

NENA in GORAN se pogledata. Prvič. Drugič. Tretjič. Stojita obrnjena drug proti drugemu.

NENA: Je zdaj dobro?

GORAN: Bojše.

GORAN izbira besedo, da bi se popravil, a se samo nasmehe.

NENA in GORAN sedita za mizo v kotu. Glasba.

GORAN pije mrzli čaj.

NENA ima na mizi blok z zapiski s predavanj. Piše. Bližnji posnetek razkrije, da je začela pisati s kulijem, ki je odpovedal. Zdaj nadaljuje pisanje s črtalom za oči. Beremo: SPODAJ PODPISANI GORAN ČERNIGOJ OBLJUBLJAM NENI POTOČNIK, KI JO IMAM OBČASNO ZMerno RAD... (Od tu dalje s črtalom), DA NE BOM SAMODEJNO PREKINIL ŽIVLJENJA, DOKLER BO NAJINO DRUŽENJE RELATIVNO ZNOSNO. PODPIS.

NENA: (Vrže blok pred Gorana) Podpiši.

GORAN: (Na hitro preleti črke, se nasmehne) Ne.

NENA: Podpiši!

GORAN se zaguga v stolu tako močno, da se zadnji nogi spodmakneta, stol zdrsne po gladkih tleh in GORAN zgrmi na tla.

18 VOJAŠNICA – ULICA – PLOČNIK

Jutro. Na poti iz diska proti domu. V spačku igra kasetnik. Na sprednjem desnem sedežu je skoraj prazna bela steklenica brez etikete, zamašena je z navadnim plutovinastim zamaškom. Na prostoru, kjer običajno počivajo sovoznikove noge – pokončno stojijo visoki ženski škornji. Preko njih so malomarno navržene črne hulahupke.

Spaček valovi po neravni tlakovani cesti.

GORAN šofira. NENA, z obrazom obrnjena proti GORANU, s hrbtom proti volanu, sedi na njegovih mečih, z rokami se oklepa sedežnega naslonjala, s spodnjim delom života se ritmično prižema h Goranovemu mednožju, pri čemer se s stopali narahlo odtraja od tal avtomobila.

Spaček se s prižganimi lučmi vozi po prazni cesti.

Spaček se z vžganim motorjem ustavi ob kasarniški ograji. Na prostranem dvorišču vojašnice poteka jutranja telovadba. Slišijo se glasovi razvodnikov in desetarjev "En, dva, en dva..."

NENA je zdaj naslonjena na volan, z glavou usločeno nazaj, dolgi razkuštrani lasji ji skoraj zakrivajo obraz, roke se vročično oklepajo Goranovega vratu, las, ramen.

GORANOV pogled je obrnjen vstran, na desno, njegove kalne oči so uprte v do pasu gole vojake.

NENA za hip obmiruje, nato se nasloni nazaj tako, da pri tem nehote pritisne na trobljo. Hupanje naredi, da četa, ki je najbližje ograji, preneha s telovadbo in se ozre proti avtomobilu.

Vojaki stečejo k ograji.

GORAN požene spačka.

19 NENINA PREDSOBA

Telefonski pogovor.

GORAN in NENA sedita na parketastih tleh, ki so sveže pološčena. GORAN drži slušalko, NENA tišči uho zraven.

Pri Černigojevih zvoni telefon, MARIJA dvigne slušalko.

GORAN: Kako je pri vas? Se je svet podrl, ali še stoji?

MARIJA: Goran!

GORAN: Ste živi, zdravi?

MARIJA: Čakaj, poklicala bom očeta! (Proti vratom) Oče!! (V slušalko) Pa ti?

GORAN: Jaz sem še.

Oče FRANC in mati MARIJA zdaj sedita vsak k sebi na različnih koncih dnevne sobe. Hiša očitno premore dva telefonska aparata. Franc je sicer moral svojega prinesiti iz sosednega prostora, zato zdaj sedi na pručki ob vhodnih vratih v zakonsko spalnico, saj mu prekratek podaljšek ne dovoljuje, da bi se bolj približal soprog.

MARIJA: Goran, midva z očetom sva v nemogočem položaju!

GORAN: Kako vama zavidam!

MARIJA: Kaj?

FRANC: Oprosti, vedeš se popolnoma neodgovorno!

MARIJA: Tisti referent z vojaškega urada vsak dan telefonira... In ker nisi šel po denar za vožnjo, so te prišli iskat milčniki!

GORAN: Pa me ja niso odpeljali?

FRANC: Bodi tako ljubezniv in mi povej, kaj misliš, za boga!

GORAN: Če me niso odpeljali, bojo morali še nekaj časa potrpeti: to mislim.

FRANC: Se zavedaš posledic?

GORAN: Fotr, ne začenjaj spet!

MARIJA: Ljubi moj, jaz vem, da ti je hudo...

FRANC: (Pokrije slušalko z roko in zavpije proti ženi) Vprašaj ga, kje je! Naslov!

GORAN: Ne bom povedal. Nisem na glavo padel.

FRANC: Hočem govoriti s tabo! Slišiš?

GORAN: Bi se spet rad pretepal?

MARIJA: Goran, srček moj!

GORAN: Na koncu sem z živci...

MARIJA: Hočem te videt!

GORAN: Ti si kot Varaždin!

FRANC: (Ne more se več kontrolirati, eksplodira) Jugoslovanska ljudska armada je porok za neodvisnost te dežele, ki je tvoja domovina! Domovina, ki je ne zaslužiš, drekač ušivi!

MARIJA: Franc!

GORAN: A to bereš iz časopisa ali kar iz glave govoriš?

FRANC: Ti nisi dedec, ti si...

MARIJA: Nehaj!

FRANC: Navaden pezde!

NENA: (Ne zdrži več, zatuli v slušalko) To ni res!

GORAN: (Odloži slušalko) Kaj se ti mešaš v to! Kot da bi bilo zanje važno, kaj sva midva!

NENA: Kdo – midva?

MARIJA: Kdo je? Kdo to govori?

20 MESTNE ULICE, ROŽNIK, MESTNE ULICE

GORAN v trenerki teče po levi strani ceste.

GORAN teče po isti cesti, v isto smer po desni strani.

GORAN na trim stezi.

GORAN teče ob železniški progi.

21 FAKULTETA: HODNIK, PREDVALNICA

Profesor TERČIČ je zaključil delo v kabinetu in zaklepa pisarno. Noč. Luči ne gorijo. Hodniki fakultete so osvetljeni posredno, skozi velika okna vdira svetloba cestnih svetilk in odsevi luči iz sosednjih zgradb. TERČIČ stopa po temačnem hodniku, zastane. Zazdi se mu, da iz ene izmed predavalnic sliši glas. Prisluhne.

GORAN: (OFF) Moderna psihologija v principu ostaja zvesta dekla kapitalnih odnosov, njihova funkcija takorekoč, ki problem človeka projicira skoraj izključno v perspektivi družbenega projekta. Naša psihiatrija pretežno posreduje v smislu zmanjševanja absolutnega števila "motenih posameznikov", ki so s stališča utopičnega sistema – neuporabni proizvajalci gmotnih, emotivnih, doživljajskih, vrednostnih in drugih dobrin. Njeno delovno področje je torej reaktiviranje utopičnih mehanizmov. Pri tem je seveda nujno poudariti, da kategorijo utopije ne uporabljam zgolj v njeni ideološki udejanitvi, temveč jo pojmem širše – kot model za vsakršno inštitucionalizirane civilizacijske fenomene.

TERČIČ opazi svetlo špranjo na dnu temačnega hodnika in neslišno steče do vrat. TERČIČ vidi GORANA, ki stoji na predavateljskem prostoru in govori golim stenam: v klopeh učilnice ni nikogar.

GORAN: V trenutku, ko se je utopija inštitucionalizirala, ko je torej postala projekt družbenega sistema, je bila zgodovi-

na ukročena. Spremenila se je v državno banko človeškega časa. V mestno hranilnico dejanj. Odtlej so življenjski časi posameznikov in njihova dejanja vselej na razpolago kot obratni kapital utopije. Alternativne ideje, se pravi tiste, ki se ne vklapljajo v utopične modele družine, vzgoje, politike, proizvodnje, naroda itn. — v vsakem primeru pohablajo svoje roditelje in nosilce. Borci, pogani, šeligovski ljudje, ki so se odločili, da gredo do konca — marširajo z žarečimi očmi v golgoto, gorje, prepade in mrak. Do pogina. Na krilih smrti letijo proti soncu, ki sije na visokem nebu. Usoda tistih drugih, ki kot trgovci, manipulantje, manekeni, švercajo ponarejen drobiž v utopične institucije — je usoda motenih dvoživk. Pred nami rastejo pošasti z dvema glavama, dvema srci, štiri nogami. Sleherno njihovo dejanje je v svoji — na videz — sprotni, neposredni, spontani razsežnosti zgolj predigra, zgolj priprava za druga — tehtnejša in odločilnejša dejanja. Gorje jim, ker pozabljajo na znamenit verz beatlesov "Life is very short and there's no time..." Fuš alternativci v resnici ne funkcionirajo na nobenem nivoju. Ne na nivoju alternative, ne na nivoju organizirane — tradicionalne utopije.

V naravi utopije je, da totalno manipulira gibanje duha v kontekstih, ki so neizogibni člani v procesu njene samouresničitve. Na ravni psihologije posameznika je potemtakem vse odločeno z njegovo pripravljenostjo, da sprejme koncept — po katerem nepričakovan, zavraten vdor divjega ne-programiranega časa in nenapovedanih dejanj — enostavno ni mogoč. Ni pa mogoč preprosto zaradi tega, ker je ta posameznik ves svoj čas in vsa svoja dejanja vnaprej, kot dolgoročno vezano hranilno vlogo izročil družini, partiji, narodu, vojski, delu, banki. Zlata rezerva utopije. Delničarstvo. Čakaš na obresti. Resnično pomembne, usodne, ključne reči, tako obljublja Obljuba, se bodo zgodile šele na koncu, ko se njihova absolutna, ekstatična, omamna dopolnitev napoveduje s fanfarami in tuši zgodovine. Zdajšnjost je coitus interruptus. Človeške ure, dnevi, leta niso cilj, temveč sredstvo, njihovo bistvo je zaobjeto v provizoričnosti, prehodnosti, nestvarnosti življenjskega časa. Človeški vek mineva "V pričakovanju Godoja". Čehov in Beckett sta prva dojela kastracijski sindrom sveta, ki ga živimo: vse pogloblitve institucije naše civilizacije smo spremenili v avtoritativne banke svojega časa in svojih dejanj, v brezosebne izkoriščevalce svojih mrtvih kapitalov.

Zato smo sklenili, da svoj čas držimo doma — v nogavici. Svoja dejanja smo zašili v kovter. Ne zaupamo bankam! *TERČIČ, ki je že nekaj časa, zgrožen, okleval, ali naj zbeži ali ostane, se odloči, obrne in z naglimi koraki steče po hodniku.*

22 NENINA KUHINJA

GORAN in NENA sedita ob steklenici črnega vina. V zraku: slovesnost, na mizi bel prt, kozarci od jogurta pobarvani v živimi barvami. Trčita.

NENA: Čestitam.

GORAN: Hvala.

23 SPALNICA V NENINEM STANOVANJU

Zdi se, da GORAN spi. NENA leži poleg njega in ga opazuje. GORAN izgovarja besede, ki jih ni mogoče razumeti. Njegovo govorjenje nikakor ni podobno maniri, ki je značilna za ljudi, ki jih tlači mora. Veliko bolj umirjeno je, prav nič napeto, zveni kot dialog.

24 KUHINJA V STANOVANJU ČERNIGOJEVIH

GORAN je z vrvo za obešanje perila trdno privezan k majhni, a masivni zajtrkovalni mizi, ki je vpeta v strop in tla kuhinje. Z visoko dvignjenimi rokami stoji pritisnjen ob rob jedilne

površine, ki je z nasprotnim koncem vdrela v steno. Z glavo je prikleščen med zaključna stebra konstrukcije. V nogah je rahlo razkoračen.

Poleg njega, v mehkih flanelastih hlačah z naramnicami, v srajci z zavahanimi rokavi in nizkih škornjih, stoji MILAN. Maha z veliko leseno kuhavnico Goranu pod nosom, grozi.

MILAN: Pazi, ne bom te mučil, če boš pameten. Ne bom ti pulil nohtov, ne bom ti zabadal igle v spolovilo, ne bom te mlatil po podplatih. Zahtevam samo eno: da mi poveš v obraz vse, kar misliš o meni. Če ne boš hotel, te bom klofuta! s tole kuhavnico po zobeh in licih. Torej: zakaj me sovražiš?

GORAN: Jaz ne znam govoriti.

MILAN: Ne laži, ne zajejavaj, ne zavlačuj. (Ga udari)

GORAN: Ne sovražim te.

MILAN: Kaj čutiš do mene?

GORAN molči, MILAN ga nekajkrat klofne s kuhavnico po licih.

GORAN: Prezir.

MILAN: Dobro, naprej.

GORAN: Pomilovanje, brezbržnost, ogorčenost, nežnost.

MILAN: Kurba, prefrigana.

GORAN: Zavist.

MILAN: To verjamem. Govori naprej. Mirno lahko rečeš karkoli, ne bom se jezil. Vem, da si v težavah. Jaz nisem. Jaz sem psihično zelo stabilen. Mene zlepa ne vržeš iz tira. Nisem važen in ne mislim, da sem boga začopatil za jajca, ampak nisem kdorkoli! To ti bom prejkoslej dokazal. Če si v stiski, lahko računaš z menoj. Torej — zakaj mi zavidáš?! GORAN: Ker si žvečilni gumi, ker si vrstna hiša, ker si vitorjev avtobusni žeton, ker si železna tračnica.

MILAN: Če sem jaz tračnica, si ti čarovnik. Imaš moč, da začaraš ljudi v karkoli hočeš: da jim je lepo. Da ne trpijo. Da imajo duše narejene po principu kvarc ur. Samo zamenjaš baterijo. Sonce sije na visokem nebu.

25 SPALNICA V NENINEM STANOVANJU

NENA položi mokro brisačo na Goranovo čelo. GORAN odpre oči, potipa brisačo.

GORAN: Pa — kaj ti je? Zakaj mi daješ to cunjo na čelo?

NENA: Sanjal si.

GORAN: Ne, to niso sanje, to je moja nova tehnika.

NENA: Kakšna tehnika?

GORAN: Pusti me, da končam to stvar, boš?

NENA: Seveda.

GORAN se obrne, zapre oči.

26 KUHINJA V STANOVANJU ČERNIGOJEVIH

Ista situacija kot prej.

GORAN: Kje sva ostala?

MILAN: Sonce sije na visokem nebu.

GORAN: Ja. Sonce sije na visokem nebu. Zdaj mora priti najina mati.

Na vratih kuhinje se pojavi MARIJA v spalni srajci.

MARIJA: Ne vem, kaj bomo jedli, ne vem, kaj bomo pili, ne vem, kje bomo spali. Od česa bomo živeli? In v takšni situaciji ti, Goran, razbiješ uro, samo zato, da bi videl, kako je narejena. To je višek! Vsake radovednosti mora biti enkrat konec. Vse ima svoje meje.

GORAN: Zdaj ni več časa.

MARIJA: Čas je, le da mi ne vemo, koliko je ura.

MILAN: Sonce sije na visokem nebu.

27 NENINA SPALNICA

GORAN odpre oči. NENA ga pozorno opazuje.

GORAN: Nima smisla, da nadaljujem.

NENA: Ne gre?

GORAN: Nisem dovolj zbran. Drugič.

Objem, poljub, ljubezenska igra.

NENA: Ti si čarovnik.

GORAN: Nisem še. Bom.

28 POŠTA – SPREJEMNICA ČERNIGOJEVIH

Jutro.

GORAN v telefonski govorilnici.

MARIJA vzdigne slušalko.

GORAN: Pridi v Tivoli.

MARIJA: Kdaj?

GORAN: Takoj.

MARIJA: Kje se dobiva?

GORAN: Pridi v bližino ribnika. Sama, brez neumnosti. Jaz te bom poiskal.

Goran odloži slušalko.

29 V PARKU

Na klopi sedita GORAN in MARIJA.

GORAN: Stanujem pri eni puncici.

MARIJA: Kdo je ta punca?

GORAN: Nena.

MARIJA: To mi nič ne pove. Čigava je? Kaj počne v življenju?

GORAN: Mama, veš, da ne maram takih vprašanj.

MARIJA: Vsak človek nekam sodi, ima dom, ima starše, ima poklic! Jaz ne znam drugače vprašati!

GORAN: V redu. Piše se Potočnik. Doma je iz Poljanske doline. Študira drugi letnik psihologije. Oče je gostilničar. Mati ji je umrla. V Ljubljani ima garsonjero. Si zdaj zadovoljna?

MARIJA: Si vsaj nekaj predstavljam. Kaj bi pa ti povedal o njej, če jaz ne bi drezala vate?

GORAN: Povedal bi, da je izpolnila olimpijsko normo, da je opravila kvalifikacije, da se je plasirala v naslednje kolo in da bo verjetno tekla v finalu.

MARIJA: Se ukvarja s športom?

GORAN: Jaz nisem športna panoga.

MARIJA: Jaz pa nisem stara dvajset let in te prosim, da se z menoj spodobno pogovarjaš. *(Čez čas)* Kaj misliš zdaj?

GORAN: Ta hip poskušam uganiti, kaj bo tvoje naslednje vprašanje.

MARIJA: Ko sem rekla "zdaj", nisem mislila "ta hip" . . . Oh, Goran, nima smisla da se to greva. *(Čez čas)* Jaz sem šla v vojaški urad in sem rekla, da si bolan. Rekla sem, da si zelo bolan . . .

GORAN: *(Jo prekine)* Jaz nisem bolan.

MARIJA: Čakaj, zdaj jaz govorim. Rekla sem, da si zelo bolan, da ne vemo, kje si, da smo vsi v skrbeh zate, kar je res, in potem so poklicali očeta in strica Toneta in so naredili zapisnik, in so rekli, da potrebujejo potrdilo o zdravljenju v ustrezni ustanovi in da se pač, brž ko se pojaviš, moraš obvezno zglasiti pri njih. Torej, glede na vse to, te jaz še enkrat vprašam: Kaj misliš zdaj?

GORAN: Rekla si, da sem nor.

MARIJA: Rekla sem, da imaš težave.

GORAN: Ja, rekla si, da sem nor.

MARIJA: Rekla sem, da si se spremenil, rekla sem, da nihče ne razume, kaj se s teboj dogaja. In to je čista resnica.

GORAN nekaj časa molči, MARIJA ga gleda, ne upa črhniti.

GORAN: Poslušaj me dobro.

MARIJA: Ja.

GORAN: Zdaj bom govoril normalno.

MARIJA: Ja.

GORAN: Vse boš lahko razumela.

MARIJA: Ja.

GORAN: Ti veš, da jaz nisem nor.

MARIJA: Ja.

GORAN: Ti veš, da imam nadnaravno moč.

MARIJA: Vem.

GORAN: Imam moč, da iz sebe naredim dva človeka: dva Gorana Černigoja.

MARIJA: Vem.

GORAN: Ti veš, da si moja mati, da si me rodila, da si me dojila, da si vedno verjela vame. Ali verjameš vame?

MARIJA: Verjamem.

GORAN: Ali verjameš, da imaš dva sina v meni?

MARIJA: Verjamem.

GORAN: Dva sta, razumeš?

MARIJA: Razumem.

GORAN: Odcepiti se morata, razumeš?

MARIJA: Razumem.

GORAN: Ne moreta več dihati skupaj, jesti skupaj, ljubiti skupaj!

MARIJA: Ne moreta.

GORAN: Ker sta različna.

MARIJA: Različna sta.

GORAN: Mati, samo malo časa mi še daj, samo še malo potrpi – in eden od naju bo šel k vojakom.

MARIJA kot v transu slovesno priklama.

GORAN: Zdaj pojdi domov, molči in čakaj.

MARIJA poljubi sina v čelo, se obrne in počasi izginja med drevesi v gosti megli.

30 ATLETSKI ŠTADION

GORAN sedi na tribuni in strmo opazuje atletsko stezo.

GORAN preskoči ograjo, stoji na tekaški stezi.

31 NENINA SPALNICA

NENA in GORAN ležita tesno objeta.

32 PSIHIATRIČNA SOBA

TERČIČ leži na kavču. Ob njegovem vzglavju sedi GORAN.

TERČIČ: Vem, da si dober hipnotizer. Ampak mene ne boš. Jaz sem trd oreh.

GORAN: Nima smisla, da se upiraš. Ti si lupina. Kje je Boro?

TERČIČ: Jaz sem Boro.

GORAN: Kje je moj profesor?

TERČIČ: Jaz sem tvoj profesor.

GORAN: Kje je moj prijatelj?

TERČIČ: *(Čez čas)* Odcepil se je.

GORAN: Ti su lupina.

TERČIČ: Jaz sem lupina.

GORAN: Kje je jedro?

TERČIČ: Boro je jedro.

GORAN: Boro ni jedro. Jedro sta bombardirala.

TERČIČ: Boro je razcepljeno jedro.

GORAN: Kako sprožiš verižno reakcijo?

TERČIČ: Midva sva šla na dim.

GORAN: Marihuana?

TERČIČ: Ja.

GORAN: Kritična točka me zanima. To mi povej.

TERČIČ: Obvladaš travo?

GORAN: Ne.

TERČIČ: Potem moraš –

GORAN: Kaj?

TERČIČ: Ne vem, midva sva šla na travo.

GORAN: Zberi se.

TERČIČ: Potrebuješ izhodiščno predpostavko. To imaš.

GORAN: Kaj še?

TERČIČ: Kri.

GORAN: Kri?

TERČIČ: Rabiš kri. Simbol smrti.

GORAN: Dobro. Še nekaj manjka. Bom takole vprašal: v čem je štos trave?

TERČIČ: Trava je proces, razumeš, trava je gibanje. Skozi gibanje prideš do kritične točke. Gibanje te pripelje do križišča. Tam se vse začne.

GORAN: In potem?

TERČIČ: Potem se vse odvija samo od sebe.

GORAN: (Čez čas) Okej.

TERČIČ: Lahko prižgem?

GORAN: Jasno. Vse je jasno.

TERČIČ kadī.

33 KUHINJA ČERNIGOJEVIH

Kuhinja je videti kot pred velikonočnimi prazniki.

MARIJA peče kolačke, pecivo, potice. Vse povsod, navkljub kupom že spečenih dobrot, rastejo nove.

MILAN v mehkih flanelastih hlačah z naramnicami, v srcaji z zavihanimi rokavi in nizkih škornjih in z veliko leseno kuhavnico v roki postopa okoli zajtrkovalnega pulta.

34 VRT VRSTNE HIŠE

Vrtna garnitura. Šnopček.

TONE in FRANC nazdravljata.

Nemški ovčar laja.

35 NENINA SPALNICA

NENA spi sama v postelji.

36 ATLETSKI ŠTADION

Po atletski stezi praznega štadiona drug za drugim drvita dva spačka. Avtomobila sta popolnoma enaka. V obeh sedi GORAN. V prvem trenutku se zdi, da se vozili zasledujeta. Oddaljujeta se in približujeta.

Kasneje dobimo vtis, da ne gre za dirko. Ko vožnjo upočasni prvi, enako stori tudi drugi.

Prvi spaček se ustavi, obstane. Enako stori drugi.

Iz prvega izstopi GORAN PRVI, iz drugega GORAN DRUGI. Sklonita se nad tartansko stezo in jo skrbno opazujeta. odkrijeta sledove sveže krvi. Vrneta se k avtomobilom. Vozniška sedeža sta premočena s krvjo.

Njune kretnje so takorekoč identične. Ko poskušata ugotoviti, odkod kri, otipavata različne dele svojih teles. Na desni rami je izboklina. Slečeta majici. Zdaj vidita, da se je meso tam razcvetelo kot od zadetka dum-dum krogle. Iz skoraj strjene krvi štrli bakrena ploščica, ki se je ne da izpuliti. Na tenki, svetli ploščici so vgravirane kitajske pismenke.

GORAN PRVI in GORAN DRUGI sedeta v avtomobila in poskušata vžgati motorja. Akumulatorja sta prazna.

GORAN PRVI zaloputne vrata avtomobila in začne teči po tartanski stezi. Teče mimo GORANA DRUGEGA, ki je odprl pokrov motorja, privlekel nekakšno orodje in zdaj brska okoli klem na akumulatorju.

GORAN PRVI teče po atletski stezi, GORAN DRUGI sede v avto, da kontakt, motor vžge. Goran DRUGI pospravi orodje, zapre pokrov motorja, znova sede v avto in se odpelje s štadiona.

GORAN PRVI še vedno teče po atletski stezi.

37 VOŽNJA Z AVTOMOBILOM PO PUSTI POKRAJINI

GORAN DRUGI vozi spačka. Rana na desni rami je zdaj videti popolnoma drugače. Spremenila se je v ne preveč grdo krasto, iz katere poganjajo dolge, voljne, mehke dlake. Okna spačka so odprta. Dolgi svileni laski iz kraste na rami vihrajo v vetru.

Sonce sije na visokem nebu.

38 ATLETSKI ŠTADION

Stric TONE sedi na tribuni. Na njegovi oficirski uniformi se svetijo majorski našitki.

Spaček na tartanski stezi se je spremenil v velikansko baklo: gori.

GORAN PRVI teče mimo tribune, pomaha TONETU z roko v pozdrav.

TONE mu odpozdravi.

Iz slačilnic steče desetina uniformiranih vojaških policistov. Približujejo se GORANU.

Čez čas ga dohitijo in tečejo za njim. Potem ga nekateri prehitijo in tečejo pred njim.

GORAN ne odneha. Teče naprej.

39 VOŽNJA Z AVTOMOBILOM PO PUSTI POKRAJINI

GORAN DRUGI vozi spačka.

Krasta na rami desne roke se je razrastla v nekakšno grbi podobno krtino iz katere ženejo rastlinski poganjki, drobne vejice s popki in lističi v grozdnatih brstih.

Skozi odprto streho spačka poganja kvišku majhno drevo.

40 ATLETSKI ŠTADION

FRANC in MARIJA sedita na tribunah.

V ciljni ravnini teka, na brezhibno pokošeni travi, je pod razpetimi šotorskimi krili improviziran nekakšen vojaški urad. Ob mizah sedijo naborna komisija, zdravnik, TONE, visoki oficirji.

Pred njimi so kartoteke, pisalni stroji, papirji, pečati.

Finiš teka, sto metrov pred ciljem: GORAN teče v isti vrsti s tremi policaji.

Oče FRANC in mati MARIJA se dvigata na tribuni.

GORAN PRVI uhaja zasledovalcem. Policaji vidno zaostajajo.

GORAN PRVI prihaja v cilj. Dviga roke.

Stric TONE ga ogrne z brisačo in pelje k mizam.

Površen zdravniški pregled.

GORAN PRVI podpisuje nekakšne papirje kot bi delil avto-grame.

FRANC in MARIJA ploskata na tribuni.

41 KAMNIT STOLP SREDI KRAŠKE POKRAJINE

Spaček, ki mu skozi okno raste mlada lipa, se po zapuščeni makadamski cesti približuje kamnitemu stolpu sredi pokrajine, ki je na redko poraščena z nizkim boričevjem. Stolp je na vzpetini, ki nadkriljuje dobršen del okolice.

Na leseni klopki pred okovanimi vrati stolpa sedijo trije vrtnarji. Rdečelični kraševci srkajo refoško vino in opazujejo oblak prahu, ki ga dviga bližajoči se avto.

Ob njih in pred njimi je vsakršno orodje: kramp, lopata, grablje, koš s hlevskim gnojem, vrtno škarje, vedra z vodo. Spaček se ustavi pred stolpom.

GORAN DRUGI previdno zleze iz avta z mlado lipo, ki mu raste iz hrbta in gre naravnost k vhodu. Odpre vrata in izgine v temi.

Vrtnarji mu z orodjem počasi sledijo.

Vrata stolpa se zaprejo.

42 ŽELEZNIŠKA POSTAJA

Noč.

Na peronu je gneča. Gruče vinjenih regrutov. Nekateri so že v vlak, drugi se poslavljaajo od sorodnikov in prijateljev.

Pitje in petje.

Ob zadnjem vagonu v kompoziciji stojita GORAN in NENA. Ona je mirna, on je zbran. Med njima je zanikrn kovček iz lepenke. Držita se za roke.

Dolgi pogledi. Poljub.

GORAN vzdigne kovček, stopi na stopnico vagona. Vlak potegne.

Dežurni železničar na peronu zapira vrata.

NENA vzdigne roko v pozdrav.

Vlak se oddaljuje.

43 "JEČA" – MONTAŽNA TRIK SEKVENCA

To je iz kamna pozidan, pokrit prostor, ki zaradi zarešetkanih okenskih odprtin visoko pod stropom, težkih okovanih vrat, vlažnih prstenih tal, popisanih sten, kible v kotu in zarjavelih železnih prstanov v zidovju – daje vtis zapuščene grajske ječe.

Visoko izpod stropa lije sončna svetloba.

Sredi prostora, živ zakopan, z desno ramo v zemlji živi DRUGI GORAN. Usta in veke se ritmično razpirajo in stiskajo, nosnice se širijo, gube na čelu in licih se nabirajo in ravnaajo.

Iz hrbta mu raste mlado, vitko deblo, prekrasna lipa, ki z vrhnjimi vejami že sega proti sončni svetlobi visoko v stolpu. Pogled od zunaj: Skozi okna starega kamnitega stolpa rastejo mogočne lipove veje in se razraščajo daleč od sten nad kraško senožet. Listi trepetajo v vetru, ptice krožijo nad stolpom, sonce sije na visokem nebu.

Pogled od znotraj: Od GORANA DRUGEGA je zdaj vidna le še roka, ki uvela in nekako prozorna štrli iz zemlje in prašni, kodrasti lasje, v katerih pajek spleta svojo umetnino. Korenine lipe so nabrekle, silovito kipijo iz zemlje in zdi se, da bodo s surovo močjo razgnale kamnite stene in razrile temelje stavbe.

Krošnja je zdaj mogočna, razvejana, ves stolp je poln njenih sokov. Listje trepeta na vejah, ki kot krčevito napete mišice upirajo svoje žilave, prožne moči v zidovje, ki se kruši: Tu in tam so že vidne svetle razpoke, ponekod v steni že manjka kamen, streho je razneslo.

Pogled od zunaj: Iz ruševin starega stolpa raste mogočna lipa. Kupi kamenja v nižje ležečih kotanjah. Burja upogiba visoko travo. Sonce sije na visokem nebu.

44 VLAK DRVI SKOZI POKRAJINO

Jutro. GORAN se pelje v oddelku drugega razreda. Na kolenih ima majhen kovček iz lepenke. Na kovčku: čebula, kruh, slanina, kos pehtranove potice. V roki drži nožek. Noge je stegnil na nasprotni sedež.

GORAN žveči. Gleda skozi okno.

Pokrajina beži mimo vlaka: kmetija, polje, gozd, cigani, svinje na pašniku, brzovajni drogovi, avtomobil na cesti, ki je vzporedna s progo, železniška čuvajnica.

GORAN žveči.

Diagonalno od Gorana, ki sedi ob oknu, je v kotu ob vratih stisnjen gospod srednjih let. To je profesor TERČIČ. Tako se je spremenil, da ga komaj spoznamo. Na kratko je ostrizen, brez brkov in skromno oblečen. Nosi očala z dioptrijo. Zdjaj je podoben nepomembnemu poštnemu uradniku. Za-

kašlja. GORAN ga pogleda.

TERČIČ: (V zadregi) Dober tek.

GORAN: Hvala (Čez hip) Smem ponuditi?

TERČIČ: Zjutraj nikoli ne jem, Zahvaljeni.

GORAN: (Čez čas) Če želite sedeti ob oknu, bom dal noge dol.

TERČIČ: Zelo ste ljubeznivi, ampak jaz zelo nerad gledam skozi okno.

GORAN: Ja?

TERČIČ: (Govori zelo mehko in prav nič vsiljivo) Svet, ki ga gledate skozi okno drvečega vlaka, se zdi mikavnejši od tega, ki vas obkroža, in tistega, v katerega ste namenjeni od tega, ki vas obkroža, in tistega, v katerega ste namenjeni. Izziva vas, buri domišljijo, vžiga nezdravo hrepenenje. Ne morete se ga dotakniti, ne morete stopiti vanj. Vlak, ki nas vozi proti določenemu cilju, stori, da so ta prostranstva, te slike, ti ljudje, ta čas – za nas, ki smo ograjeni tu znotraj, za vselej izgubljeni. Spoznanje, četudi bežno, da je svet kot celota, kot vseobsežna pričujočnost za nas, ki potujemo samo od točke do točke – nedosegljiv – zna biti boleče.

sko zagrinjalo navzdol. Kupe se pogrezne v pol-mrak. Objekti, mimo katerih vozi drveči vlak, se projecirajo na okensko zaveso, kar ima za posledico trepetanje svetlobe v oddelku. Vzdušje svetlobnih iger se vznemirljivo prepleta z rezkim zvočnim ritmom vlaka.

TERČIČ: To me ponižuje in naredi neskončno žalostnega. Veste, jaz sem tak, da bi se – recimo – čisto lahko z enim samim pogledom zaljubil v neznano deklico ob progli. To so muke, vam rečem. Mene tako zagrabi, da bi bil nekaj drugega, kot sem, da bi živel drugje, kot živim, da bi pripadal drugim osebam, kot pripadam, da je to nekaj nevzdržnega! Zato nikdar ne gledam skozi okno. Navsezadnje, veste, imam obveznosti v življenju. Ne morem kar tako izhlapeti. Enkrat sem to že storil. Enkrat sem že izhlapel. To je pošastno, vam rečem. Umreti je lažji del posla. Težje se je znova roditi. Zdjaj vem, da nič več ne morem. Ne morem biti v neskončnost nekaj, kar nisem, in ne morem se prepričati, da je prav, da ostanem, kar sem, ker je vse ostalo, kar bi morda še lahko bil – v bistvu enkovredno temu, kar že sém. Enako dragoceno in enako grozno. To so težave z enkratnostjo. GORAN vzdigne okensko roletto. Dnevna svetloba zalije prostor.

TERČIČ zapre oči.

Pokrajina beži ob vlaku.

Sonce sije na visokem nebu.

GORAN položi kovček na sosednji sedež, vstane, gre iz kupeja in po hodniku na desno.

TERČIČ odpre oči. Prižge cigareto. Gleda na hodnik.

Potem ne zdrži več, stopi iz oddelka na hodnik. Gorana ni nikjer.

Zadnja vrata zadnjega vagona so na stežaj odprta: Tračnici železniške proge so nekje v daljavi stikata v točko. Pragovi se z vrtočlavo hitrostjo oddaljujejo.

Sonce sije na visokem nebu.

Cuarnevaca, oktober 1982

STAMPEDO (filmski scenarij)

Vlak ustavi na postaji. Sneži. Stampedo izstopi, se ozre v nebo in zakorači na peron čez tire. Ko pride pod streho poslopja in se že napoti k vstopnim vratom v dvorano, začne nenadoma v njegovi bližini delovati stroj za relaksacijo nog. Stampedo obstane pred tresočo se napravo, usta se mu počasi ukri- vijo v nasmeh. S plesnim gibom pride v dvorano. Gre skozi. Obstane pred vhodom v železniško postajo. Vročina. Sonce žge. Stampedo mežika v sonce. Potem ovoha zrak, stopi par korakov naprej, spet nekajkrat povoha v to in ono stran, oslini prst in ga vzdigne pred oči, in stopi čez cesto mimo praznega avtobusa, edinega, ki stoji med oštevilčenimi postajališči avtobusne postaje. Čez čas pa mu postane le prevročje, spo- toma sleče kožuh in ga odvrže na tla.

Hodi mimo kina, potem mimo mlečne trgovine, spet je na preži, oči pozorno opazujejo. Zdajci se ustavi in prisluhne. Hipoma počene na tla in prisloni uho na asfalt. Vstane in se neodločno ozira. In ta hip prifrfo- ta iz pritličnega okna nad njim kokoš, predirljivo kokodajoč. Stampedo se v prvem hipu zdrzne, umakne se za korak, ampak potem ulovi notranje ravnotežje in se prezirljivo nasmehne ob pogledu na kokoš, ki zdaj razburjena hodi po cesti in kokodaka.

In Stampedo se bliskoma iz mirujočega stanja požene v hiter tek, seseka asfalt na ovinku s kratkimi, zaviralnimi koraki in nadaljuje tek v ravni črti po sredi ceste.

Priteče pred sodnijo in zadihan obstane. Ne ve kaj bi, ozre se v park nasproti sodnije, potem preiskajoče zdrsi s pogledom čez okna sodnije, se nezadovoljno ozre dol po cesti proti hotelu – takrat pa iz malodane vseh oken sodnije v desetinah prifrfo- tajo kokoši, presunljivo, blazno kokodajoč. Vseh barv. Stampedo se v skoku obrne tja, z glavo sklonjeno v napad, pred njim sodnija iz katere skozi zrak frfotajo kokoši.

Stampedo nagonsko začuti prisotnost človeka in se na mestu obrne.

Daleč spodaj na cesti, pri hotelu, zagleda visokega starca z dolgo, belo brado, ki vleče nekakšne kable. Starec prežeče obstane na mestu in spod čela strmi v Stampeda. Nenadoma starec spusti kable in s hitrostjo, ki mu jo v teh letih ne bi pri- pisoval, zbeži za vogal hotela.

Stampedo kot telepatsko povezan z njegovo reakcijo, isti tre- nutek se požene za njim, z divjo silo mladosti.

STAMPEDO: Oče! Oče!

Ko priteče čizza vogala pred hotel, zagleda proti vsem prič- kovanjem starca, komaj kakih pet, šest metrov pred sabo. Držeč se za srce, na koncu moči, izgine starec v hotelskih vratih.

Stampedo priteče v recepcijo in z novim zamahom sredi teka podvoji hitrost, da bi ujel starca, ki pa že zapira vrata dvigala in kot svetla kabina odhaja navzgor. Stampedo pade

z rokama na vrata, se še isti hip odžene in steče po stopni- cah.

Stampedo hitro, pa vendar zbrano, teče skozi nadstropja.

Priteče pred vrata dvigala v zadnjem nadstropju. Globoko zadihan. Tedaj pride tudi dvigalo. Sliši se, kako se odpirajo notranja vrata. Tedaj Stampedo sunkoma odpre še zunanja vrata in se zastrmi v prazen prostor pred sabo, to se pravi, nikogar razen sebe ne vidi v ogledalu. Tedaj pa zasliši korak- ce za svojim hrbtom in se ozre.

Po modrem tapisonu hodi proti vogalu bližnjega hodnika, v črno oblečen možiček, visok kakih petdeset centimetrov, s klobučkom polcilindrom na glavi. Zdajci pa, kot da je začutil Stampedov pogled na hrbtu, steče z veveričjo hitrostjo v hodnik. Stampedo za njim.

Ko pa priteče v hodnik, kaj zagleda? Že spet teče pred njim starec, kakih petnajst korakov oddaljen. In kako gibčno. Sta- rec izgine v nekih vratih.

Stampedo teče po stopnicah nekega starega, umazanega bloka, zidovi so pokracani.

Priteče na teraso in zasleduje slišne bežeče korake, odri- vajoč pred sabo vseppek čez teraso sušeče se kose belega perila. Nazadnje se pretolče skozi metež rjuh in skoči v kot za vogalom, edini kraj kamor je starec še mogel zbežati.

In res ta stoji tam, se stiska ob zid s hrbtom in si z dlanmi pokriva obraz. Stampedo stopi k njemu in obstane tik pred njegovim obrazom. In ta hip starec kratkomalo izgine, ni ga več. Stampedo napeto strmi v prazen zrak pred sabo, v siv zid, pred katerim je še maloprej stal starec, in zdaj naredi sunkovit, kačji gib z roko, ter sikne glas.

STAMPEDO: Strooff!

In zdaj izgine še on.

Znajde se v skladišču trgovine z živili. Starec z obema roka- ma odrine zaveso in steče v prodajalno. Stampedo mu sledi. V prodajalni so še ena vrata, tja noter se požene starec. Stampedo za njim.

Stampedo priteče na prazen oder teatra. Kulise so razkrite, vlečne verige vidne. Stampedo obstane. Gre na rampo in pregleduje prazne vrste sedežev. Potem pa tihotapsko, po prstih, odide z odra za zaveso na levi.

Tedaj prihuljeno pride na oder starec, z desne. Se ozira, kje bi bil Stampedo. Ga zagleda in zbeži nazaj. Stampedo teče čez oder za njim.

Starec ima zdaj precejšnjo prednost pred Stampedom, drvita po zavutih hodnikih teatra, starec hrupno zaloputne neka vr- ta za sabo. Stampedo steče tja, jih odpre in hoče v zagonu nadaljevati pot, takrat se pa mora z obema rokama oprijeti

podbojev, da se z vso silo ne zaleti v starca, ki stoji za vrati, kot da je iz granita, z rokami prekrizanimi na prsih.

STAREC: Kaj je?

Boljši v Stampeda z izbuljenimi, modrimi očmi.

STAREC: Kaj bi rad?

STAMPEDO: Kaj se pa ti meni izmikaš, kaj?

Starec se na glas zasmeje. V zdravem, pokončnem smehu stopi globje v prostor. To je intimno razsvetljen bar. Stampedo se popraska po jajcih in stopa za njim.

STAREC: Jaz? Ha, ha!

Nenadoma.

STAREC: Veš kdo sem jaz!

Se sunkoma obrne in izproži roko. Neviden orkester začne igrati mehko nočno muziko, hip zatem pade na sceno koko-dajoča kokoš, ki jo takoj osvetlijo raznobarni reflektorji.

Stampedo trči s petami, gol, kakršen je, isti hip muzika neha igrati in kokoš ne kokodaka več. Se viteško prikloni.

STAMPEDO: Me veseli, da sva iz istega foha.

Tleskne s prsti.

Trije mesarji v krvavih predpasnikih skočijo na sceno, eden razteguje harmoniko, drugi udarja s činelami, pojejo pa vsi trije.

MESARJI: Hojladrija, hojladra.

Starec nestrpno odmahne z roko in mesarji zbegani utihnejo, ter odidejo.

STAREC: Poslušaj, delo imam za katero nisem plačan. Ker torej nisem ničemur obvezan, imam časa na pretek. Iz tega sledi, da nimam kaj izgubiti, tako kot tudi ničesar ne morem dobiti. Lahko si torej misliš, kako skrbno ravnam s tistim, kar mi sploh še preostane.

STAMPEDO: Po tvoje je bilo torej najino srečanje nujno in skrbno vnaprej pripravljeno?

Starec vzroji, gre par korakov stran in potem ostro zareže besede v Stampeda.

STAREC: Jebemti, če mi je pa kaj zoprno, potem je pa to na prvem mestu pogovor s človekom! Razglej se vendar še malo sam naokrog, ali res hočeš, da hodim pred tabo in špilam turističnega vodiča?

STAMPEDO: Stari, pogovoriti se morava, uskladiti mnenja, ker sploh še ni jasno, kdo si je koga izmislil.

STAREC: Nimam se kaj pogovarjati s tabo! Ali se sploh zavedaš kaj si storil? Omadeževal si ta prostor s krvjo! Ali si predstavljaš kakšne posledice ima to lahko!?

STAMPEDO: Kaj pa zdaj zavračaš vso odgovornost name, jebela cesta!

STAREC: Na koga pa? Ali sem jaz poklical mesarje?

Ta hip ugasne luč. Samo še glas slišimo iz teme.

STAMPEDO: Zdaj se sprašujeva kaj je bilo prej, kura, ali jajce. Tak vzročno posledični mehanizem je brez haska. Ti pa že od začetka pogovora stalno predpostavljaš sebe kot nekakšno apriorno avtoriteto.

Se odhrkne.

STAMPEDO: A veš kaj hočem reči?

Pomolči in ne da bi pričakoval odgovor, nadaljuje, zaverovan v svoje misli.

STAMPEDO: Po mojem so pa elementi v enačbi zmeraj trije.

Dva sta znana, kot sva to, na primer ta trenutek, midva – tretji, skrivnostni x, tega pa ne poznamo, tega pa moramo šele poiskati.

Pametno pomolči, zadovoljen s svojim izvajanjem. No, čez čas se mu pa že začne zdeti čudno, da je starec kar tiho.

STAMPEDO: Stari . . .

Tišina. Sliši se samo kapljanje vode. Razločno, kot da bi odmevalo v veliki pusti dvorani. Ko Stampedo zdaj spregovori se vsak sikot njegovih besed zasliši z ostro jasnostjo.

STAMPEDO: Kje si, stari? Hej, stari . . .

Nagonsko si Stampedo hoče pomagati s tipom in stopi nekaj korakov naprej in se zaleti v pločevino, ki zazveni z metalnim zvokom, dobi se vtis, da je pločevina dolga kot kača velikanka in da stoji pokonci.

STAMPEDO: O, jebemti.

Prehitro se umakne od pločevine in s tem zadene z nogo v nočno posodo. Ta se z železnim zvokom odtrklja po kovinskih tleh.

STAMPEDO: Kje pa sem zdaj?

Se zadene v zaveso iz steklenih biserov. Vse zazvončklja.

STAMPEDO: Kaj je to za eno sranje?

Zdaj pride do vrste omar, kot tanki so postavljene v vrstah ena za drugo in popolnoma zapirajo prostor v obe smeri. Stampedo tleska z dlanmi po omarah, iščoč kakšen prehod. A tega ni.

STAMPEDO: No, če je pa tako, gremo pa skozi.

Začne odrivati omare, sicer so prazne, a vendarle masivne, še star izdelek. Odrine neko omaro, da hrupno pade na drugo v vrsti za sabo. Stampedo si krči pot med omarami, vse škripa, se zadeva, se prevrača, Stampedo zdaj že globoko diha.

V jutranjem soncu valovi modra ploskev vode v bazenu za otroke na kopališču. Velik, bleščeče rdeč in zelen petelin stopa po robu bazenčka in kljuva zmje. Zdajci blagoglasno tišino preseka surov smeh dveh moških glasov, tek bližajočih se bosih nog, razuzdano rjovenje. Petelin užaljeno kokodajoč zbeži v travo ob žičnati ograji.

V bazen z dolgimi skoki padeta Dumbo in Roman, še v zraku, tik nad vodo, mehanično pregibajoč noge v teku. Voda brizga na vse strani. Sta v elastičnih kopalkah. Premetavata se in se znova in znova mečeta na glavo, ali pa na hrbet v vodo. Rjovita kot dve živali. Tedaj se Dumbo potopi v nizko vodo, (če stojita jima sega komaj do stegen), in naredi stojo na rokah. Roman se takoj požene k njemu in mu potegne hlačke navzgor, tako da razgali debel Dumbov spolni ud in goste dlake. Dumbo se besno vzpne iz vode.

DUMBO: Pizda, Roman!

Roman glasno se krohotač zbeži in se kot delfin potaplja v vodo. Dumbo za njim, dirka. Ga dohiti, potopi v vodo, ruvata se, renčita, si spodmikata noge . . . nazadnje upehana obsedita drug zraven drugega, s hrbtom naslonjena na betonski zid bazena, voda jima v tem trenutku sega do prsi.

DUMBO: Šimpanz zafukan.

ROMAN: Mačka poscana.

DUMBO: Preklet prasec, še v vodi ti smrdijo noge, kot dihurju.

To sta štiridesetletna moška, Dumbo je že precej plešast.

ROMAN: Orangutan, še stoje ne znaš postaviti v vodi.

DUMBO: Mi boš pa ti pokazal, gibonček moj mali.

Roman prezirljivo pihne skozi nos, bahavo vstane, zakorači v vodo in postavi stojo. Dumbo, ki je komaj čakal na ta trenutek, skoči k njemu in mu potegne hlačke navzgor. Ždaj je Roman tisti, ki se mora, da bi se maščeval za prevaro, skokoma poganjati čez vodo za Dumbom. Izgineta nam spred oči.

Roman leži na kopaljski deski in bere knjigo. Dumbo sedi zraven, s hrbtom obrnjen proti njemu. Roman premika oči sledeč vrsticam. Platnice so narisane z maniro cenениh romanov, v živih barvah, z jasnimi podobami in konturami: slika predstavlja golega človeka, ki čez razmočeno travo, s skladno napetimi mišicami, pod temno se bliskajočim nebom nevihte, teče skozi ogenj. Z velikimi, energično oblikovanimi črkami, ki kot da hočejo posneti napetost človekovega telesa, je napisan naslov: STAMPEDO.

Tedaj se Dumbo naveličano obrne k Romanu.

DUMBO: Kako moreš brati takšno sranje?

ROMAN: Ampak slika nas natančno takšne, kakršni zares tudi smo.

Dumbo zaprda z usti.

DUMBO: Dosti mi je že teh sličic, razumeš? Kot da nismo že zdavnaj eksplodirali zaradi tega preobilja. Hitimo skozi prostor, v grudvice zlepljeni spomini svetovja.

Roman se dvigne na komolcih in se usede.

ROMAN: Ampak, saj o tem govori knjiga. Zmeraj preostane jedro, tudi sredi kaosa.

DUMBO: Tudi jedro je že raztreščeno. Prvega vzroka ni več. Glavni junak je izgubil. Vsak človek je postal svet. Jaz sem svet po svoje in ti si svet po svoje, in ne rabiš te knjige, da ti to pove.

Zamišljena molčita. Potem se Dumbo lokavo nasmehe.

DUMBO: Zato si bom tudi privoščil veselico na lastne stroške.

ROMAN: Kakšno veselico?

Dumbo vstane in se pretegne. Potem navihano pogleda dol k Romanu.

DUMBO: Vabim te zraven, moj gost si.

Se obrne in gre. Roman vstane in pospeši korak, da ga dohiti. Dumbo ga objame okoli ramen, hodita.

ROMAN: Kam greva, Dumbo?

DUMBO: Pripravil sem ti bombo presenečenja.

Ga nenadoma brčne s peto v rit in steče. Roman se jezno, ker je že spet nasedel, požene v lov za njim.

Tema. Spolzek šum nog, ki se mukoma vlečejo iz blata. Dihanje.

STAMPEDO: Ko bi vsaj vedel, a sem na prostem . . .

Tedaj prinese veter iz daljave zavijanje volkov. Prihaja bliže in bliže. Zdajci se zasliši spotikanje in padanje človeškega telesa v blatu, globoko, izčrpano dihanje, proti Stampedu teče neki človek, čisto blizu je že . . .

STAMPEDO: Hej, kdo si?

Človek zgroženo zakriči in od samega pretresa se spotakne in pade v blato.

ČLOVEK: Kdo je to? (pogrukuje)

STAMPEDO: Jaz sem.

ČLOVEK: Kaj pa delaš tu?

Stampedo ne odgovori precej.

STAMPEDO: Nič, malo se razgledujem.

Človek se zdaj pobere, z naporom trgajoč noge iz blata pride k Stampedu, ter mu z grozo, pa vendarle zaupno, izšepeta . . .

ČLOVEK: Trije mesarji me gonijo.

STAMPEDO: Kaj?!

Človeku kot da prija Stampedova osuplost in postreže mu še z nadaljnjimi podatki, čeprav ga pri tem stiska v grlu od groze.

ČLOVEK: Volkove imajo na verigah.

Stampedo ga tedaj burno prime za ramena.

STAMPEDO: Mesarji! To je moja krivda. Jaz sem jih priklical! Zdaj prime človek njega in ga strese za ramena.

ČLOVEK: Tiho! Tiho! Bližajo se. Poslušajte me zdaj. Ste no-

vinec?

Stampedo malce zbežan z vprašanjem, neodločno zategne.

STAMPEDO: Ja . . . v katerem smislu?

ČLOVEK: Da, da, novinec ste. Poslušajte me. Bodite tiho in čisto pri miru in vsega se zberite v enozložno koncentracijo. Zdajle bojo prišli sem, jih slišite?

Res, v bližini težki koraki treh ljudi, surovi glasovi, harmonikar gre bežno s prsti čez klavijaturo. Vse v daljavi petnajstih metrov.

MESAR I: (vpije) Kje si, da ti odrežem glavo?

Udarec činel, surov smeh.

Človek zdaj že skrajno tiho šepeta Stampedu na uho. Glas, ki se je sprostil vsake napetosti telesa.

ČLOVEK: Ko pridejo sem, vas bodo poskušali vreči iz ravnotežja. In če se jim to posreči, boste padli še bolj globoko. Še so kraji pod nama in vsak je hujši od tega.

Mesarji stokaje vlečejo noge iz blata, tu so, kakih pet metrov pred njima, ne pogovarjajo se, le kaka pritajena kletvica se zasliši.

MESAR II: Preklet blat.

No, zdaj so pa res že tu in kot da se spravljajo k poslu, se pogovarjajo med sabo in se smejejo iz grl z živalskim smehom. Hripavi glasovi z uničenimi glasilkami.

MESAR III: Mat kurba, ti bom zdajle glavo odrezal.

Začne brusiti nož ob nož. Druga dva se hripavo smejeta.

MESAR II: Oho, glej ga, tisti peder iz bara je tudi tukaj. Nekam molčeč je postal, a ne?

Vsi trije se glasno zasmеjejo. Oni brusi nože še bolj zavzeto.

MESAR I: Ti, a čem volkove našuntat nan'ga?

Potegne verigo, da zarožlja daleč v prostor. Tisti hip, kot da bi šinila z bližnjega grička, se zasliši renčeč tek dveh volkov.

Vhod v trgovsko hišo. Pred stebri deževne kaplje peneče udarjajo ob asfalt. Iz dežja pritečeta v zavetje ob razsvetljenih izložbenih steklih, Dumbo in Roman, v premočenih dežnih plaščih.

DUMBO: (še zadihan) A greva noter kot gospoda?

ROMAN: No, prav, pa pejva.

Tedaj iz vhodnih vrat pritečejo, poslovodkinja, že starejša ženska, negovana, napudrana, našminkana, z zlatimi uhani na ušesih, potem, debel, plešast človek v pomečkani obleki s kravato in mlada lepotica z lepimi, dolgimi nogami na visokih petah, vsi trije vznemirjeni, pretirano prijazni in brez vidnega razloga veselji.

POSLOVODKINJA: O, gospod Dumbo, gospod Roman! Naredi priklek, lepotica jo oponaša, debeli skromno skloni glavo, ganjen, ko mu gre Dumbo z dlanko čez plešo, Roman se medtem rokuje z lepotico in nato še s poslovodkinjo, v živahnem pogovoru odidejo noter.

DEBELI: Oh, gospod Dumbo, vse je v najlepšem redu, zelo dobro služimo, še boljše kot lansko leto.

DUMBO: Tako? No, to me veseli.

Pridejo v dvorano z ženskim perilom, vse razsvetljeno, pre-sojna svila na policah, ob vsakem prodajnem pultu stoji čedna mladenka, no, katera je tudi starejša, in vse z nasmehi pozdravljajo Dumbov in Romanov prihod.

DUMBO: Krasno, krasno. No, veste kaj, zdaj ste si pa vsi skupaj zares prislužili eno pošteno veselico. Šampanjca! Presenečenje, smeh, debeli takoj uslužno ploskne z rokama.

DEBELI: Franciška, šampanjca!

Iz kabine za pokušnjo oblačil pride stara, krivonoga snažilka, na srebrnem pladnju nosi kozarce, z drugo roko pa s pokom izstrelil pod strop zamašek steklenice. Pride mednje, ki so se zdaj zbrali v gručo in nataka.

ROMAN: Sijajno staro si je izmislil debeluh, a ne?

DUMBO: Genijalno! Na zdravje!

Visoko dvigne kozarec in ga vrže čez ramo. Drugi ga veselo oponašajo.

DUMBO: Zdaj pa, dekleta zbor, debeluh pevovodja, stara pleše. Greeemo.

Vsa krila se premaknejo, z izjemo poslovođkinega, ta stoji v ozadju z mračnim obrazom, in ob hlastnem, nekoliko živčnem spodbujanju debeluha, se dekleta postavijo ena zraven druge v zbor. Debeluh že ujet v neki ritem, gibčno stopa k njim, jih poravnava, ter potem znenada prožno odskoči, si jih ogleda, držeč vseh deset prstov razširjenih, zdajci dvigne dlani v zrak in z zamahom zapoje . . .

DEBELUH: Z visočine se razlila . . .

In v hipu, ko vsa dekleta zapojejo za njim, prične stara svoj ples, poskoči in obstane na eni nogi, vendar tako, da ima celo stopalo na tleh, potem pa vzdigne roko in jo stisne v pest, nato dvigne še drugo pest in dvakrat poskoči, nenadoma pa spusti še drugo nogo na tla in naredi odročenje, potem pa trikrat poskoči na prstih, in nato vse znova.

DEKLETA: Z visočine se razlila . . .

bela, bela je svetloba . . .

DEBELUH: Hopatapapapa!

DEKLETA: Mi pa ne vemo več,

kje smo in kam gremo,

sami smo sami,

kot regrat rudeč. In tako dalje.

Poslovođkinja. Kaj je z njo? Oprezno se tihotapi stran. Glej jo, v pisarno je šla. Telefonira. Aha, oglasili so se.

POSLOVOĐKINJA: Tvoja sinova sta že spet tu in uganjata vragolije! Pred personalom ju nočem metati ven, pridi sem in ju spravi k pameti.

Kaj! Kako se pišem? Jezusmarija!

Ne skrbi, spoznal me boš na kraju samem, imela bom rdečo rožo v laseh!!

Treskne slušalko in se vrne v prodajni prostor; pesem deklet, ki se je tudi ves čas pogovora motno slišala za vrati, zdaj postane jasna. Še zmeraj je vse isto, pesem ista, po vsakem – in tako dalje – se prične znova. Dumbo in roman sta s hrbtom obrnjena proti zboru, za njima imamo ravno priložnost videti staro v odročenju. Roman od strani preiskuječe gleda Dumba. Ta stoji s stisnjenimi, navzdol ukrivljenimi usti.

ROMAN: Kaj je?

DUMBO: Nič, samo zdi se mi, da sva to fazo zajebancije že pustila za sabo.

ROMAN: A greva?

Dumbo z lahkotno odločenostjo stopi k debeluhu in mu pomigne naj nehajo s petjem. Takoj nastane tišina. Dumbo se vrne k Romanu in mu pomežikne.

DUMBO: Poslovođkinjo bi še rad porinil, potem pa greva, v redu?

Roman z začudenim smehljajem gleda za njim, ko odhaja k poslovođkinji.

DUMBO: (igraje prime poslovođkinjo za roke) Sijajna pizda ste, saj se zavedate tega, a?

Poslovođkinja svareče izmakne roke.

POSLOVOĐKINJA: Telefonirala sem vašemu očetu . . .

DUMBO: Mislite, da vas bo on bolje nategnil kot jaz?

Jo prime okoli pasu, se stisne k njenemu licu in jo vede proti pisarni. Vstopita v pisarno, Dumbo zaloputne vrata za sabo.

DUMBO: Slecite se.

POSLOVOĐKINJA: Obnašate se, kot da sem lutka.

Dumbo gre k njej, jo prime čez pas in pritisne na svoje spolovilo.

DUMBO: Saj tudi ste prav srčkana lutkica.

Roman si je vzela eno od deklet v neko pisarno. Dekle stoji

pred njim v spodnjih hlačkah in modrčku, voljna, že iz njene-ga pogleda je razvidno, kakšna šansa se ji zdi Roman. Ta sedi v naslanjaču in jo brez sramu gleda.

ROMAN: Daj obrni se in daj nogo na stol, kot da si obuvas čevlji. Tako, ja. Daj si zdaj hlačke dol. Še bolj. Razkorači se. Zdaj pa pogledj sem k meni.

Starec pride v dvorano. Nekaj deklet stoji v gruči in poltiho popeva »z visočine se razlila«, debeli sedi na stolu in pobeša glavo med kolena, stara snažilka pa z drsajočimi koraki meri nekakšne razdalje med prodajnimi pultji. Kot skozi razdejanje gre starec skozi to. Resen obstane pred debelim. Ta dvigne pogled, od joka rdeče oči, in brezupno odkima.

V tem trenutku stopi iz pisarne Dumbo, s starcem se zagledata. Dumbo si zapenja hlače, srajco ima še odpeto. Starec drži z eno roko kable čez ramo, počasi gre k Dumbu.

STAREC: A ti ni zadosti očitno, da smo v defektu? A res moraš še sam delati sranje?

Dumbo si jezno zapenja gumbe.

DUMBO: Nobenih tvojih nasvetov ne rabim. Kaj pa sploh znaš?

Zamahne z roko proti luči. Ta ugasne.

DUMBO: Prižigaš in ugašaš luč.

Luč se spet prižge.

DUMBO: In s temile kabli povezuješ stvari med sabo.

STAREC: Red mora biti.

DUMBO: Meni je tole čisto všeč.

Gre mimo starca, a se sredi koraka ustavi, se obrne in zagrozi.

DUMBO: In ne imej me več za svojega sina, jaz sem se tebe že zdavnaj odrekel.

Spet se obrne in gre. Starec zavpije za njim.

STAREC: O, izmikaj se človeškim odnosom, izmikaj!

Tedaj debeli zgroženo zavpije in vstane s stola. Iz vrat pisarne stopi gola poslovođkinja, z rdečo rožo v laseh, dekleta se začno oglašati kot ptice, dvigajoč glasove na tonalni lestvici, pri vsakem njenem koraku. Naravnost k starcu gre, za hip obstane pred njim, strmi v njegove oči, potem pa mu primaže kľofuto.

V starinski kuhinji sedita starec, neki drugi starec, obrit, z brki, z žilavim vratom, in mladenič z mreño na očesu. Starec jedko govori, mladenič ga molče posluša in z dlanjo zbira na kupček drobtinice na mizi.

STAREC II: Vse je pokvarjeno, nikjer več ne dobiš poštenega človeka. Nobenih čustev ni več, nobenega spoštovanja. Plezajo eden čez drugega kot podgane, da bi si pridobili še boljši položaj, še večjo moč. Norci!

Položi roko na mizo in se zravnava, ter ostro motri sogovornika izpod sršečih obrvi.

STAREC II: Kje pa je tu kakšna ljubezen? Je ni! Kje je dobrota? Nikjer!

Mrko se zastrmi skozi okno v nevihto, ki divja zunaj.

STAREC II: Svet hočejo spremeniti! Ha! Veš kaj bojo nazadnje skrpucali skupaj? Vojno! Eno navadno, staro vojno. Mladenič se zgane.

MLADENIČ: Ampak vojna pa spet ni izhod.

STAREC: Še zmeraj je bilo tako. Kadar na svetu vlada kaos, se mora pojaviti nekdo s trdo roko, da naredi spet malo reda.

Tema. Sliši se mesarja, ki mukoma vleče noge iz blata in brca s čevlji v neko telo, zasopel, utrujen. Zdaj obstane in obmiruje, si oddihuje.

MESAR III: Žilava sta . . .

Si obriše potno čelo in se z rokama slišno nasloni na pult. Se ozre.

MESAR III: Pa kje sta ta dva s tisto žerjavico?

Posmrka, si zaviha rokave in se spet odločno vrže na delo. Slišimo udarce sekire, ki na lesenem podstavku sekajo kosti in hrbet. Roke vzamejo kos mesa in ga stlačijo v vrečko iz polivinila. Čez hip pade vrečka na tehcnico. Roke jo še isti trenutek vzamejo s tehcnice.

MESAR III: Tele pol kilce bom vzel za domov . . .

Ja, nič jaz jih čakal ne bom . . .

Gre k umivalniku in si umiva roke, jih obriše v brisačo, si slede predpasnik, ter ukazovalno pokliče.

MESAR III: Toni!

Zasliši se tek bosih deških nog čez blato.

MESAR III: A veš, da imaš še možgane za razsekati?

DEČEK: Ja, vem oči.

MESAR III: Zaprla bova, veš.

Razdalja od pulta do okna, slišimo mesarja, ki gre s flaskajočimi koraki čez blato in potegne dol rolete.

MESAR III: Pridi, Toni, greva. (bolj sam zase) Jaz ju ne bom več čakal, klinc ju gleda, lahko bi vsaj rekla, da gresta v gostilno.

Odideta skozi vrata in jih zakleneta za sabo.

Tišina. Potem zaslišimo znan, pogrkujoč glas človeka s katerim se je Stampedo srečal.

ČLOVEK: Torej je le mogoče!

Se razburjen obrne k Stampedu in ga prime za ramena.

ČLOVEK: Premagala sva grozo! Ste videli, niso nama mogli priti do živega. Na pravi poti sva!

STAMPEDO: Mislite?

ČLOVEK: Seveda, ker zlo ni dobilo odziva, je zakrknilo samo v sebi.

Zamišljena stopita nekaj korakov skozi blato.

STAMPEDO: Ali mislite, da ga je mogoče povsem obvladati?

ČLOVEK: Boj s temnimi silami, to je bil prvi znanstveni preizkus človeka. Neznanko se ni dalo razrešiti drugače, kot tako, da smo stopili vanjo.

Vlečeta med hojo noge iz blata in pomagata z rokami drug drugemu.

STAMPEDO: Vi ste humanist?

ČLOVEK: Vsekakor.

STAMPEDO: Ne vem, mene pa strankarska pripadnost ne zanima.

Človek nenadoma obstane in prestrašeno vklikne.

ČLOVEK: Že spet hodiva!

STAMPEDO: Seveda.

ČLOVEK: Ampak s tem sva prelomila mirovanje! Ah, zakaj nisva ostala tam, na tistem mestu, negibna.

Pekoče razsrjen začne z ihto brcati blato vsenaokrog. Stampedo ga nekaj časa pusti pri tem početju, potem se pa odhrkne.

STAMPEDO: Najina pot se tu razhaja. Na svidenje.

Človek se razburjeno obrne k njemu in ga prime za obe roki.

ČLOVEK: Oprostite mi, ves sem iz uma . . .

STAMPEDO: Je že v redu, je že v redu.

Ga prijateljsko udari po ramenu in gre. Človek omahne na kolena, nemirno diha in mahoma udari s pestjo po razmočenem blatu. In še enkrat. In še enkrat. Nenadoma zagrabi spolzek kos blata in ga vrže predse. In zdaj odtrga naslednji kos in ga prilepi na tega.

ČLOVEK: No, dobro, potem pa modeliraj, če že ne moreš živeti brez akcije!

Stampedo hodí skozi gozd, po suhem jesenskem listju, tema, prsta ne vidi pred očmi. Prebija se skozi grmovje, odmi-ka veje, ki se zapletajo vanj. Zdaj zaide v neko posebno gosto grmovje in z naporom se mora trgati ven, veje pokajo pod težo njegovega telesa. Končno pride na peščeno pot, otipa jo še z rokami.

STAMPEDO: Aha, park . . .

Vstane s predstavo prostora, ki ga obkroža. Njegovi koraki se odločno napatijo po peščeni poti.

STAMPEDO: Tu nekje bi zdaj moral biti deček s piščalko . . . Tedaj zagleda šibko svetlobo pred sabo.

STAMPEDO: Lučka . . .

Svetloba začne motno razkrivati drevesa, peščeno pot. Nehote začne Stampedo teči, preveč razburjen je, da bi lahko kar mirno hodil. In zdaj v pramenasti svetlobi obstane pred železno figuro dečka s piščalko na kamnitem stebru. Odtod zagleda, da svetloba prihaja z ribnika za drevesi. Spusti se po širokih kamnitih stopnicah in priteče do lesene ograje ribnika. Splazi se pod njo in med vejami tik nad vodo rastočega drevesa, pogleda čez gladino. In kaj zagleda? Luč plava k njemu, ziblje se na glavi plavajočega bitja.

STAMPEDO: Mama.

In zdaj k bregu priplava debela, prijazna ženska pri petinpetdesetih, na glavi ima svetilko v podobi belega cveta.

MAMA: Naj me vrag vzame, če nisem točno vedela, da boš prišel. Kar nekaj mi je reklo in sem splavala na površino. Stampedo jo požgečka po podbradku, skloni se pač čez vodo k njej. Mama sramežljivo odmika njegove roke, zasidrana z nogami v podvodnem blatu.

MAMA: Nič več te ni k nam, ali si nas že čisto pozabil? Stampedo se z ljubeznijo nasmehne, že ves čas pogovora ima ta nasmeh na obrazu, mamina preprosta narečna govorica mu dene dobro.

STAMPEDO: Nazadnje se pa le zmeraj vrnem.

MAMA: Ja, kje si pa bil ves ta čas?

STAMPEDO: Malo sem šel naokrog.

MAMA: Zdaj se pa še smeje. Lahko bi mi poslal vsaj eno kartico.

STAMPEDO: Vse zveze so bile pretrgane.

MAMA: Oh, ja, seveda!

Pomolčita en čas, zazibana v spomine, potem se mama zdrzne iz zamaknenosti.

MAMA: Si že srečal očeta?

STAMPEDO: Ja, srečala sva se, spet je ves skrivnosten, nekakšne kable preklada po mestu.

MAMA: Nikar ga ne draži, veš. Ogromno dela ima zadnje čase s tem svojim povezovanjem celote.

Stampedo resno dvigne pogled k njej.

STAMPEDO: Ali sploh pride kdaj k tebi?

Mama nekoliko povese glavo ob takem intimnem vprašanju.

MAMA: Samo še na rojstni dan, drugače pa je preveč zaposlen z gospo poslovodkinjo.

STAMPEDO: Še zmeraj je s tisto poslovodkinjo?

Mama brez besede strmi proč.

STAMPEDO: Mogoče si pa preveč osebno prizadeta, mogoče se pa onadva dobro razumeta?

Mama kar poskoči v vodi.

MAMA: Dobro razumeta! Seveda se dobro razumeta, če mu pa pusti, da jo fotografira, medtem, ko ona opravlja veliko potrebo!

STAMPEDO: Ja, no, mama, glavno da se imata rada.

Mama se nasmehne skozi nos, lep nasmeh je to, prijateljski.

MAMA: Toliko jo ima rad, kot mene, ali pa katerokoli drugo žensko. On je računar, razumeš? Njemu gre samo za to, da pritegne čimveč členov v celoto.

Potopi se v vodo do polovice obraza, samo še oči ji gledajo ven in se potem vznak odžene v vodo, da se zapeni okrog nje.

STAMPEDO: Hej, mama, darilo imam zate!

Mama zavre zalet z rokama in obstane mirna, ter z ustnicami prdi vodne balončke na gladini. Stampedo vzame zmečkano knjigo iz žepa, s cenenimi platnicami, ter jo pokaže mami.

STAMPEDO: Svojo knjigo sem ti prinesel.

MAMA: Knjigo? Pa drži tudi v vodi?

Stampedo se zasmee in vrže knjigo v vodo pred njo. To je prav tista knjiga, ki sta jo brala Dumbo in Roman.

STAMPEDO: Dobesedno spoji se z njo.

Mama nerazumevajoče lista knjigo.

STAMPEDO: Tudi posvetilo sem ti napisal.

MAMA: O, a res, kje pa je?

Najde posvetilo, se obrne proti luni in začne s težavo razbirati črke.

MAMA: Se spominjaš mama, ko sem se polulal v shrambo, ti pa si se potem za kazen naredila da si mrtva, jaz pa sem vzel kuhavnico in te začel z vso silo tepsti po riti, da si po treh, štirih udarcih vstala bolj živa kot prej?

Mama nezadovoljno potopi knjigo v vodo.

MAMA: Ah, kaj pišeš takšne stvari.

In zdaj še sama izgine pod gladino.

V kletnem hodniku velikega bloka, se mimo številnih drvarnic, sprehajata dva moška. Oba sta v copatah, domače oblečena, eden ima samo belo majico na sebi in spodnji del športne trenirke, drugi je v domači halji. Zamišljena, s pogledom uprtim v enakomerno se odmikajoče copate, hodita od enega konca kleti do drugega in spet nazaj. Že starejša, plešasta.

TRENIRKA: Rečem ti, da je izgubil kontrolo iz rok. On je samo še lutka. Poglej kaj se dogaja, vsakdo dela kar hoče.

HALJA: O, ne, mislim, da se motiš. To je samo videz. Znotraj tega videza pa začutiš delovanje trdnega sistema.

Moški v trenirki obstane sredi koraka in se obrne k drugemu, ter ga s tem ustavi.

TRENIRKA: Ali ne čutiš stalno neko paranoično napetost okrog sebe, ves čas prisoten strah, da se bo vsa stvar sesula v ništrc?

HALJA: Seveda, ta bojazen obstaja, ampak to ni v resnici nič drugega kot nujna delovna previdnost.

TRENIRKA: Zakaj sva se potem sploh dobila, če je vse v redu?

Mož v halji se nagne čisto k njegovemu obrazu in mu iz oči v oči zasika.

HALJA: Izvedel sem, da nekdo naklepa vojno.

Moški v trenirki osupne in ga resno pogleda.

TRENIRKA: Kdo ti je to povedal?

HALJA: Mesar. Zjutraj, ko se je zbudil, je imel spalno srajco vso krvavo.

Resno se spogledata in hodita naprej.

HALJA: To je lahko kdorkoli izmed nas.

TRENIRKA: Ampak zakaj on to dopušča?

HALJA: Ne vem. Samo verjamem lahko, da ima zadnjo karto v rokah.

Tokrat sta se res namenila oditi, mož v trenirki spotoma dvigne vedro premoga. Tedaj se ob leseno ograjo, znotraj neke drvarnice, pritisne otroški obraz. Kakih šest let star fantek. Oprezno gleda za odhajajočima, potem se obrne k dvema punčkama, ki se skrivata za naloženimi drvni, in jima šepetaje govori.

FANTEK: A sta zdaj slišali? A gresta z mano v deželo pravljic?

Punčki molčita. Fantek odpre star, masiven zaboj, ves je okovan.

FANTEK: A gresta z mano noter?

Potem ena punčka kljubovalno spregovori.

PUNČKA I: Saj tam ni nič drugače kot tu.

FANTEK: O, pa je, seveda je.

PUNČKA I: Ne, vse je isto.

PUNČKA II: Ja, in ti si mi zadnjič že pokazal, kako ležita ata

in mama drug na drugem.

Stampedo naglo pripelje v odprtem športnem avtomobilu pred hišo, ki ima vsa okna in vrata zazidana, razen enega tik pod streho, z balkonom pred sabo, polnim rdečih rož. Zvenenje pohupa. Zgoraj se v svetlobi okenskega okvirja znajde ženska, gola je, dolgih, črnih las, da si roko na usta, kot da prikriva vzklik in se hitro skriva za zaveso. Stampedo da roke v žepe, gre k zazidanim vratom hiše in pritisne čevlji na opeko, premišljujoč kaj bi.

Ta trenutek pripelje izza bližnjega vogala človek na biciklu, z verigami na rokah in nogah priklenjen nanj, in v pijanskih krogih, sunkoma spreminjajoč smer, bedasto se hehetajoč, le nekako privozi pred Stampeda.

Stampedo gre z zanimanjem k došlemu, a če si hoče fiksirati pogled nanj, mora ves čas teči pred njim, ali vzvratno, kakor se pač onemu obračajo kolesa, medtem ko klavirno išče ravnotežje. Priklenjeni se mu iz bližine bedasto reži, razkazujoč temno luknjo v zgornji čeljusti manjkajočih zob. Neobrit je, povajjan, eno hlačnico ima mokro. Stampedo ritenski teče pred njim.

Tedaj prideta v križišče, priklenjeni izgubi ravnotežje in začne padati, a Stampedo ga prestreže in trdno držeč balanco in onega okrog pasu, obdrži kolo v pokončnem stanju.

PRIKLENJENI: A se poznavata?

STAMPEDO: Seveda.

Priklenjeni, posmehujoč se sam sebi.

PRIKLENJENI: Ne da bi jaz vedel.

STAMPEDO: Jaz sem.

PRIKLENJENI: Ti?

STAMPEDO: Ja.

PRIKLENJENI: Kje sva se pa srečala?

STAMPEDO: V isto šolo sva hodila, a se ne spomniš?

Priklenjeni s težavo išče po svojem raztreščenem spominu.

PRIKLENJENI: Midva?

Z odprtimi usti bulji v Stampeda, obraz mu nenadoma prešine zgroženo začudenje.

PRIKLENJENI: Ja, kurba, a si to ti?!

STAMPEDO: Jaz.

PRIKLENJENI: Ma ne ga srat!

Njegov bebčevski smeh pridobi noto prijateljskega čustva.

PRIKLENJENI: Sploh te nisem spoznal, jebemti.

STAMPEDO: Kako si, kaj delaš?

Uklenjeni pogleda po sebi, kot da tu išče odgovor, potem odgovori, spakljivo se posmehujoč vsaki svoji besedi.

PRIKLENJENI: Ti . . . možgančki so se mi pofrtajčkali, spomina sploh nimam več, jebemti, da ne govorimo o ravnotežju, vsakih sto, dvesto metrov pogrnem, jebemti.

Spet se značilno zasmee.

STAMPEDO: Ne bi si mislil, da te lahko takole odnese . . . mislim, tako neverjetno daleč.

PRIKLENJENI: Smo kurbe mi šoferji?

Oba se glasno zasmeejeta. Potem za hip pomislita vsak vase. Priklenjeni skoraj resno spregovori.

PRIKLENJENI: Ja, tako je, če začneš enkrat simbolizirat večno vračanje materije.

STAMPEDO: Če hočeš te odkienem.

PRIKLENJENI: Saj s tem ne bi ustavil ringlšpila.

Stampedo se od srca zasmee, prijateljsko ploskne priklenjenca po hrbtu, ta spravi iz ust še en poprdevajoč smeh in odpelje po svoji majavi poti. Zvečeri se.

Stampedo pa se vrne pred zazidano hišo, se ustopi na sredi ceste in začne žvižgati, odnekod se oglasi še spremljava, in

čez vso ulico se zasliši »Zvižduk u osam«, od Dj. Marjanovića.

*Bela polt golega telesa hušknje za zaveso, dolgi lasje zavalo-
vijo, ženska ga skrita opazuje. Solze se ji zasvetijo v očeh.*

Pri poslovodkinji doma. Starinska obednica strogega sloga. Za dolgo mizo sedijo: poslovodkinja, debeluh iz veleblagovnice, ki mu je zdaj zaradi tehnične nuje treba reči Bogarte, potem, vsi trije mesarji, človek v domači halji in človek v trenirki, mladenič z mreno, starec Žolga, njegov sogovornik iz kuhinje, svilnato dlakavi Gubangu, nek suh človeček z očali in profesorskim videzom, ter mlada prodajalka. Vsi imajo na glavi slušalke in pred sabo, na mizi, tablice s pripadajočimi jim imeni. Na vidnem mestu, v kotu stoji televizijski aparat. Poslovodkinja na čelu mize razvneto govori.

POSLOVODKINJA: Enkrat se končno moramo zediniti! Najti moramo en skupen jezik, to je vse. Saj je vendar vsem nam v korist, če preprečimo agresijo.

*Mladenič z mreno na očesu se stegne nad mizo in dvigne roko. Gubangu mu da znak z roko naj govori. A kako počasi-
sen je ta gib.*

MLADENIČ Z MRENO: Težava je ravno v tem, ker agresije nikakor ne moremo lokalizirati, prisotna je vsepovsod, tudi ta hip, v tem prostoru.

Bogarte živčno, kot da je že dalj časa zadrževal izbruh, poskoči na stolu.

BOGARTE: No, če pa tako mislite, potem je pa zame konec debate!

Človeček profesor, razburjeno dvigne roko v zrak in maha z njo, da bi opozoril nase predsedujočega. Ko dobi besedo in spregovori, spoznamo po pogrkovanju, da je to neznanec iz teme, človek, s katerim je Stampedo vzdržal atako mesarjev.

PROFESOR: Mislim, da lahko z dobrim primerom podprem besede tegale mladeniča.

Predavateljsko zajame s pogledom navzoče in se potem obrne k mesarjem.

PROFESOR: Tile trije ljudje so me pred kratkim, z volkovi na verigah in noži v rokah, lovili v temi!

Počaka, da efekt njegovih besed poleže med ljudi.

PROFESOR: Zdaj pa jih bom vprašal . . .

Se nasloni z rokama na mizo, kot kakšen advokat in trdno postavljajoč besede za besedo, vpraša.

PROFESOR: Ali mi lahko poveste, zakaj ste to naredili? Mesarji se v zadregi spogledajo med sabo, nekako brez besed se domenijo, kateri bo govoril.

MESAR III: Ne vemo . . . nekaj nas je obsedlo. Saj zato smo pa tudi prišli, smo mislili, mogoče bo pa kakšen učen človek vedel kaj povedat.

Profesor zmagoslavno pogleda omizje.

PROFESOR: Slišite? Nekaj jih je obsedlo.

Njegovo pogrkovanje pomirjujoče skaklja v tišini.

PROFESOR: In tu leži odgovor na vašo zahtevo gospa. Znebiti se moramo obsedenosti. To pa pomeni: znebiti se moramo dejanja, kajti vsako dejanje je nujno agresivno.

Z vseh strani klici negodovanje, le kaki trije, štirje prikimajo.

POSLOVODKINJA: Ali mi lahko poveste, kje je po vašem izhod?

PROFESOR: V mirovanju. Če se ta trenutek vsi skupno poglobimo vase in izginemo v črno luknjo, potem smo za eno stopnjo bližje rešitvi, to vam zagotavljam.

Vendar je predlog s hrumečo večino zavrnjen in profesorju ne kaže drugega, kot da obmolkne.

BOGARTE: Pojdimo po drugi poti. Če že ne moremo najti skupnega jezika, predlagam, da vsak izmed nas pove, za kakšen svet se zavzema. Se strinjate?

Pogleda po navzočih.

BOGARTE: No, ker ugovorov ni, bi prosil, če gremo kar od začetka . . .

*Pokaže z roko na zraven sedečega Gubanguja. Ta zamišljen hladno strmi predse, potem vzdigne tace izpod mize in trdo položi kepo snega na mizo. Za hip pogledi padejo na kepo, potem Bogarte vprašujoče pogleda starca Žolgo, takoimeno-
novanega drugega starca. Ta se sanjavo nasmehne.*

ŽOLGA: Da, včasih je življenje še imelo vrednote . . . bil je star, prijazno začrtan svet . . .

*Odrejo se vrata in stara ženica, mogoče njegova žena, prinese krožnik kadečega se pire krompirja, ter ga položi pred star-
rega in gre. Starec z istim nasmehom ljubkujoče opazuje krožnik. Vsi so nekoliko v zadregi pred senilnežem. Pa ven-
dar Bogarte dosledno poda kritiko.*

BOGARTE: Torej hočete vojno.

Molk. Starcu se naberejo solze v očeh, glava se mu v tilniku trese in zdaj zaihti, ter se zlomi s telesom nad krožnik. Splošna nelagodnost. Takrat spet vstane tisti mladenič z mreno na očesu.

MLADENIČ Z MRENO NA OČESU: Mislim, da je zašla debata v slepo ulico. Predlagam, da si pogledamo poročila o zadnjih dogodkih.

*Predlog s slišnim olajšanjem sprejet, nekaj jih zaškripa s stol-
li. Mladenič gre k televizijskemu aparatu in pritisne tipko. Luč ugasne, modra svetloba osvetli sence teles, glav, nekateri se še nameščajo, profesor poravnava očala.*

*Kaj gledajo? Stampeda, ki hodi skozi dvorano, od stropa do tal je natlačena s prozornimi mehovi iz polivinila, polnimi krvi. Od meha do meha vodijo cevke, v njih kri kroži. Stampedo hodi skozi to dvorano. Že znan, astmatičen glas komentator-
ja.*

KOMENTATOR: Tvorec knjige »Stampedo« je prišel na bratski obisk v observatorij.

Profesor se zdaj pazorno nagne proti televiziji.

*Stampedo pride v velik, krožno oblikovan prostor nad kate-
rim se dviga steklena kupola. Tu leži na preprosti postelji člo-
vek, povezan je s cevkami, od njegovih rok vodijo k meho-
vom, stalno infuzijo dobiva, na ušesih ima slušalke, na oči pa se mu prilagata dva velikanska teleskopa, tesno kot pod-
vodna očala.*

KOMENTATOR: Pogovor je potekal v toplem ozračju, polnem obojestranskega razumevanja.

Stampedo sedi s prekrizanimi nogami v naslanjaču pred Astrovim ležiščem, z mikrofonom v roki.

STAMPEDO: Hej, stari, zdravo, kako si?

ASTRO: Oho, lej ga, si že spet prišel malo naokrog, kaj?

STAMPEDO: Ti, vse bolj mi postaja jasno, da potujem v spirali. Naprimer, še celo dom, rajski domek iz otroštva, to kar mi je ostalo v spominu kot nekaj najbolj zanesljivega, še celo to se je zdaj raztreščilo pred mojimi očmi na koščke, kot razbito ogledalo.

Se ob pogledu na Astra na glas zasmehje.

STAMPEDO: Stari vlačí nekakšne kable po mestu, da bi zvezal celoto, eden se priklenjen z verigami na kolo vozi križem kražem, mama plava po ribniku, moja ženska se je zazidala v hišo, ti ležiš tu in buljiš v teleskop . . .

*Bogarte resno kima v poltemi. Poleg njega sedi poslovod-
kinja.*

ASTRO: Vsak od teh, na prvi pogled nesmiselnih položajev, izraža jedrnato prepričanje. In če človek vztraja v njem, po-

tem se začne zblíževati z najmanjšim predstavljamim delcem celote, z izvirom svojega bitja.

Takoj, ko Astro spregovori, in govori nenavadno počasi, za-
tegujoč besede, se pred našimi očmi odpre pogled, strmo
spuščen v globino nebesnega svoda, pokrit s plaščem iz
zvezd, pogled, ki enakomerno hiti skozi prostor, nagonsko
kot lastovka v smeri domovine.

Hipoma se prižge luč in pred sabo zagledamo profesorjev
obraz, kot izklesan v zmagoslavju, oči široko odprte, svetle-
če.

PROFESOR: Kaj sem vam rekel?

Vsi silno vznemirjeni, po dva in trije si hitro izmenjujejo bese-
de med sabo, razen Gubanguja, ki je že ves čas, z izjemo
tistega giba s kepo, negiben kot skala.

BOGARTE: Torej gre dejansko za mirovanje! In to so javno
povedali po televiziji! Veste kaj to pomeni v tej situaciji!

Vsi so navdušeni, veseli, tu pa tam kaka beseda, kak klic,
jasneje izstopi iz v vse smeri se križajočih pogovorov.

HALJA: To pomeni mir!

TRENIRKA: Seveda.

POSLOVODKINJA: No, šele zdaj sem si oddahnila.

Profesor vzdigne dva prsta v zrak, ponosen, da zmore s tem
drobnim gibom nevsiljivo pokazati, da mu ni mar za častih-
lepnot. Vsi si dajejo znamenja tišine, nekateri s prstom na
ustih, drugi z glasnim šššš. Gubangu edini niti trzne ne. In
zdaj ima profesor besedo.

PROFESOR: Tako je, to pomeni mir. To je bila tista vesela
novica, ki sem jo prej oznanjal. Zdaj se pa ne obirajmo več in
mirujmo.

Prvi da zgled in se zvrtno nasloni na naslonilo stola, s sijo-
čim obrazom, z rokami, sklenjenimi na stegnih. Vsi drugi ga
zdaj začnejo živo posnemati, nekaj stolov zaškripa, nameš-
čajo se, in nazadnje obstane v obedovalnici nepremična tiši-
na.

Tedaj pa plane v sobo tista stara, ki je prej prinesla pire
krompir, in loputne z vrati ob kredenco, da šipe zažvenketa-
jo. Vsi trije mesarji takoj vstanejo in se obrnejo tja. In čeprav
profesor, najprej samo z izbuljenimi očmi, potem z mahan-
jem, in nazadnje tudi s klici, zbira navzoče naj se ne zmenijo
za motnjo, so vendar že vsi na nogah in osupli strmijo v sta-
ro. Ta jih gleda z blodnimi očmi in si globoko oddihuje.

PROFESOR: Usedite se! Ne zmenite se zanjo!

Končno stara ulovi sapo in izdavi s hripavim glasom.

STARA: Jutri se bojo na ribniku odločali zastran vojne!
Bogarte se udari s stisnjeno pestjo v dlan in zamiži, osupla
potrptost se polasti vseh, le gubangu sedi kot prej, medtem ko
se profesor trudi da bi druge spravil k pameti.

PROFESOR: Ali ne razumete?! Z vsakim korakom, ki ga na-
redite, ste za pol metra bližje vojni.

A zdaj ga že nihče več ne posluša, v gručah se razburjeno
pogovarjajo in se živčno premikajo. Nenadoma stopi mlade-
nič z mreno na očesu na stol in zakrili z rokami.

MLADENIČ: Saj to še ne pomeni vojne! Dokler trajajo pogo-
vori je še zmeraj upanje!

Vendar ga komaj kdo pogleda. Bogarte besno stopi k starcu
Žolgi, ter mu vzame krožnik spred nosa.

BOGARTE: Na, želel si si to kašo, pa jo še pojej!

Mu pritisne krožnik s pirejem na obraz.

Stampedo in ženska zaljubljena prihajata iz cvetočega
grmovja, objeta sta, ustavljata se in se poljubljata. Nasmaja-
na gresta dalje skoz park.

Med golimi, vozlastimi debli vitkih dreves, se vidi ribnik. Ne-
kaj se dogaja na sredi, slišati je tudi glasove, da, zdaj tudi vi-

dimo, da tam nekdo sedi za mizo pogrnjeno z belim prtom,
na nekakšnem splavu. Stampedo in ženska prideta na breg,
čoln v bližini.

STAMPEDO: O, glej, oče je že tu.

Stopita v čoln, lovita ravnotežje na majajočih se lesenih tleh.
Stampedo zavesla. Privesla do splava. Na tem sedi starec in
se prijazno nasmija ženski, že od daleč, pred sabo pa ima
nekakšne načrte, ki pa jih vendar mora vsake toliko časa
pogledati, medtem, ko je kar z rokami zeleno vodno travo iz
sklede.

Pristaneta, Stampedo skoči ven, priveže čoln, pomaga žens-
ki na splav, tedaj se iz vodne gladine prikaže mamin obraz z
dolгими mokrimi lasmi.

MAMA: O, vidva sta!

STAREC: Ho, ho, o, ho, ho. (v zadregi, ne kot smeh)

K mami priplavata dva bela laboda, starec jima meče drobt-
ne v vodo. Še nekaj labodov priplava, mamina glava in rame-
na so obkroženi z belim perjem kot s krilom. Mama kar ne
more obstati pri miru, čez glavo dela ima, zdaj je že spet pri-
nesla na splav zajetno naročje nekakšnih podvodnih alg.

MAMA: (Stampedu) A jih daš v skledo, prosim, jaz moram še
po blato.

STAMPEDO: Ampak, mama, saj ne bomo ničesar jedli.

Tedaj se z brega zasliši veselo vpitje in na ribnik se iz grmov-
ja prikaže čudno plovilo, na nožni pogon je, poganjajo ga
veslasta kolesa, spredaj in zadaj, nekakšna valja s prečno
postavljenimi, iz oboda nasprotnih koles vodečimi deskami,
ki spodrivajo vodo pod sabo. No, in sredi med obema valje-
ma je vpet vozač, to je Jebemti*, priklenjen je z debelimi
verigami za volan in pedala, za njim sedita, takorekoč na ne-
kakšnem kozlu, Dumbo in Roman in prepevata: »Hej, hojla-
drijadra, hej hojladrijadra! Približujete se.

Starec, kot da jih ne vidi, ne sliši, še ozre se ne k njim, pregle-
duje svoje načrte in s hlastnostjo človeka, ki je prenatrpan z
delom, pa mu to potem preide v kri in navado, da se v vsaki
njegovi kretnji kaže nenehen delovni zagon, jemlje dolgolaso
vodno travo, ki visi iz sklede in jo tlači v usta, živčno posmrka
nekajkrat zapored, pogleda v nebo, se za hip z nagubanče-
nim čelom zastrmi v načrte, a se takoj ozre stran in napne oči
proti trem prihajajočim, potem nenadoma preizkusi, če noge
mize trdno stojijo na splavu, skratka, obnaša se kot da je
nekako vendarle čisto sam med vsemi temi ljudmi. Oni trije
se približajo, Jebemti se neumno, iz grla smeje . . .

STAREC: Oho, oho, fantje, pridni, delavni kot vedno.

Jebemti kar zacvili v smehu, starčeva trmasta ironija mu je
draga.

DUMBO: Luftamo, ata, luftamo.

STAREC: Da, vidite, gospodična to so vsi moji sinovi, no, še
enega imam, ampak ta ni mogel priti, v teleskop bulji dneve
in noči, veste, zelo je zaposlen.

Ženski je starec simpatičen in zasmehuje se, pa tudi drugače,
zdaj ne prikriva več svojega zanimanja, oči ji gledajo odkrito
in živahno. Starec pa zdaj bliskoma pokaže še svoje dru-
gačno lice in zarohni nad onimi.

STAREC: Cepcil eden je pijanec, dva sta norca, tale se je
specijaliziral za popotovanja, peti pa išče belo svetlobo v ve-
solju. Ampak to ni zadosti, fantje, to ni zadosti!

Jezno se pogrezne med načrte. Potem jih spet odvrže in da
dlani na boke, kot kakšen zasliševalec.

STAREC: Kaj dela ta ženska tam spodaj? Ali boš že prinesla
tisto blato, ali ne?!

* Drugo ime za priklenjenca.

Tedaj spet preskoči na one tri in vključno Stampeda.

STAREC: To ni zadosti, fantje, jebela cesta, ne vem, kako naj vam povem. Svet je treba neprestano nadgrajevati, edino tako lahko obdržimo njegov izvorni smisel.

Roman zavzdihne.

ROMAN: Nas boš zdaj spet moril?

STAREC: Da, tudi moril vas bom! Človeški odnosi morajo postati še bolj poglobljeni, še bolj se morajo razkriti.

ROMAN: In da bi bilo to, kar se da razumljivo, moraš nekoga fentati?

STAREC: Ne, jaz, ampak ti. Še preden bo jutri sonce zašlo, boš po lastni presoji ubil svojega brata!

ROMAN: Zakaj pa?! Samo to bi rad vedel. Kakšna klinčeva nadgradnja pa bo to? Jebemti, oče, ne razumem te, to se pri tebi stalno ponavlja, stalno mora eden klati drugega, ne vem, a je to res nepogrešljivo?

STAREC: Zato, ker ga poznam, fant moj, zato! Zli človek je! Roman z naporom gleda starca, kot bi imel pred sabo norca, ženska preplašena, Stampedo s čelom nabranim v dve gubi, Dumbo miren, bled.

ROMAN: Čakaj . . . o kom govoriš?

STAREC: (izbulji oči in pokaže s črstim na Dumba) O njem! Roman pa zdaj postane resnično sveto jezen.

ROMAN: Zakaj mu to stalno podtikaš?! Tega že ne morem več prenašati. Za vse kriviš njega, že odkar te poznam! Starec trmasto vztraja pri svojem, trdo postavlja besedo za besedo.

STAREC: Da, ker mu že v očeh berem nizkoten naklep.

ROMAN: Ampak, saj ti dobesedno hočeš, da postane tak! Tedaj poseže Dumbo vmes.

DUMBO: Pusti, pusti, Roman, nima smisla. Starcu.

DUMBO: Saj se bom kmalu obesil ata.

Molk. Tedaj priplava iz globine mama in položi na splav kup blata.

MAMA: Glejte, kakšen lep kos blata sem našla.

STAREC: O, madona, pa je res lep, ti, mali, daj mi ga sem na krožnik.

Stampedo vstane, vzame blato iz maminih rok in ga položi na starčev krožnik. Starec blato z roko položi po kupčkih na vsak krožnik, potem pomigne Stampedu naj nese krožnik mami. Stampedo tudi to izvrši. Starec tleskne z zobni kot jaguar in se obližne.

STAREC: In zdaj tišina, jejmo.

Starec in mama začneta pobožno jesti blato, zamišljena vase. Ostali pridejo v nekakšno zadrego, s težavo gledajo onadva pri jedi, neugodno jim je, odvrtačajo oči, Stampedo igra s prsti po mizi kot po klavirju, ženska se zapre v kamnit obraz, brata kar ne vesta kaj bi, Jebemti pa tudi ne more ravnno hehetati. Starec je sila raznovrstno, kot pravi gurman, tako si na primer, posvaljka blato med dlanmi, ga namoči v kalužico, ki je nastala v skledi, popiha in ga kar od daleč vrže v usta, nekajkrat prežveči, potem pa s hitrim gibom vzame varilni aparat in pogoltno kratek, modrikast plamen liki začimbo. Nenadoma opazi, da drugi ne jejo, osupne.

STAREC: Ja zakaj pa ne jeste?

Nejeverno se ozira po njih, z naraščajočo jezo.

STAREC: Ja kaj se pa to zdaj pravi? Kaj se pa greste? Z rokami široko raztegnjenimi na mizi.

STAREC: Ja kaj pa mislite, da se boste izmaknili naravnim zakonom? O, lipovi bogovi!

Jih oponaša, njihovo negibnost.

STAREC: Takole, glejte!

Pograbi velik kos blata in si ga stlači v usta, še dopolni zalogaj z ognjem.

STAREC: (normalno, govori čez valjajočo kepo v ustih) To je energija! Tudi tu se nam kaže prvinska formula v vsej svoji

krasoti! Poglejte to raznolikost. V obe roki prime blato in moroko travo in ju vzdigne v zrak) In zdaj pogledajte, kako ta ista raznolikost, (vzame z mize še kamne, lubje itd.), izginja v eno samo, zaključeno celoto!

Si tlači vse v usta.

STAREC: Še! Za zmeraj in zmeraj več! Ne pa, da mi sedite tam s stisnjenimi ritmi in se greste duhovnike! Jejmo! Na, še prdnil bom, če ne drugače, boste pa vsaj zavohali kaj mislim! Prdne, gromoglasno, kot da bi se mu velikanska skala odvalila iz riti. Vsi se nekako zganejo, prevzeti s starčevim nastopom, ženska poskusi malo blata, potem si zalogaj vzame še Stampedo, pomisli malo in si vrže v usta še kamen, nazadnje pa vzame še varilni aparat in si požene debel plamen v usta. V tej harmonični atmosferi, ko je slišati samo čeljusti, ki meljejo, seveda morata priti še brata Dumbo in Roman, usesti se morata za mizo, si naložiti vsak svoj krožnik in jesti.

JEBEMTI: Kaj pa jaz? Kaj pa jaz? (pokaže uklenjene roke in noge)

STAREC: Tebe bo pa mama futrala, božček, ko si še v stajci.

Prizor pod zajetnim drevesom ob samem bregu. Starec leži na travi, pod srajco se mu vidi raztrgana in luknjasta brezrokovna majica, sklenil je roki za tilnikom in tako podprt strmi v nebo. Ob njem sedi Stampedo, s hrbtom naslonjen na drevo in mu nekaj tiho govori, starec ga posluša, tu pa tam zamahne z roko v zrak, tehta misli z njo, dokazuje s krčevito razširjenimi prsti. Ob samih koreninah drevesa, voda jih že objema, sedita mama in ženska, mama napol v vodi, sredi lotosovih listov, ženska še na bregu, brodeč z nogo po vodi, pogovarjata se. Za njima vidimo bolj znotraj ribnika, Jebemti ja na plovilu, zamišljen ga z nogami poganja zdaj na prej, zdaj spet nazaj. Kakšnih pet, šest korakov v stran od starca in Stampeda, sedi na stolu, v senci stezajoče se veje, Roman, noge je prekrizal, potresava s čevljem in indiferentno opazuje to pregibanje lastnega gležnja. Dumbo pleza po veji prav nad njim, kot nekakšna žival se vleče s potegi rok po trebuhu vzdolž veje.

STAMPEDO: (zaključen prizor pogovora s starcem) Kaj pa, če nam je vse to dano kar samo od sebe? Kaj pa če nam tega sploh ni treba nadgrajevati? Kaj pa če ima prav človek, ki samo hodi mimo in niti ne utrga, recimo, tole cvetlico, niti ne potegne iz pogleda nanjo nič konstruktivnega – ne napiše pesmi, ne naredi slike, niti načrta za mesto – ampak samo hodi mimo in pusti vse takšno kot je.

Mama in ženska.

ŽENSKA: Ne, sploh ne vem, kje je bil, sploh ne vem kaj dela. (otro rečeno)

MAMA: (jo presojajoče pogleda) Veš, njega moraš razumeti, on je razmišljen, saj vidiš, da hodi po neki svoji poti.

Naredi z rokama migljajoč gib s prsti nad glavo, kot da hoče ponazoriti utripanje misli.

ŽENSKA: Razvajen je! Zmeraj ste ga samo razvajali, zato pa tudi nima nobene delovne discipline! Nobenega občutka za odgovornost!

MAMA: Boš videla, ko boš imela sama otroke. Tvoji so, pa vendar imaš občutek, da so prišli z neke tuje zvezde. Poglej moje sinove, kako je vsak čisto samostoj, kako težko je razumeti kateregakoli med njimi.

Dumbo zdaj okopal sedi na veji in zavezuje vrv okoli nje v trdne vozle.

STAREC: Tak človek ima seveda prav, bilo pa bi nesmiselno, če bi ga vsi začeli oponašati. Sicer pa mislim, da si govoril v prisposodbi. Namreč zato, ker ta trenutek sediš, govoriš pa o nekom, ki hodi mimo. In to je po mojem tista nujnost, ki

zahteva nadgradnjo. Kaj je prisposoba? Prisposoba je potenca, je nov pogled, je različica prvotne osnove.

Jebemti pride na svojem plovilu k mami in ženski, neumno se smejoč v zadregi obstane. Nagonsko pritegnjena z njegovo bližino, pretrga mama pogovor z žensko in se obrne k njemu.
MAMA: Tako si blede, ali ti ni dobro?

JEBEMTI: O, ne, v redu sem, mama, stanje se mi zdaj izboljšuje, počasi pridobivam ravnotežje, veš.

MAMA: A še piješ?

JEBEMTI: Kaj ga zdaj serješ, mama, razen tega, da se vozim na kolesu, ne delam ničesar drugega.

MAMA: Ampak saj si tak, kot en pijanček. Samo še bebasto se smehljaš.

JEBEMTI: Ja, no, jebemti mama, živce imam uničene!

MAMA: Ja, seveda, če se pa ves čas voziš s kolesom! Še čudno, da nisi zblaznel.

Solza se ji potoči po licu.

MAMA: Revček moj.

STAREC: (se vzdigne od tal in se upre v roke) Noben element na tem svetu se ne more izogniti zakonu pospeška! Že ob samem rojstvu se znajde oblikovan v maso in izpostavljen je učinkovanju sil drugih elementov, ki ga obkrožajo. In vsak od teh ima svoj prvi vzrok, svojo maso, ki ga pospešeno pomnoži s sabo in porine v energično delovanje.

Zdaj že sedi in dokazuje z obema rokama.

STAREC: In ni moj namen, da bi krajšal peroti takšni bistveno veljavni konfiguraciji. Kontracepcija nikdaj ne sme postati zakon! Skopljenec lahko obstaja, poleg drugega, če pa kdaj pride na oblast in začne izvajati reforme, tedaj, vedi, je konec tudi s fantazijo, z mišljenjem in sploh z vsem in v vsakem pogledu!

Ga trdo pogleda in sunkovito stisne za mišico.

STAREC: Ena na potenco je dve. Dve na potenco je štiri. Štiri na potenco je šestnajst. Veš kaj ti hočem reči? Če je ne boš pokaval ti, jo bom pokaval jaz!

Vstane in razširi roke v nebo.

STAREC: Milijarde hočem! Bilijone! Trilijone! Kajti, če bomo hoteli obstati v takih pogojih, bomo morali najti milijardo rešitev – tukaj! (pokaže s prstom na zemljo)

Bilijon tam zgoraj! (pokaže v nebo)

In trilijone v neznanem! Zakaj pa misliš, da stoji ta zemlja? Zakaj pa misliš, da valujejo te vode? Zakaj grmi nevihta! Zakaj se užiga ogenj v gozdovih? Zato, ker je kvantiteta zmeraj enakovredna kvaliteti – neuničljiva krvna vez je med njima.

Roman sedi na stolu. Zadaž vidimo starca in Stampeda, žensko in mamo, ki zaskrbлено gleda za Jebemtijem; ta s srdom, kot da bi si hotel pridobiti voljo in predreti obup, poganja pedala čez ribnik. Tedaj Dumbo spleza z drevesa in gre naravnost k Romanu. Ta ga vprašujoče pogleda. Dumbo mu vrne zgovoren pogled. Roman neodločno vstane. Dumbo vzame stol, kratko premeri zanko na koncu vrvi, viseče z veje, malo premakne stol, stopi nanj in si da zanko okrog vratu ter ztegne. V tem hipu ga zagleda mama. Krikne.

MAMA: Ne! Ne!

Pograbi mrliški prt izpod vode, kar cedi se od njega, in se že medtem, ko vstaja, ogrne z njim, ter se požene k sinu. Dumbo spodmakne stol. Mama krikoma iztegne roke v zrak in se prime za srce. Veja se odlomi, Dumbo pade na tla in košati listi ga zakrijejo. Mama držeč se za srce lovi zrak kot riba na suhem, naredi še nekaj trzajočih korakov in omahne na tla. Stampedo skoči pokonci in plane na kolena k njej.

STAMPEDO: Mama!

Starec prestrašeno plane k umrli, a konec je, samo še s Stampedom se lahko spogleda. Tedaj pa v njem vse vzplam-

eni in kot grozeč oblak se postavi pred Dumba.

STAREC: Ti si jo spravil v grob.

Dumbu se ličnice sicer malo tresejo, a vendar ne more ubraniti čudnega nasmeha.

DUMBO: S tvojim privoljenjem.

V starcu prekipi jeza, iztegne močne, žilave roke, da bi ga zadržal, a se še zadnji trenutek obviada in skoči k bližnjemu drevesu, ter ga izruva s koreninami vred. Po tem podvigu Dumbo zajedljivo pripomni.

DUMBO: Tako je torej, kaj, sam si pa noče umazati rok, bojo že sluge namesto njega.

Starec privihra med gručo, ki se je zbrala okrog mame, tudi Jebemti se bliža čez gladino, naglo vrteč pedala, in zdaj starec prime Romana in ga privede pred Dumba, da sta soočena, lice proti licu.

STAREC: Tega imaš ti za hlapca?

Romanu je nerodno, povese oči.

DUMBO: Ne delaj se pravičnega, v bistvu ti gre samo zato, da shujškaš skupaj petelinje boje.

Starec ostro pokaže s prstom na tla.

STAREC: Poklekni pred njim!

Zdaj se tudi drugim vse skupaj zazdi pretirano, Stampedo naredi gib, kot da bo zakoračil k očetu, Roman proseče iztegne roke, ampak starec jih vse ukroti s pogledom.

STAREC: Poklekni!

Dumbo ga blede gleda v oči.

DUMBO: Ne.

Se obrne na petah in gre. Starec gromovniško vpije za njim, z iztegnjenim prstom.

STAREC: Izgini mi spred oči!

In zdaj se starec sunkovito obrne in s prepričujočimi očmi vsesa pozornost preostalih vase.

STAREC: Prisezimo si na tem grobu, da ne bomo odnehali. Mati mora ostati za zmeraj živa med nami.

Hodi od enega do drugega in jim strmo gleda v oči. Vsi so malo zbegani, kot da imajo pred sabo blazneža. Se ustavi pri Stampedu in ga prime za ovratnik.

STAREC: Srečal si me na začetku in srečal me boš na koncu, vse tisto kar je vmes, to je pa tvoja stvar.

Ga potrepnja po licu, kot kakšen vojaški poveljnik.

STAREC: Za našo mamo!

Sploh po nekakšnem umljivem naključju stojijo vsi takorekoč postrojeni. In starec, kot da pregleduje četo, stopa k posameznemu. Obstane pri ženski, se ji ganjeno nasmehne in jo z otožnim pogledom, kot da sluti neizbežno katastrofo, uščipne za lička.

STAREC: Rojevala mi boš otroke, kajne? Dosti otrok.

Ženska zardi in povese oči. Starec jo zadovoljno potrepnja po licu in gre naprej. Pride k Romanu.

STAREC: (mu položi roko na ramo) Ne pomišljaj se, ko se ti bo znašla pištola v roki. Za mater!

Starec zabrodí v vodo in trdno prime sprednji leseni valj pločila, Jebemtiju . . .

STAREC: Drži se! Ne popuščaj! Vsi za enega, eden za vse! Spet se vzpne iz ribnika na suho. Vsem.

STAREC: Jutri ob zori, ko bojo zazvonili zvonovi in se bo sončna luč razlila čez zemljo – takrat bo spregledala mati!

Zdaj že vpije, kot kakšen svečenik. No, ampak tak, v capah. Samosvoj.

STAREC: Jutri ob zori bo vsak od nas na svojem mestu. Umika ne bo, do zadnjega diha.

Salutira in se odseka obrne, ter odide.

Roman se znajde v neodločnosti. Obotavlja se, kaj bi zdaj, pravzaprav. Potem nekako pokima Stampedu in ženski in gre za starcem. Ženska in Stampedo ostaneta sama na bregu. Večeri se že, Stampedo stopi k njej in jo poljubi.

STAMPEDO: Rad bi ostal sam z njo.

Še enkrat jo poljubi. Ženska ga razumevajoče pogleda in odide.

Stampedo stopi k mami s kuhovnico v roki. Stisne zobe, ves je napet. Nenadoma v zamahu vzdigne kuhovnico in udari mamo čez zadnjico. Mama se ne zgane. Stampedo še enkrat. Mama leži mrtva. Stampedo spet vzdigne kuhovnico, a se sredi giba ustavi, pogleda kuhovnico, jo položi zraven mame, ter mamo ljubeče potrepilja po zadnjici. Vstane in gre. V padajočem večeru vozi Jebemti čez ribnik.

Mimo razsvetljenega okna v pritličju, se iz dežja potegne bled obraz človeka s klobukom. Stopi v hišo.

In zdaj odpre se vrata stanovanja in pride v revno kuhinjo in že se znajde med napetimi pogledi štirih parov oči. To so, starec Žolga, neki neznanec in njegova žena, visoka mladane meter devetdeset – ti trije so še ravnokar igrali preferans, zdaj pa so naglo vzdignili poglede s kart – kot četrta pa je tu poslovodkinja, ki si nemirno grize nohte.

ČLOVEK S KLOBUKOM: Vojna. Definitivno.

Vsi pretreseni vstanejo pred tem dejstvom, ki se je že nekaj časa najavljalo. Neznanec in njegova žena izmenjata nekaj hitrih, šepetajočih stavkov, poslovodkinja se spet usede in se paranoično zavije v krznen plašč. Tedaj starec Žolga začuti notranjo odločenost, vzravnan stopi k omari, vzame že davno pripravljeno in skrbno očiščeno puško iz nje, ter jo začne polniti z naboji, s pogledom ves čas na ostalih.

ŽOLGA: Sprejeli bomo to stvar brez diskusije, ali imajo zgoraj prav, ali ne, zapomnite pa si tole: borili se bomo zaradi dolžnosti, ne iz sovraštva.

Jutro. Za drevesi vstaja sonce. Tišina, ptiči. Stampedo sedi v buldožerju, motor na mestu brne. Z roko na ročici pogona, s pogledom proti soncu, čaka na znak za štart. Tedaj sonce vstane nad drevesi. Bližnja tovarniška sirena zatuli in Stampedo s trzanjem potegne ročico, buldožer se skokoma požene na prednje noge.

Zdaj bruhne peneča se voda iz elektrarne, peneči se zid. Zdaj veter s strahotno silo nevihte šiba upognjena drevesa. Grmi in se bliska. Zdaj gori trava čez celo poljano.

Zdaj Stampedo doda pospešek buldožerju z ostrim trzajem napete mišice in velik, da zakriva nebo, vozi proti nam, grmeč. Pride v ovinek in mora naglo ustaviti, ko tik pred njim z veliko hitrostjo švignejo trije avtomobili brez voznika. Takoj za njimi pripelje še avtobus, ravnatoka brez voznika. Stampedo brzda svojega železnega žrebca in podhrtevajoč v sedlu, v ritmičnih sunkih motorja, premišlja, kako in kaj. Hipoma se odloči in pošlje buldožer po pločniku. Vozi in se nape-to ogleduje. Ah! Zdaj naravnost proti njemu po pločniku pripelje črn avtomobil brez voznika – Stampedo mora z bliskovitim zasukom krmila, komajda uiti trčenju. Divje, kot žival, presunjen z nevarnostjo, hitro teče na buldožerju skozi puste cete. Pripelje okoli vogala pred hišo ženske, naravna buldožer in dvigne železne kremplje, ter nato popusti uzdo žrebcu, da se zažre v zidni vogal in ga sesuje na pol. Vzame nov zalet in še razširi nastalo luknjo, še en udarec in odprtina je dovolj visoka, da se lahko splazi noter. Pride do dvigala, vidi svetlobo v steklu, odpre vrata in stopi noter in izgubi tla pod nogami! Komaj se še lahko ujame za viseče vrvi, gibčno skoči ven na tla – takoj zatem pa prigrmi dvigalo iz višine in trešči mimo njegovih oči v globino. Stampedo se nasmehne in zamíži. Potem pa, kot da je premagal trenutno slabost – se požene po stopnicah z dolgimi skoki. Tedaj nad njim zavrešči

kokoš, stoječa na neki polički. Vsi zvonci v hiši začnejo zvoniti. Vrata se odpirajo in zapirajo, sliši se vse polno nerazumljivih glasov ljudi. Stampedo priteče v četrto nadstropje, radijska muzika igra za na pol odprtimi vrati. Šesto nadstropje, sedmo. Pade pred vrata, no, vsaj včasih so bila tam, zdaj pa so zazidana. Stampedo se v zamahu obrne, iščoč z norimi očmi. V kotu zagleda vrtni stroj. Ta začne, sam od sebe renčati in poskakovati na tleh. Stampedo skoči nanj, ga ukro-ti in nameri v zazidana vrata. In zdaj seka zid z rafali.

Zid popusti. On skoči noter! Ona ga zagleda. Krikne.

ŽENSKA: Ne! Ne!

Stampedo skoči k njej in jo poljublja, po obrazu, po dojkah, polize ji pičko s celim jezikom, ona v strahu beži pred njim, Stampedo se meče za njo, ugrizne jo v rit in jo podere podse, zagradi jo od zadaj in jo z zadnjico dvigne k sebi, ter pri tem že tolče vanjo, kakor pes, ki ga še nima notri . . . In nenadoma sta sredi skladnega ritma, s silo mišic sparjena v gugajoč se združek in njuno dihanje postane neobvladano, oba hro-peta in zdaj začneta na ves glas kričati. Zdajci ženska zakriči kot zadeta srna in obstane z vsem telesom in Stampedo lev-ko zahrope in omahne na njen hrbet. Tako klečita z zaprtimi očmi, eden na drugem.

Nepričakovano se iz sosednje sobe zasliši jok dveh otrok. Stampedo in ženska se zdrzneta, spogledata se, on napol vstane in še enkrat prisluhne, ženska ga še zadnjič poboža po laseh, kot da se ločujeta, Stampeda presenetni, kako more še v takem trenutku misliti na to – vstane in gre v tihih korakih k vratom in jih naglo odpre.

Pred njim v globini sobe stojita fantek in punčka očitno dvojčka, stara kakih šest let, in si z ročicama, hlipajoč brišeta solze. (Onadva sta bila v drvarnici.)

PUNČKA: Bojiva se. Volka sva videla, oči.

Priteče ženska in vsa prestrašena ju objame.

ŽENSKA: Kaj je, srčka moja?

Stampedo tedaj zasliši muziko na cesti, (ko sta se združila, je vse potihnilo) in gre k oknu, ter skrit za zaveso opazuje. Po ulici prihaja sprevod ljudi v cenениh konfekcijskih oblekah, kakih deset ljudi, večinoma že plešastih, tu pa tam med njim kaka uvela starka, mladec . . . igrajo enostavno melodijo s pi-halnimi glasbili in bobni. Postavljeni so v štiri vrste, torej jih je dvanajst. Poleg čete na vsaki strani ceste hodita dve starki s pištolama v rokah in jih z glasnim vreščanjem vzpodbujata. Ena od stark se potem vohljajoče ustavi ob nekem kletnem oknu, pogleda noter in kar na slepo ustrelji s pištolo med re-šetke. Zima. Sneg v kupih.

Stampedo se naglo odmakne od okna, preskoči tista dva, tri korake, ki ga ločijo od druge sobe in utiša otroka, počepne k njima in ju stisne k sebi. Potem hlastno ženski - - - a ona ga že razume in odide po obleke.

Skoraj oblečeni stojijo v predsobi, mala dva si obuvata čevlje, Stampedo si oblači suknjič in popravlja vozal na kravati, ženska si obrača krilo okrog bokov, pred ogledalom, se še malo napudra, Stampedo prime mala dva za roke, zasepeče: »Gremo!«

Oprežno pridejo iz hiše pri kletnem izhodu, v daljavi še odmeva godba, Stampedo jim pokaže naj ga tu počakajo in gre preverjat položaj. Ženska z otrokoma ostane skrita za vrati. Tedaj punčka zagleda slončka, igračko na cesti in z otroško lahkomišijenošjo steče tja. V istem hipu se odprejo

vhodna vrata sosednje hiše in ven stopita tisti dve starki ogledujoč se s sumničavimi obrazi. Takrat pa ena zagleda punčko in takoj nameri pištolo.

STARKA I: Čakaj!

Punčka obstane s strahom prikovana na tleh. Druga starka se sunkoma obrne z razkrcenimi, grčavimi prsti, s kot kremplji dolgimi nohti. Približujeta se ji in se ji že od daleč dobrikata. »Saj ti ne bova nič naredile, punčka.« Brž, ko prideta do nje, jo ena zgrabi in ji zvije roko na hrbtu, druga pa jo začne vleči za zalisce.

STARKA II: Govori, kje so!

Punčka v strahu sploh ne more spregovoriti.

STARKA II: Govori, če ne ti bom preluknjala glavo! Ji prisloni pištolo na sence in jo gleda z izbuljenimi očmi.

Tedaj skoči Stampedo iz istih vrat, odkoder sta prišli, skoči jima za hrbet in odsekano zarjovi. Starki skorajda zadene infarkt, obe se primeta za srce in se sesedeta. Stampedo v nekaj skokih doseže punčko, jo kar v teku vzdigne pod pazduho in zbeži skozi vrata.

Vsi štirje, starša sta dvignila otroka v naročje, oziroma Stampedo je vzel oba, tečejo po hodniku obsežnega bloka.

Tu pred blok, kjer ležita starki, to je nekakšen odprt podhod za avtomobile, onedve se že pobirata, zgoraj v ravnini pritličja bloka pa na vrh asfalnega hriba, ki se spušča sem dol k garažam, z veliko hitrostjo pripelje avtomobil in se škripajoče ustavi, vrata se takoj odprejo in ven skoči plešast starec s puško v roki in z nasršenimi brki, golšav.

STARKA I: Tu so!

Starec v trenutku potegne piščalko iz žepa in zažvižga.

Stampedo in družina se vzpenjajo po stopnicah stare, temne kleti, podboji so še iz lesa, prisluškujejo. Stampedo gre naprej in preveri kakšen je položaj zunaj. Pred njim, prav blizu hiše se že razprostira gozd, med njim vodijo bele peščene poti. Stopi še malo ven in zdaj že ve kje je. Prav v bližini ribnika.

Med drevesi, Stampedo še vedno nosi oba otroka, se previdno ogledujoč, spuščajo k ribniku. Nikogar ni videti. Pridejo do ograje in Stampedo pogleda na jezero med vejami in listi grmovja. Obraz se mu čudno spači in z roko prepreči ženski in otrokoma, da bi videla prizor.

Nekje sredi ribnika sključen visi na plovilu Jebemti, zadet s petimi puščicami v telo.

Stampedo zresnjen z bolečino trdo prime žensko za nadlaht in jo vede s sabo, ta ga s slutnjo plašno od strani pogleduje. Pridejo do mesta, kjer je ležala mama. Samo še zmrznjen mrliški prt leži tam. Stampedo še trdneje stisne usta in jih pelje naprej.

Neopaženi se splazijo v neko napol propadlo hišo ob ribniku, mogoče je bila to včasih čolnarna. Stopijo v zatemneni prostor, tedaj nekaj zaropota v sosednji sobi za leseno steno. Stampedo se požene tja in odpre vrata. Ravno še ujame pogled na Dumba, ki je že položil eno nogo čez okenski okvir, da bi si z begom v vodo rešil življenje. Olajšano spusti sapo, ko zagleda Stampedo. Skočita nagosnko skupaj in se primeata drug drugega.

STAMPEDO: Dumbo! Kje je Roman?

DUMBO: Ujeli so ga!

Njune oči se vlažno gledajo. Stampedo tedaj mirno spregovori.

STAMPEDO: Kje je stari?

DUMBO: Zaprl so ga v kletko in ga razkazujejo po ulicah. Stampedo spusti sapo skozi nos in trdno stiskajoč usta premišljuje.

Večer. Stampedo stoji ob vratih in drži žensko za ramena. Potem jo malo strese, kot da bi ji hotel dopovedati, da se mora zdaj držati. Potem ji pomigne in tihotapsko odide ob steni hiše. Tu v grmovju ga že čaka Dumbo. Spogledata se in vsi tiho stečejo, Stampedo in Dumbo držita vsak enega otroka v naročju.

Tečejo po peščenih poteh, v drevoredu, skrivajoč se za drevesi. Pridejo do železniške proge. Skriti v grmovju oprezujejo čez progo. Dumbo pomigne in vsi stečejo čez progo, a komaj so na sredi že jih zadanejo žarki dveh baterij. In glas iz teme: »Stoj!«

Dumbo in Stampedo obstaneta v snopu, ženska stisne k sebi otroka.

GLAS IZ TEME: Pridite sem!

Vsi stopijo tja in se za krogom luči znajdejo pred tričlansko družinico. Oče majhen, širok in debel, z brčicami, drži v rokah namerjeno brzostrelko. Maja, še v kuhinjskem predpasniku, drži pištolo, njun mali, dvanaestletni sin, pa krčevito stiska puško.

OČE: Kam greste?

DUMBO: Po očeta.

OČE: Gremo!

Jih poženejo po progi in hodijo za njima, ter merijo nanju z orožjem. Tedaj z obeh strani proge iz grmovja planejo trije ljudje, že odrasel moški, visok, z gostimi brki in dve enajstletni punčki, v krilcih, s kitami. Vsi pušte v rokah.

MOŠKI: Stoj!

Družinica prestrašena spusti orožje na tla. Oni trije jih naglo obkrožijo.

MOŠKI: Kdo ste?

OČE: Ne razumem. (vzdigne roke)

Moški se ugrizne v ustrnico in ostro pogleda Dumba in Stampedo.

MOŠKI: (stopi k Stampedu) Geslo?

DUMBO: Vojna ni vse.

MOŠKI: Se strinjam.

Si udarita v roke. Moški ploskne z dlanjo Dumba po ramenu. Potem pomigne deklicama, ti dve poženeta družinico po progi, sam pa še za hip postane pri Stampedu in Dumbu, toliko da ju posvari.

MOŠKI: Pazite, teh hudičev je vse polno.

Potem vzdigne stisnjeno pest v pozdrav in z odločnimi koraki stopi za odhajajočo skupinico.

Pritečejo iz grmovja in se poženejo čez ograjo vojaške bolnice. Tečejo ob zidovih, v poltemi, kajti vsa okna so razsvetljena. Splazijo se k enemu, Dumbo da Stampedu roparske stopnice in ta pogleda skozi šipo.

V razsvetljenem hodniku zagleda dva intelektualca, moškega in žensko, on ima fine srebrne okvirje očal, ona v hlačah, kako vodita pred sabo, z namerjenimi pištolami, tri revne, umazane otroke, ki se jočejo.

Skoči na tla in z napetim obrazom pogleda Dumba. Ta vprašujoče pomigne z obrvmi. Stampedo ga stisne za nadlaht. Stečeta.

Pritečeta do odprtih vrat nasprotnega poslopja, to je še vse

za železno ograjo bolnice, ta je kot vidimo obsežna, več stavb stoji tu. Tedaj zameketa koza nekje v bližini. Stampedo in Dumbo se ostro ozreta v temo in skočita po stopnicah, da bi utekla v hodnik. A ta trenutek se iz vrat izvije debel moški kot kača in se s hrbotom vrže na podboj, ter z blodnimi očmi nevarnosti presenečen zagleda ta dva.

MOŠKI: Gospod Dumbo!

Moški si obriše potno čelo.

MOŠKI: Jezus, skoraj bi vas ubil!

Stopi k Dumbu in ga razburjeno prime in kot da nima časa za bolj natančne razlage, pokaže s pištolo proti ograji bolnice.

MOŠKI: Zunaj so!

Potem, toliko jim je prijateljsko povedal, več pa res ne more, tiho zakliče v hodnik za vrati.

MOŠKI: Lubi, greva.

Izza vrat stopijo štirje otroci, stari kakih deset let, obeh spolov, z vzdignjenimi rokami, za njimi pride debela bela ženska v krznu, z dijamantnimi uhani, ki pobliskavajo v soju luči, na usnjeni vrvici kroti dva črna psa, krvna goniča, (Bloodhunt), in s pištolo v roki. Moški jim pomigne in gre proti parku nasprotnega poslopja. Za njim otroci, potem ženska s psoma.

Stampedo zgroženo gleda za njimi, ogorčenje ga prevzame, zgane se, da bi zavpil in se pognal tja, a zdajci ga Dumbo potegne k zidu in mu da roko na usta. Stampedo ga po prvem presenečenju prime za roko, češ, razumel sem te, potem se osvobodi prijema in ga vprašujoče pogleda. Dumbo naredi znak z roko pred ustni: »Ššš!«

Takrat v daljavi steče deček v grmovje, debeluhar in krznena ženska neodločno obstaneta, ampak psi zalajajo in ženska jih spusti, da se željno, z vsem nabojem energičnega mišičevja, poženejo za dečkom v grmovje. Stampedo se zdaj ne more več zadrževati, z gnusom zarenči iz grla, se iztrga Dumbovim rokam in steče na ploščad sredi stavb. Isti hip padejo nanj z vseh strani snopi žarometov, oster glas ga ustavi na mestu. »Stoj!«

V Stampedu se sproži neki notranji vzgib in kot podlasica zbeži iz kroga svetlobe v poltemo ob vratih, ter skozi vrata v hodnik, Dumbo že teče pred njim. Za steklenimi okni rafali prežagajo mesto na katerem je ostal.

Hodijo po zamračenih stopnicah neke hiše, ko pridejo mimo oken udari vanje migljajoča svetloba in hrumenje množice. Pridejo v neko dvorano, na mizah vse polno šahovskih desk, figure so obmirovale sredi igre, ponekod so na mizah tudi šahovske ure, vse v svetlobi neonskih luči, ki pada sem noter z uličnih svetilk in razsvetljenih oken, ter živobarvnih reklam. Stampedo in Dumbo se vsak na eni strani okna, skrita za umazanimi čipkačstimi zavesami, prilepita ob zid in pogledata na ulico. Ženska se z otrokoma usede za neko mizo.

Vsa ulica je slavnostno razsvetljena, ponekod gorijo na asfaltu ognji, iz vseh lokalov prihajajo ljudje v konfekcijskih oblačilih, čeprav tu pa tam, za razliko, vidimo tudi kakšnega bogato oblečenega. Tu so takorekoč vsi razen Jebemtija, mame in Astra. Tudi Romana vidimo, kako dirigira na nekem sodu. Na sredo ulice pa je postavljen tovornjak z žerjavom, železno premično roko, in s tega žerjava visi dol na cesto kletka v kateri je zaprt starec. In z vseh koncev frčijo v kletko gnile banane, združjeni paradižniki, jajca, glave solate . . . kakih trideset ljudi pod kletko pa se neizmerno zabava z metanjem. Starec pa, kot da mu je to še v posebno čast, resno se priklanja, se postavlja v mogočne drže, kot da pozira kiparju, ter znenada s ponosnimi gibi začne dirigirati nebu. Spodaj vsi umirajo od smeha, obmetavanje se podvoji.

Dumbo z lokavim nasmehom pogleda Stampeda, ki zdaj že odkrito stoji pred oknom, nemalo pritegnjen s silo prizora.

DUMBO: Moja režija, veš. Ti dopade?

Stampedo ga s sumom pogleda, ta se mu nesramno smeje v obraz.

DUMBO: Stari se je tako napihoval in grmel . . . nazadnje pa, nič posebnega, sami stari štosi v novih rjuhah. No, sem si pa rekel, zakaj pa ne bi jaz prevzel stvar v roke?

Kot slikar zajame s širokim gibom roke sliko pred sabo.

DUMBO: Poglej, kako so vsi združeni, nobenih pomislekov nimajo več glede življenja. Kakšna slat! Kakšno hotenje! Nenadoma odpre polkna na stežaj in se pokaže, da ga vsi lahko vidijo, ter gromoglasno zakliče.

DUMBO: Kruha, kruha sem vam dal!

Množica ga zagleda vsa obenem, s črednim nagonom, in zrak pretrga enoten klic navdušenja. Dumbo z ledenim obrazom odločno zaloputne polkna in se še v istem gibu obrne k Stampedu.

STAMPEDO: Prav s tem, ko se poskušas fotru upreti, šele dosledno podpiraš njegovo zadnjo voljo.

DUMBO: Oho, oho, Kje pa stojiš ti?

STAMPEDO: Jaz sem nevtralen.

Dumbo se prezirljivo obrne proč od njega, stopi par korakov v sobo in ga spet pogleda.

DUMBO: Bomo videli. Takile mrhovinarji, ki čakajo na ostanke tuje pojedine, ti najraje skočijo v hrbet.

Gre in se pred izhodnimi vrati še enkrat obrne.

DUMBO: Glej me!

Zaloputne vrata za sabo.

Dumbo pride skozi vrata in za hip neopažen obstane v bližini kotla, kjer kuhajo golaž, to ima opraviti ubožna starka, vsa slinasta, s sluznimi, skoraj čisto zlepljenimi vekami. Golaž servira na krožniku, skupaj z ocvrtimi krompirjevimi kifeljčki. Prav zdajle, naprimer, stojijo ob njej, en debel, masten človek, ki si s prsti zamazanimi s črnim motornim oljem, tlači polne pesti kifeljčkov s krožnika v usta. Tu pa sta še dva prav imenitno oblečena gospoda, že starejša človeka, izobraženca, le da so jima v gneči raztrgali, enemu hlačnico, drugemu suknjič. Ko prejmata vsak svoj krožnik, se v pogovoru napotita po pločniku. A zdaj so že vsi opazili Dumba, ki stoji z rokama uprtima v boke, polagoma vse utihne, ljudje se kakor uklenjeni z njegovim pogledom zberejo v polkrogu pred njim, tisti pa, ki so še pravkar stali ob njem, se naglo umaknejo v množico. Tedaj se iz gruče živčno prerine Roman, ter s čudnim smehljajem pozdravi Dumba, kot da se mu je pač samo prišel pokazati, zdaj pa da od njega pričakuje, kakšno mesto mu bo dodelil. Dumbo ga še pogleda ne in Roman se nazadnje zbežan postavi nekje na sredi med množico in osamljencem.

DUMBO: Veste zakaj sem vas poklical predse? Da mi salutarate. Da mi vi vsi kar vas je tu, glasno in jasno zakličete pozdrav: slava ti, gospod Dumbo! Kam gledate? V boga? Vame! Zmeraj vame!

Spet hodi ob njih, vsi so se, kot pred ukazom oddaljene zavešti, prestrašili in strumno stopili v ukazano držo, peta ob peti, rit ven, prsa ven.

DUMBO: In da si ne bo kdo od vas slučajno mislil, da delam to zaradi svojega napuha!? Ne, prasci, ne kurbe umazane – ampak delam to v svrhu višjih ciljev! Jasno?

Vsi bledi, prestrašeni.

DUMBO: Jasno!?

VSI: Jasno, gospod Dumbo.

DUMBO: Ti, stari, stopi ven!

Eden od tistih dveh izobražencev, ki sta prej jedla kifeljčke, izstopi iz pokroga.

DUMBO: Zakaj, ti, kurba črviva, stara, nisi pozdravila kot vsi

drugi?! A hočeš, da ti ta hip zobe zbijem!

Ga s stisnjeno pestjo udari po ustih da stavec pade na tla in ga oblije kri. Njegov sivolasi kolega takoj skoči k njemu in ga pobere. Potem stopi k Dumbu in mu z neizmernim prezirom pljune v obraz.

STAREC: Bog daj, da bi lahko ta pljunek opral vso tvojo sramoto. Rešil bi življenje sebi in mogoče tudi vsem nam. Ali res ne sprevidiš v kakšno zlo se spuščaš, mladenič? Ali ne čutiš, da ravnaš proti človeški postavi?

DUMBO: (kar v zrak poskoči od jeze) Kaj! Ustrelil starca. Malomarno pride k drugemu starcu.

DUMBO: Ali bi rad doživel njegovo usodo? Stavec mu ponosno pljune v obraz. Dumbo se zlobno zasmije, si obriše pljunek in se obrne proč, ter cinično vrže starcu čez ramo besede.

DUMBO: Ne, tebe bom pustil živeti, zato da boš trpel. Ta zadnji domislek ga dobesedno prelomi od smeha, valja se po tleh mimo nog in čevljev postrojenih, se opriema njihovih hlačnic in si vanje briše solzne oči. Potem se tako v čepe obrne tja, kjer stoji Roman in komaj, dušen s tihim smehom, izdavi.

DUMBO: Roman, pridí no sem, to je živa norišnica, kaj se da delat s tem folkom.

ROMAN: (preplašen negotovo pristoplicija zraven, noge se mu tresejo) Du..umbo, kaj, kaj... delaš? A si z...zno – rel? Dumbo srši vanj izpod obrvi, obraz se mu spači in hipoma skoči kvišku, zgrabi Romana za srajco na prsih in ga potegne k sebi. Dumbo (obrazne mišice mu neobvladano trzajo, brez vsakega sramu, trese se, celo zardeva, celo oči povese pred njim, a vendar ta skrajnje invertni tis, da se metodično pušča videti kot spako vsem tem ljudem, to ga dela bestijalnega.

DUMBO: Ti pezde nagnusno. bojiš se. Sramotal! Kakšen pa si? Ves poscan se tule treseš pred mano. Ali si sploh moški? A je sploh kaj korajže v tebi? Koga te je pa strah, no povej mi, koga?

V sunku skoči k nekomu v polkrogu in ga za lase potegne Romanu pred kolena.

DUMBO: Ali se tega revčka bojiš? *Ga mimogrede ustrelí v glavo.*

DUMBO: Ne vem, a si res tako naiven, da si predstavljaš, da se mi bo kdo maščeval za ta umor? Da bom kaznovan? Človek, prosim te, ne imej iluzij. Srečno bom živel do konca življenja, še poročil se bom in cel kup srčkanih otrok bom imel.

Se naglo obrne in ustrelí punčko, ki stoji poleg starega izobraženca v prvi vrsti polkroga. Potem prijazno stopi k Romanu, ga potrepilja po ramenu in mu da pištolo.

DUMBO: Na, Romanček, na, kogarkoli med njimi lahko ustreliš. Nič se ti ne bo zgodilo, jaz te bom ščitil, srček, veš. (ga poljubi na lička in ga še malo ušcipne) Jaz ne bom pustil, da bi mojemu golobčku kdo kaj očital, o to pa ne, Romanček. Nenadoma skoči predenj in nečloveško spači obraz in zarjovi.

DUMBO: Veš kdo sem!?

Se v skoku obrne pred polkrog.

DUMBO: Kako se mene pozdravlja!?

ZBOR: (odsekano, glasno) Slava ti, gospod Dumbo!

DUMBO: Kdo je bog in batinal?!

ZBOR: Slava ti, gospod Dumbo!

Se zdaj spet obrne k Romanu, ki bolj mrtev kot živ visi na svojih nogah in ga bodrilno potrepilja po zadnjici.

DUMBO: Dajmo, Roman, baraba stara, tistole mamco užgi v čelo s strupenim ujedom.

Se začne smejati kot nor, spet pade na tla, se valja, potem spet sunkoma vstane, slinast od smeha, prime Romana za ramena in izdavi.

DUMBO: A hočeš, da se obrnem stran? Mogoče te je pa

sram pred mano?

Skoraj poklekne na tla od smeha, potem se obrne polkrogu, rekoč.

DUMBO: O, veste kaj, nikar se ne smejte, imate vse sorte občutljivih ljudi.

Spet znori od smeha, gre kaka dva koraka proč od Romana, se skloni in ga spod pazduhe pogleda.

DUMBO: Glej, Roman, mižal bom.

V smehu skrrije obraz med dlani in si zatisne oči. Tedaj stari izobraženec ves vzplameni, vratne žile mu nabreknejo, ko poskuša z mimom rotiti Romana naj vendar ustrelí satana. V strahotni prošnji, z vso silo prikimava z glavo, da ubij, ubij, zaslužil je. Roman se bled ozre k drugim. Vlažne, proseče oči ga gledajo od vsepovsod. S tresočimi ustnicami, skoraj ne da bi si upal pogledati Dumba, nameri pištolo nanj. Roke se mu neobvladano tresejo. Strahotna napetost na vseh obrazih.

Dvorana šahovskega kluba v poltemi. Stampedo sedi s prekrižanimi nogami na stolu, meče v zrak šahovsko figuro in jo lovi v dlan, globoko zamišljen. Ženska v obupu vije roke okrog glave, kot bi si jo hotela zmečkati, otroka sedita malo bolj stran na neki klopci in tiho požirata solze. Ženska nenadoma ustavi nemirno hojo pred Stampedom in se divje vrže nanj z besedami.

ŽENSKA: Kako moreš to mirno poslušati!?

Spet se spodaj zasliši strel. Stampedo ji ne odgovori takoj. Vzame si čas. Ko pa spregovori, zvenijo njegove besede nenavadno potrpežljivo, kot da že ure in ure nekaj dopoveduje trmastemu človeku. Spodaj se nerazumljivo sliši Dumbov glas.

STAMPEDO: Rekel sem ti že, vse to je popolna iluzija. Zaradi tega ti res ni treba izgubljati živcev.

Ženska ga pogleda s sveto jezo v očeh, kot da je izrekel bogokletstvo. Zdaj pa se vidi, da Stampedo le ni tako miren, kot se na površju kaže. Ženskin pogled ga jezno dvigne iz stola, da gre k radiju in ga s pretirano gesto prižge.

STAMPEDO: Na, isto stvar imaš tudi na drugem programu! Dvorano napolni Dumbov glas, obarvan s kovinsko kakovostjo.

DUMBOV GLAS: Hop, pa te imam, lastnega brata si hotel ubiti!

Sliši se bolj oddaljeni Romanov glas, obupno proseč.

ROMANOV GLAS: O, Dumbo, Dumbo, oprosti . . .

Zasliši se njegov jok in pištola metalno zazveni na tleh.

DUMBOV GLAS: Zakaj!? Rajši mene, kot neko starko, ki mu je popolnoma tuja!

Nenadoma, kot da se je nečesa domislil.

DUMBOV GLAS: Mogoče sem pa slab človek? Mogoče pa nisem dober? O, to bo, to.

Brizgne v histeričen jok.

DUMBOV GLAS: Svinja sem, prijatelji, odpustite mi, prosim vas, odpustite mi!

Ženska okameni v norem upanju.

DUMBOV GLAS: Prosim vas, odpustite mi . . .

Bedasto, solzavo, pijansko se spakuje.

DUMBOV GLAS: naj me že kdo pokonča kot podgano! Kaj ne vidite, da se gnusim sam sebi! Nate, kdo bo vzel pištolo? Kdo me bo?

Sliši se, kako njegovo telo pade na tla in roko, ki prime pištolo.

DUMBOV GLAS: Gospa, ustavite me, prosim vas! A nisem zadosti kreten?

Strel prepara tišino, hip zatem boleč krik stare ženske, ki se kot vreča zgrudi na tla, zahrope v zadnjem zdihljaju in onemi, glasen Dumbov kroh.

Ženska, vsa iz sebe steče k radijskemu sprjemniku in ga

ugasne.

ŽENSKA: Ti ljudje rabijo pomoč in meni je čisto vseeno, če so iz zraka, ali iz papirja!

Otroka zdaj glasno zajočeta, ko vidita, da se starša prepirlata. Stampedo nejevoljno pokaže z gibom nanje. A ženska, kot da ne vidi ničesar, kot da ji je padla tema pred oči, prime otroka in ju privede pred Stampeda, potem s skrajno bolečino reče.

ŽENSKA: Ali smo tudi mi trije zate samo iluzija?

Stampedu postane neznosno in požene se k vratom.

STAMPEDO: ne bova se prepirlala pred otroci!

ŽENSKA: Kam greš? Ali nas boš pustil same?

Stampedo se resno obrne k njej, z roko na kljui.

STAMPEDO: Saj lahko zletite skoz okno, kot lastovke.

Zapre vrata za sabo.

Dumbo na kolenih pred Romanom.

DUMBO: O, Roman, Roman, Roman . . .

Si da pištolo v usta in govori z razumljivo popačenim glasom.

DUMBO: Imej usmiljenje z mano, saj vidiš, da mi ni rešitve. Roman, za božjo voljo vzemi mi življenje. Na, ti samo pritisni, jaz bom držal pištolo.

Roti ga s sklenjenimi rokami, s pištolo v ustih, kot pes.

DUMBO: Roman, oče ti je ukazal, to je tvoja dolžnost! Roman, stori to, dokler ne naredim še več zla! Ali boš izdal očeta, ali boš izdal njegovo zapoved, zaradi takšnega prašiča, kakršen sem jaz!

Odsekano vstane z ledenim obrazom.

DUMBO: Preziram te. Vse vas preziram. Kajti ponosen sem. Lep sem. Moje oči se svetijo kot dva dijamenta, moja koža je bela, moja kri ne samo, da je modra, moja kri je živ plamen! In vi, psi, ponižni psi, me občudujete, naj si tega nihče med vami ne skriva pred sabo! Obožujete me, navzlic prepovedi! Zato ker hrepenite po moji svobodi, hrepenite, da bi imeli mojo surovo, neizobraženo pamet, ki se kot ponosen konj ne podreja nikomur, vi hlapci!

Nenadoma s široko razkrcenimi nogami zarjovi kot zver.

DUMBO: Ta svet je moj! Vi vsi ste moj! Z vami lahko delam kar hočem. In veste kaj bo to? Pobil vas bom, drugega za drugim, počasi, svinjsko, tako da si boste enkrat za vselej zapomnili, da hočem imeti ta svet temen, brez luči in brez življenja. In ko bo to storjeno, si bom poslal kroglo iz ebenovine v glavo, kajti temo ljubim.

Odsekano stopi h kletki s starcem, ki venomer pleše in se smehlja, poskakujoč in momljajoč.

DUMBO: Oče, edini sem med vsemi temi ljudmi, ki imam iskreno srce! Edini sem, ki si upam tule pred vsemi javno povedati, da preziram tvojo maškarado, edini, ki se upam zavedati, kakšno megalomansko igro igraš z življenjem. Edini sem, ki vidim, da si ti spočetnik zla, da si ti tista kača, ki je v nas prelila svoj strup.

Se obrne k Romanu.

DUMBO: Tamle stoji nedolžen, čist človek, dober človek, ki razen šegavih norčij nikdar ni imel slabega v mislih. In kaj zahtevaš ti od njega? Hočeš, da ubije lastnega brata, da si umaže roke s krvjo in z žrtvijo prikloni glavo pred tvojo voljo – zato, da se bo še enkrat izkazala brezhibnost tvoje kreacije! *Vzdigne pištolo in pomeri nanj.*

DUMBO: Revolt, to je moj odgovor. Prevzamem nase njegovo breme, a ne z namenom, da bi skoval prvi člen brezkončne verige, temveč zato, da jo za zmeraj skončan pri njenem izviru.

Stari izobraženec skoči iz vrste v polkrogu.

STARI: Ne, niti v prisposodbi ne!

Dumbo ustrelji, starec v kletki sredi plesa obstane na prstih, potem težko pade z razširjenimi rokami.

Stampedo se sunkoma ustavi, ko zasliši v daljavi šibek strel. Na neki pusti cesti je. Hoče se narediti brezbriznega, a je zaradi nekega neznanega čustva vse bolj pretresen.

STAMPEDO: Zdaj se pa odloči, ja, ali ne!

Naredi še en korak in tedaj mu prepara srce nekaj nepopisnega, dih izgubi in steče, steče, steče nazaj.

Dumbo se je medtem približal izobraženemu starcu.

DUMBO: Dobri starec, tvoja ljubezen je res velika, že dvakrat si postavil na kocko svoje življenje. Zato bom storil, da bo tvoja številka zadela. Umoril bom vse, tudi sebe, vse bom zavil v mrtvaški prt, edino tebe, ki zmoraš tako nesebično ljubezen, tebe bom pustil živeti, da boš trpel namesto vseh nas. Ha, ha, ha!

Ostro zasuka zapestje in ustrelji prvega zraven starca. Se nameni k naslednjemu, a ta hip priteče na prizorišče Stampedo, obstane kot vkopan na mestu in klikne.

STAMPEDO: Stoj!

Dumbo strahopetno odskoči od vrste in živčno nameri pištolo. A zdaj se že spet zbere in zloben duh mu šine čez obraz.

DUMBO: O, glej ga, točen kot urca. Veste, to ni navaden osel, to je kronan osel, ta ne gre na led samo enkrat, ta je pripravljen to počenjati v nedogled.

Spremenjeno, surovo.

DUMBO: Samo ti mi še manjšaš, da bo zbirka kompletna. Našega slaboumnega brata, ki je s teleskopom iskal belo svetlobo, sem že dopoldne zaklal.

Zarohni.

DUMBO: Sem, predme, na kolena!

Stampedo gre bliskovito k njemu, s takšno odločno hitrostjo, da se Dumbo zave kaj se je zgodilo, šele ko se znajde na tleh, zadet s trdo klofuto. Zbegan, prestrašen, se po vseh štirihih nizkotno odplazi iz Stampedovega dosega, skoči na noge in nameri pištolo nanj, a v razburjenju se spotakne in še enkrat pade, tresoč se. In zdaj se še zadnjič s podganjo žilavostjo vzpne na kolena in z vso zlobo, kar jo premore, izstrelji naboj vanj. Stampedo se ne zgane, miren stoji.

STAMPEDO: Roman, stopi k njemu in mu vzemi pištolo.

Roman opogumljen, razrešen tesnobe, kot nekdo drug, z mirnim korakom stopi k Dumbu. V očeh le tega se zrcali vsa groza katastrofalnega padca, brezumen strah človeške zveri pred smrtno kaznijo. Po kolenih se umika pred Romanom, hipoma skoči, da bi zbežal, a krog se je zaprl, vsi člani so se povezali med sabo, nima izhoda.

Roman obstane zdaj ob njem, skloni se in mu vzame pištolo, ta mu jo prepusti brez odpora, kot otrok, le roke vije proseče nad glavo.

DUMBO: Roman! S tem boš samo prevzel mojo vlogo!

Roman nameri pištolo.

DUMBO: (se prevrže proti kletki) Oče! Ničesar nisem kriv! Bil sem prisiljen izvrševati tvoje ukaze, bil sem samo sredstvo . . .

Strel. Dumbo kot spodsekan pade na tla. Roman vrže pištolo na tla poleg njega, se obrne na petah in gre. A komaj stori nekaj korakov, zašvista z neba, in med strehami hiš čez ulico, vid jemajoča strela, in useka v truplo pokvarjenca. In v istem trenutku zagori visok ogenj s tega mesta. Tedaj bobneče zagrmí vsenaokrog in usuje se ploha. In zdajci zrasedejo na asfaltu gomile vlažne zemlje, povsod, kjer je kdo izdihnil dušo. Nastane nepopisno navdušenje. Dvignejo Romana na ramena in ga glasno vzklikajoč nesejo v bližnjo, razsvetljeno restavracijo.

VSI: Roman! Roman! Roman! Roman!

Tu na cesti ostane samo še Stampedo in nekaj v črno oblečenih žensk, ki objokujejo drage ob gomilah. Takrat pa se cvileče premakne žerjav in spusti kletko s starčevo gomilo pred Stampeda. Stampedo, kot da stoji na častni straži, resen, dež mu curkoma lije po obrazu.

K njemu pristopi ženska z otrokoma in ga sočustvujoče prime za nadlaht. Stampedo ji da roko čez rame, prime enega otroka, ženska drugega, in napotijo se po pustih ulici. Iz za vseh temnih oken mimo katerih gredo se sliši pogrebna koračnica. Stampedo začne nenadoma hoditi počasneje in počasneje, dokler se povsem ne ustavi. Ženska in otroka spoštljivo stojijo ob njem, ne da bi si ga upali motiti.

STAMPEDO: Kaj pa . . . če je prav tako? Če je prav, da je to samo ena izmed neštetihi možnosti?

V nekem oknu se prižge luč. Hip za tem se začno prižigati tudi vsepovsod.

Ta misel mu da vidno olajšanje in z bodrejšimi koraki nadaljuje pot. In zdaj, kakor grejo ti trije vzdolž ulice, tako se za njimi odpirajo hišna vrata in ven, eden za drugim stopajo ljudje, naši stari znanci, poslovodkinja, Bogarte, Gubangu, profesor, starec, mama, vsi, prav vsi, z eno izjemo. In še kup drugih ljudi, neznancev naših. Vsi stopajo ven in brez besed sledijo čelu kolone, vse bliže drug drugemu, dokler nazadnje ne stopajo v četveroredih, kot enotno masivno telo, z eno štiričlansko družinico pred sabo.

In zdaj stopa povorka po prašni kmečki cesti, mimo zelenih travnikov. In ista cesta jo pelje skozi senčnat gozd. In zdaj nekdo zapoje in vsi poprimejo ža njim.

VSI: Vsi so pihajali, njega ni blo, nikdar, o, nikdar, ga k nam več ne bo. Logos pa mora bit, zelen al' plav, z njim bom slovo, nad zvezdami jemal.

In zdaj pridejo iz gozda in pred njimi se odpre pogled na sinje morje. In iz neba se razlije čez vse bodra koračnica.

Po grmičevnatem pobočju se spustijo k bregu, Stampedo in

ženska vzdigneta otroka v naročje in zakoračita čez gladino proti soncu. In vsa pisana množica jima sledi, pot je še zmerj zadosti široka, da lahko stopajo po štirje skupaj.

Povorka ljudi, ki hodijo po morju, nasmejani veseli, ožarjeni s sončno glasbo iz neba!

Tedaj pa muzika sredi akorda odsekano neha igrati. Stampedo obstane in tipa z nogo v vodo. Zadaj za njim se ozirajo, kaj da je. Zdaj se pa Stampedo nenadoma odloči, se spusti z otrokom v morje in zaplava. In ženska gre za njim. In potem četrti, peti, šesti . . . Zdaj pa prideta na nevidni pomoč Dumbo in Roman, in medtem, ko se roman pripravlja, da bi se prav previdno spustil v vodo, ga Dumbo odzadaj krepko porine. Roman kot štor, krileč z rokami pade v vodo. Splošen smeh. In v tem trenutku spet zadoni muzika. Ljudje pa, kot da si je vsak od njih zaželel predstaviti svojo sliko padca v vodo, mečejo se v morje na hrbet, na glavo, z bombico . . .

Kakšen pogled! V ospredju Stampedo, ženska, otroka, starec, poslovodkinja z uhani, visečimi v vodo, in še kdo, plavajo žabo, za njimi pa vse črno glav na odprtem morju! Astro, na primer, z akvalungo, masko, v potapljaški obleki . . . Metodično plavajo, enakomerno prožeč noge in roke. Tu pa tam zajame kdo mlo vode v usta in jo potem brizgne skozi zobe. Tako jasno izrisani obrazi na gladini vode in neba.

Starec spregovori kot kakšen mrož ob Stampedu in ga od strani pogleda.

STAREC: Ne pridemo ven iz tega oprijemljivega dogmatizma, kaj?

Stampedo mu ne odgovori, zaplava s podvojenimi zamahi, kot da hoče nekaj doseči. In zdaj se tudi zares približa neke-mu čudnemu, starinskemu in že zdavnaj znanemu plovilu na katerem sedi priklenjeni Jebemti, enakomerno poganja pedala, s prijaznim, bebastim nasmehom sprejemajoč epigona. Stampedo se oprime plovila in s srečnim nasmehom se nasloni nanj. Pred njimi zahaja sonce.

Slobodan Šnajder

HRVATSKI FAUST

Osebe in pojavi

1. IGRAVEC
2. IGRAVEC
MLADA IGRAVKA
NADREŽISER
INTENDANT, DUŠAN ŽANKO
FAUST
MEFISTO
MARGARETA
KOMISAR
DUH ZEMLJE, ÜBERMENSCH, GNOM
USTAŠKO DEKLE
DELAVEC JAMBREK

gospodična Magdalena / mladenič / dva purgerja / starac Sikirica, vitez / prvi, drugi stražar / doktor Pröbst / monsijor Župetić / Mile Budak, ustaški doglavnik / Ante Pavelić, poglavnik / papežev legat / poslanec japonskega cesarja / ustaško razpeloženo meščanstvo med publiko / osvoboditelji mesta / igravci svečane akademije etc.

PRVI DEL

Marca 1941.

Krčma Bednjanec v Zagrebu.

Za mizami pisan purgerski svet.

Tamburice in vriskanje iz stranskih sob. Žari velika peč. K Bednjancu prihaja IGRAVEC v salonrocku, s polcilindrom, palico in masko na očeh. Nosi veliko umetno rožo in ob boku fotoaparata. V krčmi Bednjanec, marca 1941, vse obstane.

GLASOVI: To je on.

Igravec pri Gledališču.

To je naš, hrvatski Hamlet.

To je ON.

To je naša Visoka pesem.

To je ljubimec.

Mama moja – naj sede sem.

Naj prisede k nam.

Če prisede k nam, bom omedlela.

Jaz pa bom omedlela, če ne prisede k nam.

Lahko bi odšel.

Ne bo.

Igravec vrže rožo ob splošnem vzdihu neki frajljici. Potem sname masko.

GLASOVI: On je!

Gledališki SLUGA (vkljudno priskoči): Gospod Afrič, a ste res vi? Klanjam se, gospod Afrič, sluga pokoren.

IGRAVEC (mu s kraljevsko gesto daje cilind in rokavice, sluga jih pobožno sprejme): Tako, vitez moj, vaš sveti Graal. In kje je moja miza?

SLUGA: Vse so vaše, gospod.

IGRAVEC: Večerjo! In to hitro, če ne, bom zmazal eno teh frajljic.

SLUGA: Saj se ne bi pritoževale, gospod Afrič.

IGRAVEC: Naj zaigrajo kaj veselega. Na, Lipovščak, odnesi to glasbi, dajmo.

SLUGA (se priklanja): Bo urejeno!

Glasba prične igrati.

FRAJLICA: Gospod Afrič, ste me videli sinoči na predstavi? Bila sem v prvi vrsti.

IGRAVEC: V beli obleki?

FRAJLICA: Ne, v rdeči, najboljši.

IGRAVEC: Spominjam se, gospodična. Gledali ste me s kukulom.

FRAJLICA: Ne, gospod, bila sem v prvi vrsti.

IGRAVEC: Seveda. To sem že povedal. Žvečili ste bonbone.

FRAJLICA: Tako je.

IGRAVEC: To vam lepo pristoji, gospodična.

FRAJLICA: Bi mi kaj zapisali v spominsko knjigo?

IGRAVEC: Lepa vi ste gospodična, kadar spet ste sebi slična!

GOSPA: Šik! Tako se šika! To je gospoda starega kova! Zdaj se ji bo vpisal: kakor Bog zapoveduje! Zdaj pa še ta! Vstopi gospod Žanko, plah, urejen, s spodobnim dežnikom. Razgleduje se.

IGRAVEC: Oj, ta prihaja kot naročen. Gospodična moja, mene podret, to ni nobena kunšt. Jaz zmeraj pomalem lebdim. Ampak ta vam je po duši pravi far. Greva staviti, da bo v petih minutah petkrat zardel kakor kuhan jastog... Hola, sem!

ŽANKO: Smem biti v nadlego?

FRAJLICA: Vi že ste v nadlego.

IGRAVEC: Kar izvolite. Večerjali bomo rake.

ŽANKO: Dušan Žanko, delam pri časopisu.

IGRAVEC: Pri časopisu, ki se nahaja v risu. Le sedite. Dušan? Kaj porečete na to, gospodična?

FRAJLICA: Lepo ime.

IGRAVEC: Lepo ime Dušan. Dušan, bog ga živi!

ŽANKO: Nobeden ni izbiral svojega imena. Ime se kar dobi. (še naprej stoji pri njuni mizi)

IGRAVEC (frajljici): Recite mu, naj sede, sicer bo takole stal do sodnega dne.

FRAJLICA: Kar mirno lezite, gospod.

ŽANKO: Gospodična se gotovo šali.

FRAJLICA: Moški že tako ne naredijo ničesar do konca; samo napol. Če vam reče: Lezite! se boste lepo usedli pa kvit. *Žanko sede, kakor na trnu in kar naprej zija v Afriča.*

ŽANKO: Se me spominjate, gospod?

IGRAVEC: Kako da ne: saj delate pri Hrvatski štedionici.

ŽANKO: Nasprotno.

IGRAVEC: Kako? Vi ste torej proti Hrvatski štedionici?

ŽANKO: Jaz sem novinar.

IGRAVEC: Saj ravno to trdim. Bral sem vaše dopise iz Sudana. Tudi vi, gospodična, a ne?

FRAJLICA: Jaz ne berem časopisov. Ti danes niso za dekleta.

ŽANKO: Pisal sem o nekaterih vaših vlogah, gospod Afrič.

IGRAVEC: Pustimo to. Hranimo se!

ŽANKO: Kot vaš oboževavec, gospod Afrič. Čeravno –

IGRAVEC: Čeravno?

ŽANKO: Čeravno vas pri našem časopisu ne marajo.

IGRAVEC: O, bravo: temu se pravi državljanski pogum.

ŽANKO: Igra je igra.

IGRAVEC: Zelo točno: kaj naj bi drugega bila?

ŽANKO: Umetnost je nad razrednim bojem in socialnimi nadlogami. Igra, dobra, velika, človeška, je že sama po sebi kot Pravica!

IGRAVEC: In prav tako je redka.

FRAJLICA: Ah, ah: žurnalisti postajajo poeti, a jaz moram proti toaleti.

IGRAVEC: Pred tem izvolite poljubiti gospoda na čelo.

Frajlica poljubi Žanka.

FRAJLICA: Do jastogov mi ni preveč.

IGRAVEC: Prihodnji Hamlet bo samo za vas, gospodična.

ŽANKO (se briše z robcem): Igravci, igravci, čuden ste vi svet.

IGRAVEC: En konjak za dezinfekcijo?

ŽANKO: Nič za to, vi se mi kar posmehujte. Danes je vse tako čudno.

IGRAVEC: Kako bi bilo, če bi naša draga gospodična povabila sem svoje prijateljice?

ŽANKO (se nasmiha): Nič za to, nič za to. Danes je vse drugače. Na poti sem sem slišal zvoke Parsifala, tam pri kinu Helios. In kot kakšen topel veter, da me je kar vzdignilo in sem pomislil: še zjokal se bom!

IGRAVEC: Še je čas za to, gospod. Še bogu bo šlo na jok. *Vstopi kolporter. Vzklika naslove. Afrič kupuje časopis.*

IGRAVEC: Angleži imajo spet težave.

ŽANKO: Še nobene pomladi, nobene Velike noči nisem tako hrepeneče pričakoval.

FRAJLICA: Jaz obožujem pomlad. Ko zadišijo jegličiči ...

IGRAVEC: Ti ne dišijo. Tukaj bi bilo dobro prezračiti.

ŽANKO: V Poslanici Korinčanom je zapisano: Stare stvari so minile in glejte, nastale bojo nove.

FRAJLICA: Zanaša ga. Mogoče ga ne bi smela kušnit?

IGRAVEC: Pa ga bušknite. Kdo ve, kaj mu dobro déne.

ŽANKO: Telo Odrešenika bo vstalo od mrtvih.

FRAJLICA: To ni nič novega: zgodi se ob vsakem letu.

IGRAVEC: Hitler se je prav razmahnil.

ŽANKO: In potem naj pridejo tisti pokončni, katerih prepričanja so zapisana na čelih.

IGRAVEC (lista časopis): Poljske, strogo vzeto, ni več. Poljsko ljudstvo živi v sedmih državah. To je fenomen.

ŽANKO: In z njimi naj vstanejo sile, ki dremajo že stoletja in naj spremenijo obličje Zemlje! Stara ljudstva naj vstanejo novim v sijoči gloriiji: mir z vami, mir ljudem, bonae voluntatis!

IGRAVEC: Poljubite ga še enkrat!

Frajlica ga poljubi.

ŽANKO: *Žanko jo gleda zaprepaščeno, kakor da jo prvič vidi.*

ŽANKO: Kdo ste vi?

FRAJLICA: Magdalena. Recite mi Magda! Ampak kolen vam ne bom umivala.

ŽANKO: Pa kaj vam je?

IGRAVEC: Gospodična Magda, nebeška je pravica!

Žanko potegne velik bankovec in ga vrže na mizo.

IGRAVEC: Naš Žanko je glava, naj mu bode slava!

ŽANKO: Kaj pa vi lahko veste o Skrivnosti, o Njem, o Vstajenju?

Steče ven. Ko na stežaj odre vrata, Wagnerjev Parsifal.

Preludij preplavi vse.

Zelo dolg odmor.

Igravec skomigne z rameni in zmečka časopis.

IGRAVEC: Sploh pa, prišla bo pomlad. Pride vsako leto. Pojdiva, mon amour, poiščiva kakšen log v tem hladu!

Gospodična in igravec vstaneta. Sluga priskoči.

Nalepem navali v krčmo nekaj mladeničev z letaki. Eden ostane pri vratih, drugi prežene natakarka, ostali razmikajo mize.

Zelo hitijo.

MLADENIČ: Pristopite k Hrvatski nacionalsocialistični partiji! *Delijo letake.*

Sluga ima usta na stežaj odprta.

MLADENIČ: Veliki Reich prijateljskega nemškega ljudstva ima za vas zaposlitve! Pojdite delat v veliki Reich! Führer bo poskrbel za Hrvatsko. Njeno mesto je ob prijateljskem nemškem ljudstvu! Prosim, ne ganite se!

Zunaj je slišati žandarsko piščal.

MOSKI (ki je ostal pri vratih): Žandarji!

Nacisti prevrnejo še kakšno mizo in potem mirno posedejo med goste.

Igravec vzdigne fotoaparat in ga usmeri proti slugi.

IGRAVEC: Zdajle bi vas rad slikal, ampak pogoltnili ste vse ptičice iz moje kamere!

SLUGA (zamišljen izroči igravcu plašč in cilinder): Rad imam odločne ljudi.

IGRAVEC: Potem pojdite k svoji ženi, Lipovščak.

SLUGA: Nekdo bo tukaj naredil malo reda. Zdaj, ko je Maček odšel k Srbom. A ste vidu, gospod Afrič: kakšna organizacija! Sluga pokoren, gospod Afrič!

Zatemiitev.

2.

Mala mavčna replika na Jelačićev spomenik s podstavkom! Jelačić-plac.

Pojavi se purger.

Igra Wagnerjev Parsifal. Preludij.

1. PURGER (ovohava zrak): Prišla je odjuga.

2. PURGER (pridez druge strani, prav tako ovohava zrak): Frühling.

Letala v nizkem preletu.

2. PURGER: Kam neki letijo zdaj na pomlad?

1. PURGER: Nad Beograd. Na leta so vse tja vlačili, naj imajo tudi to.

2. PURGER: Vojna. Davi sem bil obveščen telefonično.

1. PURGER: Jugo.

2. PURGER: Frühling.

1. PURGER: Ravno to sem hotel reči.

Snemata klobuke in se klanjata.

S podnožja Jelačićevega spomenika stopi starec Sikirica.
SIKIRICA (hitro bere): S tem proglašam Nezavisno Državo Hrvatsko.

1. PURGER: To je škandal!

Nek mladenič s frizuro kakor v Hitlerjevem vojnem žurnalu, leno, kakor med poletnim praznikom, vleče iz žepa trak s hakenkrojcom in jo natika na rokav.

MLADENIČ: Ima gospod kaj pripomniti?

1. PURGER: Gospod vitez Sikirica je rekel »nezavisno«, kar je čist srbizem, pravilno je: Neodvisno.

MLADENIČ: Gospod bi lahko svoje »odvisel«.

SIKIRICA: Naglica! In naj bi se Poglavnik čimprej zedinil z deviško čisto Hrvatsko.

1. PURGER: Neodvisno, gospoda. Nam se bojo smejali novi hrvatski naraščaji. Naša domovina se lahko imenuje samo: Neodvisna Država Hrvatska.

SIKIRICA: Prepozno. Mi smo že proglašeni.

2. PURGER: Gospod Zuckermeyer, vsi mi razumemo vaša čista hrvatska nagnjenja. A kaj si moremo: gospod vitez je izrecno opozoril na dejstvo, da smo bili ravnokar proglašeni.

MLADENIČ: Za dom!

Wagnerjev Parsifal, tutta forza.

1. PURGER (z robcem si briše čelo): Nikjer pametil!

SIKIRICA (si briše solze): Želim vam srečno Veliko noč in naj bi s Telesom Njegovim vstal tudi naš izmučeni narod.

1. PURGER: Fiat!

Oglušujoč ropot tankov.

SIKIRICA: Fiat Croatia, četudi propade svet! (ko se je nalepem vzravnal in otrpnil)

MLADENIČ (gleda kruto predse): Naj propade svet! Živela revolucija.

1. PURGER: Odkod pa zdaj revolucija?

MLADENIČ: Ustaška!

2. PURGER (ovohava zrak): Doktor Pavelić je že pri Karlovcu.

1. PURGER: Doktor? Kaj smo mi tukaj bolni?

2. PURGER: Koliko historije v enem dnevu.

1. PURGER: In kje neki je Mačak?

MLADENIČ: Skubi se.

1. PURGER: Pomlad.

2. PURGER: Jugo.

1. PURGER: Tugo.

2. PURGER: Frühling, frühling, du bist da!

Snemata klobuke, klanjata se in odideta.

Vitez Sikirica zleze nazaj k podnožju Jelačićevega spomenika.

Mladenič sede k podnožju, potegne od nekod velikonočno šunko in pirhe in je.

Tanki.

Wagner.

Zatemnitev.

3.

Dubravko Dujšin sedi za mizo in skrbno izdeluje svojo masko.

Zraven njega je radio.

Igra: Lepa naša domovina.

SPIKER: Ponavljamo Zakonsko odredbo o ustanovitvi Hrvatskega državnega urada za jezik. V okviru ministristva bogočastja in pouka se ustanavlja Hrvatski državni urad za jezik. Posebej so mu zaupane tele dolžnosti: jezikovni nadzor vseh tiskopisov, sploh nadzor nad jezikom v gledališču, v kinematografih in krogovalu . . . jezikovna propaganda . . .

Dujšin izdeluje svojo masko z vse gostejšimi namazi barve.

SPIKER: Hrvatski jezik je javna dobrina hrvatskega ljudstva, zaradi tega ga nobeden ne sme pačiti in kaziti. Prepovedano je v govoru in v pismu uporabljati besede, ki ne ustrezajo duhu hrvatskega jezika, gotovo pa tuje besede, izposojene od drugih in tudi podobnih jezikov. Prepovedano je dajati nehrvatska imena in nazive trgovinam, podjetjem, društvom, kakršnimkoli ustanovam, prav tako pa je prepovedano izobešati kakšnekolikoli napise, ki so v nasprotju z določili te zakonske odredbe.

SPIKER: Prekrški teh zapovedi bojo kaznovani kot redarstveni prekrški. Zdaj pa objavljamo razprodajo trgovin in obratov z nehrvatskimi imeni, ki bo jutri, 16. rožnika 1941.

Dujšinov obraz je neprepoznaven.

Vstopita dva mlada ustaška stražarja, oborožena.

STRAŽAR: Gospod Dujšin, kje ste?

2. STRAŽAR (gleda Dujšina): A ste to vi, gospod Dujšin?

Dujšin strmi vanj skoz namaze barv.

STRAŽAR: Mida se bova od zdaj naprej ves čas družila z vami, če ste to vi, gospod Dujšin.

Dujšin se spusti pod mizo.

STRAŽAR: In vsak dan vas bova spremljala v teater in po teatru domov in doma bova pri vas spala. Tako je zapovedal gospod logornik Žanko, intendant Hrvatskega državnega kazališta. (se nagne pod mizo) In rekel je še, da so igralci čudni tiči.

2. STRAŽAR: Torej, a ste to vi, gospod Dujšin, z ozirom na to, da čas hiti?

DUJŠIN: In kdo sem jaz?

STRAŽAR: Vi ste igravec pri gledališču.

2. STRAŽAR: Tukaj bova spala, da bi vas zavarovala, kot je zapovedal gospod logornik; tudi Hrvatska se vojskuje, je rekel, in vsakršna golazen se suče po ulicah. Boste videli tramvaje: vsa okna imajo pobarvana z modro. Torej, če ste vi imenovani Dujšin, igravec, pojdimo!

DUJŠIN (stopi med stražarja): Pa pojdimo!

SPIKER: Namesto nedoločne glagolske oblike ni dovoljeno v prihodnem času uporabljati »da« s sedanjim časom, kar je posebnost nekega sorodnega jezika.

Zatemnitev.

4.

Veliko drobovje teatra, vse demontirano, v neredu, kakor da so z demontiranjem prejšnje države porušene tudi vse predstave njene dobe. Ostanke pohištva, strgane zavese, mavčni kipi, meči, oklepi, poslikane kulise, etc.

Gluha tišina, skoraj tema.

2. IGRAVEC (Janko Rakuša): Govori se po teatru, da bomo kmalu vsi dobili uniforme.

1. IGRAVEC: Gospod intendant Žanko pri tem prednjači.

2. IGRAVEC: In kakšno uniformo bi ti rad?

1. IGRAVEC: Matroz-oblekco. Najrajši bi videl, da me ni.

2. IGRAVEC (pogleda za eno zaveso): Tebe nič ne ogroža.

1. IGRAVEC: Meni ni do vojske. Glej, kdo prihaja . . .

Sluga v čudni uniformi, nekaj med gasivcem in železničarjem, z močno žepno svetilko, se sprehodi po velikem odru. Osvetli igravca.

dolgo drži luč na njenih obrazih.

SLUGA: Afrič . . . a ste to vi, gospod Rakuša?

1. IGRAVEC: Pozdravljeni, Šmrk, pa kje ste, tukaj gor!

SLUGA: Pa zakaj vi mene v zdrav mozeg . . . jaz nisem Šmrk, lepo vas prosim, kakšen Šmrk, jaz sem Lipovščak.

1. IGRAVEC: Saj to je tisto. Lepa oprava, gospod Pantovščak.

SLUGA: Glejte, Rakuša, kako gospod Afrič blodi v našem jeziku in dela iz nas bedake.

2. IGRAVEC: Pojdite, Lipovščak, pustite naju.

1. IGRAVEC: Pojdi, Šmrk, v trk in popazi na brk.

SLUGA: Kaj se ve, kaj se ve . . . (odide)

1. IGRAVEC: Dvajset let ga nisem niti opazil. Kdo bi si bil mislil, da je naš stari Lipovščak ustaš.

2. IGRAVEC: Še sam je to s presenečenjem odkril.

1. IGRAVEC: Prebudu se je lepga dne, igralo je za Zrinjevcu . . .

2. IGRAVEC: Varuj se tega starega kozla.

1. IGRAVEC: Zabit vaški idiot.

2. IGRAVEC: Pravijo, da je on denunciral tista dva naša praktikanta.

1. IGRAVEC: Kdo to pravi?

2. IGRAVEC: Takšno je stališče.

1. IGRAVEC: Čigavo stališče?

Molčita. Dolg premor.

2. IGRAVEC: Pogledaj ju zdaj: na Dotrščini. Pod ledino.

1. IGRAVEC: Ta izdrkan samec!

2. IGRAVEC: Pazi nase.

1. IGRAVEC (z glasnim šepetom): Meni je slabo od teatra.

Slabo mi je od Fausta. Na kozlanje mi gre ta nepismeni Li-povščak.

2. IGRAVEC: Molči.

1. IGRAVEC: Ta je Faust za njih: naj bo on Faust. Njegova je zdaj hora!

2. IGRAVEC: Kmalu pride k nam nova igravka moč. Marga-reta bo.

1. IGRAVEC: Preprosto: ta vloga me ni zgrabila.

2. IGRAVEC: Poznam ta občutek.

1. IGRAVEC: Berem pa nič ne razumem. Ne tiče se me.

2. IGRAVEC: On je tolst za Fausta.

1. IGRAVEC: Pa smrdi po slanini in česnu, kakor že smrdi naše ljudstvo. Zjutraj v tramvaju . . . pa se sploh umiva to naše ljudstvo?

2. IGRAVEC: Milo je racionirano. Hrvatsko kazalište ga dobi naravnost iz vojnih zalog.

1. IGRAVEC: Naš Faust, na našem odru, naj kar je slanino in česen. Jaz bom odšel.

2. IGRAVEC: Kam pa bi šel?

1. IGRAVEC: Ne vem.

2. IGRAVEC: Glej ga spet. Pojdiva narazen!

Igravca odideta.

Sluga pride na njuno mesto z odprto knjigo.

S Faustom v rokah. Bere ob bateriji.

SLUGA: »Joj vso filozofijo že in jus in medicino z njo sem preštudiral in, gorje, teologijo prav tako. Po težkem trudu zdaj ne vem za las več, revež, kot pred tem.« (zagleda se ostro v temo) Šmorn. Vse od začetka, to ni za nič. Stari gospod Gete so bili trudni.

Zatamnitev

5.

Delovna osvetlitev teatarskega nereda.

Spredaj intendant Žanko v uniformi logornika; za njim je postavljeno v vrsto vse osebje Kazališta.

ŽANKO: Naj vsi poedinci grškovzhodne veroizpovedi stopijo na drugo stran.

Vznemirjenje in hrup.

NADREŽISER: Gospod intendant, logornik Žanko! Saj vsi delamo pod isto streho, med temi angelčki in vilami, že veliko let, in če bomo zmogli, bomo še veliko let služili tukaj Thaliji. Mi dobro vemo, kdo je kdo, a je zdaj res potrebno stopiti na drugo stran?

ŽANKO: Vsi nekatoiki tja!

NADREŽISER (proseče): Gospod Žanko.

ŽANKO: A mora Teater res zmeraj capati na repu dogodkov?

REŽISER: A je to potem po vaši volji?

ŽANKO: Naj vam pokažem Doglavnikov podpis!

REŽISER: To je potem z vednostjo Ministrstva?

ŽANKO: Ukaz.

Tišina.

NADREŽISER: No, prav. Sestavili bomo seznam, če je treba. Kajne, otroci? Saj vemo, kdo je Peter in kdo Pavel in kako se kdo pokriža. Tako, gospod Geza . . .

ŽANKO: Naj prestopi!

1. IGRAVEC: Ampak, dragi kolega . . .

2. IGRAVEC: Mi smo kulturna ustanova, z umetniškimi smotri.

NADREŽISER: Za boga milena.

ŽANKO: Geza, pojdite na drugo stran, prosim, tja.

IGRAVKA: To je sramota.

ŽANKO: Prizanesite mi s takšnimi komentarji, gospodična. Nova ste tukaj, zato bom šel zaenkrat preko tega. A ni velika sramota, da se tukaj hrvatsko ne razume in ne posluša? Vas je treba, kulturne ljudi, kakor živino nagnati.

ŽANKO: V stajo? Ali ni rogata zalega tisočkrat pametnejša, ko gre vsaka sama k svoji čredi?

NADREŽISER: Kolega dragi, jaz sem zaprepaščen. Sem brez besed. Vi, Lavrenčić, pojdite tja. Kako dolgo se bomo takole obirali kakor mulci? Saj nismo na štelngi.

Žanko se obrne.

Vsi igravci in igravke se pokrijejo spodaj, kakor da so nagi.

NADREŽISER (mlademu igravcu): In kaj vi čakate, mladi ljubimec? Pečeno piško? Zamiži in prestopi: predstavljaš si, da je hiša polna in da te tam pričakuje kakšna lepa Dulčineja.

Mladi igravec prestopi.

NADREŽISER: No, vidiš, tako je to na grško-vzhodu.

Smeh.

ŽANKO: Gospoda igravci! Dokažimo, da smo dober kolektiv in da bomo v vsem sledili ciljem naše revolucije.

NADREŽISER: Pokazali smo jih vse, gospod logornik.

ŽANKO: Vse?

Dolg premor.

ŽANKO: Vprašanje za gospoda Dujšina: je dober Hrvat lahko komunist? Če je komunist, ali ne preneha biti s tem dober Hrvat?

NADREŽISER: Jaz sem resnično pobit, kolega Žanko. Jaz sem par terre. V imenu tisočletne kulture, ki nemara vključuje tudi kulturo ponašanja, vas prosim, da se s tem néha.

ŽANKO: Tukaj je bilo postavljeno eno vprašanje. Ali so vsi, ki morajo po zakonu o rasni čistoti te ustanove stopiti na ono stran, to tudi storili?

GLASOVI: Jambrek, Jambrek . . . a ste znoreli? Nor je, zmešalo se mu je.

ŽANKO: No, vi, vi . . .

JAMBREK: Jambrek, Josipa, Vid, lepo jih prosim.

ŽANKO: Katera je vera vaših očetov in očetov vaših očetov, Jambrek, Josipa, Vid?

JAMBREK: Očka so verovali v papeža in Kaptol.

ŽANKO: Vaš oče je katolik.

JAMBREK: Kaj bi bil, če ne katolik.

NADREŽISER: Kaj potem hočete, Jambrek? Ste vi mrbit vlah?

1. IGRAVEC: Jambrek, Jambrek, kaj vaš očka niso bili kmet z Granešine?

JAMBREK: Je, tko je, bil je.

NADREŽISER: Pa zakaj ste potem . . .

JAMBREK: Gospod logornik so mene mislili in jaz sem prestopil.

ŽANKO: Nisem na vas mislil, človek božji, vi ste zadnji, na kogar bi jaz mislil.

JAMBREK: Zakaj ste pa prašali: a so vsi stopili z vrste, kamor je treba?

ŽANKO: Vsi pravoslavni, a zastopte?

NADREŽISER: Pravoslavni, zastopte –

Poje mu del litanije kakor pravoslavni pop.

1. IGRAVEC: Vlahi, zastopte, Jambrek?

JAMBREK: Zastopim, zastopim, to leti name.

NADREŽISER: Kaj leti na vas, Jambrek?

JAMBREK: Takole je: pravoslavni sem.

Smeh.

ŽANKO: Se zavedate, Jambrek, Josipa, Vid, da upravljamo dragoceni čas?

JAMBREK: Pa sem vseen pravoslavec. Sem mrbit kej zagrašu? Ni mi bilo za zdržat: imel sem babo; nej jo hudič, k me je tepla.

ŽANKO: Tepla vas je?

GLASOVI: Bogi Jambrek.

ŽANKO: Po buči?

JAMBREK: I po buč i povsod, moja žena me nikol ni pogrela, kokr je boh zapovedal. In ko so domači farji rekli, da bom moral, bohseusmil, do konca z njo živeti, sem se pomagal . . .

Odšu sem do cerkve zgor nas, čez cesto . . . pa sem si na sejmu izbral drugo punco, kot mat možja lépo, belo, mehko. Žanko si briše čelo z robcem.

JAMBREK: In tako sem šel čez cesto, kakor iz hiše v hišo, zgor nas, lahko bi plunu čez, pa sem si mislu, da to mogoče ne bi bil smrtni greh . . .

ŽANKO: In vi ste za žensko prodali vero očetov?

JAMBREK: Kaj bi prodal? A ni en boh, k paz na nas? Naj povejo, gospod doglaviti: a mrbit ni sonce en sam, k nam svet, otrokom božjim?

ŽANKO: Rešite me tega, s tem slaboumnežem jaz nimam kaj razpravljat.

JAMBREK: Pa kaj bi jaz bil slaboumen, a ni to katekizm: vsi smo otroc božji! Sej se zastopmo.

ŽANKO: Vsi Srbi in Židje in drugi Nehrvti na drugo stran! (se obrne) In tisti, ki to žele postati.

Na drugo stran stopi 1. igravec.

ŽANKO: Kaj pa je zdaj to?

NADREŽISER: Afrič, kaj pa počnete? Je ta neumnost tako nalezljiva?

1. IGRAVEC: Mislim, da je gospod intendant aludiral na mene.

NADREŽISER: Vi ste Hrvat.

1. IGRAVEC: Za zdaj, drži, ampak gospod intendant je pozval vse tiste, ki . . . no, ki nameravajo postati nekaj drugega.

NADREŽISER: Dajte no, prosim vas! Kaj ste prav tako nori, kot je ta bogi Jambrek?

1. IGRAVEC: Pameten je naš Jambrek. In jaz sem si mislu, mrbit ne bi bil greh smrtni, vero zamenat, ker se jaz, pajdaši dragi, mislim ženit. (smeh)

Saj mi nismo leseni svetniki. Kdo ve, kakšna bo moja ženska, mrbit me bo tepla in mrbit mi ne bo dala kosila in kaj, če se herc užge za kero drugo punco . . .

Na drugo stran gre tudi igravka.

NADREŽISER: Konec sveta, konec sveta. Saj tvoje poznam do tretjega kolena.

IGRAVKA: Ko se v gledališču ženi igravec faha mladega ljubavnika, kaj naj potem igravka, mlada, karakterná še čaka?

1. igravec in igravka se spogledata.

JAMBREK: Jaz vama bom za botra!

SLUGA (potegne revolver): To je škandal, tukaj mislijo noge mešat!

NADREŽISER: V zrak, Šmrk, v zrak! Ko svatje odidejo, se strelja v zrak!

ŽANKO: Razhod! Do jutri, gospoda igravci. Če mi ne bi šlo na jok, bi se smejal do solz tej komediji. Za poslopjem Kòla bo jutri postavljen vojaški kazan, in prosim vas, da pridete v uniformah. Hrvatska je v vojni, gospoda!

Čeravno tega tukaj ni videti. In naše legije se štihajo za novo ureditev in naša domovina je Sv. Sebastijan s tisoč odprtih ran. Nekateri med našimi gospódi igravci tega žal ne razumejo. Oni se, kot je slišati, ženijo. Pa bodite srečni, neveste in ženini! Naj vam na katedrali zvonil!

Igravci odidejo.

Ostaneta samo igravka in 1. igravec.

Gledata se.

1. IGRAVEC (odsotnemu Rakuši): Seznanil me jutri z njo! Rad bi videl, kakšna tica je to.

IGRAVKA: Kako kaj Faust, gospod?

IGRAVEC: Kako kaj Margareta, gospodična?

Tišina.

6.

Nekateri elementi Žedrinskijeve scenografije za Strozzijevo režijo Fausta 1942, ki se bo kompletirala do 16. prizora.

Skelet v sobi učenjaka, globus iz usnja, alkimijske naprave.

Afrič, v odpeti vojaški bluzi, s knjigo v rokah.

1. IGRAVEC: Igral sem že pred Dioklecianom

Požiral živi ogenj pred njim

Kradel sem pri boljši umetnji

Umiral po stokrat

Na sodu klical na pomoč

Žongliral sem znal, od tega profitirat

po gradovih starih, kjer sem veljal za junjo govno človeško in iztrebek.

In kjer sem lagal jokaje pod krinko

da bil bi igravec svoboden.

Grško, latinsko, toskansko znam

V nemščini svoje pozabljam

Dokler me rodoljubno jajce

(pokaže na čelo) tu ne zadene

in ljubezen do besede ilirske ne prizadene.

Truden od dolgega prezira

Hud zaradi tujega preseganja

Plijuvajoč na sebe samega

Zgrožen nad sabo, trgujoč s hinavskim

kupcem, ki me ima za osla

Ubog kakor uš, a hudo pameten

Komaj pismen, a hudo načitan,

Lačen in bos, a bogat dedič

Tistih tisoč let kulturnih

In ladij velikih in ladij malih

Je kdo tukaj?

(pogleda v knjigo)

Zemska duša, kje si?

(naredi znak zemškega duha)

Dih in para in podoba zemlje?

Ne boš prišel? Oglasi se!

O Geni Croatiae, naj danes vidim tvoj obraz.

Pojavi se škrat, gnom.

ŠKRAT: Klical si me?

1. IGRAVEC: Tebe?

ŠKRAT: Želja se ti je izpolnila. Vse je domenjeno. Propagandni interesi hrvatske države narekujejo, naj se igra Goethejev Faust, to nesmrtno pesniško stvaritev.

ŠKRAT: In znano je že, da bojo na premieri nemška komanda in najvišji predstavniki Države. Zaželeno je, naj ta nesmrtni Kunstschatz hrvatsko nam zveni; a znamenje zemsko spremeni: Za dom! je zdaj naše znamenje, ker več me ne bo k tebi.

1. IGRAVEC: Spremni!

ŠKRAT: Signum crucis, znak križa z majhno izboljšavo naj vlada zdaj!

V tem znaku bomo zmagali!

Gospodu glavnemu igravcu manjka srčnosti, kar lahko mine, predno ga hudič ne vzame pod svoje. (se reži)

Gospod glavni igravec bi prav ravnal, če bi ta pozdrav vadił pred ogledalom. In če bi vadił sploh, ker ni je težje igre, kot je Faust. (se reži)

Gospod nadrežiser bo jutri vodil skušnjo.

Je človek zmeden, humanist, filozof,

Ne pregoreč katolik, Boga okuša kakor šunko in jajca, Hrvat, kolikor toliko, a dela se Angleža, Državljana sveta, z eno besedo, ein Weltbürger,

Naj ne zavlačujem!

Nadrežiser, glava spoštovana, mojster svojega poklica in tako naprej

Da ne zavlačujem!

ko mi je že senca tako kratka

Obermeister, und so weiter

Duce, Führer, najboljši je

toda mehak, nedoločén, putrast in človekoljuben.

ŠKRAT:

Da ne zavlačujem,

pametnemu zadošča.

Vi za pomen poskrbite
da ta zaklad nesmrtni nam
hrvatsko zazveni, po naše.
In naš čas scefiran
bo prepoznaten, kolikor je nujno!
Na propagando mislite in k srcu si vzemite besedo zaročen-
ca Criatae!

Kar imeli so za bolezen, naj vam bode zdravje.
Sluga najpokornejši, gospod.

Adio vam, domine.

Slugavam se,
Servus, amice,

Še se bova srečalal!

Zgine.

1. IGRAVEC: Zemski duh, kje si . . .
Namesto v zrak odide v zemljo
ta Laketmož, Pedenjbrada, zmanjša nam se zimski duh!
Takšni časi!
Kaj je dejal?
Da bom Faust.
Saj jaz sem igravec.
In se ne menim za tuje večšine.
Znam, kar znam
a to, kar znam, me komaj napolnjuje z nekim mračnim za-
doščenjem.

Vendar pa: naj se v laket dam pomanjšati?

Naj se v lectovo srce dam zakovati?

Naj norosti izpraznjeni dam svoje bistvo?

Naj do pedi tako me sklestijo.

Da bi me povzdignili do znaka črnega pekla?

»Še se bova srečalal!«

Pa zakaj to in čemu?

Igravec želim ostati,

Za belim licem se skrivati

V govor tuj in v čudne rime.

Tudi naglice njihove z mano ne razumem.

In kaj, da me imajo za pomembnega . . .

Igravec sem. Fausta naj si kar poiščejo.

Tá bi jim bil za prvaka,

Naj bo Šmrk, ta čvekava sraka,

Takšni časi so, na ducat je prvakov,

Naj bo Žanko, on je prava glava,

Logornik Žanko, njemu bodi slava!

Jaz zgubljam interes.

Teh kun brez vrednosti je polna vreča

poln kufer in glava, kaj me brigajo!

Hej, boter, zemski duh, Laketmož,

Pedenjbrada

Vlogo želim vrniti,

Ta ni za igravca, ni za igravca!

To je slava logorniška, začasniška,

dočasniška in čast drugih glav,

Slava jim, večna slava!

SLUGA (gasivec, sluga ga osveti z baterijo): Kaj počnete tu-
kaj? Saj je že polnoč?

1. IGRAVEC: Že? Ravno pravi čas: jaz gorim – od sramu.

SLUGA: Takšne jaz ne gasim. A da bi gospod bil sramežljivi,
to bi bila nóvica. Kako gre posel, gospod Afrič?

1. IGRAVEC: Ne vem, Šmrk. Mislim: srednje.

SLUGA: Biti mora prima, ali pa nič.

1. IGRAVEC: Ne vem.

SLUGA: Lahko noč jim želim. In zapnite to uniformo!

Tišina.

7.

Na skušnji Fausta: igravci in nadrežiser.

NADREŽISER: Veliko sem potoval po nemški deželi, otroci,
in videl sem tam veliko dobrega gledališča. Kaj takšnega ne
bo več. V Heidelbergu sem videl in slišal Sprechkor sestavl-
jen iz desettisoč duš, predstava se je imenovala Pot v
Reich, stotisoč ljudi prepeva Deutschland, Deutschland . . .
in gori ogromen križ . . . Nastopi Žid, rumeni trak, bele hlače,
ima židovski nos, hacken-nos in vpije: Pot v Reich? Brez
mene? Ohne mich? Sto tisoč ljudi, otroci, se roga Židu, ki
vpije: Brez mene? Ja, vpijejo: Brez tebe! Nastopi močan
fant, plavolas, v hubertusu, s hitlerovko, kakor da ga je Me-
štrovic odlomil od hrvatskega marmorja, iztrga iz rok komu-
nista nemški rapor. In potem iz stotisočih grl . . . žrelo . . .
Pustimo vse ob strani, židovsko vprašanje, komuniste, bolj-
ševike, naciste . . . To je teater, veličasten napor srca in
možgan, teater sugestiven, močan in večern . . .

1. IGRAVEC: Začnimo z vajo.

NEK IGRAVEC: To je del vaje.

NADREŽISER: Na Dunaju sem bil, ko so slavili prvega skla-
datelja Nemčije, ki je umrl kot pes, a zdaj so . . . Mozart.
Tam je bil celo nekak žepni Japonec, cesarjev sel, da bi se
poklonil . . .

1. IGRAVEC: Ampak, gospod nadrežiser: Mozart je avstrij-
ski skladatelj.

NADREŽISER: Kako to mislite?

NEK IGRAVEC: Gospod Afrič se žal ne znajde.

1. IGRAVEC: Mozart je bil rojen v Salzburgu.

NADREŽISER: Zaradi Mozarta je Wagner, to je zdaj prava
nemška muzika, izjavil, da veruje v Boga.

1. IGRAVEC: Ampak Mozart, dragi ljudje . . .

NEK IGRAVEC: Mozart pripada novi Evropi.

NADREŽISER: Na Dunaju sem pomislil, ob dolgi vrsti čast-
nih deputacij, vencev ob genijevem spomeniku, ko bi zdaj
videl milo trobojnico v veliki duhovni skupnosti sveta.

Neki igravec zaploska.

NADREŽISER: Še slišim Mefista, kako se reži v starih
nemških gradovih in vidim germanske bogove v Bayreuthu,
kako stopajo v Walhallu po mavričnem loku – v veličastni
simfoniji sonca in svobode!

1. IGRAVEC: Gospod nadrežiser: v vas se nazadržno pre-
buja Nadčlovek.

NADREŽISER: Jaz nisem nacist, Afrič. Jaz vem, kaj je tea-
ter. Mi smo umetniška ustanova. Vojno vojakom, politiko po-
litikom. Mi smo umetniki. O tem sem vam govoril, otroci.
Hvala vam, do jutri. Afrič, ostanite za trenutek.

1. igravec in nadrežiser sama.

NADREŽISER: Kakor boga vas rotim, kolega. Zaradi vas,
zaradi ustanove.

1. IGRAVEC: Ni potrebno, gospod nadrežiser. Jaz svoj
tekst znam na pamet. Že jutri lahko zaigram pred gospodom
cesarskim deputatom, pred takole majčkenim gospodom ja-
ponsko osjo, in drugo gospodo osi.

Nadrežiser zmajuje z glavo.

NADREŽISER: Afrič, Afrič . . . kam vas nese. Žanko je da-
nes zjutraj pri ministru Budaku prevzel za vas osebno ga-
rancijo. Pismo. Imate muhe, res je. Saj ste prva zvezda
zraven Dujšina in Strozija pod to streho. Ženske poljubljajo
vaše stopinje, ljudje vas imajo radi. Imate svoje muhe, a ni-
ste organiziran komunist. (ga opazuje proseče)

1. IGRAVEC: Gospod nadrežiser, ali bojo na naši predsta-
vi pravi človeški skeleti, tako kot v Reinhardtovi?

NADREŽISER: Ne vem. Nimam pojma, kako bo to izpadlo.
Kaj vi mislite?

1. IGRAVEC: Se spominjate tistih dveh, tistega suhega in
onega veselega, iz igravske šole?

NADREŽISER: Naša praktikanta? Dobra fanta, eden od nji-
ju bi morbit bil tudi igravec.

1. IGRAVEC: Lepo, da se ju spominjate: če bi namreč rabi-

li sklete.

NADREŽISER: Jaz ju nisem ubil. Jaz sem za vse vas garantiral, kot senior in kot prijatelj . . .

1. IGRAVEC: Mi vsi smo otroci božji.

NADREŽISER: Tako je. In vi, ki ste na levi božji strani, vedite . . .

1. IGRAVEC: Kaj . . .

NADREŽISER: Jaz nisem . . .

1. IGRAVEC: Česa niste, gospod nadrežiser?

NADREŽISER: Jaz nisem . . . Ranljiv sem, otrok moj. In prvokrat se mi dozdeva, da nič od vsega tega, kar mi tukaj počnemo, nima nobenega smisla.

1. IGRAVEC: Gospod nadrežiser: mi smo umetniki.

NADREŽISER (histerično zavpije): Jaz? Jaz sem drevo. Ne mešajte me s tem . . . Jaz sem drevo, to sem jaz! Jaz sem zrak. Prosim, da me ne opazite! Mene ni, prosim! Še boljši od mene molčijo! Še boljši od mene pravijo, da jih ni!

1. IGRAVEC: Amen. Pokoj njegovemu prahu.

NADREŽISER (močno objame Afriča): Pazite na to noro glavo. Bog vas je obdaril. Vse sorte je mogoče reči o tem starcu. Vse kaže, da se mu jebe za nas. Ampak on vidi, kdo je igravec. Vi imate obveznosti do svojega talenta.

1. IGRAVEC: Pazil bom nase . . . še kako se bom pazil. Do vidova, bože moj!

Hitro odide.

Sluga osvetli nadrežiserjev obraz.

SLUGA: Hotel sem vam čestitati, gospod nadrežiser. Za tisto o trobojnici v veliki duhovni skupnosti sveta. To je bilo lepo kakor betlehemska štalica.

NADREŽISER: Hvala vam, Lipovščak. Zdi se, da tukaj nikogar več ni.

SLUGA: Ne dajte, da vam boljšeвики krojijo teater, gospod nadrežiser.

NADREŽISER: Kaj praviš ti?

SLUGA: Slišali ste vi.

Zamračitev.

8.

Prispeli so elementi perivoja (Marthin vt): grm, porcelanast škrat.

Nevenka-Margareta, v dindrlu in v zeleni bluzi, se sprehaja po perivoju.

1. in 2. igravec gledata od strani. Oba sta v zlizanih vojaških bluzah. 2. igravec (Mefisto) nosi klobuk s petelinjim peresom.

1. IGRAVEC: Seznan me z njo.

S to našo novo močjo.

Mlado se mi zdi.

2. IGRAVEC: Kakor rosa.

1. IGRAVEC: Mar ona, tako mlada, pa v bratenju s silo, ki hoče spremeniti svet?

2. IGRAVEC: Tebe bo spremenila ta mlada čarovnica.

1. IGRAVEC: Govorijo, da so jo imeli na policiji.

2. IGRAVEC: Dolgi jeziki.

1. IGRAVEC: A nekaj bo na tem.

Margareta se ne ozira na nju, šminka se in ureja.

1. IGRAVEC: Poglej, kako se obližuje.

2. IGRAVEC: Še hudiču bi stopil.

1. IGRAVEC: Rad bi več mesa.

2. IGRAVEC: Kupuješ konja ali punco?

1. IGRAVEC: Rad imam močnejšo nogo.

2. IGRAVEC: Ta punca ima lepo nogo.

1. IGRAVEC: Joške komaj ima.

2. IGRAVEC: Mamico hočeš. Saj jih ima.

1. IGRAVEC: Ne vidi se.

2. IGRAVEC: Potrpi, boš že videl.

1. IGRAVEC: A milo se smeje to mačé.

2. IGRAVEC: No, vidiš.

1. IGRAVEC: Prav milo je to bitje. Satan, kaj si to zakuhal zame v svoji čarovniški kuhinji? Seznan naju bližje.

2. IGRAVEC: Pási se! Potem ti bo bolj sladko!

1. IGRAVEC: Vojna je in živi se hitreje.

2. IGRAVEC: Počasi! Ni užitna! Mnogo skrivnosti pozna in zmeraj ima vsaj dve imeni. Vse izveš, ko bo čas za to. Mnogoterna je potem ta smrklja in spaia je že v mnogih posteljah . . .

1. IGRAVEC: Ta ljubi otrok?

2. IGRAVEC: In marsikaterega tovariša je že pospremila hladnega. Prenekateri ponočnjak je našel pri njej stanovanje.

1. IGRAVEC: Dragi otrok! Če stanovanje ima, zakaj menja postelje?

2. IGRAVEC: Hudo je iskana, veš?

1. IGRAVEC: Mrazi me.

2. IGRAVEC: Tebi bo v pomoč in vse tvoje življenje bo v hipu obrnila na skrito stezo.

1. IGRAVEC: Te pa znajo.

2. IGRAVEC: Z eno besedo, ta paglavka ima sedem tancic, a ti se za njen méd ne boš preveč mučil.

1. IGRAVEC: Za hudiča se spodobi, da skrivnostno govori. Pusti naju zdaj sama.

2. IGRAVEC (gestikulira, da jima prisluškujejo). To ni mogoče. Ušesa so povsod. Takšni časi. Grem zdaj.

1. IGRAVEC: Kam s tako naglico?

2. IGRAVEC: Po vrazjih opravkih. A ti po svojih in srečno! Čeravno ima tvojo podobo že v srcu. Saj so te mnogi tebi naklonjeni ljudje pri njej zagovarjali, še ni čas.

1. IGRAVEC: Ah, zvodnik stari, kako me mučiš.

2. IGRAVEC: Pričakujejo te na visokem mestu.

1. IGRAVEC: To pa vem.

2. igravec odide. Faust in Margareta se dolgo gledata. Vse je polno daljne glasbe.

9.

Intendantova pisarna v Velikem gledališču.

Intendant Žanko v uniformi, pred ogledalom.

Bere z nekega lista. Deklamira.

ŽANKO: Jaz verujem v svobodo Hrvatske. Bog je med milijoni izbral tudi mene, MENE, naj pričakam na Veliki četrtak popoldne, okrog pol štirih, 1941., ko v cerkvah prepevajo Žalostinke preroka Jeremije. Hrvatska, deviško čista, v svojih tisočletnih mejah, čaka samo svoj Fiat! Skozi vesolje so poletele besede . . . S tem proglašam . . . Dogodilo se je delo Vstajenja . . . Krik zmage raste do tolikšne moči, da se ruši nebo . . .

Žanko odpira veliko okno svoje pisarne.

Tanki so zunaj.

Wagnerjeve velike trobente, triumfalno.

Afrič pride Žarku za hrbet, nosi svoj fotoaparatus stativu.

Žanko zapre oči.

ŽANKO: V tistem trenutku sem bil vteščenje svobode!

Tanki.

ŽANKO: Od kod ta hrup, dragi kolega?

1. IGRAVEC: Pancerni, gospod logornik, ob obletnici proglasitve na svečanem mimohodu.

Doig premor.

ŽANKO: Ali vi praznujete Veliko noč, gospod?

IGRAVEC: Kakšno vprašanje.

ŽANKO: Saj. To je za vas samo katoliški kič.

IGRAVEC: Tega nisem trdil.

ŽANKO: Nekatere teh pošasti imajo do petdeset ton.

Žanko se češije pred ogledalom, igravec pripravlja kamero.

IGRAVEC: Pravne garancije naše državnosti krožijo krog Zrinjevca.

ŽANKO: Razumem vašo fino ironijo. Jaz sem intelektualec, gospod.

Vidi se, kaj ne, da tole stoji na meni kakor na kakšnem ptičjem strašilu?

IGRAVEC (si ga dobro ogleda): To se čisto lepo vidi, gospod logornik.

ŽANKO: Ampak jaz sem odgovoren pred ljudstvom in zgodovino. In če je Zagreb danes vojni logor, Kroatenlager, kot bi to dejal nek naš veliki pisec, imam vseeno dovolj smisla za realitete, da lahko pojnim, kako je to nujno.

IGRAVEC: Ja, ja, se razume . . . draga moja Beatrice . . . se razume, naravno, naravna stvar . . .

ŽANKO: Imam pa tudi dovolj domišljije, da dojamem, kako je to navsezadnje samo prehodno stanje, ki nam bo zagotovilo, seveda, za večnost zagotovilo . . .

IGRAVEC: Večnost nam bo zagotovilo, naravna stvar, naravnih. Slikopisanje, prosim.

IGRAVEC: *Večnost nam bo zagotovilo, naravna stvar, naravnih. Slikopisanje, prosim.*

Žanko otrpne. Igravec slika. Fotoaparati šklopeta.

IGRAVEC: En face, lepo bi prosil, in v polni luči! *Slika ga obsedeno, desetkrat.*

IGRAVEC: Ne ganite se, prosim. Bilo bi škoda izgubiti kaj takega . . . Vse to je kalno v nas, draga moja . . . Naj bo za zgodovino, jasno.

ŽANKO: Za enciklopedijo. Pripravili bomo enciklopedijo, kakršne na teh tleh še ni bilo.

IGRAVEC: Jaz sicer mislim, da bi bilo bolje tiskati kakšnih stotisoč abecednikov, ampak imam dovolj domišljije, in lahko dojamem, da bo tudi enciklopedija prav prišla.

ŽANKO: Dogodek, boste videli. (zapre okno)

Tukaj smo pustili dosti tičkov. Bilo bi škoda, če bi odleteli in da jih kdo polovi! Tako prijetno je z vami konverzirati. A veste, da purgerji, pravi zagrebški pungerji izumirajo?

IGRAVEC: Ja, seveda, ko pa Židje ne marajo več biti purgerji.

ŽANKO: Ja, seveda, in potem se je našlo med njimi mnogo Srbov, ki zdaj, naravna stvar, žive onkraj Save. Vprašanje je, kako bo novo okolje delovalo na njihova jezikovna počutja!

IGRAVEC: Naravna stvar, a mnogi purgerji so se vrnili k zemlji, da bi se tako pristneje stopili z rodno grudo.

Rez.

ŽANKO: Poslušajte, Afrič!

(zazre se mu v obraz)

Pa ja ne boste počeli takšno neumnost?

Zelo dolg premor.

IGRAVEC: Kakšno?

ŽANKO: Saj ne želite stihniti Hrvatsko kakor staro baronico Glembay?

Zelo dolg premor.

ŽANKO: Kaj bi vi radi, vsi vi?

Zelo dolg premor.

ŽANKO: Mar naj bi bili v svoji lastni državi državljani druge vrste?

Premor.

ŽANKO: Nate, žrite!

Potisne igravcu pod nos zmečkan letak.

Igravec ga zravna.

ŽANKO: Kaj vidite, kolega?

IGRAVEC: Zemljevid.

ŽANKO: Jaaa, pa ne Polinezije, gospod moj, pač pa je to zemljevid velike Srbije. A najdete Hrvatsko na tem zemljevidu?

IGRAVEC (zmečka letak): Četniški posli.

ŽANKO: Pa vendar: nekaj malega Hrvatske so dopustili, tukaj okrog Zagreba. Kneževina Lichtenstein, s svojo valuto in znamkami, plus domovinski muzej.

IGRAVEC: Od kod vam to?

ŽANKO: Z neba. Vse sorte vam zdaj pade z neba, gospod moj. Vojna je. In kadar z neba pada sovraštvo namesto ma-

ne, se v prst zasejejo trupla.

IGRAVEC: Iz njih nič ne zraste, gospod. Kdor seje ljudi, ta žanje skelete, gospod Žanko.

ŽANKO: Vem.

IGRAVEC: Da veste?

ŽANKO: Ampak druge poti ni.

IGRAVEC: Vas smem nekaj vprašati, logornik Žanko?

ŽANKO: Kaj bi me vi lahko vprašali? Sicer vem, od kod prihaja veter. Kar vprašajte.

IGRAVEC: Vse sorte se govori o delovnih taboriščih naše države.

ŽANKO: Jasno.

IGRAVEC: Kaj je jasno, gospod logornik?

ŽANKO: Da boste to vprašali. Jaz sem katolik, gospod, in k temu intelektualec, humanist, a vse so revolucije, tako tudi naša, ustaška, do takšnih kakor sem jaz – nekoliko nezaupljive. Četudi sem tudi jaz vojak, pa le nimam vseh informacij. In se me tudi ne tiče. O delovnih taboriščih vem toliko kot vi. Ravno danes si lahko preberemo v časopisu: "Jasenovac ni okrevališče," je to nemara jasno, gospod moj tankočutni, "in tudi ni mučilnica".

IGRAVEC: Ja, seveda. To je napisano v "Hrvatskem narodu", kaj ne?

ŽANKO: Vam se vsega tega sploh ni treba bati.

IGRAVEC: Vse sorte se govori.

ŽANKO: Ljudje so ljudje. Jaz sem slišal, kar pomislite, govoriti, da pridejo Rusi v Zagreb. Imam pa zaupnega prijatelja, tovariša iz črne šole, veste, skoraj brata v veri, ki je zdaj ravno tam, na kratkem obisku in ki ga nameravam obiskati, ko se vrne. Vse vam bom povedal, dragi kolega . . . Bo to kaj zaleglo, da spremenite svoje stališče do nas?

IGRAVEC: Jaz sem lojalen.

ŽANKO: Seveda, vi ste lojalen *igravec*. Jaz sem za vas garantiral . . . na zelo visokem mestu, pri Budaku, ki je danes Gospod Bog in vsa naša Književnost. Tam sem stavil na vašo dušo in obljubil sem, da vam bom pomagal, da boste z nami v večnosti.

IGRAVEC: Zares sem vam zelo hvaležen.

ŽANKO: Ampak tam so mnogi stavili na vašo glavo.

IGRAVEC: Ne maram sitnosti.

ŽANKO: Takšni ste, ja. Sitnosti prihajajo nad vas.

IGRAVEC: Kdaj se vrne vaš prijatelj?

ŽANKO: Monsinjur Župetič se kmalu vrne.

Boste takrat pristopili k našemu Gibanju?

IGRAVEC: Želim si mirnega življenja.

ŽANKO: Seveda, to sem tudi jaz rekel: ženske. Nesposoben za močnejše opredelitve. Kot takšen nenevaren. Nekoristen. Ženske. Ta dnevno rabi dve do tri gospodične, pri kosilu obrtniške milostivice, za noč razlezene matrone . . . Ponužajo se same . . .

IGRAVEC: Ampak . . .

ŽANKO: Tudi mi nismo farji.

Udari s pestjo po mizi. A je sam sebi smešen v tej igri močnega moža. Zapiska v falsetu:

ŽANKO: Mi smo dedci!

(vstane in objame igravca)

Veste, že tam doli, v Bednjancu, v tistih čudnih časih mističnih slutenj, ste mi bili neznansko simpatični. Pisal sem o vaši igri, dobro vedoč da ste nepoboljšljiv ateist, o ja, marksist, nikar ne zanikajte, tudi marksist . . .

IGRAVEC: Pustiva to.

ŽANKO: Vendar nikomur ni treba odrekati sposobnosti, da se spremeni. Saj smo še mladi. Na stran razlike med ljudmi dobre volje. Ja, varujte se tiste male Nevenke, tiste nove, Margarete. Te kurbice znajo biti zaražene. Tako kakor rdeči veter plodi mlade kobile, ko se obrnejo na travniku . . . proti Vzrodu.

IGRAVEC: Teško vam sledim.

ŽANKO: Pa tudi Dujšin, veste, ta Dujšin . . . njemu nekoliko pomagamo. Pazimo, da ga mrak ne odnese v gmajno. Rakušo bo vrag odnesel. Vidim to buden in sanjam to.

IGRAVEC: O čem to vi . . .

ŽANKO: Kako Faust? Dobro, dobro, do vidova, do vidova, adio vam, spremni!

Afrič bulji vanj, potem mu naredi hitlerjevsko prečo na glavi.

IGRAVEC: Čutim nezadržno željo, da vas še malo slikopisem.

ŽANKO (gleda v kamero): Prosim, prijazni ste.

Kakšen čudovit kamerad! Pojdite, pojdite zdaj!

Zamračitev.

10.

Na sceni je vrt izpopolnjen. Faust (1. igravec), Margareta (igravka).

Sredi vrta je ogromna mesingasta postelja.

Tu pa tam sledi blede, ekspresionistične mesečine.

FAUST: Nov obraz vidim v naših krajih. Kaj piše na njem?

MARGARETA: Gospod, nemara znate brati.

FAUST: Sladko dete.

MARGARETA: Mar to piše?

FAUST: Zdaj bi morali ostati brez sape, ko vidite tistega, ki je z duhom tako nad vami.

MARGARETA: In z navadami, gotovo.

FAUST: Ali pa je tisti Mefisto slab hudič.

MARGARETA: Gospod s petelinjim peresom je čisto dober hidič. Kot dober tovariš skriva vse o vas.

FAUST: In kaj vas o meni zanima?

MARGARETA: Če iskreni ste v svojem novem nagnjenju?

FAUST: Ja, tisto staro, kar je bilo, vsi smo krepko psovali, ne glede na barvo ali vero.

MARGARETA: Ampak vi ste igravec, Henrik. Kakor kača noge takšni skrivajo svoja prepričanja. Saj kaj bi igravec s prepričanja? Rada bi vedela, kaj se v tej lepi moški glavi skriva.

FAUST: Boš videla: kakor odprto knjigo.

MARGARETA: Zaenkrat vidim le naslov.

Med dialogom sta se približala; Margareta mu pokrije usta z roko.

Sirene najavijo začetek zračnega napada.

Med odsevanjem bomb je videti Fausta in Margareto sedeti na postelji, vsakega na svoji strani.

Odsevi bomb. Sirene najavijo konec napada.

Faust kadi na enem koncu postelje, Margareta je naga, sedi na drugem koncu in potegne iz steklenice.

Zelo dolg premor.

FAUST: Jaz bi rad odšel.

MARGARETA: Odšel boš. Nobeden, ki si to RESNIČNO želi, ni prepuščen samemu sebi.

FAUST: Zakaj mi ne zaupate? Kakšni ljudje ste vi?

MARGARETA: Kdo?

FAUST: Vi.

MARGARETA: Jaz ti zaupam.

FAUST: A to ni dovolj?

MARGARETA: Jaz nimam nič pri tem.

FAUST: Sem vprašal kaj, kar se ne sprašuje?

MARGARETA: Daj mi mir.

FAUST (poklekne pred njo): Jaz v tej mučilnici ne morem ostati niti en dan. Me spravite v norišnico, ali pa mi dajte zvezo.

MARGARETA: Ti si nor. Ti si že nor. In prosim te, nikar ne vpij. Kdo smo to "mi"?

FAUST: Nevenka, kaj naj storim?

MARGARETA: Ne klič mi po imenu.

FAUST: Je to tvoje ime?

Margareta molči.

FAUST: Naj stopim na cesto in naj streljam nemške pilote?

MARGARETA: Počni, kar češ.

FAUST: In vi se požvižgate name?

MARGARETA: Tebi ni dobro. Mi, vi . . . Jaz sem mala, umazana hausfrajla, komaj sem prišla v teater, ti pa si prvak Hrvatskega državnega kazališta.

Faust razmika njena kolena.

MARGARETA: To zmeraj lahko dobiš, ker si mi vseč od prvega trenutka, to se dobi kakor kruha z mastjo in ni treba toliko filozofirati ali spreminjati prepričanje.

FAUST: Tega si res želim.

MARGARETA: Dobro. Ti, ali kakšen teleban tovarnarja pa ste za čevlje. Jaz imam gonorejo, veš.

FAUST: Lažeš.

MARGARETA: Si gospod želi pogledat?

Sirene najavijo nov zračni napad. Faust in Margareta se zavlečeta pod odejo.

Sirene najavijo konec napada.

MARGARETA (kadi): Kaj ti sploh hočeš? Za najino razmerje ni nobenih elementarnih predpostavk. Kot človeški material prideš v poštev, a kot . . .

FAUST: Kdo si ti?

MARGARETA: Ti si glede mene večkratno razočaran.

FAUST: Je Nevenka tvoje pravo ime?

MARGARETA: Ko so me zadnjič to vprašali, so me tolkli.

FAUST: Jaz ne tolčem.

MARGARETA: Najdi sebi par, mene pa pusti.

FAUST: Kdo si ti: ti si kurba na povelje?

Margareta da Faustu zausnico.

Končno, človeška gesta. Zdaj sem začutil roko partije.

MARGARETA: Če boš nadaljeval s takšnim čvekanjem, s teboj sploh ne bomo več govorili.

FAUST: Kdo to?

MARGARETA: Pojdi! Alarm je minil in z njim nemara tudi tvoj napad.

Vrže mu njegovo vojaško bluzo.

Pri izhodu kulise vrta Faust sreča Mefista – Rakušo, s klobukom in petelinjim presom.

MEFISTO: Kakšne sreče si bil, Kazanova, o, Kazanova?

FAUST: Pri tem ženskem svetu nikoli ne veš, s kom imaš opravka. Zdi se ti kot cvet v rajskem vrtu, izkaže pa se gnojna rana.

MEFISTO: Ne dopade se ti naša Gretchen?

FAUST: Pa še kako: iz hudičeve je kuhinje. Njegova naloga pa je, da takšne vabe nastavalja.

MEFISTO: Kdor čaka dočaka. Ni takšnih ženskih vrat, ki se potrpežljivemu in skromnemu vitezu ne bi odprla.

FAUST: Toliko prej, ker se zdijo skoz odprta. Povej zdaj: kdo je ona?

MEFISTO: Ta hudič ti ne bo ravno v vsem na voljo.

FAUST: Kaj mi potem koristi to čudno prijateljstvo z njim?

MEFISTO: Nekaj boš našel tudi sam.

FAUST: Kaj mi bo potem ta najina zveza?

Premor.

FAUST: Poslušaj, stari: si ti organiziran?

Zelo dolg premor.

MEFISTO: Pekel ima svoje zakone, Faust. (hitro odide)

FAUST: Kakšen čas je to . . . Kakšen gluhi čas.

Gotska soba. Faust med globusom iz govejega usnja, prea njim so debele inkunabule, retorte, lobanje etc. Faust je čez uniformo oblekel veliki plašč doktorja mirabilisa.

Sam je.

Obrača knjigo za knjigo, odlaga jih povsod po sobi.

FAUST: Zemski duh me dolgo ni obiskal.

Ne, ne, nisem ga iskal.

(zagleda se v globus)

O, Hrvatska, huda mati.

Mati mnogih smrti.

Kakšno deco to pod krili greješ?

Petelini izdaje zore ne napovedo.

Brat brata v temi ne vidi.

V isto mater se zaklinjajoč.

Grob ob grobu na Kordunu, hladen.

V isto mater zaklinjajo.

Ubogo naše trajanje.

Zmeden sem in nekdam znane ne poznam več.

Ki so me poznali, odvrtačajo glavo.

Kot kamen zdim se sebi, na dnu reke—časa.

V črnih, težkih vodah.

Ki jih poznam, zdaj se čudno nosijo.

Mirmi ljudje postanejo klavci.

Očetje, častni ljudje postanejo volkovi.

Ki zdaj po volčje žro svoj kos večnosti.

Ko deco nerojeno iz mater jemljejo.

In z Ognjem posvetijo.

Groza, groza.

Huda mati, ti si jih vse rodila.

Te strašne podobe tako me mučijo,

da se Skrivnost mi svetá,

S katero sem tukaj trpinčil duha.

Kaže bolj plitva od teh plitvih grobov.

In svet, se s časom je pričel.

In kaj je bilo pred vsem, kar je bilo.

Ta kaos črn in Črnbog, to sámo zlo.

Se kaže zdaj mi kot otročje vprašanje(razbija retorte, alki-

mijske naprave, razmetuje knjige).

In ukvarjati se z njim mi ni v slast.

Vse tiste duše brezštevilne.

Ki so skoz moja usta govorile.

(vzame lobanjo)

Ta glas iz mraka me preganja.

Zdi se kakor da ni moj.

Kaj mi je početi?

Kdo sem jaz?

Ta kup sranja krvavega celo misli

Odloča —

glej, roki svoji zdaj ukažem, naj se vzdigne,

takole,

takole.

Kaj moji roki ukazuje, naj se vzdigne?

(Faust pozdravi "Za dom")

In ukazujem ji, naj pade mrtva — takole.

Kakor da sploh ni roka, moja. Mrtva stvar.

Nič prej, nič potlej.

Odšel bom.

In če grem?

V tej mučilnici sem že čisto neprepoznaven.

Jutranje ogledalo ne vrača mi podobe.

Saj mene ni.

Zdravo, gospoda pa nasvidenje.

Mene ni.

Pride Mefisto v svojem trikoju, močno našminkan, z velikim španskim bezgom. Mefisto dúha španski bezeg.

MEFISTO: Zunaj je lep dan.

(Faust sede zraven njega)

Kako kaj vloga?

FAUST: Še kar gre.

MEFISTO: Pomagaj si s tehniko, kjer te srce izdaja. Tak je nauk igravca.

FAUST: Amen.

MEFISTO: Si se odločil?

FAUST: Kaj, če sem se odločil?

MEFISTO: Ko te izda srce lažljivo, bodi pogumen in mi to priznaj.

FAUST: Preskušal sem srce na vse načine. Gledal sem, kako ustaško cvieće raste na zrinjevački promenadi.

MEFISTO: Ni veliko.

FAUST: To cvieće najbolje raste ob koračnicah, da se mi srce napolni z bojevitostjo.

MEFISTO: Naprej.

FAUST: Skušal sem ga posebno v tistem prizoru, ko so židovskega otroka ob rasnem pospravljanju vrgli na Illico. Redno sem obiskoval Zagrebački zbor, kjer sem svoje srce krepil s prizori deportacije in očiščevanja rase. Odhajal sem na ustaške vojne pogrebe na Mirogoj, v smislu vzpostavitve metaboličnega ravnotežja. Prešteval sem mrtve Ruse v časopisu "Hrvatski narod", in sem mirno legel k počitku, ker živih Rusov ni več. In ta peščica komunističnih banditov, kdo še z njimi resno računa? Saj Mirogoj je tako prostran.

MEFISTO: Zdaj pa dovolj. Razmišljaj še naprej o teh vprašanjih, ko ti je Bog že glavo dal.

FAUST: Pa bi vseeno rad videl od blizu te mrtve Ruse in te bandite rdeče, če jih, seveda, sploh še kaj je.

MEFISTO: Razmišljaj in daj naprej!

FAUST: Zagreb ti je postal svetovno mesto, pa se nemško govori po kavarnah bolj kakor v Glembajevih . . . Strelja se precej, sezona je ves čas odprta, so tudi civilisti, ki z bedekerji v roki vohljajo po starinah in odkrivajo vse sorte, kar pa odkrijejo, čimprej zakopljejo, pasionirani slikopišejo, kurbe so vse same Lily Marlen v SS—škorenjcih in s seski kakor sam nemški Reich spričo Novega Reda — čudna móra, nekam uni-forma . . .

MEFISTO: Nekaterim to paše.

FAUST: Veselila bi me sprememba. Malo bi pretegnil noge, razumeš, v izletniškem smislu, v sokolskem, na primer, včlanil bi se v planinsko društvo "Nakovalo in smeh" . . .

MEFISTO: Zunaj je lep dan.

FAUST: Lahko organizirate tak izlet?

Dolgo se gledata.

MEFISTO: Bi res to rad?

FAUST: Vidiš, kakšna čudna žival je človek. Spremenil bi ozračje.

MEFISTO: Pekel ima svoje zakone, prijatelj.

FAUST: Zakaj so tako čudovito počasni?

MEFISTO: Kmalu bo premiera.

FAUST: Ne zanima me.

Sluga ju osvetli.

FAUST (se prikloni): Zvečer bom pri Bednjancu, vitez. Glejte, da me bo čakala miza.

Faust in Mefisto odideta.

SLUGA: Nor je. Včeraj je cug pripeljal celo stotnijo naših fantov, ki so jih v hosti Srbi potolkli kakor zajce. Gospod pa bi rad na izlet!

Ostane odprtih ust na praznem odru.

Zatemnitev.

Auerbachova klet gostuje pri Bednjancu.

V krčmo Bednjanez vstopijo Nevenka, Afrič in Rakuša.

progo?

Vzameš tukaj tega kralja . . .

MARGARETA: Vzamem ga, pišče moje malo.

(ga poljublja, Lipovščak se otepa)

MARGARETA (pokaže na lonec na kraljevi glavi): Še posebno, če zna s tem rokovat . . .

GLASOVI: Regina, Regina . . .

GLAS: Kraljica mati. Dajte da poljubim svojo mamo!

(komaj ga zadržujejo)

BEDNJANEC: Koliko veselja v enem dnevu.

PURGER-GOST: Koliko historije v enem dnevu! Moje pošteno horvatsko srce bo počilo od historijske slasti!

FAUST (vzdiguje prazen kozarec): Zato bračo, pijme ga!

GLASOVI: Dok ne puk-ne zora!

Faustov obraz se skremži.

GLASOVI: Kaj se je zgodilo?

FAUST (pokaže na naramnice, ki mu držijo hlače):

V nepriliki sem, bratje!

MEFISTO: Kaj se je zgodilo?

FAUST (se spakuje): Imam veliko potrebo!

BEDNJANEC: Prosim, to je na dvorišču!

FAUST: V starih časih, hvala bogú, so mimo, bi mi v takšnem trenutku šinila skoz glavo stara hrvatska beseda – hozntregar! V hipu! Snemi hozntregarje! Pa zdaj, pred tem nevzdržnim pritiskom se ne morem spomnit: zdaj mi mora skozi glavo: dopupčane naramenice! In kvit!

Zadej že smrdi!

Vstopita dva ustaška agenta.

SLUGA: Spametujte se, gospoda. Z mano se še lahko kibi-cate, ampak to je Nadzorna služba.

AGENT: Kdo tukaj strelja? Kdo je streljal?

Agenta vtakneta roke v notranjost plaščev.

SLUGA (širi roke proti agentoma): Gospoda iz Nadzorne – to so igravci!

(pokaže na čelo, da so prismojeni)

Kaj se tu more?

Agenta pričneta z legitimiranjem.

SLUGA: Kaj bi z legitimacijami! Tu je vse čisto legitimno! Mi imamo krala!

Zamračitev.

13.

Zagrebska katedrala osvetljena s stotinami sveč.

Orgle pridušeno zvenijo. Koraki.

Žanko, v uniformi logornika, stoji sredi cerkve.

Množica črnih žena kleči pred svečami.

Žanko sklene roke k molitvi.

Prihaja monsijnor Župetić.

Nemo se objemata.

ŽANKO: Iskal sem te nekajkrat. Na župnišču so mi dejali, da si pogosto odsoten. Lahko bi me kaj obiskal v gledališču. Nek igravec je pri meni zelo vneto pozvedoval o naših delovnih taboriščih. Ni komunist, jamčil sem tudi pri Budaku. A glej: fama volat! Kaj je ugotovila komisija?

Monsijnor mu da znak, da se umakneta v kot.

Orgle močno zadonijo.

ŽANKO: Zakaj naj molčim, če o tem že časopisi pišejo? Veliko bi mi pomenilo, brač, če bi slišal tvoje mnenje.

ŽUPETIĆ: Slišal ga boš. A nikar ne vpij.

ŽANKO: Bog že tako vse sliši.

ŽUPETIĆ: Upam.

ŽANKO: Vojna je. Tam gotovo tudi ubijajo. Sodijo in ubijajo.

Monsijnor pokima z glavo.

ŽANKO: Rekel sem temu igravcu: tam ni mučilnica, pa tudi sanatorij to ni. Bolj nekakšen purgatorij. Kazen je časovna. Ni tako?

Monsijnor pokima.

ŽANKO: Si ti tam mogoče videl kak – zločin?

Nisi bil ravno najbolj molčeče sorte na bogoslovju.

ŽUPETIĆ: Prinesel sem ti darilo iz taborišča.

(da Žanku koščeno figurico)

ŽANKO: Kakšen smisel za oblikovanje. Čakaj: to je ustaš z bombo.

ŽUPETIĆ: Imenuje se: Straža na Drini.

ŽANKO: Lepo so vas obdarili. To je logoraš naredil, ne?

Župetić pokima.

ŽANKO: Ljudje, ki jih koljejo in ubijajo z macolami, ne bi delali kaj takega. To delajo tisti, ki imajo še kaj upanja. Hrvati?

Župetić pokima.

ŽANKO: Bral sem, da se v taborišču takoj vidi, kdo je kdo po rasi in da je 27 razredov. Ena taboriščna baraka bo razstavljena na zagrebškem sejmišču. Hrvati so bolj čisti, piše tam, ko namreč odslužijo svoja tri leta, kar je maksimum, jih čaka normalno življenje. Iz česa je to? Glina to ni.

ŽUPETIĆ: To je iz kosti. Tudi ti imaš takšno . . .

ŽANKO: Kakor Eskimi. Severni jelen ali govedo.

(zgrožen odvrže figurico, ko dojamе, da gre za človeško kost)

ŽUPETIĆ: Vidiš, s čim se jaz ukvarjam.

Žanko stmi v monsijnora Župetića, ki privleče na dan majhno peščeno uro.

ŽUPETIĆ: Vidiš, zdaj bom to obrnil!

(postavi uro na krstilnico)

Ko pesek izteče, bo tam ubit en človek. Izračunal sem s pomočjo Odrešenika, tako da sem delil čas od ustanovitve taborišča s številom žrtev. V tem najpopolnejšem od svetov je Bog matematik. Še kakšen.

Reši se uz tega v tej katoliški deželi!

ŽANKO: Preklet bodi, far! Razbil ti bom glavo! Ni tukaj nobenega reda, ni discipline? Se ne ve, kdo pije in kdo plača? "Reši se iz tega!" Do vratu sem se že pogreznil in tisočkrat težje bi mi bilo vrniti se, kakor stopati naprej. Zmeraj samo naprej! Zaradi takšnih, kot si ti, bo vse propadlo. Vse nas bo pogoltnil mrak. Hrvatska bo postala boljševisko taborišče. Mar sme pes božji, kakršen si ti, tako renčati na svoje gospodarje? (napade monsijnora in ga podre na tla, tolče z njegovo glavo po kamnitem podu cerkve)

ŽANKO: Kako moreš, kako moreš, nam je papež potrdil državo . . . (ga davi metodično in nekako odsotno)

Orgle tiho donijo.

Žanko vstane in steče iz cerkve.

Vstane tudi monsijnor in začne histerično umivati roke v škrcpilnici.

Od daleč je slišati Glorijo ženskih glasov.

14.

Partijski sestanek v globoki ilegali, v skladišču dekora Velikega gledališča.

Pet moških in ena ženska, obrnjeni s hrbti. Vsi stojijo. Eden od njih v delovnem kombinezonu čisti revolver. Ostali kakor da gledajo nekam v daljavo.

Vse replike so izgovorjene zelo hitro in jasno in med njimi so veliki premori.

MOŠKI (Dujšin Rakuši): Kaj misliš, Hitri, ti si se mu najbolj približal?

2. MOŠKI (Rakuša): V redu je.

PRVI: Pa ostali?

TRETJI (Jambrek): Strinjam se.

PRVI: Obstajajo neki dvomi v Centrali.

DRUGI: Nikomur ni treba odrekati sposobnosti, da se spremeni.

PRVI: Kaj pravi Žaba?

ŽENSKA (Nevenka): Za kakšne dvome gre?
PRVI: Najprej, kaj misliš ti?
ŽENSKA: Zdi se, da je pošten in dober tovariš.
PRVI: Centrala nima popolnega zaupanja v – artiste.
DRUGI: Naj se izkaže.
PRVI: Lahkomiselnež, politično popolnoma nezgrajen. Kar naprej skrbi za svoje udobje.
DRUGI: Preostro.
ŽENSKA: Ne, ne, ne bo čisto držalo.
TRETJI: Meni se zdi dober rodoljub.
PRVI: Da ni preveč hrvatsko orientiran?
DRUGI: Daj no! Hladno, hladno!
PRVI: Antisovjetsko?
ŽENSKA: Preostro. Mogoče ima nekaj malomeščanskih manir.
ČETRTI: O ja, fini svet. Ukvarja se samo s finimi stvarmi.
PRVI: A ve, kaj ga čaka?
ŽENSKA: Ima zelo motne predstave o tem.
DRUGI: Rečem vam: naš je. Šel bo tudi v pekel.
PRVI: Ne bi dal roke v ogenj.
DRUGI: Naš je.
ŽENSKA: Čist je, dajem skojevsko besedo.
TRETJI (vzdigne roko): Za!
PRVI: Nisem dal na glasovanje. Kdo je za?
Štirje moški in ženska vzdignejo roke.
PRVI: Vprašali bomo Centralo.
DRUGI: Vprašajmo jo. In potem naj odide z aprilsko skupino.
PRVI: Razidimo se: drug za drugim.
Zamračitev.

15.

Faust sedi v gotski sobi, kostumiran in našminkan za predstavo. Pride Mefisto.
MEFISTO: Kako zdravje junaško, pred *bataille du Faust*?
FAUST: Še malo mi ni mar ta njihov Faust. Slabo mi je od teh pubertetnic in milostiv. Od teh hrvatskih vil, ki postajajo germanske Walküre. A ne bi mogel takoj oditi?
MEFISTO: Takoj bi opazili, da te ni.
FAUST: Misliš? Igralo se bo tukaj tudi brez mene.
MEFISTO: Dvomim.
FAUST: O, še bo Faustov.
(premor)
Kdaj bom šel?
MEFISTO: Ti bo sporočeno.
Zvoni pred predstavo, prvič.
FAUST (se zagleda v dvorano): Bog, publika že prihaja. *Vstopi nekaj uniformiranih ustašev in sedejo v sicer prazno prvo vrsto v parterju.*
FAUST: Zdaj pa od začetka!
MEFISTO: Drži se!
FAUST: Smrt Faustu!
MEFISTO: Svobodo narodu!
GLAS INSPICIENTA: Gospe in gospodje igravci, zdaj je sedem in pet minut. Do pričetka predstave je še petindvajset minut. Prosim vas, da dokončate svoje maske, hvala!
SLUGA (pride mimo): Gospod Afrič, vsi bomo danes gledali vas. Moje srce bo bilo z vašim pod to staro streho.
FAUST: Hvala ti Šmrk, kolega dragi.
SLUGA: Jaz nisem Šmrk, jaz sem Lipovščak.
FAUST: Spomin me zapušča, gospod Pantovščak.
SLUGA: Nocoj, da bi vas spomin – zapustil? Vi boste nocoj branili čast hrvatskega teatra na sijajni predlogi evropske kulture. Nocoj vas ne sme zapustiti – ne nocoj!
FAUST: Ja, natürlich, samo da mi ne padejo dol dopupčane naramenice.

SLUGA: Boste kakor na slikopisu.
FAUST: Samo da nas Amerikanci ne počastijo s svojimi bombami. Do vidova, gospod, klanjam se . . .
NADREŽISER (pride): O, dobro, da ste še tukaj. Veste, gospod Afrič, jaz že zastopim, da so vse te norije, ti venci, kakor na zboru. Ampak dobili smo tudi napoved nemške komande. Prišel bo tudi papežev legat, potem delegacija mednarodnega rdečega križa, ki se vrača iz Jasenovca, se pravi, en Italijan in še en Japonec, takole majčken, (pokaže)
samo klanja se, videl sem ga na Mozartovem jubileju na Dunaju. Potem, seveda, dóglavnik Budak, gojenci ustaške nadzorne službe, naši gospodarski in kulturni krogi, krema kreme, da se razumemo. Vem, da vi teh ceremonij ne marate. Ampak kot bogá vas prosim. Poglejte, pokleknil bom, da ostanete na sprejemu.
FAUST: Kakor pri fuzbalu. Prav masirajo me. To ni bokarski meč. Računajte na mojo vdanost, amice. Maestro!
NADREŽISER: Pustite zdaj vdanost, saj se zastopiva, samo ostanite.
FAUST: Vidimo se po predstavi.
NADREŽISER: Kakor oče vas prosim. Bodite resni.
(prime ga za roke)
Zelo resni.
(gledata drug v drugega)
FAUST: Gospod! Jaz sem profesionallec. Plačan sem za to. *Nadrežiser ga poljubi.*
Faust ostane sam, izvleče robec in se briše.
Pride intendant Žanko, v paradni uniformi, dekoriran, zelo vznemirjen.
Ves teater že veselo žubori od premnogih povabljenecv.
ŽANKO: Gospod Afrič, dragi kolega. Vsem sem že povedal, da ste vi moj favorit. Da tukaj vsi skrbimo za vas, kakor za kapljico vode na dlani. Kaj bi vam pravil, naj vam povem?
FAUST: Če že morate.
ŽANKO: Stoženik Božo Kavran s soprogo, šef ustaške Nadzorne službe, Glavni policaj, gospod Eugen Kvaternik z milostivo Kvaternikovico, vodje hrvatskih vseučilišnikov, društva Domagoj, Hrvatski junak, poveljnik Ūjedinjene ustaške omladine Ivan Oršanić, legat svete stolice Ramir Marcone, General Lüthers, ni potrebno praviti vam, kdo je to, Siegfried von Kasche, ki nam lahko zgleda gostovanje v Reichu, potem naši dragi Muslimani, je treba naprej? je še kaj naprej? Budak je poslal velik buket, in govori se, ja, govori se, da bi nas v teku predstave s svojo prisotnostjo utegnili počastiti tudi sam Póglavnik . . .
FAUST: Jaz sem docela pripravljen, gospod intendant.
ŽANKO: To je moška beseda. Vidimo se po vsem tem, velja?
FAUST: Direndaj bo, veste.
ŽANKO: Okrog vas je zmeraj direndaj, vem. A vas bom že našel. To bo prava svečanost. Ta teater je zdaj središče sveta. Dajte mi roko!
Intendant dolgo zadrži Afričevo roko v svoji.
Objame ga.
FAUST: Saj res: kaj ste zvedeli od monsinjora, vašega prijatelja?
ŽANKO: Pozneje, pozneje vam povem.
Odide.
Faust se briše z robcem.
FAUST: O, da me ni!
Zavesa se hitro spusti.
Prva vrsta se napolni z ustaško publiko. Je tudi nekaj nemških uniform, gospodičen v večernih toaletah itn. So tudi civili. Gledališki zvonec se oglasi tretjič, nervozno, ultimativno.

*Predstava Fausta, I. Johana von Goetheja
Gledališki zvonec.*

Zavesa se vzdigne.

Prvo vrsto obide vzdih na račun veličastne scenografije.

Polna gledališka razsvetljava: razkošno prelivanje barv.

*Gotska soba, Gotski loki in ozka okna. V sredini stopnišče,
ki vodi v nekakšno galerijo.*

Usnjen globus, na desni skelet.

Faust sedi med inkunabulami in retortami.

Pred njim je lobanja z železno črko U na čelu.

Minuta popolne tišine.

FAUST: Gluh je čas in čudno me gledajo črke.
Sneži v Evropi.

Smeti se belijo, ta hrvatski odpadki
iz svetovne odplake.

Kri

je bela. Zginevajo sledi.

Sem so prinesli čudežne predmete.

Scena je neuspeh poskus z ničemer.

Sneg mi oblaga črevesje.

Poskus bo mogoče razdejal svojega pobudnika.

Nobeden ni tega opazil.

Ali pa . . .

Ko smo se že hudiču zapisali.

Bomo dali ta kos belega mesa.

Nad tem mestom lebdijo duhovi osvete.

Krvava trupla plovejo po vodi navzgor.

In vpijejo brez glasu.

V noč bele krvi.

Kaj vem. Bedno je.

Kar samo slutim. Tega se najbolj bojim.

Saj jaz se vendar vzravnavam –

(pride Mefisto, v oblaku dima, oblečen v kričeč triko, z velikim klobukom in petelinjim peresom)

Vaš sem, vam pripadam.

Aplavz v prvi vrsti ustaške publike.

MEFISTO: Gospod Bog, ta dobri trudni znanec, ki močno ljubi Satana, ker mu vsevdilj govori resnico, pravi mi, da je ta tukaj njegov prvi služabnik, a zmeden mi se kaže njegov duh.

Ali pa ga je njegov Odrašenik in Oče že prepustil meni?
(prikloni se)

Rad bi vedel, s kom mi je čast?

FAUST: Mislite na poklic in na stalni naslov?

MEFISTO: Ne, pač pa na vaše prsi, kako diha.

FAUST: Zdim se sebi kakor kakšno belo polje, sklavonsko, na katerem bi lahko še kaj pognalo.

MEFISTO: Večni optimist, ta smrtni rod.

FAUST: A kdo in kaj sem zdaj, vem manj kot prej. Kar je bilo določeno, zdaj se kaže vprašljivo. Kaj pomeni biti Hrvat na evropski Veliki petek, ko je biti človek tako malo?

Nemir v prvi vrsti. Nekateri niso dobro razumeli.

FAUST: Kje sem zdaj? Na polovici svojega življenja? V limbu, neodločen, kjer mrzel je prepil. Odpelji me hitro, tovariš moj v peklju. Jaz se ne bom oziral.

MEFISTO: To ni lahko. Pogodba s hudičem se pečati s krvjo.

FAUST: Pa ná krvi, napij se je, kolikor ti je treba.

MEFISTO: Ceno je treba držati. Videl boš, kar smrtni stvor še ni videl.

FAUST: Po tem hrepenim, življenje mi pokaži. Vse to do zdaj bile so sence: sanje v Teatru, kjer vse je neresnično in kjer nobeden še nikoli ni umrl.

Pa tudi ne živel.

MEFISTO: Počasi zdaj. Vidim, da si prav razvneti glava.

FAUST: Kar pojdiva. Kdo v tej mučilnici bi še ostal?

Zatemnitev.

Scenografija vrta z mesingasto posteljo v sredini.

Faust, Margareta v dindrlu.

FAUST: Kdo si ti, ljubo dete? Nisem te videval na Igravski šoli. Tudi tvoje ime ni pravo.

MARGARETA: In kdo ste vi, gospod?

MEFISTO (sedi, nasproti njima obrnjen s hrbtom, za grmom, z velikim cvetom španskega bezga): Dajmo, dajmo. Je deklica skromnih razmer, kot se reče, svojim v nadlego. Saj vidva sta iste sile del. Čemu obotavljanje?

Margatera in Faust se spravita na posteljo.

Zatemnitev.

MARGARETA: Zdim se sebi kakor kakšno polje, na katerem bi lahko še kaj pognalo.

FAUST: Jaz pa sebi kakor polje, na katerem, zdi se, da ne bo pognalo nič.

Margareta vzame blazino s postelje in si jo stlači pod krilo.

FAUST: Ljubi bog, ki poznaš naša pota.

MARGARETA: Kaj sva počela, da se je ta trebuh tako z otrokom napolnil?

Premika se, glej.

FAUST (prisloni glavo k Marjetkinemu trebuhu): Energično bitje.

MEFISTO (s strani): Še en revež. Prav beden človeški rod!

MARGARETA: Zdaj pojdi, Henrik. Majhno je naše mesto in polno sovraštva. Vislice postavljajo povsod, rablji dobro žive.

Gorje mi . . . Nočem, da bi te tukaj našli.

FAUST: Margareta!

MARGARETA: Skrajšaj te izbruhe. Tvojo pot bojo spremljale mnoge oči in vse oči preverjene.

(daje mu revolver, Faust zapusti vrt, Margatera odhaja, pomaha v mraku)

Henrik! O, Henrik! Bog te varuj na stezi skrivni!

Fausta pri izhodu prestreže Mefisto.

FAUST: Spal sem z njo, ne da bi vedel, kdo je. Otroka sem ji zaplodil, ne da bi zvedel, kako ji je ime. Kakšno je to stanje človeka?

MEFISTO: Drugo, gospod moj. Hudič o tem ne sprašuje. Vendar verjemi: tudi meni je hudo, ko gledam to človeško pasmo.

Greto bojo še nocoj odvedle močne straže.

FAUST: Kaj govoriš?

MEFISTO: Slišal si.

FAUST: Pelji me k njej.

MEFISTO: Tega še hudič ne more. Le eno ti povem: če ne odideš nocoj, jo bojo odvedli zastonj!

FAUST: Marjetka moja!

MEFISTO: Prišel boš ti, vrnil se ne boš kakor na belem konju.

FAUST (se zvija na tleh kakor puščica v napetem loku): Pripravljen sem.

MEFISTO: Nad hakenkrojč krenimo, ki se nekoč je Harz imenoval! Z mojimi divjimi sestrami. Naj pada že čarovnic noč!

Walpurgina noč.

Wagner.

S sofite pade množica obešencev.

Faust in Mefisto se optekata med njimi.

MEFISTO: Prostora dajte! Ne vidite svojega gospodarja?

FAUST: Naprej! Naprej!

Zgineta.

Vdira divji konjski topot.

FAUST: Naprej! Naprej! (slišati je samo glas)

MEFISTO (samo glas): Naprej! Peteline je že slišat!

Topot kopit.

Zavesa pase.

Frenetičen aplavz iz prve vrste.

17.

Sprejem po premieri.

Ko aplavz še traja, se zvočni prizor v hipu spremeni v podobo slovesne soareje: fraki, uniforme: vsa prva vrsta se povzpne na oder.

Prijateljski pogovor, vzajemne čestitke za življenje, pije se iz velikih kozarcev.

GLASOVI: Čestitam, čestitam, krasna predstava, nepozaben večer, igravci so tako originalni, celotno delo je polno tako velike poezije. Pa scena, prava mojstrovina! Evropa!

Mi imamo danes, v letu gospodovem 1942. v Zagrebu evropski teater prve vrste. Prima! Primissima! Kaj šele Afrić. Otroci! To so antologijski vrhunci, ki bojo ostali zapisani z zlatimi črkami na straneh novejšje zgodovine hrvatske Thali-je.

Das ist wirklich wunderbar, das ist rein Wunder, so zu sagen . . .

Bravo, ma bravo, on bo avanziral, meni je zaradi Afrića tako toplo pri srcu, on se vzpenja po zvezdnih stezah v večnost . . . prav gotovo mu je tesno v tem majhnem mestu . . .

Afrić, kaj ne, bi moral odpreti poseben razred igravske šole. Kako živi gospod Afrić? Se prebijejo ti igravci z državnimi dokladami?

Dobro jih plačujemo, gospod moj. Bivši režimi jih niso tako plačevali.

Also, Afrić! Charmant! Impresivno! Glejte jih, igravci prihajajo! Kje pa je prva violina?

(aplavz)

Charmant, Rakuscha! Wo sind Sie ja? Gospod Japonec bi vam rad stisnil roko. Morali se boste malo prikloniti. Pa ja niste pogoltnili metlo.

Margareta. Margareti, kako se razcveta! Ne dovolite ji, da bi se postarala! Zapomnimo si jo takšno!

(aplavz)

GLASOVI: Doglavniku je bilo všeč. Pravi, da je bilo srčno in moško. Skraja je celo nekoliko zavidal temu Goetheju. Njemu, na Budaka mislim, je treba petkrat na dan ponoviti, da je najboljši pisatelj na Hrvatskem. Krleža! Že, že! A zdi se, da ima nevšečnosti z režimom.

Tako ponosna sem, mili moj, da smo pokazali Fricom, kako se pri nas lepo igra.

Doglavnik je takoj izjavil, da mora Fausta videti vsa Nezavisna . . . Čestitam . . . Veliko boste potovali . . . Teater bo gotovo šel v Dubrovnik . . . kako je to lepo. To so antologijski trenutki – misli kdo drugače? Prosim, moje dame in gospodje oficirji, je tukaj kdo, ki ne misli, da bi bili to antologijski trenutki nove hrvatske kulture? Ampak, gospod stožer-
nik, glede tega smo ja složni.

Ljubó mi je!

Poslušajte inozemce in naše drage prijatelje iz osi!

Audiemus!

(doglavnik Budak vstane v državni loži, ki se osvetli, vsi povabljeni se umaknejo na levo stran odra)

GLAS: Prosim, gospoda! Nocoj, tukaj na braniku nove evropske kulture, predstavljajte glas mednarodne javnosti!

Resnico hočemo in samo resnico! Gospod doktor Hermann Pröbst, ki se je potrudil k nam celo iz Nürnberga, nam bo nocoj povedal, kako se pri nas ravna s komunisti.

PRÖBST: V delovnem taborišču Jasenovac smo bili šest ur, 5. malega travna 1942, na čelu mednarodne delegacije Rdečega križa, da bi se na kraju samem prepričali, se izvajajo tam, v teh za človeštvo težkih časih, sveta načela krščanske ljubezni do bližnjega in druge mednarodne konvencije, posebno še, gre tam za kršitve človeških pravic? Delavci v taborišču Jasenovac so razdeljeni v 27 različnih razredov, kar samo po sebi govori o rafiniranosti tako rasnega tako človeškega pristopa v najširšem pomenu besede. Od vseh prebivalcev taborišča dajejo najboljši vtis – uganite moje dame! – komunisti, tako po videzu, kakor tudi po rasi. Njihovi, pogosto dobri obrazi govorijo o prepričanosti. So vneti delavci, pridni in pametni. Pozna se jim, da imajo nekaj pred sabo: možnost pričeti boljše življenje, saj je najdaljše trajanje njihovega ujetništva tri leta. Govoril bi vam še o tem, dragi prijatelji, kako so nas prebivalci taborišča obilno pogostili s proizvodi lastne klavnice in velike sušilnice, iz katere se kadi noč in dan. Kako dobra je bila jetrnica in legendarni slavonski nadevan želodec, gospoda! Že pred vojno sem živel v vaših krajih, dokler me sveta dolžnost ni poklicala bližje k Führerju. Resnično vam povem: nikjer nisem jedel boljšega želodca!!!

Aplavz.

Japonec se priklanja in potrjuje.

GLASOVI: In kaj pravi cerkev, naša sveta katoliška cerkev? Monsinjur Župetić molči.

Neprijeten molk.

PRÖBST: Doch, doch, kljub vsemu je treba nekaj povedati, resnici na ljubo.

(prišepetavanje med domačini)

Krvavice, pri nas zgoraj sem pozabil, kako se imenujejo, krvavice nam niso ugajale in v tem pogledu se moram pridružiti kolegi prečastitemu monsinjoru Župetiću.

GLAS: Kaj je bilo s temi krvavicami?

PRÖBST: Doch, doch, z njimi je stvar takšna: Niso nam ugajale. In jaz sem resno tega mnenja, da niso ugajale zaradi tega, ker dotične krvavice niso bile izdelane z dovolj ljubezni. Gre namreč za ljudi, gospoda. In prosim, dali smo v zapisnik in prosim, vsi smo ga tudi podpisali, da gre za ljudi, da so ljudje ljudje in da so krvavice krvavice; dočim, ponavljam, želodec je bil sijajen.

(aplavz)

ŽUPETIĆ (se klanja papeževemu legatu): Oprostite, gospoda. Jaz sem nocoj indisponiran, majhne prebavne motnje, nič resnega, rad bi se umaknil.

GLAS: Dame volijo.

Zaigra plesna glasba. Nekaj skeletov pade s sofite.

Ples se prične.

REKLAMNI AGENT (deli vititke): Kästner und Oehler je edina blagovnica na področju Nezavisne države Hrvatske, gospoda, prosim . . . francoska eau d'cologne, krzna ruskih medvedov, še malo pa bomo imeli tudi britansko čokolado.

DAMA: Draga Matilda. Več, mila, veliko drobnarij, šik pakiranih, s svilenom pozamenterijo . . .

2. DAMA: Das scheint gut, samo ne vem kako je s progami.

DAMA: Kar dobro. Zdaj vozijo švabske fante iz Afrike. Včeraj sem videla enega, ves v olju, leži v kadi ves v olju, tako ga je opeklo, reveža.

PURGER: Zares dobra ideja z visokega mesta.

2. PURGER: Pa res mislijo zbrati vse Hrvate na Duvanjskem polju?

PURGER: O ja, kajti Hrvatom po temperamentu in volji do države najbolj leži rasno čista republikanska kraljevina.

2.: Tako je. To smo imeli že v iranski pradomovini.

PURGER: Zdaj to ne bi bilo težko. Vse ljudstvo v lajbelcih pa na samovoz, pa na Duvanjsko polje, k Petim cerkvam, kjer je Zvonimir izpustil svojo spoštovano dušo. Tako bi prišli do kralja, svojega, legitimnega. Tistemu princu iz Spoleta pa bi v tem primeru, seveda, odpovedali.

2.: Ampak glede na razmere na naših progah, amice . . .

PURGER: Pa kaj, danes v tej dobi samovozov in zrakoplovov . . . če ne bi bilo dosti vagonov, bi dodali tiste od uličnega strujnega samovoza. Vse bi se lepo slikopisalo za propagando.

2.: Ja, ampak.

PURGER: Daj no, daj. Radič bi to izpeljal brez najmanjše muje.

2.: Pa Maček, ta je znal narediti ljudsko zborovanje.

PURGER: In danes bi se lepo tiskal razglas.

2.: Ampak, carissime, glede na razmere v tem delu sveta, banditi bi iz samovoza lahko ukradli celi narod.

PURGER: A vite: to bi bila krajja stoletja!

2.: Ideja je sijajna, ne rečem. Velika politika. Naj nam Dolfe pošlje svoje režiserje. Oni se na to spoznajo. Vendar bi bilo v tem primeru dobro odpovedati Savoju. Samo pomislite, carissime, da bi Hrvati namesto enega morali linčati dva kralja. DAMA: Ste poslušala krogoval? To je ganljivo. Hrvatsko delavstvo v nemškem Reichu se je zbralo danes zjutraj v svojih klubih, da bi sestavili velikonočno poslanico Póglavniku, Göring sam je bil navzoč na nekem takšnem zboru in je dejal, da Kroati zelo dobro arbatjajo. Pa ja, saj smo pod Stalinsgradom še boljši. O bog, nemara bo Hrvatska kaj dobila od te vojne.

2. DAMA (preloži krzno na drugo ramo): Sprašujem se samo, a kdo skrbi za otroke tistega silnega delavstva v Nemčiji.

REKLAMNI AGENT: Kästner und Oehler, moje dame in gospodje: erste Klasse pozamenterija, prima kolonial in špecerija, praške prekajene šunke, usnjeni predmeti iz Jasenovca . . . zahtevajte kataloge . . . poprašajte pri vašem trgovcu . . . Kästner und Oehler, ali nič!

GLAS: Čujmo zdaj Stimme der Kritik. Jer izšla večerna izdaja Hrvatskog naroda?

Iz množice plesalcev se prerine človeček z metuljčkom, živčnih gibov, naprašen s talkom, privleče svoj članek in bere.

KRITIKUS: Nedvomno je predstava Goethejevega Fausta izjemna atrakcija našega gledališkega in družabnega življenja, katerega so zmeraj gnale visoke ambicije. Predstava je vsekakor nudila priložnost gospodični Nevenki, mladi, novi moči gledališča, da je dosegla sijajen umetniški uspeh, tako kot izjemen pojav –

(priliznjeno)

tako kot tolmač najnežnejšega Goethejevega lirizma v neizmerni lepi in zanosni scenski metafori. Toda (tišina)

gospoda Afríca, to potrjeno in trajno vrednoto hrvatskega odra, je bremenila literarna preokupacija in novost te vloge v njegovi umetnosti. Pri tem je bilo težko najti pravo pot in imeli smo vtis, da se še odloča. Menim, da je bil gospod Afríc s svojo igro še ponekod nekako odsoten.

GLAS: Gospod Livadič, to so vam dopustili v hrvatskem časopisu?

KRITIKUS: Jaz se razumem na teater, mladi kolega. Pustite me, naj opravljam svoj posel.

GLAS: Z najvišjega mesta je prišla zapoved, da se ima o Faustu pisati samo superpozitivno!

KRITIKUS: Jaz pišem, kar vidim.

GLAS: Ah ta kritika! Ves teater se trese od gromskega aplavza, on pa vidi, kar vidi.

KRITIKUS: Naj sklenem: Velika, remek-predstava, z eno

besedo: datum. Hrvati so pokazali evropskim narodom, kaj zmorejo hrvatski igralci ob zori nove kulture in novega reda. In Goethejev nesmrtni p pesmotvor se je še enkrat potrdil kot . . .

(glasba fortissimo, povabljenici noro plešejo z množico trupel, ki so padla s podstrešja)

(tuli)

In gospod Afríc, KI JE ZDAJ ŠE V NAJBOLJŠIH MOŠKIH LETIH, MOGOČE ŠE NAJDE SVOJEGA FAUSTA!

Rez, tišina, vse obstane.

V ospredje na proscenij pride intendant, v paradni obleki z U-odlikovanjem.

Opito se pozibava.

ŽANKO: A kje ste . . . kje ste, Afríc . . .

(proseče)

Afríc, naj vas kušnem . . . Afríc! Kritik Spremnosti bo napisal, da kaj takšnega še ni videl . . . Livadič vas seveda ne mara, ampak mi bomo tja poslali pismo. kakšno pismo bomo poslali! Pogazili bomo tega žurnalističnega kritikastra, to klikaško prasico.

NADREŽISER: Afríc, kje ste? Otroci, kje je Afríc? Uspeh, otroci, uspeh . . . Jutri bomo šli na gritof, v Šestine, pa ne da bi nas mrbit pokopál, ampak na grob Očeta Domovine Starčevića . . . bo gnarja in múske!

Margareta in Melisto prideta na sprejem objeta.

ŽANKO (krikne): Afríc!

MARGARETA: O Henrik, mili moj, ki zdaj iščeš skrito stezò!

Divje peketanje konj.

MEFISTO: Tvojemu očesu se tak prizor odpira, da ga smrtnik še ni videl. Naprej! Naprej!

(kakor da šiba drveče kone)

USTAŠKI OFICIR (drži v objemu skelet): Naše gospodične so se že čisto ohladile.

ŽANKO: Pa igrajte . . . igrajte, igrajte. Naprej! Tuš! Prosim! Zašne se počasni valček.

Zatemnitev.

DRUGI DEL

1.

Obnova

Odpre se prizor Faustove gotske sobe z alkimičnimi napravami, skeletom, lobanjo s črko U na čelni kosti, etc.

Faustov naslonjač je prazen.

Zelo dolg premor.

Zavesa pade.

2.

GLASOVI (iz prve vrste): Zakaj ne začnejo?

Póglavnika če ni.

Kje je Póglavnik?

Ne začenjajte predstave brez Póglavnika.

Na proscenij stopi intendant žanko.

ŽANKO: Bratje in prijatelji! Dolgujemo vam pojasnilo. Iz glavnega stana je bilo pravkar sporočeno, da se nam bo Póglavnik pridružil nekoliko pozneje pod to staro streho, a veličastni Faust, kakršnega še niste videli, naj nastopi. Nujni državniški razlogi, so nam za zdaj preprečili njegovo dragoceno prisotnost.

Danes zjutraj je namreč iz Karlovca pripeljal samovoz in to je bil prizor, ki bo razžalostil srce vsakega poštenega Hrvata, ker v njem so bili mrtvi heroji naše revolucije, ubiti po banditski roki na Kordunu. Ko bo državni ta pogreb končan in naša jih Država na čelu s Póglavnikom večnosti preda,

naš bo vodja spet zasedel svoje mesto med svojimi zvestimi legionarji, ki k nam prihajajo iz Vzhoda, po srditih bojih z boljševiski, njih predhodnica je že prispela v teater.

Osvetli se državna loža.

Ranjeni legionarji, s krvavimi povoji, berglami, eden brez roke itn., vsi d hrvatskim grbom na rokavih uniform. Čelade z grbom držijo v rokah.

Siegfriedova žalna koračnica, Wagner.

Legionar brez roke prične mahati s svojim štrcljem.

Ostali vzdignejo svoje pesti.

Ustaši iz parterja pozdravljajo nacistično.

Zamračitev.

3

Zavesa se vzdigne: gotska soba.

Ploskanje.

Žanko sedi nad veliko knjigo, v plašču doctorja Mirabilisa.

ŽANKO-FAUST: Noč je zdaj v črno vse zavila in vsa priroda spi.

ŠEPET ŠTEVILNIH GLASOV: To ni Afrič.

Kdo je to?

Ni Afrič.

(umirijo jih)

U-FAUST: Samo moji možgani gorijo s tako vnetimi podobami, da mi sen, prestrašen pred njimi, ne pride na oči.

(izvleče majhno peščeno uro, jo položi med alkimijske naprave, opazuje pesek, ki se pretaka)

Srh seže do polovico ure, spodaj pa je kakor kakšna fina usedlina, slast, ki besede čudežno meša s krvjo,

Saje in pogorišča vznemirjenega duha, da rahločnost druga drugi nogo podtikata in se besede vežejo v čudne vozle, ki misli pot križajo.

Teško je govoriti.

Dasi tiho je . . .

In Beseda kot da grobove odpira, da v živem, telesnem obličju prihajajo ven stari kralji in zdi se, da na Hrvatskem še nobeden ni umrl.

In nič ne umre, niti misel najbolj nora.

Vse pri nas živi in čudežno uspeva. Sama večnost pri nas bogato poganja – in starodavna Beseda se zgrinja v Hram, okrog katerega srečna ljudstva s klasjem plešejo:

teci Sava, Drava teci,

te podobe ne odreci!

Ob tej tih svečani uri, ko je tako prijetno z Bitjo konverzirat, bom v knjigo to pokukal, mogoče name preide slast izvirnika; prevedel bom znova, v spodobno hrvaščino, ko v Vukovem prevodu svinjarskem mi niti Nova zaveza ne godi.

(odpre knjigo)

En Arhe estin logos. V začetku je bila Beseda.

Beseda? Ona je tisto, kar bil je duh, ki bil je nad vodami? Duh ali beseda?

Vsi svetniki, pomagajte!

Kakšna naj bi bila beseda, ki bi vse porodila?

Ne piše tu nasprotno:

V začetku je bil Smisel?

Ampak to bi začetek ponižalo na nekaj pojmljivega.

O Neizrekljivi! Kako se mučim!

Mar temu služi tih ura ta?

Kaj je dejal on, moj brat neusojeni:

da Bog je matematik?

(gleda v peščeno uro. Odmahuje z roko. Obrne uro)

Kaj mislite vi?

(osvetli se loža z legionarji, ti nemo sedijo)

Vi poznate Smisel? Kaj je bilo v začetku? Predno se je Nevidni Bog lotil dela?

Kaj tukaj piše? En arhe estin logos. Je Delo bilo na Začet-

ku?

Dejanje? Menim, da bi to ponižalo Boga, izpadlo bi, da je drvar, ali pa tesar, a že v tej predstavi so kar tri dejanja.

Problem je težak in hudo star, bratje moji, strl je že marsikaterega izvrstnega duha!

Ampak mi se ne bomo podali v puščavo, bratje moji, med kobilice in škorpijone, prav tako ne rabimo meniških lukenj. Odgovor mi poznamo.

(zapre knjigo)

GLASOVI (iz publike): Pa povej!

2. GLASOVI (vse vprek): Narod, zemlja, domovina, kaj je nujnejše od tega? In kaj naj bi bilo prej?

FAUST: Poslušam vas, o duhovi, v dverih tega starega poslopja. Narod, država, domovinska dežela, kaj bi bilo nujnejše? Naš rod je zelo star in stare je države. Pa vendar, še pred letom se je zdelo, da ga ni.

Prerrojena, s Poglavnikom zedinjena Hrvatska zdaj znova si je med srečnimi narodi. Njej v Začetku je bila Volja.

En arhe estin logos:

V Začetku Vsega je Volja.

Volja do naroda.

Volja do države.

Volja do Pekla krvavega, če v Raju vsega tega ni!

LEGIONAR (iz lože): Volja do Reicha!

FAUST: Volja do Smrti!

Ustaši iz prve vrste obsedeno planejo na oder, plezajo, porirajo.

Topovi, strojnični rafali, kriki daljnjih bojev.

V teater pride Sel v povojih.

VOJAK-SEL: Osijek je padel!

FAUST: Mi bomo v tem peklju, kakor nekoč pred Turki, branili zapadno kulturo. En arhe estin logos:

V Začetku je bila volja do Kulture. In resnično vam povem, bratje moji, ki ste Duh Zemlje: v Začetku je bila Volja do Volje!

Pojavi se Mefisto, v svojem kričečem trikoju, v oblaku pare.

Publika se vrne na svoje sedeže.

FAUST: Kdo si ti?

MEFISTO: Četudi bi bil sam Pekel, ne le del njegov, ne bi ti mogel škoditi.

FAUST: Prazna mesta zdaj zasedajo tisti, ki vejo, kje je njihovo mesto. Kaj porečeš na to?

MEFISTO: Vidim, da si s hudičem že sklenil pogodbo. Ti pogodbe ne potrebuješ. Kaj naj potem jaz? Za Satana, ki je zaslužil košarico, to ni ravno veselo.

FAUST (naredi na zidu kljukasti križ): Ta sveti znak naj te drži v distanci, i tebe i tvojo hitro misel.

MEFISTO: Ta znak izbriši, ni dober, verjemi.

FAUST: Veš za boljsega? Mogoče srp-kladivo?

MEFISTO: Poslušaj zdaj, smrtnik. Za tvojo dušo se ne bom pehal, ker mi ona že pripada: kot zarod mraka, vsi ste mi krepko zapisani z vašo prisego. Mali moji: ko rečete volja, a brezvoljnost vas grabi, ko rečete pogum, a hlače se vam tresejo, ko rečete narod in mislite, da ste s tem povedali vse,

kar je od tod do Sonca, tedaj ste bogi žužki v moji absolutni mreži. Tako je, jaz sem Satan in vsak DA sprevačam v NE, in moje DA je sestavljeno iz tisoč NE. Žveplo in pekel in druge podobice, to pustite ob strani. Vaše duše semkaj, bratje v Luciferju, moj zarod neželeni!

FAUST: Naravnost nor je. Igravec je dober in izvrsten komik, a zdi se – neopredeljen.

GLAS: Dvomim, da je nor.

2. GLAS: Ustrelimo ga kot psa.

GLASOVI: Ne v gledališču. Tu se strelja s slepimi.

On pa stresa na nas svoj smrdljivi strup. To je boljševiska propaganda. Zraka! Zraka!

Tukaj smrdi!

Bratje, mar v hrvatskem gledališču ni boljšega Mefista? Nam bojo deklarirani komunisti igrali velikega Goetheja? Nam bojo Srbi igrali na hrvatskem odru? Uredimo to.

Faust zadržuje ustaše, ki začenjajo plezati na oder.

SLUGA: Gospod Žanko, naj spustim zaveso?

FAUST (legionarjem): Naj prekinemo?

LEGIONAR (ki opazuje prizor s kukalom): Nadaljujte! Vstopita dva agenta in pričneta tolči Mefista, kateremu padajo naočniki. Ko tipa za naočniki, pride do škornjev U–Fausta.

MEFISTO (govori potihem): Pridi ti, allzumenschlich bednik! Ona te pričakuje na vrtu! Vse sem uredil pri njej. Ni bilo lahko. Prav pobožna frklja je!

4.

Vrt. Nekje žubori potok. Slavec žgoli. Modrikasta luč, kakor po pomladnem naliwu.

Margareta sedi na mesingasti postelji in skuša s pudrom prikriti velike, razločne modrice.

Tišina. Žgolenje drobnih slavcev.

Margareta si ogleduje svoje napol zmečkane nohte. Joče.

FAUST: Dete drago, kot Suzana čisto! Ona joče. Moj tovariš iz Pekla: zakaj ona joče?

MEFISTO (sedi za grmom s španskim bezgom): Dragi jo je postrani pogledal, zato joče. In nohte ji je, nežen, pomečkal.

FAUST: Dete moje!

(da ji robček in bonbon)

Jaz skrbim za tvoje želje. In ti, ali si razmislila o mojih? No, no, no... Ti nemara niso še naprej tako zoprne? Nasmehni se!

Margareta se namrdne.

Vidi se, da ima izbitih veliko zob.

FAUST: Kakor sestro te prosim, usliši me. Saj star še nisem, kaj bi ti bil zoprni. Marsikatera bi z mano legla, kaj ne bi ti? Kot sestrška pomoč tovarišu v nesreči. Mefisto, nisi rekel, da je vse urejeno?

MEFISTO: Vzgoja, gospod. Njena stroga katoliška vzgoja je tisto, zaradi česar je moja moč nad njo manjša in počasnejša. Vaš lastni šarm je tisto, kar vam priporočam.

FAUST: Katoličanka si dejal? Prav vražja šala. Mene bi kazalo povišati v svetnika, in ko umrem, me varovati v grobnici, kajti v moji družbi postanejo vse ženske na mah goreče katoličanke, malodane svetnice. Več sem storil za katoliško stvar, kakor kak papež.

MEFISTO: Spremenite stil, ja!

FAUST (jo zagrabi za lase): Delikatno bitje! Vem! Tiha glasba in sladki nesmisli.

(skozi zobe)

Kje je Afrič? Poslušaj me ti, slinasta smrklija. Izgubil bom mesto, ki ni ravno kakor so druga: Intendant pri Kazališču! In z mestom mogoče tudi glavo, saj mnoge se danes kotalijo.

MARGARETA (kaže na srce): Faust je tukaj.

FAUST: Lahko bi ti ga izdrli tam!

Govori se, da otroke materam izdiramo. Kaj ne bi tvoje srce lažljivo? Ali jezik strupeni?

Kaj bi ti še hrvatsko govorila?

Kaj bi ti deco rodila?

(jo vleče za lase)

MARGARETA: O Faust; o Henrik, sladki moj. Pusti moje lase.

FAUST: Kaže nam poiskati novo Margareto.

MARGARETA: Tako tudi jaz mislim.

FAUST: Ljubo mi je, da se vsaj v nečem strinjava.

MARGARETA: Hrbtenica me tako boli, da se komaj še premikam.

Na oder prideta dva agenta in stlačita Margareto v vrečo.

FAUST: Premaknite jo tedaj.

Na oder se s pomočjo publike iz prve vrste povzpne dekle v ustaški uniformi.

5.

Vrt, kot v 4.

U–MARGARETA: O veri njegovi se nič ne sprašujem. Vidim, to je vera očetov. Dom, družina, ljubo ognjišče, otroci se kobacajo. Vidim podobe so mu svete, ko v spomin na to vzdigujejo desnico in se na dom zaklinja.

Jaz sem spodobno ustaško dekle, moderen rod, ki ljubi šport in zdravje in svojega se držim s plaho zvestobo. Henrik, o Henrik!

U–FAUST: Tukaj sem, dete.

MARGARETA: Tudi on je tukaj, tvoj zli duh s petelinovim peresom. Tako čudno me gleda, kakor da mu je to oblačilo neznano in pred tem znamenjem tukaj –

(pokaže na črko U na svoji čepici)

kakor da se počuti neprijetno.

FAUST: Boji se tvoje čistosti, Marjetka, ker njemu nič ni svetega; ne dom, ne rodna gruda.

Mefistu ni toliko do ljudstva, u peklu pravi, da tega ni. Dolgo sem z njim razpravljal o tej temi. Brez rezultata. Nejevolja ga spopada: voda noče na njegov mlin. Hudič je internacionalec. Danes vsak k svojemu krdelu beži. Srb k srbstvu, Hrvat k svojemu, Žid sam svojo usodo išče in košer – raj židovski. Vsakdo ljubi svoje.

MEFISTO: Zdaj se mi kaže, da vaju ljubezen vzajemno duši. Čist zrak je meni ljubši, gospoda, kjer pravo dejanje uspeva. Gremo k čarovnici, da malo zvarimo absolut in bit, da vidimo, kaj nam boste izrodili.

FAUST: Občutja so privrela v prav srečnem trenutku.

MARGARETA: Jaz se ga bojim.

FAUST: Česa se bojiš, Gretchen? Saj ta prizor je najin in naši nas motrijo z vseh strani.

Mefisto privleče spod plašča veliko epruveto.

Iztrese jo, nastane čarovniška kuhinja okrog mesingaste postelje v vrtu.

MARGARETA: Zebe me okrog srca. Pohitiva, Henrik, oprava s tem, naj bo najina ljubezen s plodom okronana.

FAUST: Razpolagaj z mano, Greta. Naj nobena njiva v tej deželi ne ostane brez pluga in semen.

MEFISTO: Sem, prodim.

(posede Margareto na posteljo in ji razširi noge)

To ne bo šlo brez hesperidov!

(odkima z glavo)

Tu je potrebna zahodna magija!

MARGARETA: Henrik, mora ravno on toliko okrog mene ovohavati?

FAUST: To je njegov posel. Brez zlodja se še nobeden ni rodil.

MEFISTO: In zdaj moramo mešat, mešat –

(izvlekel je epruveto spod Gretinega krila)

kohabirat, transmutirat

transcendirat, če se da

pa centrirat, kohabirat

(gleda v epruveto)

Kaj tu manjaka?

MARGARETA: Še kaj manjka? Kak nenasiten stvor. Zdaj vem, kako zgleda ljubezen med nadljudmi.

MEFISTO: Mal je treba zarotirat –

sem in tja korigirat –

Izvolite, gospod, umaknite se, prosim. Tu se novo bitje varí, z njim v knjigi nova vrsta, vrsta za vrsto. Ve se, kaj je to. Nova ureditev naj se imenuje.

(Margareta stoka)

In, bog moj, v krvi in skalnici se rodimo.
To boli, ko nadljudje svoje nadljudske matere od znotraj odpirajo.

Počasi, prosim, kaj iščete tam . . .

(Faust je pokukal pod krilo, kjer je Mefisto pustil epruveto)
Kakor da bi se še sami najraje zavlekli v to kreativno sluz.

FAUST: Majhno se mi zdi.

MEFISTO: Nadčlovek, majhen?

FAUST: Prej nekak Übermaus, ali pretirana žaba.

MEFISTO: Kar potrpi. Je še nesoljena kaša.

(Margareta stoka)

Kaj neki tu manjka?

Kost mučenika stolčena v prah.

Nekaj narodnostne biti.

Ali dete s konice bajoneta.

Jezika čistega vseh tujk.

Še nekaj svoje volje dajte.

Tiste iz začetka.

FAUST (lomi roke): Kaj mi je storiti?

MEFISTO: Še malo hrvatskega prahu.

Dajte ta ostanek ostankov.

FAUST (se zagleda pod krilo): Za nadčloveka je majhen – se mi zdi.

MEFISTO: Delam, kolikor morem. A ljubek bo, šik in po modi, nadčloveček naš . . .

FAUST: Dajte, prosim, pihajte še malo, čaka ga veliko dejanje, osedlana Zgodovina, bojim se samo, da ostrog njegovih ne bo dosegla lakotnica.

MEFISTO: Lahko za to: zmanjšali bomo to kobilo,

Zgodovino . . . Hopla, še malo –

kohabirat, zarotirat –

To bo dedec, oj, za papeško stražo,

Zid Zapada

Črnbog in Wotan gotski –

Ustaši iz prve vrste pozdravljajo.

MEFISTO (natika rokavice, Margareta stoka):

Novo je, veste, zmeraj nekoliko sluzasto,

a živo je, zdaj mi je iz retorte svoje gotske,

ki bi se kmalu razpočila od veličine svoje misije,

lepo pomežiknil ta mali obešenjak – hopla!

Rodi se homunculus, Genius Croatiae, škrat v zelenem hubertusu, s hitlersko frizuro. Pozdravlja prvo vrsto in lože.

MARGARETA: Moj je, vidim, joj, kakšen junak!

FAUST: Übermensch, ne Übermaus, izpolni naše upel!

MARGARETA: Na prve besede pazite!

GLASOVI: Čujmo ga.

(človeček nekaj jeclja)

MEFISTO: Izmučen je precej, prihaja naravnost iz Perzije, odkoder vsi Hrvati.

GLASOVI: Glasneje, ne slišimo.

MEFISTO: No, prav, Arijec ta se je komaj rodil.

GLASOVI: Glasneje!

(človeček nekaj jeclja, jeclja tudi glasneje, a se nič ne razloži)

MARGARETA: Dobro, dobro, mali moj. Glavno je, da si po očetu.

FAUST: Ja, reči hoče, naj se ples čarovnic prične! Dajmo, bratje, dolžnost kliče v tej noči resnice in očiščenja! Čarovnice naj vodijo ples! Delovno taborišče Klek nam bodi, gora Klek, kjer čarovnice ljudstva poslušajo! JASEN – drevo, naj si je tvoje ime, –OVCE tam zakoljimo!

(pade veliko skeletov ob Wagnerjevi glasbeni apotezi)

Začni se, ples čarovnic!

6.

Jetnice ženskega delovnega taborišča v kapeli.

Margareta v sredini, obdana z njimi.

ŽANKO (pridiga v kapeli): Komunizem, krščanke, kot je znano, pridiguje svobodno ljubezen in takomenovano skupnost ženā, v kateri bi vsakdo bil vsakogar, ves porod pa bi padel na dušo komunistične države. Ta doktrina je povsem v skladu z najbolj grobim materializmom, po katerem je vsakdo stvar vsakogar in ni prostora za izvorna človeška občutja: brata do sestre, posameznika do voditelja in naroda, matere do otroka njenega. Primer: prva boljševiska država v Rusiji, kjer je po taboriščih umrlo do zdaj 50 milijonov duš.

Zdaj vas, krščanke, povabim k molitvi Materi, in spomnimo se trenutka, ko so ji sina njenega prinesli s križa v krvavi cunji.

Jetnice molijo Zdravomarijo.

MARGARETA: Kje je moje dete?

ŽANKO: Poslali smo ga na kopanje. Mogoče je nekoliko hladno, glede na letni čas. Naj ojekleni. Beseda Stalin izhaja iz besede Stahl, kar je nemška beseda in pomeni toliko kot jeklo.

Jaz se ti čudim, dete moje. Že s samim dejanjem spočetja v postelji z zločincem si bila detomorivka, da, detomorivka, zarod svoj si zapisala hudiču. "Moje dete!" "Moje dete!" Kaj nisi bodočega svojega pripeljala k nam, ko si se v nečistosti preobračala, da bi ga naučili npravnosti, družinski disciplini in mu dali nauk o očetovstvu? Lahko je takole pankrte sejati in se potem po gmajnah potikat. Odletel je tiček rudeči; ploskaj, ploskaj, deklica, svilena rutica, v rutki imaš cukrčka, deteca večerjica. Ni to lepo?

Jetnice molijo.

MARGARETA: Bog, ki si, če si in kjer že si, naj sije tvoje ime. Pazi na njegova skrivna pota. Naj vidi za sto njih, naj ubija za tisoč njih. Če ga izdam, naj zginem. Njegovo roko blagoslovi in naj bo strašen tem krvavim psom. Amen.

ŽANKO: Lepo te je videti v spokorni molitvi.

Naj ti otroka ne bo žal: v skret ga izpusti, kajti nisi pri najboljšem zdravju in slabo si prenesla sodbo ognja in noža. Ni se rodil.

MARGARETA: Rodil se je, vem.

ŽANKO: Jamčim ti s častjo: rodil se je mrtev.

MARGARETA: O moj bog.

ŽANKO: In zdaj nam lepo povej: kdo vse mu je pomagal? *Margareta molči.*

Ustaš potegne razbito flašo spod dalmatinke vržene preko kute.

USTAŠ. Pridi, princesa boljševiska!

Zatemnitev.

7.

Faustova gotska soba etc.

FAUST: Kaj se tam dogaja?

GLASOVI: Vesti z bojišča, gospod logornik.

FAUST: Na svietio z njimi. Kako se držijo naše vojske?

VOJAK: Junačko, gospod logornik. Kako cviet trinajstletne nemške mladine brani danes glavni stan v Berlinu, tako najboljši sinovi hrvatske dežele utrjujejo svoje položaje v – Zagrebu.

Panika med ustaškimi vrstami. Mnogi lezejo iz lož po lestvah, mnogi iz prve vrste poskušajo zlesti na oder. Skupaj vlačijo vreče s peskom, težke strojnice.

DÓGLAVNIK BUDAK (vstane v loži): Mir! Odstop! Nadaljujte s predstavo! Naj vsakdo opravlja svojo dolžnost!

Nastopi Mefisto v klobuku s petelinovim peresom, v škrtanem plašču. Vzame skelet in ga poljubi.

MEFISTO: Smrt vam budi zvesta; upajmo na njen rešni mir. Tu, kjer stojite, naj se ustaški grob odpre. Nikamor ne boste odšli, junaki moji, naj vam vse moje čarovnice Zahoda bojo zdaj na voljo, da si čimprej zaslužite svoj kos večnosti.

MEFISTO: O Faust, zvesto sem ti služil po stavi z Bogom;

zdaj, ko zemlja zija pod tabo, bodi moj in spomni se: na tem svetu jaz bom tebi, na onem meni ti boš služil do sodbe! Ergo: Bodi moj! Zdaj!

Pojte drobčni dečki, na primer o tem, kako mine slava sveta!

VOJAK (priteče zadihan): Nad Zagreb grejo!

LEGIONAR (gleda skozi kukalo): Nadaljujte! Weiter! Weiter!

MEFISTO (se prikloni): Mrtvi očetje nerojenih zdaj imajo na očeh vaše mračne zmage! Faust, ni ti rešitve!

FAUST: Pes izdajalski, suženj moskovski!
(mnogi iz prve vrste vstajajo, potegnejo velika bodala)

O nebo! O bog, ki dejal si, da si z nami! Bratje in sestre! Nas bojo ti rdeči psi, moskovski agenti, sramotili pod našo streho, v našem templju, kjer sveti ogenj gori očetov?

MARGARETA: Rekla sem ti, Henrik, da mi pogled njegov nikoli ni ugajal in da hudič ta zmeraj govori dvoumnost! Daj, da oči mu izkopljem s temi svojimi nohti. Daj, da ga bičam do smrti. Meni daj to satansko zalego.

GLAS: Prihajajo naši branitelji.
Siegfriedova žalna koračnica.

Vstopa čudna povorka ranjenih ustašev in Nemcev, ki nosijo svoje mrtvece.

MEFISTO: Bogovi, ozrite se! Ljudstva Evrope, z obrazom padajte v prah. Tako bogovi vstopajo v Valhalu po mavričnem loku.

Ženske trgajo bluze in povijajo ranjene v gledališču.

MEFISTO: In besne nemške Walküre postanejo narodne vile. Oj, le naprej: tovariši moji: vrata Pekla so že na stežaj odprta! Črnbog, oče moj, Wotana zdaj nemškega sprejmi na junaške prsi in v naših ga prsih za zmeraj pokoplji!

FAUST: Ali veste vi, kaj je to?
(pokaže mu četniški letak)

Glejte, kaj bo od Hrvatske ostalo, ko Srbi pridejo sem.
(razkazuje letak)

Prav junačijo se!

MEFISTO: O ja, čez vsako mero. Cel svet bo moral plačevati za Kosovo, še posebno mi, Turki.

FAUST: In potem, a slišiš krvave bobne onkraj Drine: Srbi, zbor, in te naše: Hrvati, na svoje! Kaj si ti?

MEFISTO: Faust, smrtni: za kapljo v morju sprašuješ, je iz te ali iz one reke.

FAUST: Bog naj ti zdaj pomore, Satan.

MEFISTO: O dobro, potem bo dobro, če velja Bogu.
Bog, oče moj, ki si me ljubil bolj kot svoje angele, ker jaz sem kričal NE, ko so vsi vpili DA:

Oče, varuj me srbskega junaštva in hrvatske kulture!

DOGLAVNIK (zavpije iz lože): Zdaj pa dovolj!

FAUST: Gospod Budak, trikrat smo ocedili to hišo od vrha do dna v veliki rasni čistki, a ta igravec nas je vse ukanil in dolgo je trajalo, da smo odkrili nedvoumno sled.

(Mefistu nataknejo zanko okrog vratu)

Radi bi, Satan, da spoznaš vse skrite radosti, ki jih nosi tvoje telo, kakor jih ta smrklja, sestra tebi po zločinu, do danes pozna.

FAUST (brčne vrečo): Spravi se pokonci, da prejmeš pravično kazen iz rok ljudstva!

Margareta skuša vstati pa ne more. Pristopita dva ustaša in jo postavita pokonci.

Vzide veliki papirnat mesec in ves prizor osvetli pošastno konturno.

FAUST: Luči! Luči!
(zalajajo psi, streljanje v daljavi)

Kaj imaš povedati?

MEFISTO: Hitite, sicer boste zamudili! Dober posej, lučni mojster! Daj sem malo te bistre mesečine in osvetli vse kote te mračne hiše. Tako!

Reflektorji osvetljuje lože in prvo vrsto. Legionarji otprejejo. Nekateri si pripenjajo Hitlerjeve železne križe.

Tišina.

FAUST: Kdo si ti, Janko Rakuša?
MEFISTO: Del sem večne sile, ki zmeraj pravi NE.

FAUST: Komaj nižji vrag, smo mislili, izpadla pa je velika zvier!

MEFISTO (zelo mirno): Ta sila pravi NE, pravi NE, pravi NE!
Ta NE še nobeden ni zaklal

(vzdigne levo pest)
Menim, da bi mesecu temu kladivo lepo pristajalo!

GLAS: Spodnesite stol!
Doglavnik da znak in Mefista obesijo.

NADREŽISER (priskoči iz gledališča): Jaz ulagam najodločnejši ugovor! Saj to je kulturna ustanova. Teh naših tisoč let se nismo pobijali po teatrah! Pisal bom na ministrstvo.

DOGLAVNIK: Arhivirano!
USTAŠ: Ta pes nas je res znal nasmejati.

KRITIKUS: Bil je rojen komični talent, kakršni se redko rojevajo, glede na to, da nam Hrvatom bolj ustrezajo tragične vloge. Mesto Janka Rakuše ostaja nenadomestljivo v zgodovini novejših hrvaške ljudske igre. Resnično izgubo morajo danes obžalovati vsi tisti, ki . . .

GLAS: Zdaj smo brez Mefista.

2. GLAS: Ta je bil igravska sila.

GLAS: Bil je komunist.

2. GLAS: Iz muhavosti.

GLASOVI: Amen.

Margareta jih gleda iz svoje vreče.
Stoka.

Zatemnitev.

8.

Pust kraj, slavonsko polje pozne pomladi.
Faust in Komisar dirjata na konjih.

FAUST: Kaj počno ti ljudje tam.
Se zbirajo v majhne gruče

i tam i tukaj
KOMISAR: Vsakdo svojega snema z vislic.

FAUST: Čeprav je še zima, je drevje rodilo s sadeži tako strašnimi

da strah me je gledati vanje.
KOMISAR: Črne vojske padle so na sneg.

FAUST: Nove legije vražje divizije.
Povsod leži črno! Obidiva jih!

(drvita skozi moč)
KOMISAR: Kakšna je to luč? Zora?

FAUST: Vsa dežela bo opustela.
Bes poraza zdaj divjá.

Še nocoj.
Na dnu najbolj črnega panonskega morja kamor sonce ne seže.

KOMISAR: Glej!
Tam bi sijalo mesto, ko ne bi bilo vojne.

FAUST: Nad Zagrebom lebdijo duhovi osvete.
Naprej! Naprej! Hitreje.

(drvita skoz noč)

9.

Dujšin z močno pobeljenim obrazom sedi za mizo in strmi predse v ogledalo.

1. STRAŽAR: Gospod Dujšin, prišla sva se od vas posloviti.

2. STRAŽAR: Z vami sva opravila, gospod Dujšin.

(Dujšin strmi nad mizo)

1. STRAŽAR: Vprašala sva gospoda lógornika, če boste šli tudi vi z nami, pa je rekel: Ne.

2. STRAŽAR: Čeravno, gospod Dujšin. Hrvatske več ne bo.

1. STRAŽAR: Lógornik so rekli, da bo tukaj sovjetska republika.

2. STRAŽAR: Boljševiki mečejo otroke v ogenj, gospod Dujšin.

1. STRAŽAR: Teater bojo gotovo zaprli. Ostali boste brez kšefta, gospod Dujšin.

2. STRAŽAR: Hrvatska je propadla, gospod Dujšin. Hitler je propadel. Pravi čudež, da mi še živimo.

(pomaha Dujšinu z roko pred očmi, Dujšin se ne gane)

1. STRAŽAR: Saj on spi.

2. STRAŽAR: Oči ima odprte.

1. STRAŽAR: Spi kakor zajec.

2. STRAŽAR: Ste prepričani, da ne marate z nami?

1. STRAŽAR: Mogoče bi se za vas našel prostor na kakšnem kamionu.

2. STRAŽAR: Srbi so na dosegu Zagreba, gospod Dujšin.

1. STRAŽAR: Tudi Rusi. Evakuira se cela država. Póglavnik bo celo državo odnesel Jenkijem.

2. STRAŽAR: Z vsemi kravami, ovcami, kamioni in ostalim.

1. STRAŽAR: Bolje Jenkijem kakor Stalinu.

2. STRAŽAR: Lógornik so rekli, da bo Hrvatska en sam lo-ger.

1. STRAŽAR: No, pa na zdravje ti, mumija.

2. STRAŽAR: Bog naj vas varuje, gospod Dujšin.

Zunaj Parsifal, fortissimo.

1. STRAŽAR: Kmalu bo Velika noč. Kdo ve, kje bomo o Božiču.

2. STRAŽAR: Zbogom, mumija. Ni bila težka služba, paziti nate.

1. STRAŽAR: In bila sva v teatru toliko, kolikor nikdar več ne bova.

2. STRAŽAR: Teatra in kulture mam čez glavo!

Stražarja odideta. Zunaj Parsifal.

Dujčin počasi snema masko, z velikimi potezami. Njegov obraz se zmeraj bolj kaže iz maske.

10.

Faustova soba etc.

GLASOVI: Spustite ta kup gnoja, ki bilo je igravka.

Od njega nobene koristi.

Nasprotno: pustite ga vranom.

Božo Kavran naj se zanj pobriga.

Nadaljujte predstavo!

Brez Mefista?

ŽANKO: Ne, bratje! Ne bomo iskali novega. Ón bo prišel!

GLASOVI: Naj pride hitro. Kaj še čaka? Kaj nam je treba še

čakat? Tatari nas bojo vse poklali. Vse cerkve bojo spremeni-

nili v štale za svojo konjenico. Cigani bojo vso deco zmetali

v ogenj. Da bi bili Stalinovi sužnji. Kaj še čakamo?

ŽANKO: Ón prihaja! Ón je z nami!

GLASOVI: A tako? Kje je? Jaz ga ne vidim. Naj se pojavi!

Čemu je tukaj tako mračno?

ŽANKO: Več luči!

(osvetli se prazna državna loža)

GLASOVI: Tu ni nikogar. Mi smo zapuščeni! Kaj še čaka-

mo? Za nas tukaj ni bodočnosti.

ŽANKO: Ko mi odidemo, kaj bo s Hrvatsko?

GLASOVI: Odnegli bomo Hrvatsko. Kakor poljsko kuhinjo.

GLAS: Rešimo si glave, bratje!

GLAS: Videl sem, kako so Rusi povozili s tanki celo živo

stotnijo.

GLASOVI: Groza! Groza! Maščujmo naše mrtve!

Naj naše ustaške matere vidijo našo osveto!

Prinesejo Nevenko—Margareto v vreči.

Topo gleda iz nje.

GLASOVI: Pripeljite princeso boljševisko.

Izpulili ji bomo srce lažnjivo.

Vtaknite ji flašo v pizdo.

Odrežite ji dojke.

Zvezdo ji vrezite na čelo, da bo vedela, kdo je.

Oči si sežgite.

Kaj še čakate?

ŽANKO: Saj ona je že mrtva.

GLASOVI: Ni. Ni. Glejte jo v oči. Gleda nas. Sežgite ji te oči. Je to človeški pogled?

ŽANKO: Katera je tvoje poslednja želja?

MARGARETA: Moj otrok.

ŽANKO: "Moj otrok". Lahko bi si zaželela cigareto. Gorela

bo kakor tvoj otrok. "Moj otrok". Kje pa so naši otroci? Kaj

bo z njimi? Kaj ti bo otrok brez domovine? Kaj bi domovini

tvoj otrok? Tvoj otrok se ni rodil.

(Margareta topo strmi iz vreče)

Je nekje temno brezno, črni Nič, nad katerim se bo šele sli-

šala Beseda o Začetku, tam stokajo duše nerojenih. Tja poj-

di. Tam je tvoj otrok.

GLAS: Poslan je Rusom v Črno morje. Najprej po Savi, pa

po Donavi: lej ga v Črnem morju.

ŽANKO: Vidiš črne matere, vse se sprašujejo: MOJ

OTROK! In vsaka teh žena ima svoje morje.

(ustaš pristopi k Margareti in naperi revolver)

MARGARETA: O, Henrik, pohiti na svojem belem konju.

Nekje je šaš in mlin, in nižje spodaj mrtva struga neodločne

vode; globoka.

MARGARETA: Pohiti, Henrik, če ti je kaj mar! Tam je tvoj

črviček, vzdiguje rokice in se potaplja. Potaplja se. V gošča-

vi so ljudje pobiti z macolo, z odprtimi glavami in vendar ti

kažejo pot. So raztrgane ženske, ki vejo, kje je otrok. Njih

zvezane roke vseeno govorijo: Tam! Tam! Hiti do struge!

Dva ustaša vzdigneta Margareto v vreči.

Nastopi Kritikus z rokami naprašenimi s talkom, z biblijo in

dalmatinško čez meščansko obleko.

KRITIKUS: Hrvatski teater je v osebi gospodične Nevenke

dobil izvrstno moč, ki se je pričela lepo razvijati v karakterno

dramsko igravko, sposobno podati globoki smisel najtanjšega

lirizma in najtoplejših človeških stanj, in je njena mila po-

java, ki je na leta sijala na vse nas s tega odra, postala

idiom dijaštva in vseučilišnikov. Njen prijeten, temen, tako

čustven, ženstveni glas, gracilni pojav in popolno obvlado-

vanje sredstev igravskega izrazja, vse to je omogočilo, da

smo jo radi gledali, tako v realističnem repertoarju, kakor tu-

di v komičnem, a dvignila bi se do tragične heroinje in glo-

riozne prvakinje hrvatskega gledališča.

(zapre knjigo, Margareta strmi iz vreče, ustaš ji strelja v gla-

vo)

NADREŽISER: Ugovarjam, prosim. To je umetniška usta-

nova. Ubijanje spada na ulico.

GLASOVI: Nadaljujte predstavo. Ubijanje utruja.

KRITIKUS: Beležim plod moje akribijske muke in ponižne

ljubezni do dejstev: Tri minute po krogli še živi!

ŽANKO: Počistite sceno!

Wagner: Siegfiedova koračnica.

ŽANKO: Ón prihaja!

GLASOVI: Kje je? Kdaj pride?

ŽANKO: Ko svoj jezik tako prečistimo, da neha biti podoben

kateremukoli drugemu. Ko naš klic se vzdigne do neba:

Ena Volja, En Narod, Ena Država!

Vsi smo mi Mefisto, bratje!

GLASOVI: Odprimo stare grobove.

Duhovi starih kraljev naj nam spregovore.
Stopimo k njim! V grobove!
Naj reke naše stečejo po naših žilah.
(vsi skeleti padejo s sofite)
Duh Tomislava! Duh Trpimira, Krešimira, Zvonimira!
Mili si nam ti edini.
V državni loži vstane pokonci molčeča, nekoliko mesarska podoba Póglavnika.
Vse obstane.
Žanko vrže en skelet na trapezu v ložo. Skelet ima na glavi krono. Pavelič si natakne krono na glavo.
GLASOVI: Vsssstal je od mrtvih, vstal je od mrtvih –
Parsifal, velike tube.
Oblikuje se danse macabre: skeleti, ustaši, otroci v ustaških uniformah, ženske v črnini.
ŽANKO (v krču): O, smrt. Ti moraš zdaj umreti.
Rajši si želim nič, kakor ničesar ne hoteti!
Popolna tema.

11.

Pusta, zimska krajina. Slavonija.
Faust in Komisar.
FAUST: Si videl to kar jaz, ko sva konje pojila?
KOMISAR: Trupla.
FAUST: Vpijejo iz vode in kakor da hočejo žico z vratu strgati.
KOMISAR: Čeravno tiho je.
FAUST: Ogerj obidiva! To mogoče še ni naše.
(divje drvita)
KOMISAR: Od proge beživa. Mogoče je še njihova.
FAUST: Neke vojske tu v mraku vpijejo.
KOMISAR: Obidi. Kdo ve, čigave so.
FAUST: Tovariš moj, zamudila bova! Reka mrtve presnavlja v svojem dolgem črevesju in prst je židka. Mrtvi, stojte, odkod ste, kateri ste? Mrtvi, dragi, sem, sem, hej!
KOMISAR: Naprej!
FAUST: Plezajo na breg in vlečejo k sebi. "Reši nas! Reši nas!" kaj ne slišiš!
KOMISAR (klofuta Faust): Naprej! Ukazujem! Me ne poznaš?
FAUST: Pa če si sam hudič . . .
KOMISAR: Moja beseda je tukaj zakon.
FAUST: A slišiš zemljo, kako stoka? A vidiš čudne sprevo-de v megli, ki se razblinjajo v zraku, da drviva skoz nje? Ne vidiš mrtvih kraljev, ki iščejo svoj grob v deželi nerojenih? Ne vidiš, kako jih preganjajo iz grobov?
KOMISAR (stresa Fausta): Ti si mistik!
Svita se.
Obrisi Zagreba s katedralo in dimniki na obzorju.
KOMISAR: Naprej marš!
FAUST: Dim je s te strani. Duhovi se na vse strani smukajo.
KOMISAR: To zverj bežijo. Dani se.
FAUST: Pojdiva bliže!
Pred nju stopi pet ljudi v capah, s krvavimi zvezdami vreza-nimi v čelo. Plešejo.
Faust razširi roke.
Pride Dujšin s čistim obrazom. Dujšin razširi roke.
Pridejo osvoboditelji, v capah, izmučeni, ranjeni.
Distinktno je slišati glas trule.
Počasi plešejo.
FAUST: Margareto . . . ste videli pogumno Margatero?
(pridejo ljudje z veliko neresničnega poljskega cvetja)
Nikoli še nisem tako pričakoval pomladi.
Lani, v tem času je bila v sedmem mesecu.
MOŠKI: Lanski sneg.
FAUST: Kaj si dejal?

MOŠKI: Da je sneg lanski.
FAUST: Bodi jasen.
MOŠKI: Jasen, jasen . . . he—he. Kaj prašaš me ti, ko tičice ni?
KOMISAR: Vprašala bova na komandi mesta.
MOŠKI: Petelinček je zamudil v kurnik.
KOMISAR: Varuj se norca in njegovih ugank.
MOŠKI: Kar vprašajte.
FAUST: Ti veš.
MOŠKI: Nikarte, dragec kleti, ker zdaj mi je umreti!
KOMISAR: Vprašala bova na komandi.
MOŠKI: Teci Sava, Drava teci, besede svoje ne doreci. In črvička našega vrni, ki kot veja črna plava vse dlje od sovra-ga.
Faust ga zagrabi za vojaško bluzo.
KOMISAR: Obseden je.
MOŠKI: Padla je, gospod. (Faust strmi vanj)
Dobro se je držala, gospod. Točneje, držali so jo. Tudi usta so ji dobro držali, saj če ne bi, bi se dobro slišalo, kako se je dobro držala.
FAUST: Moj bog!
KOMISAR: Pozanimal se bom.
FAUST: Držali so jo?
MOŠKI: V vreči. Ker so ji noge polomili, gospod osvobodiv-vec, in hrbtnica ji je počila, zato je razumljivo, da ni mogla stati pokonci, kakor bi sicer rada, ker bila je pogumna žens-ka in trda.
Kakor da je v njej sam rdeči hudič.
Faust za zgrabi za vrat.
To je gledališki sluga v neki oguljeni uniformi.
FAUST: Ti veliko veš?
SLUGA: He, he, nimate boljše priče od mene, gospod.
(se reži temačno, Faust ga prične daviti)
Ostal sem, da vam vse to povem. Lahko bi šel tudi jaz. Tako smo jo obdelovali, da stati ni mogla, pa smo jo prinesli v vre-či, ta kup govna in krvi, in hoteli smo ji z batino te oči zatol-či . . .
(se zamisli)
Zelo lepe ženske oči.
Kjer na svetu bo vaših imen, tam vas bomo ubijali!
Ta vojna je za — večnost!
Komisar ustrelj iz revolverja.
Sluga se skrči in pade vznak.
KOMISAR: Naprej!
FAUST: Margareta!
KOMISAR: Živela bo v dolgem spominu ljudstva.
Ljudje plešejo počasi, dostojanstveno.
Faust dobi venec iz neresnično velikega poljskega cvetja.
FAUST: Margatera! Margareta!
Mrtvi, vsi so mrtvi!
Sredi proslavljanja osvoboditve Faust krčevito hlipa.
Pesem od daleč:
Kompartijo, mirisavo cviječe . . .

12.

KOMISAR (v usnjenem plašču, z oficirsko torbo na ramenu):
Mi, živi, zmagali smo. In z nami so zmagali naši mrtvi.
(od daleč je slišati pesem obnove)
U divljaka luk i strijela
Željeznica, selo grad
Da nas čuje zemlja cijela
Da nam živi, živi rad!
GLASOVI: Naj živi veliki Stalin! Naj živi velika Sovjetska zveza! Naj živi mamica Rusija!
ŽENSKI GLASOVI (sordinantno):
Druže Tito, bijela lica

kad češ doči do Užica –

Faust sedi na tleh z velikim nahrbtnikom, ki ga je privlekel iz vojne in gleda v daljavo.

13.

Igravec Afrič sedi na tleh in jemlje iz vojaškega nahrbtnika otroške igrače: grobi predmeti, pisan lesen konjiček, nemška čokolada, prazni patroni, na katere se piska, etc.

Komisar stopi zraven.

Igravec pobere lutko iz cunj in jo dolgo gleda.

KOMISAR: Vem, da ti je težko, tovariš.

(igravec hitro pospravi igrače v nahrbtnik, v daljavi pesem)

A bodi vojak, oficir! Narod gleda na partizanske oficirje! Ima velike oči. Oficirjem se ničesar ne odpušča.

IGRAVEC: Kakšna je dnevna zapoved?

KOMISAR: Počasi.

(objame ga)

Nikomur ni lahko, veš.

IGRAVEC: So še banditi v mestu?

KOMISAR: Našlo bi se, ampak vsi so oni dobri.

IGRAVEC: Kaj bomo zdaj počeli?

KOMISAR: Vsak glede na sposobnosti. Za komuniste ta velja.

IGRAVEC: Kaj boš ti počel?

KOMISAR: Organiziral bom.

IGRAVEC: Kaj boš organiziral?

KOMISAR: Organiziral bom socializem, zaenkrat. Potem komunizem. Po določenem voznem redu. To je organizacija plus elektrifikacija. Šel bom tja, kjer bom potreben. Jaz sem sam kakor palec.

IGRAVEC: To vem.

KOMISAR: Vem da veš. Ne govorim ti zaradi tega. Govorim zase. (bolj grobo)

Daj, operi se. Obrij. Izgledaj kot vojak. Vzravnaj se, no . . .

Ali pa snemi epolete. Opazujejo nas.

IGRAVEC: Kaj bom jaz počel?

KOMISAR: S tabo je lahko. Šel boš v teater. Položil boš revolver na mizo: 7,6 milimetrov. Rekel boš: zdaj se začinja nova doba v umetnosti, za novega človeka. Opravljeno je s salonskimi pizdrijami: kdo je s kom mešal noge, koliko je kdo nor in kdo vse je spal s svojo materjo. Malomeščanske perversije ven! Vrhunci svetovne literature not! Not – Ven, not – ven, kakor lokomotiva.

Tu imaš nekaj sovjetskih aktovk.

(iz oficirske torbice privleče nekaj tekstov)

Jaz se na to slabo spoznam in me tudi ne zanima. Ampak nekatere med njimi so zelo vesele. Očenj harašo.

IGRAVEC: Kako si to predstavljaš: sovjetske aktovske plus klasika?

KOMISAR (resno): Je enako: socialistična umetnost. Subjektivni faktor plus elektrifikacija, je enako: socializem. Kaj je? Se ne spoznaš na računstvo? Daj no: to mora biti lažje, kakor loviti bandite po Velebitu. Moraš se demobilizirati, seveda. In igrati moraš, tako. Pravijo, da so ti pred vojsko dekleta poljubljale noge in jih takoj dvigovala, koder si hodil. Seveda, zdaj mora biti vse bolj resno. Rdečo zastavo smo obesili na teater. Privlekli so hrane iz magacinov, tako. Tukaj bo morala biti prireditve. Prava, svečana, državna. Ne kakor v gmajni. Ljudje se morajo obleči. Biti bo moralo veliko luči, tako: ne pa kak polmrak kakor gnile pomaranče. Ne kakor v gmajni. Petje in streljanje v gledališču bomo prepovedali na četnih konferencah. V ložah boš imel vso novo oblast. Tudi Angleži bojo. Sovjeti. Zamisli si les in dali bomo narediti les. Zamisli si hišo in naredili bomo hišo. Ne kakor v gmajni: kos platna in opravljeno. Zavesa naj se večkrat vzdigne in spusti, da se bo videlo, da jo imamo. In vi se lepo klanjajte in

mi bomo ploskali. Slišati se morajo violine, zdaj jih še iščemo po mestu, ne pa harmonika. Harmoniko na trg, kjer bo mo ljudstvu spekli vola, violine v teater, tako kot mora bit. Tako.

IGRAVEC: Razumem.

KOMISAR: Igrali boste Fausta.

IGRAVEC: Nemogoče.

KOMISAR: Vem: Faust je nemški komad, ampak tudi Marx je bil Nemec. Mi smo se tolkli s Hitlerjem, ne z nemškim ljudstvom.

IGRAVEC: Ampak . . .

KOMISAR: Kakšen ampak, kaj ampak?

IGRAVEC: S kom?

KOMISAR: Zjutraj sem imel režiserja na zasliševanju. Nadrežiserja. Zmeden, do hudiča, ne ve, kje se ga glava drži. Ne ve, kako se piše, malo je manjkalo pa bi mi roko poljubil. Klanja se, prikimava na vse strani.

IGRAVEC: Saj on ni ustaš.

KOMISAR: O tem bi se dalo govoriti. Ampak nekdo mora režirati –

IGRAVEC (ostreje): On ni ustaš.

KOMISAR (nemarno): Vsi so tukaj . . . No prav, naj dela, za pol leta bo zgubil državljanske pravice, red mora biti, naj se objavi v časopisu, ta njegova sramota, in zdravo tovariš.

Prav usral se je, mislil je, zaklali ga bojo partizanski kapetani. Pa tudi drugi . . .

IGRAVEC: Kateri drugi?

KOMISAR: Ja drugi, bratec. Lepo je tukaj gorela luč, na teh krasnih lestencih, vse luči, tutta forza, vsak večer, delal je teater, bratec mili, ko taborišče –

IGRAVEC (zgrabi komisarja za zavihke plašča): Tukaj, na tem odru je toliko krvi, da drsi.

KOMISAR: Pa ja: treba je krvi v teater. Nekoč v Osijeku, zaklali so prašička, za Shakespeara, teater je, bratec mili, krvava stvar.

IGRAVEC: Samo še enkrat!

Komisar se ga energično otrese. Gledata se.

KOMISAR: O tem bomo razpravljali na sestanku. Ampak jaz ne bom ničesar rekel, če sam ne boš začel s tem. Ne prerekajva se okrog tega. Čas je še.

IGRAVEC: Ni časa, stari moj.

KOMISAR: Pa kaj? Mi smo crkavali po gmajnah, moje otroke so nataknil na bajonet pred očmi njihove matere, klali so nas . . . tukaj pa je ves ta čas bilo toplo, dišalo je, milostive so stopale pred ogledali, drkalo se je po ložah . . . Pa kaj?

IGRAVEC (utrujeno): Prosim te, Vjeko.

KOMISAR: Ne trapaj, Afrič. Ti si Vjeko. Sem jaz podoben tebi?

IGRAVEC: Prosim te, Vjeko, poglej me: tukaj je nekaj za zmeraj končano.

(dolg premor)

KOMISAR: Saj vem in razumem: tukaj se prebujajo tvoji spomini. Ti si nagnjen k spominom. Pokonci, človek! Glej samo naprej!

KOMISAR: Naj te kot tvoj komisar spomin, da proletarci nimajo domovine. Ti si proletarski igravec. In v razpravljanje o domovini me zdaj ne boš premamil.

Jaz imam na grbi vlak poln lačnih otrok!

Za drugo zdaj nimam časa!

Ne misli, prosim te, da je to vse skupaj ne vem kako pomembno.

Mi nimamo časa!

Ti in jaz. Časa ni.

Saj razumem! Več let smo se pokrivali z nebom! Zdaj so tu angeli, arhangeli, vile, štukature.

IGRAVEC (odsotno): In je podobno nekemu velikemu, temnemu in toplemu drobovju, v katerem bi lahko živelo veliko

ljudstev.

KOMISAR: Tukaj so duhovi, na vsak način.
Če ne moreš igrati Fausta, si izmisli akademijo!
Poslal ti bom recitatorje! Zdravo!
IGRAVEC (zavpije): Razumem!
KOMISAR: To je že veliko bolje.
(odide)

TRETJI DEL

PRIZOR BREZ ŠTEVILKE

Spređaj ljudje v frakih, ženske v dolgih oblekah: z vzvišenim glasom govorijo vzvišene besede o Žrtvi in Revoluciji. Igravec sedi zraven nahrbtnika in se igra z igračami na tleh. Recital se zamračí.
Iz globine odra prihaja Margareta, v vreči, plazi se, vzdigne se, pada. Z druge strani Mefisto, z vrvjo okrog vratu, nosi nek čuden sveženj.
Igravec pobere vse igrače in gre proti njima. Obstanejo in gledajo, kakor da se prvič vidijo.
Igravec strese vse svoje igrače pred njih.
Mefisto strese pred njega rekvizite predstave Faust.
Retorte, inkunabule, lobanjo s črko U.

Faust izvleče črko iz lobanje in jo vrže daleč od sebe.
Zelo dolg premor.
Potem, kot bi vsi trije hoteli drug v drugega.
Gosto sneži.
V daljavi hrup bližajočih se tankov.
triadčno bitje Faust–Margareta–Mefisto strmi v sneg.
FAUST–MARGARETA–MEFISTO:
Vse sem preživel in dvakrat umrl.
Zgodovina se me je najedla do sitega.
Študiral sem različne vede.
Tolkli so me in tolkel sem.
Ubijali, ubijal sem.
Rezali so mi uterus. Vzeli dih in porod.
Ne vem, sem ravno takšen tepec kakor na začetku?
Kaj je bilo v začetku?
Beseda? Delo? Volja?
Kje je moj Razred?
Kje je moj klas?
V kateri zemlji bi lahko uspeval?
Kje je dežela mojih nerojenih otrok?
(hrumenje bližajočih se tankov)
Kdaj se bo zdanilo?
(sneži)
Pokončen stopam svoje vpraševanje.
Jaz rečem DA tej mladostni norosti.
Jaz se staram.
Zelo mi je hladno.
Faust–Margareta–Mefisto strmi v sneg, ki naletuje vse go-steje. Zamede podrt kapnik brez imena.

prevedel Franci Zagoričnik

FAUST – KOMPLEKS

skice o domu

z veseljem sedim kakor trava in kakor rdeč mak na razdejanih cerkvah

(Nietzsche, Tako je dejal Zaratustra, tretji del, drugi od sedmerih pečatov)

V pozni jeseni srednjega veka so iz prekopanih klasičnih ruševin pričele opazovati gotsko ljudstvo prazne oči grških in rimskih kipov. To bi mogel biti čas, ko so se višji ljudje v Zaratustrovi votlini od Preroka učili smejanja. Bakhi in koribanti so iskali Penteja skoraj v vsakem vinogradu, v vsakem potoku so se kopale vile in nimfe, kakor so svoj čas naselile bistré Petrarkove pesmi. Eros in Tanatos hitita drug drugemu v objem v panični tišini. Svetovni obstoj se odpira, kot ponovljen se poraja (rinascitur, renaissance). Humanizem, seveda, ni nastal iz ljubezni do človeka, pač pa iz strasti do starih rokopisov. Obzorja se razmikajo in zdi se, da mejniki kar sami letijo v zrak (Nietzsche). Renesanci univerzalistični monstumi, kot Leonardo, bojo znova izumili ves svet.

A v 16. stoletju je drugi dionizijski val, ki je do kraja pretresel Evropo, že minil. Norost, dotlej sveta, je ravnokar postala bolezen. Vse dotlej se je svet norosti odpiral, zdaj jo naenkrat zapira, azilira. Telo je bilo sicer odkrito, najprej kot kip in pozneje kot obstoj, vendar že zahaja za baročnimi naborki. Bog je močnejši kot kdaj prej. Nekoliko mu je tudi že dolgčas. Antikrist, prepoznani kot Luther, ki v Wittenbergu pribija svoje znamenite teze, se zdaj seli na nebo, k prestolu Očeta. Satan, ki je v razviti protestantski teologiji veljal kratko malo za škandal, ker je bil projekcija izrecno človeških diabolčnih lastnosti, pride zdaj na svoj račun. Od obskurnega, mirakelskega inventarja se zdaj povzpne do svetovnega načela. Faust ga bo po neki stari hebrejski črki imenoval za »gospodarja muh« in pri tem upošteval, da je hudič pri pogajanjih močnejši partner.

Usoda je v resnici kmalu zamenjala nekaj krink. Med njimi si predstavljam po nekaj desetletij popolne tišine: diskontinuiteta, ki tem desetletjem, čeprav se dotikajo, popolnoma onemogoča, da bi se med sabo razumela. Pa vendar govorijo drugo drugemu – z mrtvimi jeziki. Obstoj se nikoli ni otresel preplaha, ki ga je povsem preplaval, kakor hitro se je sesedla usoda v podobi previdnosti. Renesanci človek se obnaša do fortune tako, da jo ima ves čas pred očmi, v strahu pred njenimi muhami. Pan je srh u tišini gozdov (Hegel).

Takšen je bil makrokozmos, ko se je rodil Faust, čigar ime pomeni toliko kot Blaženi, že od svojega prvega zgodovinskega pojava dalje preoblečen v gotskega čarodeja in doktorja mirabilisa v poznem renesančnem okolju. Prav tedaj je neko zapleteno razmerje geneze in strukture ustvarilo Fausta kot obliko zavesti, ki že od začetka pomeni parodijo njegove izvorne možnosti. Mefistofeles je njegova prvotno dana možnost: svetovni pogoji njegove sloveče stave, njegove sloveče trgovine s Satanom, so bili že podani. Kako stari so bili? Kako dolgo so že bili podani? Mračni Spengler je v svoji morfologiji svetovne zgodovine postavil faustizem kot obliko zavesti glede na zgodovinskega Fausta za pet sto let nazaj. Pozneje ga je postavil za štiri sto let naprej, tako je faustizem oznaka za stanje duše človeka poznega kapitalizma. Oswald

Spengler je na zahodnjaški *Titanik* komaj še uspel vkrcati zgodnje variante socializma. Njegova diagnoza bolezni zahodne civilizacije je brez prognoze: konec je letalen: propad Zahoda se bo dogodil ravno s faustovsko dušo.

Ko se je Faust v 16. stoletju srečal z izobiljnim faustizmom kot z ideologijo, utemeljeno na obliki njegove duše, če se izrazimo spenglerovsko, je počel ravno tisto, kar so počeli in kar počno vsi intelektualci: ponižal je faustizem v izvor svoje hrane. Skrivnosti zvezdnih razporeditev, skrivnosti zdravilnih rastlin in skrivnost materije – od Paracelsusa do Oppenheimerja – čudna mešanica botanike in svete alkimijske skrivnosti, ki zadeva same temelje obstoja – vse to, v obliki trajnega provizorija, na tem mestu imenujem faustizem. Oko, zazrtó v zvezde in zagledano navznoter, v notranji vodnjak: pogled, ki v videnem obenem povsem preobrazi tistega, ki gleda – to je faustizem. Vednost kot moč nad neposrednostjo, ki vse bitje omeji le na golo neposrednost, in vednost, ki prežema obstoj do korenin in ga odpira v svetovni obstoj – vse to so krinke faustovskega človeka v skrajnem naporu lastnih možnosti; hesperidski človek svojega dolgega zatona, v čigar prsih se borita dve duši (samo dve?). Lukács, v čigar spisih se je drenjalo veliko duš, je v predgovoru *Teorije romana* zahteval zase Faustovo pravico razklanosti.

Faust kot trajna zasilna krinka hrepenenja po neskončnem prostoru ima zdaj nalogo »pomagati Evropejcu, da razloži sebe«. (Eliot)

.....

Faust in faustizem: obstoj in transcendenca. Tisto, s čimer obstoj trguje v svoji epohalni stavi z Zlom, je transcendenca. A je za spremembo v podobi usode pomembno to, da je Hudič tisti, ki z njo razpolaga. Strogo vzeto, medievalni satan ni zgolj neka razpoka v previdnosti, ker bi to bilo v nasprotju z njenim pojmom, pač pa njeno orodje. In Mefisto se zdaj pojavlja kot samostojni podjetnik; vzel je v zakup del transcendence, za katero se je zdelo, da je nikogaršnja. Pa tuči Faust se zdi nasproti njej svoboden. In kaj v vzvišenem trenutku svojega življenja sploh počne ta nekromant, ko se ga dotika večnost? Obstoj se odloča za sebe samega. *Faust zavrača faustizem*. Nesrečnež, nadvsem srčen, hlapec kraljev, ki je prekrojil nebo po njihovih muhah, da bi Usoda v svojem načrtu dobila prijaznejši obraz, doktor sumljivih lastnosti, »bedna šema, kakor se sam imenuje pri Goetheju, nekromant, prav tisti, ki oživlja človečke v Držičevem *Botru Andražu* in homunculus v drugem delu Goethejevega speva, ta bednik si drzne zaživeti za svet; za ves ta svet, za katerega predlaga popolnoma nov načrt, ki bi po Nietzschejevih besedah prevednotil dozdajšnje vrednote. Pri Olimpijcu Goetheju se je ta igra končala srečno, z božjo intervencijo, ki nalepem čisto tako kakor v zgodnji gotski dobi, s previdnostjo, z presežkom milosti, iz božanskega dolgočassja ob nesreči, temeljito spremeni pogoje pogodbe. Juridčna razprava pri tem izostane. Stari zvitec ve, da je izgubil. Mefisto pozna vednost, bral je Oswalda Spenglerja (in ga obiskoval v nočnih urah nad njegovimi debelimi knjigami, tako brezumno in po krivem popularnimi med obema svetovnima klanjema): on ve, da ima zadnjo besedo. Božja intervencija v pogoje s krjvo zapečate-

ne pogodbe si je pomagala z Večno Ženskim. Goethejev Mefisto je imel to brez dvoma za tako bedno zvižajo, da zaradi tega sploh ni dvignil glasu v obrambo svoje pravice.

In kaj naj si misli hudič o svojem nebeškem gospodarju, ki rešuje celo detomorivke? Kaj Goethe misli o njem? Da je razsvetljeni absolutist nebes, doktor lastne teologije in hkrati vsa priroda:

*Alles Vergängliche
Ist nur ein Gleichnis;
(...)
Das Ewigweibliche
Zieht uns hinan.*

Vse minljivo je samo podoba, primerjava je zadnji pravdorek Mističnega zbora, s katerim je bog pomnožil svoj glas (*Faust*, II, Sklep). Faust mineva; faustizem kot provinca Večno Ženskega ostaja.

Tako se Faust, Blaženi, sprehodi skoz mlajšo kameno dobo, dobo akumulacije, ki še traja kot ena velikih šifer v morfologiji meščanske zavesti. Faust je lahko stopil tudi na barikade. Carlyle je imel Goetheja za »duhovnega eksponenta francoske revolucije«, weimarski suženj je hotel »izsušiti močvirja« in na njih utemeljiti »duha skupnosti«, v katerem bo živela »množica svobodna, na svobodnih tleh«. (*Faust*, II del, 11544–11581) Vendar Mefisto ve, da tukaj ne bo zrasel napis, ampak grob. Neusmiljeni nálogi vsepožirajoče konkurence bojo izničili veliki koncept svetovnega meščanstva, ki je dober samo še za lemure, bitja, ki se naseljujejo v duše velikih pokojnikov. Marx je presegel ta veliki program s tem, da je za razliko od meščanske projiciral človekovo emancipacijo. Samo tako je z neskončnimi ornati, ki pričajo o njihovem kulturno zgodovinskem rangu, sploh mogoče prenašati ta vonj razkopanih grobov. Kot človek bi Faust morda lahko ukinil ideologijo, ki jo je ustvaril. Vendar pa bo Faust za zmeraj ostal bitje stave, kakorkoli bo že svet spreminjal njene pogoje.

Enostavno povedano, Goethejev Henrik se je zapisal hudiču, s svojim dejanjem, delovanjem pa se je rešil za transcendenco. Usoda se je oglasila pravočasno kot božja intervencija. Toda v 16. stoletju, se pravi, pri magistru Georgiusu Sabelliusu, Faustu v njegovem zgodovinskem obličju, so bile stvari drugačne. *Doctor Faustus* Christophera Marlowa je nastal skoraj v sinhroniji s Faustom, magom, alkimistom in astrologom, kot je bil dejansko vpisan v Knjigo življenja. Bog, močnejši kot kdajkoli, ki je opasal svet z močno verigo biti, še ni mislil na to, kako bo Lucifer z njegovim žrtvovanjem Faustusa razširil svojo moč. In Marlowov Faustus še ni bitje dejanja kakor kakšen Mladonemec, pač pa človek knjige, znanec, ne pa tudi dejavnik. Pri vsem tem je pripravljen svoje knjige tudi sežgati:

*My God, my God, look not so fierce on me:
Adders and serpents, let me breathe awhile:
Ugly hell, gape not, come not, Lucifer-
I'll burn my books . . . ah, Mephistophills.*

Ko je Charles Marowitz adaptiral *Doctorja Faustusa*¹, je v obupni učenjakovi obljubi, da bo izničil svojo vednost, slišal obup kakšnega Oppenheimerja. Sploh pa v prologu njegove priredbe Oppenheimer in Faustus razglabljata v vicah o vesti in odgovornosti znanstvenikov, alkimistov, oziroma fizikov, in srh pred skrivnostjo, ki ju združuje v strokovnjaštvu pred vicami patetičnega laicizma, izbrisuje vse moralistične dileme. In na koncu naj bi Faust ponudil svoje knjige plameni namesto sebe.

Marlowe je svojega Fausta prepustil Luciferju, kar je gotovo bolj ustrezalo ljudski predstavi o zemskem pokončanju duše, zapisane hudiču. A je bilo po tistem vseeno sežganih nekaj aleksandrijskih knjižnic.²

Takšne so na kratko spremembe v Faustovi usodi. A obe-

nem je *Faust* knjiga o spremembah usode. Temeljna knjiga, kakor *Fenomenologija duha*: faustovsko potovanje lahko beremo tudi kot samorazvoj zavesti, da ne rečemo: zavesti o svobodi, od *zdaj* in *tukaj* do absolutne vednosti; in obratno: *Fenomenologijo duha* lahko beremo kot duhovno faustiado. *Faust* naj bi bil duh svetovnega potepušva, svetovne odprtosti obstoja, njegove zgodovinskosti. In *Faust*, že sam zgodovinski, kritičen, sporen, bo nazadnje tudi zavrnjen. Zakaj ta spornost, si licet parva, ne bi bila opravilo kakšne drame? Magister Georgius Sabellius, Faustus iunior, fons necromanticus, aeromanticus, pyromanticus, in hydra arte secundus je odšel v nebo. Mogoče celo proti svoji volji. Tako je kakor povsod na svetu faustizem premagal Fausta. Ideologija je obvladala obstoj. Po razdobju panične tišine se je spet pojavila zgodovina z izumi. Pan in njegov srh, Eros in Thanatos sta se še za korak približala. Faust, ki se je rešil v faustizem (ukinjen in ohranjen, aufgehoben, nekoliko celo povzdignjen, eleviran), je zdaj začel akumulirati vednost. Vedeti postaja zdaj: imeti.

Če je bog umrl (Nietzsche), kdo bo odrešil Fausta?

Če še umira, a nima bolj važnih skrbi?

Osvobodili bomo Fausta tistega »duha teže«, ki ga priklepa k bitju: faustizma. Vendar kako?

Emancipatorska refleksija mora doseči, da bo ime Faust postalo presojno, tudi na temelju deljenega jezikovnega čuta, ki je to ime čudno razvleklo v pojem. Ko naš Prvi igravec spregovori: "Smrt Faustu!", tedaj med imenom in pojmom izbira tisto, kar vidi; in to želi usmrtiti, kajti to je pogoj njegove osvoboditve.

Vendar vlada nad nami tisto nevidno.

Dokler ga kritična refleksija ne privleče na dan. Meni se zdi, da je to lahko povsem primerna naloga kakšnega dramskega poskusa. Krležijanska refleksija; vendar, ali je to sploh treba reči za nas, ki pišemo v kontekstu, kakršnega je začrtal Krleža? Torej, krležijanska kritična refleksija, ki mora v najboljšem hermenevitičnem smislu »zaigrati« tudi lastne predpostavke v istem »krogu razumevanja«.

Ko naš igravec reče: »Svobodo ljudstvu!«, bo s tem, obenem z zavračanjem Fausta, zaprl nek silogizem. Poincaré je dejal, da stavkom v indikativu ne sledijo stavki v imperativu. Po Poincaréju ta parola vstaje, imperativna kakor je, ne bi imela svojega stavka v indikativu³. Vendar takšni stavki so. Na nekatere bomo opozorili. Zdi se, da je v demontaži tradicionalnega metafizičnega popisa entitete (ljudstvo, posameznik in razred v dogmatskem kontekstu), ki zapira tako jezik kakor tudi obstoj, potrebno začeti s stavki v indikativu.

Kako tedaj koordinirati *Fausta* in *dom*?

Če so Shakespearovega *Hamleta* pred nedavnim odigrali kot tragedijo okupacije in če je padla beseda, da bi ga kazalo odigrati »na vizuri naftne krize«, potem bi Goethejevega *Fausta* lahko aranžirali npr. v kontekstu italijanskega referenduma o splavu maja 1981 kot igro o nezaželeni nosečnosti. Margareta bi še kako lahko postala junakinja takšnega »angažiranega«, »novega« branja, ki je prav tako že razvil svoj »avtentični žargon«, v katerem posebno krepko figurirajo besede kot »odprtost«, »odgovornost« in seveda »sodobnost«.

Vendar tukaj iščemo z nekim globljim vpogledom.

Kako se obdrži *dom* pri »podiranju temeljev vsega obstoječega«? (Marx)

»Deutschland, Deutschland, meine ferne Liebe,« je Nemčiji

pel Heine. Brecht, ta vneti »podiralec temeljev vsega obstoječega«, pa jo je imenoval »zla mati«.

Vendar je dom eden, čeravno vsakokrat drugače imenovan. Naj nam junaški potapljač pri tem pomaga!

Vrnimo se k našemu magu in astrologu Faustu in mu predlagajmo, naj premeri zvezdne razporeditve z naših zemljepisnih širin. Ena zvezda, eno taborišče . . . (U-KZ »Danica«) . . . in Mars je bolj krvav kot kjerkoli drugje. Naj potem naš magister, humanist in črnošolec Georgius Sabellius Faustus pobere svoje retorte in se poda na obisk k našemu tisočletnemu kermesu. Bi ga lahko zamenjal za vse-vednost?

Od Avguštinove *Enciklopedije sedmerih svobodnih veščin* preko Latinija, ki je podučeval Danteja, ta pa ga je vrgel v pekel, do enciklopedistov in *Britannice* je bilo nešteto poskusov enciklopedijskega kopičenja vednosti. Mi pa, kot se spodobi, pričenjamo z dobo Faustove zgodovinske eksistence.

Tudi v 16. stoletju je živelo veliko enciklopedijskih ljudi. Toda najpomembnejši poskus utemeljitve splošne enciklopedije kot sistema vednosti o svetih in svetovnih stvareh je izvedel Paulus Scalichius Scaliger. Njegovo delo, izdano v Baslu leta 1559, nosi naslov *Encyclopaedia seu orbis disciplinarum tam sacrarum quam profanarum epistemon*. Toda za latinskim imenom se skriva naš rojak Pavao Skalić, rojen 1534 v Zagrebu.⁴

Dvajset let po Scaligerjevi smrti v Gdansku je Faust Vrančić objavil *Machinae novae*.

Obstaja neka splošna evropska, ljudska pravljica z motivom stave/pogodbe s hudičem. Našo varianto iz okolice Karlovca je zapisal Tvrtko Čubelić. Neki užaljani človek je resno vzel prekletstvo srečnejšega brata in odšel je k hudiču, kamor ga je brat v jezi poslal. Predmet njegove trgovine ni bila duša in ne transcendenca; prinašal je hudiču rdeč kos še krvavega mesa. In tisto, kar mu je dal hudič, seveda, tudi ni bila absolutna vednost, kajti v bornih razmerah se da z njo kaj malo doseči. Kakršnakoli, še tako relativna veščina velja tukaj nesorazmerno več. Ne gre niti za eliksir večne mladosti, kajti naš kmet nima dekadentnih motenj na tem področju. Tudi Margaretine ljubezni ne potrebuje, ker si je Margareto že pridobil. Mož je dobival od hudiča po vrsti najprej nekakšno varianto mizice pogni se, kajti v »naših bornih razmerah« je važnejša dobro založena miza kakor pa transcendenca, potem kokoš, ki nese zlata jajca, boleče vprašanje zdrave valute, in vrečo, iz katere plane četa vojakov, pomembna pomoč v stiski za nekoga, ki živi v pogojih permanentnega vojaškega taborišča – meje. Naš hudič je moder, pa tudi človek ve, kaj potrebuje: trgovina je bolj podobna trenutni menjavi dajdam kakor pa pikareski skozi življenje, pri tem še življenje klasične starine kakor pri Goetheju. Tisto, kar naš rojak prinaša na trg, je meso. Tako je bilo tudi zapisano.

Tudi hudič iz zgodbe z naših strani nima kakšnega posebnege položaja v Luciferjevi hierarhiji. Nima niti imena, je kratkoma hudič, brezimni vojak črne legije. Kar naš človek od nje zahteva, so sredstva za pospešeno prvobitno akumulacijo in način, da jo ohrani.

V stvareh duha je takšna akumulacija ohranjena v enciklopediji. Tisto, kar pretkani *advocatus diaboli*, Neznani, ki tuli okrog Columbovih jamborov v Krleževi mladostni legendi, Duh, Tujec, ki nas prizadene v tistem najglobljem, tisto kar ponuja našemu Faustu, v njegovem najširšem načrtu, je

vednost. Demon Fausta-Krleže je enciklopedija.

V pregovorni duhovni bedi naših t. i. razmer se naš Faust ne more ogniti, ne more preskočiti prvobitne akumulacije kapitala, tj. vednosti. Kot da ni dovolj biti pisatelj, obenem mora biti tudi znanstvenik, pesnik-filolog, mag, ki dela iz nič, Faust, polihistor. Krležovo delo, kritični del njegovega opusa je v največji dobi organizirano po enciklopedijskih načelih. Prizadevanja založnikov dajejo v tej smeri čisto plavzibilne rezultate. *Summa krležiana* je enciklopedija. Thomas Mann je opravil obsežna znanstvena preddela za svoje velike romane, to posebno velja za *Doktora Faustusa*, o čemer je zapustil pričevanje v posebni knjigi. In vendar še nikomur ni prišlo na misel, da bi Mannova pričevanja o pisateljih in pojavih, ki so ga zanimali, uredil kot enciklopedijo.

Nemara se od Scaligera Schlichiusa do Krleže zapira nekrog krogov, *orbis orbi*, kajti enciklopedijska vednost raste kakor deblo z letnicami; je glede na pojem zaokroženo v vsaki letnici debela znanosti.

Vendar pa je krležijanski demon kritičen in kar naprej uhaja. Njegov odnos do lastne demonologije, ki se tudi sama razvija enciklopedijsko, je ambivalenten, enako kot njegov odnos do doma. Nihče ni bil bolj kakor Krleža kritičen do tega mračnega in nereflektiranega pojma; in nikogar razen Krleže ni ta pojem tako globoko prizadel. Faust-Krleža se je dal nagovoriti, da bi zadostil svojemu demonu. In ga potem preimenoval . . .

Kakor so francoski enciklopedisti preimenovali in prevrednotili pridobljeno vednost in s tem tudi svet. Enciklopedija se zmeraj bori za svet. Za Hegla je enciklopedijski sistem kot samo-predstavljanje duha odločilni trenutek celotne resničnosti, v njem se ogleduje in ga krona absolutna vednost. V krležijanskem enciklopedizmu kot sistemu odprte vednosti je nekaj, kar je proti pojmu. Tako kot v krležijanskem ambivalentnem čutu za dom. Dom, tisto mračno, določujoče, je podvrženo emancipatorski, kritični refleksiji. Kar se je kazalo nesporno, je postalo prvi predmet spora. Naš Faust je apatrid, ki rije po ruševinah Zahoda. Pač pa v obratu navrže dom kot projekt. Njegova Rajska ptica ga ne bo odvedla predaleč. Niti v najtežjih trenutkih, ko ostane kakor Coleridge »edini vernik svoje lastne cerkve«. Zanesljiva, univerzalna, enciklopedijsko urejena *episteme* bo v obratu vržena na tehtnico skupaj z enim samim bistvenim verzom. Krleža-Faust bo ostal bitje spora in stave; in urejal bo enciklopedije. To je korak naprej pri *nostrifikaciji* Fausta. In mi smo, brez dvoma, s tem Krleževim delom bližje svetu. Krvavo meso, ki ga je naš človek v ljudski pravljici prinašal hudiču v zameno, je Krleža videl kot krvave krpe, ki jih dom meče v žrelo zgodovine. Krležev aleksandrinizem, njegovo veliko prizadevanje za vednost, celo lakomnost za fotografijo, so samo protisloven izraz dejstva, da za menjavo s transcendenca največkrat ni bilo ničesar drugega kot kosi krvavega mesa, ki jih dom meče v žrelo zgodovine. Zato ni čudnega, če je postajala zmeraj bogatejša . . . skoraj tako bogata kakor kak zaprt sistem vednosti o Vsem. A potem se ukinja v okrvaveli, čutno dani posameznosti, ki skoraj na neznosen način konkretno prisotuje . . .

Faust in faustizem se ne borita za pojem, pač pa za svet. Apatridi so bitja hrepenenja, nočnih padanj v prazno, v Nič, v *matrix* svetovne noči, in kot takšni edino domovinski. Mostovi in bitja prehoda. Zbirajo se tam, kjer se na svetu kaj začneja; ko iščejo dom, morajo pred njim čim dlje bežati. Samo oni ga v globljem oziru tudi utemeljujejo. Ko je Dante bežal iz Firenc, je odkril domovino: Italijo. To je bil takratni svet.

In kaj je dom? Najlaže bi to spoznali, če bi pogledali, kaj vse dom ni.

Če postane kakšna dežela domovina šele potem, ko je poškopljena s krvjo v sveti vojni zoper sovražnika, kot je to vedel Vergilov Enej, utemeljitelj doma iz svetovnega klate-rja, potem je naša dežela paroksizem domovine. Ta »presežek« domovine je mogel biti v očeh sveta kot »primanjkljaj« civilizacije. Ta »presežek«, je historicistično krepljen na malomeščanski način, kar je brez dvoma ena izmed »živiljskih škod zgodovine« (Nietzsche), je v zgodovinsko povsem razumljivi skrbi za obstoj znal zapreti dom za svet. Dom kot »tisto kalno v nas«, kot neponikljivo, nereflektirano, je prispel do stanja trajne vojne zoper tujca, posebno znotraj lastnih meja. Tuje, tujost kot pojem, se je širilo skupaj s pojmom doma; večji, ko je hotel biti dom (Velika Hrvatska, Velika Srbija), več je bilo tujega, kar je bilo treba suspendirati; v paroksizmu naše meščanske totalitarne države končno tudi fizično *preiskati*, izbrisati vse sledi. Čim več doma, kot za svet zaprtega obstoja, tem več tujega – takšna je dialektika v srcu družbene biti. (To srce bije tudi z utripom doma, vendar zdaj doma v nekem povsem drugem, emancipiranem in emancipirajočem pomenu.)

Dom je znal narasti kot zloslutna entiteta, ki se totalizira tako, da požira razlike. Ideologiziran dom je ustvaril našo variacijo tistega, kar Adorno v nemškem kontekstu prepoznava kot »žargon avtentičnosti«. Žargon je moral v vsaki izjavi okrepiti razliko in jo tako suspendirati. Tudi sam pojem doma je začel povratno drugače figurirati znotraj žargona. »Krog rodu« in »ognjišče doma«, ki ju je ustvaril žargon in sta bila v njegovem kontekstu na poseben način okrepljena, sta zdaj nadaljevala z tega žargona. Vezi jezika in obstoja so se trgale na umeten način; jeziku naj bi stopili na koren (*korien*). Domovina naj bi bila v srcih široka kakor sam svet; a je izključevala že sosedovo dvorišče.

Domovina faustizma je Zahod in po Spengleru je Faust figura, eminentna figura propada in zatona; faustovska duša v nenasitni, tehnični gladi po obvladovanju neskončnih prostorov zahaja v svetovno noč. Ko je Ahi! zapustil sončno stezo svojega obstoja, se je spustil v Had, ki je kraljestvo duš; Siegfried je odkorakal v Valhallo in Slovani so iz svojih nekropol potovali v kraljestvo Črnoboga. Toda Faustov svet je *en* svet; naselil se je v svetovni obstoj. Je »otrok znanstvenega razdobja«; zaradi tega svetovna noč zanj ni nobeno onostranstvo.

V Večnem Mestu, na monumentalnem, svetovnozgodovinskem odru problematične pomiritve Pantheona in Kalvarije, vzklika Matoš, ta naš iz-redni mitski romar; "Četudi Hrvat, civis Romanus sum!" Koliko je bil ta »katolicizem« Matošu tako samo po sebi razumljiv in partikularističen, bi vedeli tudi brez lastnih izkušenj – po krležijanski sintezi smisla naše zgodovinske poti; pri Krleži beseda dom kot tisto zamolklo in potisnjeno dobiva novo vrednost, zato govori o takšnem »pokatoličanju« razmer. Matoš je sicer visok vzor: in vendar je takšno stališče *danes* parodija in karikatura matoševske obsedenosti z domom, kar korenini ravno v duhu svetovnega potepuštva. Danes se kaže naivno: dom kot naivna šifra sporazumevanja, kot samo po sebi umljiva splošnost, kot »katolicizem« v nekem laičnem pogledu – nasproti kateremu je potem naivnost tudi odprtost doma za svet, ki se kaže na Matoševi sledi barbussovsko preprosta. Čisto nekaj drugega je, kadar se mnoge naše hesperidsko navdahnjene lepe duše zgrožene nad »paroksizmom« domovine, ali obsedene z narkotično podobo doma, kakor Ifigenija na tavrski obali, zagledajo proti Zahodu.⁷ Gre seveda za ostanke ostankov, za relikvije, ki jih je treba varovati v ostenzorijih krajev, na katerih velja molčati in hoditi po prstih in jih kazati ob evrop-

skem Velikem petku. Smo del zahodne kulture, kar se je dalo videti tudi na Jalti. Ostajamo parijski na tavrski obali in tudi če bi mogli, ko bi se žrtvovali. Duh teže, Faust kot faustizem pritiska na obalo tiste, ki bi radi, da bi jih, v smislu Barbussove besede, vodili mrtveci.⁸ To so naše nesrečne založene razmere na svetovni obali, okrog katerih krožijo razpršene duše, ki kričijo v vetru, še s Krbavskega polja; naše »avtentične«, »posebne«, tisočletne. Kompleks, če si pomagam z Jungovo večpomensko besedo, ne sicer kolektivno nezavednega, ker gre za subtilno igro, ki igračva nekoliko osami pred absolutom, ki nas priklepa v nesrečne razmere.

To so tisti naši svetovno odprti ljudje, ki so znali biti tudi pošastno zaprti za tisto najbližje. Nemara po Heideggrovi besedi, da je »tisto najbližje dejansko najdlje«. Njim je »dom« nekaj minulega, zdaj odsotnega in brez glorie. To niso pravi, izkoreninjeni svetovni Ahasverji, krležijanski apatridi, ki kakor v *Areteju* vohljajo po svetovnih ruševinah; povsem obratno, so ljudje tradicije, spoštljivi ljudje, ki bi jim dom bil samo nekaj, kar je treba imeti in varovati. A zdaj ga ni. Razen v obliki neukinljive »popkovine«, ki nas povezuje s kulturo »srečnejših ljudstev«. Kolonialna kulturna mentaliteta v tem kontekstu fantastično sodeluje z najbolj zadržim purizmom, da, z rasizmom v vprašanih jezika in kulture, ker je del istega. Isti duh teže, ki kar naprej odhaja; a v bistvenem pogledu nikamor ne potuje, povsem reducirani pojem doma, ki postaja nekaj kakor duhovna narkoza, ki komunicira sam s seboj znotraj zelo naivnega projekta komunikacije, sterilno, toda s *polnim prepričanjem*. Dom na tem prepričanju faustizma, dom kot ideologija obstoja, podrtega na tla, se je znal zelo zožiti. Podobno kakor ponekod naši kmetje imenujejo domovino ohišnico okrog rodnega doma. In kakor je vsak kampanil katedrala in vsaka molitev kronanje in nimamo nobenega večjega polja, ki ne bi bilo Kosovo s sladkimi litanijami v varni bližini samostanov; s pogledom proti morju, na katerem je videti ladje, velike in majhne . . . Faustizem ostaja v vseh teh variantah kulturna koncepcija; saj je tudi tisto, kar zraste okrog hiše, neka kultura.

Vergilov Enej, če ostanem pri tem že priklicanem obličju rimkega junaka, gleda v svojem ščitu odseve njemu nerazumljive, ideologizirane bodočnosti, bodočnosti *ad maiorem Caesaris gloriam* . . . (8. spev). Toda Vergil, Caesar med poeti, opisuje samo tisto bodočnost, ki se je že dogodila. Tako je za našega Fausta na hesperidski obali tudi dom samo žalovanje zaradi bodočnosti, ki se je že dogodila, a jo je treba v bistvenem restavrirati kakor star dvorec. Od treh možnosti, ki jih Nietzsche opušča, antikvarne, kritične in monumentalne, je antikvarno Faustovo čutenje sveta in zgodovine. Pogosto se je zgodilo, da ni šel dlje od mirogojskih arkad. Za zemljo pravi, da je zanj težka, ko pa umre, je lahka. In res, njegova silna obsedenost z domom je pravzaprav lahka, same samo po sebi umljive stvari; povsem razumljivo se mu zdi, da se nahaja v neki kalni enotnosti z ljudstvom, jezikom, tradicijo, za katero misli, da jo razume in občuti. In misli, da lahko te, vendar le omejene entitete razvije v svetovno načelo. Ko prične sam Faust dvomiti o teh sklepih faustizma, se absolut takoj pojavi kot prah med prsti. Znak makrokozma naj tukaj takoj priključ duha sveta; kajti zrak postaja težak. Zazdelo se bo celo, da je dom samo čarobni napoj Mefistofelesa: gospodarja duš in muh. Glej dom kot nekaj lepljivega, kar ruši obzorje. »Zdravo, dolgočasno in drago mesto,« je mahal Matoš proti domu na poti iz Fjerence, »v katerem smo bolj tujci kot na tujem.« Ko je Kamov bežal iz Hrvatske, jo je imel za »močvirje, ki ga je treba izsušiti . . .« Ta dva, Matoš in Kamov, sta dobro vedela, da je biti tujec mogoče samo doma.

Domu, kot masivnemu, kalnemu, nereflektiranemu temelju, bomo postavili nasproti drugačne podobe. Nasproti faustizmu bomo postavili kar Fausta, ki zoper svoje ime, podaljšano v pojem, jemlje dom kot *projekt*. Tudi Mefistofeles spreminja svojo podobo, da bi ohranil pogoje pogodbe, ki se nanaša na Faustovo dušo. On je zdaj komisar, ki bo dejal, da »proletarci nimajo domovine«. Čeprav v ostrem sporu, oba govorita isto. Tisto sporno so pota do »svetovne domovine«.

Dom kot svetovni projekt, kot proletarska domovina, kot polščanje sveta kot domovine, vse to bo mogoče šele po popolnem izkustvu »temeljne brezdomovinskosti modernega človeka«. Marx je v *Francosko nemških letopisih* pisal o razliki med meščansko in človekovo emancipacijo. Prva zvede dom, ne glede na čutenje svetovnega meščanstva, na tisto najbolj notranje, na objekt nedeljske maše.

In kako se kaže naša predstava te planetarne igre?

Prav *junaško je kulturna*, avtohtona. To je dejansko svetovno zaprt obstoj še v naši provincialno hrvaško-srbski, srbsko-hrvaški, slovenski⁹ itn. varianti. Duh teže, ki pa zlahka pride do vseh odgovorov o »domu in svetu«. Ne pozabimo, prosim, da je živel Nietzsche, ko ga še ni odnesel mrak blaznosti, skoraj takrat kot – August Šenoa! Da sta sodobnika Karl Marx in – Ljudevit Gaj! *Komunistični manifest* in grof von Jelačić. V *Manifestu* piše, da proletarci nimajo drugega kot svoje okove. Mi pa smo v letu *Manifesta* komaj imeli proletarce. Človekova emancipacija pa nasprotno, ker je ta emancipacija nasprotna, razume dom ne kot izhod vseh projektov, pač pa kot možni projekt nekaterih izhodov. Prepričan sem, da ta pojem z marksizmom ne izgublja vse svoje avre.

»Dom bo nastopil šele takrat, ko se bo otrešel (tega) partikularizma in se s tem povzdignil do univerzalnosti.« (Adorno)¹⁰
»Gnezdo, v katerem sem se rodil,« je izjavil Michelangelo o domu in mu pozneje zidal fortezze.

...

Poskušajmo v teh neurejeno navrženih nasprotjih, ki povzročajo, da je gornji odlomek tako nekonzistenten, in se v naši stvarnosti tako urejeno in trdoglavo vzajemno ustvarjajo, videti, kaj neki bi mogel biti dom. Če zagrebemo v zidove mililnic teh tal, se bo pod ometom zagledalo v nas oko: odstavljeni bog. Če zagrebemo v tla, se bo prikazala kost brezimne žrtve.¹¹ Če grebemo globlje, je že tukaj nekropola druge civilizacije. »Vojske, ki v mraku kričijo,« zatočišče, ki jih spremlja ali preganja masovna, masivna nesreča, ognjišča, ki postanejo pogorišča, to je obča freska doma. Dragocene, modre barve neba je tu še najmanj. Prevladuje temna, rjavordeča, ki se dobi iz prsti. Kdo smo mi? Kdo so figure na tej freski, ki objemajo svoje mlade mrtvece? Priboevičevi Slovini? Držičevi »našijenci«? Križaničeve plemenite utvare? Vlahi? Hospites, gosti torej, tujci naših svobodnih kraljevskih mest? Uskoki ali gusarji z Neretve? Supilove duše? Kdo so te »vojske, ki v mraku kričijo«? Plemena, ki se prerivajo okrog Zvonimirove krone? Kdo so duše na tej freski masovne nesreče? Da ni nesreča že vse to premešala? Da niso masovne nekropole našega doma v resnici proletarsko internacionalne?¹² Da ni nazadnje *zatočišče* njegov osnovni modus eksistence? Da ni temeljni modus hiše brez-temeljna *zemunica*? Da ni *kolo*, ki ga je zmeraj mogoče razširiti, najvišji izraz njegovih slovesnosti? Faustizem pozna o tem veliko lepih misli; toda Faust je pritepenec. Domovina je prenosna. »Sveti plamen na ognjišču rodu« hodi skupaj s potepencem: dom kot blodeči princip: duše nomadov krog ognjev v globokih gozdovih: bes tujih bogov: freska, ki tuli. Mefisto, ki se reži na razrušenih frankopanskih obzidjih... Je zlo domovinsko?

...

Takšen je projekt odprtega doma; takšen je dom kot projekt. Izključuje klavce pred masovnimi grobnicami. Ti klavci so nesreča doma, a ne morejo biti njegova travma, nekaj kar ga zatemnjuje in ga trajno obseda kot krivda; kajti to bi bilo nesmiselno, kot je nesmiselno, da po drugi strani pritiskajo na nas svetli vzorci, kot nedosegljiv projekt. (Razumljivo, da je inhibicija pred grozo zločina in pred glorio žrtve ali herojstva strukturalno različna; tukaj ne zastopamo kakšnega duha pomiritve. Nasprotno!) Faust misli domovinsko leta 1941, v masovnem zatočišču, v zatočišču resničnosti. Leta 1948 v še kako mogočem zatočišču. Faust je padel milijonkrat, a je vseeno bolj živ od faustizma.

Toda njegov dom je obenem tisti najbolj krhek: projekt: sen. Produktiven dialog razlik. Odprt model obstoja: *kolo*. *Zatočišče*, ki se širi v *kolo* v premoru do boljšega; *kolo*, ki se zbira v *zatočišču* spričo masovne nesreče. *Kolo* mrtvecev! *Zatočišče* in *kolo* v zgodovinskih premenah v čudovitih sistolah in diastolah, na freski svoje lastne ikonografije. Vendar to *svoje* in *lastno* ne izključuje razlik. Ne izključuje nikogar razen tistih, ki bi ga ubijali v njegovem imenu. Ubijati v njegovem imenu je zločin proti njegovemu najbolj temeljnemu, najbolj zgodovinskemu zakonu. Proti vsemu, kar je stoletja gradilo glavne moduse njegovega obstoja, proti *zatočišču*. Vsa ljudstva na svetu kaznujejo ta zločin, tudi ljudstvo olimpskih bogov, kot zločin zoper oltar. Naša ljudstva so dolgo gradila podobo in krinko Tujca, v njegovi produktivni ali komični podobi; toda nikoli uničevalsko. Vse do najnovejše dobe, ko je bil Tujec v zmeraj daljšem popisu odkrit v domu zmeraj širših meja. Toda naš pojem doma, v zgodovinskem pogledu, v svojem najglobljem vpogledu, je bil takrat že suspendiran; Faust je odšel v gmajno. Favna in nimf tam ni bilo; le neka obča avra je razsvetljevala fresko.

Tako je dom obenem nekaj najbolj krhkega in najbolj trajnega. Dom je Michelangelova fortezza v Firencah. Je Buonarrotijev kip iz snega, narejen po naročilu Medicijev.

...

Dom kot projekt je dom v dnevu, svežem od stvaritve. Kot tista odprtost sveta, prizadene nas kot nekaj nedogodenega; kot ne-mesto, je izhodišče vsakršnega nameščanja. Vsi mejniki naj poletijo v zrak! Tako postane *Faust hrvaški* in res ni potrebno reči: *Faust narodov* in narodnosti.

Ko ga takole gledam, dom, tega vedrega poletnega dne, mi pride na misel: Odkod Stvarniku toliko rumene in modre za zeleno? In, ali bi lahko rekli, da potuje po temačnem breznu s planetarno hitrostjo 100.000 kilometrov na uro?

1981

¹ Charles Marowitz, *The Marowitz Hamlet, The Tragical History of Doctor Faustus*, Penguin Plays, Harmondsworth, 1969

² *Jutranji list*, čigar kolpolter se spreha na Marinkovičevem *Kiklopu*, je v letu Hitlerjevega prihoda na oblast poročal o »čudežni ljubezni nacistov do ognja«.

³ Navajam po spremni besedi Vranickega za Goldmannova *Dijalektička istraživanja*, str. 392, Logos, »Veselin Masleša«, Sarajevo 1962

⁴ Vladimir Bazala: *Pregled hrvatske znanstvene baštine*, str. 195, Matica hrvatska, Zagreb 1978

⁵ Adorno povsem eksplicitno govori o »kulturi kot obliki oblasti«, str. 199, s temi vrsticami sem se pripravljaj na splošno postavitve *Hrvatskega Fausta*. Ves drugi del *Hrvatskega Fausta* tudi ni nič drugega kot paradija tistega, kar Adorno imenuje »apologetsko mišljenje«.

Theodor Adorno: *Žargon avtentičnosti*, Nolit, Beograd 1978

⁶ *Hrvatska narodna mitologija* ponarodela po dr. Nikoli Sušiću leta 1943, se začena z verzi, ki se kar penijo od »avtentičnosti«. »Staro ognjišče« je tukaj celo pred Pramrakom in meglenim breznom, nad katerim lebdi Duh večnosti. Svarog bo tako najprej ob ognjišču pripovedoval Svarožičem o »domu in svetu«, šele potem se bo podal k mučnemu opravi lu Stvarjenja tega sveta.

⁷ O tem je Eugen Fink, en lissant Nietzsche, napisal: »Ifigenijino hrepenenje ima obenem skrivno tendenco, da tisto, po čemer hrepeni, zadrži na distanci. K desideriumu sodi slutelče ohranjanje daljave za daljno.« *Nietzscheova filozofija*, str. 127, Centar za kulturno djelatnost, Zagreb 1981

⁸ V danes pozabljeni, med obema vojnama pa velikokrat prevajani knjigi *Plamen (Le Feue)*, str. 295, v prevodu iz leta 1952. Barbusse, vrli Barbusse je imel to misel za tako pomembno, da jo je zapisal dvakrat povsem identično: »Dve vojski, ki sta se spopadli, sta ena vojska, ki dela samomor.« (str. 6 in 286) Barbusse je mislil na Francoze in Pruse; mi

mislimo na tisto, na kar moramo misliti.

⁹ Ko sem prebral Kermaunerjev dnevnik *Mesec dni z Ivanom Cankarjem, Martinom Kačurjem in Tarasom Kermaunerjem*, v *Gordoganu* št. 7/1981, nisem med vprašanji, ki naj bi opozorila na tipično slovenske travme, na tisto slovensko v Kačurjevem porazu, našel nobenega, ki ne bi bilo tudi hrvaško.

¹⁰ Adorno, op. cit., str. 74

¹¹ *Vjesnik* je sredi oktobra 1981 poročal o odkritju nove masovne grobnice pri Jasenovcu.

¹² Kadar se naš višji srednji razred podaja v iskanje svojega pra-porekla, svoje svete lipe in drugih avtentičnih Ur-dreves sredi obdobja plastike in nukleark, naj najprej prebere in- struktivno poglavje v *Historiji naroda Jugoslavije*, 2. zvezek, *Seobe i etničke promjene u jugoslavenskim prostorima od 15. do početka 19. stoljeća*, str. 840–853, Školska knjiga, Zagreb 1959, predno kakšnemu Prigorcu iztrgajo starp skrinjo. Naša glembajevska vrsta sploh ni en tok, pač pa izliv svetov- ne odplake: metropole civilizacij v gloriji in nekropole izginja- jočih v stalnem prepletanju. Heraklit bi tukaj bolj kot kje drug- je našel dokaze, da je vojna oče vsemu. Toda Rosenberg in kompanjoni, rasni pospravljači, bi bili tukaj skrajno razdvoje- ni.

Prevedel: Franci Zagončnik

William Shakespeare

ROMEO IN JULIJA (odlomki)

PROLOG

ZBOR:

Staro poželenje umira in mlado čustvo
žejno pije iz njegove zapuščene čaše.
Lepota, ki je zanjo v ljubezni koprnel
in hotel umreti, je ob nežni Juliji potemnela.

Zdaj Romeo je ljubljen in znova ljubi
in oba sta uročena od pogledov;
on s prošnjami sovraštvu milo dvori,
a ona iz trnja krađe sladke vabe ljubezni.

V sovražnem imenu ujet ne more do nje,
da bi šepetaje prisegel ji ljubezen,
in ona vsa od nje samo želi, da sreča
ljubega, četudi onstran groba.

A sla jima moč podari, čas ponudi pomoč,
da ko se objameta trpka bolečina
v sladko radost vzcve.

DRUGO DEJANJE

1. prizor

(Blizu Capuletovega vrta)

(Romeo pride)

ROMEO: Kako naj grem od tod, ko moje srce hoče biti tu?
Zavrti se nazaj, mrka zemlja, in poišči si drugod svoje novo
sonce.

(Prepleza zid in skoči na vrt)

(Benvolio in Mercutio prideta)

BENVOLIO: Romeo! Moj Romeo! Romeo!

MERCUTIO: Pri moji veri, skrivoma je odšel domov, v po-
steljo.

BENVOLIO: V to smer je tekel in preskočil zid tega vrta. Pok-
liči ga še ti, Mercutio!

MERCUTIO: Ga že kličem in rotim. Romeo! Ne nori! Blaz-
než! Zaljubljenec! Pokaži se, četudi le kot lik vzdihljaja, vsaj
začivkaj pa bom pomirjen; zakliči »Gorje mi«, izgovori le »lju-
bica« in »golobica«; vsaj eno samo blago besedo nakloni ba-
buri Veneri. Vzdevek izmisli si za njenega slepega sina in de-
diča, večno mladega goljufa Amorja, ki je streljal, ko se je
kralj Kofetua zagledal v devico beračico. Ne sliši me, ne zga-
ne se, molči, afna je mrtva in moram jo očuvati urokov.
Zaklinjam te pri Rozalininih jasnih očeh, pri njenem visokem
čelu in njenih škrlatnih ustnicah, pri njenih otroških stopalih,
gladkih stegnih in drhtečih bedrih in pri vsem, kar tam nao-
krog in višje še leži, kadar leže: Stopi pred nas iz toplega
mesa!

BENVOLIO: Če te sliši, bo besen nate.

MERCUTIO: Zaradi tega? Kako bi besnel šele, ko bi vzdražil
nestanovitno mucu njegove ljube in bi vrtal vanjo, vse dokler
bi vzravnal stal in bi ona predla in se z menoj igrala. To bi
šele bilo pravo zbadanje. Moje rotenje pa je spoštljivo. Ime
njegove ljubice izgovarjam le zato, da si jo laže predstavljam
in mu tako pomagam biti trden.

BENVOLIO: Pojdiva, skril se je tja med drevesa, da ga vlaž-
na noč vzame vase, saj se njegovi slepi ljubezni tema še naj-
bolj prilaga.

MERCUTIO: Če ljubezen res je siepa, potem nikdar ne more
zadeti v črno. Sedaj bo sedel pod češpljo in si bo želel, da bi
bila njegova ljubica njen sadež; saj si tako rečejo dekleta, ko
so same. O, Romeo, da bi bila, da bi le bila zrela . . . et cete-
ra; ti pa trda hruška, Romeo; lahko noč! Zdaj pojdem v po-
stajco; ta travnik je premrzel za moj spanec. Ali greva zdaj?
BENVOLIO: Pa pojdiva, zastoj ga iščeva; če noče, ga ne
najdeva.

(Odideta)

(Capuletov vrt)

ROMEO (prihaja): Norčuje se iz brazgotin, kdor še ni občutil
rane.

(Julija pride na okno)

Tiho! Kaj se je zasvetlikalo tam v oknu? Vzhodno nebo je to
in Julija je sonce! Vzidi svetlo sonce in ubij zavistno luno, bol-
no in blede od žalosti, ker si ti, njena svečenica, sijajnejša od
nje. Ne bodi dekla tej zavistnici! Njena nedolžniška halja je
bleda in samo norice se ogrinjajo vanjo. Odrzi jo! To je moja
gospa, o to je moja ljubezen! Ko bi le vedela, da je! Govori,
vendar doslej še ni nič rekla. Njene oči pripovedujejo, odgo-
vorim jim. Preveč si domišljam, ne govori meni. Dve najsvet-
lejši zvezdi, ki noč ju kliče na drugo nebo, milo prosita njene
oči, naj se blešče na njuni poti, dokler se ne vrmeta nazaj. Kaj
pa, če so njene oči zvezdi tam daleč zgoraj in zvezdi dve v
nebu njenega obraza, sij njenih lic bi zasenčil ta utrinka kot
sonce presvetli svetilko; in njene oči bi s svoda skozi nočni
zrak lile tako svetlo, da bi ptice zapele, da je že dan. Glej, ka-
ko je naslonila obraz v te dlani! O, da bi bil rokavica tej roki in
bi se dotikal njenega lica!

JULIJA: Gorje mi!

ROMEO: Govori! O še govori svetli angel, ker ti si tako sija-
jen v tej nad menoj plavajoči noči, kot krilati glasnik neba ču-
dečim se očem umirajočih, ki padajo vznak, da strmé vanj,
ko jezdi preko leno napihnjenih oblakov, jadralec v naročjih
zraka.

JULIJA: O Romeo, Romeo! Zakaj si ravno Romeo? Zataji
očeta in odreči se svojemu imenu; a če tega ne storiš, potem
priseži, da si samo moj in tudi jaz ne bom več Capuletova.
ROMEO (zase): Naj še poslušam, ali naj ji odgovorim?

JULIJA: Samo tvoje ime je moj sovražnik. Ti bi bil ti, četudi ne
bi bil Monteg. Kaj je Monteg? Roka ni, niti noga, ne dlan, niti
obraz, ne kakšen drugi del telesa. Kaj pa je ime? To, kar ime-
nujemo roža, bi prav tako sladko dišalo tudi z drugim ime-
nom. In Romeo, četudi bi mu ne bilo ime Romeo, bi ohranil
vso svojo ljubo popolnost; Romeo, odvrzi svoje ime, in vzemi
v zameno zanj, ki ni del tebe, mene vso.

ROMEO: Držal te bom za besedo. Samo imenuj me za ljubezen in nanovo bom krščen; odtlej ne bom več Romeo.

JULIJA: Kdo si, ki zastrt z nočjo, si vdrl v moje, samo moje misli?

ROMEO: Ne vem, kako naj ti z imenom to povem. Svoje ime, svetnica draga, sovražim sam, ker je sovražnik tvoj. Če bi bilo napisano, bi raztrgal to besedo.

JULIJA: Še sto tvojih besed ni slišalo moje uho, pa že pozna tvoj glas. Ali nisi Romeo in Monteg?

ROMEO: Ne eden, ne drugi, svetla deklica, če tebi ne ugaja.

JULIJA: Povej mi kako in zakaj si prišel? Naš zid je visok in težko je priti čezenj; pomisli kdo si, če te kdo mojih najde, bo tu hiša tvoje smrti.

ROMEO: Urna krila ljubezni so me prenesla preko, saj trdosrčni zid ne more zadržati ljubezni in kar si ona upa, to tudi stori. Zato me tudi tvoji ne morejo zaustaviti.

JULIJA: Če te vidijo tu, te ubijejo.

ROMEO: Iz tvojih oči preži name več nevarnosti kot od dvajset vaših mečev; milo me poglej in varen bom pred vašim sovraštvom.

JULIJA: Za nič na svetu nočem, da bi te videli tu.

ROMEO: Ogrinjalo noči me skriva njihovim očem, in če me ne ljubiš, naj me kar dobé. Raje naj moje življenje pokonča njihova mržnja, kot da se me smrt izogiba v žeji po tvoji ljubezni.

JULIJA: Kdo ti je pokazal pot sem?

ROMEO: Ljubezen, ta mi je prva prišepnila, naj te iščem. Posodila mi je nasvet in jaz njej svoje oči. Nisem krmar, a četudi bi bila daleč kot daljna obala, ki jo deveto morje umiva, bi tvegjal plovbo do take opojne dišave.

JULIJA: Veš, da maska noči spi na mojem obrazu, drugače bi dekliski sram z rdečilom obarval moja lica za to, kar si v temi slišal iz mojih ust. Rada bi ostala zvesta svoji vzgoji, želela bi zatajiti besede, ki sem jih pravkar izgovorila; a zbogom prazna vljudnost. Ali me imaš rad? Vem, da boš rekel: »Da« in verjela ti bom. Toda tudi če prisežeš, se lahko nezvest izkažeš, saj pravijo, da se celo bogovi zaljubljenim krivo-prisežnikom smejejo. Ah, nežni Romeo, če me zares ljubiš, mi to odkrito povej; če pa misliš, da si me prelahko dobil, bo moj pogled ostal teman in bom zla in rekla bom »ne«, ko me boš hotel; drugače za vse na svetu ne. V resnici sem, lepi Monteg, nespametno zaupljiva in zato me lahko imaš za lahko; toda verjemi mi, fant moj, da ti bom zvestejša kot tiste, ki se spretno pretvarjajo in branijo. Tudi jaz bi se sprenevedala, priznam, ko ne bi slišal, kar sem sama sebi govorila, predragi moj. Oprosti mi, in ne obdolži moje voljnosti, ki ti jo je razsvetlila temna noč, za lahko ljubezen.

ROMEO: Na blagoslovljeni mesec, ki v srebro uliva cvetove tega drevja, se zaklinjam.

JULIJA: Ne zaklinjaj se na ta nestanovitni mesec, ki iz meseca v mesec menja svoje méne, da tudi tvoja ljubezen ne bo tako nestalna.

ROMEO: Pri čem pa naj potem prisežem?

JULIJA: Sploh ne prisegaj. Če pa že hočeš, potem prisezi pri svojem lepem liku, ki je oltar moje molitve in verjela ti bom.

ROMEO: Če ljubezen mojega srca . . .

JULIJA: Ne, ne prisegaj! Četudi se te radostim, ne veselim se zaveze te mlade noči. Prenavadna je, preveč nepremišljena, nepričakovana; preveč podobna bliskavici, ki temna umre, še preden rečeš: bliska se. Ljubi, lahko noč! Preden se bova znova videla, se bo ta zaljubljeni popek v toplem dihanju razcvetel v rožo čudotvorno. Lahko noč! Lahko noč! Sen mili in mir, ki sta jima moje prsi dom, vstopita naj še v tvoje srce.

ROMEO: Ali me boš zapustila čtako neutešenega?

JULIJA: Kako bi te lahko zadovoljila to noč?

ROMEO: Za mojo prisego mi daj v zameno obljubo svoje zvestobe.

JULIJA: Dala sem ti jo, še preden si to zahteval. Vendar bi raje videla, da tega nisem storila.

ROMEO: Jo hočeš zdaj preklicati? Zaradi česa, draga?

JULIJA: Da bi bila velikodušna in bi ti jo lahko znova dala. Vendar želim si samo to, kar že imam. Moja radodarnost je brezmejnja kot morje in moja ljubezen brezdanja: več kot ti dam, več imam, ker obe v meni nimata mer. Nekaj slišim notri! Mili moj, adijo!

(Angelika jo kliče)

JULIJA: Takoj! Dragi Monteg, bodi zvest. Počakaj malo, vrnem se še.

(odide)

ROMEO: Blaga blažena noč! Kaj če je vse to, vsa ta noč, le sanje, sladke priliznjene, preveč opojne, da bi bile resnične?

(Julija se znova vrne)

JULIJA: Samo tri besede še, Romeo, nato pa zares lahko noč. Če je namen tvoje ljubezni pošten in se hočeš poročiti z menoj, mi to sporoči po nekom, ki ga bom lahko poslala k tebi, kje in kdaj naj se obred zgodi. Vso svojo srečo pred tvoje noge položim in ti sledim, gospod moj, na konec sveta.

ANGELIKA *(znotraj)*: Gospodična!

JULIJA: Takoj pridem! Toda, če ne misliš biti iskren, te rotim.

ANGELIKA *(znotraj)*: Gospodična!

JULIJA: Že prihajam! . . . Ne trudi se več in prepusti me moji žalosti. Jutri ti sporočim.

ROMEO: Moja duša ti prisega!

JULIJA: Tisočkrat lahko noč!

(Odide)

ROMEO: Potisočerjena bolečina, ko me zapusti njen sij! Fant gre k ljubljenu dekletu kot učenec od knjig, a od nje kot k pouku poln težkih skrbi.

(Julija znova pride)

JULIJA: Tiho, Romeo, bodi tiho! O, da bi zmogla sokolarjev glas in z njim zvaбити nazaj tega milega sokola! To moje suženstvo je hripavo, govoriti ne smem glasno, drugače bi razrušila votlino, kjer odmev počiva in storila njegov visoki jezik še bolj hripav kot je moj, od neprestanega ponavljanja »Moj Romeo!«

ROMEO: To je moja duša, ki prosi za moje ime. Srebrnosladak se v noči zdi jezik zaljubljenec, lahna glasba poslušnemu ušesu.

JULIJA: Romeo!

ROMEO: Ljuba moja?

JULIJA: Kdaj naj ti jutri sporočim?

ROMEO: Okoli devetih.

JULIJA: Ne bom zamudila. Dvajset let je do takrat. Pozabila sem, zakaj sem te poklicala nazaj.

ROMEO: Tu bom stal, dokler se ne spomniš.

JULIJA: Ne bom se spomnila, če boš stal tu, saj bom mislila samo, kako ljubim tvojo bližino.

ROMEO: In jaz bom še kar stal tu, da boš pozabljala in pozabljala in da ne bom več poznal drugega doma kot je ta pred menoj.

JULIJA: Svita se že. Želim si, da bi odšel. Toda ne dlje kot dečku ptič, ki pusti, da mu za hip zleti iz dlani kot okovan jetnik in ga s svilenom nitko cukne spet nazaj, ker mu prostost zaveda.

ROMEO: Rad bi bil tvoj ptič.

JULIJA: O, dragi, da bi le bil. Z ljubkovanjem bi te umorila. Lahko noč, lahko noč! Slovo je takó sladka bolečina, da bi se poslavljala vse do jutra.

ROMEO: Snu naj bodo tvoje oči dom in prsi tvoje miru! Ko bi jaz bil sen in mir, sladko bi v tebi spal. Od tod grem v celico k svojemu spovedniku, da ga prosim pomoči in mu o svoji sreči povem. *(odide)*

(*Celica brata Lorenza*)

(*Vstopi brat Lorenzo s koškom*)

LORENZO: Sivooki svit se smehlja v mrki noči in vēze vzhodne oblake z žarkimi nitmi svetlobe, poliva temno ogrinjalo kot pijano motovilo, ki je iztirilo s steze dneva, bežeče pred gorečim kolesljem velikana. Zdaj, še preden sonce odpre svoje žarke oči, da dan razveseli in posuši solze noči, moram nabrati zvrhan koš zlih zeli in cvetov, opitih z vražjimi sokovi. Zemlja, ta mama narave, je njena grobnica; kar je njen grob, to je njena maternica in iz njenega naročja prihajajo otroci in vsi sesajo na njenih prsih, mnogi med njimi zaznamovani z vrlinami, čeprav še tako različni, nihče brez vsakega daru. Silna je milost, počivajoča v rastlinah, zeleh in kamninah, samo da poznaš njihova bitja; ker nič, kar biva na zemlji, ni tako ničvredno, da ne bi bilo komu vredno; nič tako odlično, da se ne bi spridilo, če odpade od svojega rodu. In če je vrlina enkrat zlorabljena, se v sprijenost preimenuje, a včasih hiba odlika postane.

(*Vstopi Romeo*)

V nežni polti tega makovega cveta domujeta strup in zdravilo močno: če jo povonjaš, si v hipu ves preroben, a njen okus ti ohromi vse čute. Tako dva večno sprta vladarja kraljujeta v človeku in v travni bilki – milost in prekletstvo; in tam, kjer slabši ima premoč, kmalu buba smrti požre rastlino.

ROMEO: Dobro jutro, oče.

LORENZO: Blagoslovljen bodi! Kdo me navsezgodaj tako prijazno pozdravlja? Sin moj, izgleda, da te nekaj teži, ko si se tako zgodaj poslovil od svoje postelje. Skrb bdi v očeh starcev in kjer skrb prenočuje, tam spanec nikdar ne leže. In kjer se brezbrizna mladost iztegne, tam kraljuje zlati sen. Zato mi tvoj rani prihod govori o tem, da te je morala neka skrb pregnati iz spanja; Če pa ni to, potem sem verjetno uganil, da naš Romeo to noč sploh ni bil v postelji.

ROMEO: Zadnje je resnica. Slajši je bil moj počitek.

LORENZO: Bog ga varuj greha. Si bil z Rozalino?

ROMEO: Z Rozalino, moj oče? Ne. Pozabil sem to ime in muke, ki se po njem imenujejo.

LORENZO: Dobro, sin moj. Toda kje si pa potem bil?

ROMEO: Povem ti, še preden me v drugo vprašaš; na gostiji pri svojih sovražnikih sem bil in tam me je znenada ranil nekdo, ki sem mu jaz prizadejal rane. Zdravilo za naju oba je sedaj v tvoji pomoči in sveti fiziki. Ne pestujem sovraštva, blagoslovljeni mož, saj te prosim, da pomagaš tudi sovražniku.

LORENZO: Sin moj, enostavno in po domače povej. Spoved, ki ne prihaja od srca, mu tudi odveze ne more dati.

ROMEO: Potem kar najbolj preprosto: ljubezen do lepe hčere bogatega Capuleta mi stiska srce; tako kot moje srce leži na njenem, tako tudi njeno na mojem počiva in dogovorila sva se, da naju ti poročiš. Kdaj in kje in kako sva se spoznala, zaželela drug drugega in si zapriseгла, ti povem spotoma. Toda samo to te prosim, privoli, da naju poročiš še danes.

LORENZO: Sveti Francišek! Kakšna sprememba! Ali je Rozalina, ki si jo tako ljubil, že pozabljena? Ljubezen mladih mož potem resnično ne leži v njihovih srcih, ampak v očeh. Jezus Marija! In koliko solz je umilo tvoje blede lice zaradi Rozaline. Koliko slanice si brez haska prelił, da bi obranil ljubezen, ki ti zdaj ne diši več! Sonce še ni pregnalo z neba tvojih vzdihovanj in tvoje stokanje še odzvanja v mojih starih ušesih. Glej, tu na tvojem licu je sled stare solze, ki si jo še nisi izmil. Če kdaj ti si bil ti, si bil, in ta tvoja bolečina, le za Rozalino. In zdaj si ves drugačen? Ta pregovor zate drži: ženska lahko omahne, če moški trdno ne stoji.

ROMEO: Pogosto si me grajal zaradi moje ljubezni do Rozaline.

LORENZO: Zaradi norosti ne pa zaradi ljubezni, učenček moj!

ROMEO: In me prepričeval, naj pokopljem to ljubezen.

LORENZO: Ne pa da s pogreba ene že z drugo greš.

ROMEO: Ne huduj se name, prosim te. Ta, ki jo ljubim zdaj, mi milobo za milobo daje in ljubezni vrača ljubezen. Ona druga pa ne.

LORENZO: O, ker je dobro vedela, da ji tvoja ljubezen govori le prazne besede. Pojdi, mladi omahljivec, pojdi z menoj. Samo zaradi nečesa bom tvoj pomočnik; ker morda ta zveza srečo rodi in mržnjo vajinih družin v ljubezen spremeni.

ROMEO: O, pojdiva od tod! Zelo se mi mudi.

LORENZO: Le previdno in zlagoma. Kdor hiti, ta pade.

(*Odideta*)

(*Cesta*)

(*Vstopita Benvolio in Mercutio*)

MERCUTIO: Kje za vruga pa je ta Romeo? Ali je bil nocoj sploh doma?

BENVOLIO: Na očetovem domu ne! Govoril sem z njihovim hlapcem.

MERCUTIO: Čemu neki; ta bledolična in kamnosrčna deklina, ta Rozalina, ga muči, da se mu bo še zvrtele.

BENVOLIO: Tybalt, sorodnik starega Capuleta, je poslal pismo njegovemu očetu.

MERCUTIO: Glavo dam, da je to izziv.

BENVOLIO: Romeo mu ne bo ostal dolžan.

MERCUTIO: Vsak, ki je pismen, lahko odgovori na pismo.

BENVOLIO: Kaj še! Odgovoril bo izzivu lastnika pisma kot gre izzvanemu.

MERCUTIO: Ubogi Romeo, saj je že mrtev. Preboden s črnim očesom bele deklina in predrtih ušes od ljubezenskih spevov, topa puščica slepega lokostrelca mu je razparala srce, in tak mož naj bi se spopadel z Tybaltom?

BENVOLIO: Zakaj, kaj pa je Tybalt?

MERCUTIO: Več kot pa samo princ vseh mačkov. Je najpogumnejši med vsemi strahopetci. Bojuje se kot bi pel po notah – drži se tempa, mere in skladnosti, upošteva vse, še tako majhne pavze; ena, dva in tri in že je v tvojih prsih. Sijajni klavec svilenih gumbov. Dvobojevalec, dvobojevalec! Kavalir najvišje sorte, ki je doma v vseh zvijačah. Ah ta nesmrtni »passado«! Ta »punto reverso«. Ta »hai«!

BENVOLIO: Ta – kaj?

MERCUTIO: Vrag naj pocitra te bebaste, jecljajoče in pretvarjajoče se napihnjence! Kako se ti spakujejo! »Pri bogu! Kakšno izvrstno rezilo! Kakšen korenjak! Kakšna sijajna počepka!« Ali ni to obžalovanja vredna stvar, dedje moji, da nas obletavajo te tuje muhe, ti gizdalini, ti oponašalci tujega, ki tako slede vsemu, kar je novega, da še na stari klopci ne morejo sedeti, ne da bi se jim naredil žulj. Oh, te njihove fine kosti, njihove kosti!

(*Vstopi Romeo*)

BENVOLIO: Romeo prihaja! Romeo prihaja!

MERCUTIO: Brez jajčec, kakor posušen slanik. O meso, meso, kako si se zribalo! Sedaj sliši samo še stihe, ki so lili iz Petrarke. Lavra je bila v primeru z njegovo gospo navadna pomivavka, čeprav je imela boljšega ljubimca, da jo je rimal. Diona je bila umazana žensčina, Kleopatra ciganka, Helena in Hero pa prostači in pohotnici. Tizba iskrecih se oči ali kaj takega, toda nič izjemnega. Monsieur Romeo, bon jour, pravi pozdrav vašim ohlapnim hlačam! Krasno si naju nategnil sinoči!

ROMEO: Obema dobro jutro. Kako nategnil?

MERCUTIO: Stegnil, gospod moj, stegnili, kaj ne razumeš?

ROMEO: Oprosti, dobri Mercutio. Toda moji opravitki so bili izredno pomembni in v takem primeru se lahko vljudnosti silo stori.

MERCUTIO: Se pravi, naj človek v takem primeru kar počep-

ne?

ROMEO: Misliš, stisne rep med noge?

MERCUTIO: To si kar najlepše povedal.

ROMEO: Zelo olkana pripomba.

MERCUTIO: Kakšna pa naj bi bila, saj sem cvet vlijudnosti.

ROMEO: Kakšen cvet?

MERCUTIO: Vrtnica.

ROMEO: Potem so tudi moji lakasti čevlji rožnato rožasti.

MERCUTIO: Domiselen si, ni kaj. Kar nadaljuj s to šalo, dokler ne ponosiš še svojih čevljev, da bosta oba podplata preč, samo šala bo ostala, ti pa bosih nog.

ROMEO: O, ti debela koža za dvojne podplate. Edinstvena samo v tem, da ji v tej dvojnosti ni para.

MERCUTIO: Pridruži se nama, dragi Benvolio! Moja domiselnost omedleva.

ROMEO: Šibe in ostroge, šibe in ostroge: drugače je zmaga moja!

MERCUTIO: No, ja, če bo najina iskrivnost zdrvela čez drn in strn kot pri lovu na divje gosi, potem sem res izgubil, saj je že ena sama tvoja domislica prepolna gosi, jaz jih imam vsega skupaj le pet. Ali sem kdaj potešil tvojo gos?

ROMEO: Nikdar nisi šel na gosi z menoj, saj jim ne bi bil kos.

MERCUTIO: Za to šalo te ugriznem v uho.

ROMEO: Nikar me ne kavnsni, dobri gosak.

MERCUTIO: Tvoja duhovitost je grenkosladka; ostro začinjena.

ROMEO: Če ne bi bila, potem ne bi šla s sladko zapečeno gosjo.

MERCUTIO: To je prožen duh, ki se kot kozje usnje razteguje, od enega palca do celega komolca!

ROMEO: Raztegujem ga do kvante, da še eno dodam gosaku, ki samo to zna.

MERCUTIO: Čemu, ali ni to bolje, kot pa vzdihovati od ljubezni. Zdaj si spet naš, zdaj si Romeo; zdaj si to kar si, tako po duhu kot po naravi. Kajti blebetajoči zaljubljenec je kot bebec, ki mu jezik visi iz ust in tak teka naokoli, da bi zarinil svojega ničeta v prvo luknjo.

BENVOLIO: Prenehajta že, prenehajta!

MERCUTIO: Od mene zahtevaš, da preneham prav zdaj, tik preden vrhunec doživim.

BENVOLIO: Drugače se ne boš mogel več izvleči.

MERCUTIO: O motiš se! Hotel sem ga že izvleči, ker sem se približal dnu; nisem mislil več dolgo bezati.

ROMEO: Tu gre razkošna oprava.

(*Angelika in Peter, njen fant, nastopita*)

ROMEO: Jadrača, jadrača!

MERCUTIO: Dve, dve! Srajca in kikka.

ANGELIKA: Peter!

PETER: Takoj.

ANGELIKA: Mojo pahljačo, Peter!

MERCUTIO: Dragi Peter, daj ji, da se zakrije, saj je njena pahljača ljubkejša od njenega obraza.

ANGELIKA: Bog daj, gospodje, vsem dobro jutro.

MERCUTIO: bog daj, dobro popoldne, lepa gospa.

ANGELIKA: Dobro popoldne? Kaj, je že popoldne?

MERCUTIO: Nič manj kot to. Povem vam, pohotni kazalec je pravkar porinil v špranjo poldneva.

ANGELIKA: Sram vas bodi! Kakšen mož pa ste?

MERCUTIO: Tak, mila gospa, ki ga je bog ustvaril, da sebe kvari.

ANGELIKA: Pri moji veri, dobro ste to rekli: »da sam sebe kvari«, zares. Gospodje, ali mi lahko kateri od vas pove, kje bi našla mladega Romea?

ROMEO: Jaz vam lahko, toda mladi Romeo bo starejši, ko ga boste našli, kot je bil takrat, ko ste ga iskali. Jaz sem najmlajši s tem imenom, ker ravno ni slabšega.

ANGELIKA: Dobro ste to povedali.

MERCUTIO: Oho, slabo je dobro. Bistro razumljeno, ni kaj. Modro, modro!

ANGELIKA: Če ste vi on, gospod, bi želela na samem nekaj zaupnega z vami.

BENVOLIO: Zvabila ga bo na kakšno večerjo.

MERCUTIO: Zvodnica – blodnica! Zvodnica, blodnica! Na prežo!

ROMEO: Kaj si pa zavohal?

MERCUTIO: Zajec ni, gospod, bo pa zajklja v postni piti, gospod, ki je rada postana in plesniva, še preden se je lotiš.

(*Mercutio hodi med njimi in poje*)

Ena siva stara zajklja
in še ena stara siva zajklja
to je masten posten zalogaj!
Toda zajklje, ki so stare
vredne niso prebite pare,
če so postane, še preden
nanje planeš.

Romeo, greš domov? Tam bomo večerjali.

ROMEO: Pridem za vama.

MERCUTIO: Zbogom, stara gospa; zbogom (pojoče) »Ena siva stara zajklja . . . «

(*Mercutio in Benvolio odideta*)

ANGELIKA: Prosim vas, gospod, kakšen predrzen možakar pa je ta, ki ga je sama podlost.

ROMEO: Gospa, gospod, ki sam sebe rad posluša in v eni sami minuti izgovori več kot bi mogel v enem mesecu zagovarjati.

ANGELIKA: Če bo samo rekel še kakšno čezme, ga bom že zgrabila tam, pa če bi ga bilo še več kot ga je in še dvajset njemu podobnih rokomavhov; če pa sama ne bom mogla, že najdem pravih, ki ga bodo. Lopov umazan! Jaz nisem ena njegovih spogledljivih babnic. Jaz nisem nea njegovih vlačugarskih sester. Ti pa tudi stojiš tu poleg in pustiš, da se vsak podlež z menoj zabava, kakor se mu zljubi.

PETER: Nikogar nisem videl, ki bi se z vami zabaval; če pa bi ga, bi bilo moje orožje brž zunaj, to vam zagotavljam. Jaz sem prav tako hiter kot so drugi, če se že ponuja priložnost za ravs in če je zakon na moji strani.

ANGELIKA: No, pred bogom, tako me je to razburilo, da se vsa tresem. Lopov umazani! Gospod, prosim vas, samo besedo, in kot sem vam rekla, moja mlada gospa mi je naročila, naj vas poiščem. Kar mi je ukazala, da vam povem, to zadržim zase, toda naj vam najprej povem, če bi jo hoteli le zapejljati, ji obljubljali nebesa na zemlji, kot pravijo, ker gospodična je mlada in zato, če bi jo hoteli prevarati, bi bilo to resnično grdo do take gospodične in moža nevredno ravnanje.

ROMEO: Priporoči me svoji gospodični in gospodarici. Izjavljam, da . . .

ANGELIKA: O, dobro srce, o vsem ji povem. Gospod, gospod, tako srečna bo.

ROMEO: Kaj ji poveš? Saj me sploh ne poslušáš.

ANGELIKA: Povedala ji bom, gospod, da izjavljate – kar je po moje ponudba pravega kavalirja.

ROMEO: Izmisli naj si kaj, da bo mogla še to popoldne k spovedi. Pri Lorenzu bo dobila odvezo in se bo poročila. Tu imaš za prestano.

ANGELIKA: Ne, zares, gospod, niti beliča ne.

ROMEO: Vzemi! Če jaz tako rečem.

ANGELIKA: Danes popoldan? Dobro, tam bo.

ROMEO: Ti, draga služkinja, čakaj za samostanskim zidom. Še to uro ti bo moj sluga prinesel iz vrvi spleteno lestev, ki me bo sredi noči, temne od skrivnosti, dvignila na najvišji val radosti. Zbogom, bodi zvesta in vse ti povrnem. Zbogom. In pozdravi mi svojo gospodarico.

ANGELIKA: Bog vas blagoslovi. Še nekaj, gospod.

ROMEO: Kaj želiš, draga služkinja?

ANGELIKA: Ali je vaš fant zanesljiv? Gotovo ste že slišali, dva tretji izda.

ROMEO: Zaupaj mi; moj fant je zanesljiv kot jeklo.

ANGELIKA: Dobro, gospod, moja gospodarica je najslajša gospodična. O bog, ko je bila še mala klepetuljica! – O, tu v mestu je nek odličnik, neki Paris, ki si jo je zaželel, toda ona, dobra duša, bi raje zrla v kroto, kot vanj. Včasih jo jezim in ji pravim, da je Paris kar primeren mož, toda, verjemite mi, ko ji to rečem, postane bleda kot najčistejši prt. Ali se ne pričinja ta rožmari in Romeo oba z enako črko?

ROMEO: Seveda, kaj pa naj to pomeni? Oba z »R«.

ANGELIKA: Ah, vi šaljivec! Tako delamo psom. To je ima za pse. R je za Ne; vem, da se vaše ime prične z neko drugo črko. Napisala je najlepše pesmi o njej, o vas in o rožmariju in dobro bi vam delo, ko bi jih slišali.

ROMEO: Pozdravi mi svojo gospo.

ANGELIKA: Bom, tisočkrat.

(*Romeo odide*)

ANGELIKA: Peter!

PETER: Prosim?

ANGELIKA: Pred menoj – pa brži!

(*Odideta*)

5. prizor

(*Capuletov vrt*)

(*Vstopi Julija*)

JULIJA: Devet je bilo, ko sem poslala Angeliko in obljubila je, da se v pol ure vrne. Morda ga ni našla? Ne bo to! Hroma je! Sli ljubezni, bi morali biti kot misli, desetkrat hitrejši od sončnih žarkov, ko podijo sence čez mračne griče. Zato hitrokrili golobje nosijo ljubezen in zato ima kot veter urni Amor krila. Zdaj je sonce na najvišjem hribu svojega vsakodnevnega romanja, od devetih do dvanajste so minile tri dolge ure – in še vedno ni prišla nazaj. Če bi bila ljubezen v njej in vroča mlada kri, bi letela hitreje kot misel. Moje besede bi jo gnale k moji sladki ljubezni in njegove k meni. Toda starčki se kot umirajoči polži komajda še premikajo – okorni, počasni, težki, svinčeno blede.

(*Vstopita Angelika in Peter*)

O bog, prišla je! O dragica medena, kakšne so novice?

ANGELIKA: Peter, stopi pred vrata.

(*Peter odide*)

JULIJA: Zdaj pa, draga, ljuba moja – o bog, zakaj si žalostna? Četudi je novica žalostna, povej jo veselo; če pa je dobra, delaš sramoto glasbi sladkih vesti, ko mi jo igraš s tako čemernim obrazom.

ANGELIKA: Utrujena sem, pusti mi, da pridem do sape. Uh, kako me bolijo kosti! Kakšna naporna pot!

JULIJA: Da bi imela moje kosti in jaz tvoje novice. Daj, prosim te, govori, dobra moja, govori!

ANGELIKA: Jezus, kakšna naglica. Ali ne morete za hip počakati? Mar ne vidite, da sem ob vso sapo?

JULIJA: Kako si ob vso sapo, ko pa jo imaš, da mi poveš, da si ob njo. Izgovor, s katerim zavlačuješ, je daljši od vesti, ki jo odlagaš. Je tvoja novica dobra ali slaba? Odgovori mi vsaj to. Reci eno ali drugo, na podrobnosti počakam. Poteši me; je dobra ali slaba?

ANGELIKA: Ejej, Nekaj prav posebnega ste našli! Vi pa znate izbirati moža! Romeo? Ne, to ne! Res je njegov obraz lepši kot katerega koli drugega in noge drugih mož se ne morejo meriti z njegovimi in roke in stopala in telo, čeprav ni, da bi govorila o njih, ne da se jih primerjati z drugimi. Ni ravno cvet vlnudnosti, toda zagotavljam, vam, da je blag ko jagnje. Kar tako naprej, dekletce moje, in k bogu molite. Kaj, ali ste že kosili?

JULIJA: Ne, ne! Toda vse to sem že vedela. Kaj pravi o poroki? O tem?

ANGELIKA: O bog, kako me boli glava! Oh, kaj za eno glavo imam! Tako mi razbija, kot da se hoče razleteti v dvajset koščkov. O moj hrbet, na drugi strani – oh, moj hrbet, moj hrbet! Prekletu bodi tvoje srce, ki me pošilja sem in tja, da lovim svojo smrt, ko se gonim gor in dol.

JULIJA: Veruj mi, žal mi je, da se slabo počutiš. Moja dobra, mila, dobra moja, povej mi, kaj pravi moja ljubezen?

ANGELIKA: Vaš dragi pravi kot pošten in sposoben in ljubezniv in čeden gospod in, zagotavljam vam, kreposten – Kje je vaša mama?

JULIJA: Kje je moja mama? Zakaj? V hiši je. Kje pa naj bi bila? Kako čudno odgovarjaš! »Vaš dragi pravi kot pošten gospod – Kje je vaša mama?«

ANGELIKA: O, mati božja! Kako ste hudi! Prav zares, ali so to obkladki za moje boleče kosti? Odslej, kar sami sebi prenašajte sporočila.

JULIJA: Saj ni tako hudo! Povej no, kaj pravi Romeo?

ANGELIKA: Ali vam bodo dovolili danes k spovedi?

JULIJA: Seveda!

ANGELIKA: Potem pa pohitite v celico brata Lorenza. Tam vas čaka mož, da vas vzame za ženo. Zdaj vam je temna kri poljubila lica, in ko vam povem še naprej, škrlatno zacvetijo. Hitro pojdite v cerkev, jaz moram po drugi poti, da prinesem lestev, po kateri se bo vaša ljubezen ob mraku povzpela k vam v gnezdo. Jaz garam kot črna živina in se mučim za vašo radost; toda tudi vi boste nocoj težko nosili. Pojdite, jaz grem na večerjo, vi pa v celico.

JULIJA: Hitim k najvišji sreči! Zbogom, zvesta moja.

(*Odideta*)

6. prizor

(*Celica brata Lorenza*)

(*Vstopita brat Lorenzo in Romeo*)

LORENZO: Nebo, nasmej se nad to sveto svečanostjo, da ure po njej ne bodo napolnjene z bridkostjo.

ROMEO: Amen! Amen! Naj te pokaže bridkost, kar zmore; ne more odtehtati radosti ene same kratke minute ob njej. Ti nama samo zveži roke s svetimi besedami, potem naj smrt, ki se hrani z ljubeznijo, stori, kar jo je volja; meni je dovolj, če jo smem samo imenovati za svojo.

LORENZO: Silovita sla tudi naglo ugasne v bleščeči smrti kot ogenj in les, ki se s poljubom použijeta. Tudi najslajši med se zagabi s svojo sladkostjo in zagreni poželenje. Zato ljubi zmerno; ljubezen, ki traja, tako ljubi. Tisti, ki hiti in oni, ki se obira, oba prideta prekasno.

(*Vstopi Julija*)

Poglej, prihaja. To nežno stopalo ne bo nikdar zgladilo krutega kamenja. Zaljubljenec stopa po pajčevinu, ki lebdi v razposajenem poletnem zraku, in nikdar ne pade z nje. Tako lahna je minljivost.

JULIJA: Dober večer, dušni spovednik.

LORENZO: Romeo naj se ti zahvali, hčerka, za oba.

JULIJA: Tudi njemu želim, sicer bi bila njegova zahvala odveč.

ROMEO: Ah, Julija, če je mera tvoje radosti tako čezmerna kot moja in jo znaš lepše okrasiti z besedami, potem osladi s svojim dihom bližnji zrak, da razkošna glasba tvojega glasu odkrije srečo, s katero sva oba obhajana v tem milem srečanju.

JULIJA: Misel, bogatejša z vsebino kot z besedami, se ponaša s pravo vrednostjo, ne z okraski. Samo berači lahko preštejejo svoje imetje, moja ljubezen pa je tako brezmejna, da ne preštejem niti polovice njenih zakladov.

LORENZO: Kar z menoj pojdita, da hitro opravimo. Saj vaju

ne smem pustiti sama, dokler vaju sveta cerkev ne spoji v eno.

Odidejo)

TRETJE DEJANJE

1. prizor

(Trg)

(Vstopijo Mercutio, Benvolio in paž)

BENVOLIO: Prosim te, dragi Mercutio, pojdiva nazaj. Dan je vroč, Capuleti so zunaj in če jih srečava, se ne bo moč izogniti spopadu, kajti v vročini huda kri rada zavrne.

MERCUTIO: Ali si tudi ti tak patron, ki komaj da prestopi gostilniški prag, že udari z mečem po mizi in zavpije: »Bog ne daj, da te ne bom še rabil!«, a že po drugem kozarcu grozi celo krčmarju, čeprav brez razloga?

BENVOLIO: Jaz, da sem tak patron?

MERCUTIO: Daj no, ti si v svoji jezi tak srboritež, da ti ni para v vsej deželi. Prav tako hitro te je lahko razsrditi, ko se razburiš, kot razburiti, ko si srdit.

BENVOLIO: In zakaj mi to tveziš?

MERCUTIO: Ker če bi bila dva taka kot si ti, bi ju prav kmalu ne imeli več, ker bi eden ubil drugega. Ti! Prepiral bi se s človekom, ker ima dlako manj ali več kot ti. Prepiral bi se s človekom, ki tare lešnike samo zato, ker so tvoje oči lešnikove barve. Katero drugo oko bi videlo v tem povod za prepir? Tvoja buča je tako polna prepira kot jajce rumenjaka, pa čeprav si jih zaradi prepiranja že tolikrat dobil po njej, da je kot klopotec. Prepiral si se s človekom, ker je zakašljal na cesti, češ, da je zbudil tvojega psa, ki je dremal na soncu. Se nisi mar sprl z nekim krojačem, ker je nosil svoj novi telovnik še pred Veliko nočjo? In z drugim, ker si je nove čevlje zavezal s starimi vezalkami? In ti me hočeš zdaj poučevati o prepirljivosti!

BENVOLIO: Če bi bil jaz tako mahnjen na prepir, kakor si ti, ne bi nihče stavil niti prebite pare na mojo glavo dlje kot za polčetrto uro.

MERCUTIO: Prebite pare? Prebite glave!

(Vstopijo Tybalt, Petruchio in drugi)

BENVOLIO: Pri moji glavi, Capuleti gredo!

MERCUTIO: Pri moji peti, briga me!

TYBALT: Sledite mi, govoril bom z njima. Gospoda, dober večer. Samo besedo z enim od vaju.

MERCUTIO: Samo besedo in samo z enim od naju. Dodajte kaj: besedo ali udarec.

TYBALT: Videla bosta, da sem dovolj pripravljen na to, gospoda, samo če mi dasta priložnost.

MERCUTIO: Ali si jo sam, ne da bi ti jo ponujala, ne moreš vzeti?

TYBALT: Mercutio, ti godeš kot Romeo.

MERCUTIO: Godem? Kaj, ali nas hočeš narediti za godce? In če storiš iz nas godce, ti bomo zagodili, da boš slišal same hreščeče viže. Na, tu imaš moj lok za gosli, ta te bo naučil plesati. Presneto! Godci!

BENVOLIO: Tu smo vsem na očeh. Raje se umaknimo na kakšen odročeni kraj, pa tam spraviva svoje težave, ali pa pojdiva vsak po svoje. Tu vsi bulijo v nas.

MERCUTIO: Oči so bile dane ljudem, da gledajo z njimi, pa naj bulijo. Jaz se že ne premaknem od tod. Jaz!

(Vstopi Romeo)

TYBALT: Dobro, mir s tabo gospod. Tam prihaja moj možakar.

MERCUTIO: Naj me obesijo, če nosi tvojo livrejo. Če pa greš prvi v spopad, potem bo tvoj spremiljevalec. V tem primeru, blagorodje, ga smete imenovcati za svojega možakarja.

TYBALT: Romeo, ljubezen, ki jo gojim do tebe, mi ne dovolj lepšega imena zate kot: lopov-

ROMEO: Tybalt, vzrok, da te ljubim, me opravičuje, da na tak pozdrav ne pobesnim. Lopov nisem. Zatorej zbogom. Vidim, da me ne poznaš.

TYBALT: Fanté, to ne bo opravičilo žalitve, ki si mi jo storil. Zatorej obrni se in potegni.

ROMEO: Izjavljam, da te nisem nikoli žalil in da te imam rad, bolj kot si lahko predstavljaš, dokler ne izveš vzroka moje ljubezni. Zato, dragi Capulet, to ime mi je milo kot moje; pomiri se!

MERCUTIO: O ti krotka sramotna in strahopetna ponižnost! »Alla stoccata«, suniti!, to je nekaj!

(Mercutio potegne meč)

Tybalt, podganar, a se greva?

TYBALT: Kaj pa bi ti rad od mene?

MERCUTIO: Dobri mačji kralj, nič drugega kot amo eno tvojih deveterih življenj, ki ti ga kar takoj vzamem; nato pa, kot se boš vedel do mene, ti jih oklestim še ostalih osmero. Zgrabi svoj meč za ušesa in ga izvleci iz nožnice! Pa urno, da moj ne zažvižga okoli ušes, še preden bo tvoj zunaj.

TYBALT: Na voljo sem ti.

(Tybalt potegne meč)

ROMEO: Dragi Mercutio, odloži svoj rapir.

MERCUTIO: Daj, gospod, tvoj »passado«, navali, prosim.

(Bojujeta se)

ROMEO: Izvleci, Benvolio, pobij jima njuno orožje. Gospodje, sram naj vas bo. Prenehajte s temi izgredi! Tybalt, Mercutio, Knez je izrecno prepovedal spopade na ulicah. Stojta. Tybalt, dobri Mercutio!

(Tybalt zabode pod Romeovo roko Mercutia in zbeži)

MERCUTIO: Kuga naj se naseli v obeh hišah. Ranjen sem. Ali jih je tudi on staknil, preden je zbežal.

BENVOLIO: Kaj, si ranjen?

MERCUTIO: Da, da, praska, praska. Pa vendar dovolj. Kje je moj paž? Lopov! Hitro po padarja!

(Paž odide)

ROMEO: Le pogumno, fant moj! Rana ni globoka!

MERCUTIO: Ne, ni tako globoka kot vodnjak, niti ni tako široka kot cerkvena vrata, toda kar pravšnja je, da me dotolče. Jutri se oglasita pri meni, našla bosta moža, pripravljenega za v grob. Za ta svet mi je že odzvonilo. Kuga naj pobere obe hiši! Prekletost! tak pes, taka podgana, taka miš, taka mačka, pa ti opraska človeka do smrti! Tak gobec, tak falot, tak podlež, ki se bojuje po priročniku! Kaj za vruga se ti je bilo treba riniti med naju. Zadel me je pod tvojo roko!

ROMEO: Hotel sem le dobro.

MERCUTIO: Benvolio, pomagaj mi v kakšno hišo, drugače se še onesvestim. Kuga naj se naseli v obeh vaših hišah! Storiš sta me za hrano črvom. Staknil sem jo in to pošteno. Vaši hiši!

(Mercutio in Benvolio odideta)

ROMEO: Ta plemeniti mož, knezov sorodnik, moj resnični prijatelj je smrtno ranjen in to zaradi mene. Tybalt je s svojimi žalitvami omadeževal moj ugled – Tybalt – ki je pred eno uro postal moj sorodnik. O, sladka Julija, tvoja lepota me je pobila in skrhalo moj pogum.

(Vstopi Benvolio)

BENVOLIO: O Romeo, Romeo, pogumni Mercutio je mrtev. Ta plemeniti duh se je dvignil do oblakov, prezgodaj prepoln prezira do te zemlje.

ROMEO: Ta črni dan grozi prihodnjim in gorje, ki ga je rodil današnji, bodo šele jutrišnji premagali.

(Vstopi Tybalt)

BENVOLIO: Ta pobesneli Tybalt se spet vrača!

ROMEO: Živ in zmagoslaven, Mercutio pa zaklan. Proč, ti mehkosrčna usmiljenost! Zdaj naj me vodi ognjeoki bes!

Zdaj, Tybalt, vzemi »lopova«, ki si mi ga maloprej dal, nazaj! Mercutijeva duša plava tik nad najinima glavama in čaka, da se ji pridruži še tvoja. Ti ali jaz, ali oba morava za njim.

TYBALT: Ti, revček ubogi, ti si mu bil tu oproda, pa mu bodi še tam.

ROMEO: Ta naj odloči!

(potegne meč)

(Bojujeta se. Tybalt pade)

BENVOLIO: Romeo, proč, izginil! Meščani so na nogah, Tybalt pa ubit. Ne stoj prepaden! Knez te bo obsodil na smrt, če te ujamejo! Zato zbeži! Proč!

ROMEO: O, jaz, usodina igrača!

BENVOLIO: Kaj še čakaš!

(Romeo odide)

(Vstopijo meščani)

MEŠČAN: Kam je zbežal ta, ki je ubil Mercutia? Morilec Tybalt, kam je izginil?

BENVOLIO: Tu leži Tybalt.

MEŠČAN: Gospod, pojdi z menoj. V kenzovem imenu ti ukazujem, da se mi pokoravaš.

(Vstopi Knez, stari Monteg, Capulet, njuni ženi in ostali)

KNEZ: Kje so podleži, ki so pričeli ta spopad?

BENVOLIO: O, odlični Knez, jaz vam lahko pojasnim ves nesrečni potek tega usodnega prepira. Tu leži mož, ki ga je ubil mladi Romeo, ker je on poprej zaklal vašega sorodnika, pogumnega Mercutia.

CAPULETOVA: Tybalt, nečak moj! Sin mojega brata! O, Knez! O, mož! O, kri mojega dragega sorodnika je prelital! Knez, bodi pravičen; če teče naša kri, naj lije še monteškala O, nečak moj!

KNEZ: Benvolio, kdo je pričel ta krvavi spopad?

BENVOLIO: Tybalt, ki tu leži ubit od Romeove roke. Romeo mu je lepo govoril in ga prepričeval, naj pomisli, kako nepomemben je prepir in govoril mu je o vaši silni jezi. Vse to je povedal z mirnim glasom in krotkim pogledom ter ves ponižen, a ni mogel pomiriti nebrzdanega Tybaltovega besa, od katerega je ta oglušel za besede pomiritve, da je sunil z mečem proti neustrašenim Mercutijevim prsim; ta pa, nič manj razvnet, je smrtni konici nastavil konico in s prezirom bojevnika je z eno roko odbijal hladno smrt, z drugo pa jo pošiljal nazaj k Tybaltu, ki jo je vešče odvrčal. Romeo je zakričal: »Stojta, prijatelja! Narazen, prijatelja!« Hitreje kot je to izrekel, je njegova urna roka zbila njune pogubne konice in že je planil mednju. Tedaj je pod njegovo roko Tybaltov sunek, gnan od sovraštva, zadel srčnega Mercutia, nakar je Tybalt zbežal. Toda hitro se je znova vrnil do Romea, ki je ravno razmišljal o maščevanju, in že sta planila vkup, da se je kar zablistalo, in še preden sem lahko izvlekel meč, da bi ju razdvojil, je bil pogumni Tybalt že zadet. In ko je padel, je Romeo zbežal. To je vsa resnica, ali pa naj še mene pobere smrt.

CAPULETOVA: On je Montegov sorodnik. Naklonjenost ga dela pristranskega in zato ne govori resnice. Najmanj dvajset se jih je borilo v tej črni združbi in to tako, da so ubili enega samega. Rotim vas, Knez, morate deliti pravico. Romeo je ubil Tybalta, zato Romeo ne sme živeti.

KNEZ: Romeo je ubil Tybalta, ta je ubil Mercutia. Kdo pa bo plačal ceno za Mercutijevo kri?

MONTEG: Romeo že ne, Knez, bil je Mercutijev prijatelj. Njegova krivda je, da je storil to, kar bi moral zakon – vzel je Tybaltu življenje.

KNEZ: Za to, kar je storil, ga dam takoj izgnati od tod. Potegnili ste me v dejanja vaše mrznje, saj je tudi moja kri v vaših surovih prepirih oškropila tla. Toda kaznoval vas bom tako strogo, da boste vsi bridko obžalovali mojo izgubo. Gluh bom za vse vaše prošnje in izgovore, ne solze, ne moledovanja ne bodo odkupile vaših zlorab. Zato nikar ne poskušajte z nji-

mi. Romeo mora takoj od tod, če ga dobimo, bo to njegova zadnja ura. Odnosite to truplo in spoštujte moje odločitve. Usmiljenje ubija, če oprošča morilecem.

(Odide, za njim ostali)

2. prizor

(Capuletov vrt)

(Vstopi Julija. Sama)

JULIJA: Dirjajte naglo, iskri žrebci plamenečih kopit, proti sončevi hiši. Takšen voznik kot je Sončev sin vas bi gnal na zahodno stran in nemudoma pripeljal mrko noč. Razprostri svoje gosto ogrinjalo, ljubezen, uprizarjajoča noč, da se zatisnejo begunčeve oči, in da Romeo neogovorjen in neopazen zdrzne v ta objem. Zaljublenci kot svetilke gorijo od lastne lepote pri ljubečih slovesnostih. In če je res, da je ljubezen slepa, potem ji noč najbolj godi. Pridi, močna noč, temno odeta gospa, in nauči me, kako naj izgubim to zmogovito igro, ki jo igrata dve brezmadežni bitji. Pokrij s črnim pajčolanom, ljudi nevajeno in drhtečo kri v mojem licu, dokler se plaha ljubezen ne opogumi in se ji bo zdela njena nova potešitev kot sama čistost. Pridi, noč, pridi Romeo, pridi, ti dan sredi noči, ker boš na krilih teme ležal bolj bel kot sneg na krokarjevih perutih. Pridi, mila noč, pridi, ljubeča, črnoveka noč; daj mi mojega Romea. In ko jaz umrem, vzemi ga in ga zdrobi v otroške zvezde, da storé obraz neba tako sijajen, da se ves svet zaljubi v noč in ne bo več častil nasilnega Sonca. Kupila sem si dvorec ljubezni, a nisem še prestopila njegovega praga; prodana sem, a ne še oddana. Ta dan je dolg kot je dolga noč pred praznikom nestrpnemu otroku, ki ima novo obleko, a je ne sme še obleči. Oho, tu prihaja Angelika! *(Vstopi Angelika z lestvijo)*

In prinaša mi novice; vsaka usta, ki samo izgovoré Romeovo ime, govore z zgovernostjo neba. O, Angelika, kakšne so novice? Kaj pa imaš tam? Lestve, ki ti je Romeo naročil, da jih prineseš?

ANGELIKA: Oh, te lestve!

(Jih vrže na tla)

JULIJA: Ah, jaz! Kaj je? Zakaj viješ roke?

ANGELIKA: Gorje, gorje! Mrtev je, mrtev je, mrtev je! Konec je z nami, gospodična, konec je z nami! Jojme! Dan nesrečni! Ni ga več, ubit je, mrtev!

JULIJA: Kaj je nebo lahko tako zavistno?

ANGELIKA: Romeo je lahko, če nebo ne more biti. O, Romeo! Romeo! Kdo bi si bil kdaj mislil? Romeo!

JULIJA: Kaj za en vrag si, da me tako mučiš! Od takih muk tulijo v strašnem peklju. Ali se je Romeo sam ubil? Reci samo »ja« in ta goli glas »ja« bo bolj strupen kot pogled kače, ki ubija s tem, da gleda. Jaz nisem jaz, če je kje tak »ja« ali, če so oči, zaradi kateri moraš reči »ja«, za vedno zatisnjene; če je ubit, reci »ja«, če ni, »ne«. Kratki zlogi naj odločijo zame dobro ali zlo.

ANGELIKA: Videla sem rano, na lastne oči sem jo videla. Bog nas obvari zlega znamenja, tu na njegovih možatih prsih. To bedno truplo, to krvavo, usmiljenja vredno telo. Blede, kot pepel blede, vse oskrunjeno s krvjo, vse skorjasto od krvi – od tega sem kar omedlela.

JULIJA: Poči mi, srce! V hipu beraško! Poči mi takoj! V temnico, oči, da nikdar več ne vidite svobode! Zla prst, v prst se povrni; ustavi dih in skupaj z Romeom me sprejmi v istem grobu.

ANGELIKA: O Tybalt, Tybalt, moj najdražji prijatelj! Ljubeznivi Tybalt! Blagi gospod! Kaj sem le doživela, da te vidim mrtvega!

JULIJA: Kakšna povodenj je zdaj to, ki dere z drugega brega? Ali je Romeo zaklan in Tybalt mrtev? Moj najdražji bratranec in še ljubši moj mož? Potem zatrobentaj sodni dan,

strašna tromba! Kdo še živi, če teh dveh ni več!

ANGELIKA: Tybalta ni več, Romeo je izgnan. Romeo, ki ga je ubil, je pregan.

JULIJA: O bog! Kaj, Romeova roka je prelila Tybaltovo kri?

ANGELIKA: Da, da, ojoj, žalostni dan!

JULIJA: O kačje srce, ki se skrivaš za cvetočim obrazom! Ali je že kdaj zmaj prebival v tako čudežni pečini? O lepi nasilnik! Hudič angleski! Krokav v golobjem perju! Volkodlako jagnje! Gnusno meso božanske podobe! Prav nasproten temu, kar se zdiš! Prekleti svetnik, ugledni lopov! Narava, kaj si počela v peklu, ko si dala dom tako okrutnemu duhu v minljivem paradizu sladkega mesa? Je bila kdaj kakšna knjiga s tako ogabno vsebino lepše vezana? O, da sme hinavstvo prebivati v tako veličastni palači!

ANGELIKA: Nič več ni zaupanja, zvestobe, poštenosti v moških; vsi sami nezvesti ničvredneži in hinavci. Ah, kje je moj fant? Dajte mi žganja? Vse te bridkosti, bolesi in žalosti so me postarale! Sramuj se, Romeo!

JULIJA: Oteče naj ti jezik zaradi te želje! On ni rojen za sramoto. Na njegovem čelu bi se sram sramoval, da domuje, ker to je prestol, kjer je lahko okronana le čast, edina vladarica neba in zemlje. O, kakšna beštija sem, da sem ga obsojala.

ANGELIKA: Kako morete lepo govoriti o njem, ki vam je ubil sorodnika?

JULIJA: Ali naj grdo govorim o tistemu, ki je moj mož? Ah, ubogi moj, kdo naj miluje tvoje ime, če sem ga jaz, komaj tri ure tvoja žena, grdila? Toda zakaj, nesrečnik, si mi ubil mojega bratranca? Naj bi raje grdi bratranec ubil mojega moža! Nazaj, nore solze, nazaj k svojemu izviru! Svoj davek v kapljicah plačujte žalosti, ne pa da ga v zmoti ponujata veselju. Moj mož, ki bi ga Tybal lahko ubil, živi in Tybalt, ki ga je hotel ubiti, je mrtev. To naj bo moja tolažba, čemu potem jokam? Toda bila je beseda, strašnejša od Tybaltove smrti, ki me je ubila. Samo, da te pozabim! A pritiskaš mi na spomin kot prekleta krvdva na grešnikovo dušo! »Tybalt je mrtev in Romeo je izgnan!« Ta »izgnan«, ta besedica »izgnan« je ubila deset tisoč Tybaltov. Tybaltova smrt je bila dovolj bridka in tu bi se moralo končati; če ima žalost rada družbo in nas obiskuje z drugimi svojimi hudimi sestrami, zakaj potem ni njenih besedam »Tybalt je mrtev«, sledilo še »tvoj oče je mrtev« ali »tvoja mati« ali pa kar »oba sta mrtva«, ker to bi bila šele prava žalost. A tisto, kar je sledilo Tybaltovi smrti, »Romeo je izgnan«; ko so bile izrečene te besede, so bili oče, mati, Tybalt, Romeo, Julija – vsi, prav vsi ubiti, vsi mrtvi. »Romeo izgnan« – tej besedi smrti ni ne konca ne kraja, ne mere ne meje, ni je besede, ki bi tako žalostno zvenela. Kje sta moja oče in mama?

ANGELIKA: Jokata in stokata nad Tybaltovim truplom. Hočete k njima? Tja vas odpeljem.

JULIJA: Ali mu s solzami umivata rane? Ko se bodo njune posušile, bom jaz za Romeom jokala. Odnosi te lestve. Uboge vrvi, tudi ve ste, kot jaz, opeharjene, saj je Romeo pregan. Po vas se je hotel povzeti do moje postelje in jaz moram še dekle a že vdova umreti. Pojdite, lestve, pojdite, Angelika! K svoji poročni postelji grem in naj me smrt, ne Romeo, razdeviči!

ANGELIKA: Pohitite v svojo sobo. Jaz bom poiskala Romea, da vas potolaži. Dobro vem, kje je. Poslušajte me, vaš Romeo bo z nočjo pri vas. K njemu stopim, skriva se v Lorenzovi celici.

JULIJA: Najdi ga! Daj ta prstan mojemu zvestemu ljubemu in naroči mu, naj pride, da se poslednjič posloviva.

(*Odide*)

(*Lorenzova celica*)

(*Vstopi Lorenzo*)

LORENZO: Romeo, na plan! Ti preplašeni mož! Žalost je zaljubljena vate in z nesrečo si poročen.

ROMEO: Oče, kaj je novega? Kakšna je Knezova sodba? Kakšno gorjé, ki ga še nisem skusil, hrepeni po moji bližini?

LORENZO: Moj dragi sin je preveč domač s to gorjupo bratovščino. Prinašam ti vest o Knezovi sodbi.

ROMEO: Ali je milejša od poslednje?

LORENZO: Milejšo sodbo je izrekel. Ne telesna smrt, ampak izgnanstvo telesa.

ROMEO: Izgnanstvo? Bodi usmiljen in reci »smrt«; izgnanstvo ima strašnejši pogled kot smrt; ne reci »izgnanstvo«.

LORENZO: Samo iz mesta si pregan. Bodi potrpežljiv, saj je svet širok in prostran.

ROMEO: Onstran teh mestnih zidov ni sveta, onkraj so vice, muke, sam pekel. Izgnan od tu, pomeni biti izgnan s sveta in s sveta pregan to je smrt. Zato je »izgnan« napačno ime za smrt. S tem, da smrt imenuješ »izgnanstvo«, mi z zlato sekirko sekaš glavo in se smehljaš temu smrtonosnemu udarcu. LORENZO: O, smrtni greh! Groba nehvaležnost! Naš zakon s smrtjo kaznuje tvoj zločin. Ko ti je prijazen Knez sodil, je obšel zakon in črno besedo »smrt« je spremenil v »izgnanstvo«. To je velika milost, a ti je ne vidiš.

ROMEO: To je mučenje, ne pa usmiljenje. Nebo je tu, kjer živi Julija. Vsaka mačka, pes in mala miš, vsaka ničeva reč živi tu v nebesih, ker lahko gleda njo; samo Romeo tega ne sme. Več vrednosti, več spoštovanja, več priložnosti za dvorjenje imajo muhe kot Romeo. Lahko se dotikajo belega čudeža Julijinih rok in kradejo nesmrtno blaženost z njenih ustnic, ki celo v umiti nedolžni sramežljivosti zardevajo, ker same sebe poljubljajo. A Romeo ne sme, on je izgnan, muhe, ki letajo, to smejo, a jaz moram bežati od tod. One so svobodne, jaz pa sem izgnanec. Ti pa še trdiš, da pregnanstvo ni smrt? Ali nimaš pripravljenega strupa, ostrega noža ali kakšne druge, še bolj odvratne reči, da me hitro pokonča, namesto, da me s tem »izgnan« ubijaš – »izgnan«? Oče, prekleti v peklu to besedo izgovarjajo. Kakšno je tvoje srce, ti, ki si božji, dušni spovednik, odvezovalec grehov, prijatelj moj, da me mrcvariš s to besedo »izgnan«?

LORENZO: Ti norec blazni, vsaj malo me poslušaj!

ROMEO: Oh, spet boš govoril o izgnanstvu.

LORENZO: Dal ti bom oklep, da te bo branil pred to besedo; nesreče sladko mleko, filozofijo, da te tolaži, čeprav si izgnan.

ROMEO: Že spet »izgnan«! K vragu filozofija! Če ta filozofija ne more ustvariti Julije, prenesti mesta in razveljaviti Knezove sodbe, ne koristi nič, nič ne velja. Ne govori več!

LORENZO: Potem vidim, da norci nimajo ušes.

ROMEO: Kako naj bi jih imeli, ko pa modreci nimajo oči.

LORENZO: Dovolj mi, da ti pojasnim tvoj položaj.

ROMEO: Ne moreš govoriti o tem, česar ne čutiš. Če bi bil mlad kot jaz in bi bila Julija tvoja ljubezen ter eno samo uro oženjen z njo, Tybalt umorjen, noro zaljubljen kot jaz, in kot jaz izgnan, potem bi lahko govoril, tako kot jaz sedaj, si ruval lase in se metal ob tla za mero še ne izkopanemu grobu.

(*Romeo se vrže na tla*)

(*Angelika potrka in vstopi*)

LORENZO: Vstani, nekdo trka? Skrij se, dragi Romeo.

ROMEO: Ne bom se, razen, če me vzdihli mojega bolelega srca ne ovijejo v meglo pred iščočimi pogledi.

(*Trkanje*)

LORENZO: Poslušaj, kako trka! Kdo je tam? Romeo, vstani! Prišli so pote! Počakajte malo! Pokonci!

(*Trkanje*)

Skrj se v mojo knjižnico! Takoj, takoj! Za boga, kakšna norost! Že grem, že grem!

(Trkanje)

Kdo tako močno trka? Od kod ste? Kaj želite?

ANGELIKA: Spustite me noter, pa boste slišali. Prišla sem od gospodične Julije.

(Angelika vstopi)

LORENZO: Dobrodošli potem.

ANGELIKA: Sveti oče, o, povejte mi, sveti oče, kje je mož moje gospe, kje je Romeo?

LORENZO: Na tleh leži; lastne solze so ga opijanile.

ANGELIKA: V istem položaju kot je moja gospa. Kot ona.

LORENZO: O žalostno soglasje! O bedno stanje!

ANGELIKA: Prav tako leži, ihti in toži, toži in ihti. Vstanite, vstanite in bodite mož. Zaradi Julije, zaradi nje, vstanite! Ne dovolite, da bi vas žalost tako globoko pahnila!

ROMEO: Angelika!

(vstane)

ANGELIKA: Ah, gospod, smrt je konec vsega!

ROMEO: Govoriš o Juliji? Kako je z njo? Ali me ima zdaj za zakrknjenega morilca, ko sem s krvjo, z njeno v rodu, omaževal otroštvo najine radosti? Kje je? Kako je? In kaj pravi moja skrivna gospa o najini uničeni ljubezni?

ANGELIKA: Nič ne pravi, samo joka in joka in se meče na posteljo, nato spet pokonci plane in kliče Tybalta, nato »Romeo« zakriči in se znova zgrudi.

ROMEO: Kakor da bi jo to ime, sproženo in smrtonosnega orožja, ubijalo kot je ta prekletega imena roka ubila njenega sorodnika. Povej mi oče, povej, v katerem ničvrednem delu telesa prebiva moje ime? Povej mi, da uničim to mrzko bivališče.

(Hoče se zabosti, toda Angelika mu iztrga bodalo)

LORENZO: Zadrži to obupano roko! Saj si mož! Tvoja podoba mi pravi, da si. Tvoje solze so ženske, tvoje divjanje kaže na nerazumni bes zveri. Nespodobno žensče v podobi moža, razbolena zver pod likom obeh! Presenetil si me. Pri mojem svetem redu, mislil bi si, da si bolj uravnovešen. Kaj nisi ubil Tybalta? Zdaj hočeš še sebe? In s to prekleto mržnjo do samega sebe še svojo ženo, ki živi le, dokler živiš ti? Zakaj psuješ svoje rojstvo, nebo in zemljo? Rod, duša in telo so od vsega začetka združeni v tebi, a ti bi rad v hipu vse skupaj uničil. Sramotiš svojo podobo, svojo ljubezen, svojo pamet. Obdarjen z vsem, kakor skupuh, ničesar ne uporabljaš v prave namene, da bi izkazoval čast svoji podobi, ljubezni in pameti. Tvoj plemeniti lik je samo voščeni odtis, če se ne znaš vesti kot mož; prisega tvoje zveste ljubezni je laž, če ubijaš ljubezen, ki si ji obljubil, da jo boš varoval; tvoj razum, ki naj bi krasil tvoj lik in tvojo ljubezen, je preveč spačen, da bi ju vodil; kot smodnik nevesčemu vojaku se vžiga zaradi tvoje lastne nevednosti; to, s čimer naj bi se branil, te pogublja. Strezni se, bodi mož! Tvoja Julija, zaradi katere si maloprej ležal tu mrtev, živi! To je tvoja sreča! Tybalt bi te lahko ubil, pa si ti njega. To je tvoja sreča! Zakon, ki grozi s smrtjo, je postal tvoj prijatelj, in jo spremenil v izgnanstvo. To je tvoja sreča! Blagoslovljena jata ti seda na rame, sreča ti, vsa okrašena dvori, ti pa se, kot nevzgojena in čemerna punčara zmrduješ nad svojo srečo in ljubeznijo. Pazi se, pazi se, takšni bedno končajo. Pojdi k svoji ljubezni, kot je bilo dogovorjeno. Splezaj v njeno sobo in jo potolaži. Toda tam ne smeš predolgo ostati, kajti ko bodo postavili straže, ne boš več mogel v Mantovo, kjer boš ostal, dokler ne pride čas, ko javno razglasimo vajino poroko, pomirimo vajini družini in pri Knezu izprosimo odpuščanja ter te pokličemo, da se vrneš, dvestotisočkrat srečnejši kot zdaj v žalosti odhajaš. Ti, Angelika, pojdi naprej, pozdravi mi svojo gospo in ji ukaži, naj tako spravi vse spat, saj so zaradi hude žalosti že zreli za v posteljo. Romeo pride kasneje.

ANGELIKA: O, gospod, tu bi stala kar vso noč in poslušala dobre nasvete. Kakšna učenost! Gospod moj, gospej povem, da pridete.

ROMEO: Stori tako. In reci moji dragi, naj se pripravi, da me bo grajala.

(Angelika hoče oditi, a se vrne)

ANGELIKA: Tu, gospod, je prstan, ki mi je naročila, naj vam ga dam. Pohitite, pa naglo, zelo pozno je že!

(Odide)

ROMEO: Kot preroben sem!

LORENZO: Proč od tod! Lahko noč; vse je odvisno od tega ali odideš preden bodo postavljene straže in ob svitu preoblečen izgineš od tod v Mantovo. Poiskal bom tvojega slugo, ki te bo od časa do časa obveščal o tem, kar se bo tu ugodnega zate dogodilo. Daj mi roko. Pozno je. Zbogom! Lahko noč!

ROMEO: Če me ne bi klicala k sebi radost vseh radosti, bi bilo moje slovo od tebe zelo žalostno.

(Odideta)

4. prizor

(Soba v Capuletovi hiši)

(Vstopijo stari Capulet, njegova žena in Paris)

CAPULET: Vse se je tako nesrečno zaobrnilo, da ni bilo prilike govoriti z našo hčerko. Saj veste, iskreno je ljubila Tybalta, svojega bratranca, prav tako kot jaz. Pa kaj moremo, vsi smo smrti zapisani. Pozno je že, nocoj ne bo več prišla dol. Verjemite mi, če mi ne bi bilo do vaše družbe, bi bil že pred eno uro v postelji.

PARIS: Časi žalosti res niso časi snubljenja. Gospa, lahko noč. Moji pozdravi vaši hčerki.

CAPULETOVA: Izročim jih in že navsezgodaj bom vedela, kaj misli. Nocoj je ukleta v svojo mračnost.

CAPULET: Gospod Paris, drznem si vam jamčiti za naklonjenost svojega otroka; prepričan sem, da se bo v vseh ozirih ravnala po moji volji; v to sploh ne dvomim. Žena, preden greš leč, stopi še do nje, seznanj jo z ljubeznijo našega dragega Parisa. Naroči ji, to si zapomni, v sredo, čakaj! – kateri dan je danes?

PARIS: Ponedeljek, gospod moj.

CAPULET: Ponedeljek! Hm, hm – no, sredo je prezigodaj. Naj bo v četrtek – v četrtek – povej ji to! – se bo poročila s tem plemenitim grofom. Ali boste lahko pripravljene? Vam odgovarja, da tako pohitimo? Ne bomo počeli nepotrebne hrupa – prijatelj, dva; saj razumete, ni še dolgo, kar je bil Tybalt ubit, pa bi si lahko še kdo mislil, da nam ni dosti zanj, če bi se preveč bučno veselili. Zato bomo povabili le kakšnega polducata prijateljev in to bo dovolj. Kako se vam zdi četrtek?

PARIS: Gospod moj, da bi bil ta četrtek že jutri!

CAPULET: Dobro, zdaj pojdite. V četrtek potem! Stopi še k Juliji, preden greš v posteljo. Pripravi jo, žena, za ta poročni dan. Zbogom, gospod moj. Posvetite mi v mojo sobo. Sakrament! Tako je že pozno, da bomo lahko kmalu že rekli zgodaj. Lahko noč.

(Odidejo)

5. prizor

(Capuletov vrt)

(Vstopita Romeo in Julija)

JULIJA: Hočeš že oditi? Saj še ni dan. Slavček je bil in ne škrjanček, ki te je zbedel v tvoje plašno uho. Vsako noč poje na tistem granotovcu. Verjemi mi, ljubi, slavček je bil.

ROMEO: Bil je škrjanček, znanilec jutra, ne slavček. Glej, ljuba, nevoščljive proge svetlobe že robijo parajoče se oblake tam na vzhodu, sveče noči so dogorele in objesten dan se

pritajeno vzpenja na meglene vrhove gorá. Če odidem, bom živ; če ostanem, sem mrtev.

JULIJA: Tista svetloba ni luč dneva, jaz to vem. To je utrinek, ki ga je sonce osvetlilo, da bi ti bil to noč za baklonosca in ti svetil na tvoji poti v Mantovo. Zatorej ostani, ni ti še treba iti. ROMEO: Naj me ujamejo, naj me usmrtijo! Meni je prav, če ti tako hočeš! Rekel bom, da tista sivina tam, ni oko jutra, ampak, da je blede odsev luninega čela in tudi da ni škrjanček tisti, čigar petje odmeva v obokanem nebu tako visoko nad nama. Raje bi ostal, kot šel. Pridi, smrt, in bodi dobrodošla! Julija tako hoče! Kako je, duša moja? Pogovarjajva se, ni še dan.

JULIJA: Je, je! Hitro od tod, odidi, beži! Škrjanček je; to je njegov hripavi, neuglašeni in zopno predirni glas. Pravijo, da škrjanček sladko poje, ta že ne, saj naju njegovo petje ločuje. In pravijo, da je škrjanček z gnusno krastačo zamenjal oči; o, zdaj si želim, da bi zamenjal še glas, ki te mi jemlje in podi proč, kakor budnica v zgodnjem jutru. O, pojdi zdaj, vse svetleje in svetleje je.

ROMEO: Svetleje in svetleje – vse temnejša in temna je najina žalost.

(Vstopi Angelika)

ANGELIKA: Gospodična!

JULIJA: Angelika? Vaša gospa mati prihaja. Napočilo je jutro, pazite!

(Odide)

JULIJA: Potem, okno, pusti, da dan vstopi in življenje odide.

ROMEO: Zbogom, zbogom! Še poljub in grem.

(Romeo odide)

(Se spusti čez zid)

JULIJA: Kaj si odšel, ljubi moj, gospodar moj, mož moj? Vsak dan vsako uro moram slišati o tebi, saj je že ena minuta dolga mnogo dni. Po tem računu bom že vsa stara, preden bom spet videla Romea.

ROMEO: Zbogom! Ene same prilike ne izpustim, da ti, ljubljena, ne pošljem pozdravov.

JULIJA: O, ali misliš, da se še kdaj vidiva?

ROMEO: Seveda se bova! In še sladko nama bo nekoč, ko se bova pogovarjala o vseh teh bridkosti.

JULIJA: Moja duša sluti zlo! Kot mrlič na dnu grobnice se mi zdiš, ko te gledam tam spodaj. Ali se mi samo zdi, ali si zares bled?

ROMEO: Verjemi mi, tudi ti se mi zdiš prav taka. Z najino krvjo si žalost žejo gasi. Adijo! Adijo!

JULIJA: O, sreča, pravijo, da si opoteča. Če si res nestanovitna, kaj imaš potem opraviti z njim, ki slavi po svoji zvestobi? Bodi opoteča, sreča, ker potem mi ga ne boš za dolgo vzela, ampak mi ga kmalu pošlješ nazaj.

CAPULETOVA: Aha, hčerka, ali si že pokonci?

JULIJA: Kdo me kliče? Je to moja mama? Ali sploh še ni legla, ali pa je že pokonci tako zgodaj? Kaj nenavadnega jo je moralo pripeljati sem?

(Julija odklene vrata)

CAPULETOVA: Kaj pa je to, Julija?

JULIJA: Slabo se počutim, mama.

CAPULETOVA: Še vedno objokuješ bratrančevo smrt? Ali misliš, da ga boš s svojimi solzami izjokala iz groba? In tudi če bi ga, oživetil ga ne moreš. Zatorej: dovolj! Primerna žalost je znak velike ljubezni, prevelika majhne pameti.

JULIJA: Pusti mi, da objokujem tako hudo izgubo.

CAPULETOVA: Tako občutiš samo izgubo, ne pa prijatelja, ki ga objokuješ.

JULIJA: Tako čutim izgubo; in ne morem drugega, kot da jokam za prijateljem.

CAPULETOVA: Dobro, deklica moja, vem, da ne jokaš toliko zaradi njegove smrti, kot zato, ker lopov, ki ga je ubil, še živi.

JULIJA: Kateri lopov, mama?

CAPULETOVA: Tisti lopov, Romeo.

JULIJA: *(zase)* Lopov in on sta kot nebo in zemlja vsak sebi. *(glasno)* Bog, odpusti mu. Jaz sem mu, z vsem svojim srcem, čeprav še nihče doslej ni tako užalostil mojega srca.

CAPULETOVA: To je zato, ker izdajalski morilec še živi.

JULIJA: Da, ker ga ne dosežejo te moje roke. Da bi se nihče drug, samo jaz, maščevala za bratrančevo smrt.

CAPULETOVA: Maščevali se bomo, nič se ne boj. Ne jokaj več. V Mantovi, kjer ta izgnani odpadnik živi, imam svojega človeka, ki mu bo dal nek prav poseben napoj, da se bo kmalu pridružil Tybaltu. Potem, upam, boš zadovoljna.

JULIJA: Zares, z Romeom ne bom zadovoljna vse dotlej, dokler ne bom videla njegovo telo – mrtvo – je moje srce od žalosti za njim; mama, ti samo najdi človeka, ki bo nesel strup, jaz ga bom prav rada zmešala; in Romeo bo, ko ga bo popil, kamlu v miru zaspal. O, kako se mojemu srcu gnusi njegovo ime, ko ga slišim, a ne morem k njemu, da bi ljubezen do bratranca potešila s telesom tistega, ki ga je ubil!

CAPULETOVA: Ti najdi strup, jaz najdem primerne človeka. Sedaj, deklica, ti bom povedala nekaj bolj veselega.

JULIJA: Veselje je dobrodošlo v tem ubogem času. Kakšne pa so te novice, prosim te?

CAPULETOVA: Skrbnega očeta imaš, deklica, ki je, da bi te odrešil potrnosti, izbral dan nepričakovanega veselja, ki ga nisi ti slutila, niti ga nisem jaz pričakovala.

JULIJA: Mama, srečni čas! Kateri dan je to?

CAPULETOVA: Otrok moj, v četrtek navsezgodaj zjutraj te bo čedni, mladi in plemeniti gospod, grof Paris v cerkvi svetega Petra storil za srečno nevesto.

JULIJA: Pri cerkvi svetega Petra in pri njem samem, ne bo me tam storil za srečno nevesto. In zakaj taka naglica, da se moram poročiti, še preden me je moj bodoči mož zasnubil? Rotim te, mama; povej mojemu očetu, da se še nočem omožiti; in ko se bom, prisegam, se rajši z Romeom, ki ga, kot veš, sovražim, kot s Parisom. To so prave novice!

CAPULETOVA: Tu prihaja tvoj oče. Sama mu povej, pa boš videla, kako te vzame v roke.

(Vstopi Capulet in Angelika)

CAPULET: Ko sonce zahaja, rosa prši, ko pa je mojemu nečaku zašlo sonce, kar dežuje. Kako to, moja deklica – oblaček? Kaj, še vedno vsa v solzah? Neprenehna ploha? V tem svojem drobnem telesu uprizarjaš barko, morje in veter: tvoje oči, ki so morje, poznajo plimo in oseko solz, tvoje telo je barka, jadrajóča v tem slanem plimovanju; veter, tvoji vzdih, ki besne s solzami in one z njimi; in če ne nastopi zatišje še ta hip, se bo tvoje, v viharju premetavajoče telo, raztreščilo. Kako je, žena? Ali si ji že sporočila najino odločitev?

CAPULETOVA: Sem, gospodar, toda ona noče in se nama zavajuje. Najraje bi jo z grobom poročila, to trapo!

CAPULET: Le počasi! Tega pa ne razumem, žena? Kako? Noče? Ali nama ni hvaležna? Ni ponosna? Se nama za srečno, da sva ji priskrbela tako uglednega gospoda za ženina. JULIJA: Ponosna nisem, hvaležna pa. Ne morem biti ponosna na to, kar sovražim; hvaležna pa sem celo za sovraštvo, če pomeni ljubezen.

CAPULET: Kako, kako, kako; dlakocepstvo! Kaj pa je to? »Ponosna« – in »hvaležna sem« – in »nisem vama hvaležna« – in nato »nisem ponosna«? Ti gospodovalna deklina, ti! Ne hvali se s hvaležnostjo, niti se ne ponašaj s ponosom. Raje uredi svoje nežne ude, da boš v četrtek šla s Parisom v cerkev sv. Petra, ali pa te na vrvi odviečem tja. Stran, ti slabokrvna mrha! Stran, ti počestnica! Ti bledoličnica!

CAPULETOVA: Fej, fej! Kaj, si mar ob pamet?

JULIJA: Dobri oče, na kolenih te prosim, da me mirno poslušaj vsaj za eno besedo.

CAPULET: Vrag naj te nosi, vlačuga negotna, revčka neubogljiva! Samo to ti povem: v četrtek greš v cerkev, ali pa mi

nikdar več ne stopi pred oči. Ne jezika! Ne odgovarjaj! Srbi me dlan! Žena, mislila sva, da nisva dovolj blagoslovljena, ker nama je bog naklonil le tega otroka, a sedaj vidim, da je še ta edini preveč in da je prekletstvo za naju oba. Stran, ti ničvrednica!

ANGELIKA: Bog jo blagoslovi! Obsojanja vredni ste, ker jo tako zmerjate!

CAPULET: In zakaj, gospa Modrost? Drži jezik, ti razumnost razumna! Čvekaj ti s svojimi klepetuljami! Marš!

ANGELIKA: Nič tako hudega nisem rekla.

CAPULET: Pober se!

ANGELIKA: Ali se tu ne sme govoriti?

CAPULET: Tišina, ti godrnjava trapa! Razlagaj ti svoje modrosti, kadar se dobiš s svojimi čvekami. Tu jih ne potrebuje mo.

CAPULETOVA: Preoster si!

CAPULET: Sakrament! Saj, je, da bi znorel! Podnevi, ponoči, vsako uro, vsak hip, pri delu, pri zabavi, sam ali v družbi; kar naprej je moja edina skrb, kako bi ji oskrbel gospoda plemenitega rodu, lepih posestev, mladega in odlične vzgoje, polnega, kot se reče, izjemnih vrlin, skladnega kot si je le želeli pri moškemu – tedaj pa ta bedna in jokava trapa, cmerava lutka, ki se ji sreča ponuja reče: »Ne bom se poročila, ne morem ljubiti, premlada sem, prosim vas, odpustite mi. »Toda če se ne boš poročila, te bom jaz odpustil. Pasi se, kjer te je volja, pri meni ni več mesta zate. Premisli in še enkrat premisli; jaz ne poznam šale. Četrtek je blizu, roko na srce in pretehtaj, če si moja, te bom dal svojemu prijatelju, če nisi, potem proč, pa prosjači in stradaj in umri na cesti; ker, pri moji duši, jaz te ne bom nikdar več priznal za svojo, in kar je mojega, ne bo nikoli tvoje. Verjemi mi! Premisli! Kar sem dejal, ne prekličem.

(Odide)

JULIJA: Kaj ni usmiljenja tam gori med oblaki, ki bi videlo v dno mojega gorja? O draga moja mama, ne zavrži me. Odloži to poroko za en mesec, za en teden; če pa nočeš tega, potem pripravi mojo poročno posteljo v temačni grobnici, kjer leži Tybalt.

CAPULETOVA: Ne govori meni, ker jaz ti ne odgovorim ene same besede. Stori kar hočeš; jaz sem ti svoje povedala!

(Odide)

JULIJA: O, bog! Angelika, kako naj to preprečim! Moj mož je na zemlji, moja zaobljuba pa zapisana v nebu; in kako naj se vrne zvestoba na zemljo, preden mi jo moj mož ne pošlje od tam, ko zemljo zapusti? Potolaži me, svetuj mi. Ojoj, kako to nebo skuša prevare nad tako drobno rečjo kot sem jaz! Kaj meniš ti? Ali nimaš prav nobene vesele besede za mene? Potolaži me, Angelika!

ANGELIKA: Pri moji veri, to vam lahko povem: Romeo je izgnan. In stavim vse proti nič, da si ne bo nikoli več upal priti nazaj po vas. Če pa bi že storil to, bi moral na skrivaj. Zato, ker stvari stojijo kot pač stojé, je še najbolje, da se poročite z grofom. O, saj je tako sladek gospod! Romeo je v primeru z njim cunja. Orel, gospa, nima tako zelenega, iskrega in lepega očesa kot ga ima Paris. Preklete naj bo to moje srce, če ne mislim, da boste srečni v tem drugem zakonu, saj prekaša vašega prvega; pa če ga tudi ne, vaš prvi je mrtev, ali kakor mrtev, saj če je živ, nimate koristi od njega.

JULIJA: Ali govoriš od srca?

ANGELIKA: In tudi iz moje duše; če ne, naj bosta oba prekleta.

JULIJA: Amen!

ANGELIKA: Kaj?

JULIJA: Res si me sijajno potolažila. Pojdi in povej moji mami, da sem odšla, ker sem razžalila očeta, k Lorenzu v celico, da se spovem in da dobim odvezo.

ANGELIKA: Bom, in to boste pametno storili.

(Odide)

JULIJA: Starka prekleta! Hudobna budobna! Ali je večji greh, da me nagovarja, naj prelomim prisego, ali da graja mojega gospoda z istim jezikom, s katerim ga je hvalila toliko tisočkrat brez meje in mere? Stran, svetovalka! Odslej sva ti in moje srce na dva kraja. Grem k Lorenzu, da zvem za njegovo zdravilo. Če vse odpove, umreti bom že zmogla.

(Odide)

prevod Ivo Svetina

1982

PREVAJALČEVA OPOMBA

Pobudo za novi prevod znamenita Shakespearova žaloigra o nesrečnih veronskih ljubimcih je spomladi 1982. leta dalo umetniško vodstvo Slovenskega mladinskega gledališča. V programu za gledališko sezono 1982/83 je načrtovalo novo postavitev "Romea in Julije" v režiji Timothyja Byforda, ki naj bi predstavo pripravil za otvoritev sezone. SMG je želelo imeti prevod v sodobni, prozni obliki, saj je menilo, da je Župančičeva prepesnitev izpred štirih desetletij današnjemu (zlasti mlademu) gledalcu težje dostopna zaradi preobloženosti z artizmom, izvirajočim iz zvestobe metrični in ritmični shemi izvirnika ter pesnikove nagnjenosti k (milo)zvočnosti, zaradi česar se na prenekatem mestu oddaljuje od tipičnih shakespeareovskih kontrastov med "visokim" in "nizkim" stilom ter "poetično" in "naturalistično" pisavo.

Tako se je bilo potrebno lotiti zares zahtevne naloge, ki pa je bila hkrati tudi nadvse vabljiva, saj je za prevajalca pomenila skrajno možnost preizkušanja tako poznavanja Shakespearovskega kot tudi materinega jezika. Obstoječi Župančičev prevod je bil prej ovira in nevarna zapreka kot pa spodbudna pomoč, saj je bilo potrebno iskati in najti nove rešitve, ki sicer niso imele namena "tekmovanja" oz. skušanja z mojstrom, ampak so postavljale pred prevajalca dvojno težavo in sicer: prebiti se skozi gosto metrično-ritmično strukturo dramskega besedila, pri tem pa ne podleči Župančičevi, mestoma pretirano eksaltirani verzifikaciji in blagoglasnosti, ki v celoti nikakor ne ustreza pastoznim in igrivim tonom ter odtekom izvirnika. Odločitev za takoimenovano poetično prozo, za osvobojeni (razvezani) verz, seveda nikakor ni bila samo rešitev pred težkimi verzifikacijskimi nalogami, ampak je izvirala iz prepričanja, da mora biti odski jezik (v zamišljenem konceptu) bodoče predstave tekoč, razviden in nepreobložen z articialnimi formami. Režijski koncept Byfordove vizije novega "Romea in Julije" je šel v smeri posodobitve takoimenovanega "veronskega sindroma" (kot je ta znameniti spoj ljubezni in sovraštva krstil kasnejši režiser predstave Ljubiša Ristić) in sicer tako, da bi se žaloigra odigravala v tridesetih letih, v času rastočega nacizma in antisemitizma v Nemčiji, pri čemer bi sovraštvo med družinama zaljubljenec izviral iz dejstva, da je Romeoova družina židovska in Julijina ena tistih, ki se je proglasila za pripadnico čiste (in višje) rase. Žal do Byfordove realizacije "Romea in Julija" iz objektivnih in subjektivnih razlogov ni prišlo in je tako nekaj mesecev kasneje nova postavitev doživela premiero pod režijskim vodstvom Ljubiše Ristića. Ristićeva vizija "veronskega sindroma" je šla še radikalneje v naš čas, odpovedala se je vsej poetičnosti in "romantičnosti" Shakespearovega dramskega besedila, čigar prevod je tudi rabila samo v manjših odlomkih v svojem osrednjem delu, kjer je uprizarjala Julijino nesrečo.

Prevajanje "Romea in Julije" je potekalo v znamenju tistega znamenitega paradoksa, ki prevod primerja z žensko in nje-no lepoto oz. zvestobo: če je zvest ni lep, če je lep ni zvest. Hkrati pa je tako nastajal po letu 1851, ko je neznan srednješolec objavil prevod začetka II. dejanja (balkonska scena) v dijaškem rokopisnem listu "Daničica", enem izmed številnih listov, ki so zaživeli po marčni revoluciji, že 11. (enajsti) slovenski prevod te Shakespearove igre iz let 1594/95. Bolj kot najveljavnejši slovenski prevod "Romea in Julije" Otona Župančiča je prevajalca vzpodbujalo pri delu dejstvo, da je tudi Ivan Cankar leta 1902 prevedel to igro, o kateri je svoji Juliji Anici Lušinovi 1898 iz Pulja pisal:

"Ko sem ti pisal o ljubezni, govoril sem ti o Romeu in Juliji. Ti ne poznaš te žaloigre? Spisal jo je Shakespeare, nedosežni pesnik in moj največji ljubljenec. Nikjer drugod ni nikdar prej in kdo tako žarno in v tako nebeških verzih govoril o ljubezni kot Shakespeare v Romeu in Juliji. Če bi jaz znal angleško, takoj bi jo poslovenil. A zdaj se tega še ne morem učiti, saj niti z italijanščino ne gre tako hitro, kakor bi hotel." In res je Cankar to žaloigro poslovenil in leta 1904 je bila tudi natisnjena v Gabrščkovi knjižnici. Deset let kasneje pa tudi uprizorjena na odru slovenskega gledališča v Trstu. Vse do Župančičevega prevoda sta Cankarjeva Romeo in Julija doživela vrsto odrskih postavitvev.

Presoja prevoda seveda ni stvar samih prevajalcev, še zlasti ne takrat, ko gre za prevod istega literarnega besedila. Vendar je pri novem prevajanju Shakespearove igre prevajalec naletel na vrsto presenečenj, ki mu jih je ponujala Župančičeva prepesnitev.

Prvo presenečenje, ki ga nekateri poznavalci pojasnjujejo z dejstvom, da je Župančič pri prevajanju v veliki meri mislil prav na postavitev na odru Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani, ki je bila takorekoč pesnikova gledališka hiša, zaradi česar si je dovolil nekatere črte oz. da nekaterih verzov sploh ni prevedel, kar sta v dobri meri izkoristila urejevalca Shakespearovih zbranih del pri DZS Matej Bor in Janko Moder, ki sta, zlasti slednji, te Župančičeve "napake" popravljala. Moder je tako sam prevedel manjkajoče verze, pri čemer je bolj sledil Župančičevemu duhu in stilu kot Shakespearovemu, kar nehoti zbuja vtis, kot da Župančičev duh še vedno ustvarja.

Tako je ostalo pri Župančiču neprevedenih 73 (triinsedemdeset) verzov in sicer kar 50 v 3. prizoru II. dejanja in to v znamenitem besednem dvoboju med Romeom in Mercutijem, ki je ves prežarjen z igrivo erotično metaforiko in aluzijami. Nadalje je v tem istem prizoru izpuščenih še 6 verzov in sicer Mercutijeve pesmi o stari zajklji, ki je namenjena Julijini služkinji Angeliki (Dojki pri Župančiču). Kot zatrjujejo poznavalci in doprevajalci Župančičevega prevoda, mojster tega ni prevedel zaradi svojega znanega visokega čuta za moralna vprašanja, kajti Shakespeare se tu (in še mnogokje!) izkaže za mojstra besedne igre in sicer med "zajcem" (angl: hare) in "cipo" (angl: hoar, oz. whore).

V 2. prizoru III. dejanja Župančič prav tako zaradi težko prevedljive besedne igre oz. zaradi pretirano izumetničenega (baročnega) vložka, ki naj bi kvaril celoto, kot meni J. Moder, preskoči 9 verzov, v katerih Julija sprašuje Angeliko po novicah o Romeu. Shakespeare komponira Julijino spraševanje s pomočjo treh besed, ki se enako izgovarjajo in sicer I (jaz), Ay (da) in Eye (oko).

V 5. prizoru istega dejanja Župančič znova prikrajša Julijo za dva verza in sicer v morda sploh najžlahtnejšem odlomku, v znameniti "ljubezenski razpravi" o škrjančku in slavčku, ki jo nesrečna ljubimca vodita ob jutranjem slovesu: "Some say the lark and loathèd toad changes eyes; O now I would they had changed voices too;" prevod: "In pravijo, da je škrjanček z gnusno krastačo zamenjal oči; o zdaj si želim, da bi zamenjal še glas: . . ."

V 5. prizoru IV. dejanja je znova izpuščenih 6 verzov v dialogu, ki ga sluga Peter ima z godci, ki so prišli na Julijino poroko gost, ta pa je že mrtva:

Prvi glasbenik: Jaz pa tebe hlapčé!

Peter: Jaz pa tebe s temle hlapčevim količkom po buči! Ne prenesem nobenih takih muzikalčnih kapric. Najprej te bom malo "re", potem še malo bolj "fa"! Me sedaj razumeš?

Prvi glasbenik: In nas boš "re" in "fa", to nas boš dobro uigral.

Drugi glasbenik: Bolje bi bilo, da odložiš svojo taktirko, raje se oprimi malo svoje pameti.

Opraviti imamo z izrazito shakerperjansko "razpuščeno" veselostjo, besedno igro, ki služi kar se le da močnemu kontrastu žalosti, ki vlada v Capuletovi hiši ob (navidezni) Julijini smrti.

Kljub odsotnosti vsakršne volje po presejanju Župančičevega prevoda, ki je sin svojega očeta in časa, v katerem je nastal, se ob primerjavah, izvirajočih iz prakse vnovičnega prevajanja, izkazujejo tudi nekatere "svoboščine", ki nikakor niso pogojene z zvestobo metrumu in ritmu blank verze in zato močno opozarjajo nase. Tako npr. tudi take, ki so posledica tipkopisanih lapsusov, ki pa jih urejevalca in opremljevalca Shakespearovih zbranih del nista (?) opazila in sta v slepi veri in zvestobi velikemu mojstru slovenske pesniške besede, te napake prenesla tudi v zbrana dela. Ena takih je tudi naslednja:

v 2. prizoru III. dejanja Julija hkrati objokuje in obtožuje Romea, ki je ubil Tybalta, pri čemer se ena njenih replik glasi: "In mortal paradise of such sweet flesh", kar se je Župančiču zapisalo kot: ". . . v tako mamljivem telesa raju", čeprav "mortal" (smrten, minljiv) nikdar ne more biti "mamljiv".

V istem prizoru Julija nadaljuje z objokovanjem nesrečne usode, ki jo je ločila od Romea, pri čemer pravi:

"Give me my Romeo, and, when I (Julija, op. prev.) shall die, Take him and cut him out in little stars . . .", kar Župančič spremeni: "In ko nekoč premine (Romeo, op. prev.), ga sprejmi in razkroji v drobne zvezde . . ."

Logika Julijinega duševnega stanja ni taka, da bi izključevala svojo smrt, ampak razmišlja o Romeu, ki ga je Knez zaradi umora Tybalta izgnal, izgnanstvo pa za oba ljubimca pomeni toliko kot smrt, vendar najprej Julijino, saj ona izgovarja te besede.

Verjetno do novega prevoda "Romea in Julije" ne bo znova minilo štirideset let, kajti želja in naloga sodobnega gledališča je med drugim tudi da znova in znova preverja vitalnost dramskega besedila, pa naj gre za antično, renesančno, klasicistično, romantično ali sodobno, tujo ali domačo. Vitalnost besedila pa je, ko ne gre za izvorno besedilo, tudi v jeziku prevoda, ki naj ne sledi samo izvorniku znotraj imenovanega paradoksa o lepoti in zvestobi, ki naj bi se izključevali, ampak naj bo tudi preizkusni kamen jezika, ki si je pozelel tuje-rodno govornico prililiti svojim ustom in ušesom.

Ljubljana, september 1983.

RADIO KOT KOMUNIKACIJSKI APARAT

Naša družbena ureditev, ki je anarhična, če si lahko predstavljamo anarhijo urejenosti, kar pomeni mehanično in nepovezano pomešanost med samimi po sebi dokaj urejenimi kompleksi javnega življenja, naša – v tem smislu anarhična – družbena ureditev omogoča, da iznajdemo in si zgradimo zadeve, ki si šele morajo osvojiti tržišče, ki šele morajo dokazati upravičenost svojega obstoja, skratka *iznajdbe, ki niso naročene*. Tako je lahko prišla tehnika v nekem trenutku tako daleč, da je vrgla v svet radio, medtem ko ga družba še ni bila sposobna sprejeti. Ni čakala javnost na radio, temveč radio na javnost; in če še nekoliko natančneje označimo situacijo radia: ni čakala surovina zaradi javnih potreb na metode proizvodnja. *Naenkrat smo imeli možnost, da vsem vse povemo, toda če smo prav premislili, nismo imeli ničesar, kar bi povedali*. Le kdo so bili vsi ti? Sprva so si pomagali tako, da o tem niso premišljevali. Pogledali so naokrog, kje je bilo karkoli komurkoli povedano, in tukaj so se skušali konkurenčno vrniti in karkoli povedati komurkoli.

To je bil radio kot nadomestek v svoji prvi fazi. Nadomestilo gledališča, opere, koncerta, predavanj, kavarniške glasbe, lokalnega dela tiska in tako dalje.

Od svojega začetka je radio imitiral skoraj vse obstoječe institucije, ki so imele kakršenkoli popravek z razširjanjem govorljivega ali spevnega: pri gradnji babilonskega stolpa je prišlo do zmešnjave, ki je ni bilo mogoče preslišati. V tej akustični blagovnici smo se lahko, ob zvokih zbora romarjev, naučili v angleščini vzrepati piščance, in lekcija je bila poceni kot voda iz pipe. To je bila zlata mladost našega pacienta. Ne vem, če se je že končala, toda če se je, se bo moral tudi ta mladenič, ki mu ni bilo potrebno predložiti nobenega potrdila o sposobnosti, da bi bil rojen, vsaj zdaj ozreti po kakšnem *življenjskem smotru*. Tako se tudi človek vpraša šele v zrelejših letih, ko je izgubil svojo nedolžnost, zakaj je pravzaprav na svetu.

Kar se tiče tega *življenjskega smotra radia*, ta po mojem mnenju ne more biti v tem, da zgolj olepšuje javno življenje. Niti se ni on izkazal kaj prida za to, pa tudi naše javno življenje ni nič kaj prida, da bi ga olepševali. Ne nasprotujem, da bodo zdaj vgradili sprejemnike tudi v hale za ogrevanje brezposelnih in v zapore (verjetno si mislijo, da bodo tako poceni podaljšali trajnost teh institucij), toda glavna naloga radia ne more biti, da zdaj vgradi sprejemnike še pod mostove, čeprav je to plemenita gesta, da oskrbimo celo te, ki želijo tam prebiti noč, z minimumom, namreč z uprizoritvijo "Mojstrov pevcev". Taktnost je tukaj nujna. Radio po moji sodbi tudi ne zadovolji kot metoda, da bi postal dom bolj domač in družinsko življenje znova mogoče, pri tem lahko ostane povsem nedotaknjeno, če je to, česar ne zmore, sploh zaželjeno. Toda če povsem odmislimo njegovo dvomljivo funkcijo (kdor prinaša marsikaj, ne prinese nikomur ničesar), ima radio *eno* stran, kjer bi moral imeti dve. Čisto distribucijski aparat je, on zgolj dodeljuje.

Naj preidem zdaj še k pozitivnemu, kar pomeni, da bom izbrskal pri radiu njegovo pozitivnost, zato predlagam naslednje prefunkcioniranje radia: spremeniti ga moramo iz distribucijskega aparata v komunikacijski aparat. Radio bi bil najveličastnejši komunikacijski aparat javnega življenja, kar si jih lahko zamislimo, ogromen sistem kanalov, kar pomeni, da bi to bil, če bi znal tudi sprejemati, ne samo oddajati, če bi pripravil poslušalca tudi do govorjenja, ne samo do poslušanja, in ga ne bi samo izoliral, temveč bi ga postavil v zvezo. Radio bi moral opustiti dobaviteljstvo in organizirati poslušalca kot dobavitelja. Zato so tudi absolutno pozitivna vsa stremjenja radia, da bi podelil vsem javnim zadevam tudi dejansko značaj javnosti. Dejavnost radia je prav toliko potrebna naši vladi kot našemu pravosodju. Kjer se vlada ali sodstvo upirata takšni dejavnosti radia, ju je strah in sta primerni samo za čase, ki so bili pred iznajdbo radia, če ne celo pred iznajdbo smodnika. Sam poznam prav tako malo obveze državnega kanclerja kot vi; zadeva radia je, da mi jih razjasni; toda med obveze najvišjega uradnika spada, da narod preko radia sproti pouči o svoji dejavnosti in upravičenosti svoje dejavnosti. Naloga radia pa ni izčrpana s tem, da posreduje ta poročila. Organizirati mora še zahtevke za takšna poročila, kar pomeni, da mora poročila vladajočih spremeniti v odgovore na vprašanja vladanih. Radio mora omogočiti izmenjavo. Samo on lahko organizira velike pogovore med panogami in potrošniki o normiranju uporabnih predmetov, razprave o zvišanju cen kruha, obravnave v občinah. Če se vam zdi to utopično, vas prosim, da premislite, zakaj je utopično.

Karkoli že radio podvzame, zmeraj se mora truditi, da nastopa proti tisti *brezposledičnosti*, zaradi katere so tako smešne skoraj vse naše javne institucije.

Imamo brezposledično literaturo, ki se ne trudi samo okrog tega, da bi bila sama brez posledic, temveč vlaga vse napore tudi v to, da bi nevtralizirala svoje bralce, ko jim prikazuje stvari in stanja brez njihovih posledic. Imamo brezposledične vzgojne ustanove, ki se bojzljivo trudijo, da bi posredovale vzgojo, ki nima nikakršnih posledic in sama tudi ni posledica ničesar. Vse naše institucije, ki oblikujejo ideologijo, vidijo svojo glavno nalogo v tem, da ostaja vloga ideologija *brez posledic*, kar ustreza pojmu kulture, po katerem je oblikovanje kulture že zaključeno in ne potrebuje nobenega nadaljnega ustvarjalnega napora več. Nočem tokrat raziskovati, v čigavem interesu naj bi te institucije bile brez posledic; toda če zalotimo tehnično iznajdbo s tako naravno primernostjo za odločilne družbene funkcije, kako se bojzljivo trudi, da bi bila *brez posledic* pri svojem kolikor le mogoče nedolžnem zabavanju, potem se neizogibno zastavi vprašanje, če ni nobene možnosti, da bi se silam izključevanja uprli z organizacijo izključenih. Še tako majhen prodor na tej črti bi imel nemudoma naraven uspeh, ki bi presegel uspehe vseh prireditvev s kulinaricnim značajem. Vsaka kampanja z

jasno posledico, torej vsaka kampanja, ki posega v dejankost, katere cilj je sprememba dejanskosti, pa čeprav na točkah z najskromnejšim pomenom, na primer pri natečajih za javne zgradbe, bi zagotovila radiu povsem drugačen, neprimerljivo globlji učinek in povsem drugačen družbeni pomen, kot ga ima s svojo sedanjo dekorativno držo. Kar se tiče *tehnik* vseh takšnih podjetij, ki bi jo morali izoblikovati, se ta usmerja po svoji glavni nalogi, da mora občinstvo tudi samo poučevati, ne pa da je zgolj poučevano.

Formalna naloga radia je, da poskrbi za zanimiv značaj teh poučnih podjetij, da so torej interesi zanimivi. Določen del, zlasti tistega, ki je namenjen mladini, lahko celo umetniško oblikuje. Temu stremljenju radia, da bi poučnost oblikoval umetniško, prihajajo nasproti stremljenja moderne umetnosti, ki hočejo dati umetnosti poučujoč značaj.

Kot primer takšnih mogočih vaj, ki uporabljajo radio kot komunikacijski aparat, sem že na baden-badenskih glasbenih tednih leta 1929 razložil ["Prekooceanski let"]. Ta je model za novo uporabo vaših aparatov. Drugi model bi bil "Badenski učni komad o soglasju". Pedagoški del je pri tem tisti, ki ga prevzame "poslušalec", moštvo v letalu *in* množica. Ta del komunicira s tistim, ki ga s pomočjo naučenega zbora prispeva radio, klovn, govorec. Namenoma se omejujem na obravnavo *načelnih zadev*, kajti zmeda v estetiki ni vzrok zmede brez primere glede načelne funkcije, temveč zgolj njena posledica. Zmote – za nekatere zelo koristne zmote – o pristni funkciji radia ne odpravimo z estetskim razumevanjem zmote. Lahko bi vam povedal, da bi lahko bila za radio izjemno plodna uporaba teoretskih spoznanj moderne dramatike, namreč epske dramatike.

Nič ni bolj neprimerno kot stara opera, ki se izteče v rojevanje omamljenosti, kajti ob sprejemnikih naleti na posameznega človeka in od vseh alkoholnih ekscesov je najnevarnejši samotno zapijanje.

Tudi stara drama s shakeaspearsko dramaturgijo je skoraj povsem neuporabna za radio, kajti ob sprejemnikih investira čustva, simpatije in upanja v intrige, ki imajo samo ta smoter, da omogočijo dramskemu individuu, da se izrazi, posamezen in oposameznjen človek in ne množica.

Epska dramatika s svojimi točkami, svojo ločitvijo elementov, torej slike od besede in besed od glasbe, še zlasti pa s svojo poučno držo, bi imela za radio nešteto uporabnih namigov. Toda njena povsem estetska uporaba ne bi povzročila ničesar drugega kot novo modo, in že starih mod imamo dovolj. Če se bo gledališče prepustilo epski dramatiki, peda-

goško-dokumentarnemu prikazovanju, bo radio lahko izpeljal povsem novo obliko propagande za gledališče, namreč dejansko informacijo, nepogrešljivo informacijo. Takšen komentar, tesno povezan z gledališčem, prava in enakovredna dopolnitev drame, bi lahko razvil povsem nove oblike. Mogoče bi bilo organizirati neposredno povezanost med gledališkimi in radijskimi prireditvami. Radio bi lahko oddajal za gledališče zборе, kot bi tudi lahko posredoval javnosti odločitve in produkcije občinstva na kolektivnih prireditvah poučno-učnih komadov, ki so podobne meetingom, in tako dalje.

Tega "in tako dalje" ne bom razvijal naprej, hote se ne bom dotaknil *možnosti*, da bi ločili opero od drame in oboje od radijskega komada ali reševali druga podobna estetska vprašanja, čeprav vem, da vi morda to od mene pričakujete, saj ste se namenili s pomočjo vašega aparata prodajati umetnost. Da bi se lahko danes umetnost prodajala, mora šele postati kupljiva. In vam raje ne bi ničesar prodajal, temveč formuliral samo načelen predlog, da napravite iz radia komunikacijski aparat javnega življenja. To je novost, predlog, ki se zazdi utopičen in ki ga sam označujem kot utopičnega, ko pravim: radio bi lahko, ali: gledališče bi lahko; vem, da veliki instituti ne morejo narediti vsega, kar bi lahko, tudi ne vsega, kar hočejo. Želijo, da bi jih mi oskrbovali, obnavljali, ohranjali žive z novostmi.

Toda nikakor ni naša naloga, da ideološke institute obnavljamo z novostmi na temelju dane družbene ureditve, temveč jih moramo z novostmi premakniti k nalogi svoje baze. Torej smo za novosti in proti obnavljanjem! Družbeno bazo teh aparatov moramo pretresti z *nenehnim, neprekinjenim predlaganjem boljše uporabe teh aparatov v občem interesu*, razpravljati moramo o njihovi uporabi zgolj za interese nekaterih.

Tega ni mogoče izpeljati v tej družbeni ureditvi, je pa mogoče v neki drugi, toda ti predlogi, ki so samo naravna konsekvence tehničnega napredka, služijo propagandi in oblikovanju te *druge* ureditve.

prevedel: I. K.

prevedeno iz:

Bertolt Brecht, *Gesammelte Werke in acht Bänden – Schriften 2, Zur Literatur und Kunst, Zur Politik und Gesellschaft*. Frankfurt/M: Suhrkamp Verlag, 1967. *Der Rundfunk als Kommunikationsapparat na straneh 127 do 134.*

Pričujoče besedilo naj rabi za uvod v novo rubriko v Problemih. Ime te rubrike je STUDIA HUMANITATIS. Naslov uvoda je nekoliko provokativen in zato varljiv – če imamo »subverzivnost« zgolj za označbo političnega dejanja v običajnem pomenu besede. Hkrati pa je terminus subverzivnost treba jemati dobesedno, le da na nekoliko drugačni ravni. Subverzivnost humanistične vednosti (spoznavnega izročila, ki sega tja do vzpostavitve humanističnih študij v XV. stoletju) tiči zlasti v razmerju med to vednostjo in ideologijo, ki zaseda njeno področje in ki to vednost v podobi slovenske kulture nadomešča, samo sebe pa prikazuje prav kot humanistično vednost. Takoj je treba pripomniti, da slovenske kulturne razmere glede tega niso tako zelo izjemne, kakor bi se utegnili zdeti.

Tvegajmo prvo hipotezo: vladajoča ideologija sodobnih družb deluje tako, da izriva humanistično vednost na kulturno obrobje, in sicer v imenu povsem ideoloških koncepcij, kakršne so, denimo, neko določeno pojmovanje kreativnosti (spontana emanacija subjekta, osebnosti itn.), nacionalna identiteta (kriterij, ki ločuje istovrstne objekte na »naše« in »tuje« ter s tem pači spoznavne procese) in seveda utilitarlost (uporabnost spoznanj v optiki »ekonomične« ideologije). Če so slovenske razmere res nekoliko posebne, moramo poudariti, da ta posebnost ni radikalna ali generična in da gre na eni strani za posebej zaostreno razmerje med humanistično vednostjo in nadomeščajočo ideologijo, na drugi strani pa za teoretsko ali epistemološko šibkost humanističnih ved, skratka, za različico značilne »evropske« ali »zahodnjaške« ideološke situacije.

Druga hipoteza bi lahko bila tale: nobeno naključje ni, da so humanistične vede potisnjene na obrobje nacionalne kulturne podobe, če niso kar izrinjene iz nje. Z drugimi besedami: stanje v humanističnih disciplinah (metodološka šibkost, poljubnost, amaterizem ipd.) in položaj humanistične vednosti v nacionalni kulturi sta »logična« konsekvence nevarnosti, ki jo te vede pomenijo za ideološko podobo nacionalne kulture (identitete, bitnosti, avtohtonosti, samozadostnosti, izvornosti itn.), in sicer prav zato, ker se konec koncev ukvarjajo prav z mehanizmi, ki producirajo kulturne učinke, to se pravi, ker proučujejo procese in mehanizme, ki producirajo celoto nacionalne kulture kot skupek sprevrženih podob določenih družbenih razmerij.

Humanistične vede so v tem smislu že zmeraj zavezane retoriki (tj. vednosti, ki tematizira zgodovinske mehanizme kulturnega formuliranja) in javnosti (tisti družbeni instanci, ki je nujen pogoj in splošen okvir za konkurenco argumentov, to se pravi, konec koncev za demokracijo). V tem smislu je humanistična vednost spotika za sleherni ideološki redukcionizem, shematizem, tj. za vsakršen dogmatizem.

Strateški cilj sodobnih vladajočih ideologij, vsaj eden izmed med seboj zvezanih strateških ciljev teh ideologij, je homogená družba, ki bi omogočila absolutno kontrolo družbenega korpusa, s tem pa nenehno obnavljanje oblastnih razmerij. Ta cilj pa je v ostrem nasprotju s tem, kar humanistične vede producirajo kot svoje spoznanje: heterogenosti, razlike, pluralnosti. Še zlasti moteče je to, da se kompleksi, ki jih te vede postavljajo na svetlo, nikakor ne ujemajo s členitvami, ki jih izvaja ideologija. Ti kompleksi so v tem smislu transideo-

loški; a prav na temelju teh transideoških kompleksov pa je mogoče dojeti in razložiti zgodovinsko produkcijo ideologij in njihovih členitev. Ideologija, ki se sama ima za univerzalno in večno (to je njena najpomembnejša utopija), je s tem nujno prizadeta: s humanistično spoznavno operacijo se iz vira vsega obstoječega spremeni v učinek, celo v stranski, neintencionalni učinek zgodovinskih družbenih procesov, razkrije se, da je njen položaj med družbenimi dejavnostmi uzurpiran, da simbolično nadomešča vse druge dejavnosti in procese na ravni podob, ki si jih družbe ustvarjajo o sebi. Iz ideološke podobe niso izrinjene (in v njej na poseben način zastopane) zgolj humanistične vede – ideologija ne evaluirá le humanistične vednosti – narobe, žrtve tega substitucijskega postopka, tega »metaforiziranja« so vse znanosti, ki producirajo teoretska spoznanja (denimo matematika ali fizika). Res pa je, da si vladajoča ideologija večino tako imenovanih eksaktnih znanosti uspešno podreja in jih s pomočjo cele vrste vmesnih instanc (aplikativne različice, tehnike ipd.) zastira, s tem da jih predstavlja za imanenco teh tehnik, hkrati pa jih potrebuje prav zato, ker gre za njene vmesne instance, to se pravi, ker na neki način sama nasede svoji lastni zvižaji.

Humanistične vede (razen prava, dela družboslovja in psihologije, ki jih je mogoče uporabiti za tehnike ideološke reprodukcije) večidel niso primerne za tako transformacijo. Zato jih vladajoča ideologija kot spoznavne postopke lahko pogreša, potrebuje jih – če tako zahtevajo konkretne ideološke okoliščine, ki so vselej sinkretične – na ravni kulturne podobe, in sicer kot legitimizirajoče elemente (v smislu: to je humana ideologija, saj dopušča, nemara celo pospešuje razcvet humanističnih ved, četudi jih ne potrebuje) in kot znamenje uspešnosti (zaradi ustreznosti ideološke presoje si lahko privoščimo razkošje in imamo, denimo, klasično filologijo). Seveda humanistična vednost niti tedaj ne deluje kot spoznavni proces, temveč kot poseben sektor socialne in kulturne simbolike (kot socialni smobizem).

Razmerje med humanistično vednostjo in vladajočo ideologijo je potemtakem vselej v temelju »sovražno«; humanistične vede so tolerirane le, če se socialno omejujejo (na zaprte kroge, na univerze, akademije ipd.), vendar pomeni že tak obstoj grožnja za primat vladajoče ideologije, latentno nevarnost, saj pravzaprav ni mogoče vzpostaviti neprodušno zaprte zapore, če le obstaja instanca javnosti.

Tretja hipoteza pa je tale: humanistične vede se ukvarjajo z zgodovinskimi in socialnimi mehanizmi, s katerimi se družbe kot kompleksi dejavnosti vzpostavljajo in se reproducirajo. Spoznanja o tem so njihova temeljna družbena funkcija, ne glede na detajliranost in tematsko omejenost konkretnih spoznavnih operacij. Prav ta funkcija pa je – to je paradoks, ki izhaja iz narave vladajoče ideologije (ta to funkcijo ovira in hkrati humanističnim vedam očita, da je ne opravljajo) – zanje najhujši handicap: družbena reprodukcija je v optiki vladajoče ideologije privilegij nekaj ideoloških instanc s posebnimi aparati, to se pravi, politične, sodne, narodnogospodarske in izobraževalne instance. Ta optika je sicer iluzorna in ne ovira prikritega delovanja drugih, bolj temeljnih mehanizmov, celo narobe, zagotavlja da nemoteno delujejo, saj o njih nič ne ve, vednost o njih pa bi skazila njeno iluzorno jasnost –

zato pa ovira spoznavne dejavnosti, ki se z njimi ukvarjajo. Utilitarizem oz. pragmatizem vladajoče ideologije zagotavlja, da se za videzom racionalnosti (logika: cilji–sredstva–postopki) skriva globok iracionalističen obskurantizem, katerega zadnji in glavni namen je vzpostaviti in reproducirati oblastna razmerja, ne pa streči interesom ljudi. Narobe pa humanistična vednost omogoča identifikacijo in formuliranje različnih interesov, ki dejansko delujejo sub cortice ideološke podobe družbe.

Zgodovina humanistične vednosti pa kaže tudi neko posebno moč te vednosti: na eni strani gre za ambivalenco humanističnih disciplin, ki so se zmožne prilagajati vladajoči ideologiji, tako preživeti in jo od znotraj subvertirati (denimo, v času absolutizma); hkrati pa se zato ni zmanjšala možnost odkritega nasprotovanja (nastanek zgodovinskega materializma); skratka: ta ambivalenca je v tem, da humanistične discipline hkrati s spoznanji producirajo še politične učinke, ne da bi same zato postale politika.

Poleg tega ima humanistična vednost veliko, z zgodovino izpričano absorpcijsko moč. Na njenem področju je vladajoča ideologija v zadnjih 200 letih sproducirala nekaj tehničnih strok: psihologijo, empirično sociologijo, socialno antropologijo itn., ki naj bi nadomestile tradicionalno humanistično vednost in njene libertarne implikacije, jo tehničirale in jo naredile uporabno za cilje vladajoče ideologije, t.j. za reproduciranje oblastnih razmerij v družbi. Toda neogiben stik med novimi strokami in humanistično vednostjo je te stroke vsaj

okužil, če jih že ni vselej razcepil na uporabno in tako imenovano bazično frakcijo. Danes je vsaj v nekaterih intelektualnih središčih razmerje preobrnjeno: sociologija se, denimo, historizira, namesto da bi se zgodovina aktualizirala po zgledu sociologije.

Pri nas ta razmerja niso enako jasna kakor ponekod. Navzlic temu pa imamo opraviti z istovrstnimi razmerji, le da je humanistična vednost močnejše marginalizirana in v kulturni podobi nadomeščena z mašili (denimo, novinarsko »zgodovinsko pisje«, ki je baje aktualno v nasprotju z »akademskim«, to pa je bojda togo in neažurno).

Razmere, v katerih naj bi tekla diskusija o subverzivnosti humanistične vednosti – to je četrta hipoteza – so take, da je ta vednost stricto sensu iztisnjena iz nacionalne (ideološke) kulturne podobe (denimo, knjiga s humanistično tematiko ne pomeni nič v primerjavi z natisom literarnega ali politično-ideološkega izdelka, še zlasti ne, če ni izrecno podrejena nacionalnim ciljem in kriterijem); prevladujejo ideološki nadomestki humanističnih tekstov, ki rabijo ideološkim namenom: favorizirane so tehnične (služnostne), ne pa spoznavne dejavnosti, in sicer v imenu splošnega družbenega ali nacionalnega interesa, čeprav ta interes dejansko ni identificiran (in ga tudi ni mogoče identificirati s tehnikami, ki jih uporablja vladajoča ideologija). Te razmere pa so še zaostrene zaradi gospodarskih tegob, reforme šolstva in načrtovane organizacije raziskovanja.

Braco Rotar

Homoseksualnost v Rimu ²⁵

Proti koncu poganske antike je asketski in mistični filozof Plotin želel, naj pravi misleci »prezirajo lepoto dečkov in žensk«¹. Izraz ljubiti dečka ali žensko, uporabljen v zvezi z moškimi, se stokrat prikaže izpod peresa Starih; prvi je vreden druge in kar so mislili o prvem, so mislili tudi o drugem. Ni točno, da so pogani na homoseksualnost gledali prizanesljivo; v resnici je niso videli kot poseben problem; vsakdo je dopuščal ali obsojal ljubezensko strast (katere legitimnost je bila v njihovih očeh sporna) in prostost šeg.

Če so že negodovali nad homofilijo, niso nad njo negodovali drugače kakor nad ljubeznijo, kurtizanami in zunajzakonskimi zvezami – vsaj če je šlo za aktivno homoseksualnost. Imeli so tri orientacijske točke, ki nimajo nič opraviti z našimi: ljubezenska prostost ali izključno zakonsko življenje, aktivnost ali pasivnost, svobodnjak ali suženj; nategniti sužnja je bilo nekaj nedolžnega in celo stroge cenzure se niso vmešavale v tako nepomembno vprašanje²; zato pa je bilo pri državljanu monstrozno, če je imel suženjsko pasivna zadovoljstva.

Apulej je nekatera nizkotna zadovoljstva med moškimi označil za protinaravna³; s tem ni stigmatiziral njihove homoseksualne narave, temveč suženjskost, pa tudi sofisticiranost. Če namreč eden izmed Starih pravi, da nekaj ni naravno, s tem ne misli, da je monstrozno, pač pa, da se ne ujema z družbenimi pravili, ali pa, da je ponarejeno, izumetničeno:

¹ Naslov izvornika: »L'homosexualité à Rome«, *Communications* 35, Pariz, 1982, str. 26–33 (tematska številka *Sexualités occidentales*) (op. prev.)

narava je bila bodisi družba, bodisi nekakšen ekološki ideal, ki je meril na obvladovanje sebe in na avtarkijo; zadovoljiti se je bilo treba z malim, kolikor pač zahteva narava. Od tod dve stališči do homofilije: za prizanesljivo večino je bila nekaj normalnega, za politične moraliste pa je bila včasih izumetničena, in sicer zaradi istega razloga kakor sleherno ljubezensko ugodje.

Artemidor⁴, ki je dober zastopnik prizanesljive večine, ločuje »razmerja, ki ustrezajo normi« (to so njegove besede): s sprogo, z ljubico, s sužnjem, najsi je »moški ali ženska«; vendar »ni dobro, če se pustite penetrirati sužnju: to je kršitev in kaže sužnjevo prezir«. Razmerja, ki so v nasprotju z normo, so incestna. Razmerja, ki so v nasprotju z naravo, obsegajo živalskost, nekofilijo in združevanje z božanstvi.

Politični misleci pa so bili kdaj pa kdaj puritanci; ker nobene ljubezenske strasti, ne glede na to, ali je homofilna ali ne, ni mogoče kontrolirati in ker mehkuži državljana – vojaka. Njihov ideal je bila zmaga nad katerimkoli ugodjem⁵. Platon je zarisal zakone utopične polis, odkoder je pregnal pederastijo, o kateri je trdil, da se ne ujema z naravo, ker se živali (tako je menil) nikoli ne združujejo s svojim spolom. A le preberimo ta besedila⁶; zanj je pederastija manj proti naravi, kakor pa presega to, kar narava zahteva. Je preveč libertinsko in premalo naravno početje: sodomiziranje. Platon se bojuje zoper mehkužnost in zablode strasti, narava pa je zanj le dodaten argument. Njegov namen ni privedi strasti k pravi naravi in dovoliti ljubezen le do lastnih žena, temveč odpraviti sleherno strast ter dovoliti le reprodukcijsko spolnost (pravzaprav mu misel, da bi kdo lahko bil zaljubljen v žensko, še v

glavo ni padla). Niti, če bi se lotil gastronomije, češ da omehkuzi, ne bi drugače premišljeval: narava, bi dejal, nas ob zgledu živali uči, da je treba jesti za življenje, ne pa živeti za jed. V pederastiji ni protinaravna toliko pomota glede spola kakor prepletenost z ugodjem: pederastija zanj ni anomalija, ki bi zaslužila grmado, temveč zlo dejanje, podobno »stališčem«. Ostaja prepovedana, vendar iz istega razloga kakor združitev s sleherno žensko, ki ni zakonita soproga. Potemtakem ni dovolj, da v tekstih najdemo besedi »proti naravi«: razumeti je še treba, v kakšnem smislu so ju v antiki dojemali. Za Platona proti naravi ni bil homoseksualec, temveč zgolj njegovo početje. Odtенок je pomemben: pederast ni bil monsturn, član neke rase z nerazumljivimi nagibi – bil je zgolj razuzdanec, ki ga je vodil univerzalni nagon ugodja in ki je šel tako daleč, da je počel nekaj – dejanje sodomije – česar živali ne počnejo. Svete groze pred pederastom ni bilo.

Aktivna homofilija je tudi navzoča povsod v grških, pa tudi v rimskih besedilih. Katul se baha s svojimi junaštvii, Ciceron pa je opeval poljube z ustnic svojega sužnja – tajnika⁷. Vsakdo se je po nagnjenih odločal za ženske ali za dečke ali za ene in druge: Vergil je imel nagnjenje zgolj do dečkov⁸, cesar Klavdij pa do žensk; Horac ponavlja, da obožuje oba spola. Pesniki so opevali ljubčka strašnega cesarja Domiciana s tako sproščenostjo, kakor bodo pisatelji XVIII. stoletja slavili Pompadurjevo, in vemo, da je Antinoos, ljubček cesarja Hadriana, po svoji zgodnji smrti velikokrat prejel uradni kult⁹. Latinski pesniki so, da bi ugajali vsemu občinstvu, ne glede na svoja osebna nagnjenja, opevali eno in drugo ljubezen; ena izmed priljubljenih tem v lahki literaturi je bilo vzporedno opisovanje obeh ljubezni in primerjanje njunih prijetnosti¹⁰. V tej družbi, v kateri so najstrožji cenzorji v sodomiji videli le razuzdano početje, aktivne homofilije niso skrivali in tisti, ki so se posvečali dečkom, so bili prav tako številni kakor ljubitelji žensk; to pa precej pove o kaj malo ... naravni naravi človeške spolnosti.

Antični avtor si privoščil aluzije na homofilijo natanko toliko, kolikor si privoščil lahke aluzije nasploh. Ni ločnice med grškimi in latinskimi avtorji, ljubezni pa, ki ji pravimo grška, bi enako legitimno rekli tudi latinska. Mar naj mislimo, da se je Rim te ljubezni naučil od Grkov, ki so mu bili učitelji na toliko področjih? Če je odgovor da, tedaj bomo sklepali, da je homofilija tako redka peverzija, da se je neko ljudstvo lahko le nauči od drugega, ki naj bi mu dajalo slab zgled; če pa se, narobe, izkaže, da je bila pederastija v Rimu domača zadeva, bomo sklepali, da ni nenavadno, če kakšna družba pozna homofilijo, temveč, če ne ve zanjo: razlaga si ne zasluži rimska strpnost, temveč nestrpnost modernih.

Drugi odgovor je pravi: Rim ni čakal na helenizacijo, da bi bil popustljiv do določene oblike moških ljubezni. V najstarejšem spomeniku, ki se nam je ohranil iz latinske literature, v Plautovem teatru, ki je neposredno pred grekomanijo, je vse polno domače zabeljenih homofilnih aluzij; najbolj običajno zbadanje sužnja je, da ga spomniš, kakšno opravilo pričakuje gospodar od njega, da se mora zanj postaviti na vse štiri. V rimskem državnem koledarju, ki mu pravijo Prenestski Fasti, je 25. april praznik moških prostituerancev, naslednji dan pa praznik kurtizan, Plaut pa nam pripoveduje o teh prostitutkah, ki čakajo na odjemalce v Toskanski ulici¹¹. Katulove pesmi so polne obrednih in mladeniških psolv, s katerimi pesnik grozi svojim sovražnikom, da jih bo nategnil, da pokaže svoje zmagoslavje nad njimi; smo v svetu folklornih izzivanja, ki so zelo mediteransko zabeljena in kjer je pomembno to, da si tisti, ki nateguješ: žrtvin spol ni važen. Grčija je imela natanko enaka načela: a vrhu tega je tolerirala in celo občudovala romaneskno prakso, ki so jo Latini sovražili: bila je prizanesljiva z domnevno platoničnimi ljubeznimi odraslih do

efebov svobodnega rodu, ki so hodili v šolo ali raje v gimnazijo, kamor so jih ljubimci hodili gledat, kako se goli urijo. V Rimu je efeb svobodnega rodu nadomeščal suženj, ki je rabil za ljubčka. To je dokazovalo, da ima gospodar prekipevač temperament¹²: moral je nategniti še suženjčke; šel je čez naravne meje. Temu so se dostojni ljudje prizanesljivo nasmihali.

Pomembno pa je bilo prej ko slej spoštovanje poročenih žensk, devic in mladostnikov svobodnega rodu: domnevno zakonsko zatiranje homoseksualnosti je v resnici merilo na to, da prepreči, da bi državljana nategnili kakor sužnja. Legem Scantiniam iz leta 149. pred našim štetjem je potrdila prava zakonodaja za te zadeve, avgustova zakonodaja: svobodnega mladostnika varuje na enak način kakor devico svobodnega rodu. Kakor vidimo, spol nima s tem nič opraviti. Šteje le, da nisi suženj in da nisi pasiven. Zakonodajalec še pomisli ne, da bi preprečeval homofilijo. Le mladega državljana hoče zavarovati pred aktivno podjetnostjo.

To je potemtakem svet, v katerem v ženitnih pogodbah določijo, da bodoči soprog ne bo vzel »ne priležnice ne ljubčka«, in v katerem si Mark Avrelij v svojem Dnevniku čestita, ker se je upr privlačnosti, ki jo je čutil do služabnika Theodota in služabnice Benedicte; v tem svetu niso razvrščali obnašanj po spolu na ljubezen do žensk ali na ljubezen do dečkov, temveč na dejavnost ali pasivnost: biti dejaven pomeni biti moški ne glede na spol tako imenovanega pasivnega partnerja. Vse je v tem, ali si ugodje po moško jemlješ ali pa ga pasivno daješ. Ženska je pasivna po definiciji, sicer je monsturn in zato nima pravice do besede: problem obravnavajo z moškega zornega kota. Otroci ne štejejo nič bolj, če se jim odrasli ne vdinja in jim daje ugodje in če se omeji na to, da si ga jemlje; v Rimu so ti otroci sužnji, ki ne štejejo, v Grčiji pa efebi, ki še niso državljani, tako da so lahko še brez sramote pasivni.

Neznanski prezir je potemtakem zadel moškega in svobodnega odraslega, ki je bil pasiven homofil ali, kakor so pravili, *impudicus* (takšen je neznan pomen te besede) ali *dialithemenos*. Javna hudobija je sumničila nekatere stoike, da se delajo pretirano moške, v resnici pa so naskrivaj feminilni, in menim, da so mislili na filozofa Seneko, ki je imel raje atlete kakor dečke¹³. Pasivne homofile so naganjali iz vojske in ko je cesar Klavdij dajal nekega dne na vse kriplje sekati glave¹⁴, je pustil pri življenju nekega *impudica*, ki je bil »ustrežljiv kakor ženska«: tako bitje bi umazalo rabljev meč.

Ta zavržba pasivnega homofila ne meri na njegovo homofilijo, temveč na njegovo pasivnost, ta namreč izhaja iz moralne ali raje politične hibe, ki je bila skrajno huda: iz mehkušnosti. Pasivni posameznik ni bil mehkužen zaradi spolne zablode, prav narobe: pasivnost je bila zgolj eden izmed učinkov pomanjkanja moškosti, to pomanjkanje pa je bilo slej ko prej naglavno zlo tudi brez sleherne homofilije. Ta družba se namreč ni ubadala s tem, da bi se spraševala, ali so ljudje homoseksualci ali niso; zato pa je posvečala čezmerno pozornost neznatnim podrobnostim toalete, izgovorjave, kretenj, hoje, da bi s prezirom preganjala liste, ki bi se tako izdali, da jim manjka moškosti, ne glede na njihova spolna nagnjenja. Rimska država je večkrat prepovedala operne predstave (ki so jih imenovali »pantomima«), ker so bile pomehkuževalne in kaj malo moške v nasprotju z gladiatorskimi predstavami.

Vse to razloži neko drugo, zelo nepričakovano obsesijo: obstajalo je spolno obnašanje, ki je bilo absolutno sramotno, tako zelo, da so se ljudje po ves dan spraševali, kdo »je to bil«; to obnašanje, ki je v obekovanjih imelo enako mesto kakor »pédale« pri naših popevkarjih, je felacija, treba ga je namreč imenovati: zgodovinar mora o njem govoriti, ker o njem nenehno govorijo grška in latinska besedila in ker ima

to funkcijo, da družbi, v kateri se dogaja, daje občutek relativnosti njenih vrednot. Felacija je bila najhujša psovka in navajali so¹⁵ sramotne felatorje, ki so domnevno poskušali prikriti svojo nizkotnost z manjšo sramoto in se delali, da so pasivni homofili! Pri Tacitu je grozen prizor: Neron je dal mučiti sužnjo svoje žene Oktavije, da bi ji izsilil priznanje, da je cesarica prešuštnica; sužnja vzdrži vse muke, da reši gospodaričino čast, in policistu odvrne: »Oktavijina vagina je snažnejša kakor tvoja usta.« Mislili bi, da je hotela reči, da ni nič bolj umazanega kakor klevetnikova usta, pa bi se zmotili: reči je hotela, da je policist podel monstrum in je vso to podlost strnila v dejanje, ki jo sklene: v felacijo. Felacijo so si namreč predstavljali v enako fantazmagoričnih barvah, kakor jih pri nas uporabljajo vsi fantazi: Apulej ali Sueton prikazuje razbojnika ali prav Nerona, ki se spuščajo v felacijo, kakor se kdo zaradi perverzности loti dejanj, katerih vse ugodje je njihova nizkotnost. Mar felacija ni pravzaprav višek nizkotnosti? Pasivno prejema ugodje s tem, da ga daje drugemu in po suženjsko drugemu ne odtegne nobenega dela telesa; spol pri tem nima nič opraviti: bilo je namreč še drugo, nič manj umazano obnašanje, ki jih je enako obsedlo: cunnilingua... To je antipodsko nasprotje japonske kulture, kjer sta bila slava in slast razuzdanega samuraja to, da je ženskam z vsemi sredstvi zbujal ugodje.

Od kod izvira ta čudna kartografija užitek in nizkotnosti? Vsaj iz treh vzrokov, ki jih ne smemo zamešati. Rimsko družba je, kakor toliko drugih, ne glede na to, ali so poznale suženstvo ali ne, »machistična«; ženska je na voljo moškemu, čaka na njegovo željo, si s tem dobi ugodje, če more, to ugodje pa je velikokrat moralno dvomljivo (tako so, naj se zdi še tako neverjetno, imeli prostitutke za ženske, ki jih vodi nagnjenje k užitku). Potem: ta možnost meji na skriti del politične ledene gore antičnih družb: da skrajšamo, uporabimo analogijo in omenimo sovraštvo do pomehkuženosti v militarističnih skupinah ali pa v pionirskih družbah, ki čutijo, da so v nevarnem okolju. Nazadnje pa je Rim sužnjelastniška družba, v kateri gospodar izvršuje pravico do prve noči, tako da so sužnji nujnost spremenili v vrlino v pregovoru: »Ni sramotno početi to, kar gospodar ukaže.«

Sužnjelastniška družba: preden so stoiki in kristjani ugovarjali, češ da je spolna morala enaka za vse (bolj zato, da bi gospodarje prisilili k čednosti, kakor pa zato, da bi zavarovali sužnje), se je rimska morala spreminjala glede na družbeni status: »Impudicitia (to se pravi, pasivnost) je nizkotnost pri svobodnjaku«, piše Seneka oče, »pri sužnju pa je najbolj absolutna dolžnost do gospodarja; pri osvobodjencu je to slej ko prej moralna dolžnost ustrežljivosti.«

Tako so bili povsem popustljivi do homofilije, če je šlo za aktivno razmerje gospodarja do mladega sužnja, njegovega ljubčka. Plemenit Rimljan ima soprogo (s katero spoštljivo ravna, ona se namreč lahko loči in odnese doto), sužnje, ki so, če je treba, priležnice, potomce (a le malo jih vidi, da se izogne sleherni slabosti: služabniki ali ded trdo vzgajajo te bodoče gospodarje); ima tudi suženjčka, ki ga vzgaja, *alumna*, v katerega izliva očetovske nagone, če jih ima, in ki je velikokrat otrok, ki ga je imel s kakšno sužnjo (vendar je bilo absolutno prepovedano vsakomur, tudi očetu, da bi kaj takega domneval). Nazadnje pa ima še ljubčka ali cel bataljon ljubčkov; gospa je nanje ljubosumna, gospod se izgovarja, da z njimi ne počne nič slabega, to nikogar ne premoti, a nihče nima pravice pokazati kakršenkoli skepticizem. Gospa se potolaži šele tedaj, ko ljubčku poženejo brki: to je čas, ko dostojnost zahteva, da gospodar preneha z ljubčkom ravnati tako, kakor je nevredno moškega. Nekateri gospodarji so bili tako razuzdani, da so to počeli še naprej: ta preveliki ljubček je bil *exoletus*, kar pomeni, da ni več *ad-olescens*, in poštenjakom se je zdelo grusno; Seneka, ki je hotel, da bi se v

vsem ravnali po naravi, se je zgražal, ker so nekateri razuzdanci hoteli dati svojim ljubčkom, ki so odrasli, populiti dlake, čeprav je zanje minila naravna starost za ustrežljivost.

Narobe bi bilo, če bi na antiko gledali kot na paradiz nrepresije in mislili, da v njej ni bilo načel; le ta načela se nam zdijo zmedena, to pa bi nas moralo navdati s slutnjo, da tudi naša najtrdnejša prepričanja niso nič več vredna. Se je morala homofilija skrivati? Je bila dovoljena? Poskrbimo za razločke. Bile so ilegitimne, a moralno dopustne zveze, tako kakor je pri nas prešuštvo v dobri družbi ali še pred kratkim svobodna zveza. V takem primeru velja tole pravilo: literatura ima pravico, da o tem nekažnovano govori, a prizadeti morajo biti v zvezi s svojim osebnim primerom diskretni in ne smejo ničesar priznati: vsakdo se bo pretvarjal, da ni nič uganil. Tako obravnavo je Rim namenil razmerjem z ljubčki, Grčija pa razmerjem z efebi.

Druga razmerja so bila tako moralno dvomljiva kakor ilegitimna, pa številna so bila. Največji del homofilije se jim je namreč zdel vreden graje, vendar ne po naši morali. Tako so po prepovedanem dišala razmerja z *exoleti*, moške zveze, homoseksualna razmerja, ki so jih tolerirali v vojski (počakati je bilo treba na Salviana in na dobo velikih vdorov, da se je zanje zvedelo), nazadnje pa še prostitucija mladoletnikov iz dobrih družin. Prostitucija je sicer prekreпка beseda, kajti v Rimu so spolna orodja, ženske in dečke, tako zelo imeli za pasivna orodja, da so tem bitjecem odkrito ponujali denar in da poštena matrona ali vrl mladenič nista smela sklepati, da mislijo, da sta naprodaj, če so jima ponudili ceno za njune usluge; v Rimu je dvoriti pomenilo ponuditi določeno vsoto. Tako da je za starše tedanjega učenca bil problem najti šolo, kjer bi bila npravnost njihovih sinov na varnem pred skušnjavo; profesor Quintilian je v svojih knjigah pokazal veliko zgražanja nad efebičnimi ljubeznimi, da bi pomiril svoje odjemalstvo.

Nazadnje pa so bila še ilegitimna, nemoralna in povrh še nizkotna razmerja. Bila so hujša kakor grešno dejanje, ki je storilcu ušlo: grusnost dejanja je segla do samega storilca in dokazala, da mora biti monstuozen, če lahko stori kaj takega. Tedaj ga niso več zgolj moralno obsojali, temveč so ga – mi bi rekli rasistično – zavrgli. Tako je bilo s pasivnostjo svobodnjakov, z nizkotno ustrežljivostjo do žensk, s cunnilinguo in nazadnje z žensko homofilijo, zlasti z aktivno ljubimko; ženska, ki se ima za moškega, saj to je narobe svet. Nagnusnost, ki je enaka nagnusnosti žensk, ki »jezdijo« moške, pravi Seneka.

Vse to se je izteklo v vizijo homofilije, ki ni bila nič manj mitska kakor naša, le drugače. Vse homofilije je omejila na en primer, ki ga je imela za značilnega: razmerje odraslega z mladostnikom, ki v njem ne uživa. Najbrž so mislili, da je tako nasploh; to dejavno in nemehkužno razmerje je namreč pomirjalo, v njem, kakor so pravili, niso poznali viharjev in sužnosti strasti. »Sovražnikom želim, da bi ljubili ženske, prijateljem pa, da bi ljubili dečke«, je nekega zagrenjenega dne zapisal pesnik Propert, kajti pederastija »je mirna reka brez brodoloma: kakšnega zla pa naj bi se bali na tako majhnem prostoru!¹⁶« Rimsko homofilija je – z vsemi čudaštvii in begajočimi omejenostmi – nasledek puritanstva, ki ima politične korenine. Neki neodgovornež, pesnik Ovid, pa je hvalil ženske in razlagal, da je čar heteroseksualnosti v partnerkitem ugodju, medtem ko dečki, tako zagotavlja, nikoli ne občutijo ugodja.

Bralec se nemara na koncu sprašuje, kako se je zgodilo, da je bila homofilija tako razširjena; mar je neka posebnost antične družbe, denimo, prezir do ženske, umetno povečevala število homofilov ali pa je narobe drugačna represija, a v celoti manjša, dopustila, da se je kazala homofilija, ki naj bi bila normalno stanje človeške seksualnosti? Drugi odgovor je

nedvomno pravi. Glede tega moramo biti jasni, četudi bo kdo presenečen. Živeti z moškim, imeti raje dečka kakor ženske je eno: to je vprašanje značaja, Ojdipovega kompleksa in še marsičesa, ni pa večinski pojav, a niti ne zelo manjšinski. Zato pa lahko malone vsi imamo fizična razmerja s svojim lastnim spolom, in to z ugodjem; dodajmo: tako da občutimo natančno enako ugodje kakor z nasprotnim spolom; tako da je največje presenečenje, ki ga doživi heteroseksualnež, ki iz radovednosti poskusi, ko ugotovi, da ni razlike in da je sprememba varljiva... Poleti 1979 je bilo v zvezi s tem slišati poučna pričevanja na mednarodnem kongresu homofilnega gibanja »Arkadija«. Povejmo, da heteroseksualci, ki so to ugotavljali, nikoli še pomislili niso, da bi imeli razmerje z dečkom, niso v zvezi s tem odpravljali frustracije, na to sploh niso mislili, ker so domnevali, da bi tedaj, če bi to poskusili, občutili le gnus. Nobenega gnusa niso občutili in vse se je izteklo zelo dobro. Ostali pa so zgolj pri tem, izkušnje niso ponovili, po njihovem občutku so bile ženske dolgoročno bolj zanimive in v naši družbi je lažje imeti razmerje z njimi. Torej je vse jasno. Zamislimo si družbo, v kateri tolerirajo homofilna razmerja, tako da se dečki ne upirajo in da ljubimci pri dvorjenju niso ovirani; postavimo, da poroka v tej družbi ni na osrednjem mestu, kakor je v naši, in da v njej ločijo na eni strani površna in strastna razmerja, na drugi pa resnost življenja, to se pravi, razmerja v zakonu: nekdanji Rim in še današnja Japonska sta zgleđa za to. V teh družbah bo seveda – kakor pri nas – konsistentna manjšina, ki bo imela strastno nagnjenje zgolj do dečkov; vendar bo sama večina kdaj pa kdaj cenila moške ljubezni, ki bi bile dostopne za vse, ker bi dopuščale površne ljubezni in ker nikogar ne bi motile družbene prepovedi, če bi se jim prepustili. Ljudje niso živali in fizične ljubezni pri njih ne obvladuje razloček med spoloma: kakor je dejala Elisabeth Mathiot-Ravel, seksualna obnašanja niso spolna.***

Paul Veyne
Pariz, Collège de France
(prev. B. R.)

OPOMBE

1. Plotin, *Enneade*, II, 9, 17.
2. Vendar pa gl. Musonius, XII, 6–7; cf. Quintilian, V, 11, 34.

*** V izvirniku: *les conduites sexuelles ne sont pas sexuelles*. (op. prev.)

3. Apulej, *Metamorfoze*, VIII, 29.
4. *Onirocritique*, str. 88–89 Pack.
5. Cf. Platon, *Zakoni*, 840 C.
6. *Zakoni*, 636 B–D in 836 B s.; cf. *Symposion*, 211 B, 219 CD; *Fedra*, 249 A; *Republika*, 403 B.
7. Ciceron, cit. pri Pliniju Mlajšem, VII, 4, 3–6.
8. *Po Vitae vewrgiliana*.
9. Po njegovi biografiji, ki jo je napisal Sueton.
10. Glej presenetljivo *Primerjavo med ljubeznimi* Luciana ali psevdo Luciana.
11. Plaut, *Curculio*, 482; za suženjsko ustrežljivost (*puerile officium*) cf. *Cistellaria*, 657 in veliko drugih tekstov. O suženjski seksualnosti glej temeljno študijo R. Martin, *La vie sexuelle des esclaves* v J. Collard et alii, *Varron, Grammaire antique et stylistique latine*, Pariz 1978, str. 113 s.
12. Seneca, *Naravna vprašanja*, I, 16; Petronij, XLIII, 8.
13. Dion Cassius, LXI, 10, 3–4. O skrivni mehkužnosti stotikov glej ob Martialu in Juvenalu še Quintiliana, I, praef. 15.
14. Po Tacitu, med procesom zoper Mesalinine ljubimce.
15. Po Martialu.
16. Propert, II, 4.

BIBLIOGRAFIJA

Medtem, ko čakamo na veliko knjigo Michela Foucaulta o Aphrodisia, ki bo (je že, op. prev.) izšla pomladi 1983 pri založbi Seuil, bomo prebrali prvo poglavje v knjigi Johna Boswella, *Christianity, Social Tolerance and Homosexuality*, Chicago, 1980. Za grško homoseksualnost je temeljna študija knjiga K. J. Dover, *Greek homosexuality*, London, 1978; veliko tekstov je koristno in prijetno zbral F. Buffière, *La pédérastie dans la Grèce antique*, Pariz, Éditions Guillaume Budé, 1980. Nisem mogel prebrati teze 3. cikla (magistrskega dela, op. prev.) F. Gaufraya, *Un fait de civilisation méconnu: l'homosexualité masculine à Rome*, Poitiers, 1972, poznam pa jo prek dela Georga Fabra *Liberatus: patrons et affranchis à Rome*, 1981, str. 258 sq.

K psihopatologiji vsakdanjega življenja

"KDO JE TA ČLOVEK"

(Kratki kurz iz socialne pato-logike)

Ob filmu **Vaba**

Prizorišče filmske pripovedi je večinoma postavljeno v *prijetni klub* in bližnjo okolico ter njuno pulziranje. Ljudje se tam zbirajo z dokaj neprikrito željo, seveda spolno željo. Toda za to – v zadnji fazi "goloto" – je potrebna temeljita priprava, "oblikovanje" tistega, kar se bo ponudilo želji, fantazma nje-ne izpolnitve. Ta "vidik" družabnega življenja ima svojo "substanco": reče se ji *image*.

Image ni preprosto znak, čeprav je seveda "v razmerju" z njim: iz filma se lahko spomnimo natančno kodificiranega sistema "občevanja", ki ga predstavljajo barvne rute v raznih žepih. Znak je arbitraren (namesto rut bi bilo lahko karkoli, vsaj "relativno" karkoli); *image* pa je motiviran s samim tanzmom "realiziranega" subjekta, je predstava, ki subjekta ponuja očesu Drugega. Je tudi subverzija znaka, ker predstavlja subjekt zgolj kot "zunanjo formo", brez "globljega smisla" (značaja, čustva, "notranje lepote"), ki bi formo sakraliziral in seveda tudi totaliziral. Zato pa je prav v tej predstavi, prav v "zunanji formi" zastopana neka subjektu najbolj "notranja" razsežnost, njegova "unarna poteza", ki ga šele vzpostavlja kot subjekt: njegov stil.

Nobena skrivnost ni, da je *image* (vsaj kot koncept) proizvod množične kulture; tedaj bi morda morali zadevo obrniti in reči, da prav v tem proizvodu subjekt podleže totaliteti znaka kot "smiselne forme"; kadar misli, da zgolj "uporablja" znak, ga znak že najbolj "od znotraj" obvladuje; ko misli, da "ima stil", je že pristal na "minimalno variacijo znotraj istega", če zlorabimo Jakobsonove besede.

Vendar tako sklepanje implicira, da bi bilo v neki točki mogoče "ubežati" znaku/totaliteti v "individualnost", ki bi ne bila "zunanja", temveč "individualnost smisla".² Seveda nam množična kultura dopoveduje ravno nasprotno: znaka ne subvertira "spreminjanje" njegovega smisla (pomena), marveč njegovo ponavljanje, ki ga zvede na "golo formo".³ Šele od tod, ne iz forme, "podrejene individualnosti", marveč iz forme, ki je izpraznjena "individualnosti", vznikne učinek označevalske "montaže", v katerem lahko prepoznamo na delu subjekt.

Preprosto in z znanimi besedami rečeno: če "znak pomeni nekaj za nekoga", imamo opraviti z njegovim *imaginarnim učinkom* ("individualnost"); zveden na "golo formo", tj. označevalec, pa vpelje *simbolno realizacijo* subjekta: "označevalec reprezentira subjekt za drugi označevalec".⁴

Na "večer policajev" so vsi v klubu oblečeni kot policaji. Kakšna Ana Freud bi to nategnila na svojo znano "identifikacijo z agresorjem"; duhovitejši "tolmač metafor" pa bi povezal policijo in njen popularni naziv, "organ" (varnosti, reci-mo), s tem, za kar v homoseksualnosti "gre". Nobeden od njiju ne bi bistveno zgrešil, če mu ne bi ušlo, da "gre" v tej predstavi za subverzijo znaka (pripadnosti policiji): znak "izgubi" smisel (težave s policijo, racije itd.), ostane zgolj forma spolne igre.

Tega ne more "razumeti" edinole pravi policaj Burns, ki zanj znak "ima" smisel. Zato seveda pride v klub brez vsakega znaka svoje "pripadnosti policiji" in seveda ga vržejo ven. Tak razplet (čeprav "krajši", "zaustavljen") je celo zgovornejši od tistega, ki bi ga po starejših vzorcih pričakovali: da bo Burns zdaj izvelkel pravo značko in se z njo "izkazal".

Potem bi lahko rekel, da jih je nategnil na sami ravni iger, češ oni se nekaj grejo, on pa "se gre", da se gre, in jih s svoje "distance" lahko prevara. Tukaj prav on nima "distance", "oni" pa že ves čas.

Burnsov nastop zahteva popolno podreditev znaku (popolno "preobleko"), igri pomenov, ki jo vzame zares. Zato pa mu – simptomatično – spodleti. Da bi lahko "zvezal" verigo znakov (se predstavil kot "pravi" homoseksualec), mora potlačiti "policijski označevalec", ki vzpostavlja njegovo podjetje (odkriti morilca). Zdaj pa na lepem naleti sam nase na nekem "izpraznjenem" mestu: potlačeno se mu vrne kot "luknja", kot tisto, kar mu v igri, v katero skuša stopiti, nenadoma ravno manjka: označevalec njegove lastne pozicije. Nezvedljivo razmerje med tem, kar imenujemo *image* (označevalec kot "unarna poteza" subjekta) in znakom "zaznamuje" ves film. *Image* resda "kaže" sado-mazohistično željo, toda na ravni predstave, ne znaka, ki bi "nosil" tak pomen. "V resnici" ne gre pri tem za nobeno klanje, razen morilcu, ki predstavo jemlje zares, kot znak. S tem seveda realizira "svoj" potlačeni označevalec oz. spodletelo srečanje z njim: morilec ubije za kazen, ki jo za *njegovo lastno željo* predpisuje njegov oče.

Podvrženost subjekta-morilca Zakonu Očeta je v filmu zarisana prav psihoanalitično: morilčev oče je mrtev, vendar ga on sam ni nikdar ubil (v smislu simbolnega uboja očeta, ki omogoča vzpostavitev Imena-Očeta "notranje" etične instance, nad-jaza), zato se mu še vedno prikazuje, ga še vedno vodi.⁵

Od tod je možna drzna Friedkinova trditev ("off film"), da je morilec heteroseksualec: na delu je spodletelo srečanje z lastno homoseksualnostjo.

Še več: nakazuje, da bi tudi Burns mogel podleči istemu mehanizmu, da je "psihotiziral", ko se je srečal z lastno potlačeno ("latentno") homoseksualnostjo, ki je, kot vemo od Freuda, masivno "sublimirana" v "družbenih" registrih.

Vrnimo se k policiji. Razmerje med policijo in homoseksualnostjo je v filmu predstavljeno na precej dvoumen način. Na strani homoseksualcev si *image* podredi znak in s tem odpre vrata Burnsovemu travmatičnemu srečanju z lastno (homoseksualno?) potlačeno resnico.

Policija pa *image* razume kot znak. Tega ne počne "nezavedno", ker ne bi vedela, da (se) "pravi zločinci ne kažejo, marveč skrivajo" (kot je nekje zapisal B. Lešnik), temveč zato, ker tukaj najde polje svoje potrditve, potrditve svoje potrebnosti pred "javnostjo". "Za tem" seveda stoji oblast, ki (če nadaljujem z Lešnikovimi besedami) (*image*) pravilno dojame kot napad na mrežo simbolnih razmerij.

S tem ko je *image* "razumljen" kot znak, je seveda omogočena "projekcija" pomena v tisto, kar "se kaže". Neki policaj, ki operira na področju, kjer je klub, "spolno izrablja" transvestita, ki je (dvojna korist!) celo policijski "zaupnik", vendar njegove pritožbe nič ne zaležejo: tak se kažeš, mu med vrsticami govorijo, zakaj se potem čudiš, če ravnamo s teboj kot s "takim"?

To pa je zelo podobno argumentu, naslovljenem na žensko: oblečena si "izzivalno", torej "hočeš". (Raven reprezentacije je zamenjana z ravnijo intence.) Tak je resnično argument

mnoгих posiljevalcev, še posebej pa "uličnih nadlegovalcev".

Prizor iz filma, ki ga bomo v nadaljevanju opisali, jemljemo kot "ključni" – ne zato, ker bi nam nemara "razložil film", ampak nasprotno: ker zastavlja vprašanje, na katerega ne odgovori; ker predstavlja "travmatično jedro" filmske pripovedi (fikcije), ki to pripoved povezuje z nečim "zunaj" filma – z razmerjem med oblastjo in homoseksualnostjo.

Takoj bi ga seveda lahko "prevedli", da hoče s paradoksnim obratom razkriti "potlačeno resnico" samega državnega "organa", čigar naloga je izločanje "hetero" elementov – ki je v sami "homo" (seksualni)⁵ praksi takega "organa." To bomo vzeli v zakup "na prvi ravni", na ravni metafore. Prizor pa bomo hkrati vzeli tudi povsem "dobesedno".

Ja policiji zaslišujejo osumljenca za umore, "prijetnega", a nedolžnega mladega natakarja. Uporabljajo metodo dobrih-slabih zasliševalcev, po kateri eden grozi in pretepa, drugi pa zaslišanca "rešuje" pred prvim in ga pri tem z lepo besedo spodbuja k priznanju.

Od časa do časa gre mimo osumljenca plešast orjak, oblečen v (iz drugih scen filma znano) "prijetno" minimalno opravo (a s pištolo), naravnost nespodoben lik na policijski postaji, in ga mahne po gobcu. Fant, ves znerviran, zavpije za svojo situacijo nesmiselno ("Kaj pa je to važno?"), vendar edino vprašanje pri vsem zaslišanju, ki je (ker je pač nedolžen) res "na mestu".

Kdo je ta človek?

Prijeten policaj? Mislili bi, da je to protistlovje v pridevku. Policija in podobni državni "organi" izločajo homoseksualce iz svojih vrst s čisto določenimi argumenti. Eden od njih je, da zaradi svoje "naravnosti" ne morejo dobro opravljati svojega posla, da so "po konstituciji" bolj pristranski, tj. da se težje uprejo zapeljevanju.

Ni težko videti, kaj tiči v tem grmu. V "vsakdanji" govorici za heteroseksualca nikdar ne rečem: ta je heteroseksualec; pač pa, če vemo, da je kdo homoseksualec, to nujno vstopa v polje govorice kot označevalec spolne želje. Homoseksualec je torej eklatanten "primer" spolnega bitja. Oblast – vrhovna zapeljivka, kot upravičeno pripominja R. Močnik (mi bi še dodali, da zlasti rada stiska k sebi) – ne more dopustiti, da bi bila zapeljana.

"Primer" spolnega bitja je tudi ženska; nemara bomo tukaj našli iztočnico za gornje vprašanje.

Žensko vprašanje vznikne iz alternative govorečega/spolnega bitja: ali govori kot moški in s tem poganja naprej unifikatorni mehanizem homo-gene oblasti (reducira spol), ali pa govori kot ženska in je v efektu preslišana, čeprav včasih uslišana, "razumljena", ne pa tudi slišana (reducirana na spol). Zastavljeno je iz razmerja do pozicije oblasti, do tistega mesta, ki ima besedo. Je vprašanje, ki mu je zavezano spolno bitje, kolikor mora, da bi se "realiziralo", skoz sprevede označevalca.

Ženska mora, da bi bila slišana, spregovoriti kot moški, hkrati pa "ostane" ženska-spolno bitje. Govoreča ženska je tako obsojena na lacanovsko alternativo vel: če izbere spol, izgubi besedo; če pa izbere besedo, izgubi oboje, ker beseda ne pripada več njej, ampak se usmerja po krmilu oblasti. Od tod pa ni daleč do nezadovoljivega spolnega razmerja (in pot gre v to smer, ne nasprotno, kakor bi hoteli posmehljivi "anti-feministi"); spolnega razmerja, ki sicer "ne gre, ... pa vendarle nekako gre" (Lacan). Čuditi se je temu, da še gre, ne množici primerov, ki ne skrivajo, kakor zares ne gre. Toda z interpelacijo ženskega vprašanja moški še ni problematiziran. Ni problematiziran seveda zato, ker gre za samo mesto, kjer se govori, ker gre zmerom za moško vprašanje. S tem ni mišljen kak poceni paradoks, temveč homo-mafija, ker rabimo enkratni vrstni, drugič svojilni pridevnik. Žensko

vprašanje je navsezadnje še zmeraj vprašanje o ženski: Kaj hoče?

Moški, tedaj, sinonim za gospodarja ... Pri tem pa je nekaj vnaprej zagotovljeno: da si moški želi žensko. Prav ta želja je temelj oblastniškemu razmerju, čigar simptom je (zmerom "manjkav") ženski odgovor. Feminizem zlahka (še preveč upravičeno) problematizira zadovoljivost moškega, vendar na podlagi želje, ki mu jo pripisuje.⁷

Nedvomno je za spolno bitje smotrna heteroseksualna želja. Toda že Freud je vedel, da zunaj znaka ni instance (Narava? Božja volja?), ki bi ji mogli pripisati namen, ko je povedal, da želje ne podpira nič razen njenega objekta, kjerkoli se že naznači.⁸ Smoter je eden od ideologemov Zakona o intersubjektivnih razmerjih, temelja družbenega Reda.

Po tem Zakonu je objekt na mestu Drugega (spola).

"Prijetni" objekt pa napravi nekakšen ovinek in se znajde na mestu Istega (spola).⁹

"Škandal", ki ga predstavlja homoseksualec kot spolno bitje, torej ni v njegovem "prestopanju" ločnice moški/ženska, ampak v tem, da ni podrejen istemu gospodarju.

Upravičeno lahko pričakujemo, da nam bo na nekatera temeljna vprašanja pomagala odgovoriti pristojna veda. Iz zbornika Socialna patologija (1969) pa smo dobili med drugim tole (avtorja Kobal, Bavcon):

"Očitno je, da izvira prepričanje javnosti o družbeni nevarnosti homoseksualcev iz veljavnih načel in morale, ki ob upoštevanju verskih omejitev določajo dopustne in nedopustne oblike spolnega življenja ...

Kadar smo v naših razmerah v stiku s homoseksualci po ambulantah ali zaporih, kadar prebiramo njihova pisma, ki jih pošiljajo posameznikom ali družbenim organizmom, smo vselej pretreseni nad njihovo osebno in družbeno tragiko ... (Dopolnjeno z resnično pretresljivim pismom o prikrajšanosti homoseksualca "za srečo iskrenega prijateljstva in tovarštva".)

"Če izvzamemo spolno agresivnost in "nalezljivost" homoseksualcev za mlade moške (ki pa je dvomljiva in problematična) ter pedofilična nagnjenja, ki se kažejo le izjemoma, je homoseksualnost v svojem osnovnem fenomenološkem dogajanju manj nevaren družbeni pojav.

Hkrati pa moramo priznati, da je to vendarle dovolj resen družbeni problem in da tiči njegova splošna nevarnost v tem, da tako ali drugače ogroža posameznike in nekatere plasti dane družbe." (To so, po dognanjih avtorjev, v "dani družbi" predvsem proletarske in malo-obrtne "plasti".)

"Rešitve seveda ne vidimo v represiji. Če pa izhajamo iz Kinseyeve sheme, bo morebiti prav, če ostane homoseksualnost v okviru družbene morale in družbenih norm kot negativno označena spolna aktivnost. To splošno družbeno negativno vrednotenje homoseksualnosti seveda ne more imeti vpliva na tistih nekaj neznatnih odstotkov (pravih) homoseksualcev med prebivalstvom sploh ..."

Zanimivo je, da prvi od obeh avtorjev poda enako mnenje (eksplicite: "kot pri homoseksualnosti ...") tudi za ekshibicionizem. Toda tega se tu ne lotevamo.

Za kakšnega prosvetljenca zadnjih let bi bilo tukaj natrosnih cel kup čistih grozovitosti, še več, podvomil bi v znanstvenost, češ kako se more sklicevati na Kinseyja, zlasti "v naših razmerah". Morda bi se tudi spotaknil ob možnost, da nekdo upravlja z "družbeno moralo in družbenimi normami" kot s svojim avtomobilom. Toda mi bomo raje gledali druge reči.

Le malokje v "znanstveni literaturi" se tako naravnost predstavi instanca utajitve. Seveda je to preprosta izjava, razvijajoča se misel: jaz menim. Menim, da. Menim, da ne. Menim, da ne bi.

Fetišistična logika sklepanja: homoseksualec ni nevaren, pa

vendar . . . "bo morebiti prav, če . . ." (fetiš je tukaj samo heteroseksualno spolno razmerje), in sumljivo cinična svetniškost formulacije nas opozarjata, da gre tukaj za nekaj silno pomembnega.

Vzpostavljena je namreč specifična zapora, ločnica, ki ponavlja opozicijo moški/ženska in jo za nazaj postavlja na pravo mesto – mesto, kjer je spolno bitje razdeljeno proti samemu sebi v opoziciji družbeno/spolno bitje.

Homoseksualnost naj bo prepovedana, ker je utajena na prizorišču zavesti, v identifikaciji družbenega bitja. Ve se, da gre pri identifikaciji družbenega bitja na pravem mestu za zavednost – spolno bitje pa seveda "žene" pulzija. Na homoseksualca se torej, kot kaže, ne gre zanašati. Avtorja sicer ne izjavljata naravnost, da homoseksualec ni podrejen istemu gospodarju, toda edino pod tem pogojem "splošno družbeno negativno vrednotenje homoseksualnosti ne more imeti vpliva na tistih nekaj (pravih) homoseksualcev". "Nepravi" tako ali tako niso pravi – njim bo lahko.

Drugi argument, zaradi katerega so homoseksualci precej ne-vidni (četudi najbrž ne povsem odsotni) na "odgovornih" položajih, je le nadaljevanje prvega: tak človek ima manj možnosti zadovoljiti svojo pulzijo in bo prej pripravljen zastaviti to, kar ima, torej tvegati. Tvegati zato, ker je homoseksualnost družbeno stigmatizirana in se torej tak človek izpostavlja izsiljevanju ali drugim oblikam pritiska, ki jih omogoča njegovo skrivno življenje.

Ta "argument" kaže enak način sklepanja kot navedeno delo. Je pa zvitejši, ker v njem instanca utajitve ne nastopa več "naravnost", temveč je že predpostavljena. Če se mnenje v navedenem delu vzdržuje zaradi avtoritete mesta, s katerega je izrečeno, se v "drugem argumentu" (mnenje) preprosto "objektivira". Če gre torej v navedenem delu za podreditev tej instanci, gre v "drugem argumentu" za pristanek nanjo.

To, kar ostane, je "čista" tautologija. Njen model smo našli v nekem odgovoru iz rubrike "zaupni pogovori" (tednika 7D); trivialna (a zdi se, da je takih največ), pa zelo "povedna" izjava: "Masturbacija je škodljiva, ker povzroča občutke krivde."

"Refleksivna", samo-nanašajoča se razsežnost "modela" je v tem: če ni drugega razloga škodljivosti masturbacije, kakor da povzroča "občutke krivde", potem tudi ni drugega razloga "občutkov krivde" kakor sama izjava, da je masturbacija škodljiva. Instanca izjavljanja, ki ne odobrava masturbacije, se zahrbtno skriva v njeni "objektivni" ali vsaj "praktični" posledici, ki jo proizvede sama, naravnost ustvari z aktom izjavljanja.¹¹

Tu seveda ne gre za psihološki učinek npr. sugestije. Gre za formulo govornice, ki proizvede učinek v realnem, "reče in zgodi se"; hkrati pa za zgled, kako lahko neka klimična praksa (kam drugam naj štejejo "zaupne pogovore"?), s svojim postopkom – tj. s svojim govorom v vseh njegovih kodifikacijah – "proizvaja" subjekte, ki naj ji zapadejo.

V tem govoru obravnava "variacije" (homoseksualnosti, masturbacije) ne zadene noben zakonski normativ, ki bi ga uveljavljali represivni državni aparati. Velja pa neki Drugi Zakon: če s preskokom navežemo, Zakon očeta ("neodobravajoča instanca"). Le z njegovo vpeljavo je izjava (tista iz "d drugega argumenta" ali ona iz "zaupnih pogovorov") resnična. In kolikor je ta Zakon na delu, tudi – "performativno" – učinkovita. Uveljavljajo ga (še vedno v althusserjanski govorici) ideološki državni aparati.

Iz tega seveda sledi, da gre za dve "območji" institucionalne prakse: represivni državni aparati neprestano levijo kakšne subjekte, medtem ko ideološki naskakujejo *tisto* (freudovski "es"), označenec-brez-označevalca (sam ne-smisel spolne razlike), da bi ga pripeli na neko reprezentacijo subjekta (homoseksualnost, na primer) in subjekt prav s tem podredili Zakonu. Zakon – kakor Kafkova Vrata postave – *obstoja samo zanj in za nikogar drugega*.

Drži, sam subjekt smo pustili precej ob strani, toda kakor za Freuda je tudi za nas še heteroseksualnost pojav, ki ga je treba razložiti; o homoseksualcu "kot takem" ne moremo povedati nič več kot o komerkoli drugem. Lahko pa razvozlamo *tisto*, v kar je vstavljen.

Pojem aparata je najbolje razumeti docela banalno: tako kakor je aparat, resda malce starinski, denimo primež.

"Prijeten policaj"? Zakaj pa ne.

Rudolf Holzer

OPOMBE

¹ Ena od besed, ki hočejo reči homoseksualni; verjetno tudi v zvezi z glagolom "prijeti".

² Kakor, če zadevo res banaliziramo, misli Franklova logoterapija.

³ Učinki "laične rabe" vojaških uniform, enakih "natakarskih" in "gostovskih" oblik v Bunuelovem *Predmetu želje*, semantične satelicije ("pojav" ob ponavljanju besede, ko "razpade" pomen in ostane le še "forma") se subverzivni preprosto zato, ker nimajo (več) smisla.

⁴ Seveda gre za znana lakanizma.

⁵ "Pokvarjen sem, toda ne morilec," je v svoj zagovor napisal Sade, ko so mu hoteli naprtiti krivdo za zločine, ki jih je opisoval, kajti "če to piše, mora to tudi početi". Ta logika sicer ni pravniška, ima pa svoje mesto, kot bomo videli.

⁶ Hkrati se tukaj že nakazuje razlika med nevrotičnim "vračanjem potlačene" (v imaginarnem) in psihotičnim "vračanjem izključene" (v realnem).

⁷ Znani so slogani kot: "Neprestano hočejo – pa še ne morejo povrh." Zato so lesbijke vodilna sila feminizma – resnično nimajo kaj izgubiti. "Feminizem pomeni odvračati nepotrebno – moške, na primer." S tem se zanesljivo ne bi strinjal noben homoseksualec.

⁸ Dovolj razločno v Treh razpravah o seksualni teoriji.

⁹ V navedenem delu je Freud naznačil tudi "formulo" homoseksualnosti. To ne pomeni "razlage" – nam tudi ne pove veliko – marveč poskus naznačitve mesta "preloma" (konstitucije objekta). Že on poudarja "odsotnost očeta" kot poglavitno določilo tega preloma – pač s tem, ko ga ne omenja. Vendar odsotnost očeta (v imaginarnem registru) še ne pomeni, da oče ne deluje. Lahko bi celo rekli, da se prav s homoseksualnostjo oče na neki način vrača.

¹⁰ Da homoseksualec ni "po definiciji" nikakršno požensčeno bitje, je razvidno iz obravnavanega filma. Tam je to res moški – na moškost se kar nekaj da. Poskusi "prehoda" – transvestizem, transseksualizem – niso neizogibno povezani s homoseksualnostjo, temveč so "organizirani" (v smislu "usode pulzije") po svoje, čeprav se seveda združujejo z njo v "subkulturi" zavrnjenih "spolnih variant".

¹¹ Kdorkoli že tam odgovarja na pisma, sam zastopa mesto, do katerega se hoče opredeliti. Gotovo bi, če bi se moral pojasniti; izjavil nekaj takega: masturbacija je običajno prepovedana (in da ima spraševalec s tem probleme, se vidi iz tega, da je pisal), od tod "občutki krivde", ti pa so, kot vemo, "patogeni" ali inhibitorni – rezultat bi lahko bil recimo impotenca. Vendar je prav posredovanje Zakona (prapovedi) v odgovoru zamolčano – na njegovo mesto stopi sama instanca izjavljanja.

Krog zapletov z raziskovalno nalogo *Otroci naših delavcev na začasnem delu v tujini: njihov položaj, izobraževalna pot in osebnostne značilnosti*, ki se je začel zarisovati s člankom pod naslovom: "Prepovedana vprašanja", objavljenim v emigrantskem mesečniku "Naša luč", se je sklenil z odločitvijo Koordinacijskega odbora pri predsedstvu RK SZDL za vprašanja delavcev na začasnem delu v tujini, da se raziskava (začasno) ustavi in se v njej opustijo vsa vprašanja o religiji.

Takšen sklep temelji na dveh (quasi)argumentih, ki fungirata bolj kot argument moči kot pa moč argumenta:

1. Da so vprašanja o veroizpovedi glede na namen raziskave docela nepomembna;

2. Da so raziskovalci kršili določila ustav SFRJ in SRS ter zakona o pravnem položaju verskih skupnosti v Sloveniji, po katerih je izpovedovanje vere človekova zasebna stvar, verske skupnosti pa so svobodne pri opravljanju verskih zadev.¹

Prvi prizor je v strokovnem smislu absurdno jemati resno, če se raziskuje proces socializacije oz. dejavnike vzgojnega vpliva. Religija oz. cerkev imata v tem kontekstu pomembno vlogo ne glede na to, ali jima to želimo priznati ali ne. S poudarjanjem pomembnosti pa ne izrekamo nikakršne apriorne vrednostne sodbe, saj je funkcija religije "odvisna od mesta, ki ga ima v določeni družbeni strukturi, od družbenih in zgodovinskih okoliščin, v katerih se znajde. To mesto pa ni dano enkrat za vselej, spreminja se s spreminjajočo strukturo celote".² Zato je lahko vrednostna sodba le rezultat analize funkcioniranja religije oz. posameznih sestavin religioznega sistema v dani družbi, ne pa njeno izhodišče.

Ker je raziskava osredotočena ravno na socializacijski proces, se realizacija zahteve po izbrisu vprašanj, ki se nanašajo na religijo, kaže kot bela lisa, kot prazno mesto, ki pa je ravno kot znak prisotne odsotnosti teh vprašanj, pomenjujoče. Ravno praznina, to, kar v sklopu vprašanj manjka, bolj razkriva kot prikriva razlog svojega obstoja, ki gotovo ni v ožjem smislu strokovne narave.

Glede drugega prigovora je nujno pretehtati vprašanje: ali je že zastavljanje vprašanj oz. SPRAŠEVANJE samo ob sebi KRŠITEV ustavnih določil, čeprav je anketiranec ANONIMEN in odgovarja na zastavljena vprašanja PROSTOVOLJNO.

Praden je sploh mogoče odgovoriti na zastavljeno vprašanje, moramo premisliti izpostavljeno načelo, da je religija zasebna stvar. K razumevanju tega načela pa ne moremo pristopiti "nedolžni", brez predpostavk, temveč vedno že obremenjeni z dosedanjimi tolmačenji tega načela. Z drugimi besedami, vedno že gledamo skozi nekakšno interpretacijska očala, ki nam oblikujejo naš horizont razumevanja.

Čeprav v interpretacijah ni sporna zakonska opredelitev religije kot zasebne zadeve, se vendarle ob tem odpirajo številne dileme. Signifikantno je dejstvo, da postane religija *privatna stvar posameznikov* s spremenjenim položajem cerkve v obdobju reformacije, svoboda veroizpovedi pa oblikuje zgodovinsko *prvo sfero privatne avtonomije*.³

To nas napotuje na vzajemno obravnavanje normativnih določil o ločitvi države od cerkve in svobodi vesti in veroizpovedi. Prvo pomeni ločitev dveh institucij "ter izločitev cerkve kot politične in oblastvene organizacije iz javnega življenja"⁴

Svoboda veroizpovedi pa pomeni, da je človekovo religiozno verovanje njegova osebna in zasebna zadeva v odnosu do države in družbene skupnosti. Človekova religioznost tudi nima nikakršnega javnega pomena in posledic.⁵

Iz rečenega lahko izluščimo dvojico:

1. Da verska svoboda kot negacija vsakršne prisile v religioznih zadevah oz. zasebnost vere kot zanikanje načela: *cuius regio, eius religio* – čeprav predstavlja veliko pridobitev, vendarle ni toliko izraz povečanega človekoljubja kot komplement in ohranjevalec izločitve religije iz javne sfere.

2. Da religija kot zasebna zadeva ni nekaj univerzalnega, temveč se je treba vprašati, do koga je v takšnem odnosu. Že Lenin poudarja, da je religija zasebna zadeva za državo, ne pa tudi za partijo proletariata.⁶ Prav tako ni zasebna stvar za članstvo v ZKJ,⁷ pa tudi v samih verskih skupnostih ne.⁸ Gornji sklep je analogen Marxovemu stališču iz *Rheinische Zeitung*, kjer pravi, da bi bil zakon, če ne bi bil osnova družine, prav tako malo predmet zakonodaje kot je to recimo prijateljstvo. Za Marxa je, kot navaja J. Habermans, nek odnos realiziran kot "privaten" šele takrat, ko je v popolnosti osvobojen pravnega normiranja.⁹

Po našem mnenju je religija kot privatna stvar v analognem razmerju do načela ločitve države od cerkve kot zakon do družine. Če izhajamo iz dosedanjega razmišljanja, lahko tvegamo in postavimo hipotezo, da je kljub zakonskim določilom religija kot zasebna (privatna) stvar nemogoča.

Religija kot zasebna stvar je tisto strukturno mesto, ki je kraj nemogočega in je zato obdano s prepovedmi, je tabuizirano. Zato je prepovedano seči po religiji kot zasebni stvari, po nemogočem.¹⁰

Problem se nam ne kaže toliko v sami religiji (da rie more eksistirati kot čisto zasebna stvar),¹¹ temveč v nedotakljivosti privatnosti. Ne gre za to, da je religija zasebna (privatna, intimna) stvar posameznika,¹² temveč za to, da *zasebnost*, intimnost postane religija,¹³ gre skratka za *sakralizacijo privatnosti*. Zasebno področje življenja kot prostor realizacije človekove svobode, intimnosti, ustvarjalnosti itd., je povzdignjeno na raven "pravega sveta" in s tem narejeno za nedotakljivo, za nekaj, kar ni na razpolago, tako v sodobni religiji, kakor tudi v humanistični ideologiji.¹⁴

Toda ali ni anahronistično govoriti o sakralizaciji v sodobni družbi, za katero je po številnih avtorjih značilno ravno nasprotno: "Smrt Boga", "sekularizacija" in "zaton svetega". V "duhu časa" bi lahko rekli, da je v moderni družbi moč sakralizirati le Človeka, človeka kot svobodnega subjekta in privatnost kot tisto sfero, v kateri se lahko samouresničuje. Razumevanje svetega kot učinek sakralizacije je v tem konkretnem primeru bližje Durkheimovemu¹⁵ pojmovanju družbene produkcije svetega kot pa razumevanju svetega v fenomenologiji religije.¹⁶

Ta daljši ovinek je bil potreben, da si sploh lahko razložimo prigovor, da je bilo zastavljanje vprašanj o religiji, kršitev ustavnih določil.

Le če gledamo skozi prizmo sakralizacije, je že samo spraševanje anonimnih anketirancev, ki prostovoljno odgovarjajo na zastavljena vprašanja, moč intepretirati kot kršitev.

Če pa bi bilo res, da je že samo vpraševanje prepovedano, bi verjetno morali jemati kot kršitev tudi vse dosedanje religioške raziskave, vključujoč raziskave javnega mnenja.

Ker **SPRAŠEVANJE** ni isto kot **ZASLIŠEVANJE**, je tudi pisanje o "TERJANJU" odgovorov na religiozna vprašanja v že navedenem časopisnem članku, neumestno.

Zdenko Kodelja

OPOMBE

¹ Poročilo s seje je bilo objavljeno v četrtek, 9. junija 1983 v Ljubljanskem dnevniku

² M. Kerševan: Religija kot družbeni pojav, MK, Ljubljana 1975, str. 152

³ J. Habermas: Javno mnenje, Kultura, Beograd 1969, str. 20

⁴ Z. Roter: Katoliška cerkev in država v Jugoslaviji, CZ, Ljubljana, 1976, str. 177

⁵ Svoboda vesti in veroizpovedi pomeni človekovo pravico, "da se svobodno odloči za katerikoli verski nauk ali da se ne odloči za nobenega, ... pravico, da pripada ali ne pripada k določeni verski skupnosti ... da svoje versko prepričanje in pripadnost določeni verski skupnosti izrazi na zunanji način, ... pomeni pravico verskih skupnosti do verskega pouka brez privilegijev ali monopolističnega položaja na kateremkoli področju družbenega, političnega, državnega in kulturnega življenja." (Z. Roter: navedeno delo, str. 178)

⁶ V. I. Lenin: Socializam i religija, Izbrana dela V, Kultura, Beograd, 1960, str. 203-206

⁷ "Marksizem kot svetovni nazor in idejna osnova praktične dejavnosti komunistov je nezdružljiv z kakršnimi že koli religioznimi prepričanji. Zato pripadnost v ZKJ ne dopušča nikakršnega religioznega verovanja." (Z. Roter: navedeno delo, str. 224)

⁸ "... jasno moramo ločiti vero kot osebno zadevo in vero kot zadevo določene verske skupnosti. Gotovo je in mora biti človek svoboden pri osebni veri. Če pa hoče biti član določene verske skupnosti, mora biti njegova vera usklajena z vero celotne skupnosti. Vera posameznika tedaj ni več zgolj osebna zadeva, ampak tudi zadeva verske skupnosti, v kateri je posameznik. Vera skupnosti je norma za vero posameznika, katerega svoboda na verskem področju je tako omejena s svobodo celotne skupnosti. Skupnost ima pravico, da tistega, ki se po osebni veri loči od vere skupnosti, ne sprejme v skupnost ali ga iz skupnosti izloči."

(F. Perko: Ali je vera zasebna zadeva?, v zborniku: Poslednja revolucija, Ljubljana 1982, str. 176)

⁹ J. Habermas: navedeno delo, str. 163-164

¹⁰ "... prepoved kot obči strukturalni pogoj za strukturacijo (družbenega) simbolnega ... V simbolni organizaciji, ki je mreža pravil, prepisov, prepovedi, mora biti neko strukturalno mesto, ki je kraj nemogočega - luknja v simbolnem. Luknja v simbolnem je ... motor njegove strukturacije, zato mora biti obdana z prepovedmi, ali natančneje, sama mora biti prepovedana." (S. Žižek, R. Močnik v zborniku: Psihoanaliza in kultura, DZS 1981)

¹¹ Zaradi teocentrizma in univerzalnosti, dogmatične narave prepričanj, institucionalne organiziranosti, zaradi vnašanja eshatološkega v zgodovinsko in metafizičnega v materialno se zelo nazorno kaže, da religija ne eksistira kot zasebna stvar, marveč je eshatološko javna, družbena in zgodovinska. "Zakon lahko predpiše ločenost in pravno je zares zasebna zadeva, ker se religija ne sme politizirati, čeprav je tudi glede tega razmejitve težavna." (B. Bošnjak: Religija kot zasebna stvar in problem dialoga. Teorija in praksa, Ljubljana 1968, str. 901)

¹² Intimnost, notranost kot pravo mesto religije je poudarjeno tako v protestantizmu kot mistični religioznosti, v kateri doživlja mistik sebe kot prostor božje prisotnosti v svetu, pa tudi v koncepciji "pozabljenih religij" zdrčne religija v moderni družbi v globine podzavesti in se ohranja kot arhetip v človekovem spominu (glej: J. Jukić: Religija v modernem industrijskem društvu, Crkva u svijetu, Split 1973, str. 444-463)

¹³ V koncepciji "nevidni religije" Th. Luckmanna postanejo zasebna sfera oz. dejavnosti znotraj nje *novе religiozne teme*, ki se doživljajo kot področje "zadnjega pomena".

Manifestacije individualne "avtonomije" oz. teme samouresničevanja in samekspresije človeka kot svobodnega subjekta v družini, spolnosti, potrošnji itd. - skratka v privatni sferi sploh, zavzemajo najdominantnejša mesta v sodobnem "svetem kozmosu" (Th. Luckmann: *La religione invisibile, Il Mulino, Bologna 1969*). Za "moderno religijo" (pojmovano v smislu Webrovih idealnih tipov), s katero R. N. Bellah zaključuje svojo "religiozno evolucijo", je za razločevanje od ostalih tipov religij odločilnega pomena padec religioznega dualizma, konec religioznega podvajanja sveta na "tostranstvo" in "onstranstvo" oz. redukcija nadzemnega (transcendentnega) na zemeljski svet, ki pa se ne razreši v neomonizmu, temveč v rojevanju pluralizma svetov, v tolikih svetovih, kolikor je načinov njihovega razumevanja. Vsak človek predstavlja svet zase, nek poseben sakralni kozmos, vsak človek je svoja lastna cerkev. (R. N. Bellah: *Al di là delle fedi, Marcelliano, Brescia 1975, str. 88-94*). Lahko bi rekli, če sledimo M. Kerševanu, da se podvajanje vendarle ohranja v delitvi "tostranskosti" na "ta svet", svet družbenih odnosov, struktur, neodvisnih od človeka, "carstvo nuje" in na "pravi drugi svet", svet privatnosti, prostega časa, "carstvo svobode". "Ta svet" je le minljivi videz, "solzna dolina", pomemben le kot sredstvo, pot za doseg in vstop v "pravi svet", v katerem je mogoče doseči "samouresničenje" človeka ali vsaj iluzijo o tem. "Pravi svet" ni le ideološki izraz "tega sveta", istočasno je tudi protest proti njemu. Seveda je lahko protest le iluzoren, le dopolnilo in potrditev "tega sveta", sveta proizvodnje, dela in kapitala, ki ga nehote kot svojo predpostavko ohranja ali pa dejansko spodbuja k spreminjanju obstoječih razmer (M. Kerševan: *Sodobno krščanstvo in ideologija*, v knjigi: *Razredna analiza in marksistična družbena teorija*, DE, Ljubljana 1980, str. 214-226)

¹⁴ Sakralizirana privatnost je sprejrnjena slika antičnih predstav, kjer se javnost kaže kot carstvo svobode in stalnosti, privatna sfera pa ostaja v senci nujnosti in minljivosti.

¹⁵ Družba posvečuje ljudi, še posebno pa ideje. Če nek narod enotno veruje v nekaj, postane to nedotakljivo. Prepoved kritike je prepoved kot vsaka druga in priča, da je človek soočen z nečim svetim. (E. Dirken: *Elementarni oblici religijskega života, Karijatide, Beograd 1982, str. 198-199*)

¹⁶ Ze branje temeljnih del (G. van der Leeuw: *Fenomenologia della religione, Boringhieri, Torino 1975* in M. Eliade: *Trattato di storia delle religioni, Boringhieri, Torino 1976* ali tekst istega avtorja: *Il sacro e il profano, Boringhieri, Torino 1981*) potrjuje Ricoeurjevo tezo, da je osnovna intenca fenomenologije religije v deskripciji in ne v reduciranju. "Reduciramo, če pojasnjujemo z vzroki (psihološkimi, družbenimi itd.), z genezo (individualno, zgodovinsko, itd.), s funkcijo (afektivno, ideološko itd.)" (G. Ricoeur: *Sukob tumačenja, v zborniku: Hermeneutika, Delo (Argumenti), Beograd 1973, str. 578*)

Fenomenologija religije poudarja ireduktibilno doživetje svetega, skrivnosti, radikalno drugega. Sveto, ki se v doživetju razodeva, je najprej navzoče, je tisto "povsem drugo", ki se človekovi "volji po moči" zoperstavi kot "meja", ki jo človek doživlja kot "tuyo Moč", ki je ne more obvladati. (G. van der Leeuw: *Fenomenologia della religione*) Takšno razumevanje se navezuje na paradigmatško opredelitev "svetega" oz. "numinoznega", ki jo je podal R. Otto. Numinozno, kot *mysterium tremendum et fascinans*, je kategorija a priori. Skrivnost pa je način razodevanja nečesa radikalno in "povsem drugega" (Ganz Anderes), ki ni izrazljivo na racionalen način in so zato tudi termini kot: *tremendum*, *maiestas* *alimysterium fascinans*, le analogije. (R. Otto: *Il Sacro, Feltrinelli, Milano 1981*) "Za religiozno doživetje je značilno doživetje prisotnosti ali srečanja z radikalno drugo, skrivnostno, človekov svet presegajočo, a vendar na poseben način k človeku obrnjeno močjo ali stvarnostjo." Toda: "Formulo, ki jo srečamo v okviru fenomenologije religije: radikalno drugo se kaže človeku (ga človek doživlja) skozi tuje, nedostopne, ogrožajoče, mejne situacije - lahko torej obrnemo: človek privsvaja, kar mu je tuje in nedostopno na religiozen način tako, da to doživlja kot skrivnost, kot izraz, znak radikalno drugega sveta, ki pa je hkrati tudi človekov svet s tem, da je človeku odprt, da omogoča doživljanje obojestranskega odnosa" (M. Kerševan: *Religija kot družbeni pojav*, MK, Ljubljana 1975 str. 241 in 84). V tem bistvenem preobratu glede na fenomenološko razumevanje svetega, ko postane to doživetje človekov proizvod kot specifični učinek religiozne prakse, kot "religiozni učinek družbeno formiranega in obstoječega religioznega sistema na posameznika (njegovo zavest in čustvovanje v okviru družbenih odnosov med nosilci tega sistema" (Kerševan: *ibidem*, str. 142), vidi T. Stres nevarnost, da se zabriše ločnica med magijo in religijo. (T. Stres: *Jugoslovanski marksizem in religija*, Ljubljana 1979, str. 183)

NAMESTO DNEVNIKA

Komunist

Svetloba Titove zvezde

Vse klne mihi, vsa dejanja, ki štejejo, vsi dober nameni, ki so se porodili v času, odkar biva človek na tej trohici kosov, vode in svetlobe in upira svoj pogled skozi temo in med zvezdami k Smislu in Lepoti, kar počne tudi dandanes, je mogoče poimenovati z eno samo besedo – TITO.

To ime je kot veličastni svetilnik, ki nam kaže pot k Dobroti ter z energijo napaja in bo vselej napajalo mala srca; dobočalo bo pota novim ljudem, ki bodo prihajali z voljo, pogumom, veliko željo in odločenostjo vztrajati pri človeškem načinu življenja.

Tito je v naših očeh in v očeh ljudi vsega sveta zarenil veliki plamen Svobode; ves planet je prežari z upanjem in vero v Razum.

Tito bo zato umrl šele takrat, ko bo umrl poslednji prebivalec njegove Jugoslavije. In če kasneje, če bo potrebno umirati, umrl bo, ko bo zadnji poslednji bojesnik za človeško dostojanstvo in za človekovo ustvarjalnost, kajti Tito je ostal živ v slehernem človeku.

Zemlja so razorali potresti in vulkanski izbruhi, prevrli so jo plugi in stroji, toda in nihče ni vanjo – tako kot Tito – zavrnil tako plodne brazde in nihče ni posejal tako čudovitega semena; semena poguma, semena luči, ki je premagala temo zgodovine, cvetja mira.

Surovi osvajači so s lupji, puškami in raketaми v mišici človeški zgodovini osvajali svet – in vsi so propadli.

Tito je osvobodil svet z golobom miru in razuma, z ljubeznijo, z cvetjem dobrote; zažarel je kot zvezda vodnika, ki jo razločno vidimo nad temu poudarjen planetom z vseh poldnevnikov in vepodnikov.

Zvezde se pojavljajo, da bi nam kazale pot skozi temo. Pot Titove zvezde je brez konca.

Smer je znana: k boljšemu, duhovno in ustvarjalno bogatejšemu, k zahtevam po poudarjenem, pravičnejšem svetu.

Rodil se je v temni naše sufnosti. Skozi vibracije in narašča je podal ikat Smisel in Lepoto...

O tem nam pripravljajo vrbe šaljuke vzdolj Sotle. Vse naše pesmi pojó o tem. In otroci vsega sveta.

Pot je Kimmwica do sre in hotenj vseh dobrih ljudi je pot, ki je dolga kot življenje; polna je prividov in utvar preteklosti in težke zanoslosti – sovražstva, zla, krvi, verig, suženjstva, teme...

V daljavi namejnasi obrati in srce, ki pekipjeva, po hito in vino in bratske roke, damiki, segajočo do neba, bele hiše, ladja miru, mostovi v prihodnost, pesmi novih svetov.

Tito je videl vse in izgovarjal svojo misel, ki je drugi nisi zastihali niso.

Vsem življenjskim težavam navkljub je nosil v prsih veliko srce, ki je dooločalo smer in kazalo pot.

Golorok se je spopadel z najstarejšim znamenjem zgodovine, s fatalizmom in z ogtjem svojega pogleda, s širino svojega srca, z močjo človeške besede. O tem zapisane legende, propozicije in lučjo Titove zvezde, se proo do neba na Kadinjači, Kozari, Neretvi, Petrovi gori, Sutjeski, v Kragujevcu, Požani, Drvaru, Srbu, na Pobočno, na Igmanu... na sleherni poti Titove Jugoslavije.

Z Bpogovin imenom smo netili plamene sredi naših vibracij; svobodoljubne puške smo polnili s hrabrostjo njegovega srca.

Ti naša pesem, ti bratsko kuzračko kolo! Bi bil vajin pomen tako nesmrten, ko bi ne bilo Titovega imena?

Ljudje, bel, rdečepolji, rumeni, črni – velem in majhni, zasluževati in svistevni... kam bi peljala vaša pot, kakšno bi bilo vaše upanje brez svetle Titove zvezde?

Titova biografija – to je, kot da je za teboj pot iz srednjeveške temine k svetlobi v naših oknih in na svetovnih obzorjih.

Vse hile in ceste, mostove in proge, šole in polja, novega človeka bi veljalo nvošč popisati; pridobiti bi veljalo človeško ljubezen in razum. V enem samem trenutku bi bilo vredno doživeti preteklost in sedanjost.

Titov življenjski je grandiozna stvaritev, ki s svojim pomenom osmišlja in s semenom razuma optaja vse poldnevnike ter kot lotosov cvet plemeniti pomen močvirja in pte.

Je živ, h kateremu se bodo prihajali napajat bodoči rodovi, na pa bomo bolj od vseh drugih ponosni, da je bil najpopnej naš učitelj in se je izmed nas povpel v nesmrtnost.

Z golobom miru in cvetom bratstva je obhodil ves planet: povsed, kjer so se ljudje bratimili, je bil boter, povsed, kjer so gradili mostove,

je pomajal v oporo svoj hrbet in svoje roke, povsed, kjer so besneli požari, je pomagali gasiti, povsed, kjer je zastajil razum, je razpil svojo luč, povsed, kjer so umirali lačni, je hodil in reševal, povsed, kjer so blatili človekovo dostojanstvo, je imival rano.

TITO... TITO... TITO... Ime človeka. Ime ljudstva. Ime svobode. Ime človeškega smisla. Ime prihodnjih stoletij.

Celi kontinenti in rase so dolga stoletja čakali, da bi jim Tito pokazal pot k človeškemu dostojanstvu.

Blestel je kot sonce in ni terjel, da bi mu bila svetloba povrnjena, vendar se mu je vračala s cvetjem in sadovi, z brstjem in murvico, s slapovi in pitkami; nesvaljivo; brez naslova, ki bi se bil osredotočal na eno samo silico, na eno samo hito število, na eno samo osebo, eno partijo, en narod – temveč kot luč, podjerna človeštvu in v njegov prid.

Tito je svetu pokazal, da je potrebno biti izviren v stehernem zlu, naj je prišlo na dan v obliki genocida, nacionalizma, rasizma, neokolonializma, strahu pred nuklearnim kataklizmo ali na kakršenkoli izmed naštetih načinov, v kakršnih prihaja na tem našem nezobčlovanem mgoljenu prahu v brezkonno vesolju zlo na dan po ukazi narave, v kateri se »vodci, ki jo izraje krava, spreminja v mleko, voda, ki jo popije kača, pa v strap.«

Svetloba Titove zvezde je seme, ki pada v to našo čudovito prst kot nakrepkeje zrnje in ki krasí z najlepšimi viticami, z upanjem in zaupanjem, da bodo ale dobrega vsemagale ale ale.

Resnice o Titu ni mogoče izgovarjati drugače kot z najvišjim zvencem besede, z izkro razuma, s pesnjijo, kajti njegovo delo je vršična oda soncu in luči ljubezni in človeka.

Kot so zvezde tiste, ki v fitični neskončnosti dooločajo smer in pota, tako v neskončnosti stvaritev Titovega duha z večnim ognjem gorijo sporočila Velikega Človeškega Smisla.

Sonce biva v klci, ki jo je levabli iz teme kaosa.

Sonce v klcah in v hodčah semenih.

Veliki učitelji ostajajo živi v plemenitih mišlih, namesten in dejanjih svojih učencev.

Tito nas je učil. In nas naučil.

da ni sila, ki bi bila močnejša od pravice, da ni krhita brez močlike,

da so bratstvo in enostnost in svetovljanstvo pogoj za obstoj,

da svobode ni mogoče niti kupiti niti je izprosniti.

da se razarano krivostni in nasilju vselej upreti,

da gradimo mostove prek stoletij in predhodkov do človeškega srca,

da umre samo tisti, ki ne premore poguma, da so vsi ljudje bratje...

V šestdesetih letih srca s Titom prihodili cela stoletja in si utrlj pot v prihodnost.

Ko je legal k počitku, so mu dečki in deklice z vsega planeta v pisnih pošljali svoje srce.

Zrastili, rodu prihodnosti, na neskončnem polju Titove ljubezni in svobode. Svet je obrnil svoj pogled in svoj razum k luči Titove zvezde; kot vselej, ima Zemlja prihodnost kljub vranim silam zla.

Ko dogori svetla zvezda, se stresejo tla. In srce vrtrepeta. Porodi se bolečina. Ženske očes napojijo s solzami. Tudi moški zajče. In otroci. In rola.

Luč Titove zvezde je pokazala pot iz temin, solze se spemintajo v plamen, bolečina v moč.

Naš ponos je visok kakor klas – ne tja do sonca sega. Kar je vsečloveško, je veliko.

Največji Učitelj je pedoben soncu; vsak lahko zadrži, da je samo njegov, toda nihče ga ne more odvzeti drugemu.

Tito je pot človeškega rodu v prihodnost. Tito je Nova Jugoslavija. Tito smo mi, njegovi učenci. In cvetje, ki se je razpelj majski svetlobi.

Jovan SAVIČNIK

Št. 20

Leto 41

Ljubljana, 20. maja 1983

Cena 8 din

Z ukazom predsednika republike z dne 22. decembra 1964 je bil »Komunist« odlikovan z redom narodne osvobodilne, z ukazom dne 20. decembra 1974 pa z redom izustava in enostnosti z zlatim vavcem.

Prva številka Komunist, glasilo CK ZKJ, je izšla 1. januarja 1925. Kot tednik glasilo ZKJ Komunist izhaja od 1. maja 1957.

DIREKTOR, GLAVNI IN ODGOVORNI UREDNIK VSEH IZDAJ »KOMUNISTA«:
Vedjko Mladenovec

ENOVNI UREDNIŠKI KOLEGIJ »KOMUNISTA«:

direktor, glavni in odgovorni urednik Vedjko Mladenovec, namestnik glavnega in odgovornega urednika Vlado Krivokapič, glavni in odgovorni urednik republiških in pokrajinskih izdaj Dušan Čučar (SR Bina in Hercegovina), dr. Zvezd Džodžević (SR Srbija), Reshad Hajraliuh (SR Kosovo), Petar Karagović (SR Makedonija), Janes Korolec (SR Slovenija), Kalmar Prtković (SAP Vojvodina), Mirko Mihaljevič (SR Hrvatska), Marija Novosel (SR Črna gora) in Albert Dvob (srbskih izdaj z JLA).

UREDNIŠKI ODBOR IZDAJE ZA SR SLOVENIJO:

Marija Zupančič-Vitar (predsednica), Igor Bavčar, Tibor Filč, Lajo Fustli, Slavko Gerič, Marjan Konec, Savo Homstra, Janes Korolec, Peter Kovac, Marjan Korej, Blanka Leskovic, Senja Lokar, Boris Mulesič, Bogdan Čušnik, Janez Perle, France Proč, Jadran Francič, Francka Simčič-Hilster in France Vreč.

UREDNIŠTVO V SLOVENIJI:

Janes Korolec (glavni in odgovorni urednik), Mirko Mihaljevič (namestnik), Nina Kozoprič (odgovorna odgovornega urednika), Aleš Bueh (odgovorni urednik), Franšek Bujler (srbskih izdaj z JLA), Boris Kutin (družbenoekonomski sistem), Miha Sotlar (družbenoekonomski sistem), Ljiljana Plet (družbenoekonomski sistem), Janes Švajncar (družbenoekonomski sistem), Mira Novak (ekonomic), Enta Džurina in Marija Ravnod (sekretarji), Čed Barborič in Miran Stojar (tehnični uredniki), Miljenko Levč (likovni svetovalec), Zoran Vogrinčič (fotografija), Tina Merlak (srbskih izdaj z JLA), Naskov: Ljubljana, Zaričkova 3, tel.: 327-071, Družbenoekonomski in svetovniški slovenski, Maribor, Kardeljeva 57, telefon 304-930.

NAROČNINA:

Tel.: 314-672, enoletna naročnina 520 dinarjev, polletna 260, na tujino 14 USA dolarjev ali 1.040 dinarjev, enoletna polletna 7 USA dolarjev ali 520 dinarjev. Vplačila na žim račun: 30100-603-41432, p. p. 61.

ZALOŽBA:

tel.: 523-061

NASLOVI UREDNIŠTEV:

Trg Marksa i Engsha 11, telefon – centrala 335-061, do 069, sekretariat 330-184, tehnični redakcija 330-185, teletek KOMYU 12-337, Sarajevo, Džure Džodžević 41, tel.: 36-644 (centrala), 36-584 in 37-376 (prodaja); Beška YUCKSKIBH 41-493; Titograd, Jovana Tomaseviča bb, telefon: 42-457; Zagreb, Setalnice Karla Marksa 2, telefon: 517-000 (centrala) in 514-070, teletek YUKROM 21-744; Beograd, Bulevar JNA 68, telefon: 227-716, teletek YUKOMSK 51-461; Ljubljana, Zaričkova 3, telefon: 327-071, teletek YUKST 31-392; Novi Beograd, Bulevar Lesjina 6, telefon: 627-793; Novi Sad, Bulevar Markala Tita 6, telefon: 23-035, teletek YUKOMNS 14294; Prilina, Dost žancep XVI, telefon: 27-792, teletek YUKROM 18-195.

Politina plašana v gotovini, ladja ČZDD »Komunist«, Teletek: 31-392.

Rokopisov ne vračamo. Izhaja v srbo-slovenskem otonem hrvaškobosnjem jeziku (srilica in latinica), slovenski, makedonski in albanski, v skrajnih izdajih pa v madžarskim, slovaški, romunskim, rusinim in bolgarim.

Linji talaja, da prikaže, izhaja v srbo-slovenskem otonem hrvaškobosnjem jeziku (srilica in latinica), slovenski, makedonski in albanski, v skrajnih izdajih pa v madžarskim, slovaški, romunskim, rusinim in bolgarim.

Linji talaja, da prikaže, izhaja v srbo-slovenskem otonem hrvaškobosnjem jeziku (srilica in latinica), slovenski, makedonski in albanski, v skrajnih izdajih pa v madžarskim, slovaški, romunskim, rusinim in bolgarim.

Linji talaja, da prikaže, izhaja v srbo-slovenskem otonem hrvaškobosnjem jeziku (srilica in latinica), slovenski, makedonski in albanski, v skrajnih izdajih pa v madžarskim, slovaški, romunskim, rusinim in bolgarim.

Linji talaja, da prikaže, izhaja v srbo-slovenskem otonem hrvaškobosnjem jeziku (srilica in latinica), slovenski, makedonski in albanski, v skrajnih izdajih pa v madžarskim, slovaški, romunskim, rusinim in bolgarim.

Linji talaja, da prikaže, izhaja v srbo-slovenskem otonem hrvaškobosnjem jeziku (srilica in latinica), slovenski, makedonski in albanski, v skrajnih izdajih pa v madžarskim, slovaški, romunskim, rusinim in bolgarim.

Linji talaja, da prikaže, izhaja v srbo-slovenskem otonem hrvaškobosnjem jeziku (srilica in latinica), slovenski, makedonski in albanski, v skrajnih izdajih pa v madžarskim, slovaški, romunskim, rusinim in bolgarim.

Linji talaja, da prikaže, izhaja v srbo-slovenskem otonem hrvaškobosnjem jeziku (srilica in latinica), slovenski, makedonski in albanski, v skrajnih izdajih pa v madžarskim, slovaški, romunskim, rusinim in bolgarim.

Linji talaja, da prikaže, izhaja v srbo-slovenskem otonem hrvaškobosnjem jeziku (srilica in latinica), slovenski, makedonski in albanski, v skrajnih izdajih pa v madžarskim, slovaški, romunskim, rusinim in bolgarim.

Linji talaja, da prikaže, izhaja v srbo-slovenskem otonem hrvaškobosnjem jeziku (srilica in latinica), slovenski, makedonski in albanski, v skrajnih izdajih pa v madžarskim, slovaški, romunskim, rusinim in bolgarim.

Linji talaja, da prikaže, izhaja v srbo-slovenskem otonem hrvaškobosnjem jeziku (srilica in latinica), slovenski, makedonski in albanski, v skrajnih izdajih pa v madžarskim, slovaški, romunskim, rusinim in bolgarim.

Linji talaja, da prikaže, izhaja v srbo-slovenskem otonem hrvaškobosnjem jeziku (srilica in latinica), slovenski, makedonski in albanski, v skrajnih izdajih pa v madžarskim, slovaški, romunskim, rusinim in bolgarim.

Linji talaja, da prikaže, izhaja v srbo-slovenskem otonem hrvaškobosnjem jeziku (srilica in latinica), slovenski, makedonski in albanski, v skrajnih izdajih pa v madžarskim, slovaški, romunskim, rusinim in bolgarim.

Linji talaja, da prikaže, izhaja v srbo-slovenskem otonem hrvaškobosnjem jeziku (srilica in latinica), slovenski, makedonski in albanski, v skrajnih izdajih pa v madžarskim, slovaški, romunskim, rusinim in bolgarim.

V OBRAMBO LIKA IN IMENA TOVARIŠA TITA PRED VERSKIMI BLAZNEŽI *

Iz Apokalipse vemo, da ko je jagnje prelomilo sedmi pečat, je v nebesih nastala tihota kake pol ure. In te pol ure bomo danes stlačili v Osrednje Informacije, v predsobo blaznice takorekoč. Pa vendar, celo znotraj norišnice je verska blaznost odvrtna. Ako smo norost zaradi njene rušilne moči vzeli za svojo, pa prav kot norci verske blaznosti ne bomo prepustili k cirkuškemu odru. Ne gre, da bi dobro ime norcev blatila manija, ki hoče služiti gospodu.

In če metaforiko pustimo ob strani in gremo k resnim rečem. Uvod današnje oddaje ni izmišljotina kakšnega posebneža s tega radia, ampak je bil prepisan, ne da bi karkoli dodali, iz zadnje številke Komunist, Glasila ZK Jugoslavije in ZK Slovenije.

Če se je komu uvod zazdel mračnjaški in poblaznel in morda ne verjame, da smo ga res le prepisali, naj pogleda v 20. številko Komunist, na njeno zadnjo stran. Če bo osupel onemel, naj časopis obrne še okoli, na prvi strani bo pod lepo fotografijo mladenk, ki korakajo skozi zgodovino, našel tale napis:

"Sedanji mladi rod pričakuje svoj praznik s težjim bremenom družbene resničnosti na plečih kot katerikoli pred njim..." In res, tako težko družbena resničnost ni pritiskala k tlom še nikoli, pa vendar, preden vam sredi dneva zaželimo lahko noč, bi želeli z nekaj prigodnimi teksti, ki se tičejo petindvajsetega maja, pozvati zdrave sile norosti v brambo lika in imena tovariša Tita pred verskimi blazneži.

Ervin Hladnik

Ko so Leninovo truplo 24. januarja 1924 v škrlatnordeči krsti s steklenim pokrovom prepeljali v Moskvo in zrežirali žalne slovesnosti, je med govorniki dan pred pogrebom, 26. 1. 1924 nastopil tudi Josif Visarionovič Stalin. Svojemu govoru je pripisoval velik pomen. Skrbno je zabeležil, da je trajal od 20.24 do 20.40. Njegov govor je bil zaprisega vdanosti Leninovemu nauku. Sestavljen je bil s skrbnim premislekom. Posnemal je izrazoslovje liturgičnega speva in dosegel zaželeni učinek.

Stalinov govor je bil značilen za način mišljenja, ki se je začel vse bolj uveljavljati v partiji. S tem mojstrskim govorom, ki je povezal tradicije religije z Leninovim kultom, je Stalinu vsekakor uspelo, da se je pred javnostjo prikazal kot zagovornik in čuvar leninizma.

V zadnjem "Komunistu" (če smemo veliko primerjati z malim) so na zadnji strani natisnili članek, ki razbija običajno monotonost tega lista z *bibličnim* spevom o Titu. Tito tu nima le *božjih* lastnosti, pač pa je ta *božanskost* opevana v jeziku *svetega pisma*, s *svetopisemskimi* slikami in podobami. Članek nosi naslov "Svetloba Titove zvezde", a iz njega veje mrakobnost. "Komunist" si tovrstnega iracionalizma doslej ni privoščil; s takim radikalnim iracionalizmom pa nam postreže za praznični dan mladosti.

Zahvalimo se za ta dar in tudi za pojasnila, ki so morda najprej pri roki: tekst je dobronameren; pisan je iz srca, pesniško (da ga "mladi" dojamejo); na umetniški način prikazuje Titovo veličino ipd.

* Pričujoči prispevki so bili predvajani na radiu Študent, Komunist pa je njihovo objavo zavnil.

Tekst ne prikazuje Titove veličine, pač pa onemogoča in radir miselno prepoznavanje in spoznavanje Titove vloge v zgodovini, njegovega dela in deleža v njej; briše delavsko oziroma socialistično zgodovinsko gibanje, vso zgodovino razrednih bojev, po kateri in v kateri je Tito sploh šele bil, in bil, kar je.

Tekst pač ne more biti namenjen "mladim". Ti ne potrebujejo "socialističnih" kultov oziroma kulturnega socializma, zato pa malce več socialistične svobode in demokracije oziroma svobodnega in demokratičnega socializma in življenjskih možnosti in perspektiv. Titovega kulta ne potrebuje niti Tito – ne za nazaj, ne za zdaj, ne za naprej. Titov kult je lahko samo v interesu državne in partijske birokracije, ki ji oblast drsi iz rok, a je obenem bolj kot kdajkoli odločna, da je ne izpusti.

Tekst ni pesniški ali pa je to le zelo slaba poezija. Nasprotno, prej gre za poetizacijo politike. Ne tako davna zgodovina pa nas svari, da je lahko poetizacija oziroma sploh estetizacija politike moment procesa fašizacije. Polespi bi bili, če bi videli samo nevarnost stalinizma. (Da se je Tito boril proti enemu in drugemu, na tem radiu ni treba dokazovati, niti ne, da niti fašizem niti stalinizem še nista zgodovinsko uničena.) Tekst ni "dobronameren" (morda pa je tekstopisec?), pač pa je veren, religiozen. Ustoličuje novo religijo. Že Marx in Engels pa sta opozarjala, da pripelje vsaka nova religija, tudi socialistična, v suženjstvo.

Ker ne bi bila sužnost pod "svetlobo Titove zvezde" oziroma v Titovem imenu nič bolj vzvišena od katerekoli druge sužnosti, velja podpreti iniciativo RŠ za obrambo Titovega imena, za obrambo Titovega lika pred iracionalizmom in obskurantizmom.

Tomaž Mastnak

Ko smo prebrali zadnjo stran zadnje številke Komunist, nismo mogli verjeti svojim očem.

Z eno besedo – gre za potvarjanje zgodovine!

Tako se na primer ime tovariša Tita primerja z mračnimi osvajalci našega planeta. Citat "Surovi osvajalci so s kopji, puškami in raketami v mučni človeški zgodovini osvajali svet – in vsi so propadli. Tito je osvojil svet z golobom miru in razuma, z ljubeznijo, s cvetjem dobrote; zažarel je kot zvezda vodnica, ki jo razločno vidimo nad tem ponosnim planetom z vseh poldnevnikov in vzporednikov. Pisanje o Titu kot osvajačcu sveta, pa čeprav na belem konju in z oljčno vejico v roki, je nedopustno, saj nam še vedno donijo v ušesih njegove besede – "Tujega nočemo, svojega ne damo." Toda s tem se žal ne končajo potvarjanja, zakaj v nadaljevanju se maliči zgodovina NOB.

"Golorok se je spopadel z najstrašnejšim zmajem zgodovine, s fašizmom, in ga izničil z ognjem svojega pogleda, s širino svojega srca, z močjo človeške besede." Sicer ne vemo, kaj bi na to poreklo 1.700.000 padlih za svobodo, dejstvo pa je, da naša domovina ni bila osvobojena z ognjem pogledov, s širino človeških src, ter močjo človeških besed. Čeprav veličine Titovih dejanj ne gre zanikati, se velja zamisliti ob naslednjem citatu "Ti naša pesem, ti bratsko kozarčko kolo! Bi bil vajin pomen tako nesmrten, ko bi ne bilo Titovega imena!"

Mar to pomeni, da, če bi uspel nemški desant na Drvar, da bi to pomenilo konec upora jugoslovanskih narodov? Bi to pomenilo, da bi danes namesto v samoupravni domovini živeli v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev? Mar se niso naši borci borili proti okupatorju za svobodo, za novo, boljšo družbeno ureditev?

Če to bralec še lahko nekako razume, zavedajoč se nespre-

jemljivega malikovanja, pa naslednjega stavka nikakor ne more razumeti. "V šestdesetih letih smo s Titom prehodili cela stoletja in si utrlj pot v prihodnost". Na kakšnem drugem svetu morda res lahko prehodiš v šestdesetih letih nekaj stoletij, za naš planet zemlja, pa vsaj zasedaj še velja, da v šestdesetih letih lahko prehodiš samo šestdeset let. S tem bi končali ta razmišljanja in rekli: članek "Svetloba Titove zvezde" je moč razumeti tudi kot literaturo. Pa vendar, ali si umetnost lahko dovoli takšna potvarjanja? Ali nas izkušnje ob filmu Nasvidenje v naslednji vojni in drami Golubnjača še niso dovolj izučile?

Bernard Nežmah

Eden izmed dejavnih napotkov, ki naj se drže članov Zveze komunistov, je seveda ta, da njih dejavnost ne bodi posvečeno žužnjanje za zaprtimi vrati, predmet njih dejavnosti naj bodo delovne množice, neposredno soočenje s tistim, kar imamo za družbeno stvarnost. Demagoško rečeno: tudi ta napotek je lahko iztrgan detalj iz dediščine, ki nam jo je, med drugimi, zapustil tovariš Tito – kot komunist.

Prazna demagogija bi bila, če bi mi šlo samo zato, da izkoristim ime tovariša Tita kot svoj zaščitni znak. Po drugi strani je empirično dejstvo, da se njegovo ime ne pojavlja pogosto v našem programu, celo zelo redko se to zgodi – samo toliko, da ne bo nesporzuma glede naših namer.

Družbeno stvarnost bomo prepoznali po tem, kar se tako ali drugače izrazi – v političnih govorih in spisih, ekonomskih tabelah, takšni ali drugačni literaturi.

Komunist, z dne 20. maja, je na svoji zadnji strani dal svoj prispevek k družbeni stvarnosti – in če nas je ta doslej navdajala z dvomom, kar zadeva tako imenovani boljši jutri, in nas hkrati na svoj način silila k smehu, nas je odslej lahko samo še strah. In če se še tako zavedamo, da je naša dejavnost v pogojih samoupravljanja norost – smo, nemara prav zato, eden redkih naslovov, s katerega lahko kaj rečemo v obrambo lika in imena tovariša Tita pred versko blaznostjo – pred delirantnim, zamaknjenim diskurzom, denimo temu, normalne občestvenosti.

Moji sotovariši so bili že opozorili, kaj prinaša, historično gledano, te vrste pohvalno-mašniški nagovor in povsem upravičeno bomo našli primerno primerjavo v spisih evangelistov. Jaz bi rad opozoril na nek drug vidik, za katerega upam, da le ni kaj več kot mračna slutnja. Spis "Svetloba Titove zvezde", z zadnje strani Komuniste, se v nobenem odstavku ne dotakne realnih zaslug tovariša Tita – gre za maneuver, ki na mestu realnih, historičnih zaslug najde borno poetično, povrh še eklektično metaforo. In če naj bo to, po eni strani apoteoza, bo imelo to vnebovzetje tudi svojo senčno plat – drži se ga nekaj malega pekla. Če smo, zavoljo nasilne pesniške metafore eliminirali tisto, kar jo skoz in skoz presega – namreč prav to, da je lik tovariša Tita dal svoj prispevek za stvar delavskega gibanja – imamo to lahko tudi za začetek detronizacije; metafora je krhka, sesul jo bo pač vsak močnejši metonimični udar; in seveda pri tem nikakor ni slučajno, da se je spis "Svetloba Titove zvezde" pojavil v Komunistu ravno zdaj, ko tak udar lahko slutimo, še več: lahko ga tudi že vsak dan pričakujemo. Z drugimi besedami: če realnost Titovega lika in imena ter njegovega mesta v zgodovini delavskega gibanja jamči vsaj minimalno koncesijo, kar zadeva demokratičnost razprave, svobodo govora, tiska, gibanja itd., potlej nam poetizacija njegovega lika, apoteoza in na to navezujoče se versko blaznenje lahko prinese le prelom s to tradicijo; in če je temu res tako, potlej nam bog pomagaj!

Iztok Saksida

Kadar se družbe loti poapnitev, postane mladost mističen pojav, tako kot v brezmadežno spočeti družbi postane mističen pojav ženstvo. Zastava z napisom, da morajo v socializmu tudi ženske doživljati orgazem, se druži z geslom, da je v mladini naša bodočnost. Dejstvo, da so mladi zapostavljeni, tako ne postane predmet tistega nezadovoljstva, ki vodi k zgodovinsko materialističnem spoznanju o koreninah zapostavljenosti in nezadovoljstva, ampak v mistiko rojstnih letnic in spolovil. Postane predmet praznovanja mladosti in tako pove le, da je razrešitev zapostavljenosti v procesu staranja in ne v revolucionarnem procesu. Razredne ločnice in spopadi se končno zvedejo na naravne stalnice – preidejo v svet železnih karakteristik. Mistifikacija mladosti nam predstavlja življenjski elan kot revolucionarno silo.

Proslava meseca, tedna in dneva mladosti nas je letos dvojnopo opomnila. Opomnila nas je, gotovo, da proslavljanja sama po sebi niso nič posebnega in tudi nič slabega, tako kot ni nič posebnega in nič slabega, če se ljudje zavrtijo ob narodnozabavnih vižah. Tisto, kar nas vznemirja, ni želja, da bi odpravili proslave in praznike. Vznemirja pa nas izražanje duha in zlasti vonja obisti neke tendence, ki vedno bolj preveva tudi take manifestacije. Kljub temu, da se je po dolgih letih vsaj malo prevetrila postarana ekipa koreografov in posodobila glasbena spremljava, se sekularizirano obredje povzdigovanja mladosti ni spreobrnilo, ampak se je le kultiviralo. Vsem obupnim naporom navkljub, navkljub modernizaciji efektov, navkljub boljšemu vključevanju togih in obveznih točk v nekakšno celovitost, prireditve ne more in ne bo nikoli mogla prerasti ravni sokolskega nazdarstva. Edini način, da to naivno čitalništvo preseže, je, da namesto zletovske postane populistična prireditve. To pa je tista tendenca, ki neprijetno zaudarja.

Sokolska zasnova tovrstnih množičnih telovadbenih podob predstavlja dediščino tistih mladinskih gibanj, ki jim je v začetku tega stoletja pripadal marsikak strumni miadec. Ta gibanja so nastopala zoper togo in zastarelo vzgojo in zahtevala povratek človeka k naravi in duha k telesu, gojila so ljubezen do vsega prvinskega in se obenem predajala skušnjavam mrzlega tuša, predvsem pa so poznala krilatico, da se mlado drevo laže upogiba. Današnja narava takih gibanj je še bolj mistificirana in predstavlja vseskozi prisotni, a prikriti program organiziranja mladih, ki si skuša bolj ali manj podrediti javni program te organizacije – sledništvo in pokorščino, red in korakanje, solzavo kolektivno čustvovanje in ognjemeti cenenosti vseh vrednot. Mladim sicer ne priporoča več, naj postanejo skavt petri dobre volje, zato pa jih hoče videti kot samorazvijalce lastne delovne narave, sili jih v vlogo delovne sile kot naravne lastnosti slehernika, ki ji je vse ostalo bivanje le nadnaravna pritiklina. S poudarjanjem izvora vsega bogastva se prikriva, kam se voda iz tega izvora izliva, in s povzdigovanjem mladosti se prikriva, da mladi niso izkoriščani kot mladi, ampak kot delavci. Če je tovarna stroj za proizvodnjo presežne vrednosti, je stanovanje stroj za prebivanje in šola je stroj za podružbljanje. Udeleženci tovarniškega, bivalnega in šolskega procesa so le priveski stroja.

Kar nas torej pri proslavi moti, ni njena manifestativna kozmetika. Zaskrbljeni smo, ker estetizirano politiko preveva aktivistična misel, da reke, ki ribe v njej plavajo s trebuh navzgor, ni treba očistiti, ampak je treba ribe navaditi, da jim bo zasvinjana reka postala naravno okolje. Razmerje med družbo in mladino (samo po sebi mistično razmerje) postane tu razmerje lisenkistične pedagogike. Toda ne pšenica ne mladina še nista razreda občanske družbe, če ju posiljujejo. Sta le naravni korporaciji pri nadnaravnem.

Lev Kreft

ODLOČBA O PREKRŠKU

Občinski sodnik za prekrške Maribor po sodnici za prekrške Majdi JURKOVIČ v postopku o prekršku zoper obdolženega Igorja VIDMARJA, zaradi prekrška po 3. tč. čl. 10 Zakona o prekrških zoper javni red in mir, na predlog postaje milice Maribor-Rotovž, številka 26-6-478-82 z dne 4/11-1982, v skladu z določilom člena 84/1 in čl. 171 Zakona o prekrških (Uradni list SRS, št. 12/77) po izvedenem postopku

ODLOČA:

OBDOLEŽENI: Igor VIDMAR, rojen 10/12-1950 v Ljubljani, študent politologije, stan. Ljubljana, Tabor št. 9;

je odgovoren,

da je dne 27/10-1982 popoldan in zvečer v Mariboru, okoli 18.00 ure v gostišču »Račji dvor« in okoli 22.45 ure v Slovenskem narodnem gledališču v Mariboru imel na ovratniku bunde pripet nacistični simbol v obliki pločevinaste značke z narisanim kljukastim križem; tedaj je na javnem kraju nosil znak, ki je izzival in žalil narodnostna in patriotska čustva občanov, gostov v gostišču »Račji dvor« in obiskovalcev SNG Maribor ob priliki Borštnikovega srečanja. S tem je storil prekršek po 3. tč. čl. 10 Zakona o prekrških zoper javni red in mir (Ur. list SRS, št. 16/74);

in se ga na podlagi 1. odstavka čl. 10 cit. zakona

kaznuje:

z zaporno kaznijo 15 (petnajst) dni.

Izrečeno zaporno kazen mora kaznovani nastopiti v roku 15 dni po pravnomočnosti odločbe o prekršku na poziv sodnika za prekrške pristojnega po kraju prebivališča.

Stroški postopka o prekršku v skladu z določilom čl. 181/II ZP znašajo v povprečninu 200,00 din in jih mora kaznovani plačati v roku 15 dni po pravnomočnosti te odločbe, sicer bodo prisilno izterjani.

OBRAZLOŽITEV:

Na predlog Postaje milice Maribor Rotovž z dne 4/11-1982 je bil uveden postopek o prekršku zoper Igorja VIDMARJA, zaradi suma storitve prekrška po 3. tč. čl. 10 Zakona o prekrških zoper javni red in mir. V predlogu je navedeno, da je obdolženi dne 27/10-1982 okoli 18. ure prišel v družbi dveh moških in ženske v gostišče »Račji dvor«, sedel v zadnjo mizo na desni strani v glavni dvorani in eden izmed gostov pri sosednji mizi je opazil, da ima obdolženi na ovratniku bunde nacistični simbol v obliki pločevinaste značke z narisanim kljukastim križem, na kar je opozoril natakario, ta pa delavca UNZ, ki je obdolženega opozoril na to, da mora značko sneti. Značko je v gostišču videlo okoli 20 ljudi, ki so postali vznemirjeni, še posebej ostro pa je reagirala skupina starejših moških, ki so zahtevali, da obdolženi sname značko, sicer da bodo gostišče zapustili in zapitka ne bodo plačali. Istega dne okoli 22.45 pa je obdolženi ob prihodu v Slovensko narodno gledališče v Mariboru ponovno nosil na ovratniku nacistični simbol, kar je opazil dežurni gasilec in zahteval, da znak sname, česar pa obdolženi ni hotel storiti. Skupaj z gasilskim vodnikom Jožetom ŽOHARJEM je gasilec Viktor SPUREJ zahteval, da obdolženi sname nacistični znak ali pa se odstrani iz gledališča, česar pa ta ni hotel storiti, šele upravnik gledališča Branko GOMBAC, predsednik izvršnega odbora Borštnikovega srečanja je uspel, da je VIDMAR snel znak, vendar tako, da je igralcu Radetu Šerbedžiji prepovedal nastopiti prej dokler VIDMAR, ki je bil v Šerbedžijevi družbi ne bo snel nacističnega simbola. V Slovenskem narodnem gledališču oz. na hodniku le-tega je bilo v tem času prisotnih okoli 30 ljudi, ki so videli omenjeni simbol in so se nad početjem obdolženega močno zgražali.

Obdolženi, zasiššan pri Sodniku za prekrške v Ljubljani je v svojem zagovoru povedal, da so navedbe v prijavi točne, da je točen opis dogodka v SNG Maribor, da pa je bilo drugače v gostišču »Račji dvor« kamor je res prišel okoli 18.00 ure in da je imel na ovratniku pripeto značko, katere simbol pa ni propagiranje nacizma, temveč nasprotno, znak je prečrtan in pomeni negiranje nacizma in odklon povezovanja nacizma s pankom. Značko da je v gostišču »Račji dvor« snel, pred odhodom pa da si jo je ponovno pripel in da je gostom pojasnil, kaj ta znak pomeni. Zatrnil je, da ni imel nobenega namena vznemirjati ljudi z nošenjem znaka, da je hotel le dokazati, da je proti povezovanju z nacizmom kar tudi znak dokazuje, da nihče v gledališču čeprav je bilo prisotno nekaj gledalcev ni reagiral na nošenje znaka s tem, da bi ga vprašal, kaj ta znak pomeni, opozorile da so ga le odgovorne osebe.

K predlogu za uvedbo postopka o prekršku je bila priložena fotografija štirih moških, na kateri eden izmed teh nosi znak na levi strani oblačila, na katerem je dobro viden kljukast križ. Priložena pa je bila tudi fotografija pločevinaste značke, ki jo je nosil obdolženi dne 27/10-1982 na dveh mestih v Mariboru.

Na podlagi izvedenega dokaznega postopka in po vpogledu fotografije značke, ki jo je obdolženi nosil, sodnik za prekrške zaključuje, da je obdolženi z nošenjem opisanega emblema vsekakor motil in vznemirjal ljudi v gostišču »Račji dvor« in v prostorih Slovenskega narodnega gledališča, saj je jasno viden kljukast križ, ki še posebej izstopa iz svetle podlage v obrobljenem rdečem emblemu. Zagovor obdolženega, da s tem protestira proti nacizmu sodnik za prekrške ne sprejema, saj se nastopi proti nacizmu kažejo lahko v povsem drugačni obliki kot v tistem nošenju nekega emblema, nastopa se pa proti nacizmu tam, kjer do nacizma prihaja, ne pa v močno obiskovanem posebej znanem gostišču »Račji dvor« v Mariboru, kjer doslej še nikoli ni prihajalo do nikakršnih izgrediv, prav tako pa tudi ne v Slovenskem narodnem gledališču, kjer je oz. ljudje zadovoljujejo svoje potrebe po kulturnih dobrinah in je toliko bolj obiskano ob priliki Boštnikovega srečanja. V kolikor obdolženi nastopa proti nacizmu naj te stvari počenja na kakšen drugačen način kot s tem, da na javnih mestih nosi znak opremljen s kljukastim križem, to je znakom, ki je dovolj dolgo in predolgo v tako težkih časih vznemirjal naše ljudi, posebno še na območju mesta Maribor, ki je v neposredni bližini meje, ki jo je tako hitro prestopil vodja takratnega nacizma. Obdolženi kot študent politologije bi se moral in mogel zavedati vseh posledic, ki bodo posebej še pri starejši populaciji nastale, ko bodo ljudje opazili znak, ki ga je tako vidno nosil na javnih krajih. Sicer pa gre za povsem osebno mnenje obdolženega, da predstavlja značka negiranje nacizma in odklon povezovanja nacizma s pankom, starejši in srednji generaciji je takšna razlaga še posebej tuja, saj bi zelo težko povezovala nacizem s pankom, saj nima zato nobene oprejemljive izhodiščne točke. Že samo dejstvo, da so gostje v »Račjem dvoru« zahtevali, da obdolženi sname znak in je to tudi storil kaže na to, da so bili gostje vznemirjeni, in dejstvo pa, da nihče od gledalcev v SNG Maribor ni zahteval, da znak sname, še ničesar ne pove, saj so bili zato pooblaščenci ljudje, to je gasilci in varnostniki tisti, ki so zahtevali, da obdolženi znak sname in je bilo nepotrebno zahtevati isto s strani vsakega posameznika, ljudje so vendar videli, da pristojni ljudje že opravljajo svojo zaupano jim dolžnost. Prav gotovo je nesporno moč zaključiti, da so bili ljudje ob gledanju na emblema, ki ga je imel obdolženi pripet na svoje oblačilo vznemirjeni, da je obdolženi s tem nošenjem žalil njihova patriotska čustva, da je s tem vsekakor storil prekršek po 3. tč. čl. 10 Zakona o prekrških zoper javni red in mir, za katerega ga je sodnik za prekrške tudi spoznal za odgovornega in mu je zanj na podlagi 1. odst. čl. 10 Zakona o prekrških zoper javni red in mir izrekel kazen zopora v trajanju 15 dni. Pri tem ne gre prezreti dejstva, da je obdolženi kljub predhodnemu opozorilu ponovno javno nosil emblema, ki je že pred tem vznemiril določeno število ljudi in se je tako za obravnavano kršitev odločil povsem zavestno in kot rečeno, bi se kot študent politologije moral in mogel zavedati vseh posledic, da oz. ki bodo v tej smeri nastale.

V skladu z določilom člena 181/II ZP je bila obdolženemu odmerjena povprečnina v znesku 200,00 din, glede na trajanje in zamatanost postopka in pridobitne razmere kaznovanega. Povprečnino mora kaznovani plačati v roku 15 dni po pravnomočnosti te odločbe o prekršku, sicer bo znesek prisilno izterjan.

Odločba je s tem obrazložena.

PRAVNI POUK:

Zoper to odločbo je dopustna pritožba na Republiški senat za prekrške v roku 8 dni po prejemu te odločbe. Pritožbo je treba vložiti pismeno ali dati ustno na zapisnik pri sodniku za prekrške Maribor. Pritožba je takse prosta.

V Mariboru, dne 13/12-1982

OBVEŠČENI:

- 1) kaznovani,
- 2) predlagatelj,
- 3) spis-tu.

SODNIK ZA PREKRŠKE

Majda JURKOVIČ i.r.

PRITOŽBA

Podpisani Igor Vidmar, rojen 10. XII. 1950 v Ljubljani, stanujoč Ljubljana, Tabor 9, se pritožujem zoper odločbo o prekršku št. II-P-5645/82-JU/R, ki sem jo prejel dne 17. XII. 82 in po kateri sem kaznovan na podlagi I. odstavka člena 10 Zakona o prekrških z zaporno kaznijo petnajst dni. Svojo pritožbo utemeljujem z naslednjim:

Že v opredelitvi odgovornosti v odločbi je navedena napačna oznaka značke, s katero sem »izzival in žalil narodnostna in patriotična čustva občanov«, kar kaže na netočno interpretacijo dogodka; ni šlo za »nacistični simbol v obliki pločevina-ste značke z narisanim kljukastim križem«, ampak za simbol – značko s protinacistično vsebino oz. sporočilom, ki je likovno res upodobljeno z uporabo »nacističnega simbola«, vendar zato, da bi ga *zavračalo*. Natančneje: značka pomeni zavračanje povezovanja punkovske glasbe z nacizmom, in napada domnevne pristaše punka, ki se spogledujejo z njim, kar je jasno razvidno iz dizajna značke, na kateri je kljukasti križ na podlagi prometnega znaka »prepovedano prečrtan, na križu pa piše »Nazi punks fuck off« – »Naci punkovci, izginite«. Značko je izdala ameriška skupina Dead Kennedys kot del kampanje proti spogledovanju z nacističnimi simboli; čemu sem jo nosil, bo dodatno razvidno iz nadaljevanja. Menim, da je nujno, da se v gradivo za postopek uvrsti značka sama, kajti šele iz neposrednega vpogleda je docela razvidno, kaj značka predstavlja.

Želim tudi ponovno in z dopolnitvami, ki niso navedene v obrazložitvi odločbe, zanikati točnost opisa dogajanja v gostilni »Račji dvor«: oseba, ki se je tam obrnila name, se ni predstavila kot delavec UNZ, značko pa sem snel le zato, da sem tej osebi pojasnil njeno prej navedeno vsebino in pomen, s čimer je bila oseba očitno zadovoljna, saj ni zahtevala, naj značko snamem, in ni intervenirala, ko sem si značko znova pripel, ker sem menil, da je zadeva urejena. Resničnost takega poteka dogodkov lahko potrdijo priče (Jonas Žnidaršič, Pod hribom 58 b, Ljubljana, Nevenka Lisjak, Mencingerjeva 5, Ljubljana). V obrazložitvi omenjena »skupina starejših moških«, ki naj bi »še posebej ostro reagirala«, se name sploh ni obrnila, pa tudi drugih zunanjih znakov množičnega vznemirjenja in ogorčenja nisem opazil – sicer bi zelo verjetno ravnal drugače, t. j. značko dokončno snel. Osrednji del utemeljitve pritožbe pa se nanaša na zavrnitev mojega zagovora, da sem s to značko protestiral proti nacizmu (oz. natančneje proti povezovanju punka z nacizmom). V zavrnitvi zagovora je rečeno, da se »nastopi proti nacizmu kažejo lahko v povsem drugačni obliki kot v tihem nošenju nekega emblema« itd. Povedati in poudariti moram, da sem nasprotovanje nacizmu v povezavi s punkovsko glasbo tudi dejansko večkrat pokazal in izrazil, in to prav v »povsem drugačni obliki«, t. j. javno, s pisanjem člankov v različne mladinske in druge liste, npr. v Nedeljski dnevnik, revijo z daleč najvišjo naklado v Sloveniji. Nazadnje – in docela nedvoumno – sem v tej reviji zapisal omenjen odnos do razmerja punk-nacizem v prispevku – pismu, ki ga je ND objavil dne 29. XI. 81 pod naslovom: »Dead Kennedys: kdor je fašist, ni punk, kdor je punk, ni fašist« (pritožbi prilagam fotokopijo). Poleg tega sem se v tem smislu večkrat – prej in kasneje – angažiral v nastopih na Radiu Ljubljana in Radiu Študent. Tako lahko upravičeno domnevam, da sem prispeval k prenehanju tovrstnih ekscesov med mladimi. Vse te okoliščine, ki predstavljajo ozadje in razlog mojega nošenja omenjene značke očitno niso bile upoštevane.

Naj navežem še na drugo pomembno točko zavrnitve mojega zagovora: široka publiciteta, ki jo je Nedeljski dnevnik na-

menil domnevni, a neresnični zvezi med punkovsko glasbo in nacizmom, je pomemben protiargument trditvi in obrazložitvi, da »gre za povsem osebno mnenje obdolženega, da predstavlja značka negiranje nacizma in odklon povezovanja nacizma s punkom, starejši in osrednji generaciji je takšna razlaga še posebej tuja, saj bi zelo težko povezovala nacizem s punkom, saj nima za to nobene oprijemljive izhodiščne točke«. Nasprotno – trdim, da sta naslovna stran Nedeljskega dnevnika z dne 22. XI. 81 in članek »Kdo riše kljukaste križe«, ki je zelo direktno in grobo povezal punk z nacizmom (kopija je priložena pritožbi), še kako oprijemljivo izhodišče, saj prihaja Nedeljski res skoraj v vsako slovensko družino, omenjeni članek pa je imel še posebej močan in trajen odmev, o čemer pričajo nadaljni zapisi na to temo, pisma bralcev itd.

Na koncu naj zatrdim, da z nošenjem sporne značke nikakor nisem hotel izzivati in žaliti narodnostnih in patriotičnih čustev, ampak sem hotel vzbuditi čisto drugačen – normalen – odziv v obliki zanimanja, vprašanj, dialoga, v katerem bi prav kot študent politologije (kar se mi šteje v breme) lahko ustrezno pojasnil pomen značke – in njenega nošenja (kot sem to v opisanem primeru v »Račjem dvoru« že storil). S tem sem hotel prispevati k premagovanju predsodkov in površnega emocionalnega reagiranja na daljavo, brez bližjega vpogleda in presoje – kar gotovo ne kaže na razvito in odprto družbeno zavest. Vsekakor pa obžalujem neljube posledice – posebej v SNG Maribor.

S spoštovanjem

Igor Vidmar

V Ljubljani, 21. XII. 82

Štev. S/10-167/83-Gk

ODLOČBA

Republiški senat za prekrške v Ljubljani je v senatu, ki so ga sestavili sodnik senata Damijan Čonč kot predsednik in sodnik senata Jure Čerčel ter sodnica senata Martina Perovšek-Linke kot člana, v postopku o prekršku po čl. 10/1 tč. 3. zakona o prekrških zoper javni red in mir, na pritožbi obdolženca in predlagatelja postopka PM Ljubljana-Center, zoper odločbo sodnika za prekrške v Ljubljani štev. III-P-10815/82 z dne 6. 1. 1983, na seji dne 15. 2. 1983

o d l o č i l :

Pritožbi se zavrneta kot neutemeljeni in potrdi prvostopna odločba o prekršku.

Obdolženec je dolžan plačati stroške pritožbenega postopka v povprečnini 150 (stopenideset) din.

O b r a z l o ž i t e v :

Obdolženec je bil z napadeno odločbo kaznovan z zaporno kaznijo 15 dni in mu je bilo naloženo plačilo stroškov postopka v povprečnini 300 din, ker je bil spoznan za odgovornega, da je dne 19. 11. 1982 v popoldanskih urah med 16. in 18. uro prišel v gostilniški lokal »Roža bar« na Židovski ulici v Ljubljani ter nosil na srcaji značko na kateri je bil narisana kljukasti križ s srpom in kladivom v sredini in napisom »Crazy Governments«, s čimer je žalil narodnostna in patriotična čustva občanov.

Zoper to odločbo se je obdolženec pravočasno pritožil in navaja, da je sporna značka del uradnega propagandnega gradiva britanske organizacije Campaign for Nuclear Disarmament za jedrsko razorožitev ter da nikakor nima »nacistične« vsebine, saj se znak kljukastega križa uporablja kot znak protesta zoper oboroževalno tekmo super sil in ima zato tudi napis »Crazy Governments«. Že prej je večkrat značko javno nosil brez kakršnihkoli sporov z občani in je bil v lokalu »Roža bar« pred incidentom že celo uro. V tem lokalu pa je pristopil nek občan z izzivalnim vprašanjem »ali mi je značka všeč«, ko pa mu je odgovoril naj si ogleda celoto značke, pa ni reagiral, ampak je začel z agresivnim obnašanjem. Točnost dogodka lahko potrdi Peter Mlakar, ki se je ob prihodu miličnikov ponudil za pričo,

vendar ga niso upoštevali. Zato pritožnik meni, da odločba in kazen nista upravičeni.

Poleg obdolženca se je pritožila še predlagateljica postopka PM Ljubljana-Center, češ da je izrečena kazen 15 dni zapora očitno prenizka, saj je za tovrstne prekrške z zakonom zagrožena kazen do 60 dni zapora. Zato predlaga, da se odločba spremeni tako, da se izrečena kazen zapora zviša.

Pritožbi nista utemeljeni.

Prekršek po 3. tč. 1. odst. 10 čl. zakona o prekrških zoper javni red in mir stori kdor na javnem kraju z govorom, pisanjem, z nošenjem raznih znakov, emblemov ali na drug način sramoti družbeno politično ureditev Jugoslavije oziroma izziva ali žali moralno narodnostna ali patriotska čustva občanov. Senat za prekrške po pregledu in oceni vsega zbranega spisovnega gradiva, vključno s vložitvi pritožbe podane izjave »Radia Student«, ter izvedenih dokazov, ugotavlja, da je obdolženec s tem, da je dne 19. 11. 1982 med 16. in 18. uro v gostinskem lokalu »Roža bar« v Ljubljani, nosil na srcaji značko, na kateri je bil narisana kljukasti križ s srpom in kladivom v sredini in napisom »Crazy Governments«, torej na javnem kraju nosil znak, ki je izzival in žalil narodnostna in patriotska čustva občanov, kot je to pravilno in utemeljeno zaključil prvostopni organ v izpodbijani odločbi. Za tak zaključek je dovolj osnove v zbranem dokaznem gradivu in izjavi pričar Romana Lisca. Slednji je povedal, da ko sta s kolegom Marjanom Kozino prišla v lokal »Roža bar« in se ustavila pri točilni mizi ter tako nekaj časa stala, je imel občutek, da ozračje v lokalu ni povsem sproščeno. Ko se je zato ogledoval po gostih, je opazil, da ima eden pripeto značko s kljukastim križem, kar si sploh ni mogel misliti, namreč da si kdo lahko privoščiti to, da v javnem lokalu nosi znak, ki je med vojno naredil toliko gorja, med drugim je zaradi tega znaka umrlo tudi nekaj njegovih sorodnikov. Zato je pristopil k temu gostu in mu dejal naj značko takoj sname, ta pa mu je rekel naj si pogleda tudi zvezdo. Odvrnil mu je naj zvezdo pusti, sname naj kljukasti križ. Neznane pa se je razburil in mu rekel, da ga ogroža ter, da bo poklical milico, če ga bo še nadlegoval, kar je tudi storil. Ker pa delavcev milice ni bilo kakšne pol ure, je sam poklical delavce milice po telefonu in jim razložil zakaj gre ter so prišli že po nekaj minutah. Prav na podlagi te izjave v zvezi s ostalim dokaznim gradivom (fotografiji in znak) pritožbeni senat meni, da ima tako obdolženčev ravnanje nedvomno vse elemente prekrška iz 3. tč. 1. odst. 10. čl. zakona o prekrških zoper javni red in mir in da je obdolženec zanj tudi odgovoren. Pritožbena navedba, da je sporna značka del uradnega propagandnega gradiva za jedrsko razorožitev in da zato nima »nacistične« vsebine, obdolženca ne opravičuje z odgovornosti za inkriminirani prekršek, ker se lahko propagira razorožitev na drugačen način kot s tem, da na javnih mestih nosi znak s kljukastim križem, to je znak, ki vsekakor pomeni simbol nacizma in žali narodnostna in patriotska čustva občanov, pri čemer senat posebej naglašajo, da se zlasti črn kljukasti križ na beli podlagi opazi že na daleč in da se šale s pogledom od blizu ugotovi, da sta na njem tudi majhen srp in kladivo ter napis »Crazy Governments«. Po povedanem senat ni sledil pritožbenim navedbam obdolženca.

Glede na pritožbeno navedbo predlagateljica postopka PM Ljubljana-Center, da je izrečena kazen 15 dni zapora očitno prenizka, je senat ponovno preizkusil odločitev o kazni. Pri tem senat ugotavlja, da je izrečena kazen primerna in da bo tudi s tako kaznijo dosežen namen kaznovanja, za kar govori zlasti po vložitvi pritožbe prispela izjava Osnovne organizacije zveze komunistov in uredništva »Radia Student« iz katere med drugim izhaja, da se je obdolženec s svojimi pisnimi in govornimi prispevki dosledno bojeval zoper povezovanje glasbene zvrsti punk-rocka z idejami nacizma. Glede na to izjavo in ker je prvostopni sodnik pravilno in v zadostni meri upošteval okoliščine iz 1. odst. 33. čl. zakona o prekrških, s katerimi se kršijo zvezni predpisi, ki vplivajo na odmero večje ali manjše kazni, prav tako pa je izrečeno kazen 15 dni zapora primerna tudi razlogom generalne in specialne prevencije, senat pritožbi predlagatelja postopka za zvišanje kazni ni ugodil.

Senat ob preizkusu celotne prvostopne odločbe ni ugotovil takšnih bistvenih kršitev postopka oziroma materialnega predpisa, na katere je paziti po uradni dolžnosti. Zato je odločbo o prekršku potrdil. Ker obdolženec s pritožbo ni uspel, je dolžan plačati stroške pritožbenega postopka, ki so utemeljeni in izrečeni v mejah 2. odst. 181. čl. v zvezi s 182. čl. zakona o prekrških.

Ta odločba temelji na podlagi določila 3. odst. 190. čl. zakona o prekrških.

V Ljubljani, dne 15.2.1983

Predsednik senata
Damijan Čonč i.r.

Dostaviti:

1. Igor Vidmar, Ljubljana, Tabor 9,
2. občinski sodnik za prekrške Ljubljana,
3. predlagatelj,
4. arhiv-tu.

Štev. S/10-35/83-R

ODLOČBA

Republiški senat za prekrške v Ljubljani je v senatu, ki so ga sestavili sodnik senata Damijan Čonč kot predsednik in sodnik senata Jure Čerček ter sodnica senata Martina Perovšek-Linke kot člana, v postopku o prekršku zoper obd. IGORJA VIDMARJA iz Ljubljane, Tabor štev. 9, zaradi prekrška po členu 10/1 točka 3. zakona o prekrških zoper javni red in mir, na pritožbo obdolženca, zoper odločbo občinskega sodnika za prekrške Maribor, štev. II-P-5645/82 z dne 13. 12. 1982, na seji dne 15.2.1983

odločil:

Pritožba se zavrne kot neutemeljena in potrdi prvostopna odločba o prekršku. Obdolženec je dolžan plačati stroške pritožbenega postopka v povprečnini 150 (stopenetdeset) din.

Obrazložitev:

Igor Vidmar je bil z izpodbijano odločbo kaznovan z zaporno kaznijo 15 dni in mu je bilo naloženo plačilo stroškov postopka v povprečnini 200 din, ker je bil spoznan za odgovornega, da je dne 27. 10. 1982 popoldan in zečer v Mariboru, okoli 18. ure v gostišču »Račji dvor« in okoli 22.45 ure v Slovenskem narodnem gledališču v Mariboru imel na ovratniku bunde pripet nacistični simbol v obliki pločevinaste značke z narisanim kljukastim križem, tedaj je na javnem kraju nosil znak, ki je izzival in žalil narodnostna in patriotska čustva občanov – gostov v gostišču »Račji dvor« in obiskovalcev SNG Maribor ob priliki Borštnikovega srečanja.

Zoper to odločbo se je obdolženec pravočasno pritožil. V pritožbi navaja, da ni žalil in izzival narodnostna in patriotska čustva občanov, ker ni šlo za nacistični simbol, ampak za simbol – značko s proti nacistično vsebino, saj je bil kljukasti križ prečrtan na križu pa napisano »Nazi punks fuck off«. Torej je pomenila značka zavračanje nacizma. V gostišču »Račji dvor« je na zahtevo osebe, ki se ni legitimirala, res snel znak, nato pa ji je pojasnil njegov namen oz. pravi pomen in si značko ponovno pripel, ker je menil, da je s tem zadeva urejena. Sploh ni opazil, da bi ljudje za nošenje značke reagirali, sicer bi jo dokončno snel. Dalje navaja, da je z nošenjem značke protestiral proti nacizmu v povezavi s punkovsko glasbo, kar je večkrat javno izrazil s pisanjem člankov v različne mladinske in druge liste, n. pr. v Nedeljski dnevnik, ki prihaja skoraj v vsako slovensko družino. Prilaga fotokopije teh članov in zatrjuje, da z nošenjem značke nikakor ni hotel izzivati in žaliti narodnostnih in patriotskih čustev občanov, vsekakor pa obžaluje neljube posledice – posebej v SNG Maribor.

Pritožba ni utemeljena.

Prekršek po 3. točki 1. odst. 10. člena zakona o prekrških zoper javni red in mir stori kdor na javnem kraju z govorom, pisanjem, z nošenjem raznih znakov, emblemov ali na drug način sramoti družbeno politično ureditev Jugoslavije oz. izziva ali žali narodnostna moralna ali patriotska čustva občanov. Senat za prekrške po pregledu in oceni vsega zbranega spisovnega gradiva, vključno po vložitvi pritožbe podane izjave »Radia Student«, ugotavlja, da je obdolženec z nošenjem na ovratniku bunde pripetega nacističnega simbola v obliki pločevinaste značke z narisanim kljukastim križem dne 27. 10. 1982 okoli 18.00 ure v gostišču »Račji dvor« v Mariboru in okoli 22.45 ure v Slovenskem narodnem gledališču v Mariboru torej na javnem kraju, izzival in žalil narodnostna in patriotska čustva občanov, kot je to pravilno in utemeljeno zaključil prvostopni organ v izpodbijani odločbi. Za tak zaključek je dovolj osnove v zbranem dokaznem gradivu in obdolženčevem zagovoru, kjer navaja, da je v gostišču »Račji dvor« na zahtevo nekoga moškega, ki pa se ni legitimiral, znak snel, po pojasnilu kaj ta pomeni, pa tega znova pripel na ovratnik, v gledališču pa je po razgovoru trajajočem pet minut značko snel pred začetkom predstave. Pritožbeni senat meni, da ima tako obdolženčev ravnanje vsekakor vse znake prekrška iz 3. tč. 1. odst. 10. člena zakona o prekrških zoper javni red in mir in da je obdolženec zanj tudi odgovoren. Prekršek je obdolžencu v dovoljni meri dokazan na podlagi zbranega spisovnega gradiva zlasti obdolženčevega zagovora, ki se ujema z navedbami kaznovalnega predloga.

Senat zato meni, da je dejansko stanje pravilno in popolno ugotovljeno, ter da ni potrebe po izvajanju drugih dokazov in se v celoti pridružuje zaključkom navedenim v napadeni odločbi, na podlagi katerih je prvostopni organ spoznal obdolženca za odgovornega inkriminiranega prekrška pri čemer naglašajo, da je zlasti črn kljukasti križ na beli podlagi dobro viden in da je šele s pogledom od blizu opaziti, da je ta križ prečrtan in kaj na njem piše.

Po povedanem senat ni sledil pritožbenim navedbam obdolženca in ker ob preizkusu celotne prvostopne odločbe ni ugotovil takšnih bistvenih kršitev postopka oz. materialnega predpisa, na katere je paziti po uradni dolžnosti, je odločbo o prekršku potrdil.

Ponovna ocena kazni pokaže, da je prvostopni sodnik pravilno in v zadostni meri upošteval okoliščine iz 1. odst. 33. člena zakona o prekrških, s katerimi se kršijo zvezni predpisi, ki vplivajo na odmero večje ali manjše kazni. Izrečena prostostna kazen pa je po mnenju senata primerna tudi razlogom generalne in specialne prevencije. Ker obdolženec s pritožbo ni uspel, je dolžan plačati stroške pritožbenega postopka, ki so utemeljeni in izrečeni v mejah 2. odst. 181. člena v zvezi s 182. členom zakona o prekrških.

Ta odločba temelji na podlagi določila 3. odst. 190. člena zakona o prekrških.

V Ljubljani, dne 15. 2. 1983

Predsednik senata
Damijan Čonč, l. r.

Dostaviti:

1. Igor Vidmar, Ljubljana, Tabor št. 9,
2. občinski sodnik za prekrške Maribor,
3. predlagatelj,
4. arhiv-tu.

PRIČEVANJE 1

V sredo, 27. 10. 82 ob 18.00 smo se po čudnem naključju našli v zelenem avtomobilu zastava 101 naslednji ljudje: Igor Vidmar, Rade Šerbedžija, Nevenka xy, podpisani Jonas Žnidaršič ter voznik štajerskega porekla, ki mu je bilo naročeno, da pripelje Radeta Šerbedžijo v Maribor, kjer naj bi nastopil v spremljevalnem programu Borštnikovega srečanja. Po dveurni vožnji smo prišli na prizorišče Srečanja, kjer je Šerbedžija podpisal pogodbo ter se dogovoril s scenskimi delavci za vse potrebno v zvezi z njegovo predstavo (monodramo Novi prilozi za Njegov obračun s nama Miroslava Krlježe).

Na tem mestu je potrebno omeniti, da je imel Igor Vidmar na suknjiču pripeto značko v obliki prometnega znaka »prepovedano zavijanje«, le da je na tem znaku namesto ovinka narisana črna nacistična kljukasta križ z napisom »Nazi punks fuck off«.

V Mariboru je omenjeno značko prvi opazil direktor Borštnikovega srečanja Branko Gombač ter Igorju Vidmarju svetoval, naj značko sname, češ:

»Zdaj ste v Mariboru in ne v Ljubljani!«.

Igor Vidmar je značko takoj snel.

Ker smo imeli do predstave še približno dve uri časa, smo se odpravili v znano mariborsko gostišče »Račji dvor« na večerjo. Tam si je Vidmar spet nataknil značko. Kmalu je k nam pristopil starejši možakar pijanega videza, se naslonil na Igorja, pokazal na značko in vprašal: »Kaj pa je to?«. Po nekaj besedah prijaznega pojasnila se je fant umiril, se opravičil in odšel. Mirno smo pojedli in se nato vrnili v SNG Maribor.

Ko je občinstvo napolnilo dvorano, se je izkazalo, da v njej (dosti ljudi je stalo) ni prostora za nas, ki smo spremljali Šerbedžijo.

Ta je predlagal, naj sedemo na oder, češ da ga prav nič ne motimo. Posedli smo na rob odra, Igor Vidmar je poskrbel, da je bil dobro viden z vseh strani dvorane (še prej pa si je pri Nevenki izposodil šminke ter z njo poskrbel za oster punkovski image). Ko je to opazil Branko Gombač, je za odrom zagnal vik in krik ter izjavil, da ne bo dovolil, da se predstava začne, dokler si »oni panker« ne sname značke s kljukastim križem. Zaman sem mu dopovedoval, da ima značka protinacistično vsebino, nato pa sem odšel k Igorju ter mu povedal, za kaj gre. *Igor Vidmar je značko snel.* Kot smo izvedeli kasneje, Gombač tega ni opazil in je poklical milico.

Šerbedžija je začel s predstavo, vendar jo je po slabi polovici ure prekinil zaradi preutrujenosti (očitki, da je bil pijan, so povsem zgrešeni, saj je med večerjo spil kvečjemu 3 dl mošta).

Občinstvo je odhajalo iz dvorane, za odrom pa so nas že čakali miličniki, ki so popokali Vidmarja ter odšli neznanu kam, kar je povzročilo nemalo komentarjev in hude krvi. Brane Gombač je zmagoslavno razlagal, da ne bo dovolil, da se umetnik, kot je Rade Šerbedžija, inkriminira z nacističnimi simboli.

Čakali smo še nekaj časa in upali, da se bo Vidmar vrnil; vendar ga ni bilo od nikoder. Na srečo se je prijazen dramaturg mariborskega gledališča Tone Partljič ponudil, da me z avtom odpelje do postaje milice, kjer je Vidmarja ravno zaslal ševal miličnik. Tudi mene so zaslalši, vzeli podatke in ka vse pač sodi zraven. Po debeli uri zasliševanja (vse je potekalo zelo razumevajoče in brez kakršnega koli pretepanja – značko so zaplenili) so naju izpustili. Peš sva odšla do železniške postaje in tam čakala, kot smo se bili dogovorili s Šerbedžijo. Tega pa je (kot sva izvedela kasneje) v Ljubljano odpeljal Radko Polič.

Ker pač ni bilo nikjer nobenega avtobusa ali vlaka, je Vidmar poklical taksi, ki nas je za 3000.- odpeljal v Ljubljano.

Jonas Žnidaršič

PRIČEVANJE 2

Ta primer v ničemer ne spominja na kriminalko, pač pa je simptom tistega kraka jugoslovanske družbenopolitične substancialnosti, ki v formi banalnosti determinira usodno pomemben del našega zgodovinskega hic et nunc. Vendar v danem slučaju ni moja naloga analizirati naravo te substancialnosti – to naj bi bilo delo drugih avtorjev – marveč moram na podlagi empirije, torej kot neposreden observator in protagonist dogodka, opisati določene fakte, katerih del posledic je zakrivila tudi moja malenkost. V svrhu občega reflektiranja stvari pa sem, da ne bi eventualno prišlo do kakih napačnih konkluzij, prisiljen izjaviti, da je nesreča tega primera determinirana z materialistično resnico, po kateri je pravnost države, ki bi morala biti temeljni garant človekove dejanske svobode, da ne rečem transcendentalni zakon dobrega, podrejena ideološkim zablodam ter užitku moči vladajočega subjekta.

Bila je že noč, ko potrebna dobrih pič in opojne kapljice visi-va z Igorjem v »Roži« ter s preudarkom zlivava v žrelo, on briški pinot, jaz pa slovensko pivo. Pogovor se nama suče okoli seksualnosti, apokalipse ter totalitete univerzuma. Vsi najini pogledi okoli sebe so imeli izključno funkcijo zaznati prihod ali navzočnost Ženske. Toda vladar veselja, zvijačni duh, čigar instrument njegovih imperativov sva že nekaj časa, naju je ujel v trenutku, za katerega meni, da je za kaljenje volje do naše končne zmage ravno pravšnji. Skratka: biti vedno pripravljen na možne napade iz objektivitete mora biti ne želja, ampak princip. Kaj se je namreč zgodilo? Iz gmote »slabe« ničnosti, katere en kup je tvorila dvojica brezimnih osebkov, se je odtrgal njen člen ter nenadoma vdrl v svet najinega drugovanja. Povod za to presenečenje je bil bedž angleškega gibanja proti jedrski energiji, ki se je kot zunanje znamenje njegove angažirane in kritične zavesti bleščal na enemu od reverjev Igorjevega suknjiča. Na tem bedžu sta se poskrivala srp in kladivo s hakenkrojcem, vse skupaj pa je povezoval napis »Crazy governments«, kar bi avseniki razumeli z »Norimi vladavinami«.

Tip je zahteval, naj Igor takoj sname magični simbol, drugače ga bo on lastnoročno strgal. Ko za napad nisva pokazala kakega večjega zanimanja, so se začele stvari zaostrovati. Grožnje so postajale čedalje bolj radikalne in vsako še tako

prvošolsko poučevanje osebk, da znak nima nič opravi-
ti z nacionalsocializmom, je bilo zaman. Stvar nama ni bila
v nobenem primeru ugodna, imel sem celo občutek, da je
postalo prijatelju pri srcu malce tesno, kajti v zraku je viselo
fizično obračunavanje. Toda ostala sva trdna in neomajna.
Tedaj se je za nekaj trenutkov, češ da daje Igorju čas za iz-
polnitev svoje zahtev, tip umaknil tja, od koder ga je prineslo,
vendar je bilo zmotno sklepati, da pomeni predah krhanje
njegove volje izpeljati stvar do konca. Poleg ideološkopoliti-
čne prizadetosti je namreč začela delovati mašinerija bal-
kanske časti. Potem je po kratkem posvetu padla tista usod-
na odločitev, ki nama jo je podtaknil zvižalni duh, da bi naju
še bolj utrdil za čase odločilnih ofenziv ter za kasnejšo iz-
gradnjo boljšega sveta. Zajebala sva se namreč – Igor se-
daj s fizičnim odvzemom svobode in jaz etično – v polju ben-
thamovske logike ali v napačni presoji razmerja med občin
(pravno državo) ter posamičnim (magičnim bedžem) v tej
točki:

Jaz: Igor, pojdi poklicat policijo. Saj živimo v pravni državi.
Igor: Ja, jaz tudi mislim, da bi bilo to najboljše.
No in je šel po milico. Predno sta prišla dva mladca v modri
uniformi, naju je instrument najine zmotnosti v analitični pre-
soji političnega kozmosa, omenjeni osebek, še enkrat, tokrat
na ivici pretepa, opozoril na Vidmarjevo nalogo, nakar sta se
z vprašljivo mero umevanja miličnika seznanila s karakter-
jem spora, vse protagoniste zapisala v notes ter odvedla
Igorja in tipa na policijsko postajo. Moje želje, da bi bil pri
zasliševanju priča, nista upoštevala.

Vsa zadeva je kasneje šla po svoji običajni logiki: prijava
sodniku, obtožnica, advokati etc. Historatu procesa sem sle-
dil le delno, a tudi v nasprotnem primeru bi menil, da je nje-
gov potek razvidnejši iz sodnih dokumentov, zato bi bilo ne-
smiselno ponavljati stvari, katerih višjo estetiko jim lahko po-
delijo le justifikalne ustanove.

Ob vsem kretenizmu, ki je bil edini kreator tega primera in
katerega čutne posledice so sedaj sprevrnjene v formo pre-
stajanja enomesečne zaporne kazni, pa je temeljne važnosti
ironija, po kateri je bila najina vera v pravni red poplačana,
da je bil Igor spoznan za krivega, ker je žalil nacionalna čust-
va, medij najine nespameti, omenjeni osebek, pa od sodnih
oblasti pohvaljen, ker je ravnal samozaščitno, torej da je kot
branilec okopov demokracije / »srečnega življenja« razkrin-
kal sovražni element taistega pravnega reda.

Peter Mlakar

* * *

Obsodba Igorja Vidmarja daleč presega njegovo osebno
usodo. Kakor je treba v tem trenutku solidarizirati z Igorjem
Vidmarjem (»treba«, če ne želimo zaigrati preostankov svo-
bode in demokracije in če se ne želimo odpovedati boju za
svobodo in demokracijo), pa ne bi veljalo storiti napake ter
izčrpati angažma samo v izražanju podpore njegovi osebi.
V tem primeru bi, najprej, spregledali napake, ki jih je zagre-
šil Vidmar, obenem pa bi spregledali, da gre za vse nas, ki
smo ali lahko postanemo *židje tega socializma*. Če se bo
namreč nadaljevalo takšno postopanje, kakršnemu smo pri-
če v primeru Vidmar, je vprašanje le eno: *Kdo bo naslednji?*
In tudi pisanje takšnihle tekstov navdaja z nelagodjem: Vid-
marja ne morejo izveči iz zapore, lahko pa spravijo tja še pri-
ložnostne pisce. Prav zato se je treba upreti takšnemu
postopanju, tej novi »igri«: tudi *nesvoboda je vendarle boljše*
uživati oziroma trpeti na prostosti kot v arestu.

Za začetek poglejmo logiko obdolžitve in obsodbe.

Ta logika je sinteza (ali če rečemo z Marxom: sestavljena
zmota) vulgarnega materializma in čistega subjektivizma,
subjektivne samovolje.

Kako se to kaže? Najprej v stalnem ponavljanju sodišča, da
je Vidmar nosil »nacistični simbol«. Kaj je nosil Vidmar
v resnici? Protinacistično značko oziroma, drugič, značko
proti jedrskemu oboroževanju. V prvem primeru v odločbi o
prekršku niti na enem mestu ne nastopa materialen opis
inkriminirane značke, pač pa le sodnikov govor o kljukastem
križu. Značka je opisana samo v potrdilu o zasegu predme-
tov. Poslušajmo: »pločevinasta značka premera 30 mm, na
prednji strani plastificirana, z belo podlago, rdeč rob 2 mm,
prečna črta rdeče barve 2 mm, v notranjosti značke na beli
podlagi kljukast križ velikosti 25 x 25 mm, v krakih križa
napis z belimi tiskanimi črkami »NAZI PUNKS FUCK OFF«.
Prvostopenjskemu sodišču se sploh ni zdelo vredno zavra-
čati dejstva, da gre za *protinacistično značko*. Samovoljno jo
prevede v »nacistični simbol«. Ta pristop se potem stopnjuje
oziroma poskuša argumentirati v odgovoru republiškega
senata za prekrške v Ljubljani na Vidmarjevo pritožbo, v ka-
teri je obdolženec pojasnjeval, za kaj gre pri tej znački.
Republiški senat za prekrške zavrača pritožbo z obrazlo-
žitvijo, da je »zlasti črn kljukast križ na beli podlagi dobro
viden in da je šele s pogledom od blizu opaziti, da je ta križ
prečrtan in kaj na njem piše«, namreč *Nazi-punks fuck off*,
naci-punkovci, odjebite! (Razlaga se dosledno ponovi
v drugem primeru.)

Za kaj gre? Elementarna izobrazba pozna to stališče kot sta-
lišče *čutne gotovosti*. To je predspoznavno stališče oziroma
točka, na kateri se spoznavni proces začne. V primeru, ki
ga imamo pred seboj, pa se tudi že konča.

Odločitev, da se spoznavanje konča, preden se zares zač-
ne, je tu kajpak subjektivna in samovoljna. A to je komaj ena
točka subjektivne samovolje, ki pa omogoča številne variaci-
je na to temo: Vidimo, kar želimo oziroma hočemo videti, in
ne vidimo, česar nočemo ali ne želimo videti. In na tej osnovi
obsojamo, kogar in kar hočemo oziroma želimo, in ne obso-
jamo, česar oziroma kogar nočemo ali ne želimo obsojati. Ali
bo kdo obsojen, lahko postane odvisno od sodnikove kratko-
vidnosti ipd. *Obsodimo pa lahko na ta način vsakogar in vse*
– treba se je le odločiti za to.

To je konsekvence in ta konsekvence je grozljiva. Preden
gremo naprej, si oglejmo to logiko še v karikirani podobi. Vlo-
milcev, ki so pustili prstne odtise, bi ne bilo mogoče obsoditi,
ker ti odtisi »od daleč« pač niso »dobro vidni«; ali: voznika, ki
je koga pregazil in zbežal, pri tem pa pustil na kraju nesreče
košček avtolaka, bi ne bilo mogoče obsoditi, saj ta drobec
»od daleč« ni »dobro viden«; ali: ker gospodarske malverza-
cije niso »dobro vidne«, bi jih morali pustiti pri miru, itd. Ali:
kako bi takle sodnik dokazal, da je pri nas socializem, ker ta,
kot abstrakten pojem, pač ni viden – še sploh ne »od da-
leč«? Ali: po isti logiki, ki pri znački, ki jo je nosil Vidmar, ni
hotela videti, da je kljukast križ prečrtan in da na njem piše
fuck off, in ki zato obtožuje, da je Vidmar, potemtakem, nosil
»nacistični simbol«, bi lahko nemudoma zaklenili v bunker
več kot polovico jugoslovanske filmske produkcije (in vzeli iz
bunkerja tiste filme, ki so zdaj – črni, kakršni so – v njem).
Itd. itd. To je kajpak banalno razmišljanje, a vanj smo prisilje-
ni. Skratka: sodnikova odločitev, da bo percipiral *samo del*
materialne osnove obdolžitve, obvelja sama po sebi za
objektivno in družbeno veljavno. Obdolženčev poskus, da bi
sodišče opozoril na celoto dejstvenega stanja, na objektivno
celovitost materialnega dokaza obdolžitve, pa taisti sodnik
proglasi za »povsem osebno mnenje obdolženega«.
Vendar do sem vse morda še znese. Delirantno postane na
drugi glavni oporni točki obdolžitve in obsodbe.

Ta se glasi takole: »ljudje« so »postali vznemirjeni«, ali: so se »močno zgražali«, ali, v ekstremni obliki, obtežilna priča je »imela občutek, da ozračje v lokalu ni povsem sproščeno«. Če je lahko to, da ima kdo tak ali drugačen »občutek«, osnova za obtožbo, če je lahko to, da je kdo »vznemirjen«, osnova za obtožbo, bi lahko spet *obsodili kogarkoli zaradi česarkoli in kadarkoli* bi hoteli.

Subjektivizem sodišča se navidez objektivira s sklicevanjem na občanske priče. Dejansko pa se sodniški subjektivizem samo komplementira s subjektivizmom bolj ali manj poljubnega občana. In dejstvo ostane: nekdo je lahko obsojen zaradi subjektivnega občutka ali počutja nekoga drugega. Niti ne zaradi kakega subjektivnega mnenja – kar že samo nosi s sabo najstrašnejšo tiranijo (kot dokazuje Hegel ob francoski revoluciji) –, ne, pač pa zaradi nečesa, kar je celo pred oziroma pod mnenjem. Kaj naj si mislimo o situaciji, v kateri misel – v strogem pomenu besede – sploh ne nastopi? Spomnimo se lahko inovacij, ki jih je v teorijo sodnega dokaza in v sodno prakso vpeljal Stalinov pravni ideolog in državni tožilec Vyšinskij. Da bi bilo mogoče *zakonito* likvidirati *politično* opozicijo, je ta mojster vpeljal dogmo, da za obsodbo ni potreba zahtevati materialne dokumentacije, pač pa da je upravičeno »sprejeti obtožbo na osnovi izjav in pojasnil obtoženih in prič«. Stalinska policija in sodnija sta obdolženca toliko časa mučili, da so priznali, kar so morali priznati. Pri nas se tega še ne dela: kjer obdolženec ne sodeluje, »samozashčitno« vskoči priča s svojimi »občutki«. In če je bilo obdolženčev argumentiranje v pritožbi na izrečeno prvostopenjsko kazen zavrnjeno kot »povsem osebno mnenje«, se tu »povsem osebno mnenje« bremenilne priče, nekega Lisca, uporablja kot argument obtožbe. Sodnikovo mnenje mora biti seveda že po službeni dolžnosti, se pravi po družbeni funkciji resničnejše od obdolženčevega. A kje je in kakšna je osnova, na kateri oziroma po kateri je Liščevo mnenje bolj verodostojno, več vredno od Vidmarjevega? Kje je in kaj je osnova *neenakopravnosti* Vidmarjevega in Liščevega mnenja, *neenakopravnosti* Lisca in Vidmarja?

In na tej točki se logika spet zaostri: sodišče upošteva samo bremenilne priče, medtem ko se mu tistih, ki jih je predlagal obdolženec, ne zdi potrebno ali vredno ali oportuno zaslišati. Slišati hoče pač le tisto, kar želi slišati.

V primeru Vidmar, ki se je začel odigravati na *Židovski* ulici (kakšno cinično naključje!), je odločitev, da se v postopku upošteva samo bremenilno pričo, še posebej nenavadna. Ta bremenilna priča je namreč šele izzvala prekršek in je sodelovala v njem; ta priča je kalila red in mir ter z nasilnim obnašanjem ogrožala obdolženčev varnost. Tudi element naklepnega dejanja vnaša v prekršek ta priča, ne pa Vidmar, in vendar se je znašel na obtožni klopi Vidmar, ne pa Lisac. Po tej logiki torej nekoga napadeš, in če se ta skuša braniti, vložiš proti njemu tožbo, da te je vznemirjal in žalil. (Za takšne metode imamo sicer posebno oznako.) No, bolj od tega malce karikiranega zaključka nas mora v danem primeru siliti k razmišljanju ne le pristranskost oziroma samovolja policije, temveč tudi skladnost med stališčem policije in sodišča.

Sicer pa spreletava človeka »občutek«, da je vse odločeno vnaprej in da je vloga oziroma naloga sodnije le ta, da z bolj ali manj nategnjeno in plavzibilno sofistiko dokaže, kar mora dokazati. In to vznemirja.

Rečeno je bilo: na osnovi subjektivnega občutka ali počutja bi bilo mogoče zapreti kogarkoli zaradi česarkoli in kadarkoli. Bodimo samokritični: to seveda ne drži! Dodati je treba: *če si na oblasti*. Z gotovostjo lahko namreč trdimo, da je obsodba Igorja Vidmarja vznemirila veliko več ljudi, kolikor naj bi jih vznemiril Vidmar z nošenjem protinacistične oziroma protiboroževalne značke. Z gotovostjo lahko trdimo, da nas je zaradi obsodbe Igorja Vidmarja dobilo »občutek«, da »ozrač-

je« pri nas »ni povsem sproščeno«, veliko več, kot jih je morda navdal z nelagodjem Vidmar z nošenjem inkriminiranih značk. *Ta obsodba vznemirja javnost*.

Vendar zaradi tega vznemirjanja javnosti ne bo odgovarjal nihče, kaj šele da bi bil obsojen. Preprosto lahko porečejo, da javnost, ki jo vznemirja, izziva in žali obsodba Igorja Vidmarja, sploh ni nikakršna javnost, pač pa – saj poznamo to terminologijo! – »peščica nezadovoljnežev«, »novolevičarjev« in »anarholiberalcev«, »protisocialističnih elementov« ipd. Vendar so take klevete preveč prozorne, da bi se ustavljali pri njih. Ugotavljamo pa naslednje: Če javnost vznemirja oblast, je javnost zatrta ali tudi – v podobi kakega posameznika – v smislu »generalne in specialne prevencije« simbolno kaznovana. Če oblast vznemirja javnost (kar se pri nas vse pogosteje dogaja), mora spet odstopiti javnost, je spet javnost nezakonita.

Kar nas pri obsodbi Igorja Vidmarja posebej vznemirja namreč ni to, da bi bil obsojen nezakonito ali protizakonito. Nasprotno. Vznemirjeni smo, ker se je to lahko zgodilo *zakonito*. Pravna norma, po kateri je bil obsojen Vidmar, je tako široka in nedoločena, da se jo lahko poljubno operacionalizira, zapolni. Nevtralne in enoznačne (objektivne) definicije *javnosti* ni, še toliko manj torej »vznemirjanja javnosti«. Prav tako je vsebina kategorije »izzivanja in žaljenja narodnostnih in patriotskih čustev občanov« odvisna od tega, kdo jo definira in proti komu.

Pustimo pri tej priliki ob strani zgodovinsko dejstvo, da je imel revolucionarni socializem do »narodnih in patriotskih čustev« vselej ne le močne pridržke, marveč da je ta konstrukt in njegovo »izvajanje v praksi« odločno zavračal. Reči bi hoteli samo to, da marsikogaršnja »narodnostna in patriotska čustva« hudo »izziva in žali«, da je lahko kdo pri nas obsojen zaradi protestiranja proti fašizmu in oboroževalni tekmi. In to »izziva in žali« v obeh možnih primerih: bodisi *de gre* za sodno zmoto, storjeno na osnovi pomanjkljivo iziroma enostransko ugotovljenega dejanskega stanja, bodisi *da ne gre* za sodno zmoto.

Ali, vprašajmo še drugače: čigava in kakšna so »narodnostna in patriotska čustva«, ki jih »izziva in žali« nošenje protifašističnih in protihegemonističnih znakov?

Poleg tega moramo ostro zavrniti takšno sklicevanje na II. svetovno vojno in na NOB, kakršnemu nismo tako redko priče in kakršno lahko srečamo tudi v sodnih dokumentih v zadevi Vidmar, ki z apeliranjem na emocionalne in iracionalne reakcije ustvarja možnosti ali vsaj pogoje možnosti nepremišljenega obsojanja in tudi represalij proti občanom, ki se na tak ali drugačen način borijo za svoboden in demokratičen socializem.

Čeprav je Vidmarja obsodil sodnik za prekrške (in kazen dvakrat potrdil senat v isti zasedbi), ima ta obsodba *politično* obeležje. Zaradi načina, kako je bila izpeljana, in zaradi reakcij, ki jih je izzvala in jih še izziva. Zaradi konteksta, v katerem je bila izrečena, in zaradi družbene in politične atmosfere, kakršno ustvarja. Skicirajmo še ta kontekst in atmosfero.

»Obči« kontekst samó naznačimo: krepitev države in njene vloge v družbenem življenju, po eni strani, in postopno anuliranje delavskega samoupravljanja, po drugi; nižanje in vse bolj tudi ogrožanje osebne in družbenega življenjskega standarda vse širših delov prebivalstva ob hkratnem povečevanju socialnih razlik; osebno in družbeno brezperspektivnost na eni ter kopičenje privilegijev na drugi strani; stopnjujočo se represijo, ki to spremlja in zagotavlja.

»Poseben« kontekst »afere Vidmar« sega vsaj tja do tako imenovane slovenske naci-punk afeze. Kot se spominjamo, je policijska kampanja proti punku, ki ji je sledila oziroma jo podpirala žurnalistična *jeunesse dorée*, zlata mladina naše

socialistične oblasti, in ki je hotela na osnovi konstruiranja povezave med punkom in nacizmom očistiti to deželo punkovskih, punkoidnih in punkofilskih »kalilcev« »reda in miru«, spodletela zaradi odločnega in organiziranega nasprotovanja (zlasti) mladinske javnosti. Pomemben moment tega odpora je bil, da je našel podporo, prostor in mesto artikulacije tudi v mladinski organizaciji. Nespregledljive zasluge za to, da se omenjeni scenarij ni mogel odigrati, grede Igorju Vidmarju. In to ne le zaradi spodbijanja obtožb na račun punka, temveč predvsem zaradi vztrajnega in doslednega boja proti sleherni možnosti, da bi prišlo pri nas do povezave med punkom in nacistično ideologijo, oziroma, drugače rečeno: zaradi zavzetega zavzemanja razvijanje družbenokritičnega potenciala mladinske množične kulture nasploh in punka posebej, torej zaradi angažmaja v skladu s stališči problemske konference Republiške konference ZSMS o teh stvareh.

V času relativne normalizacije, ki je sledila zatonu »naci-punk afere«, so bili doseženi na področju množične glasbene kulture mladih ter pri oblikovanju družbenokritične zavesti lepi uspehi. Vendar je bil ta »družbeni mir« očitno samo začasen in navidezen. Ne le da se pogoji ustvarjanja in publciranja mladinske množične kulture, zlasti glasbene, niso izboljšali. Ne le da se nasilje cenzure ni prenehalo. V začetku letošnjega leta je bil obsojen Igor Vidmar »tudi« iz »razlogov generalne in specialne prevencije«, in to – kot pravi odločba o prekršku – zaradi nošenja »nacističnega simbola«!? sodniško mnenje, da bi Vidmar lahko protestiral proti nacizmu oziroma proti oboroževalni tekmi na drugačen način, je sofizem, ki ne prepriča, četudi lahko obsoja. Pri vsem tem se je postaja milice Ljubljana-Center celo pritožila na rzsodbo, češ da je izrečena kazen prenizka.

Nekako v istem času so bili sproženi pritiski za likvidacijo disca FV, ves ta čas pa uspešno brišejo grafite – mnjenja in stališča tistih, ki se drugje ne morejo javno izražati.

Zdaj, ko Vidmar sedi, so razpihali kampanjo proti skupini Lai-pach – zaradi domnevne fašističnosti. Samo ugotavljamo lahko, kako spretno znata hujskaštvo ljubljanske TV in neprikriti revanšizem Nedeljskega dnevnika manipulirati in vznemirjati javnost. Vprašujemo se, komu vse to služi in koristi? Odgovor, zakaj je v ospredju *obtoževanje za nacizem oz. fašizem*, se ponuja kar sam: Ker se z udarjanjem na to struno najlažje in najzanesljiveje doseže nepremišljeno, emocionalno in iracionalno reagiranje javnosti, reagiranje, ki ne dopušča diskusije, temveč zahteva takojšnje ukrepanje, reagiranje, ki apelira na pozicije oblasti in moči ali s teh pozicij že izhaja. Vprašanje, zakaj in čemu ter komu je to potrebno, pa ostane. Še toliko bolj, ker to obtoževanje in obsojanje nima na strani obtoževanih in obsojanih nobene podlage.

Družbeno in politično razpoloženje, ki ga vse to ustvarja, otežuje in, vse bolj, naravnost onemogoča skupno, demokratsko in argumentirano, se pravi: edino korenito reševanje problemov. Obsodba nekoga zaradi nošenja protinacistične in protihegemonistične značke ne le da vznemirja javnost in žali prenekatera »narodnostna in patriotska čustva«. To je reagiranje, ki ga najprej opazimo, ki ga vidimo. Za tem pa se odvija drug, globlji proces: oblikovanje in naraščanje nezaupanja v pravni sistem, v »pravičnost« te družbe, v tako imenovane subjektivne sile, v »oblast«, v ves sistem, v socializem in delavsko samoupravljanje; ustvarja se ogorčenje in zagrenjenost, sovražnost in razdražena apatija, eksplozivna pasivizacija; ustvarja se razkol v družbi oziroma prepad med družbo in oblastjo. Vse to na točki zgodovinskega razvoja, ko bi nas lahko potegnili iz dreka le mobilizacija vseh ustvarjalnih moči te družbe. Ustvarja pa se situacija, v kateri se to ustvarjalnost duši in zatira; ustvarjajo se pogoji, v katerih se zdi, da mora poseči v dogajanje »trda roka«, še najbolje uniformirana.

Naposled, omenimo še, da s takim postopanjem zapravljamo ugled v svetu, o katerem še vedno toliko govorimo, slabimo socializem kot svetovni proces in dajemo argumente svetovni desnici. Tej pride prav vsaka kritev demokracije, vsaka poteptana svoboščina, vsak obsojen pesnik, novinar, sociolog, vsaka »afera Vidmar«, vse številne in vse številnejše obsodbe zaradi verbalnih deliktov. Kot da ni dovolj in preveč, da naša politika z lepo mero popularizacije sprejema argentinske krvnike. Ta politika dopušča, da v času, ko v Trstu in okolici divjajo fašisti, v Ljubljani sedi nekdo, ki je protestiral proti fašizmu; ta politika, ki se zavzema za mir in razorožitev, dopušča, da v Ljubljani zaprejo nekoga, ki je nosil protiboroževalno značko.

Vsako zavračanje teh zvez, vsako zavračanje teh vprašanj in sleherni poskus zmanjševanja njihovega pomena mora samo povečati našo zaskrbljenost in (zakaj bi zatajevali?) naš strah.

Vrnimo se na začetek in zaključimo z vprašanjem, ako naj razumemo »afero Vidmar« (kaj naj si o tem mislimo) in kaj lahko storimo? Vsaj približno izčrpen in zanesljiv odgovor bo treba šele izdelati, in dati ga ne bo mogel kak posameznik. Tu samo še tole:

Zapor za Igorja Vidmarja ni noben uspeh niti, morda, »moralna zmaga«. Kolikor zaprti Vidmar simbolizira, po eni strani, zmago sil družbenega gospostva (ali tudi gospostva nad družbo), simbolizira, po drugi strani, poraz sil svobode in demokracije. Odgovarjati na ta poraz s *kultom Vidmarja* bi bilo neumno: to bi poraz samo zacementiralo. Tudi *mučeniki* ne koristijo več – če sploh kdaj so – ne sebi ne svojim, pač le svojim mučiteljem. V odgovor velja *analizirati vzroke in razloge slabosti sil demokracije in svobode*. To bi bil *prvi korak akcije*. V danem primeru pa lahko že zdaj rečemo, da ga je Vidmar polomil, ko je klical policijo (četudi na njegov klic ni prišla in čeprav se je hotel morda »ponorčevati«), ko je mislil, da lahko sodišču kaj dokaže z racionalno argumentacijo, in ko je menil, da lahko to zadevo obrdži za svojo privatno stvar.

V Ljubljani, na dan borca 1983
Tomaž Mastnak

VZHODNO OD SVOBODE

"Med Perzijci velja prepričanje, da ima vladar toliko več varnosti, kolikor manj imajo njegovi podložniki duha; in ker je od vladarjeve varnosti odvisna državna varnost, iz te pa izvirata blagor in sreča slehernega podložnika, se Perzijci skrbno varujejo, da bi si pri delu ali zabavi, od prednikov ali od tujcev pridobili kaj omike."

duc de M., "Voyage en Orient, suivi de Nouvelles Réflexions sur le Voyage en Orient"

Sodnik za prekrške je torej odločil, da je Igor Vidmar odgovoren, ker je žalil narodnostna in patriotska čustva občanov. Odločil je celo dvakrat: prvič v Mariboru, drugič v Ljubljani; prvič kot farsa in drugič kot tragedija.

"Tisto, kar je bilo sprva videti zgolj kot naključno in možno, postane s ponavljanjem nekaj dejanskega in potrjenega." (Hegel.)

Republiški senat za prekrške je obe odločbi dejansko potrdil; zavrnil je obdolženčevi pritožbi, in s tem so vse karte na mizi, Vidmar pa v zaporu: ker je dve njegovi "dejanji" slovenska horizontala med Ljubljano in Mariborom ocenila za

prekršek, in je institucionalna vertikala obe parterni oceni sankcionirala.

Osebek, ki piše te vrstice, sem ob tem trdem dejanskem stanju užaljen in ogorčen, kar sta vsekakor tudi čustvi – ki pa bi ju težko označili za občanski, in to iz temeljnega formalnega razloga: ni namreč nobenega sodnika, pri katerem bi lahko iskal potrdilo o državljski upravičenosti svojih sentimentov, in ni instance, pred katero bi dokazoval, da so se sodniki za prekrške prekršili.

Na videz mi torej ne preostane drugo, kakor da zavajkam "quis custodiet ipsos custodes", kdo bo zavaroval varuhe – da zavajkam in dopolnim Juvenala: kdo jih bo zavaroval pred njihovimi lastnimi zlorabami?

Problem je star, rešitve tudi – in kakor so stare, so tudi neučinkovite.

Kadar v območju državnih diskurzov ni več kaj storiti, se moramo seveda spomniti, da zapori in sodišča, šole in tovarne, radio in televizija še niso vse, čeprav bi vse radi postali – in čeprav, paradokсно, manj ko je mogoče storiti v trdem naročju države, manj je tega prostora, kamor država s svojimi verigami ne seže.

In vendar je ob šolah še zmerom Šola, in je ob radiu še zmerom Radio, kjer je mogoče govoriti brez države na jeziku. Bolj kakor na koncu bajoneta je oblast na koncu jezika, zato je upravičeno tako občutljiva, če kdo po njej pljuje. Če tudi ni rečeno, da se v svojem neznanskem apetitu ne hrani tudi s te vrste ekskrementi.

– Kaj lahko torej s stališča šole, tj. teorije, povemo na Radiu, tj. Radiu študent, o domnevnih žalitvah, ki naj bi ju zagrešil Vidmar?

Žalitev je zanimiva razsežnost medčloveških, tj. družbenih odnosov, in pravo jo obravnava pod znamenito rubriko verbalnih prestopkov in prekrškov.

Zanimiva pa žalitev ni le, kadar se vmeša država, pač pa tudi, kadar gre bolj preprosto za razmerje med posameznimi človeškimi osebkami:

– medtem ko namreč nikogar ne morem užaliti, če mu rečem "Žalim te",

– pa zadošča, da ta ali oni tip reče "Užalil si me", in že je res, da sem ga užalil – ne glede na to, ali sem ta namen imel ali ga nisem imel, celo ne glede na to, ali sem temu tipu sploh govoril.

Žalitev torej ni le pristna komunikacijska razsežnost medčloveških razmerij, saj je vsa v znakih – pač pa je tudi pristno demokratično razmerje, saj ima prizadeta stranka vse karte v svojih rokah: na eni strani se lahko še tako trudim, da bi sogovornika užalil, pa ga ne bom, če tega ne pokaže – na drugi strani spet lahko "užalim" nekoga, ki ga niti za sobesednika ne bi hotel imeti.

Žalitev tako participira na vsej spolzkosti medčloveških razmerij, in še zlasti postane opolzka v demokratični sodobnosti, katere ideologija daje tudi sicer prednost sentimentalni ekspresivnosti ("Užalil si me") pred individualno akcijo ("Žalim te").

Ker sta torej žaljenje in užaljenost privilegirani prostor ambivalence, nas ne sme presenetiti, da država ne zamudi priložnosti in pristavi svoj lonček – kakor tudi na splošno institucije domujejo v polju dvoumnosti in ireduktibilne nedorečenosti človeškega družjenja. Država seveda poseže vmes samo tam, kjer je sama zainteresirana – na področju narodnostnih čustev, kolikor se ideološko konstituira kot nacionalna država, na področju patriotičnega čustvovanja, kolikor se konstituira kot domovina in zato zahteva apriorno ljubezen svojih domovalcev.

Država s tem varuje pravico do sentimentalnosti – a le na področju državotvornega čustvovanja. Pa tudi tu je država sposobna dialektične subtilnosti: državljan kot dialektična

kategorija namreč obsega sebe in svoje nasprotje, tj. državljana in zasebnika. Država varuje zasebnikovo čast – ker je posameznikova čast tista razsežnost, prek katere se posameznik vzdigne v državljana – in jo prek posameznikove časti prizadeta država v svojem udu, namreč državljanu. Tu država deluje, kakor da bi brala Hegla. Toda svojo čast mora občan iztožiti sam.

To ne velja, kadar posameznik zastopa državo kot posameznik – kadar je prizadeta njegova čast kot čast državnega zastopnika: v tem primeru država neposredno sproži svojo pravdo.

A tudi navaden državljan, ki ne zastopa države po funkciji, se lahko do tega zastopstva vzdigne po sentimentu – kadar čustvuje za državo. Tak je bil primer z Vidmarjem: užalil je državotvorna čustva posameznikov, zbranih na javnih krajih z zgovornimi imeni Račji dvor, Slovensko narodno gledališče, Roža bar.

Robanti lahko seveda vsakdo, kdor se krepča v Račjem dvoru, in tudi tožbe v Slovenskem narodnem gledališču so poceni: a ne možka beseda za pivskim omizjem na pretanjni stok v Talijinem hramu še nista zadosti, da bi lahko rekli, "odgovoreni si, ker si žalil, zato se kaznuješ itn.". Tu mora zdaj nujno poseči vmes sodišče, da pove, ali sta bila prizadeta naključni pivec in manj naključna kulturniška lepa duša – ali pa je v krepčalcu in lepodušniku bil užaljen državljan. V prvem primeru je zadeva gostilniško-kulturniška anekdota – v drugem primeru je prekršek nad državo.

A kaj to pomeni? To pomeni, da *razsodba sodišča šele ustvari dejansko stanje, na podlagi katerega je ta sodba izrečena*.

Tu imamo potemtakem opraviti s situacijo, ki strukturno nujno krši osnovno ideološko postavko sodobnega prava: v "pravu nasploh" se sodbe izrekajo na podlagi ugotovitev o dejanskem stanju – tu šele sodba ustvari dejansko stanje, s katerim pa se ta ista sodba vseeno za nazaj legitimira. Preden sodišče izreče sodbo, imamo dve posamični besedi – obdolženčevu in ovaduhovo – ki sta brez "obče", tj. za pravo pertinentne razsežnosti. Ta razsežnost je samo gola možnost: a brez te razsežnosti ti besedi *še nič ne pomenita*. Sodišče ravna, *kakor da* izreka sodbo na podlagi "objektivnega", tj. občega pomena izjav, ki so mu predložene: a te izjave dobijo svoj pomen prav šele z razsodbo sodišča.

Če sodišče razsodi, da žalitve ni bilo, potem je užaljenec ali napačno interpretiral domnevno žaljivo sporočilo – ali pa je bil užaljen zgolj v svoji naključni posamičnosti; če pa sodišče razsodi, da je žalitev bila, potem je bil užaljenec prizadet v svoji državljski občosti – se pravi, da bi bil (da bi moral biti) ob isti žaljivi izjavi užaljen vsak posameznik kot državljan.¹

To se pravi, da se dejanje žalitve zares dopolni šele na sodišču – dopolni se s sodbo, a hkrati se ta sodba pretvarja, kakor da bi bilo žalitveno dejanje od nje neodvisno.

Tu vidimo kreativno moč institucije v njeni najčistejši obliki – vidimo pa tudi nujno slabo vest institucije, ki svoje kreativnosti ne sme priznati: če hoče biti institucija ustvarjalna, se mora ravno pretvarjati, kakor da ni sama ustvarila tistega "dejanskega stanja", na katero se njena sodba na videz opira.

A če smo rekli, da sodba ustvari dejansko stanje, s katerimi samo sebe legitimira – kako lahko potem trdimo, da sodbi proti Vidmarju ne ustrežata dejanskemu stanju? Če institucija samo sebe podpira, kako jo lahko upamo spodnesti?

Razsodbi proti Vidmarju lahko spodnesemo s tem, da pokažemo, kako ne ustrežata dejanskemu stanju – in to lahko pokažemo na podlagi *njunega lastnega dokazovalnega postopka*.

Nobena institucija preprosto ne more zakriti sledi za svojo

konstitutivno prevaro.

Zadosti je, da si ogledamo dokazni material v Vidmarjevi zadevi, da npravstveno stanje (žalitev, tj. "pomen znaka"), ki ga vzpostavlja sodba, ne ustreza materialnemu stanju, tj. materialnosti znaka, ki naj bi ta pomen nosil.

V "Potrdilu o zasegu predmetov" namreč piše takole: "1. pločevinasta značka premera 30 mm, na prednji strani plastificirana z belo podlago rdeč rob 2 mm, prečna črta rdeče barve 2 mm v notranjosti značke na beli podlagi kljukast križ velikosti 25 × 25 mm v krakih križa napis z belimi tiskanimi črkami "NAZI PUNKS FUCK OFF".

To, da je "materialnost" znaka v neposrednem nasprotju z njegovim sodno induciranim "pomenom", pa ne pomeni, da sodna institucija vpeljuje kakšno "arbitrarnost" v pomenjanju. Narobe: to pomeni, da institucija vzpostavlja popolno *motiviranost* znaka – in da se institucija hkrati razglašča za privilegirano mesto, od koder je to motiviranost mogoče brati. Sodba proti Vidmarju s tem vpeljuje način pomenjanja, ki je značilen za teološko semantično veselje; za to teološko strukturo pomenjanja so namreč značilne prav te poteze: quasi naturalna motiviranost znakov, garantna instanca motiviranosti (Bog), privilegirana institucija za interpretacijo motiviranosti (Cerkev).

Pojasnilo to trditev o *teološki naravi* rzsodb proti Vidmarju.

Dokazni material je "vizualno sporočilo", sestavljeno iz dveh vrst znakovnega materiala: ikonografskega kolaža in angleškega napisa; napis eksplicira, ubeseduje ali ponavlja pomen ikonografskega sporočila.

"Sporočilo" je tako povedano dvakrat: enkrat izrecno v angleščini, enkrat v civilizacijskih simbolih, ki so berljivi translingvistično. Vsaj naj bi bili, kolikor lahko domnevamo, da črna svastika slehernemu civiliziranemu sodobniku pomeni nacizem, in kolikor lahko še bolj upravičeno predpostavimo, da sleherni današnjik pozna prometni kodeks in je torej sposoben prepoznati znak za "prepovedano parkiranje".

Za branje značke so tri načelne možnosti:

– bralec značko "prebere", tj. "doume" takoj, instantno, v "trenutku": tako branje ustreza ikonski sestavini značke in je podobno kakor pri prepoznavanju prometnih znakov ali komercialnih insignij; a s to pomembno razliko: obe ikonski sestavini, kljukasti križ in prometni znak, zgolj preprosto "prepoznam" – toda *hkratna* prepoznavna *da nekaj več*, namreč sporočilo, ki oba posamezna registra presega; kar pomeni, da mi to branje dá več, kakor sem pričakoval – učinek smisla tu spremlja indukcija dodatne energije, ki mi jo sporočilo tako rekoč "podari": prav v tej presežni energiji je seveda *politična razsežnost* zadeve – denimo, da lahko to energijo investiram kot "osnovni kapital" za politično akcijo:

– bralec je, druga možnost branja, lahko počasen in ne razume takoj; v tem primeru, ki ustreza strukturalni kombinaciji obeh ikonskih registrov, deluje značka podobno kakor freudovska šala: ker bralec značke "ne razume", se v njem nakopiči radovednostna energija – in ko štos doume, sprevidi, da je ta energija zdaj odveč – za svojo radovednost je bralec spet nagrajen s presežno energijo, ki jo lahko koristno investira prav na način, kakor mu velevala značka in kakor to eksplicira angleško besedilo:

– bralec je lahko, tretja in zadnja možnost, popolno bebalo in nič ne razume; toda tudi bedak je še zmerom človek in torej željan vednosti; zato si bo skušal stvar ogledati podrobneje – in tisto, česar ni razumel na ikonski ravni, mu bo povedal angleški napis; potem si bralec spet lahko privoščiti, da svojo radovednostno energijo, ki je poslej odveč, akcijsko porabi.

Obstaja seveda en kraj, kjer nobena izmed treh načelnih možnosti ne deluje: Maribor ali vsaj tisti njegov del, ki je

menda znan z imenom Račji dvor. A to specifično branje, ki ga je odločba sodišča povzdignila in državno branje, kakršno pritiče normalnemu državljanškemu bralcu – to specifično branje ne ustreza nobeni izmed treh načelnih bralnih možnosti zato, *ker noče biti branje*.

Račjedvorski, tj. državotvorni bralec, v nekem trenutku bralnega procesa "sklene", da *noče več brati*. Račjedvorski bralec je potemtakem *prostovoljni analfabet*. In če sodišče tega prostovoljno nepismenega bralca povzdigne v species državljana, je to zgolj poskus, da bi državo utemeljili na civilizacijskem analfabetizmu.

In če do takega poskusa pride v časih drugih vse bolj ambicioznih *razpismenjevalnih projektov*, kakršni so šolske reforme, prepoved uvoza tuje učenosti in zapiranja mej – potem je vsekakor čas, da vključimo sirene teorije in napredne politične prakse.

Sodišče preprosto pravi: o polemiki "punk in nacizem" nočemo nič vedeti; z drugimi besedami se to pravi: normativni državljan je bedak, ki ne bere niti svojega Nedeljskega dnevnika. Še več: normativni državljan *noče* nič vedeti in se ne pusti poučiti; užaljen je, če mu kdo hoče kaj pametnega povedati in je ponosen na svoj idiotizem.

Sodišče nadalje pravi: sistemska vpetost znaka (tj. njegova saussurovska "arbitrarnost") ne velja, velja samo absolutna motiviranost znaka, ki jo mi določimo; z drugimi besedami se to pravi: prepovedano je rokovati z znaki – razen po organih in v pomenu, ki jih določi država. Še več: država ima monopol nad znakovnimi praksami.

To seveda pomeni, da bi bila prepovedana sleherni družbenost, ki ne bi bila *državna* družbenost. To seveda pomeni, da nihče ne bi smel spregovoriti, ne da bi nosil državo na jeziku.

To seveda pomeni, da je totalitarizem na pohodu. Z drugimi besedami: da je treba aktivirati praktične potenciale materialistične teorije. Še več: da je spet tu tisti nepravilni čas, ki ga ne smemo zamuditi.

Rastko Močnik

¹ "Občost" je seveda – kakor vemo iz materialistične teorije – vselej *lažna* občost. Torej nekaj, kar je zgolj učinek, kar je treba šele proizvesti; "občost" je v tem smislu ideološka predstava o totalnosti ne-totalnosti družbene strukture, kakor se ta predstava proizvaja z *neke določene točke* v tej strukturi. Ta strukturalni kraj tudi določa specifični "proizvodni način", po katerem se predstava o "občosti" proizvaja. Zato pa lahko skoz analizo proizvodnih mehanizmov predstave o občosti določimo tudi kraj, od koder se ta predstava proizvaja – določimo lahko *ideološki interes* te določene predstave. Ker je predstava o občosti vselej ideološka, torej *parcialna*, ker rabi pač interesom svojega strukturnega kraja, tj., denimo v govorici empirizma – interesom specifične "družbene skupine", ki se naseljuje v tem strukturnem kraju – ker je torej občost vselej je delna, tudi ni nujno, niti ni mogoče, da bi zadevala "vse" člane družbe. Toda: kolikor so "vsi" člani družbe "poobčeni", tj. poobčani s pomočjo neke določene predstave o občosti, ki jo nalaga državno nasilje (ideološko nasilje in represija), je vprašanje ideološkega razrednega boja vselej v tem, koliko bo državi z njenimi ideološkimi aparati (šola itn.) in z represivnimi aparati (sodišče itn.) uspelo, da svojo občost vsili ljudem kot državljanom – oziroma z drugega stališča, je ideološki boj v tem, koliko se bo ljudem posrečilo, da se temu nasilju upirajo. Proizvodni način občosti, h kateremu se zatekajo sodbe proti Vidmarju, je v tej luči zgljedna strategija "loserstva" s stališča državne birokracije: ta namreč že priznava, da *njena* predstava o občosti *ne more* več zajeti "vseh" posameznikov – hkrati pa s pomočjo sodne represije zagotavlja, da so zgolj tisti posamezniki, ki se prilegajo *njenemu* pojmu sentimentalnega državljanstva, *pravilni* državljanji. To je loserska in defenzivna strategija, ker se mora že zatekati k brutalni represiji; a to je tudi zelo nevarna strategija, ker ideološko manipulira prav s tistim načelom, ki naj bi rabilo za boj *proti* birokratskemu nasilju, namreč z delegatskim načelom. Tisti državljanji, ki se "še" niso osvestili v svojem državljanstvu (ben: ki ne nasedajo več na birokratsko ideologijo), so – tako nam zagotavlja rzsodba – svoje državljanstvo *delegirali*: komu so ga delegirali, to vam bo povedal represivni aparat po svoji lastni konvenciji. Ta elegantni trik je vreden, da ga prenesemo v javnost in ohranimo za zgodovino: "... in

dejstvo pa, da nihče od gledalcev v SNG Maribor ni zahteval, da znak sname, še ničesar ne pove, saj so bili zato pooblaščenci ljudje, to je gasilci in varnostniki tisti, ki so zahtevali, da obdoleni znak sname in je bilo nepotrebno zahtevati isto s strani vsakega posameznika, ljudje so vendarle videli, da pristojni ljudje že opravljajo svojo zaupano dolžnost." (Iz odločbe občinskega sodnika za prekrške, Maribor.) Pozorni moramo biti na tak premik z mnenj, stališč in občutenj občanov (vsakega posameznika), ki so stvar delegatskega postopka in akcije državnih aparatov (gasilcev in varnostnikov), ki naj bi bili izvrševalci odločitev delegatskega postopka. Naj je še tako paradokсно, posrednik med obema instancama tu ni nikakršen "delegatski postopek", pač pa prav šele – odločitev sodišča. Šele na podlagi te odločitve postane postopek "gasilcev in varnostnikov" legitimen; torej se ne ta postopek ne odločitev sodišča ne moreta sklicevati na "vsakega posameznika"; še več: niti treba se jima ni sklicevati. A zakaj se potem odločba vseeno sklicuje na "posameznike"? Prav zato, da bi prikrila ta perverzni mehanizem – ki pa ga ravno s tem poskusom prikritja razodeva. Nemara je temu sklicevanju lahko razlog tudi želja po večji "prepričljivosti": a tudi ta želja je izdajalska: za odločbe sodišča ni treba, da bi bile "prepričljive", zadosti je, da izhajajo iz resničnega stanja. Če skušajo biti "prepričljive", potem jim prav gotovo nekaj manjka na strani ugotovitev o dejanskem stanju: in torej niso prepričljive.

DISKRIMINACIJA "POGLEDA OD BLIZU" KOT "SUBJEKTIVNEGA" POGLEDA

Besedica "primer" je zadobila večpomenskost, ki jo obeležuje performativna funkcija zvez, v katerih ta besedica nastopa in seveda pozicije govorcev, ki jo postavljajo v različne zveze. Kakor je ta besedica po eni strani spričo jezikovnih meridianov prišla v zvezo z bolj enoznačno besedo "naključje" preko kroatizma "slučaj", tako je po drugi strani postala oznaka reprezentativnosti tistega, na kar se nanaša. Konkretni primer, ki se mu skratka pravi "primer Vidmar", je jasno pokazal značilnosti, ki smo jih pravkar razločno navedli in: preostane nam samo še, da enostavno povemo, da se je večpomenskost besedice "primer" v "primeru Vidmar" izkazala ne samo kot dvoumje, ampak kot primer enotnosti protislovij. Gre torej za naključje, ki v "primeru Vidmar" kaže na nekaj "zakonitega", ali natančneje ali še toliko strašnejše: nekaj strukturnega. Gre torej za naključje, ki se je v vzratni projekciji prikazalo kot nekaj, kar se je pripetilo po nujnosti oz. se je pripetilo, ker je možnost pripetljajva bila že a priori dana. Mimo vsega, kar se tematizira, reprezentira in hvala bogu vendarle še problematizira v "primeru Vidmar," je apriornost dana kot skopično polje, ki ga zajema pogled Drugega.

Ta trditev se nanaša na tisto, kar iz sodnega pisnega materiala, ki je dispozitiv Vidmarjevega empiričnega sedenja v perifernih prostorih civilizacije, naravnost štrli ter najbolj ilustrira funkcijo besedice "primer" v danem primeru. Najprej "preberimo" tekst, t. j. opišimo ga v njegovi takoj opazni intenci. Institucija, ki v tem primeru nastopa kot interpretativna instanca, se je oprla na trik, ki daje videz, da je mogoče zaobiti instanco govornice. Prav na tej instanci pa popolnoma pravilno insistira Igor Vidmar. Sodišče namreč trdi, da *pogled od daleč* ne uvideva, da je kljukasti križ prečrtan in skladno s tem torej ne doumeva, da gre za znak boja zoper fašizem, ampak se obratno odbije od znaka tako, da se znaku zoperstavijo "patriotska čustva". Igor Vidmar temu nasprotuje prav s tem, da vsakomur, ki si znak v celoti (to je skupaj z elementom negacije) ogleda, lahko razloži njegov dejanski pomen. S tem pa je jasno uvedena instanca govornice. To pa je tista instanca, kjer je fašizem edino možno potolči, kajti vsak fašizem je kulturno regresiven, je govornica z mesta Drugega, torej govornica, ki vedno namiguje na nekaj več kot sama zaobsega.

Preden to poanto razvijemo še naprej, si ogledimo "dejanje",

ki je za besedami teksta razsodbe. Če namreč izjavo o tem, da se znak od daleč zdi kot nacistični znak in ne njegovo diametralno nasprotje, beremo kot performativno izjavo, se izkaže, da gre za akt diskriminacije pogleda od blizu v prid pogledu od daleč. Tu se potem moramo vprašati, zakaj sodišče privilegira pogled od daleč, zakaj torej temu pogledu daje avtoriteto določite pomena? Odgovor je na dlani: zato ker je ta pogled pogled Drugega, v polje katerega se situira subjekt tako, da je dan kot molčeči subjekt, ali, še jasneje izrečeno, kot prečrtani subjekt, ki je ne glede na svoje postopke vnaprej določen s pogledom Drugega. V moči Drugega, ki se v tej konstelaciji zastopa kot vednost, pa je, da izvrže instanco govornice – seveda pa samo tako, da negiranemu subjektu vzame besedo s samo operacijo svoje prilastitve instance govornice; kajti kakor hitro Igor Vidmar trdi, da vsakomur, ki si znak ogleda od blizu, lahko pojasni njegov dejanski pomen, se izkaže, da zase terja besedo, da hoče govoriti, da torej nosi znak s prečrtanim kljukastim križem ravno zato, da bi diskurzivno razgradil polje "iracionalne" konfrontacije simbolov. Toda to polje je varovano z nepreglednim ševilom stražarskih mest, s katerimi more institucija oblasti delovati arbitarno, t. j. kot zastopnik gospostva. Posel institucije je, da brani "iracionalno", da oddeli vsako rezoniranje, ki bi moglo poseči v polje iracionalne konstitucije oblasti, od same možnosti vsakršne intervencije v to polje.

Kaj se torej lahko iz "primeru Vidmar" naučimo?

Iz "primeru Vidmar" se lahko naučimo, da imamo pri njem opravka s konfrontacijo dveh interpretacij nacizma, za kateri pa bomo z visoko stopnjo verjetnosti predpostavili, da nista nevtralni. Poglejmo najprej Vidmarjevo stališče. To je stališče boja zoper fašizem, ki je v primeru, ko je Vidmar prišel do soočenja z uniformirano avtoriteto, potekal kot subverzija simbola najdoslednejšega fašizma: nacizma. Že samo stališče boja proti fašizmu na vseh ravneh – torej ne izključujoč tudi simbolično raven – dovolj jasno govori o določenem dispozitivu akta nošenja zadevne značke, torej o tisti interpretaciji fašizma, ki ta historični pojav razume kot latentno neprekinjeno prisoten.

Druga stran zastopa historično stališče: fašizem je bil in je bil premagan – vsak opomin nanj pa ne more imeti drugega efekta kot prizadevanje "patriotskih čustev." Fašizem je za to stališče torej nekaj nepreklicno minulega in glede na pozicijo obrambe patriotskih čustev torej lahko sklepamo, da se je sodna instanca postavila na stališče samega spomina na to minulosť, pri čemer pa je spomin dan kot eden izmed temeljnih kamnov konstitucije oblasti, ki se je vzpostavila z zmago nad fašizmom. Na ravni, ki jo uvajajo Vidmarjevi znaki, potemtakem za to instanco ne moremo *govoriti* o fašizmu, kajti vsaka dovoljena govornica o fašizmu je dopuščena kot vedno vnovično proslavljanje "naše" zmage, ne pa kot govornica konfrontacije z latentnim fašizmom.

Ves "nesporazum", ki tvori primer Vidmarja, je torej dan s tem, da se sam subjekt ujame na limance svojega lastnega razumevanja zgodovine. Stališče Igorja Vidmarja je kajpak luksemburgistično, saj gre za stališče o kontinuirani danosti alternative: ali socializem, ali propad v barbarstvo. Dialektika, ki jo to stališče nujno vključuje, je seveda osnova aktivizma subjektivnega stališča, ki svoje subjektivnosti ne skriva, ki torej šteje minuli fašizem "samo" za historično minulo izkušnjo, ki se lahko "ponovi", pri čemer pa to subjektivno stališče zastopa svojo nevednost o tem, kakšna utegne biti "ponovitev" fašizma. Prav zato z uporabo histerizirajočih simbolov izziva latentni fašizem k temu, da bi spregovoril, se soočil s tistim, ki nosi znak negacije, kot s tistim, ki stoji na stališču prepričive ponovitve fašizma. Toda nekoliko srhljiva posledica je, da je Vidmarjev poskus spodletel. Kajti uštel se je takrat, ko je računal, da bo vsakomur "lahko raz-

ložil dejanski pomen znaka". Sodišče, ki bi naj "na besedah" bilo zoper fašizem, je zaprlo samo polje govornice tako, da je privilegiralo "pogled od daleč", se pravi, da je razločilo polje razgovora tako, da je brisalo samo možnost razgovora. Vidmarjev akt nošenja značke na krajih, kjer se po historični izkušnji kažejo simptomi fašizma – torej v gostilnah, kjer se robanti zoper Čigane, južnjake, oblast, itn., kjer se skratka manifestira množična psihologija in kjer tudi s pomočjo državno dovoljenih drog izstopa simptom avtoritarizma, je torej akt izzivanja avtoritarne gostilniške blebetavosti k temu, da bi se soočila s svojo minulo konsekventno paradigmo. Vidmarjev akt je torej akt izzivanja avtoritarizma k zgroziti nad samim seboj, izzivanje k uvidenju, da avtoritarna ideologija pomeni postavitev "zunanj" avtoritete, ki jo "patriotska" oseba izreka samo v svoji lastni "interiorizaciji". Toda tu je institucija, ki s svojim arbitrarnim aktom prepreči namero izziva in tako ravno ohrani "izveninstitucionalni" prostor kot tisto mesto, kjer se lahko kot avtoritarna ideologija. Tako zdaj lahko pokažemo, kako deluje "naključje" Vidmarjevega pripetljaja kot nekaj, kar se je "moralo zgoditi". Mor-da celo v nasprotju s subjektivnimi nameni sodnice in višjeinstančnega sodnika je prišlo do "objektivno" nasprotnega učinka od tistega, ki ga je sodišče "hotelo" doseči. "Primer Vidmar," ki je bil očitno izpostavljen kot *sodni primer* zaradi preventivne in eksemprične motiviranosti sodišča, je "objektivno" postal primer avtoritarnega preprečevanja gledanja od blizu in preprečevanja posledične govornice, s čimer pa je Vidmarjev akt dobil dokončno pritrditve svoje upravičenosti. Vendar pa je glede na ostrino objektivnih konsekvenc (cel mesec zapora) poziciji antiavtoritarizma zastavil vprašanje o poteh radikalnih taktik s posebnim ozirom na neodložljivost soočenja s tendencami ožanja javnega prostora in v njem potekajočega dialoga.

Darko Štrajn

ROCK FRONTA
NEDELJA, 10. 07. 1983
ACHTUNG MINEN!
NEKAJ CITATOV:

Beograd, 5. junija (Tanjug) – Predsednik republike Argentine Reinaldo Benito Antonio Bignone je danes dopotoval na uradni in prijateljski obisk v Jugoslavijo, kamor ga je povabilo predsedstvo SFRJ. Med petdnevnim obiskom v naši državi se bo visoki argentinški gost pogovarjal s predsednikom predsedstva SFRJ Mikom Špiljkom, razen Beograda pa bo obiskal tudi SR Srbijo in SR Hrvaško.

Beograd, 6. junija (Tanjug) – Ob tej priložnosti sta obe strani poudarili, da so odnosi med državama dobri, imamo pa še veliko možnosti za razvoj sodelovanja na različnih področjih, predvsem na gospodarskem.

Beograd, 7. junija (Tanjug) – Argentinski predsednik general *Reinaldo Benito Antonio Bignone* se je danes dopoldne sestal s predsednikom predsedstva SR Srbije Nikolo Ljubičićem. Nato je Nikola Ljubičić priredil kosilo na čast visokega gosta. Predsednik Bignone je danes obiskal tudi tovarno kmetijskih strojev Zmaj in se sestal z vodji diplomatskih misij, akreditiranih v Jugoslaviji.

Beograd, 8. junija (Tanjug) – Predsednik predsedstva SFRJ Mika Špiljak in argentinski predsednik general Reinaldo Benito Antonio Bignone sta imela danes v palači federacije sklepne pogovore, ki so potekali v prijateljskem duhu. Bili so odkriti, pokazali pa so tudi medsebojno spoštovanje in široko razumevanje.

Buenos Aires, 23. junija 1982 (Tanjug) – Bignone uživa sloves zmernega generala, ki je velik pristaš liberalnokapitalistične gospodarske politike vojaškega režima, in prevladovalo je mnenje, da je blizu bivšima šefoma argentinske vojaške diktature Jorgeju Videli in Robertu Violi . . . Bignone je kot ves argentinski skrajno protikomunistični in desničarski vojaški vrh, aktivno sodeloval v umazani vojni proti mestni gverili in opoziciji.

Guardian, 2. VII. 1982 (Jeremy Morgan iz Buenos Airesa) – Med popolno indiferenco publike je argentinska vojska ustoličila upokojenega generala Reynalda Bignoneja za svojega predsednika. Na Plaza del Mayo, pred vladno palačo, so oblasti postavile prepreke za kontrolo množic in zbrale več protidemonstracijskih oddelkov policije. Trud pa je bil nepotreben. Ustoličenje predsednika si je ogledalo vsega sto ljudi.

Mexiko, 23. september 1982 (stalni dopisnik Borbe) – Od včeraj je ponovno vse v redu. V deželo se je povrnil ustaljeni sistem vojne uprave, kakor so ga leta 1976 vzpostavili generali in admirali, ko so marca odstranili zadnjega ustavno izbranega predsednika Argentine Isabelo Peron. Hunta treh komandantov bo ponovno zamenjala nacionalni Kongres, sprejemala zakone, imenovala predsednike, objavljala vojne in mir . . .

Primorski dnevnik, 30. VI. 1983 – Vojaška hunta je včeraj izročila dokument tisku, medtem ko so bile pred vladno palačo zbrane matere izginulih, tako kot se zbirajo vsak četrtek že šest let in so po vsem svetu žalostno znane kot matere s Plaza del Mayo. V dokumentu se nesramno poudarja, da so oborožene enote organizirano nastopile proti terorizmu v splošno dobrobit prebivalstva in da so pripravljene ponovno nastopati, kadarkoli se bo izkazalo za potrebno.

Delo, 11. junija 1983 – V poročilu generali priznavajo, da je umazana vojna terjala nekaj čez sedem tisoč žrtev, medtem ko Amnesty International navaja podatek o več kot dvajset tisoč *desaparecidos*, argentinske organizacije za obrambo človekovih pravic pa trdijo, da je izginulih več kot trideset tisoč . . . Na tisoče žrtev umazane vojne, med katere je vojska hladnokrvno prišela tudi *desaparecidose*, krvava represija diktatorskih hunt, socialno gospodarski propad, propad nižjih in srednjih slojev prebivalstva, ki je posledica zaslepljene neoliberalistične ekonomske politike vojaškega režima, globoka družbena, gospodarska in politična kriza v državi, ki ji ni videti konca in izhoda.

Economist, 24. julija 1982 – Obnašanje članov varnostnih sil se ni spremenilo. Režim je aretacijo sindikalista iz Cordobe priznal šele po demonstracijah v Buenos Airesu. Zapornika so mučili z električnim tokom. Aktivist gibanja za človeške pravice je tri dni sedel v arestu; potem ko je obiskal sina, ki je v zaporu že sedem let, ne da bi bil sploh obtožen. Očeta so zaprli, ker je rekel, da misli, da v Argentini pravica ne deluje.

1. maj 1983 (Espresso) – Vsak novorojeni Argentinec se rodi z dvatisoč dolarji dolga, ta dolg se iz dneva v dan veča in se približuje meji, ko ne bo več mogoče plačevati niti obresti. Grobovi trideset tisoč *desaparecidos* ostajajo tihi, čakajo na povračilo, ki ne bo prišlo. V temelju razumevanja med generali in politiki stoji namreč vzajemno odpuščanje napak in zločinov.

Teleks, nekaj dni pred obiskom generala Bignoneja v Jugoslaviji – Grozljiv cinizem. Teptanje temeljnih človeko-

vih pravic. Arogantno obnašanje generalov. Izobčenje iz civiliziranega človeštva. Krvniki se norčujejo iz svojih žrtev. Takí in hujši so izrazi ogorčenja, na kakršno je naletel dokument argentinske hunte o umazani vojni v letih od 1976 do 1979 in o usodi na tisočev *desaparecidos* (izginulih) v času vojaške diktature.

Italijanski predsednik Pertini je brez dlake na jeziku obsodil argentinske generale, člane hunte, češ da so grozljivi ciniki. Predvsem zaradi tega, ker so generali v dokumentu ledeno hladno ugotovili, da nobenega od tisočev izginulih ni več treba imeti za živega, vsi so kratko malo mrtvi.

Se pravi, pozabiti žrtve umazane vojne, najbolj krvavega obdobja v zgodovini argentinskih vojaških diktatur (silovita represija je primerljiva edinole s čilsko po krvavem udaru), doslej so v Argentini odkrili tudi 12.000 neoznačenih grobov, raztresenih po desetinah pokopališč. Upravnično domnevajo, da so v njih pokopane žrtve vojaškega režima in da je v teh grobovih pokopanih celo po več žrtev skupaj.

Krivi so torej bolj ali manj znani, hunta generala Bignoneja o njih molči, ker se po vsem sodeč čuti odgovorno. In koliko se čuti odgovorno in krivo, ko je z mrzlim cinizmom razglasila vse izginule za mrtve.

25. december, 1982 (Delo) intervju z Adolfom Perezom Esquivelom

Kateri ljudje so ukazali in vodili to strahovlado?

To je težko natančno opredeliti. Skliceval se bom na izjavo argentinskega generala Santiaga Omarja Riverosa, ki je sedaj argentinski veleposlanik v Urugvaju. Ta general je na medameriški konferenci za obrambo, ki je bila v Washingtonu, izjavil, da je bilo vse to storjeno na podlagi napisanih ukazov, izvajalci teh ukazov pa niso bili ne polvojaške organizacije, ne policija. Poudaril je, da je bila represivna operacija izpeljana na podlagi prej pripravljenih načrtov, vodili pa so jo generali raznih činov in admirali. Ker gre za kompetenten vir, ta izjava odkriva prave krivce za represijo: vojaška hunta, general Videla, o katerem se danes sploh ne govori več, admiral Masera in Grasina ter toliko drugih.

PRIPIS

Vojaške diktature so v južni Ameriki način vladanja. Skušnjava, da bi pred vsako diktaturo postavili še pridevnik fašistična, je močna in se ji je težko upreti. Prav zato pa, ker fašizem niso samo koncentracijska taborišča, vojaška oblast in genocidi, gre ta pridevnik uporabljati previdno. Previdnost pa velja vzeti v obzir ne morda zato, ker bi želeli diktaturam kaj prihraniti od umazanega slovesa, ki ga fašizem nosi s seboj, ampak ker obstoji utemeljen sum, da so te diktature, ob vsej podobnosti s fašizmom, zgodovinski novum, ki ga gre obravnavati ločeno od evropskega fašizma iz tridesetih let. No, tej previdnosti se bomo to pot odpovedali. Citate, ki smo jih malo prej prebrali, smo navedli zato, da lahko z mirno vestjo rečemo, da če so ekonomski temelji drugačni – Friedmannovo čikaško ekonomsko šolo bi pač težko zvezali s fašizmom – so pa metode vladanja v Argentini nedvomno fašistične.

To, da general armade Nikola Ljubičić počasti fašista s kosilom, vznemirja, to, da predsednik predsedstva vodi z njim pogovore v prijateljskem duhu, ki pokažejo medsebojno spoštovanje in široko razumevanje, žali patriotsko socialistična čustva. To, da ne eden ne drugi ne bosta končala pred sodnikom za prekrške, je pa tudi jasno.

Ervin Hladnik

Kar že seže svetlobe v mračne predele vzhodno od Labe in Alp, pride kajpak iz onega sveta, ki začenja privzemati vsa obeležja realnega – luč, ki nas obsije, je božje narave in se, vsaj po malem, ujema z resnico.

Tokrat je svetloba prišla na krilih Autogestiona in blagrujmo njegovo poslanstvo, ki samo po sebi ni kdo ve kakšna veličina, za naše tostranstvo pa je pravi oblič, z njegovo roko za-lepljen na našo rano.

In kar je največ vredno: Autogestion je takorekoč o pravem času objavil zgodbo, ki je povsem nesodobna, tako obrobna, da na prvi pogled niti ne zbudi pozornosti – njena toplina pa je nemara v tem, da nam zna diskretno namigniti, kako zares so minili tisti časi, ko je zdravi razum, ne da bi to vedel, znal misliti dialektično; naivno se nam bo prikradla misel, češ da je bilo našim starinam dialektično mišljenje nekako v krvi, pa naj so bili na oblasti, ki jo je veljalo utopiti v krvi, ali pa so se nekaj kasneje sami znašli brez glave. Giljotina je v tem vidu produkt dialektičnega duha in tega niti ne skriva: celo v ponos ji je, če njeno rezilo lahko odreže glavo njenim tvorcem in porabnikom – ne glede na to, na kateri strani so se že znašli.

Ker je zgodba iz Autogestiona poučna v tem nesodobnem vidu in ker giljotina igra v njej takorekoč osrednjo vlogo, jo bomo povzeli. Znači pa jo še to, da jo je nekako konec preteklega leta René Duvillard našel v zapuščini Abbéja Dubois – jezuita, ki na prehodu iz 18. v 19. stoletje ni odigral nobene druge vloge mimo te, da si je delal zapiske, ki se berejo kot dnevnik povsem neznanega in nepomembnega udeleženca v tistih burnih časih, ko je staremu svetu že povsem ustrezalo, da je smel počasi izginiti.

Zgodba, ki jo je zapisal Abbé Dubois in katere fragment je preteklo leto našel neki René Duvillard, se nanaša na otroško dobo francoske revolucije, postavljena je v čas, ko je Robespieru in tovarišem že pomalem gorelo pod nogami, giljotina pa je postala bolj vsakdanja od najbolj vsakdanje prežganke na mizi ubogih *sans-culottov*.

Našel se je takrat – bilo je 11. marca 1794 – mož z imenom Alain Vigneron, sin tesarja Jeana Vignerona, star 23 let, ki je omenjenega dne – bilo je hladno in kazalo je na sneg – nekako ob šestih zvečer na nenavaden način izražal svoje nesoglasje – s slabim vremenom, z Robespierom in jakobinsko diktaturo nasploh, nenazadnje s svojo Marie, ki da ji je revolucija – njegove besede so to – vzela še tisto malo sramu, kar ji ga je po ubogi materi le ostalo. Svoje nesoglasje pa je izražal takole: okoli ramen si je bil obesil obširen transparent, ki mu je segal nekako do kolen in pokrnil vso njegovo prednjo plat. Na ta transparent je z nerodno roko narisal podobo, ki je spominjala na Nerona – z izbitim levim očesom in preveč poudarjeno spodnjo ustnico, pod podobo pa je postavil napis: "Neron. Tako je, če norci spreminjajo podobo sveta" (opis transparenta je posnet po zapisniku, ki ga je napravila patrolja Narodne garde na kraju samem). Zgoraj imenovani Alain Vigneron je bil prijet s transparentom vred, istega 11. marca 1794, na Place d'Italie, ob sedmih zvečer, po patrolji Narodne garde in odveden v zapor Péri-gnaux, kjer naj čaka na sodbo.

Po čudnem naključju, ki vselej rado poseže vmes, je prigoda o Alainu Vigneronu prišla do ušes samega Robespiera – nedolgo tega je padla glava Dantonova – in za zadevo se je hočeš nočeš zavzel – iz nagibov, ki najbrž niti njemu same-mu niso bili prezentni, vsaj ne v tistem trenutku. Dal je našega Alaina poklicati predse in s tem je Alain Vigneron stopil na lojtnik zgodovine in še pomnožil slavo Robespierovo.

Ob njunem srečanju pa je nastal tale zapis:

Robespierre: Kolikor vem, si onega dne počel neumnosti, danes pa je kazen hitra in ne gleda na pretekle zasluge. Kaj boš rekel k temu.

Alain: Da je kazen hitra, to vem. Vem pa še to, da je za njo skrit velik del brezumja in tega ne odpustim niti tebi niti Marie, ki se je v tem brezumju skupaj s tabo spridila.

Robespierre: Ali hočeš reči . . .

Alain: Prav to. Hotel sem s transparentom povedati, da je bil Neron sicer nor – tako je dejal naš kaplan, da bi ponazoril krutost, ki je v tistih časih vladala – da pa je Neronova norost daleč pod tvojo, to sem si izmislil sam, giljotina me vsak dan po stokrat prepriča v to.

Robespierre: Jasno je, da si dovolj nesramen in predrzen, da upaš to povedati – celo javno. Da si pogumen, ni nobena dvoma in prav rad sem za to, da si moje norost deliva. Ti boš, tako računaš ob glavo, sicer tega ne bi počel in se ne bi potil s transparentom, ki naj vrže luč name. Mislil si si, prekašal ga bom v tem, da bom izgubil glavo in dal zadnji dokaz, da je tisto, kar trdim, res. Če ne bi zvedel zate, bi ti nasedel, danes bi bil že ob glavo. Moji uradniki so namreč v izpolnjevanju dolžnosti včasih slepi in ne ločijo pleva od zrn.

Ne boš šel na morišče in tvoja glava bo ostala tvoja tudi naprej. Moja norost s tem ne bo manjša, tvoja pa bo potrjena. Kaj si po poklicu?

Alain: Tesar sem kot je bil moj oče in ni mi žal tega.

Robespierre: Tudi meni ni in vso srečo.

PRIPIS: Alain Vigneron se je res vrnil v svojo delavnico in zdelo se je, da bo v miru tesaril svoje žive dni; pa ni imel sreče: kot zvestega Robespierrovega pristaša in člana jakobinskega kluba v okraju Puteaux so ga, kot prvega v okolišju, s palicami in do smrti, pobili člani "zlate mladine" – samo nekaj dni zatem, ko je padel tudi Robespierre in je termidorska reakcija pognala revolucijo po poti, na katere drugem kraju je stalo njegovo visočanstvo – cesar Francije in kralj Italije, katerega slava ne bo nikoli dovolj ocenjena.

To je torej zgodba, ki smo jo posneli po francoskem Autogestionu. Kake posebno poučne poante v njej seveda ne bomo našli, prav lahko pa je zgovoren dokaz za to, da se zgodovina pač ne ponavlja, če pa že pride do tega, potlej bo to zagotovo v sprevrnjeni in popačeni obliki. Hvala lepa in nasvidenje.

Iztok Saksida

